

ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት
ንስትራቴጂን ፖሊሲን

ፅንተት አብ ትግራይ፡

**ከበድቲ ጥሕሶታት ዓለምለኸዊ
ሕጊ አብ ኩናት ትግራይ፤
ኢትዮጵያ ከምኡ እውን
አንፈታት ተሓታትነት**

ሰነ 2016 ዓ.ም.

**ፅንተት ኣብ ትግራይ፡ ከበድቲ ጥሕሰታት ዓለምለኸዊ ሕገ ኣብ ኩናት ትግራይ፣ ኢትዮጵያ ከምኡ
 እውን ኣንፈታት ተሓታትነት
 ሰደቓ ትሕዝቶ**

ትሕዝቶ	7ፅ
መቐድም ብተርጎምቲ	4
መቐድም	5
መእተዊ	8
ኣበርከትቲ	10
I. መፍትሕ ቻላት	14
II. ፅማቕ ሓሳብ ንፈፀምቲ	15
III. መእተዊ	17
IV. ኣበጋግሳ ጎንዲ ትግራይ	22
U. ናብ ጎንዲ ትግራይ ዘምርሑ ታሪኻውያንን ህልዋትን ፈተናታት	22
ለ. ከይዲ ግዜ እቲ ጎንዲ	24
V. ፅንተት ዝምልከቱ ርኽበታት	27
U. ፅማቕ ሓሳብ ሕገ ፅንተት	27
1. ብሔራዊ ዓለም-ለኸ ሕገ	27
2. ዓለም-ለኸዊ ሕገ ገበን	29
ለ. ተጋሩ ከም “ከለላ ዝተገበረሉ ጉጅለ”	30
ሐ. ፅማቕ መደምደምታት	31
መ. ተጋሩ ብምኪኖም ጠቕሊልካ ወይ ከዓ ብኸፋል ናይ ምጥፋእ ፍሉይ ሓሳብ	32
1. ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያን ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን	37
2. ሰብ መዚ ክልል ኣምሓራን ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን	53
3. ሃገር ኤርትራን ሓይሊ ምክልኻል ኤርትራን	59
ረ. ተጋሩ ከለላ ከም ዝተገበረሎም ጉጅለ ኣብ ልዕሊኣም ዝተፈፀሙ ዝተኸልከሉ ተግባራት	63
1. ኣባላት ከለላ ዝተገበረሉ ጉጅለ ምቕታል	64
2. ከቢድ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ምብጻሕ	75
3. ኣብቲ ጉጅለ ሙሉእ ንሙሉእ ወይ ከዓ ብኸፋል ኣካላዊ ህልውንኡ ንምጥፋእ ዝተሰልሉ ኩነታት ሂወት ከን ኢልካ ምውራድ	81
4. ኣብቲ ጉጅለ ወሊድ ንምዕጋት ተሓሲበም ዝተወሰዱ ስጉምታት	101
ሰ. ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል ንገበን ፅንተት	105
1. ፅንተት ንክፍፀም “ቀጥታዊ” ምልዕዓል	106

2. “ሀዝባዊ” ምልዕዳል ንፅንተት	108
3. ተፈጻሚነት እዞም መትከላት አብ ትግራይ	108
VI. ርኽቦታት አብ ገበያት ኣንጻር ሰብአውነት	113
ሀ. ፅማቕ ሓሳብ ሕጊ ገበያት ኣንጻር ሰብአውነት	113
ለ. ገበያት ኣንጻር ሰብአውነት አብ ልዕሊ ተጋሩ	115
1. ምስቛይ	116
2. ኣገዲድካ ምድፋር፣ ምስ ጎንዲ ዝተትሓሓዘለ ጾታዊ መጥቃዕቲ፣ ከምኡ እውን ካልኣት ወሲባዊ መጥቃዕትታት	120
3. ግዲድ ምፍንቓል (ምብራርን ብሓይሊ ምስግጋርን)	125
4. ዘይሕጋዊ ማእሰርትን ኣገዲድካ ምስዋርን	127
5. ቅትለታት	133
VII. ርኽቦታት አብ ገበን ኩናት	134
ሀ. ፅማቕ ሓሳብ ሕጊ አብ ገበን ኩናት	134
ለ. ፀረ ተጋሩ ዝተፈፀሙ ገበያት ኩናት	136
1. ኣካይዳ ተፃብኣታት	137
2. ጥሜት ከም ገበን ኩናት	142
ሐ. ብሀ.ወ.ሓ.ትን መሻርኽቲ ሓይልታትን ዝተፈፀሙ ገበያት	144
1. ጥሕሰታት ሕግታት ኣካይዳ ተፃብኣታትን፣ ጥሕሰታት ሓበራዊ ዓንቀፅ 3ን	144
2. ኣገዲድካ ምድፋርን ምስ ጎንዲ ዝዛመድ ጾታዊ መጥቃዕትን	147
VIII. ኣንፈታት ተሓታትነት	150
ሀ. ተሓታትነት ሃገርን ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ፍትሕን	153
1. ፅንተት ዓርሱ ኸኢሉ ዘስዕቦ ተሓታትነት	155
2. ግዴታ ምክልኻል ፅንተት	156
ለ. ውልቃዊ ገበያዊ ሓላፍነት	158
1. ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን	158
2. ካልኣት ዓለም ለኻውያን ፍሉያት ኣብያተ ፍርዲ ገበን	159
3. ኣድማሳዊ (ዓለምለኻዊ) ስልጣን ደንነት	160
መዛዘሚ ሓሳባት	161

መቼድም ብተርጎምቲ

ዕለት 24 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. አብ ትግራይ ዘጋጠመ ኩናት አብ ልዕሊ ሰላማውያን ሰባት፣ ንብረትን መሰረተ ልምዳትን መጠን ዘዩብሉ ዕንወት አስዒቡ እዩ። ብወገን መንግስቲ ኢትዮጵያ ዕላማ እቲ ኩናት ሕጊ ብምክባር አብ ሓዲር እዋን ሰላምን ምርግጋዕን ንምስፋን ዝዓለመ ወፍሪ ከምዝኾነ ተገሊጹ እዩ። እዙይ ብፍላይ ብቐዳማይ ሚኒስቴር ኢትዮጵያ ዶ/ር አብይ አሕመድ ተፃሒፉ አብ ወርሒ ለካቲት 2013 ዓ.ም. አብ ዝተፈላለዩ ማዕኸናት ክሕተምን ክዘዋወርን ብዝተገበረ ሓይ ፅሑፍ ንዓለምለኽ ማሕበረሰብ ወፍሪ ምክባር ሕጊ እዩ ብዝተብል ንምእማን ብዘሕ ፃዕሪ ተገይሩ እዩ።¹ ግን ከ እቲ ዝተገበረ ምድላውን አብ ልዕሊ ሰላማውያን ሰባት፣ ንብረቶምን መሰረተ ልምዳት ትግራይን ዝተፈጸመ ጨፍጨፍን ዕንወትን ልዕሊ ምክባር ሕጊ ዝኾነ ዕማም ምንባር የነፅር። ነዙይ ንምምልኻት ድማ ሚካኤል ጋሺን ዝተባህለ ፀሓፊ ነቲ መንግስቲ ኢትዮጵያ ወፍሪ ሕጊ ምክባር ዝበሎ “ካብ ወፍሪ ምክባር ሕጊ ውሽጢ ዓዲ ዝዘለለ ጫውጫው”² ብምባል ገሊጹ። እቲ ኩናት ካብ መፈለምትኡ ንተጋሩ ንሚኒቲ ዓመትን ልዕሊኡን ንምድምሳስ ዝዓለመ ከምዝነበረ መራሕቲ መንግስቲ ኢትዮጵያ አብ ወርሒ ለካቲት 2013 ዓ.ም. ነጊሮምኒ ብምባል ሚኒስቴር ወፃኢ ጉዳያት ፊንላድን ናይ ሽዑ ወቢል ሕብረት ኤውሮጳን ፔካ ሃቪስቶ ንፓርላማ ኤውሮጳ ካብ ዝሃቦ ምስክርነት³ ምርዳእ ይካኣል እዩ።

እዚ ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ንስትራቴጂን ፖሊሲን ብዘካየዱ ዓሚቕ መፅናዕቲ መሰረት ገይሩ ዘውፅኦ ፀብፀብ አብ እዋን እቲ ኩናትን ብድሕሪኡን አብ ልዕሊ ተጋሩ ዝተፈጸሙ ተግባራት ገበናት ኩናት፣ ገበናት አንፃር ሰብአውነትን ገበን ዘርኢ ፅንተትን ብእሩይ ቁፁር ፀብፀቡ ዝሓዘ ከም ተጋሩ ንቐፃሊ አብ ልዕሊና ንዝበፀሐ ጨፍጨፍ አብ ቅድሚ ዓለም ፍትሒ ክንረክብ ንእንገብሮ ፃዕሪ ከም መሰረታዊ መበገሲ ኮይኑ ዘገልግል ሰነድ እዩ። ስለዝኾነ ድማ፣ ካብ ጨፍ ናብ ጨፍ ትግራይ ከምኡ ድማ አብ ኩሉ ክፋል ዓለም ዘሎ ትግራዊ ኢሉ እውን ፍትሒ ክነግስ ባህጊ ዘለዎ ተዛራቢ ልሳን ትግርኛ ኩሉ ብዛዕባ እቶም ዝተፈጸሙ ተግባራት ገበን ተመሳሳሊ ግንዛቦ አብ ምሓዝን ንቐፃሊ ብዝሰመረ አተሓሳስባ ናብ ኣለሻ ፍትሒ ብሓባር ንምውፋር ሓጋዚ እዩ ኢልና ብምእማን እዚ ፀብፀብ ካብ ልሳን እንግሊዝ ናብ ልሳን ትግራይ ተርጉምና ናብ ህዝቢ ኣቕሪብናዮ ኣለና። ንመንበብቲ እዚ ዝተተርጎመ ፀብፀብ እዙይ ክንገልፅ እንደልዮ ሓይ መሰረታዊ ሓቂ ኣሎ። ንሱ እውን ህዝቢ ትግራይ ብዓይኑ ንዝረአዮ፣ አብ ልዕሊኡ ንዝተፈጸመን ብተግባር ንዝፈልጡን ገበን ተርጉምካ ምንጋር እንታይ ተወሳኺ ሓዲሽ ነገር ክውስኽ እዩ ዝብል ሕቶ ክለዓል ዝኽእል ከምዝኾነ እዩ። እንተኾነ ግን፣ ንሕና እዚ ኹሉ ግፍዒ እንትፍፀም አብ ትግራይ ከምዝነበርና፣ ዝፊእናን ዝሰማዕናን ተጋሩ መጠን ነዚ ናይ ትርጉም ስራሕ ንምስራሕ ካብ ገፅ ናብ ገፅ እዚ ሰነድ እንዳመለስና አብ ዘንበብናሉ ወቕቲ ናይ ብሓቂ “ከምዙይ እውን ተገይሩ እዩ ለካ!” እንዳበልና ወትሩ ሓዲሽ ጓሂ ወትሩ ሓዲሽ ኣግራሞት እንዳፈጠረልና ኢና ተርጉምናዮ። ስለዝኾነ ድማ፣ እዚ ሰነድ ናይ ብሓቂ ሕድሕድ ትግራዊ አብ ልዕሊዑ ንዝበፀሐን አብ ስድርኡ፣ ፈተውቱ፣ ኣዕርኽቱን መቐርቡን እንትበፀሕ ንዝረአዮን ግፍዒ እንዳገናዘበ መጠን ስፍሓትን ዕምቆትን እቶም ዝተፈጸሙ ተግባራት ግፍዒ ብሕፅረትን ንውሓትን ግዜ እንተይተወሰነ ብልክዑ

¹ አብይ አሕመድ ፣ “ጉዕዞ ሰላማዊ ስርዓት ቀርኒ ኣፍሪካ” (ጃርዳን ታይምስ፣ 2 ለካቲት 2013 ዓ.ም)፤ ቤትፅሕፈት ቐዳማይ ሚኒስቴር ፌዴራላዊት ዲሞክራሲያዊት ሪፖብሊክ ኢትዮጵያ፣ “ጉዕዞ ሰላማዊ ስርዓት ቀርኒ ኣፍሪካ - ብአብይ አሕመድ” (ለካቲት 4፣ 2013 ዓ.ም)፤ አብይ አሕመድ ፣ “አብይ አሕመድ፣ ጉዕዞ ሰላማዊ ስርዓት ቀርኒ ኣፍሪካ” (ዘ ኣፍሪካ ሪፖርት፣ 4 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
² ሚካኤል ጋሺን፣ “ጎንጂ ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፣ ክፍለጥ ዘለዎ” (3 ለካቲት 2013 ዓ.ም፣ ካውንስል ኦን ፎረይን ሪሌሽንስ)።
³ ምስክርነት ፔካ ሃቪስቶ ተወከስ፣ <<https://www.youtube.com/watch?v=dnXwurdG6aw>>።

ብምርዳእ ንቐፃሊ ፍትሒ ንምርካብ ስሙር ቃልሲ ንክገብር አስተዋፅኦ ክህልዎ እዩ ኢልና ንኣምን። ስለዝኾነ ድማ፣ እዚ ሰነድ ናብ ኩሉ ክባዓሕ ኩልና ተጋሩን ፈተውቲ ተጋሩን ክንተሓባበር ንላቦ።

በዙይ ኣቢልና ድማ ኣብ ትግራይ ዝተፈፀሙ ከበድቲ ገበናት ጥሕሶት ዓለምለኽ ሕጊ ሰብአዊ መሰላትን ሰብአውነትን ብምቕቓት ብምፅራይ ነዚ ፀብፃብ እዙይ ንዘበርከቱ ኣስማቶም ኣብቲ ፀብፃብ ብቐደም ሰዓብ ዝተዘርዘሩ ምሁራት ልዑል ምስጋና ኣለና። ከምኡ ድማ፣ ነዚ ፀብፃብ ናብ ትግርኛ ክንትርጉም ንዘቕረብናዮ ሓሳብ ብኣወንታ ገምጊሙ ንዘፈቐደልናን ንዘደገፈናን ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ንስትራቴጂን ፖሊሲን ምስጋናና ልዑል እዩ። ኣብ መወዳእታ እዚ ስራሕ ትርጉም እዙይ እንትገብርኩ ዓቕምና ክንዲ ዝፈቐደ ንቐላትን ምሉእትን ሓሳባትን እንግሊዝኛ ብዝመዓራረ ትግርኛ ክንትርጉም ልዕሊ ኹሉ ድማ ኣብ ከይዲ ትርጉም መሰረታዊ ትሕዝቶ እቲ ፀብፃብ ንዘይምዝባዕ ልዑል ፃዕሪ ገይርና ኢና። እንተኾነ ግን፣ ካብ ልሳን ናብ ልሳን ዝግበር ትርጉም ፍፁም በሰር ኣልቦ ይኸውን እዩ ኢልና ንምእማን ስለእንፅፅፍ ዝተፈፀሙ ሓደ ሓደ ጌጋታት ክህልዉ ከምዝክእሉ ርዱእ ገይርና መንበብቲ እዚ ሰነድ ነቲ ሓፈሻዊ ዓውዲ ብምግንዛብ ኣቃኒም ክርድኡልና ብክብረ ንላቦ። ሓደ ነገር ግን፣ ኣብቲ ፀብፃብ ዘለዉ ብዙሓት ኣሕፅሮተ-ቐላት ንኣብነት ንሰራዊት ኢትዮጵያ ንምግላፅ (ENDF) ንሰራዊት ኤርትራ ንምግላፅ (EDF) ንፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ንምግላፅ (ASF) ከምኡ ድማ ነባራትን ሓደሽቲ ዝተጠየኹን ዓለምለኽ ትካላት ንምግላፅ ንኣብነት ኣብ ኢትዮጵያ ዝተፈፀሙ ጥሕሶታት ሰብአዊ መሰላት ንምፅራይ ዝተጠየኹ ዓለምለኽ ኮሚሽን ንምግላፅ (ICHREE) ከምኡ ድማ ተመሳሳልቲ ኣብቲ ፀብፃብ ኣብ ጥቕሚ ዝወዓሉ ካልኣት ኣሕፅሮተ-ቐላት ብትግርኛ ብዙሕ ዘይተለመዱ ከይኖም ስለዝረኹብናዮም ምድንጋር ከይፈጥሩ ብዝብል ብተመሳሳልቲ ኣሕፅሮተ-ቐላት ምትካእ ገዲፍና ብትርግኛ ምሉእ ኣስማቶም ፅሒፍና ሓሊፍናዮም ኢና። በዙይ ምክንያት እቶም ኣብቲ ፀብፃብ ዘለዉ ኣሕፅሮተ-ቐላት ብዘይካ ውሑዳት ኣብዚ ትርጉም እዙይ የለውን። ከይኑ ግን፣ እዙይ ንትሕዝቶ እቲ ፀብፃብ ይቐይሮ እዩ፣ ወይ መልእኽቲ የዛብዕ ዝብል እምነት ከምዘየብልና እንዳገለፅና ሰናይ ንባብ ንምነ።

ለኣክ መኮነን ተስፋይ
ወንድም ምዕሻ ኣብርሃ
ገ/ሂወት እንተሃዉ ደስታ

ሚያዝያ 2018 ዓ.ም፣ ኣክሱም።

መቐደም

እዚ ባህሊ ልዑል ፅልዎ መፅናዕትን ምክርን ዝዓቀበ ሓዲሽ ፀብፃብ ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ኣብ ዓለምለኽ ሕጊ ገበንን ሰብአዊ መሰላትን ብዝተሰመዩ ጉጅለ ሰብ ሞያ ዓለምለኽ ሕጊ ዝተዳለወ እዩ። ብስፍሓትን ፅምቕትን ትንታኒኡ ፍሉይ ኮይኑ፣ ካብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ክሳብ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዝተኸየደ ብረታዊ ጎንዲ ኣንፃር ተጋሩ ተፈፂሞም ንዝተባህሉ ገበናት ኣብ ዝህሉ ጉዕዞ ተሓታትነት መሪሕ ስጉምቲ ክኸውን ተኸእሎ ኣለዎ።

እዚ ፀብፃብ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ብዛዕባ ዝተፈፀሙ ገበናት ንዘለዉ ተኣምንቲ ስምዕታታት ምስ ዓለምለኽ ስምምዕ ፅንተት ከምኡ ድማ ኣብ ዓለምለኽ ሕጊ ገበን ምስ ዘለዉ ተዛመድቲ ቀናናታት ኣገናዚቡ

አቆሚጡዎም እዩ። አብ ከይዲ እዙይ ኢትዮጵያ ከም ዓዲ ተሓታቲት ክትከውን እትኸለሎም መሕበርታታትን አድላዪነት ምሉእ ምፅራይ ገበንን እንገፈቱ እዩ። እዚ ፀብፀብ ማምላዊ ቅትለት፣ ጥሜትን ሰንወት ቐንዲ መሰረተ-ልምዓትን ከምኡ ድማ ቁፅሪ ብዘይብሎም ፍፃሞታት አገዲድካ ምድፋርን ካልኣት ተግባራት ፆታዊ ዓመፅን ሓዊሱ አንፃር ተጋሩ ከም ብሔራዊ ጉጅለ ፅንተት ከምዝተፈፀመ እንተነኣሰ ብምኸንደታዊ ገምጋም ንምእማን ዘኸእሉ መግለፅታት ብዘእምን አቀራርባ ኣነፂሩ እዩ። ሕቶ ፅንተት ናብ ቅድሚት መዳዳ ብምምፃእ፣ እዚ ፀብፀብ ናይዚ ብዙሕ ዘይተፀብፀበ ጎንዲ እዙይ ግዳያት ዝበፀሐም መጉዳእትን ስቅያትን ክብደቱን መጠኑን ብምሉእ ንምርዳእ በሪ ከፊቱ እዩ።

ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ቅድም ክብል አብ ዩክሬይን ከምኡ እውን አንፃር ሮሂንጂያ አብ በርማ/ማያንማርን አንፃር ዊኹር አብ ቻይናን ተፈጻሚ ገበታታት ፀብፀብ እንትሰርሕ ከምዝዳህሰሶ፣ ፆታ-ተኮር መጥቃዕቲ ሳሕቲ እዩ ምሉእ ወይ እኹል አፍልጦ ዝረከብ። ነዞም ገበታታት ዝተዋህበ ፍትሒ እውን ዘገድ ስሑው እዩ። ብዘሰክኡ ኩነታት፣ ምስ ካልኣት ፍልፍላት እውን ብዝሰነ፣ እዚ ፀብፀብ እዙይ ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን መላፍንቱ ሓይልታት ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ፣ ፍሉይ ሓይሊ አምሓራን ጉጅለ ምልሻታትን ንተጋሩ ካብ ምዕራብ ትግራይ ንምስጓጉ ጥራሕ እንተይኮነ ንተጋሩ ከም ጉጅለ ጠቕሊሎም ንምጥፋእ መድፈርትን ፆታዊ ዓመፅን ከም መሰርሒ ኩናት ከምዝተጠቐሙ ዘእምኑ ምኸንደታት ኣቕሪቡ እዩ። ግዳያት እዞም መስካሕካሕቲ ተግባራት ዝኾና ኣንስቲ ትግራይ ዘገድ ተደክዩንን ካብ ሕብረተሰብ ተነፂላንን ይነብሩ ኣለዉ። እቲ ጎንዲ ካብ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ጀሚሩ ጠጠው እንተበለ እውን፣ ብድሕሪኡ እውን አገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን በቶም ቀዳሞት ፈፀምቲ ምፍፃም ከም ዝቐፀለ እሙናት ስምዕታታት ብተደጋጋሚ ይገልፁ ኣለዉ።

አንፃር ተጋሩ ፅንተት ከምዝተፈፀመ ንምእማን ምኸንደታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ ኢልካ አፍልጦ ምሃብ ንባዕሉ ጥራሕ እንተይኮነ መውፃእቲ ፖሊሲ ግብጽ ምላሽ ንኸክንፀፁ ስለዝሕግዝ ጠቓሚ እዩ። ብመንፅር ዓለምለኽ ሕገ፣ ብዛዕባ ፅንተት ንዝቐርቡ እሙናት ስምዕታታት ሓይሽቲ ኣንፈታት ተሓታትነትን ምእረምታን ምሕበር ጥራሕ እንተይኮነ ኣባላት ዓለምለኽ ማሕበረሰብን ነዞም ውፅኢታት እዚአም ንምሕላቕ ዘለዎም ግብጽ ትኹረት ክወሃቦ ዝገብሩ እዮም። ብመንፅር ግዳያትን ዝተበደሉ ማሕበረሰባትን፣ ፅንተት ከምዝተፈፀመ ንምእማን ምኸንደታት ከምዘሎ አፍልጦ ምሃብ ስቓያቶም ንምግምጋምን ናይ ዳግም ሕውዶት ድሌታቶም ንምምላእን ንዝግበር ስራሕ ክመርሕ ዝግብኦ እዩ።

ብቐንዱ፣ እዚ ፀብፀብ ሃገራትን ዓለምለኽ ማሕበረሰብን ኣብ ኢትዮጵያ ፍትሓውን ርጉእን ሰላም ንኸህሉ ንምሕጋዝ ክወስድዎም ከምዝግባእ ኣብ ግምት ከእትዉዎም ዝግብኦም ፈላሞት ጭቡጣት ስጉምታታት ሓቢሩ እዩ። ልዕሊ ኹሉ፣ እዚ ነቲ ብዘኸዘን ኩነታት ደውታ ገጢሙዎ ዘሎ ከይዲ ምውፃእ ሓቕን ተሓታትነትን ዳግም መፅናዕቲ ክግበረሉ ዝጠልብ እዩ። እዙይ ብክልተኣዊ ርክባት፣ ኣብ ስምምዕ ፅንተት ዘለዉዎም ግብኣት ብምፍፃም፣ ዘይሸራዊ ምፅራይ ገበን ክፍፀም ብምሕላቕን ብመሰረት ዘቤታዊ ሕግታተን ኣግባብነት ኣብ ዘለዎም ዋኒናት ዓለምለኽዊ ስልጣን ዳንነት ብምትግባርን ሓዊሱ ብዝተፈላለዩ ኣግባባት ክፍፀም ይኸእል እዩ።

ምናልባት ግን፣ ናይዚ ፀብፀብ ብጣዕሚ ጠቓሚ መልእኽቲ ንቐንዲ መቐከላት ዓለምለኽ ሕጊ ኣብ ምሕላቕን ምሕላውን ተወፋይነትን ስሙርነትን ክህሉ ዘቕረበ ምሕፅንታ እዩ። ሓደ ጎንዲ ኣብ እግሪ እቲ ካልእ ዝከታተለሉ ኣብ ዝመስል ዓለም፣ ንዓለምለኽ ሕጊ ዝግዝአ ዓድታት ነዚ ኸይዲ ዝዓግታሉ ዝኾነ መንገዲ ክፈጥሩ ኣለዉን። ዓለምለኽ ማሕበረሰብ ብቐፃልነት ካብ ሓደ ኣጋጣሚ ናብ ካልእ ኣጋጣሚ ዝድረኽ እንተኾይኑ ፍትሒ ፈጻሚ ኣይነግስን እዩ። ትግራይ መርኣዖ እያ። ግን ድማ ገና ኣይመሰዩን፤ ኣብ ትግራይ ንፍትሕን ተሓታትነትን ጥንኩር መሰረት ንምህናፅ ዕድል ገና ኣሎ እዩ። እዙይ ንምግባር ዓድታትን መውፃእቲ ፖሊሲን ነዚ ፀብፀብ ከምመደረኽታ ክጥቀሙሉ ይግባእ።

ባረንስ ሄለና ኬነዲ ኣማኻሪት ንጉስ

ዳይሬክተር

ትካል ሰብኣዊ መሰላት ዓለምለኽ ማሕበር ጠበቓታት

መጻዕቂ

ብብዛሉ ሞት እንተተለከው፣ ሕይወት ልዕሊ 400,000 ወታደራትን 300,000 ዝኾኑ ሰላማውያንን ዝበልዕ ኩናት ትግራይ ናይ መበል 21 ክፍለዘበን እቲ ቀታሊ ዝበሃል ድሕሪ ምዝዛም ዝሓል ኩናት ድማ እቲ ደማዊ ዝበሃል ብረታዊ ጎንዲ እዩ።¹

ፅዑቕ ዝኾነ ሰብአዊ ስቅያት እኳ እንተበፀሐ፣ እዚ “ዝተረሰዐ” ኩናት እዙይ ክንዲ እቲ ኣዝዩ ዝግብኦ ዓለምለኸዊ ኣቓልቦ ኣይረኸበን። ዓለም ፈላጎት ፃዕርታታ ንኸይቅፅፅል ድልውቲ ዝኾነትሉ ዘይምቐው ኩነታት ተፈጢሩ ኣሎ። ዓለምለኸ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ስራሕቱ እንተይዘመ ተኸሊፏ ኣሎ። ኤሜሪካ ኣብቲ ክልል ልዕሊ ፍርቂ ሚልዮን ከምዝሞቱን ገበያት ኣንፃር ሰብአውነትን ገበያት ኩናትን ከምዝተፈፀሙን እንተኣረጋገፀት እኳ፣² ገንዘባውን ቁጠባውን ደገፋታ ቅድሚ ኩናት ናብ ዝነበሮ መሊሰቶ ኣለ። ብተመሳሳሊ፣ ሕብረት ኤውሮጳ ኣብቲ ክልል ንዝተፈፀሙ መጠነ ሰፋሕቲ ግሕሰታት ተሓታትነት ገና እንተይረተገፀ ምስታ ሃገር ዝነበራ ናይ 680 ሚልዮን ዶላር ኤሜሪካ ትልሚ ደገፍ ልምዓት ናብ ዝነበሮ መሊሰቶ ኣለ።

ከም ውፅኢቱ ድማ ከበድቲ ጥሕሰታት ዓለምለኸ ሕጊ ንምርግጋፅ ዝግበሩ ፃዕርታት ግቡእ ክትትል ወይ እኹል ደገፍ ኣይተገበረሎምን። ግዳያት ናይዚ ንስሙ እኳ ተፃብኦ ብ2015 ዓ.ም. ጠጠው እንተበለ ርጉእ ሰላም ግን ዘይኣምፅኦ ጎንዲ እዙይ ፍርሕን በደልን ኣብ ውሽጡም ተሸኪሞም ክነብሩ እዮም። ሕይወት ሚልዮናት ምጥፍኡ ቀደሉ ኣሎ፤ ብዙሓት ሚልዮናት ድማ ከምሳሌን እቶም ወተሃደራዊ ወፍርታት ብስእነት ውሕስና ምግብ ምስቓዮም ይቐፅሉ ኣለዉ። ሞት ኣማኢት ኣሸሓት ተጋሩ ንዘስዓቡ ፍፃሞታት ዕፅዎ ሰብአዊ ቐረባት ንምፅራይን ተሓታትነት ንምርግጋፅን ጥራሕ እንተይኮነ ነቶም ብሰፊሑ ከም ዝተፈፀሙ ዝተፀብፀቡ ጃምላዊ መቐተልቲ፣ ኣገዲድካ ምድፋር፣ ግዲድ ምስዋር፣ ኣካላዊ ግሕሰትን ምስቓይን ከምኡ ድማ ከም ቀረባት ሓለዎ ጥዕና ንዝኣመሰሉ ቐንዲ ሲቪላዊ መሰረተ-ልምዓት ዕላማ ናይ ምግባር ፍፃሞታት እውን ንምፅራይን ተሓታትነት ንምርግጋፅን ብዙሕ ግዜ ክወሃብ ኣለዎ።

እዚ ብኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ንስትራተጂን ፖሊሲን ዝቐረበ በኳር ፀብፃብ ንምዳርግቲ ኣካላት ብዘዕበ እቶም ተፈፂሞም ዝተባህሉ መጠነ-ሰፋሕቲ ተግባራት ገበን ብምሕባር፣ ነቶም ኣግባብነት ዘለዎም ስምዕታታት ብፍሉይ ብመንፅር ስምምዕ ፅንተት ትንታነ ሕጊ ብምቕራብን ከምኡ ድማ ብብርኪ ዓለምለኸን ውሽጢ ዓድን ኣብ ተግባር ክውዕሉ ዘለዎም ኣንፈታት ተሓታትነት ብምሕባርን ነዚ ሓጓፍ እዙይ ንምምላእ ዝዓለመ እዩ።

እዚ ፀብፃብ ኣብ ከም ዓለምለኸ ሕግታት ሰብአዊ መሰላትን ዓለምለኸ ሕጊ ገበንን ዝኣመሰሉ ዓውድታት ብዝተሰመዩ ኣባላት ጉጅለ ሰብአዊ ዓለምለኸ ሕጊ ዝተዳለወ እዩ። ካልኣት ተመሳሰልቲ ፀብፃባት ተመሳሰልቲ ጭቡጣት ስምዕታታት ዝምልከት ኣብ ተመሳሳሊ መደምደምታ ዝበፀሑ እንተኾኑ እኳ፣ ፀብፃብ ኒው ላይንስ

¹ <https://www.ft.com/content/2f385e95-0899-403a-9e3b-ed8c24adf4e7>
² <https://usun.usmission.gov/remarks-by-ambassador-linda-thomas-greenfield-at-the-un-security-councilstakeoutfollowing-a-closed-meeting-on-the-situation-in-ethiopia/>

ኢንስቲትዩት ግን ንፈለግ ግዜ ነዘም ስምዕታታት ምስ ስምምዕ ፅንተት ዘዘመደን ብኡኡ መሰረት ድማ ናብ ተግባር ንክኣትዉ ዝፀወዐን እዩ።

እቲ ፀብፃብ ኣብ ከይዲ እቲ ጎንዲ ኩሎም ሓይልታት (ኢትዮጵያውያንን መላፍንቶምን፣ ሓይልታት ትግራይን) ገበናት ኩናት ከምዝፈፀሙ ዘረጋገፀ እንትኸውን፣ ኢትዮጵያውያንን መላፍንቶም ሓይልታትን ብፍላይ ድማ ኣባላት ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ካልኦት ሓይልታትን ድማ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ተግባራት ፅንተትን ከም ዝፈፀሙ ዘርኢ እዩ።

እዘም ተግባራት ፅንተት እዚኣቶም መቐተልቲ፣ ከቢድ ኣካላውን ስነ-ኣእምሮኣውን መጉዳእቲ ምብፃሕ፣ ወሊድ ንምክልኻል ዝዓለሙ ተግባራትን ኮነ ኢልካ ተጋሩ ክጠፍኡ ዝኸእሉኡ ኩነታት ሕይወት ክበፀሑም ምግባርን ዝሓወሱ እዮም። እቲ ፀብፃብ፣ ብተወሰኒ፣ ዝተወሰኑ ውልቀሰባት ፅንተት ክፍፀም ዘለዓዕሉ ቀጥታውን ህዝባውን መግለፅታት ከምዝሃቡ ኣረጋጊፀ እዩ።

እዚ ግሉፅ ተግባር ኢትዮጵያውያንን መላፍንቶም ሓይልታትን እዘይ ከም ኣካል ትልሚ ከይኑ ዝተፈፀመ ድዩ ወይ ድማ ብላዕለዎት ኣመራርሓ ዝተደገፈ ድዩ ነይሩ ብዘዩገድሽ፣ ኢትዮጵያ ከምመጠን ፈራሚት ስምምዕ ፅንተት ተግባራት ፅንተት ከይፍፀሙ ንምክልኻልን እንተተፈጸሞም ነቶም ተግባራት ንምቕፃዕን ውፅኢታዊ ስጉምቲ ክትወስድ ግቡእ ነይሩዋ እዩ።

ከም ውፅኢቱ ውልቀ ዓድታት ብመሰረት ስምምዕ ፅንተት ዓንቀፅ 9 ናብ ዓለምለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ብዘቕርብኦም መሰማዕታታት እውን ሓዊሱ ዓለምለኸ ማሕበረሰብ ተግባራዊ ስራሕ ክሰርሕ ይግደድ እዩ። ብተወሰኒ፣ ሃገራትን ዓለምለኸ ማሕበረሰብን ዓለምለኸዊ፣ ዘይሸራውን ነፃን ምፅራይ ገበን ምክያዱ ንኸረጋግፃ፣ ዓለምለኸዊ ስልጣን ዳንነት ዝከኣል እንትኸውን ተግባራዊ ክገብሩ፣ ኣብ መወዳእትኡ ድማ ኣብ ትግራይ ንዝተፈፀሙ መእለያ ዘዩብሎም ጥሕሰታት ሰብኣዊ መሰላት ፍትሒ ክረጋገፁ ስጉምቲታት ክወስዱ ኣለዉን።

ዶ/ር ዓዚም ኢብራሂም ኦቢኢ
ለዕለዎይ ዳይሬክተር
ኒው ላይንስኢንስቲትዩት ንስትራተጂን ፖሊሲን

አበርክትቲ

እዚ ፀብፃብ ኣብ ትሕቲ ፅላል ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ዝተዳለወ እዩ። ብቑደም ሰዓብ ፊደል ኣስማቶም ተሰሪፃም ነዞም ዝስዕቡ ውልቀ ሰብ ሞያ ንአበርክቶኦምን ምኽሮምን ምስጋናና ልዑል እዩ።

ዶ/ር ክርስትያን ሁክ

ዶ/ር ክርስትያን ሁክ ኣብ ማእኸል ኤሮቸዮ ጉባኤ ኣትላንቲክ ብትርፎ ሰዓት ዝሰርሓ ላዕላዊዮቲ በዓልቲ ሞያ እዩ። ኣብ ዋኒናት ፅንተትን ጃምላዊ ጨፍጨፍን፣ ሓደሽቲ ቴክኖሎጂታትን ዳግም-ህንፀት ድሕረ-ኩናትን ብፍሉይ ዘፅንዓ እዩ። ኣብ ዩኒቨርሲቲ ክርክብ ዩኒቨርሲቲ ናሕያን ፍልይቲ በዓል ሞያ ኮይነን፣ ኣብ ዓድታት ምብራቕ ኤውሮጳ፣ ዓድታት ባልካን፣ ማእኸላይ ምብራቕ፣ ምብራቕ ኣፍሪካ፣ ደቡብ ምብራቕ ኤስያን ካሪብያንን ንልዕሊ 25 ዓመውቲ ሰሪሖን እዩ።

ዶ/ር ዓዚም ኢብራሂም ኦቢኢ

ዶ/ር ዓዚም ኢብራሂም ኦቢኢ ኣብ ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ንስትራቴጂን ፖሊሲን ላዕላዊዮቲ ዳይሬክተር ኮይኖም ንክፍሊ መፅናዕቲ ጅምላዊ ጨፍጨፍትን ዓለምለኽ ሕግን ኣብ ወንበር ኮይኖም ይሰርሑ። ካብ ዩኒቨርሲቲ ካምብሪድጅ ናይ ዶክተሬት ዲግሪ ድሕሪ ምቕባሎም ኣብ ዩኒቨርሲቲታት ኣክሲድርድ፣ ሃርቫርድን ዩኒቨርሲቲ ካምብሪድጅን መደባት መፅናዕቲ ፈጻሚ እዮም። ዶ/ር ኢብራሂም ሽልማት ዓለምለኽ ማሕበር ምሁራን መፅናዕቲ ፅንተት 2011 ዓ.ም. ዝተቐበሉሉ “ሮሂንጂያውያን፡ ሕቡእ ፅንተት ኣብ ሚያንማር (ሃርስት 2008 ዓ.ም.)” ዝብል ኣርእስቲ ዘለዎ መፅሓፍ ዝደረሱ እዮም።

ባረንስ ሄለና ኬነዲ ኣማኸሪት ንጉስ

ባረንስ ሄለና ኬነዲ ኣማኸሪት ንጉስ ካብቶም ፍሉጣት ሰብ ሞያ ሕገ ብሪታንያ ሓንቲ እዩ። ሙያዊ ሂወተን ኣብ ስርዓት መንግስቲ ዝተሓተዓ ዓቕሚ ንዘለዎም ድምዲ እንዳኸና፣ ንሲቪላዊ ናፅነታት እንዳተሓለፉን ሰብኣዊ መሰላት እንዳክቃልሉን ዘሕለፉ እዩ። ብዛዕባ ማሕበራዊ ፍትሒ ብፍቶት፣ ብተውህቦን ሰብኣውነትን ንምክታዕ ብዙሓት ህዝባዊ መድረኻት ዝተጠቐማ ኮይነን ብ1969 ዓ.ም. ናብ ቤት ምኽሪ ልዑላን ተመዚዘን እዩ።

ኒክ ሊዲ

ኒክ ሊዲ ካብ 2014 ዓ.ም. ጀሚሮም ኣባል ትካል ሌጋል ኣክሽን ወርልድዋይድ እንትኾኑ ሓላፊ ዋኒናት ክትዕ እዮም። ኒክ ኣብ ኣብያተ ፍርዲ ውሽጢ ዓድን ዓለምን ምኡር ተኸታዓይ እዮም። ቅድሚ ኣባል ትካል ሌጋል ኣክሽን ወርልድዋይድ ምኽኖም ኒክ ኣብ ቤትፅሕፈት ዓቃቢ ሕገ ዓለምለኽ ቤትፍርዲ ገበን በዓል ሞያ ክስን ሞጎትን ኮይኖም ኣብ ዓድታት ትሕቲ ሰሃራ ኣፍሪካ፣ ኤውሮጳን ደቡብ ምብራቕ ኤስያን ዝተፈፀሙ ገበናት ኩናትን ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ኣፃሮምን ከሲሶምን እዮም።

ዶ/ር ሜላኒ ኦብራይን

ዶ/ር ሜላኒ ኦብራይን ኣብ ቤት ትምህርቲ ሕገ ዩኒቨርሲቲ ምዕራብ ኣውስትራልያ ተሓባባሪት ፕሮፌሰር ዓለምለኽ ሕገ እዩ። ፕረዚዳንት ዓለምለኽ ማሕበር ምሁራን መፅናዕቲ ፅንተት ከምኡ ድማ ናይ ማሕበር ቀይሕ መስቀል ኣውስትራልያ ኮሚቴ ዓለምለኽ ሕገ ሰብኣውነት ምዕራብ ኣውስትራልያ ኣባል እዩ። ትኹረት መፅናዕትን ምምኽር መፅናዕትን ዶ/ር ኦብራይን ዓለምለኽ ሕገ ገበን፣ መፅናዕቲ ፅንተት፣ ዓለምለኽ ሕገ ሰብኣዊ መሰላት፣ ዓለምለኽ ሕገ ሰብኣውነት፣ ተሓላቒነት ኣንስታይ ክልሰ-ሓሰብ ሕገ (ፌሚኒስት ሌጋል ቲኦሪ)፣ ዓለምለኽ ብሔራዊ

ሕገ፣ ንፅፅራዊ ሕገ ገበያ፣ ምክባር ሰላምን ወታደራዊ ሕግን የጠቅልሉ። ዶ/ር ኦብራምን ኣብ ዙርያ ግዱድ መርዓ ዝሰርሕኦ ስራሕ ብዓለምለኽ ቤትፍርዲ ገበያ ዝጥቀስ እንትኸውን ኣብ ዓለምለኽ ቤትፍርዲ ገበያ ወሃቢት ርእይቶ መሓዘ ቤትፍርዲ ኮይነን ዝሰርሓ እዮን።

ዶ/ር ኢቭሊና ዩ ኦሃብ

ዶ/ር ኢቭሊና ዩ ኦሃብ ተሓላቂት ሰብኣዊ መሰላት፣ ደራሲትን መጣይሽቲ ጥምረት ምላሽ ፅንተትን (ኮኣሊሽን ፎር ጄኖሳይድ ሪስፖንስ) እዮን። ዶ/ር ኦሃብ ኣብ መፅናዕተን ኣብ ዓለም ዘለዉ ውሑዳት ብሔራዊያንን ሃይማኖታዊያንን ጉጅለታትን ዝበፀሑ ወፅዓ፣ ብፍላይ ድማ ተግባራት ፅንተት ዳዕሽ ኣብ ሰርያን ዒራቕን፣ ተግባራት ጨፍጨፍ ቦኮ ሓራም ኣብ ምዕራብ ኣፍሪካ፣ ኩንታት ኣስላም ሮሂንጂያውያን ኣብ ሚያንማርን ዊኹር ኣብ ቻይናን የጠቅልሉ።

ፕሮፌሰር ጆን ፓከር

ፕሮፌሰር ጆን ፓከር ኣብ ፋካልቲ ሕገ ዩኒቨርሲቲ ኦኦዳ ሞሪሶርያ-ጂሲን ፕሮፌሰር ኣተኣልያ ዓለምለኽ ጎንፅታትን ከምኡ ድማ ዳይሬክተር ማእኸል መፅናዕትን ትምህርትን ሰብኣዊ መሰላት እዮም። ኣብ ሃገራት ዒራቕ፣ ኣፍጋኒስታንን በርማ/ሚያንማርን ዝተፈፀሙ ከበድቲ ጥሕሰታት ሰብኣዊ መሰላት ምፅራይ ሓዊሱ ንልዕሊ 20 ዓመታት ኣብ ዓለምለኽ ትካላት (ላዕለዋይ ኮሚሽን ስደተኛታት ሕቡራት መንግስታት፣ ዓለምለኽ ትካል ሸቃሎ፣ ቤት ፅሕፈት ላዕለዋይ ኮኒሽነር ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ክፍሊ ዋኒናት ፖለቲካ ሕቡራት መንግስታት፣ ትካል ድሕነትን ምትሕብባርን ኤውሮጳ) ስራሕ እዮም። ቅድም ክብል ኣብ ቤትፅሕፈት ላዕለዋይ ኮሚሽነር ዋኒናት ውሑዳን ብሔራት ትካል ድሕነትን ምትሕብባርን ኤውሮጳ ላዕለዋይ መማኸሪ ሕግን ፈላማይ ዳይሬክተርን ነይሮም እዮም። ፕሮፌሰር ፓከር ኣብዚ ዕማም እዙይ ከም ቀንዲ መማኸሪ ኾይኖም ኣገልጊሎም እዮም።

ኢሚሊ ፕረይ

ኢሚሊ ፕረይ ኣብ ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ንስትራተጂን ፖሊሲን ዳይሬክተር ፖሊሲ ስነ-ፆታ እዮን። ካብ ቤት ትምህርቲ ሕግን ዲፕሎማስን ፍሌቸር ብትንተና ስነ-ፆታን ሰብኣዊ ድሕነትን ማስተርስ ዲግሪ ዘለዉን ኮይነን ኣብ ፅንተትን ፍትሒ ስግግርን ብፍሉይ መፅናዕቲ ዝገበራ በዓልቲ ሞያ ስነ-ፆታ እዮን። **ፅንተት ዊኹር፣ መፅናዕቲ ጥሕሰት ስምምዕ ፅንተት ኣብ ቻይና ከምኡ ድማ ዘይሸራዊ ትንታኒ ሕገ ብፌዴሬሽን ሩስያ ኣብ ዩክሬይንን ዝተፈፀሙ ጥሕሰታት ስምምዕ ፅንተትን ሓለዋ ናይ ምግባር ግቡእን ንዝብሉ ዘይሸራውያን ፀብፃባት ሰብ ሞያ ኣበርክቶ ገይረን እዮን።** ኣብዚ ዕማም እዙይ ከም መማኸሪት ኮይነን እዮን ኣገልጊለን።

ኣምባሳደር ኣለን ሮክ

ኣምባሳደር ኣለን ሮክ ኣብ ዩኒቨርሲቲ ኦኦዳ ፕረዚዳንት ኤሚሪተስን ፕሮፌሰር ሕግን እዮም። ኣብ ብዙሓት ናይ ካቢኔ ሓላፍነት ቦታታት ናብ ዘገልገሉ ፓርላማ ቅድሚ ምምራጽም ን20 ዓመታት ናይ ፍርዲ ጠበቓ ኮይኖም ኣገልጊሎም እዮም። ዳሕራይ ድማ ኣብ ኒውዮርክ ኣምባሳደር ካናዳ ኣብ ሕቡራት መንግስታት ኮይኖም ኣብ ዘገልገሉ ግዜ ኣባላት ሕቡራት መንግስታት ዝኾና ዓድታት ሓለዋ ናይ ምግባር ግቡእ ንዝብል ሰነድ ሕቡራት መንግስታት ብምሉእ ድምዒ ንኸፅድቕኦ ብካናዳ ንዝተገበረ ፃዕሪ መሪሖም ኣዕዊቶም እዮም።

ኤረን ፌረል ሮሰንበርግ

ኤረን ፊረል ሮሰንበርግ አብ ኮሌጅ ሕገ ደሲቨርሲቲ ሲንሲናቲ አብ ዝርከብ ትካል ሰብአዊ መሰላት አርባን ሞርጋን ተዓዳሚት በዓልቲ ሞያ እዩን። አብ ዓለምለኸ ሕገ ገበንን መትከሊ እግርን ፍሉይ ፍልጠት ዘለውን ጠበቓ ኾይነን አብ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን ናይ ቀደም ዩግዝላቭያ ከምኡ ድማ አብ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን ንዓሰርተ ዓመውቲ ዝሰርሓ እዩን። ቅድም ክብል አብ ቤተ-መዘክር ፅንተት ኣይሁድ ኤሜሪካ ናይ ዝርከብ ማእኸል ምክልኻል ፅንተት ላዕለወይቲ መማኸሪት ከይነን እንተገልግላ **ምክልኻል ብተግባር፣ ድንጋገ ግቡእ ምክልኻል ስምምዕ ፅንተት አብ በርማ ከመይ ይሰርሕ** ናይ ዝብል ተኸታታሊ ፀብፃብ መሪሕ ደራሲት ነይረን።

አምባሳደር ፕሮፌደር ዲቪድ ጄ. ሼፈር

አምባሳደር ፕሮፌደር ዲቪድ ጄ. ሼፈር ቅድም ክብል አብ ደሲቨርሲቲ ኖርዝዌስተርን ቤት ትምህርቲ ሕገ ፕሪዝከር ዳይሬክተር ማእኸል ዓለምለኸ ሰብአዊ መሰላት (1998 ዓ.ም -2011 ዓ.ም.) ከይኖም ኣገልጊሎም እዮም። ሎሚ ድማ አብቲ ደሲቨርሲቲ ፕሮፌሰር ሕገ መደር ብሮውን/ሮበርት ኤ ሄልማን ከይኖም ዩገልግሉ ኣለዉ። ካብ 1983 ዓ.ም. ክሰብ 1989 ዓ.ም. አብ ኮሚቴ ተወካይቲ ብሔራዊ ቤት ምክሪ ፀጥታ ዘገልገሉ ከይኖም ብ1989 ዓ.ም. ድማ ላዕለዋይ አምባሳደር ኤሜሪካ አብ ዋኒናት ገበናት ኩናት ከይኖም ምስ ተሰዮሙ ዓለምለኸ ቤት ፍርዲ ገበን ናብ ዝመስረተ ሕቡራት መንግስታት ጉጅለ ተወካይቲ ኤሜሪካ መሪሖም እዮም። ካብ 2004 ዓ.ም. ክሰብ 2010 ዓ.ም. ፍሉይ በዓልሞያ ዋና ፀሓፊ ሕቡራት መንግስታት አብ ዋኒናት ደገፍ ሕቡራት መንግስታት ንኸይዲ ፍርዲ ኸመር ክራሃም (ኸመር ሬዥ) ከይኖም ኣገልጊሎም እዮም።

አኒካ ወይስ

አኒካ ወይስ አብ ብሔራዊ ዓለምለኸ ሕገ፣ ዓለምለኸ ሕገ ገበንን ዓለምለኸ ሰብአዊ መሰላትን ፍሉይ ሞያ ዘለውን በዓልቲ ሞያ ዓለምለኸ ሕገ እዩን። አብ ዓለምለኸ ቤት ፍርዲ ገበን፣ አብ ዋኒናት ፍትሒ ነባሪ ኣዩርን አብ መሰል ህፃናትን ምስ ዝሰርሑ ዘይመንግስታዊ ትካላትን ከምኡ ድማ ከም ውልቀ መማኸሪት ዘለውን ልምዲ ኣጣሚረን ዝሓዘ እዩን። ካብ ቤት ትምህርቲ ስነ-ጅጠባ ለንደን (ዩናይትድ ኪንግደም) ብብሔራዊ ዓለምለኸ ሕገ ብመስተርስ ዲግሪ፣ ካብ ደሲቨርሲቲ ኸሮኒንገን (ኔዘርላንድስ) ብሕገ ዓለምለኸን ኤውሮጳን ብባችለር ዲግሪ ከምኡ ድማ ካብ ደሲቨርሲቲ ከተማ ለንደን ብሕገ ዲፕሎማ ድሕረ-ምረቓ ተማሂረን እዩን።

I. መፍትሔ ቻላት

ኢ.ሰ.መ.ኮ - ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኢትዮጵያ

ሀ.ወ.ሓ.ት - ህዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይ

ኢ.ሀ.ወ.ዴ.ግ - ናይ ኢትዮጵያ ህዝብታት ወያናይ ዴሞክራሲያዊ ግንባር

ፋኖ - ዘይስሩዓት ሓይልታት ምልሻ ብሔር አምሓራ

II. ፅሁፍ ሓሳብ ንፈጽሞቲ

1. ሰራዊት ምክልካል ሃገር ኢትዮጵያ ንኢትዮጵያ ብምውካል፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ንዕኡም ተኣምንቲ ዝኾኑ ጉጅለታትን፣ ሓይልታት ምክልካል ኤርትራ፣ ኢሉ ጳውሎስን ህዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይ (ሀ.ወ.ሓ.ት)፣ ሓይልታት ምክልካል ትግራይን ንዕኡም ተኣምንቲ ዝኾኑ ሓይልታትን ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ዝፈጸሙዎም ተግባራት ዓለምለኽ ሕገ ሰብኣውነትን ዓለምለኽ ሕገ ሰብኣዊ መሰልን ከም ዝጠሓሱ ዘረጋግጹ ብዘሓት፣ መጠነ-ሰፋሕትን ተኣምንትን ዘይሸራውያን ፀብፃባት ኣለዉ እዮም።¹
2. እዞም ጥሕሰታት እዚኣቶም ፍፃሞታት ገበናት ኩናት ከምኡ ድማ/ወይ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ዝባሃሉ ከም ዝኾኑ ንምእማን ዘኸእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ። እዚኣቶም ኣብ ሓበራዊ ዓንቀፅ 3 ስምምዓት ጄኔቫ ዝተኸልከሉ ተግባራት ሓዊሱ ብዘሓት ፍፃሞታት ኢ-ሰብኣዊ ኣተሓሕዳ፣ ከምኡ ድማ ጥሕሰታት ግቡኣት ፈሊኽ ምጥቃፅን ምጥቃም ተመጣጣኒ ሓይልን ዘጠቓልሉ እዮም። ማዕረ ማዕረኡ ድማ ዘለዉ መርትዖታት ኢትዮጵያ ኣብ ዘይዓለምለኽውያን ብረታዊ ጎንፅታት እውን ማዕረ ተፈፃሚ ብዝኾነ ልማዳዊ ዓለምለኽ ሕገ መሰረት ብዘለዎ ግቡእ መሰረት ብዜጋታታ ወይ ብዕጡቓት ሓይልታት ወይ ድማ ኣብ ግዝኣታ ንዝተፈጸሙ ገበናት ኩናት ናይ ምፅራይ፣ ኣድላዪ እንትኸውን ድማ ጥርጡራት ፈጽሞቲ ገበን ናይ ምክሰስ ግቡኣታታ ንምፍፃም እኹላት ፃዕርታት ከም ዘይገበረት ዘመለኸቱ እዮም።²
3. ብፍላይ እዚ ፀብፃብ እዙይ ካብቶም ዝተፈጸሙ ተግባራት ዝተወሰኑ ወይ ኩሎም መመዘኒ ገበን ፅንተት የማልኡ ዶ ኣየማልኡን ዝብል መርመራ እዩ። እዙይ ፅንተት ምፍፃሙ እንድሕር ተረጋጊፀ ክህሉ ዝኸእል ውልቃዊ ተሓትትነት ጥራሕ እንተይኮነ ብመሰረት ብ1940 ዓ.ም. ዝፀደቐ ስምምዕ ምክልካልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት (ድሕሪ ሕዚ ስምምዕ ፅንተት ዝባሃል) (ኢትዮጵያ ናይዚ ስምምዕ ፈላጊት ፈራጊት እያ፣ ካብ 24 ሰነ 1981 ዓ.ም. ጀሚራ ድማ ኣባልነታ ዘፀደቐት ሃገር እያ) ዘለዉ ግቡኣትን ተተሓሒዞም ዝለዓሉ ተሓትትነታትን ስለ ዘመለኸት ኣገዳሺ እዩ። ብተመሳሳሊ፣ ኢትዮጵያ ብመሰረት ልማዳዊ ዓለምለኽ ሕገ ተመዓራረይቲ ግቡኣት ኣለዉዋ።
4. እዚ ፀብፃብ እዙይ ሕዚ ብዘለዉ መርትዖታት መሰረት ኣባላት ሰራዊት ምክልካል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ሓይልታት ምክልካል ኤርትራን ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ፅንተት ከምዝፈጸሙ ንምእማን ዘኸእል ምክንያታዊ መበገሲ ከምዘሎ ደምዲሙ እዩ።
5. እንተነኣሰ ዝተወሰኑ ኣባላት ሰራዊት ምክልካል ሃገር ኢትዮጵያ ወይ ምስ ፌዴራላዊ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተኣሰሩ ሲቪል ሰበ ስልጣን፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ወይ ድማ ምስ ተዘመድቲ ሓይልታት ምልሻ ዝተኣሰሩ ሲቪል ሰበ ስልጣን፣ ከምኡ ድማ ሓይልታት ምክልካል ኤርትራ ንተጋሩ ብመንነቶም ከም ብሔራዊ ጉጅለ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበሮም ንምእማን ዘኸእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ።

¹ ብፍሉይ ተወካይ፣ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ክፋል 9።

² ተወካይ፣ ዓለም ለኽ ኮሚቴ ቀይሕ መስቀል፣ ልማዳዊ ድንጋጋታት ዓለምለኽ ሕገ ሰብኣውነት፣ ድንጋጋ 158 (ተጓጎላት ሓይልታት ኣብ ዓለምለኽውያንን ዘይዓለምለኽውያንን ብረታዊ ጎንፅታት ብማዕረ ተፈፃምነት ዘለዎ ኣብ ግዝኣታቶም ተፈፃሞም ዝተባህሉ ገበናት ኩናት ናይ ምፅራይ ግቡእ ከምዘለዎም ዘገንዝብ)። ብተወሳኺ ተወካይ፣ ኮሚሽን ክሕሳ ኤርትራ-ኢትዮጵያ፣ ክፋል ውሳኔ፣ እሱራት ኩናት፣ ሕቶ ክሕሳ ኢትዮጵያ 4፣ “ኣብ ሞንጎ ፌዴራላዊት ዲሞክራሲያዊት ሪፐብሊክ ኢትዮጵያን ሃገር ኤርትራን” (24 ሰነ 1995፣ ኮሚሽን ክሕሳ ኤርትራ-ኢትዮጵያ)፣ ቀዋሚ ቤትፍርዲ ሽምግልና፣ ዘሄግ፣ ዓንቀፅ 31-32 (ብመሰረት ልማዳዊ ዓለምለኽ ሕገ ምስ ቃልኪዳናት ኪዳናት ጄኔቫ ተመሳሰልቲ ግቡኣት ከም ዘለዉን ከምኡ ድማ ክልቲኦም ኢትዮጵያን ኤርትራን ከምዝተሰማምዑ ዝገልፅ ውሳኔ)።

6. እቲ ኣብ ላዕላይ ዝተገለፀ ሓሳብ ሒዞም ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ገበን ፅንተት ዘረጋግፁ ኣርባዕተ ተግባራት፡ ንተጋሩ ምቕታል፣ ከቢድ ኣካላዊ ወይ ስነ-ኣእምሮኣዊ መጉዳእቲ ምብፃሕ፣ ጥፍኣቶም ብምዕላም ንተጋሩ ከነ ኢልካ ኣብ ሕሱም ኩነታት ሕይወት ክወድቁ ምግባር፣ ከምኡ ድማ ኣብ ሞንጎ ተጋሩ ወሊድ ከይህሉ ንምክልኻል ዝዓለሙ ስጉምታት ናይ ምውሳድ ተግባራት ከም ዝፈፀሙ ንምእማን ዘኽእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ።
7. እንተነኣስ ብዝተወሰኑ ውልቀሰባት ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢ ተዋሂቦም ዝተባህሉ መግለፅታት ዘርኢ ፅንተት ንክፍፀም ቐጥታውን ህዝባውን ናይ ምልዕዓል ተግባር ተፈጻሚ እዩ ንምባል ክማልኡ ዝግብኦም መለክዕታት ዘማልኡ ከምዝኾኑን፣ ዘርኢ ፅንተት ንምፍፃም ክማለእ ዝግብኦ ዘርኢ ፅንተት ናይ ምፍፃም ሓሳብ ኣማሊኦም ዝተፈፀሙ ከምዝኾኑን ንምእማን ዘኽእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ።
8. ግድን እዚ ተግባር ንክፍፀም ስሩዕ ትልሚ ነይሩ እዩ ወይ ድማ ላዕላዎት ሰበስልጣን ኣብቶም ተግባራት ተሳቲፎም እዮም ምባል እኳ እንተዘይተኸእለ፣ እዙይ ኢትዮጵያ ከም ዓዲ ብዘለዎ ተሓታትነት መሰረት እዞም ተግባራት ናብ ኢትዮጵያ ተሓታትነት ናይ ምምፃእ ዘለዎም ተኸእሎ ዝክልከል ኣይኮነን።
9. ካብዚ ብዝተለፈ፣ እቲ ዘርኢ ፅንተት “ኣብ ብርኪ ታሕተዎይ መዋቕር” ዝተፈፀመ እኳ እንተዝኾውን ነይሩ፣ ብተወሳኺ ድማ ከም ሃገር ምስ ኢትዮጵያ ይተሓተዝ ኣይተሓተዝ ብዘየገድሽ፣ ኢትዮጵያ ከም ሃገር ብዓለምለኽ ሕገ ተመሳሰልቲ ተግባራት ከይፍፀሙ ናይ ምክልኻል ግቡኣ ከም ዘይፈፀሙት ንምእማን ዘኽእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ። እዚ ጉድለት እዙይ ተግባራት ዘርኢ ፅንተት ናይ ምፍፃም ቅሉዕን ከቢድን ሓደጋ ብቐፃልነት ንክንፀላሉ ኣበርክቶ ገይሩ እዩ። ብተመሳሰሊ፣ ኢትዮጵያ ነዞም ተግባራት ገበን እዚኣቶም ናይ ምቕፃዕ ግቡኣ ከም ዘይፈፀሙት ንምእማን ዘኽእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ።
10. ብዝኾነ ኩነታት፣ ብብርኪ ሃገር ኣብ ዝህሉ ተሓታትነት ዘለዉ ሕቶታት ብዘየገድሹ፣ ነቶም ኣብ ላዕላይ ዝተገለፁ ተግባራት ተሓተትቲ ዝኾኑ ውልቀሰባት ብውልቆም ብገበን ተሓተትቲ ክኾኑ ይኸእሉ እዮም። ብርግፀ፣ እቶም ዝግለፁ ዘለዉ ተግባራት መለክዕታት ገበን ፅንተት ኣየማልኡን እንተዝባህሉ እውን፣ እቶም ፍሉይ ክብደትን ስፍሓትን ዘለዎም ገበናት ሓዊስካ ብገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ከምኡ ድማ/ወይ ገበናት ኩናት ከሕትቱ ዘለዎም ተኸእሎ ግን ብጣዕሚ ዝለዓለ እዩ። እዚኣቶም ምስቓይን ካልኣት ኢ-ሰብኣዊ ተግራት ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን፣ ከምኡ ድማ ሰላማውያን ብሕይወት ንክፀንሉ ወሰንቲ ዝኾኑ ነገራት ብምክልኻል ዝተፈፀመ ተግባር ገበን ኩናት ዝኾነ ንዓፀቦ ምቅላዕ የጠቓልሉ።
11. **በዙይ መሰረት፣ ዓድታት ነዞም ዝስዕቡ ከተግብራ ይግባእ፡-**
 - 11.1. እንተነኣስ ኣብ ኢትዮጵያ ኣንፃር ተጋሩ ዘርኢ ፅንተትን ካልኣት ተዛመድቲ ተግባራትን ከም ዝተፈፀሙ፣ ከምኡ ድማ ነዞም ተግባራት ዝህሉ ተሓታትነት ከም ዓዲ ናብ ኢትዮጵያ ክተሓተዝ ከም ዝኸእል ንምእማን ዘኽእል ምክንያታዊ መበገሲ ከምዘሎ ኣፍልጦ ምሃብ፤ ከምኡ ድማ፣
 - 11.2. ኢትዮጵያ ከም ዓዲ ንዘርኢ ፅንተትን ካልኣት ተዛመድቲ ተግባራትን ተሓታትነት እንተዘይኮነት እውን እንተነኣስ ግን ነቶም ዝተፈፀሙ ተግባራት ከይፍፀሙ ናይ ምክልኻልን

ምስ ተፈፀሙ ናይ ምቕፃዕን ግቡአ ከም ዘይፈፀሙት ንምእማን ዘኸእል ምክንያታዊ መበገሲ ከምዘሎ ኣፍልጦ ምሃብ፤

- 11.3. **ምስ ኢትዮጵያ ሓዊሱ ምስ ካልኦት ዓድታት ዝህልዉዎም ክልተኣዊ ዝምድናታት ምስ እዞም ኣብ ላዕላይ ዝተገለፁ ነባራዊ ኩነታት ክጠዓዓሙ ምግባር፤**
- 11.4. **ከከም ኣድላዪነቱ ብመሰረት ዓንቀፅ 9 ስምምዕ ዘርኢ ፅንተት ኣብ ቅድሚ ዓለምለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ መሰማዕታታት ምቕራብ ሓዊሱ ብውልቀኣን ክወስዶኦም ዝግብኡዎን ስጉምታታት ክወስዱ፤**
- 11.5. **እቶም ዝተፈፀሙ ተግባራት ብዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን ወይ ብኸልእ ዝምቸው ኣግባብ ዓለምለኸዊ፣ ናፃን ዘይሸራውን ዝኾነ ምፅራይ ንክግበረሎም ንምርግጋፅ ኣብ ዝህሉዉዎም ሕብረ-ተዛምዶኣዊ መድረኻት ግቡአት ስጉምታታት ክወስዱ፤ ከምኡ ድማ፣**
- 11.6. **ዘርኢ ፅንተት ከምኡ ድማ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውንትን ገበናት ኩናትን ዝኣመሰሉ ተግባራትን ፈፂሞም ተባሂሎም ኣብ ልዕሊ ዝተጠርጠሩ ውልቀሰባት ብመሰረት ተፈፃምነት ዘለዎም ዘቤታዊ ሕግታትን ዓለምለኸዊ ስልጣን ዳንነት ኣብ ተግባር ምውዓል።**

III. መእተዊ

- 12. ብዕለት 24 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ቐዳማይ ሚኒስትር ኢትዮጵያ፣ ኣብይ ኣሕመድ፣ ኣንፃር “መኸረርቲ ባእታታት” ህዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይ (ህ.ወ.ሓ.ት.) “ወፍሪ ምክባር ሕግን ስርዓትን” ከምዝኸፈተ ኣፍሊጡ። እዙይ ድማ ቅድሚ ሓደ መዓልቲ ኣብ ልዕሊ ዕጡቓት ሓይልታት ኢትዮጵያ ተፈፂሞ ንዝተባህለ መጥቓዕቲ ምለሽ ተባሂሉ ዝተወሰደ እዩ ነይሩ።³ ከይኩ ግን፣ ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ቀዳሞ ዝወሰደ ወፍሪ ኣብ “ምክባር ሕጊ” ዝተወሰነ ዓይነት ተግባር ኣይነበረን። እኪዳኣስ፣ ኣወዳደባ እቶም ዝተሰተፉ ዕጡቓት ሓይልታት ከምኡ ድማ መጠን እቲ ዝተኸየደ ጎንዲ እንትርኣ ካብ 24 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ጀሚሩ እንተነኣሰ ኣብ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦታት ክሰብ ዝፍረም ዝቐፀለ ዓለምለኸዊ ዘይኮነ ብረታዊ ጎንዲ ኣብ ሞንጎ ኢትዮጵያን ህ.ወ.ሓ.ትን ተኸይዱ እዩ።
- 13. ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ምስ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ተመሰሰልቲ ሓይልታት ክልል ዓፋርን ከምኡ ድማ ተዘመድቲ ሓይልታት ምልሻን ከይኩ እዩ ተሰቲፉ። ከም ስርዓት ከም ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ዝበሉ ዕጡቓት ጉጅለታት ኣብ ትሕቲ ዝምልከቶም ክልላዊ መንግስታት እኪ እንተኾኑ፣ ከም ውፅኢቱ ድማ ተግባራቶም ብቐጥታ ምስ ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ (ብኸልእ ኣገላልፃ ምስ ሃገር ኢትዮጵያ) ዘይተሓሓዘ እኪ እንተኾነ፣ ዘይሸራዊ መፅናዕቲ ሰብ ሞያ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ምስ ሰራዊት ምክልኻል

³ ተወስኖ፣ ቤትፅሕፈት ቐዳማይ ሚኒስትር ፌዴራላዊት ዲሞክራሲያዊት ሪፓብሊክ ኢትዮጵያ፣ “ኣብ ትግራይ ዝኸየደ ዘሎ ወፍሪ ምክባር ሕግን ስርዓትን፣ ምክንያታቱን ዕላማታቱን፣” 5 ሕዳር 2013 ዓ.ም.። ካልኦት ግን እቲ ዝተባህለ መጥቓዕቲ ምፍፃሙ ወይ ድማ በቶም ቐዳማይ ሚኒስትር ከም ዝተገለፀ ኣግባብ ምፍፃሙ ኣብ ሕቶ ይኸውዎ እዩ። ተወስኖ፣ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም.፣ ገፅ 1-3 (“ብመንግስቲ ኢትዮጵያን መላፍንቱን ኣብ ሕዳርን ታሕሳስን 2013 ዓ.ም. ኣብ ልዕሊ ትግራይ ዝተፈፀመ ተግባር ኣብ ቁፅፅር ምውዓልን ዕገወትን ንነዊሕ እዩን ምድላው ዝተገበረሉን ዝተጠጀኣን እዩ ነይሩ”፤ ናይ ቀረባ ተዓዘብቲ እቲ ኩናት ይመፅእ ከምዘሎን ክንደየናይ መዕነዊይ ከምዝኸውንን ፈሊጦም ኔሮም እዮም፤ ዝብሉ ትንታነታት)፤ ሸቲል ትሮንጎል፣ “ቅርባ ኩናት ሕዳር ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም.)፣ 121 ክረንት ሂስቲሪ፣ ገፅ 163 (“ምምሕዳር ክልል ትግራይ ዝብሉ ሰበሰልጣን መንግስቲ ፌዴራል ንኣመራርኣ እቲ ክልል ንምእሳር ቅድም ኢሉ በቲ ዕለት ጉጅለ ኮማንዶ ብምልኣኽ ንዝኣወጀ ወፍሪ ዝተወሰደ ተግባር ዓርሲ-ምክልኻል እዩ”)

ሃገር ኢትዮጵያ ተዋዳዳሪ ከምኡ ድማ/ወይ ብጥምረት ከም ዝሰርሑ ኣረጋገጹ እዩ።⁴ ብተወሳኺ፣ ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ብሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ተደጊፉ እዩ።⁵

14. እቲ ኣብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ዝተጀመረ ጎንዒ ድምር ውፅኢት ብዙሓት መበገሲታት እዩ። እዚ ኣቶም ድማ ኣብ ሞንጎ ብሔራውያን ጉጅለታት ዘሎ ሱር ዝሰደደ ንሕንሕ፣ ድሕሪ ሓፀዎ ስርዓት ኢትዮጵያ ከመይ ዝበለት ዓዲ ትኹን - ናይ መን ከ እያ - ኣብ ዝብሉ ነጥብታት ስምምዕ ዘይምህላዉ፣ ከምኡ ድማ ንሱ ንባዕሉ ኣብ ሞንጎ ኢትዮጵያን ኤርትራን ካብ 1990 ዓ.ም. ክሳብ 1992 ዓ.ም. ዝፀንሐ ኩናት ክለዓል ምክንያት ዝነበረ ታሪኽ ርክብ ኢትዮጵያ ምስ ኤርትራ (ፈለማ ከም ክልል፣ ደሓር ድማ ከም ናፃ ሃገር) እዮም።⁶ ካብዚ ናይ ቀረባ እዋን ጎንዒ ንምውፃእ ዝህሉ መንገዲ ነዞም መሰረታውያን መስመራት ጎንዒ እዚ ኣቶም ከተዓርቕ ከምኡ ድማ እቲ ናይ ቀረባ ተግባር ዝህልዎ ትርጉም ክንፅር ዘለዎ ይኸውን።⁷ ብዘይከ እኹል ኣፍልጦ ምሃብን መከሓሕን ናብ ዘላቂ ሰላም ወይ ዕርቂ ዝወስድ ዕዉት መንገዲ ዝህሉ ኣይመስልን።

15. ከም ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን ዝኣመሰሉ ዓለምለኻውያን ዘይመንግስታውያን ትካላት ከምኡ ድማ ብዙሓት ትካላት ሕቡራት መንግስታት ምስ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ ብምትሕብባር እውን ሓዊስካ ኢሉ ድማ ዓለምለኻውያን ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ክልላት ትግራይ፣ ዓፋርን ኣምሓራን ሓዊሱ ኣብ ግዜ ኩናት ትግራይ ተፈጻሚ ንዝተባህሉ ተግባራት ገበን ብምፅራይ፣ ብምትንታንን ብምግለፅን ብውልቆኦምን ብጥምረትን ብዙሓት ፀብፀባት ኣውጺኦም እም።⁸ ሕድሕድ ፀብፀብ ኣፈላላይ ሸፋን ግዜን ቦታን እኳ እንተሃለዎ፣ መብዛሕትኦም ብሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን መላፍንቶምን (ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ተዛመድቲ ሓይልታት ምልሻ ፋኖን፣ ሸፋን ውሕድ ዝበለ ብኸብደቱ ግን ዘይነኣኣስ ድማ ፍሉይ ሓይሊ ዓፋር) ኣንፃር ተጋሩ፣ ከምኡ

⁴ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤ.ቸ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 91 (“ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ፍሉይ ሓይሊ ዓፋርን ብፍሉይ ምስቲ ጎንዒ ብዝተተሓሓዘ ተረቓሖም ኣለዉ” ብዝብል ይድምድም)።

⁵ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤ.ቸ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 90 (ዕቡቓት ሓይሊ ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ትግራይ ንክዋፈሩ ዝተፈረሙ ስርዓት ስምምዓት ምህላዎም እኳ ቀፀልቲ ምፅራዮት ዘድልዩ እንተኾነ እቲ ኮሚሽን “[ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ]ን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ኣብ መሬት ናይ ጣምራ ወፍርታት ከምዘከየዱን ኩሉግዜ ናብ ከተማታትን ገቡራትን ኣብ ሓይ ግዜ ይኣትዉ ከምዝነበሩን ከረጋግፀ ክኣሉ እዩ” ብዝብል ይድምድም)።

⁶ ቃለ-መጻኢት ብደራሲ።

⁷ ተወካይ፣ ሸፋን ትሮፕካል፣ “ቅርፂ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም.)፣ 121 ከረንት ሂስቲሪ፣ ገፅ 163 (“[...] እቲ ኣብ ኢትዮጵያ ዘጋጠመ ኩሎም ደባዳዊ ጎንዒ ብግዜን ብበታን ዝተጋጠመ ኣርባዕተ ውግኣት ሕድሕድ [ኣጠቓሊሉ ዝሓዘ] እዩ። እዞም ውግኣት እዚ ኣቶም ነናይ ባዕሎም ፍሉይነት ብዘለዎም ፖለቲካዊ-ታሪካዊ ተረኽቦ ዝተቐነዩ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ ዕላማታት ዘለዎም እዮም፣ ዝተፈላለዩ ተቐላብጦት ሓይልታት ዘሰተፉ ድማ እዮም። ሕድሕድ ጎንዒ ኣብ ሓይ ግዜ ኣብ ሞንጎ እቶም ዝተፈላለዩ ተጓዳኝ ሓይልታት ዝተሓላለኹ ግዝዮውን ዘላቕን ፅምዶታት እዩ ዝፈጥር”)።

⁸ ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብፀብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሎምቢያ) / ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሳት ሕገ ዓለም-ለኻዊ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊ መሰላትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም.)፣ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኣኖ፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ መሰላትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (መገዳ 2014 ዓ.ም.)፤ ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤ.ቸ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም.)፣ ሓጉ/ጉሰም/54/55፤ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤ.ቸ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ጉጅለ ጥምረት ውድባት ፓርላማ እንግሊዝ ንዓለምለኻዊ ሕገ፣ ፍትሕን ተሓታትነት፣ ሰለስተ ጋለብቲ ኩናት ትግራይ፣ ጅምላዊ ቕትላት፣ ስታዊ ዓመፅን ግድድ ጥጂትን (መስከረም 2016 ዓ.ም.)። ቀደሙ ኣብ ታሕታይ ብተወሳኺ ከምዝተገለፀ፣ ዓለምለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዝገበረ ጎስጓስ/ለበዋ እዩ ስርሑ ጠቡቡ ክብል ተገዲዱ።

ድማ ብሓይልታት ትግራይ አንፃር ተወለድቲ ብሔር አምሓራን ዓፋርን ገበናት ኩናትን ገበናት አንፃር ሰብአውነትን ከም ዝተፈጸሙ ደምዲሞም እዮም።⁹

16. ካብዘም አንፃር ተጋሩ ኣብ ዝተፈጸሙ ገበናት ኣተኩሮም ዝተሰርሑ ፀብፃባት ዓርሱ ክኢሉ ውልቀ ተሓታትነት ፈጻሚ ገበን ንምርግጋፅ እኹል እንተዘይኮነ እውን ዓለምለኸዊ ምፅራይ ንክግበር ከም መለክዒ ሚዛን ዝውሰድ።¹⁰ ዘርኢ ፅንተት ከም ዝተፈጸመ ንምእማን ዘኸእል ምክንያታዊ መበገሲ ከምዘሎ ብግልፂ ዝደምደመ ይላን። ግን ከ እዙይ ብሰፊሑ ብማሕበራት ሓፋሽ ምስ ዝተገበሩ ትንታነታት።¹¹ ከምኡ ድማ ምስ ሓሳባት ግዳያት እቲ ጎንዲ ብንፁር ዝጋጮ እዩ። ብተመሳሳሊ፣ ፀብፃብ ጉጅለ ጥምረት ውድባት ፓርላማ እንግሊዝ ብናይ ኢትዮጵያ “ትካላዊ ዓቕምታት ዝተፈጸሙ ገበናት” “ዘርኢ ፅንተት ከማልኡ ከም ዝኸእሉን” እዙይ ድማ “ተወሰኺ ትኹረትን ምፅራይን” ከም ዘድልዮን ኣፍልጦ ኒቡ እዩ።¹²

17. በዙይ መሰረት፣ እዚ ፀብፃብ እዙይ ኣብ ክሊ ኩናት ትግራይ አንፃር ተጋሩ ኣብ ስምምዕ ፅንተት ኣብ ዓንቀፅ 2 ብዝተደንገገ መሰረት ገበን ፅንተት ክበሃል ዝኸእል ከምኡ ድማ ኣብ ዓንቀፅ 3 ዝተደንገጉ ካልኣት ተግባራት ፅንተት ንክፍፀም ቐጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል) ከም ዝተፈጸሙ **ንምእማን ዘኸእል ምክንያታዊ መበገሲ** ምህላውን ዘይምህላውን ብፍሉይ ትኹረት መርሚሩ እዩ። ብመንፅር ስምምዕ ፅንተት ኣብ ዝተገበረ መፅናዕቲ ብዝምልከት፣ እቲ ትኹረት ኣብ ተወለድቲ ብሔር ትግራይ ከይኑ ኣብቲ ተግባር ዝተፈጸመሎም እዋናት ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ኮይኖም ካብ ክልል ትግራይ ወፃኢ ዝነበሩ እውን ዘጠቓልል እዩ፤ ኣብ ትግራይ ዝነበሩ ደቂ ካልእ ብሔር ዝኾኑ ሰባት ኣየጠቓልልን፤ ንኣብነት ኣምሓሩ። ኣብ ክሊ እዚ ዓውዲ እዙይ ኮይኑ ግን፣ እዚ ፀብፃብ ተመሳሳሊ ክብደትን ስፍሓትን ኣብ ዘለዎም ከም ምስቓይን ካልኣት ዘይሰብኣዊ ተግባራት ገበንን ከምኡ ድማ ንሰላማውያን ሰባት ብሕይወቶም ንክቕንዩ ወሰንቲ ዝኾኑ ነገራት ብምክልኻል ዝፍፀም ናብ ዓፀቦ ምቅለዕን ትኹረት ገይሩ ገበናት ኩናትን ገበናት አንፃር ሰብአውነትን ዝበሃሉ ወይ ክበሃሉ ዝኸእሉ ጥሕሶታት ዓለምለኸ ሕገ እውን መርሚሩ እዩ።

⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 91 (“ኣብ ግዜ እቲ ጎንዲ ሓይልታት መንግስቲ ኢትዮጵያ ንሸሙ ተፀዋዕነቶም ንመንግስታት ክልላት ኢትዮጵያ ዝኾኑ ፍሉይት ሓይልታት እውን የጠቓልል ነይሩ። ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ዓፋርን ብቐንዱ ተጋይልቲ ትግራይ እውን መጥቃዕቲ ክፈቓምሉን ኣብ ዝነበሩ ምስ ትግራይ ዝዋሰኑ ክልላት ዝነበሩ ምስ ምዃኖም ተተሓሕዞ ኣብቲ ጎንዲ ብፍሉይ ተፀሪሖም እዮም፣ ኮይኑ ግን ካብ ካልኣት ክልላት ዝመፀኡ ፍሉይት ሓይልታት እውን ብዘሰብ ምስታድም እሙናት ፀብፃባት ኣለዉ እዮም”።

¹⁰ ንኣብነት፣ ኣባል ብዝኾነት ዓዲ ወይ ብቤትምኽሪ ፀጥታ ተመራሕ ምፅራይ ገበን ንክጅመር እቲ ዓቓቢ ሕገ ኣብ ስልጣን እቲ ቤትፍርዲ ዝወድቁ ገበናት ከምዝተፈጸሙ “ዝእምን ምክንያታዊ መበገሲ” ምህላው ክእምን ኣለዎ፣ ድንጋገ ዓለም-ለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 53። እዙይ ግን ኣብ ከይዲ ምፅራይ ዝውሰን ስለዝኾነ፣ ናይ ዝኾነ ውልቀብ ተሓታትነት ዘመለኸት ኣይኮነን። ብተወሳኺ ተወከስ፣ ዓለምለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ዓለምለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ሓገ/ጉሰም/54/55)፣ ዓንቀፅ 6 (“እቲ ክስተት ወይ ስልታዊ ተግባር ከምዝተፈጸመ በቲ ዝተገለፀ ብርኪ ምክንያታዊ ጥላልነት ንኣይ ትኩርን ሚዛናውን ጥንቁቕ ተፃባቢ ዘእምን” ሓቓዊ ሓበሬታ)።

¹¹ ሄለን ክላርክ፣ ሚካኤል ላፕሎሊን ዲቪድ ኣልተንን፣ “ምልክታት ስግኣት ፅንተት ኣብ ኢትዮጵያ፣ ዓለም ንምክልኻል ክትንቀሳቐስ ኣለዎ” (ዘ ፓርዲያን፣ 07 ሕዳር 2014 ዓ.ም)፤ ዲቪድ ቮሎድዝክ፣ “ኣብ ትግራይ ፅንተት ይፍፀም ኣሎ፣ ግን ዝኾነ ሰብ ኣይዘረበሉን ዘሎ” (ዘ ኔሽን፣ 02 ጉንበት 2014 ዓ.ም)፤ ቤተ-መዘክር ፅንተት ኣይሁድ ኣሜሪካ፣ “ቤተ-መዘክር ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ ዝለዓለ ሓይጋ ዘርኢ ፅንተትን ጅምላዊ ጨፍጫፍን ከምዘሎ ኣጠንቁቐ” (05 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፤ ዶ/ር ኢብላና ደኣሃብ፣ “ዝለዓለ ሓይጋ ፅንተት ኣንፃር ተጋሩ ኣብ ኢትዮጵያ” (ፎርብስ፣ 06 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፤ ጆሩሪ ዮርክ፣ “ሰብ ሞያ ኮሚቴ ተወከልቲ ህዝቢ ከናዳ ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ ፅንተት ምፍፃሙ ኣፍልጦ ክህብ ኣጥቢቐም ሓቲቶም” (ዘ ግሎብ ኤንድ መይል፣ 27 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፤ ጉጅለ ጥምረት ውድባት ፓርላማ እንግሊዝ ንዓለምለኸ ሕገ፣ ፍትሕን ተሓታትነት፣ ስለስተ ጋለብቲ ኩናት ትግራይ፣ ጅምላዊ ቕትለት፣ ይታዊ ዓመፅን ግዲድ ጥሚትን (መስከረም 2016 ዓ.ም)።

¹² ተወከስ ጉጅለ ጥምረት ውድባት ፓርላማ እንግሊዝ ንዓለምለኸ ሕገ፣ ፍትሕን ተሓታትነት፣ ስለስተ ጋለብቲ ኩናት ትግራይ፣ ጅምላዊ ቕትለት፣ ይታዊ ዓመፅን ግዲድ ጥሚትን (መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ገፅ 76 (ትኹረት ዝተወሰኸ)።

18. እዚ ፀብፃብ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ተፈጻሚዎም ዝተባህሉ በደላት ዘትኮረ ስለ ዝኾነ፣ ኣብ ልዕሊ ከም ኢሮብን ኩናማን ዝኣመሰሉ ጉጅለታት ተፈጻሚዎም ዝተባህሉ ገበናት ኣይረኣዩን።¹³ ኮይኑ ግን፣ እዞም ስምዕታታት እዚኣቶም እውን ብተመሳሳሊ ተወሳኺ ምፅራይ ዘድልዮም እዮም።
19. እዚ ፀብፃብ እዚይ ብዛዕባ ኣንፃር ተጋሩ ኣብ ዝተፈፀሙ ፅንተትን ካልኣት ተዛመድቲ ተግባራትን ትኹረት ምግባሩ ተጋሩ ባዕላቶም ኣባላት ሀ.ወ.ሓ.ት.፣ ሓይልታት ምክልኻል ትግራይ፣ ወይ ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ (ወይ ካልኣት ተዛመድቲ ጉጅለታትን ውልቀሰባትን) ብምኸን ግለሰባት ሕገ ዝጥሕሱ ገበናት ብምፍፃም ተሓተትቲ ክኾኑ ኣይክእሉን ዝብል መልእኽቲ ይብሉን። ብጭቡጥ እውን እዚ ፀብፃብ ኣብ ልዕሊ ሓይልታት ትግራይ ዝቐረቡ ዝተወሰኑ ስምዕታታት እውን ኣፃርዩ እዩ። ኮይኑ ግን ቀንዲ ትኹረት እዚ ፀብፃብ ነዚ ኣብ ለዕላይ ዝተነፀረ ፀቢብ ሕቶ መፍትሒ ምለሽ ምቕማጥ እዩ፤ ኣብቶም ሰፋሕቲ ዛዕባታት ርእይቶ ኣየቕምጥን።
20. ብተመሳሰልቲ ምክንያታት፣ እዚ ፀብፃብ ግለሰባት ሕገ ዝጥሕሱ ዝተወሰኑ ገበናት ከም ዝተፈፀሙ ንምእማን ዘክእል ምክንያታዊ መበገሲ ከምዘሎ ከምኡ ድማ እዞም ፈፀምቲ ብውልቆም ብገበን ተሓተትቲ ክኾኑ ከም ዝክእሉ ዝደምደም እንትኸውን ብንጹር ነቶም ውልቀሰባት ፈልዩ ንምልላይ ኣይፈተነን። እኳ ደኣስ፣ እዚ ፀብፃብ ከም ዘቐረቦ ምክንያት ሓሳብ፣ እቲ ተግባር ንሱ ብናፃ ምፅራይ ገበን ክስራሕ ዘለዎ እዩ።
21. እዚ ፀብፃብ እዞም ዝስዕቡ ኣርባዕተ ዕላማታት ኣለዉዎ።
 1. ብዛዕባ ሰዕቤናት ኩናት ትግራይን ኣፋፍኖታት ተሓተትትን ግለሰባት ፅምዶን ትኹረትን ከም ሓዲሽ ምልዕዓል፤
 2. ዓድታት ኣብ ዝህልዉዎን ክልተኣዊ ተዛምዶታትን ከከም ኣድላዪነቱ ብመሰረት ዓንቀፅ 9 ኣብ ቅድሚ ግለሰባት ስነ-ምግባር ፍትሒ መሰማዕታታት ምቕራብ ሓዲሱ ብመሰረት ስምምዕ ፅንተት ብውልቀኣን ብዘለዉዎን ግቡኣት መሰረት ብውልቀን ክወስዶኦም ዝግብኡ ስጉምታት ክወስዱ ምፅባዕ፤
 3. ፅንተትን ካልኣት ቐንዲ ግለሰባት ገበናትን ተፈጻሚዎም እዮም ንዝብሉ ስምዕታታት ብግለሰባት ስነ-ምግባር ገበን ወይ ካልእ ዝምቐው ኣግባብ ግለሰባት፣ ዘይሸራውን ናፃን ምፅራይ ክግበር ምፅባዕ፤ ከምኡ ድማ
 4. ዓድታት ፅንተት ከምኡ ድማ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውንትን ገበናት ኩናትን ዝኣመሰሉ ቐንዲ ግለሰባት ገበናት ፈጻሚዎም ተባሂሎም ኣብ ልዕሊ ዝተጠርጠሩ ውልቀሰባት ብመሰረት ተፈፃሚነት ዘለዎም ዘቤታዊ ሕግታትን ግለሰባት ስልጣን ዳንነት ኣብ ተግባር ከውዕላ ምፅባዕ።
22. እዚ ፀብፃብ ብዕለት 24 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ኣብ ትግራይ ኩናት ካብ ዝውላዕ ኣትሒዙ ብዕለት 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦታት ክሰብ ዝተፈረመሉ እዋን ዘለዉ መርትዖታት ተንቲኡ

¹³ ኣብ ማሕበረሰብ ኢሮብ ብዛዕባ ዘሎ ኩነታት ሓፈሻዊ ሓበሬታ ንምርካብ ተወስኖ፣ ግለሰባት ከሚሸን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርክበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ግለሰባት ከሚሸን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 410-425። ወታደራት ኤርትራ ናብ ኢሮብ (ወረዳን ብሔርን እያ) ምእታው ምክልኻል ከምዝቐፀሉ፣ ከምኡ ድማ ንኣባላት ብሔር ኢሮብ ከምዝቐተሉን ኣገዲዶም ከምዝሰወፋን መረዳእታ ኣሎ። “ህዝቢ ኣብ ክባ፣ ኣብ ትግራይ ዘሎ ኩናት ኢትዮጵያ ንምንታይ እዩ ዘይተወድኣ?” (ዘ.ፓርሮፖቻ 30 ሓምሌ 2015። ብዛዕባ ማሕበረሰብ ኩናት ሓፈሻዊ ሓበሬታ ንምርካብ ተወስኖ፣ ግለሰባት ከሚሸን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርክበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ግለሰባት ከሚሸን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 426-428።

እዩ። ቅንዲ ትኩረት እዚ ፀብፀብ እዙይ ኮይኑ ድሕሪ እቲ ስምምዕ ተወሰኝቲ ገበናት ቀዲሎም እዮም ዝተብሉ ስምዕታታት እውን ካብ ዋሪን ናብ ዋሪን መሰረት ገይርካ ተመርጫኒም እዮም።¹⁴

- 23. እዚ ፀብፀብ እዙይ ብቅንዲ ኣብ ጠረጴዛ ኮፍ ኢልካ ዝግበር መፅናዕቲ (ዴስክ ሪሶርሽ) መሰረት ዝገበረ እዩ፤ ግን ድማ ቀጥታዊ ሓበሬታ ከምኡ ድማ ካልኣት ዝርዝራት ሓበሬታታት ክህቡ ምስዝክእሉ ሰባት ዝተገበረ ቃለ-መሕትት እውን ዘጠቓልል እዩ። ኣብ ጠረጴዛ ኮፍ ኢልካ ዝግበር መፅናዕቲ (ዴስክ ሪሶርሽ) ፀብፀባት ፍሉይቲ ዘይመንግስታውያን ትካላት፤ መንግስታትን ሕብረ-መንግስታውያን ትካላትን ከምኡ ድማ ስራሕቲ ምርመራ ችሎዓት ሓበሬታታት (ሳተላይት ምስልታት፣ ቪዲዮታትን ስእልታትን የጠቓልል)፣ ኢሉ እውን ምሁራዊ ትንታነታት፣ ዓምድታት ዜናን ልጣፋት መርበብ ሓበሬታን የጠቓልል።
- 24. እቶም ዝተጠቐሱ ኣብነታት፣ ከምኡ ድማ ኣብዚ ፀብፀብ ዝተኸተቱ ካብ መጥቃዕቲ ብሕይወት ዝወፀኡን ግዳያትን መሰኻኽርን ዝሃቡዎ ሓበሬታን ካብ ባሕሪ ብጭልፋ ጥራሕ ዝቐረቡ እዮም። ካብቶም ኣብዚ ፀብፀብ ዝተጠቐሱ ስራሕቲታት ምፅራይ ኣብ ትግራይ ኣብ ባይታ ዘሎ ሓቂ እንተይኣውፅኡ ዝተሓተሙ ክኾኑ ይክእሉ እዮም። ንኣብነት፣ ቤትፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታትን ዓለምለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያን ይኹኑ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን ኣብ ትግራይ ብዛዕባ ዝተፈጸሙ ጥሕሳታት ዝቐረቡ ስምዕታታት ንምፅራይ እኳ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ስራሕቲ ሕቶ እንተኣቕረቡ ክኣትዉ ኣይተፈቐደሎምን።¹⁵
- 25. ከም ውፅኢቱ፣ ብኹሉ ወገን ዘለዉ ብተሓት ግዳያት ታሪኽም ክገልፁ ኣይከኣሉን፤ ብተሓት ሓበሬታታት ዕላዊ ከይተገበሩ ተረፎም እዮም። ኣብዘም ነባራዊ ሓቅታት ኮይንካ እውን እንተኸነ፣ ኣብ ክለ እቲ ኣብ

¹⁴ ኣብ ሰኔ 2015 ዓ.ም. ሂደማን ራይትስ ዎች ብዕለት 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ እንተተፈረመ እውን ብኣይልታት ኣምሓራን ከባቢዊ ሰበሰልጣንን ኣብ ምዕራብ ትግራይ ዝፍጠሩ ንተጋሩ ናይ ምፅራይ ወፍሪ ኣብ ወርሒ ጥር 2015 ዓ.ም. እውን ከምዝቐፀለ ኣረጋጊፁ እዩ። እቶም ሂደማን ራይትስ ዎች ቃለ-መሕትት ዝተገበረሎም ኣብ ከም ሓመራ፣ ራውያንን ኣይባይን ዝሓመሱሉ ከተማታት ምዕራብ ትግራይ ምስ ካልኣት ኣሸሓት ተጋሩ ተኣሲሮም ፀኒሖም ብኣይሉ ዝተሰገጉ እዮም፤ ተወስኖ፣ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ኣብ ትግራይ ድሕሪ ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ እውን ምፅራይ ዘርእ ቀዲሉ ኣሎ (24 ጉንቦት 2025 ዓ.ም)። ኣብ ነሓስ 2015 ዓ.ም፣ ሓኻይም ንሰብኣዊ መሰላት ዝተባህሉ ካል ወታደራት ኤርትራን ኢትዮጵያን ኣብ ትግራይ እንተነኣሰ ክሳብ ሰኔ 2015 ዓ.ም. መጠን-ሰፊርን ስርዓታውን ወፍሪ ይታወቅ መድረርቲ ከምዝቐፀለ ኣረጋጊፁ እዩ፤ ተወስኖ፣ ሓኻይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅናዕታትን ጎንጎ-ወለድ ይታወቅ ዓመፀት ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓስ 2015 ዓ.ም)። እዙይ ዘመለኸቶ እቶም ብሓር-ተኮር ጎንፀታት ገና ከምዘይተፈትሉ ጥራሕ እንተይኮነን መንግስቲ ፌዴራል ብመሰረት ድንጋጋታት ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ ይፍፀም ከምዘየለ እዙይ ድማ ኣብ ኩነታት ድሕንነት ተጋሩ ሓይሻ ሳዕቤን ዘለዎ ከምዝኾነ እዩ። ብተወሳኺ ተወስኖ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ቸ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 96 (እዚ ፀብፀብ እዙይ ክሰብ ዝተፀሕፈሉ ግዜ፣ ድሕሪ ምቁራም ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ ህልውና ኣይልታት ኤርትራን ኣምሓራን ንልዕሊ 10 ኣዋርሕ ምቕፃሉ “ብወገን መንግስቲ ኢትዮጵያ ዘሎ ናይ ዘይተሓታትነትን ንኸበድቲ ጥሕሳታት ናይ ምዕጋስን ፖሊሲ” ዘመለኸት እዩ ዝተባሉ ሓሳብ)።

¹⁵ ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብፀብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ) / ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ዉ.ሕ.መ.) ሓበሬታ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሳታት ሕገ ዓለም ለኽ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊ መሰላትን ስይተፈቓታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 20-22 (ንሰራሕተኛታት ምግባራትን ምፍርራሕን፣ ኣብ ርክብ ዝተገበሩ መንግስታት ክልከላታትን ንጉዑ ዝወሃብ ናይ ፀጥታ ፍቓድ ድሕሊፍን ሓይሉ ንሰራሕ ዘጋጠሙ ዕንቅፋታት ዝገልፁ ፀብፀብ)። ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ቸ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 23፣ 25 (“ናብ ኢትዮጵያ ንምቕሓው ፍቓድ ኣይተረኽበን እንትበሃል መብዛሕኡም ቃለ-መሕትት እቲ ኮሚሽን ብርሕቕቶ ዝተሓየዱ እዮም። “እቲ ቤት-ምኽሪ 2013 ዓ.ምን 2014 ዓ.ምን ዘይተገደበ ፍቓድ ክህሉ ፃውዒት ዝገበረ እኳ እንተኸነ፣ እቲ ኮሚሽን ኣብ ውሽጢ ዓዲ ኮይኑ ሓቂ ንምፅራይ ናብ ኢትዮጵያ ክኣተው ብዘይምኽእል ይጣፀስ እዩ። እቲ ኮሚሽን ናብ መንግስቲ ንምርኽብ፣ ሓበሬታ ንምቕባልን ናብ ውሽጢ ዓዲ ኣትዮ ናይ ምፅራይ ስራሕቲ ክስርሕን ክፍቀድሉን ብተደጋጋሚ ሓቲቱ እዩ።”)፤ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስቡም ኢና፣ ገበናት ኣንጻር ሰብኣዊ መሰላትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘገ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚያዝያ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 11፤ ብተወሳኺ ተወስኖ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ቸ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 5፣ 10። ብቤትፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ዋሪን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታትን ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያን ዝወፀኦ ፀብፀብ ውፅኢት ጥመር ጉጅለ ምፅራይ ዝተወሰኑ ክስተታት ኣካቲቱ ንኸልኣት ድማ ዝገደፈ ብምኻኑ ተነቐፍ እዩ። ተወስኖ ገደብ፣ “ዋሲ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስንጻ ሰላሚውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 11 ጥር 2015 ዓ.ም) (ነቲ ጥመር ጉጅለ ምፅራይ ኣብ ፀብፀብ ላዕሊ 90% ጨፍጨፋት ብዘይምክታቱ፣ ሓይ ተዋጋኢ ኣይሉ ኮይኑ እንዳሃለው ምስ መንግስቲ ኢትዮጵያ ጥራሕ ብምስርሕ፣ ነቶም ፈላጎት፣ ዝተፈፀሙ ህዝቢ ቃለ-መሕትት ብዘይምግባር ዝቐረበ ነቐሬታ፣ እቲ ፀብፀብ ቐንዲ ተሓታይነት ናብ ኣይልታት ኤርትራን ትግራይን ምጥቓም “ምድዕዓስ” እዩ ዝተባሉ ሓፈሻዊ ግንዛብ ከምዘሎ ዝገልፅ ሓሳብ፤ ዓለምለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ መሬት ወራዳ ክስርሕ ከምዘይተፈቐደሉ ዝገልፅን ከምኡ ድማ መንግስቲ ኢትዮጵያ እንተዘይሰረሰቲ እኳ ነቲ ኮሚሽን ገንዘብ ከይብጀቶ ኣብ ሓፈሻዊ ጉባኤ ሕቡራት መንግስታት ከምዘፈተነ ዝገልፅ። እቲ ጥመር ጉጅለ ምፅራይ ነፃነቱን ዘይሸራውነቱን እውን ኣብ ሕቶ ኣትዮ እዩ፤ ብመሰረት ኣሰኸትድ ፕረስ ዝገለፀ ሽሙ ዘይገለፀ ፍልፍል ሓበሬታ ናይቲ ናይ ኢትዮጵያ ኮሚሽን መራሒ “ኣብቶም በይላት ዘሎ ናይ ኣምሓሩ ጥፍኣት ኣናኢሱ ክቐርብ ፈተኑ እዩ፤ እቶም ብወገን ትግራይ ዝነበሩ ግን ከም ፈፀምቲ ገበን ንኸማለኹ እዩ ነይሩ እቲ ሓሳብ”፤ ተወስኖ፣ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኒረን ጃን ኒይሰንን፣ ትግራይ፣ ጎንጎ ሓይ ዓመት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንጎ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 9 (ብተወሳኺ ንፀብፀብ እቲ ጥመር ጉጅለ ምፅራይ “ዘይመዘኑ ከምዘዘኑ ዝተገደደ፣ ሚዛናውነትን ፍትሓውነትን ዝተሓዋወሱ፣ ከምውፅኢቲ ድማ እቶም ዝተመርመሩ ክስተታትን መትከላዊ ጥሕሳታትን ኣብ ምምራፅ ዘይሚዛናዊ ዝኾነ እዩ። እቲ ጥመር ጉጅለ ምፅራይ ብትኽክል መን ተሓታቲ ክኸውን ከምዘለዎ ስሒቲ “ክልቲኦም ወገናት” ኣብ ዝተባሉ መፃወድ ዝኣተው ይመስል” ብምባል እውን ዝነቐፍ)።

ትግራይ ዝነበረ ጎንዳ ፅንተንን ካልኦት ዓበይቲ ዓለምለኽ ገበያትን ከምዝተፈፀሙ ንምእማን ዘኸለል ምክንያተዎ መበገሲ ዘረግጋፁ እኹላት መረዳታታት ኣለዉ እዮም። እዙይ ውፅኢታውን ናፃን ምፅራይ ገበያን ንክከዩድ ጥራት እንተይኮነ ዓድታት ግቡእ ስጉምቲ ንክወስዱ (ኣብ ዝምቸዉ ዋረኛት ዓለምለኽዊ ስልጣን ዳንነት ኣብ ተግባር ምውዓል፣ ኢሉ ድማ ኣብ ዓለምለኽዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ሓዊሱ ኣብ ክልተኣዊ ዝምድናታተን ክውሰዱ ዝግብኦም ተግባራት ኣብ ግምት ከእትዎ) ዝፅውዕ እዩ።

IV. ኣበጋግሳ ጎንዳ ትግራይ

U. ናብ ጎንዳ ትግራይ ዘምርሑ ታሪኻውያንን ህልዎትን ፈተናታት

26. ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካ እትርከብበሪ ባሕሪ ዘዩብላ ኢትዮጵያ፣ ካብ ኣፍሪካ ነዊሕ ዕድሜ ናፅነት ዘለዎ ዓዲ እያ። ህዝባ ድማ ብብዝሒ ካብ ኣህጉር ኣፍሪካ ካልኣይ እዩ።
27. ርእሰ ከተማኣ መቐለ ዝኾነት ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ እትርከብ ትግራይ፣ 97% ተወለድቲ ብሔረ ትግራይ፣ ከምኡ ድማ ብቑፅሮም ውሑዳት ዝኾኑ ካልኦት ከም ብሔር ኢሮብን ህዝብታት ኩናማን ዝነብሩላ ክልል እያ። መብዛኛትኦም ነበርተን ብሔሮም ተጋሩ ኮይኖም ኣብ ትግራይ እተን ቐንዲ ህዝቢ ዝነበረለን ማእኸላት ዝበሃላ መቐለ፣ ዓድዎ፣ ኣኸሱም፣ ዓድግራትን ሸረን እዮን፤¹⁶ ኮይኑ ግን ቁፅሩ ዘይነዓቕ ማሕበረሰብ ትግራይ ኣብ ርእሰ-ኸተማ ኢትዮጵያ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ይነብር እዩ።¹⁷ ብድምር፣ ኣባላት ብሔረ ትግራይ ከበቢ 120 ሚልዮን ካብ ዝኾውን ህዝቢ ኢትዮጵያ ዳርጋ 6 ሚሊታዊ ከምዝኾኑ ዝግለፅ እንትኾን ካብቶም ልዕሊ 90 ዝኾኑ ዓሌታትን ብሔራትን ሓደ እዮም።¹⁸ ተጋሩ ብኣብዝሓ ኣመንቲ ኣርቶዶክስ ክርስትና እንትኾኑ፣ ብቑፅሮም ውሑዳት ድማ ኣመንቲ እስልምና ኣለዉዎም።
28. ናይ ትግራይ ናይ ስራሕ ቋንቋ ትግርኛ እዩ፤ እዙይ ድማ ኣብ ከበሳ ኤርትራ ብኣብዝሓ ምስ ዝዘረብ ቋንቋ ተመሳሳሊ እዩ።¹⁹ ብተወሳኺ እውን ትግርኛ ኣብ ኢትዮጵያ ሓደ ናይ ስራሕ ቋንቋ እዩ፣ ኣብ ኤርትራ ድማ ብሕታዊ መረዳድኢ ቋንቋ እዩ። ኣብ ሞንጎ ሓፀይ ምኒልክን ባዕዳውያንን ገዛእቲ ጣላይንን ዝተገበረ ስምምዕ እዩ ዝም ብሔራዊ ጉጅለ እዚኣም ነንበይኖም መቐሉዎም።²⁰
29. እቲ ኣብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ዝተወልዐ ጎንዳ ቀጥታዊ ሳዕቤን ብቐዳማይ ሚኒስቴር ኣብይ ኣሕመድ ዝምራሕ መንግስቲ ፌዴራልን ንመንግስቲ ክልል ትግራይ ዝመርሑ ዝነበሩ ህ.ወ.ሓ.ትን ዝነበረ “ሕገ-መንግስታዊ ዘይምስምማዕን ንሕንሕ ስልጣንን”²¹ እዩ።
30. ካብ 1983 ዓ.ም. ክሳብ 2010 ዓ.ም. ኢትዮጵያ ህ.ወ.ሓ.ት. ዓብላላይ ብዝነበረሉ ጥምረት ኣርባዕተ ውድባት ብዝነበረ ብናይ ኢትዮጵያ ህዝብታት ወያኔይ ዴሞክራሲያዊ ግንባር (ኢ.ህ.ወ.ዴ.ግ) እያ ተመሓዲራ። ኢ.ህ.ወ.ዴ.ግ. ከም ስርዓት ንብሔራት ሓርነት ዝሃበን ነታ ዓዲ ቅርፅ ምሕደራኣ ብመሰረት

¹⁶ ኣምና ትግራይ፣ “ሓፈሻዊ ዳህሳስ ትግራይ።”

¹⁷ ሚኒስትሪ ጉዳያት ወፃኢ ኔዘርላንድስ፣ ክፍለ ሓበሬታ ብዛዕባ መበቆል ሃገራት ዳይሬክቶሬት ትሕቲ-ሰሃራዊ ኣፍሪካ፣ ኣርእስቲ ፀብፀብ ሓበሬታ መበቆል ሃገር ኣብ ትግራይ 2013 ዓ.ም. (ነሓሰ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 42።

¹⁸ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቐታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

¹⁹ ብተወሳኺ ተወስኑ፣ ሓኻይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብግታት፡ ጎንዳ-ወለድ ስምምዕ ዓመፃት ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ናይ እግረ መዘኻኸሪ 3 (መወከስታት ተገዳሮም እዮም)።

²⁰ ሚካኤል ወልደሚርያም፣ ጎንዳ ክፍፍል ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካ፡ ዓመፅን ተፅውምታቱን (ቤት ሕትመት ዩኒቨርሲቲ ካምብሪጅ፣ 2010 ዓ.ም)፣ ገፅ 185።

²¹ ዋልያም ዴቪድሰን፣ ጂን ኤስበርግን ኣሌክሳንድሮ ኣኮርሲን፣ ፌስቲቫል ዝገበር (ከምኡ እውን ዘይገበር) ኣብ ዘርኣዊ ጎንፅ ኢትዮጵያ ትርጉም ኣለዎ (ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ፣ 17 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)።

ብሔራዊ አፈላላይ ዘካለላን እኳ እንተነበረ፣ ብተግባር ግን ፍሉይ አረአጃያን ሲሸላዊ ናፅነትን ዝዓፈነ እዩ ነይሩ። እዙይ ኣብ ሞንጎ ብሔራት ወጥሪ ንክህሉን ኣብ ልዕሊ ህ.ወ.ሓ.ትን ትግራይን ፅልኣት ክፍጠርን ገይሩ እዩ።²²

31. ነበር ቀዳማይ ሚኒስትር ኢትዮጵያ ብለካቲት 2010 ዓ.ም. ካብ ስልጣኑ ብሰናይ ፍቓዱ ምስ ወረደ፣ ኣብይ ኣሕመድ ኣብ ወርሒ ሚያዝያ ናይቲ ዓመት ብባይቶ ተወከልቲ ህዝቢ ቀዳማይ ሚኒስትር ኢትዮጵያ ኮይኑ ዝተሓረዩ እንትኾን፣ ምስ ኤርትራ ዝነበረ ርክብ ድማ ናብ ስሩዕ ሞሊሱ እዩ።
32. ኣብ ታሕሳስ 2012 ዓ.ም፣ ውድብ ብልፅግና ቕድም ኢሉ ኣብይ ኣሕመድ ንዘጥፍኦ ኢ.ህ.ወ.ዴ.ግ. ተኪኡም እዩ።²³ ውድብ ብልፅግና እቲ ናይ ውሳኔ ኣወሃህባ ሞሓውር ዝተሰለጠ ንምግባር ብኣብይ ኣሕመድ ዝቐረበ ሓሳብ እዩ ነይሩ። እዙይ ደሓር ናብቲ ውድብ ንክይኣቱ ብዝወሰነ ህ.ወ.ሓ.ት. ተቐውሞ ቐሪብዎ ነይሩ እዩ።²⁴ ከቢድ ፖለቲካዊ ዕግርግር ድማ ቐፂሉ።
33. ህ.ወ.ሓ.ት. ከም ኣካል እቲ ገዛኢ ጥምረት ውድባት ኮይኑ ዝፈፀሞም ፅቡቓት ስራሕቲ ወይ ተቓላሎም ወይ ዋጋ ክስእኑ ተገይሮም እዮም። “ብብሔርን ብፖለቲካን ተነፂሉ” ህ.ወ.ሓ.ት ዝተፈለጠ “ተረካቢ ይዓድዮ” ኮይኑ።²⁵ ኣብ ሞንጎ ህ.ወ.ሓ.ትን እቲ ሓዲሽ መንግስትን ዝነበረ ሓጓፍ ብመስከረም 2013 ዓ.ም. መንግስቲ ኢትዮጵያ ብምክንያት ለባዳ ሕማም ኮቪድ-19 መረፃ ክናዋሕ ብዝሃበን ብወገን ህ.ወ.ሓ.ት. ድማ ዝተነፀገን ውሳኔ ተጋዲዱ።²⁶
34. ከም ውፅኢቱ፣ “ክልላዊ ምምሕዳር ህ.ወ.ሓ.ት ብዘይካ ሓንቲ መንበር ብምሉእ መንበር ክልላዊ ባይቶ ተዓዋታይ ተባሂሉ ዝተኣወጀሉ ክልላዊ መረፃ ብውልቁ ኣብ ትግራይ ኣካይዱ።”²⁷ እዙይ ብፓርላማ ፌዴራል ዋጋ ይብሉን ተባሂሉ ውድቁ ዝተገበረ ኾይኑ፣ ቐፂሉ ድማ ፓርላማ ምስቲ ክልላዊ መንግስቲ ዝርርብ ኣቋሪፁ ናብቲ ክልል ክለኣኽ ዝነበሮ ድጎማ ገንዘብ እውን ዓጊቱዎ።²⁸ ላዕሊዎይ በዓል ስልጣን ህ.ወ.ሓ.ት. ጌታቸው ረዳ ኣፈይ-ኣፍካ ክበሃል ብዝኸእል ኩነታት ኣብ ዝሃበ መልሲ፣ ኣብ ትግራይ ማእኸሉ ንዝነበረ እዚ ሰሜን ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ብመንግስቲ ፌዴራል ዝተሸየመ ብርጌደር ጀነራል ተቐባልነት ይብሉን ኢሉዎ።²⁹
35. ሓደ ሓደ ከም ዝብሉዎ እቲ ኩናት ንመሪሕነት ህ.ወ.ሓ.ት. ካብ ስልጣን ዘግለለ ካብ ኢ.ህ.ወ.ዴ.ግ. ናብ ውድብ ብልፅግና ስግግር ስልጣን ድሕሪ ምክያዱ ኣብ 2010 ዓ.ም. ኣብ ሞንጎ ኢትዮጵያን ኤርትራን

²² ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ “ሰብ ምክንያት ዝተረፈኡ ኣይመስለንን”፣ መድረርትን ካልኣት ይታወቅዎም ዓመፃትን ኣብ ጎንፂ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (5 ነሓሰ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.አር.25/4569/2021፣ ገፅ 9።

²³ ሸቲል ትሮንቮል፣ “ቅርባ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስቲሪ፣ ገፅ 165።

²⁴ ኣብፍ.ድ.ራሕማን ኣልፋ ሸባን፣ “ገዛኢ ጥምረት ውድባት ኢትዮጵያ ናብ ሓይ ውድብ ንምውሃድ ተጓዳኝ” (ኣፍሪካ ኒውስ፣ 7 ሕዳር 2012 ዓ.ም)።

²⁵ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋን፣ “ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ” (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 152።

²⁶ ሲሞን ማርክስን ዓብዲ ለጢፍ ዲሃርን፣ “ናይ ኢትዮጵያ ክልል ንቐዳማይ ሚኒስትር ብምቕዋም ከባቢዎ መረፃ ኣካይዱ” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 05 ጳጉሜን 2012 ዓ.ም)። ብተወሳኺ ተወከሎ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋን፣ “ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ” (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 182-185።

²⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ “ሰብ ምክንያት ዝተረፈኡ ኣይመስለንን”፣ መድረርትን ካልኣት ይታወቅዎም ዓመፃትን ኣብ ጎንፂ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (5 ነሓሰ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.አር.25/4569/2021፣ ገፅ 10።

²⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ “ሰብ ምክንያት ዝተረፈኡ ኣይመስለንን”፣ መድረርትን ካልኣት ይታወቅዎም ዓመፃትን ኣብ ጎንፂ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (5 ነሓሰ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.አር.25/4569/2021፣ ገፅ 10፣ ብተወሳኺ ተወከሎ ሸቲል ትሮንቮል፣ “ቅርባ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስቲሪ፣ ገፅ 165.

²⁹ ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ንኣብይ ብምቕዋም ሸመት ጀነራል ዓጊታ” (ኣልጀዚራ፣ 20 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም)።

ስምምዕ ሰላም ካብ ዝግበር ጀመሩ ኣብ ምድላው እዩ ነይሩ።³⁰ እቲ ስምምዕ ኣይተሓተመን፣ ግን ኤርትራውያን ብቐጥታ ካብ ወሰኖም ናብ ትግራይ ንክኣትዉ ሓባሪ ዝነበረ ይመስል።³¹

36. እቲ ጎንዒ ምስተወልዐ ብቐጥታ፣ መላእ ክልል ትግራይ ቐረብ ኤሌክትሪክ፣ ርክብ (ብምድሪ፣ ኣዩርን ቴሌኮሙኒኬሽንን ሓዊሱ) ኣብ ዘቋረፀ ንግልጋሎት ባንክን ካልኣት መዓልታዊ መሰረታዊ ድሌታትን ኣብ ዝተንከፈ ዕጥባ እያ ኣትያ።³² እዙይ እንትባሃል ተጋሩ ኣብ ሓዲር ግዜ እዮም ካብ ምሉእ ዓለምን ካብ ነንባዕሎምን ተቐሪፆም ተፈልዮም፣ ስድራቤታትን ኣዕርኽትን ብዛዕባ ድሕነቶም ነንባዕሎም ሓበሬታ ክለወጡ ኣይከኣሉን። ሓዲ ፀብፃብ ከምዝብሎ፣ ሓይሊ መብራህቲ ቅድሚ እቲ ውግእ ሰሙን ኣቐዲሙ እዩ ተዓዕዩ፤ እዙይ ድማ ሰባት ነቶም ስዲባም ዝመፅኡ ገበናት ከይስንዱዎም ዓጊቱዎም እዩ፤ ምክንያቱ ሸው ተንቀሳቐሽቲ ስልክታቶም ሓይሊ ባትር ወዲኣን እዩን ነይረን።³³

37. ብተወሳኺ፣ ሀ.ወ.ሓ.ት - ከምኡ ድማ መላእ ትግራይ - ምዕራብ ትግራይ ብዝምልከት ነዊሕ ዝፀንሐ “ውጥጥ ግዝኣት” ነይሩዎም እዩ።³⁴ በዙይ መሰረት ድማ ሓይልታት ኣምሓራ ናይቲ ግዝኣት ዋንነት ይግብኣና ንምባል ናብቲ ክልል ኣትዮም። ከም ውፅኢቲ፣ ፍሉይ ሓይልን ምልሻን ኣምሓራ ኣንፃር ሀ.ወ.ሓ.ትን ተዛመድቱ ሓይልታትን ኣብ ጎኒ መንግስቲ ፌዴራል ተዋጊኦም ደሓር ድማ እቲ ጎንዒ ናብ ጎረቤት ክልል ኣምሓራ እውን ልሊኹ እዩ።³⁵

ለ. ከይዲ ግዜ እቲ ጎንዒ

38. ኣብ ላዕላይ ከም ዝተሓበረ፣ ብኣብዝሓ እቲ ጎንዒ ብዕለት 24 ጥቅምቲ ወይ ኣብቲ ሸው ከባቢ ከም ዝተጀመረ እዩ ዝእመን። ብሓፈሻ እቲ ዝሰዓበ ጎንዒ ኣብ ኣርባዕተ ምዕራፋት ክምቀል ይኸእል እዩ። እቲ ቐዳማይ እቲ ጎንዒ ብዕለት 23 ምሸት ወይ ብዕለት 24 ወጋሕታ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም. ካብ ዝተጀመረሉ ክሳብ ሰነ 2013 ዓ.ም. ዝሸፍን፣ እቲ ኻልኣይ ካብ ሰነ 2013 ዓ.ም. ክሳብ ከባቢ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም.፣ እቲ ሳልሳይ ካብ ጥሪ 2014 ዓ.ም ክሳብ ነሓሰ 2014 ዓ.ም.፣ እቲ ራብዓይ ካብ ዕለት 18 ነሓሰ 2014 ዓ.ም. ብዕለት 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ኣብ ሞንጎ ሀ.ወ.ሓ.ትን መንግስቲ ኢትዮጵያን ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ክሰብ ዝተፈረመሉ ይሸፍን። ንዕላማ እዚ ፀብፃብ እዙይ፣ እቲ ስምምዕ ብሓቂ ብዕዉት ኩነታት ነቲ ጎንዒ ጠጠው

³⁰ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስነዳ ሰላማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (*ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ* 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)። ንኣብነት፣ ሀ.ወ.ሓ.ት. ንፖለቲካውን ውልቃውን ባህሪ ቐዳማይ ሚኒስቴር ኣብይ ስግኣት ኮይኑ፣ ቐዳማይ ሚኒስቴር ኣብይ “ኣብ መንግስቲ ይኹን ኣብ ላዕላዊ ፀፍሒ ስራዊትን ግልጋሎት ፀጥታን ዝኹን ተጋሩ ምህላዎም ከም ዝላዕላ ስግኣት ምርኣይ ቀደሙ” ብተወሳኺ ቐዳማይ ሚኒስቴር ኣብይ “ቐዳማይ ሚኒስቴር ካብ ዝኾን ጀመሩ ጎንዒ ዘይተርፍ እዩ ኢሉ ዝእመን ይመስል” ዝብል ክትዕ ቀሪቡ ነይሩ፤ ተወካዕ ኣንቶኒ ሻው፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ኩናት፣” ኣብ ኢራትርያ ፎክስ ከምኡ ድማ ኣስሎ ኣናላይቲካ፣ *ኩናት ትግራይን ዘባዊ ትርጉሙን፣ ቅፃይ 1* (2013)፣ ገፅ 16-72 ኣብ ገፅ 51 (ኣብ ኣዲስ ኣባባ ናይ ነዊሕ ግዜ መማኸርን ተዓዛቢ ፖለቲካ ኢትዮጵያን ቀርኒ ኣፍሪካን ሽምብር)። ኣብ ሞንጎ ትግራይን ኣምሓራን ብዛዕባ ዘሎ መሰረታዊ ጎንዒ፣ ተወካዕኸቲል ትሮንቮል፣ “ቅርፂ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስቲሪ፣ ገፅ 167 (“እቲ ኩናት ኣብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ስተወልዐ፣ ፍሉይ ሓይልን ምልሻን ክልል ኣምሓራ ንነዊሕ እዋን ኣብ ምድላው ከምዝነበሩ ግልፂ ኾይኑ። ኣብ ምዕራብ ትግራይ ዝነበረ መብዛሕትኡ መጥቃዕቲ ‘ተመንጢሎምዎም ዝነበሩ’ ስለስተ ግዝኣታት ወልቃይት፣ ፀገዱን ስቲት ሓመራን ዳግም ንምቅፃፍ ብዝነበሮም ዕላማ ብዝተለዓሉ ሓይልታት ኣምሓራ እዩ ተፈፂሞ”።

³¹ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስነዳ ሰላማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (*ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ* 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።
³² ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 23 (“ከብ መወዳእታ ሰነ 2013 ዓ.ም. ጀመሩ፣ መንግስቲ ፌዴራል ነቲ ክልል ምሉእ ብምሉእ እዩ ዓፀዩዎ፣ ከምኡ ድማ እዚ ፀብፃብ ኣብ ዝተፃሕፈሉ (መስከረም 2016 ዓ.ም) ብምሉእነት ዘይተመለሱ እኳ እንተኾነ፣ ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ክሰብ ዝፈረም ግልጋሎታት ዳግም ምሃብ ኣይጀመሩን ነይሮም”።

³³ ዊል ብሮውን፣ “ተዓዋታይ ሽልማት ሰላም ካብ ዝወልዖ ዝሃድሙ ኢትዮጵያውያን ደድሕሪ ደብዳቤ ቡንባብ ብኸራራ ወጊኦም ኣሉም” (*ቴሌግራፍ* 14 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

³⁴ ዊልም ዴቪድሰን፣ ጃን ኤስባርግን ኣሌክሳንድር ኣኮርሲን፣ “ፌስቡክ ዝገበሮ (ከምኡ እውን ዘይገበሮ) ኣብ ዘርኣዊ ጎነፅ ኢትዮጵያ ትርጉም ኣለዎ” (*ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ* 17 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)። ብተወሳኺ ተወካዕኸቲል ትሮንቮል፣ “ቅርፂ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስቲሪ፣ ገፅ 166 (“ሎሚ ኣብ ውሽጢ ክልላዊ መንግስቲ ትግራይ ኣብ ዘለዉ ግዝኣታት ብኣምሓራ ዝቐርቡ ሕቶታት ቐድሚ 1983 ዓ.ም. ብዝነበሩ ብኣብዝሓ ኣምሓራ ምዃር ዝረቡ ምምሕዳራዊ ክልላት ዝኸልሉ ወሰናት መሰረት ብምግባር ዝቐርቡ እዮም”። ብ1983 ዓ.ም. እቲ ግዝያዊ ሕገ መንግስቲ (ቐርተር ግዜ ስግግር) ተዳልዩ፣ እቲ ፌዴራላዊ ሕገ መንግስቲ ድማ ብነሓሰ 1987 ዓ.ም. ፀዳቕ ሎሚ እውን ኣብ ስራሕ ኣሎ፣ ተወካዕኸቲል ክርከቶፍ ቫን ዴር ቤክን፣ “ኢትዮጵያ፣ ሕገ መንግስታዊ ከለላ ውሑዳት ብሕራት ኣብ ብርኪ ክልል”፣ (1999 ዓ.ም)፣ 20 *ኣፍሪካ ፎክስ* 105፣ ገፅ 107.

³⁵ እዚ ፀብፃብ ንተቐለስቲ ትግራይ ንምልሻት ‘ሀ.ወ.ሓ.ት’ ወይ ድማ ‘ሓይልታት ትግራይ’ ዝብሉ ኣገለልፃታት ብሓፈሻ ዝጥቀም እንትኾውን፣ ሓይ ፀብፃብ ካልኣት መግለፅታት ክጥቀሙ ይኸእሉ እዮም። እዚ ኣቶም ኣብ ትእምርተ ጥቕሲ ኣትዮም ቀሪቦም ኣለው።

አቢሉም ዶ ዝብል ምውሳኔን አድላዪ አይኮነን፤ ግን ተፃራሪ ውጭኢት ዘርጅ መርትዖታት አብዚ ፀብፃብ እዙይ ዝተመርመሩ ሕቶታት ንምምላስ አብ ጥቕሚ ውዲሎም እዮም።

- 39. አብቲ ቐዳማይ ምዕራፍ፣ አብ ምሉእ ትግራይ ውግእ ተኸይዱ - ፈለግ (ካብ ጥቅምቲ ክሳብ ታሕሳስ 2013 ዓ.ም) አብቶም ርሑቕታት ናይ ምዕራብ ከባቢታት (አብ ከባቢ ሑመራ)፣ ሸራሮን አኽሱምን፣ ብድሕራድ ድማ (ካብ ጥሪ ክሳብ ለካቲት 2013 ዓ.ም) አብቲ ደቡባዊ አንፈት። አብዚ አንፈት፣ ጥሕሶት ሰብአዊ መሰል አብ ከባቢ ማእኸላይን ምብራቕውን ትግራይ ብድሕራድ ድማ ብደቡብ ናብ ዝለዓለ ብርኪ በዲሑ።³⁶ ሀ.ወ.ሓ.ት. ብዙሕ ሞት/ከቢድ ክሳብ ምስ በፅሖ ብታሕሳስ 2013 ዓ.ም. ካብ መቐለ ለቕቕ እዩ።³⁷
- 40. እቲ ኸልአይ ምዕራፍ አብ ሰነ 2013 ዓ.ም. ሓይልታት ትግራይ ርእሰ ከተማ ትግራይ ንዝኸነት መቐለ ተመሊሱ ምቁፅፃር ሓዊሱ አንፃር መንግስቲ ኢትዮጵያን መላፍንቱ ሓይልታትን ፀረ-መጥቃዕቲ ምስ ጀመረ ዝጀመረ እዩ።³⁸ እዚ ምዕራፍ እዙይ ሓይልታት ትግራይ ናብ ክልላት ዓፋርን አምሓራን ዝአተዉሉ፣ አብ ሓይ ወቕቲ ድማ ናብ አዲስ አበባ ዝተፀግዑሉ እዩ ነይሩ።³⁹ አብ ነሓስ 2013 ዓ.ም፣ ሀ.ወ.ሓ.ት. ምስ ሰራዊት ሓርነት ኦሮሞ ጥምረት ዝጀመረ እንትኸውን፣⁴⁰ ሰበ ስልጣን ፌዴራል ድማ ካብ ትሽዓተ ክልላት ኢትዮጵያ ሓውሲ-ወታደራት ብህዝባዊ ምልዕዓል መልሚሎም ነይሮም።⁴¹ ብድሕራድ ሓይልታት ፌዴራል ፀረ-መጥቃዕቲ ገይሮም ንሀ.ወ.ሓ.ት. ንድሕሪት ናብ መቐለ መሊሶም።⁴² እዚ ምዕራፍ ጎንዲ እዙይ ዝተዘዘመ “ምዕራብ ትግራይ አብ ትሕቲ ቁፅፅር ሰበስልጣን ክልል አምሓራ እንተፀንሖ እኪ፣ ፀረ-መጥቃዕቲ ፌዴራል አብ ወሰን ትግራይ ጠጠው ምስ አበለ እዩ።”⁴³
- 41. እቲ ሳልሳይ ምዕራፍ ሓይልታት ትግራይ ናብ አዲስ አበባ ዝነበሮም ገስጋስ ምስተዓገተ ብምዝሕሓል ቐጥታዊ ጎነፅ ዝግለፅ እዩ ነይሩ።⁴⁴ ኮይኑ ግን፣ ፌዴራል መንግስቲ ብዝወሰደ ምዕጋት ሰብአዊ ሓገዝ፣ ሰብአዊ ቕልውላው ተጋዲዶ እዩ። ብዕለት 15 መጋቢት መንግስቲ ፌዴራል ንዘይተወሰነ ግዜ ምቁራፅ ተፃብኦ ዕላዊ ምስ ገበረ ሀ.ወ.ሓ.ትን መንግስቲ ፌዴራልን ቀረብ ሰብአዊ ሓገዝ ንምቕቃድ ብዕለት 16 መጋቢት 2014 ዓ.ም. ተፃብኦ ንምቁራፅ ተሰማሚዖም ተባሂሉ ነይሩ።⁴⁵
- 42. እቲ ራብዓይን ናይ መወዳእታን ምዕራፍ እቲ ስምምዕ ምቁራፅ ተኹሲ ተጣሒሱ ብዕለት 18 ነሓስ 2014 ዓ.ም. አብ ወሰን ወሰን ትግራይ ሓዲሽ ውግእ እንትውለዕ ዝተራእየሉ እዩ ነይሩ።⁴⁶ ሀ.ወ.ሓ.ትን መንግስቲ

³⁶ ሰፊ አኒስ፣ ቲም ቫንዲን፣ እምነት ተጋሽን ካልኦትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብአዊ ኩነታት (ቅጂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ጌንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 44።

³⁷ ጃሰን ብሩክ፣ “አብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዝተፈፀሙ ግፍዕታት ተቐውሞ ስለዘገደዱ መናእሰይ ብረት ኣልዓሎም” (ዘጋርድዮን፣ 29 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።

³⁸ ክራይስት ዎቶ፣ ክትትል ዓለምለኸ ጎንፅታት፡ ሓምለ 2013 ዓ.ም (ኢንተርናሽናል ክራይስት ግሩፕ፣ 28 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።

³⁹ ዊልያም ዳቪሰን፣ “ሓይገኛ ምስፍሕፋሕ ኩናት ኢትዮጵያ አብ ትግራይ” (ኢንተርናሽናል ክራይስት ግሩፕ፣ 23 ሓምለ 2013 ዓ.ም)፤ ሰፊ አኒስ፣ ቲም ቫንዲን፣ እምነት ተጋሽን ካልኦትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብአዊ ኩነታት (ቅጂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ጌንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 23፤ ዶ/ር ዲኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ስታዊ ዓመፅ አብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም) (ፍልፍላት ተገዲፎም እዮም)።

⁴⁰ ኢዲት ኤም ሌደርር፣ “ቢትምሽረ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ ዘሉ ጎንዲ ጠጠው ክብል ፀዊዎ” (አሶጅትድ ፕረስ፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

⁴¹ ዊልያም ዳቪሰን፣ “ሓይገኛ ምስፍሕፋሕ ኩናት ኢትዮጵያ አብ ትግራይ” (ኢንተርናሽናል ክራይስት ግሩፕ፣ 23 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።

⁴² ዶ/ር ዲኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ስታዊ ዓመፅ አብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም) (ፍልፍላት ተገዲፎም)።

⁴³ ዶ/ር ዲኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ስታዊ ዓመፅ አብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም) (ፍልፍላት ተገዲፎም)።

⁴⁴ ዲክላን ዋልሽን ዓብዲ ለጢፍ ዲሃርን፣ “ኢትዮጵያ ንምንታይ ምስ ባዕላ ትዋጋእ ኣለ?” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 07 መጋቢት 2014 ዓ.ም)፤ በቢይ ጎሽ፣ “እቲ ናይ ዓለምና ቅታሊ ኩናት አብ ዩኒፎን እንተይኮነን፣ አብ ኢትዮጵያ እዩ ዘሎ” (ብተምበርግ፣ 13 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።

⁴⁵ ኣጃጎስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ኢትዮጵያ፡ መንግስቲ ምቁራፅ ተኹሲ ምስአወጀ ተቐለስቲ ትግራይ ‘ተፃብኦም ንምቁራፅ’ ተሰማሚዖም” (ዘጋርድዮን፣ 16 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።

⁴⁶ ራቶል ቻሰን፣ “አብ ወሰን ትግራይ አብ ኢትዮጵያ ተስፋታት ሰላም ዘፀልሙት ውግእ ተወለዱ” (ዘ ሞሻ ንግተን ፖስት፣ 18 ነሓስ 2014 ዓ.ም)።

ኢትዮጵያን እቲ ሓደ ነቲ ሓደ ይከሰሱ ነይሮም።⁴⁷ ከብ ዕለት 11 መስከረም 2015 ዓ.ም. ጀሚሩ ቐንዲ መራሕቲ ሀ.ወ.ሓ.ት ዝሓቐፈ መንግስቲ ክልል ትግራይ እቲ ጎንዲ ብሰላማዊ መንገዲ ክፍታሕ ዘለዎ መርገዲ ዕላዊ ገይሩ፤ ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ክግበር ፀዊዑ።⁴⁸ “ቀጥታዊ ዝኾነን ኣብ ሓበራዊ ስምምዕ ዝተመስረተን ምቁራፅ ተፃብኦ ክግበር” ድማ ሓሳብ ኣቕረቡ።⁴⁹ ከይኑ ግና፤ መንግስቲ ኢትዮጵያን ኤርትራን ብኤርትራ ናብ ወሰን ትግራይ ከበድቲ ኣፅዋር ብምውፋር፤⁵⁰ ኣብ ከባቢ እቲ ወሰን ኣብ ብዙሓት ከባቢታት ፀብፃብ ውግእ ዘለዎ ምሉእ ፀረ-ትግራይ መጥቓዕቲ ብምክያድ፤⁵¹ ከምኡ ድማ ንኸተማታት ሸረ፤⁵² ኣላማጣን ኮረምን ብምቁፅፃር⁵³ ወታደራዊ ዕማማቶም ቀዲሎም። ሀ.ወ.ሓ.ት. ተፃብኦ ንምቁራፅ ድልዎት ከም ዝኾኑ ደገሞም ብምርግጋዕ፤ ኤርትራ ከብ ትግራይ ክትወፅእ ፀዊዖም፤ ኣብ መወዳእታ ድማ እቶም ተዋጋእቲ ሓይልታት፤ ብዘይካ ኤርትራ፤ ሕብረት ኣፍሪካ ዝመርሖ ዝርርብ ሰላም ንምግባር ኣብ ደቡብ ኣፍሪካ ተራኪቦም።⁵⁴

43. 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም፤ ፌዴራላዊ መንግስቲ ኢትዮጵያን ሀ.ወ.ሓ.ትን ብስራሕ ተፃብኦ ንምቁራፅ ተሰማሚዖም፤⁵⁵ ከይኑ ግን ፀብፃባት ጥሕሰታት ሰብኣዊ መሰላት ገዲኖም ምስ ወፅኡ እቲ ስምምዕ ከይጠሓስ⁵⁶ ጭቡጣት ስግኣታት ከም ዘለዉ ተረጋገፁ እዩ። እዚ ኣቶም እውን ንብረትን ጃምላ ማእሰርትን ኣብ ትግራይ፤⁵⁷ ብዕለት 26 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም. ብሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ዓብዪ ዓዲ ዝተፈፀመ ደብዳብ፤ ከምኡ ድማ ኣብ ሞንጎ ሓይልታት ትግራይን ሓይልታት ኣምሓራን ኤርትራን ኣብ ዘላምበሰን ዓዲ ግራትን፤ ከምኡ ድማ ኣብ ጨርጨርን ከበድቲ ውግኣት ምክያድም ዩጠቓልሉ።⁵⁸

44. ብጭቡጥ እውን፤ ዓለምለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ድሕሪ ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ እውን እንተኾነ ወታደራዊ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ትግራይ ከምዝፀንሉን ከምኡ ድማ ሓደ ሓደ ግዜ ካብ ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ “ብዙሕ ኣብ ዘይረሓቐ” ፆታውን ፆታ-ተኮርን ገበናት ሓዊሱ ተግባራት ገበን ምፍፃም ከም ዝቐፀሉን ኣረጋገፁ እዩ።⁵⁹ መንግስቲ ኢትዮጵያ “ንህዝቡ ብሓይልታት

⁴⁷ ራቐል ቻሰን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ወሰን ትግራይ ተስፋታት ሰላም ዘፀልመተ ውግእ ተወለዱ” (ዘ ሞሻ ንግተን ፖስት፣ 18 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)።

⁴⁸ ልጣፍ ትዊተር ቤትፅሕፈት ርክባት ወፃኢ ትግራይ፣ 01 መስከረም 2015 ዓ.ም፤ ኣሌክስ ዴ ዋል፣ “ትግራይ ምቁራፅ ተፃብኦ ዕላዊ ገይሩ፤ ኣብይ ግን መልሲ ኣይሃበን” (ሪስፖንዲብል ስቴትክራፍት፣ 03 መስከረም 2015 ዓ.ም)።

⁴⁹ ኣሌክስ ዴ ዋል፣ “ትግራይ ምቁራፅ ተፃብኦ ዕላዊ ገይሩ፤ ኣብይ ግን መልሲ ኣይሃበን” (ሪስፖንዲብል ስቴትክራፍት፣ 03 መስከረም 2015 ዓ.ም)።

⁵⁰ ልጣፍ ትዊተር ክርስትያን ትሪብሩት፣ 18 መስከረም 2015 ዓ.ም.

⁵¹ ኣል ጀዚራ፣ “ሓይልታት ትግራይ ኤርትራ መጥቓዕቲ ከፈታ ክብሉ ከሲሰም” (10 መስከረም 2015 ዓ.ም)። ዕላዊ ምስልታት ሳተላይት ከቢድ ወታደራዊ ምንቅስቃስ ኣርእዩ፤ ተወስኪ ልጣፍ ትዊተር ክርስትያን ትሪብሩት፣ 18 መስከረም 2015 ዓ.ም። እቲ ቦታ ብሓይልታት ኤርትራን ኢትዮጵያን ተቃላኲ እዩ ነይሩ፤ ተወስኪ ልጣፍ ትዊተር ክርስትያን ትሪብሩት፣ 18 መስከረም 2015 ዓ.ም። ኣብ ናይ ውግእ ኣቃውማ ዘሎ መድፍዕ እውን ይረኣ ነይሩ፤ ተወስኪ ልጣፍ ትዊተር ክርስትያን ትሪብሩት፣ 18 መስከረም 2015 ዓ.ም።

⁵² ካትሪን ሆረልድ፣ “ሰላማውያን ነበርቲ እንትወፅኡ ወታደራዊ ኢትዮጵያ ስትራቴጂያዊ ከተማ ትግራይ ተቐፃፂሮም” (ሞሻ ንግተን ፖስት፣ 07 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁵³ ልጣፍ ትዊተር ግልጋሎት ርክብ ኢ.ፌ.ዲ.ሪ፣ 08 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም።

⁵⁴ ክራይስት ዎች፣ ትንታኒ ኢትዮጵያ፣ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም።

⁵⁵ ኣሌክሳንደር ዊንግን ቲም ኮክስን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ ተዋጋእቲ ሓይልታት ውግእ ንምቁራፅ ተሰማሚዖም” (ሮይተርስ፣ 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁵⁶ ሳሙኤል ኣየለ በቃሉ፣ “ብዛዕባ ስምምዕ ሰላም ኢትዮጵያ ካብ ዘለዉ መልስታት ሕቶታት ይበዝሑ” (ኤል.ኤስ.ኢ. ብሎግ፣ 06 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

⁵⁷ ሮድሪ ሙሕሙዝ፣ “ድሕሪ ስምምዕ ሰላም ኣብ ኢትዮጵያ ትግራይ ክልል ጭውያን ውራ ንብረትን ከምዘለዉ ይጥቀስ ኣሎ” (ዜናኤ.ፒ፣ 17 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

⁵⁸ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ሮድኢ ት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 360።

⁵⁹ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 2፣ 46።

ወፃኢ [ሓይልታት ምክልካል ኤርትራ]፣ ወይ ኣብ ከባቢታት ዘባታት ምዕራብን ደቡብን ብዘለዉ ምልሻ ኣምሓራ ካብ ዝፍፀሙ ጥሕሰታት ንምሕላው ዘለዎ ሕጋዊ ግብጽ ከምዘይፈፀሙ” ተረጋጊፁ እዩ።⁶⁰

V. ፅንተነት ዝምልከቱ ርክበታት

45. ኣብ ካልኣት ብዙሓት መፅናዕትታት ምስ ዝተጠቐሱ ሻቕሎታት ብዝስማዕማዕ፣ እዚ ፀብፃብ ኣብቲ እዋን ኣብ ትግራይ ኢትዮጵያ ብዘዕባ ተፈጻሚ ዝበሃል ገበን ፅንተነት ሕጋውን ሓቃውን መሰረታት ዝምርምር ይኸውን። ንኣብነት ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ተፈጻሚ ብዘዕባ ዝተብሃለ ገበን ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ዝተመደደጠሉ “ፈፀምቲ ገበን ፆታዊ ዓመፅ ነቲ ገበን ኣብ ዝፍፀምሉ እዋን ነተን ግዳያት ብቐዋሚ ፆታውን ስነ-ተዋልዶኣዊ ጥዕናኣንን ንምጥፋእ ኮነ ኢሎም ከም ዝፍፀምዎ ይዘረቡ ምንባሮምን” ከምኡ እውን “ፆታዊ ዓመፅ ሓልሓሊፉ ካብ ሰብነት ብዝውፁ ቃላት እንዳተዓጀበ ዓሌት ተጋሩ ንምጥፋእ” ይፍፀምዎ ምንባሮም” ኣረጋጊፁ እዩ።⁶¹ ከምዚ ዓይነት ሓሳብ መግለጺ ፅንተነት እዩ። ብተመሳሳሊ ጉጅለ ኩሎም-ውድባት ቤት ምኽሪ ዩናይትድ ኪንግደም (ዩ.ክይ.ኤ.ፒ.ፒ.ጊ.) ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ዘርኢ-ፅንተነት ከም ዝተፈፀመ ዘርኢ “ወሳናይ መረዳእታ” ተባሂሉ ክጥቀስ ዝኸእል ረኪቡ እዩ።⁶²

U. ፅማቕ ሓሳብ ሕጊ ፅንተነት

46. ድሕሪ ኣብ ዓለምና ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ኣይሁድ ዘጋጠመ ህልቂት ከም ሓዲሽ ቃል ኮይኑ ዝወፀአ “ፅንተነት” ዝብል ቃል ንናይ ሓይ ጉጅለ (ብግሪክ ዘርኢ ማለት ኮይኑ ዓሌት፣ ህዝቢ ዝውክል) ምጥፋእ (ፅንተነት፣ ናይ ላቲን ቃል ኮይኑ ቅትለት ዝውክል) ዝገልፅ እዩ። ኣብ ብሔራዊ ዓለም-ለኸ ሕጊ፣ ብቐዳምነት ኣብ ልዕሊ ሃገራት ግብጽ ዘውረደ ስምምዕ ምክልካልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተነት፣ ከምኡ እውን ኣብ መጣዮሽቲ ሕግታት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይት ኣብያተ ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳን ናይ ቀደም ዩጎዝልቫያን ኣብ ዓለም-ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበንን ተገሊፁ እዩ። እዞም ድሒሮም ዝመፀኡ ሕግታት ወልቀ-ሰባት ኣብ ገበን ፅንተነት፣ ብቐጥታ ኣብ ትሕቲ ልማዳዊ ሕጊ ዓለም-ለኸ (ገበን) ዝሕተትሉ መስርሕ ዘርዚሮም እዮም። እዞም መልክዓት ተሓታትነት እዚኣቶም ዝተፈላለዩን ነናይ ባዕሎም ፍሉይ ባህሪ ዘለዎምን እዮም።

1. ብሔራዊ ዓለም-ለኸ ሕጊ

47. ሓፈሻዊ ጉባኤ ሕቡራት መንግስታት ፅንተነት ኣብ ትሕቲ ሕጊ ዓለም-ለኸ ገበን ንኸኸውን ኣብ ውሽጢ ውሳኔ 96(1) ብ1938 ዓ.ም ብወግዒ ኣፍሊጡ እዩ። ሃገራት “ፅንተነት ኣብ ኩሎም ዘመናት ታሪኽ ኣብ ልዕሊ ወዲሰብ ዘብፀሉ ዓብዪ ጉድኣት” ከምኡ እውን ወዲሰብ “ከብዚ ክፍንፈን ዝግበኡ ሓላንጊ ጥፍኣት” ነፃ

⁶⁰ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 2።
⁶¹ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.አር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 62። (ትኹረት ይወሰኽ)።
⁶² ጉጅለ ጥምረት ውድባት ፓርላማ እንግሊዝ ንዓለምለኸ ሕጊ፣ ፍትሕን ተሓታትነት፣ በለስተ ጋለብተ ኩናት ትግራይ፣ ጅምላዊ ቕትለት፣ ፆታዊ ዓመፅን ግዳይ ጥሜትን (መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ገፅ 76።

- ንምውፃእ “ዓለም-ለኸዊ ምትሕብባር ከም ዘድሊ” ብምርዳእ ድሕሪ ክልተ ዓመት 30 ጥቅምቲ 1940 ዓ.ም ስምምዕ ዘርኢ-ፅንተት ኣፅዲቐን እዮን።⁶³ እዚ መግለጺ ኣብዚ ሕዚ እዋን ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይኮነን።
48. ኢትዮጵያ ካብተን 2 ታሕሳስ 1941 ዓ.ም ቀዲመን ዝፈረመ ሃገራት ኮይና ብቕልጡፍ ኣብ 24 ሰነ 1941 ዓ.ም ኣፅዲቐን እዮን። ነዙይ ዝምልከት መግለጺ ወይ ከዓ ተዓቕቦ እውን ኣየካተተን እዮን።
49. ዓንቀፅ ሓደ ስምምዕ ፅንተት ደጊሙ ከም ዘረጋገፃ “ኣብ እዋን ሰላም ይኹን እዋን ኩናት ዝተፈፀመ ፅንተት ኣብ ትሕቲ ዓለም-ለኸ ሕገ ገበን እዩ” ከምኡ እውን ፈረምቲ ሃገራት ነዚ ገበን ክከላኸሉን ክቐፅዩን ይግደዳ እዮን። ኣብ ዓንቀፅ 2 ንፅንተት ዝተውሃበ ትርጉም “ሓደ ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ጠቕሊልካ ወይከዓ ብኸፋል ንምጥፋእ ዝፍፀሙ ካብዞም ዝስዕቡ ተግባራት ከም፡-

- U. ምቕታል ኣባላት እቲ ጉጅለ፣
 - ለ. ኣብ ልዕሊ ኣባላት እቲ ጉጅለ ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ልቦናዊ መጉዳእቲ ምብፃሕ፣
 - ሐ. ኮነ ተባሂሉ ኣብ ልዕሊ እቲ ጉጅለ ህልውንኡ ሙሉእ ንሙሉእ ወይ ከዓ ብኸፋል ዘጥፍእ ኩነታት ሂወት ምፍጣር፣
 - መ. ኣብ ውሽጢ እቲ ጉጅለ ወሊድ ንምክልካል ዝዓለሙ ተግባራት ምፍፃም፣
 - ሠ. ህፃውንቲ እቲ ጉጅለ ብሓይሊ ናብ ካሊእ ጉጅለ ምዝውዋር፣” ዝሓቁፍ እዩ።
50. እዚ ትርጉም ከም ልማዳዊ ሕገ ዓለም-ለኸ ጥራሕ እንተይኮነስ ብተወሰኺ ከም ኣገዳዲ ልማድ (ኣገዳዲ ሕገ) ዝረኣ እዩ።⁶⁴ ብተወሰኺ ኣብ ታሕቲ ተገሊፁ ከም ዘሎ፣ ገበን ፅንተት ኣብ ዓለም-ለኸዊ ሕገ ገበን - ንኣብነት ዓለም-ለኸ ቤት ፍርዲ ገበን ዘጠየሸ ሕገ ሮም ዓንቀፅ 6 ከም ዝተርጎሞ፣ ብተመሳሳሊ እውን ልማዳዊ ሕገ ዓለም-ለኸ - ነዚ ትርጉም ከም ዘለዎ እዩ ደጊምዎ።

51. ዓንቀፅ 3 ስምምዕ ፅንተት እዞም ዝስዕቡ ተግባራት ይኸልክል፡-
- U. ፅንተት፣
 - ለ. ፅንተት ንምፍፃም ዝዓለመ ሸርሒ/ምጉጅጃል፣
 - ሐ. ብቐጥታን ህዝባውን ፅንተት ንምፍፃም ምልዕዓል፣
 - መ. ፅንተት ንምፍፃም ዝግበር ፈተነ፣
 - ረ. ኣብ ዘርኢ-ፅንተት ምትሕብባር።

⁶³ ስምምዕ ዘርኢ-ፅንተት፣ መእተዊ፡፡ ብተዋሳኺ ተወከስ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዞጊንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 142።

⁶⁴ ተወከስ ንኣብነት ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዞጊንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 161። ብተዋሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ተዓቕቦ ንስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት፣ ርእይቶ ኣማኸሪ 20 ጉንበት 1943 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ፣ ገፅ 15፣ ኣብ ገፅ 23 (ክሕሰብ ዘለዎ ግልጋሎት ቃል-ኪዳን ዘርኢ-ፅንተት “ብጣዕሚ ተራ ዝኾኑ መትከላት ስነ-ምግባር ንምፅናዕን ምቕፃን እዩ”)፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ከሰሲ ዓቓቢ ሕገ ምስ ኣካየዱ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር-96-4-ፒ፣ ውሳኔ፣ 27 ነሓስ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 495፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ከሰሲ ዓቓቢ ሕገ ምስ ጀሊሲ ቸ፣ ኣይ.ቲ.-95-10-ቲ፣ ውሳኔ፣ 4 ታሕሳስ 1992 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 60።

2. ዓለም-ለኸዊ ሕገ ገበያ

- 52. ዋላ እውን አብ ስምምዕ ፅንተት ሃገራት ዝህልዎን ሓላፍነትን፣⁶⁵ ፅንተት ዘብሉ ባህርያትን እንተኣቕመጡ፣ እቲ ስምምዕ ባዕሉ ብቐጥታ ወልቀ-ሰባት ዝህልዎም ተሓታትነት ገበያ ኣየቐመጡን።⁶⁶ እንተኸነ ግና አብ ዓንቀፅ 6 እቲ ስምምዕ ተሓጊጉ ከም ዘሎ እዙይ ኣካል ሕገ ገበያ ኮይኑ ሃገራት (አብ ገበያ ፅንተት ዓለም-ለኸዊ ስልጣን ዳንነት ክጥቀማ ዝኽእሉ) ወይ ከዓ አብቲ ተግባር ስልጣን ዳንነት ዘለዎም ዝኾኑ ዓለም-ለኸዊ አብያተ-ፍርዲ ወይ ከዓ ፍሉይ ቤት-ፍርዲ ክረኣ ዝኽእል እዩ።
- 53. አብ ላዕሊ ከም ዝተገለፀ ፅንተት ተሓታትነት ሃገራት ጥራሕ እንተይኮነስ፣ ብመሰረት ኩሎም ልማዳዊ ሕገ ዓለም-ለኸን ስምምዕነት ሕግን ብተመሳሳሊ እውን ምስ ስምምዕ ፅንተት ብዝስማዕማዕ ዝወፀ ውሽጣዊ ሕግታት ሃገራት ተሓታትነት ወልቀ-ሰባት (ገበያ) ኣርእዩ እዩ።
- 54. ንኣብነት እዙይ አብ መጣዮሺ ሕግታቶም ሰፊሩ እንትርከብ፣⁶⁷ ልማዳዊ ሕገ ዓለም-ለኸ ተፈፃሚ ዝገብሩ ግዝያዊ ፍሉይ አብያተ-ፍርድታት ብመሰረት ስምምዕ ፅንተት ዝተቐመጡ ትርጉም አብ ልዕሊ ፍፃሜታት ፅንተት ስልጣን ይህልዎም።⁶⁸ አብ ዝተጣየሹሉ ሕገ (ሕገ ሮም) ብዝተተርጎመ መሰረት፣ ዓለም-ለኸ ቤት-ፍርዲ ገበያ (ኣይ.ሲ.ሲ) ምስ ልማዳዊ ዓለም-ለኸ ሕገ ብጣዕሚ ብዝስማዕማዕ ቃላት አብ ገበያ ፅንተት ስልጣን ክህልዎ ክኢሉ እዩ።⁶⁹
- 55. ዋላ እኳ ዓለም-ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ (ኣይ.ሲ.ጀይ.) ንስምምዕ ፅንተት ናይ መወዳእታ ፈራዲ እንተኸነ - ከምኡ እውን ሃገራት ወይ ከዓ ዓለም-ለኸ ፍሉይ አብያተ ፍርዲ ገበያ ንናይቲ ስምምዕ ዓንቀፃት ብዝህብዎ ትርጉም ዝግደድ ኣይኹን - እዞም አብያተ ፍርዲ ነቲ ተመሳሳሊ ሰነድ አብ ምትርጓም ፍሉይ ሰብ ሞያ እዮም ተባሂሉ ስለ ዝውሰድ ስነ-ፍርዲ ዓለም-ለኸ ፍሉይ አብያተ ፍርድታት ብጣዕሚ ግቡእን መእመናይን ተባሂሉ ይውሰድ እዩ።
- 56. ስነ-ፍርዲ ዓለም-ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሕን ዓለም-ለኸ ፍሉይታት አብያተ-ፍርዲ ገበያን ብሓባር ኩሎም አብ ግምት ብምእታው፣ ፅንተት እንተኣኣስ ነዞም ዝስዕቡ ባእታታት ካብ ዝኾነ ምኽንያታዊ ጥርጣረ ብላዕሊ ምርግጋፅ ይደሊ ተባሂሉ ክዝረብ ይኽእል እዩ።

⁶⁵ ተወከሰ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበያ ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፃት 171-174።

⁶⁶ ዓለም-ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበያ ዘርኢ-ፅንተት አብ ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ውሳኔ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 170። ብተወሳኺ ተወከሰ ተፈፃሚነት ቃልኪዳን ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበያ ዘርኢ-ፅንተት አብ ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ቦስንያን)፣ ውሳኔ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፅ 129።

⁶⁷ ንኣብነት ፍሉይ አብያተ-ፍርድታት ከም ፍሉይ ቤት ፍርዲ አብ ሴራ ልዮን (ኤስ.ሲ.ኤስ.ኤል.)ን ፍሉይ ቤት ምኽሪ ኮሶቮ (ከይ.ኤስ.ሲ) አብ ዘርኢ-ፅንተት ስልጣን ከይህልዎም ተገይሩ እዩ - መስረት እዞም ትካላት እዚ ገበያ ተግባራዊ ምስ ዝፍፀምሉ ኩነታት ኣይምልከትን ዝበል ኣረኣእያ ስለዝነበሮም እዩ ተባሂሉ ይግመት። ብተመሳሳሊ ፍሉይ ቤት-ፍርዲ አብ ሊባኖስ (ኤስ.ቲ.ኤል.) ገበያ ስልጣን ሃገራዊ ሕገ ሊባኖስ ጥራሕ መሰረት ገይሩ ንክሰርሑ ተገዲዱ እዩ፤ ሕገ ኤስ.ቲ.ኤል.፣ ዓንቀፅ 2።

⁶⁸ ተወከሰ ንኣብነት ሕገ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበያ አብ ናይ ቀደም የገዛላብያ፣ ዓንቀፅ 4(2) (“ፅንተት ማለት ካብዞም ዝስዕቡ ተግባራት ሓይ ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ጠቕላላ ወይ ከዓ ብኸፊል ንምጥፋእ ዝፍፀሙ ከም፡ (ሀ) ምቕታል ኣባላት እቲ ጉጅለ፤ (ለ) አብ ልዕሊ ኣባላት እቲ ጉጅለ ሓይማኖታዊ ወይ ከዓ ስነ-ልቦናዊ መገደእቲ ምብፃፅ፤ (ሐ) ከነ ተባሂሉ አብ ልዕሊ እቲ ጉጅለ ህልውንኡ ሙሉእንሙሉእ ወይ ከዓ ብኸፋል ዘጥፍእ ኩነታት ሂወት ምፍጣር፤ (መ) አብ ውሽጢ እቲ ጉጅለ ወሊድ ንምኽልኻል ዝዓለሙ ተግባራት ምፍፃም፤ (ሠ) ህፃውንቲ እቲ ጉጅለ ብሓይሊ ናብ ካሊኦ ጉጅለ ምዝውጥር”)፣ 4(3) (“እዞም ዝስዕቡ ተግባራት ምቕፃዕቲ ዝግበሉም እዮም፡ (ሀ) ዘርኢ-ፅንተት፤ (ለ) ዘርኢ-ፅንተት ንምፍፃም ዝዓለሙ ሸርኢ፤ (ሐ) ብቐጥታ ንቅሉዕን ዘርኢ-ፅንተት ንምፍፃም ምልዕዳል፤ (መ) ፅንተት ንምፍፃም ዝግበር ሙከራ፤ (ሠ) አብ ዘርኢ-ፅንተት ምትሕብባር”)፤ ሕገ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበያ አብ ሩዋንዳ፣ ዓንቀፅ 2። ዋላ እውን ብዝተፈለየ ሓረግ ይገለፅ፣ ዘይስፋዕ ቤት-ምኽሪ አብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ካምቦድያ (ኤ.ሲ.ሲ.ሲ.) ዘጣየሹ ሕገ ብተመሳሳሊ አብ ልዕሊ ዘርኢ-ፅንተት ዝህሉ ስልጣን ብመሰረት ቃል-ኪዳን ዘርኢ-ፅንተት ዘቐመጡ ትርጉም እዩ፡ ሕገ ዓለም-ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበያ፣ ዓንቀፅ 4።

⁶⁹ ሕገ ዓለም-ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበያ፣ ዓንቀፅ 6። ሕገ ሮም መሰረት ብምግባር ከም አብ ዓለም-ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበያ ዝበሉ ንምኽሳስ እቲ ፈፃሚ ሰብ ዝግበር ተግባር አብ ውሽጢ ግልፂ እናተደጋገሙ ዝፍፀሙ ተመሳሳሊ ኣገባባት ብቐጥታ ነቲ ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ፣ ወይ ከዓ ናይቲ ተግባር ውፅኢት ባዕሉ ከጥፈሉ ብዝኽእል ምፍፃም ምኽንያታዊ ጥርጣረ ክፈጥር ካብ ዝኽእል ንልዕሊ ምርፃእ የድሊ። ይኹን ደኣ እምበር እቲ ኣገባብ ፅኑ ሰረት ዝሓዘ ንክኸውን ግድን ኣይኮነን - ናብ ናይ ኣይ.ሲ.ሲ. ዓንቀፅ ዝተሓተተው ናይቲ ገበያ ባእታታት ፈፃሚ ተግባር ኣፈፃፀም ናይ መጀመርታ ተግባር አብ ሓዲሽ ኣገባብ ተማሊኡ እዩ ዘብሉ ተወሳኺቲ ዝርዝራት ኣውጃኡ እዩ። እዚ ረቕሓ ብቐጥታ ከብ ስምምዕ ፅንተት ዝተወሰደ ኣይኮነን፣ ንኣይ.ሲ.ሲ. ከም ፅኑ ደረት ስልጣን ረቕሓ ክኸውን ዝኽእል ተባሂሉ ዝሕሰቡ እዩ። ብተግባር እውን እንተኸነ ንምምላእ ክኸብድ ዝኽእል ኣይኮነን፣ ከምኡ እውን ምስ ዕላማ ስምምዕ ፅንተት ብዝስማዕማዕ ንሓይ ሓላዊ ዝተገበረሉ ጉጅለ ክበፅሑ ንዝኽእል ወይ ከዓ ዝበፀሑ ተግባር ዝከላኸል እዩ።

- ግዳይ(ያት) አባል(ላት) ናይ ሓደ ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ክኸውን(ክኸኑ) ኣለዎ(ም)፤
- ፈፃሚ ካብቶም ዝተኸልከሉ ሓሙሽተ ተግባራት ፅንተት ሓደ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ ከነ ኢሉ ክፍፀም ኣለዎ፣ ንሳቶም እውን፡-
 - ሓደ አባል ጉጅለ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ ምቕታል፣
 - አብ ልዕሊ ሓደ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ አባል እቲ ጉጅለ ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ልቦናዊ መጉዳእቲ ምብፃሕ፣
 - አብ ልዕሊ ሓደ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ አባል እቲ ጉጅለ ከነ ተባሂሉ ብዝተሰልጠሐ ህልውንኡ ዘጥፍእ ኩነታት ሂወት ምፍጣር፣
 - አብ ልዕሊ ሓደ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ አባል እቲ ጉጅለ ወሊድ ንምክልካል ዝዓለሙ ስጉምታታት ምፍፃም፣
 - ሓደ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ ህፃን ናይቲ ጉጅለ ናብ ካሊእ ጉጅለ ብሓይሊ ምዝውዋር፤
- ፈፃሚ እቶም አብ ላዕሊ ዝተዘርዘሩ ተግባራት ከነ ኢሉ ሙሉእ ንሙሉእ ወይ ከዓ ብክፋል ነቲ ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ንምጥፋእ ዝፈፀሞ ክኸውን ይግባእ።⁷⁰

ለ. ተጋሩ ከም “ከለላ ዝተገበረሉ ጉጅለ”

57. ዕላማን ኣድላይነትን ገበን ፅንተት - አብ ላዕሊ ከም ዝተገለፀ ብርግፅ ስምምዕ ፅንተት እውን ንባዕሉ - ንዝኸኑ ዓይነት ጉጅለታት ወዲሰብ ኣካላዊ ሓለዎ ብምግባር ቀፃልነቶም ኣብ ሞንጎ ህዝብታት ወዲሰብ ክውሕስ ምግባር እዩ። ስለዝኸነ ኣብ ገበን ፅንተት ግዳይ/ያት ዝኸነ ሰብ ብጭቡጥ ሓለዎ ናይቲ ዝተገበረሉ ጉጅለ ኣባል ክኸውንን እቲ ሓሳብ ፅንተት እውን ምስቲ ጉጅለ ዝዘመድ ምኃኑን ምርግጋፅ ኣድላይ ይኸውን።⁷¹

58. ስምምዕ ፅንተት ብግልፂ ንኣርባዕተ ማእኸል ዝተገበሩ ጉጅለታት ጥራሕ ንምሕላው ይውዕል፡ ንሳቶም እውን ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖት እዮም። ዓለም-ለኽ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ደጊሙ ከም ዝረጋገፀ፣ እዞም ጉጅለታት “ፍሉያት ገለፅቲ ባህሪታት ክህልውዎም ይግባእ - ብሄራዊ፣ ዘርኣዊ፣ ዓሌታዊ ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ” - ከምኡ እውን “ንሳቶም እንተዘይሃልዮም” ክግለፁ ዘይክእሉ ክኸኑ ኣለዎም።⁷² ብኸሊእ ኣገላልፃ እቲ ጉጅለ “ፍሉይ ዝተነፀረ መንነት”⁷³ ክህልዎ ይግባእ።

⁷⁰ ዋላ እውን ዓለም-ለኽ ቤት-ፍርዲ ገበን እቲ ተፈጻሚ ዝተባህረ ተግባር ዘርኢ-ፅንተት ዝተፈፀመሉ ዓውዲ ግልፂ እናተደጋገሙ ዝፍፀሙ ተመሳሳሊ ኣገባባት፣ ወይ ከዓ ባዕሉ ነቲ ዝተሓለወ ጉጅለ ጠቕሊሉ ወይ ከዓ ብክፋል ዘጥፍእ ውፅኢት ንክህልዎ ምርግጋፅ ከም ዘድሊ እንተኣቕመጠ፣ ነዚ ረቕሓ ብምቕማጡ ናይዚ መሰታ ኣብ ቃል-ኪዳን ዘርኢ-ፅንተት ወይ ከዓ ልማዳዊ ሕገ ዓለም-ለኽ ተግባራዊ ዝገብሩ ስነ-ሕገ ዓለም-ለኽ ፍሉይ ኣብያተ-ፍርድታት ገበን ብዘይምህላው ፍሉይ ይገብር።

⁷¹ ዓለም-ለኽዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዝላብያ፣ *ከሳሊ ዓቃቢ ሕገ ምስ ቶላ ምርጫ*፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 182። ሓለዎ ዝተገበረሎም ጉጅለታት ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለታት ክኸኑ ይክእሉ እዮም። ኣብ ተግባር ሓደ ናይ ሰባት ስብስብ ዝኸነ ጉጅለ ብሄር፣ ዘርኢ፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ምኃኑ ወይ ከዓ ካብቶም ረቕሓታት ኣየናይ የማልእ ዝብል ሕቶ ክኸውን ይክእል እዩ። *ተወከስ ዘይስሩዕ ቤት-ምኽሪ ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ክምበድያ፣ ኦሳን ቻይን ኪኣ ሳምፋን* (ቁፅሪ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቲ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 792። (“ኣብ [መ]ብዘክትኦም ጉዳያት [...] ሓደ ፍሉይ ጉጅለ ሓለዎ ተገይርሉ ምንባሩ ኣብ ዕላማን ኣድላይነትን ቃል-ኪዳን ዘርኢ-ፅንተት ትኹረት ብምግባርን ከምኡ እውን ሕድሕድ ጉዳይ ብምፍታሽን እዩ። ብዘዕባ ሓለዎ ዝተገበረሉ ጉጅለ ብሓረሻ ተቐባልነት ዘለዎን ትኸክለኛን ትርጓሞ ኣብ ዘይብሉ፣ [...] [እ]ድሕድ እዞም ክልሰ-ሓሳባት ምስ ሓደ ፍሉይ ፖለቲካዊ፣ ማሕበራውን ባህላውን ዓውድታት መሰረት ብምግባር ይምዘኑ። [...] እዙይ ምስ ዕላማን ኣድላይነትን ቃል-ኪዳን ፅንተት ዝጠባዕዎም እዩ”)

⁷² ዓለም ለኽ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ *ብዘዕባ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ባስንያን ሄርዘሳሊን ንያን ምስ ሰርብያን ሞንጎቶን ግሮን)*፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፃት 193-97።

⁷³ ዘይስሩዕ ቤት-ምኽሪ ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ክምበድያ፣ *ኦሳን ቻይን ኪኣ ሳምፋን* (ቁፅሪ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቲ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 793።

59. ሓደ ጉጅለ ብሄራዊ፣ ዘርአዊ፣ ዓሌታዊ ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ዘማልኦ ምክኒ ዝግበር ገምጋም - ከብቶም መግለጺ ባህሪታት እውን መኒአም ብጣዕሚ ግቡኣት ምክኒ ምክኒ - ኣብ ናይ ሕድሕድ ጉዳይ ጥረ ሓቅታት ብምድራኽ ክክየድ ይግባእ።⁷⁴ ኣብዚ ትንተና እዙይ ብፍሉይ ኣብ ግምት ክኣትዉ ዘለዎም ነገራት እኳ ኣድላይቲ ክኾኑ ዝኽእሉ እንተኾኑ፣ ንዓቶም ርእሶም ክኢሎም እኹላት ኣይኮኑን - ምስ ኣድላይነት ስምምዕ ፅንተት ንኣንጻራዊ ዝተረጋገጠን ቀዋምን ጉጅለታት ንምሕላው ብዝጠቀሙ ሚዛናዊ ወድዓዊ ባህሪታት ምፍላይ ይድሉ።⁷⁵
60. ኢትዮጵያ ዝመሰረቶም ተጋሩ ብሔራዊ ጉጅለ እንትኾኑ ኣብ ውሽጢ ትርጉም ስምምዕ ፅንተት ዓንቀፅ 2ን⁷⁶ ልማዳዊ ዓለም-ለኽ ሕግን “ሓለዋ ዝተገበረሉ ጉጅለ” ዘማልኡ እዮም። ተጋሩ ዓርሰ-መግለጺኦም ከም ብሔራዊ ጉጅለ ጥራሕ እንተይኮነስ⁷⁷ ብሔራዊ ጉጅለ ከማልኡ ዝግባእ ትርጉም ጭቡጥ ርቕሓ ዘማልኡ እዮም።⁷⁸ ክስትውዓል ዝግበኡ ንኣብነት “ተጋሩ ማሕበረሰብ ወህድ ኣይኮነን”⁷⁹ ነገር ግና ኣባላቱ ሓበራዊ ቋንቋ (ትግርኛ)ን ባህሊ (ኣካላዊ ፀባያት ሓዊሱ ከም “ክልተ መስመር ጥባሓት ኣብ ጥቓ ዓይኒ፣ መብዛሕቲኡ እዋን ኣብ መትልሕ”)ን ይካፈሉ።⁸⁰ ብተወሳኺ ዘርኢ ተጋሩ ኣብ ብሄራዊ መለለዪ መንነት ወረቐት⁸¹ ንዓታቶም ጥራሕ ዝቐርቡ ሓደ ሓደ ረብሓታት ንምውሓስ ብዝተገብሩ ምክንያት ተገላፁ እዩ።⁸² ንሕገ-መንግስቲ 1987 ዓ.ም ክበሃል ምጥራር ወሰን ክልላት፣ ትግራይ ሓዊሱ፣ እውን እንተኾነ ብዓብይኡ ብሄራዊ መስመር መሰረት ብምግባር ዝገበረ ኮይኑ ‘ዘርኢ መሰረት ዝተገበረ ፌደራሊዝም’ ኣስዒቡ እዩ።⁸³

ሐ. ፅማቕ መደምደምታት

61. በዞም ኣብ ታሕቲ ብዕምቆት ተገሊጾም ዘለዉ ምክንያታት፣ ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ኩሎም ዘርኢ-ፅንተት ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ከም

⁷⁴ ዘይስሩዕ ቤት-ምክሪት ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ከምባድያ፣ ኦሳን ቻይን ኪኦ ሰምፋን (ቁፅሪ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቴ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 792። (እንኮላይ ስነ-ሕገ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳን ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዝላቲን ብምጥቃስ)።

⁷⁵ ዘይስሩዕ ቤት-ምክሪት ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ከምባድያ፣ ኦሳን ቻይን ኪኦ ሰምፋን (ቁፅሪ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቴ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 795 (እንኮላይ ስነ-ሕገ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳን ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዝላቲን ብምጥቃስ)።

⁷⁶ ኣብ ጉዳይ ጋምብሪያ ምስ ምድያ፣ ዓለም-ለኽ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ኣብ ትሕት ስምምዕ ዘርኢ-ፅንተት ዓርሰ-መንነት መሰረት ብምግባር ንግዚያዊ ስጉምታት ትእዛዝ ኣመሓላለፍ እዩ፤ ተወካዕነት 14-15 (“መስሊም ሮሃንግያ ዓርሰ-መግለጺኦም ዝተፈለገ ዘርኢ-ፅንተት (ጋምብሪያ ምስ ምድያ) (2012 ዓ.ም)፣ ፀብግብ ኣይ.ሲ.ጀይ. (ግዚያዊ ስጉምታት፣ ትእዛዝ 12 ጥሪ 2013 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 11-15 (“መስሊም ሮሃንግያ ዓርሰ-መግለጺኦም ዝተፈለገ ዘርኢ-ፅንተት ጋምብሪያ ምስ ምድያ ናይ ዓርሰም ቋንቋን ባህልን ከም ዘለዎም ኮይኑ፣ ከምኡ እውን ምስ ግዝኣት ራክሂን ንነዊሕ እዋን ዝተኣሰረ ርክብ ከም ዘለዎም ኣፍልጦ ዝህቡ እዮም”)፤ ትኩረት ይወሰን። “ኣብዚ ትእዛዝ ን‘ሮሃንግያ’ ናይቲ ቤት ፍርዲ መጥቐሲታት ተገይሩ ክውሰድ ዘለዎ ከም ጉጅለ ዝውሰዱ መጥቐሲታት ዓርሰ-መግለጺ ሮሃንግያ ጉጅለ ኮይኑ ምስ ግዝኣት ራክሂን ነዊሕ ዝፀገሉ ምትእስሳር ኣሎ ዝብል እዩ፤ በዚ ኣቢሉ እውን ኣካል ሓይነት ምድያን ማር ይኸውን”)።

⁷⁷ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብግብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ሻ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 11፤ ሚኒስትሪ ጉዳያት ወፃኢ ኔዘርላንድስ፣ ክፍሊ ሓበሬታ ብዛዕባ መበቆል ሃገራት ዳይሬክቶሬት ትሕቲ-ሰሃራዊ ኣፍሪካ፣ ኣርእስቲ ፀብግብ ሓበሬታ መበቆል ሃገር ኣብ ትግራይ 2013 ዓ.ም፣ (ነሓስ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 45።

⁷⁸ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ከሳሲ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣካየዱ፣ ኣይ.ሲ.ቴ.ኣር-96-4-፣ ውሳኔ፣ 27 ነሓስ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 513 (“ዘርኢ ጉጅለ ብሓፈሻ ኣባላቱ ሓበራዊ ቋንቋን ባህልን ዝካፈሉ ጉጅለ እዩ ተባሂሉ ክትርጎም ይኽእል እዩ”)።

⁷⁹ ሚኒስትሪ ጉዳያት ወፃኢ ኔዘርላንድስ፣ ክፍሊ ሓበሬታ ብዛዕባ መበቆል ሃገራት ዳይሬክቶሬት ትሕቲ-ሰሃራዊ ኣፍሪካ፣ ኣርእስቲ ፀብግብ ሓበሬታ መበቆል ሃገር ኣብ ትግራይ 2013 ዓ.ም፣ (ነሓስ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 43።

⁸⁰ ሚኒስትሪ ጉዳያት ወፃኢ ኔዘርላንድስ፣ ክፍሊ ሓበሬታ ብዛዕባ መበቆል ሃገራት ዳይሬክቶሬት ትሕቲ-ሰሃራዊ ኣፍሪካ፣ ኣርእስቲ ፀብግብ ሓበሬታ መበቆል ሃገር ኣብ ትግራይ 2013 ዓ.ም፣ (ነሓስ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 45። ተጋሩ ከም ብሄር፣ ዓሌት ወይ ከዓ ሃይማኖታዊ ጉጅለ ምግለፅ ግቡኡ መሲሉ ኣይረኣን። ክስተውዓል ዝግበኡ ክርስቲያንን ሙስሊምን እምነት ተጋሩ ኣለዉ፣ ከምኡ እውን ሙስሊም ተጋሩ “ከም ዝተፈለገ ዘርኢ ኣይረኣን”፣ ተወካዕ ሚኒስትሪ ጉዳያት ወፃኢ ኔዘርላንድስ፣ ክፍሊ ሓበሬታ ብዛዕባ መበቆል ሃገራት ዳይሬክቶሬት ትሕቲ-ሰሃራዊ ኣፍሪካ፣ ኣርእስቲ ፀብግብ ሓበሬታ መበቆል ሃገር ኣብ ትግራይ 2013 ዓ.ም፣ (ነሓስ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 43። ኩሎም ሙስሊምን ክርስቲያንን ተጋሩ ዕላማ ከም ዝተገበሩን ዝተቐተሉን ተፀብቢቡ እዩ፤ ተወካዕ ጎይትኦም መኮነን ገብረዋህድ፣ ንሞት ዝተሓረፈ፣ ፅንተት ትግራይ፣ ዛንታ ውጻእ መጻኑ (2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 8።

⁸¹ ሚኒስትሪ ጉዳያት ወፃኢ ኔዘርላንድስ፣ ክፍሊ ሓበሬታ ብዛዕባ መበቆል ሃገራት ዳይሬክቶሬት ትሕቲ-ሰሃራዊ ኣፍሪካ፣ ኣርእስቲ ፀብግብ ሓበሬታ መበቆል ሃገር ኣብ ትግራይ 2013 ዓ.ም፣ (ነሓስ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 43።

⁸² ዘርኢ ፍሉይ፣ ፀብግብ ሕግነት፣ ኢትዮጵያ (ኢንትርኔት ዩኒቨርስቲ ኣውሮጳ፣ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 23፣ ናይ ታሕቲ መሓበሪ 70።

⁸³ ክርስቶፍ ቫን ዴር ቤክን፣ “ኢትዮጵያ፣ ሕገ መንግስታዊ ከለላ ውሑዳት ብሔራት ኣብ ብርኪ ክልል”፣ (1999 ዓ.ም)፣ 20 ኣፍሪካ ፎክስ 105፣ ገፅ 107-108።

- ዝፈፀሙ ዘረድኡ ምክንያታዊ መሰረት አሎ ተባሂሉ ይጻፉ። እዙይ ማለት ግና እዚ ኩነት ንክጋጥም ስሩዕ ትልሚ ነይሩ ወይ ከዓ ለዕለዎት መኮነኖት ኣብዚ ተግባር ተሳቲፎም ንምባል ኣይከኣልን።
62. እንተነኣሰ ሓደ ሓደ ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ወይ ከዓ ምስ ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተኣሰሩ ሲቪል ሰብ-ስልጣን ብተመሳሳሊ ኣባላት ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ወይ ከዓ ምስ ምሊሻ ወይ ከዓ ክልላዊ መንግስቲ ኣምሓራ ዝተኣሰሩ ሲቪል ሰብ-ስልጣን ከምኡ እውን ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ንተጋሩ ከም ብሄራዊ ጉጅለ ጠቕሊልካ ወይ ከዓ ብክፋል ኮነ ኢሎም ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበርም ዘርእዩ ምክንያታዊ መሰረታት ኣለው ተባሂሉ ይጻፉ።
63. ምስ እዚ ሓሳብ እዞም ውልቀ-ሰባት ተግባራት ገበን ፅንተት ዝበሃሉ እንተነኣሰ ንኣርባዕተ፡ ቅትለት ተጋሩ፣ ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ልቦናዊ መገደእቲ ብምብጻፍ፣ ኮነ ተባሂሉ ዝተሰልሐ ህልውና ተጋሩ ዘጥፍእ ኩነታት ሂወት ብምፍጣርን ተጋሩ ንክይዋለዱ ዝክልክሉ ተግባራትን ብምፍፃም ዝሕተትሉ ምክንያታዊ መሰረታት ከም ዘለዉ ይጻፉ።
64. ተጋሩ ንምጥፋእ ኮነ ተባሂሉ ብዝተሰልሐ ዝተፈጠረ ኩነታት ሂወት ብዝምልከት ብክልተ ዋና መንገድታት ከም ዝተፈፀመ ዘእምኑ ምክንያታዊ መሰረታት ኣለው። ንህዝቢ ትግራይ ምግቢ ብምክልኻል ዓፀብ ከጋጥም ብምግባርን፣ ኮነ ኢልካ ስርዓት ሓለዋ ጥዕና ክዓኑ ብምግባርን እዮም። ኣብ ትግራይ ምስ ዝነበረ ህልው ኩነታት እዞም ንሂወት ዘድልዩ መሰረታዊ ነገራት ንንውሕ ዝበለ እዋን ምክልኻል ንሰላማዊ ህዝቢ ንመሪር ሓደጋ ምቅላዕ ጥራሕ እንተይኮነስ ብጭቡጥ ሰፊሕ ጉድኣትን ሞትን ኣብዲሉ እዩ።

መ. ተጋሩ ብምክፋድ ጠቕሊልካ ወይ ከዓ ብክፋል ናይ ምጥፋእ ፍሉይ ሓሳብ

65. ፅንተት ንምርግጋፅ እቶም ኣድላይቲ ተግባራት ፅንተት ንምፍፃም ተሓሲቡ ዝተፈፀሙ ምክፋድ ምርኣይ ኣድላይ እዩ። ብፍላይ እዚ ተፈጻሚ ዝበሃል ዝተክልከለ ተግባር ኮነ ተባሂሉ ምፍፃሙ ምርግጋፅ ጥራሕ እንተይኮነስ ነቲ ሓለዋ ዝተገበረሉ ጉጅለ ጠቕሊልካ ወይ ከዓ ብክፋል ንምጥፋእ ዝተሓሰበ ምክፋድ ምርግጋፅ ኣድላይ እዩ።⁸⁴ እዚ ፍሉይ ሓሳብ ብጣዕሚ ወሳኒ እዩ።⁸⁵ ከይኑ ምስ ምስ መንነት እቲ ጉጅለ⁸⁶ ክራኸብ ኣለዎ። ብክሊእ ኣገላልፃ እቲ ፈፃሚ ዝተወሰኑ መግለጺታት ምስቲ ንክጥፍኡ ዝተመነዩሉ ዕላማ ዝተገበረ ጉጅለ ብጭቡጥ መግለጺ⁸⁷ ከተሓሕዝ ዝግባእ ከይኑ እዞም መግለጺታት እውን ሙሉእ ንሙሉእ ባዕላዊ እንተይኮነስ ወድዓዊ መሰረት ክህልዎም ይግባእ።⁸⁸ እዙይ ፅንተት ብፍሉይ ከቢድ ገበን ክኸውን

⁸⁴ ተወካዕ ንኣብንት ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዛላብዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲያን፣ ኣ.ዲ.ቲ.-98-33-ኤ፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 20፣ ዘይስሩዕ ቤት-ምክረ ኣብ ውሽጢ ኣብዮተ-ፍርድታት ከምባድዮ፣ ኦላንቻይን ኪኦ ሰምፋን (ቁፅረ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ./ቲ.ሲ፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 797፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዛላብዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ካራዲዲቶ፣ ኣ.ዲ.ቲ.-95-5/18-ቲ፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 549።

⁸⁵ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርቢያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 188 (“ንፅፋነት ኮነ ተባሂሉ ዝተፈፀመ ምክፋድ ከምኡ እውን ፍሉይት ረቕታታን” ተጠቒሱ እዩ)።

⁸⁶ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዛላብዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ስታኪቶ፣ ኣ.ዲ.ቲ.-97-24-ቲ፣ ውሳኔ፣ 22 መጋቢት 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 20 (“ብምክፋድ” ዝብል ቃል እቲ ገበን [ፅንተት] ስብስብ ሰባት ዝኾነ ፍሉይ መንነት ጉጅለ ዘለዎ ንምጥፋእ ኮነ ተባሂሉ ዝተሰለሐ ምክፋድ ትኹረት ሂቡ እዩ)። ብተወሳኺ ተወካዕ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዛላብዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ምላዲቶ፣ ኣ.ዲ.ቲ.-09-92-ቲ፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3436።

⁸⁷ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዛላብዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ስታኪቶ፣ ኣ.ዲ.ቲ.-97-24-ቲ፣ ውሳኔ፣ 22 መጋቢት 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 21-22 (“ፅንተት ከብ መፈለምትኡ [...] ፍሉይ ንፁር መንነት ንዘለዎ ጉጅለ ምጥፋእ ዝምልከት እምበር - ፍሉይ መንነት ዘይብሎም ዝተፈለሉ ሰባት ምጥፋእ ኣይኮነን [...] ምክንያቱ ፍሉይ ዝተነፀረ መንነት ዘይብሎም ጉጅለታት ፍሉይ መግለጺ ስለዘይብሎም፣ ጉጅለታት ንፁር ብዘይኮነን ምጥፋድ ድማ መርቆቲ ቃል-ኪዳን ዘርእ-ፅንተት ከብ ዝተሓሰበዎ ብተፃራር ዝኾይድ እዩ”)። ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገዛላብዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ምላዲቶ፣ ኣ.ዲ.ቲ.-09-92-ቲ፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3436።

⁸⁸ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርቢያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 1999 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 193-196።

ዝገብሮ እንትኸውን ካብ ካልኣት ከበድቲ ገበናት ንኣብነት ካብ ከም ምስቓይ ዝኣመሰሉ ፀረ ወዲ-ሰብ ዝኾኑ ገበናት ይፍለ እዩ።⁸⁹

66. ክፍለጥ ዝግባእ ብመፅናዕቲ ኣብ ዝተረኸበ “ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ፋኖን ኣብ ልዕሊ ደቂ-ኣንስትዮን ኣዋልድን ተጋሩ ሰፊሕ ተግባራት ዓመፅን ፆታዊ መጥቃዕትን ፈጸሞም እዮም።” መብዛሕቲኡ እውን ተጋሩ ደቂ-ኣንስትዮን ኣዋልድን ኮነ ተባሂሉ ንኸይወልዳ፣ እዞም ፈፀሞቲ “ዘርኢ ተጋሩ ንምጥፋእ ዝዓለሙ ምኪኖም ዘመለኸቱ ሰብኣውነት ዝቕንጥጡ ቃላት ይጥቀሙ”⁹⁰ ምንባሮም ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ኣረጋገጹ እዩ። ብኸሊእ ኣጋላልፃ እዙይ ተኸእሎ ሓሳብ ዘርኢ-ፅንተት ዘመለኸት እዩ።

67. ዋላ እውን ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ብናይ ሓባር ጥምረት ከም ዝዘመቱ ዘርእዩ ወሰንቲ መርትዖታት እንተሃለዉ፣ ኣብዚ ብርኪ እዚ እዞም ሰለስተ ሰፋሕቲ ጉጅለታት ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ፈጸሞም ንዝበሃል ገበን ንዝህሉ ተሓታትነት ኣብ ትሕቲ ሓባራዊ ትእዛዝ ነይሩ ኢልካ ምሕሳብ ዝከኣል ኣይኮነን።⁹¹ ስለዝኾነ ንሕድሕድ ሰለስቲኦም ጉጅለ ዝምልክት ኮነ ኢልካ ናይ ምፍፃም ሓሳብ ዘርኢ መርትዖ ምሕሳብ ከድሊ ኮይኑ እዚ ኣቶም እውን፣ ብሄራዊ ሰብመዚ ኢትዮጵያን ብሄራዊ መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያን (ኣብ ትሕቲ ትእዛዝ ፌደራል መንግስቲ ተግባሮም ዝፍፀሙ እንትኾኑ)፣ ክልላዊ ምሕደራ ኣምሓራ፣ ዝኾነ ርክብ ዘለዎ ምሊሻ (ንኣብነት ፋኖ) ሓዊሱ ዕጡቓት ሓይልታት ክልል ኣምሓራን፣ ሓይልታት ኤርትራን (ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ) እዮም።⁹² ዋላ እውን ፍሉይ ሓይሊ ዓፋር ኣብ ዝተፈላለዩ ኣጋጣሚታት ተሳተፍቲ እንተነበሩ፣ ናይዚ ፀብፀብ ትኹረት ኣይነበሩን፣ ኣባላቱ ኮነ ኢሎም ንምፍፃም ሓሳብ ዝነበሮም ምኪኑ ንምውሳን እውን መደምደምታ ኣይተበፀሐን።

⁸⁹ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰጠ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምክፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዘገብን ንምስ ስርብያን ሞንጥራን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፀብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፃት 187። ንተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉ። ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ካራዲዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 551፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉ። ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ብርዳኒቲ፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ፣ ውሳኔ፣ 26 ነሓስ 1997 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 699፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉ። ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲቲ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ቲ፣ ውሳኔ፣ 26 ሐምሌ 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 553፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉ። ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ እኒ ኩፕሪስቲቲ ክልኦት፣ ኣይ.ቲ.-95-16-ቲ፣ ውሳኔ፣ 6 ጥሪ 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 636፤ ዘይስፋዕ ቤት-ምክረ ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ክምበድዮ፣ ኦኣን ቻይን ኪኦ ሰምፋን (ቁፅሪ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ/ቲ.ሲ፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 798 (“ትክክለኛ ትርጉም ናይቲ ቃል ‘ብምኪኖም’ ግዳይ [እቲ] ገበን ፅንተት እቲ ውልቀ ሰብ ጥራሕ እንተይኮነን ባዕሉ እቲ ጉጅለ ኣብ ዝተከለሰ ክኸረገ።”)

⁹⁰ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.አር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፃት 62፣ 70 (ትኹረት ይወሰኽ)። ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 146 (“ሓይ ዘረብታት እቶም ፈፀሞቲ ከም ዘመለኸትም ህዝቢ ትግራይ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከምዝነበሮም ንምርኣይ ዘኸኸእሉ እዮም”)፣ ዓንቀፅ 482 (ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ “ከም ዝተገንዘበ ብዙሓት ፍልፍላት ከም ዘርእዩም ካብ 24 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ጀሚሩ ኣብ ክልል ትግራይ ዘጋጠሙ ቅትለት ባቶም ኣብ ላዕሊ ዝተገለፁ ጥሕስታት ዝሰዓቡ ቀጥታዊ ዘይኮኑ ቅትለታት ሓዊሱ ኣልማማ ናብ ገበን ምጥፋእ ወይ ሰብ/ወይ ከዓ ዘርኢ-ፅንተት [ነገር ግና] [ብሰንኪ ኣብ ልዕሊ ስርሑ ዘጋጠሙ ሕፃናት ግዘን ሃፍትን] ኣብ ትሕቲ ናይ ባዕሉ ምክንያታዊ ባይታ እቶም መለክዕታትን ርኽብታትን ንምእማን ከምዚ ኢሉ ክውስን ብዘይምክኣሉ ሙሉእ ሓቅታትን ሕጋዊ ኣንፈታትን ንምውሳን ተወሳኺ ምርመራ ዝጠልብ እዩ።”)

⁹¹ ተወከስ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 90 ((ዋላ እውን ሓባራዊ ወፍሪ ምንባሩ ዘርእዩ መረዳታት እንተሃለዉ ነቲ ዝተፈፀመ ንምብፃፅ ዝዓለመ ወግዓዊ ስምምዕን ምንባሩ ግና ተወሳኺ ምርመራ ዝሓትት እዩ)። ብተወሳኺ ተወከስ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ንገዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ንገዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 31 (መወከስታት ተገዲፎም) እዮም (ሓይ ሓይ ጉጅለታት ንኣብነት ከም ፋኖ ዝበሉ “ፌደራልን ክልላውን ሰብ-መዝታት ዝተገንዘቡ ዝመስል” “ንዘርኢዎ ጉጅለታት ንምውሳን ካልኣት ሰብኣዊ ግፍፅን ዕላማ ናይ ምግባር ታሪኽ” ኣለዎ)።

⁹² ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ንገዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ንገዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 31 (“መከላኸሊ ሃገር ኤርትራን ክልላዊ ሓይልታትን ምስኣቶም ዝተቐናጀው ምልሻታትን ኣብ ትሕቲ ብሄራዊ መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያ ይእዘዙ ምንባሮም ወይ ከዓ ካብኡ መምርሒ ወይስዱ ምንባሮም ግልጺ ዝገብረ ሓፊታ ይለን” እንተኾነ ግና) [...] እቶም ሓይልታት ወፍሪ ምዕራባዊ ደመርሒ እንተነበሩ እውን ኣብ ጎረ ወታዕድራት ኢትዮጵያ ኮይኖም ብሓባር ከም ዝፈፀሙ” ዘረድኦ መረዳታት ከም ዘሉ ደምዲሙ እዩ)።

ከዓ ማሕበረሰባዊ መግለጫታት [...]” ጥራት ንምጥፋእ ዝዓለመ ክኸውን የብሉን።⁹⁸ እዙይ “ብቐጥታ” ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ሂወታዊ ጥፍኣት ንዘየብፅሑ ከም ምኽልኻል ወሊድ ዕላማ ዘለዎም ስንምትታት ምውሳድ ወይ ከዓ ብሓይሊ ካብቲ ጉጅለ ህፃናት ናብ ካሊእ ጉጅለ ምትሕልላፍ ዝመሰሉ መሰረት ፅንተት ተፈፃሚ ይኸውን።⁹⁹ ሓዚ እውን እዞም ተግባራት ከነ ተባሂሉ ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ሂወታት ምጥፋእ ከሰብ ብዝኸእል ክፍፀሙ ይግባእ - ዋላ እውን እዙይ ሞት ኩሎም ኣባላት እቲ ጉጅለ ከስዕብ ኣለዎ ተባሂሉ ክፅዕዎ ግድን ኣይኹን ከምኡ እውን እቲ ጉጅለ ብኸሊእ መንገድታት መሊሱ ባዕሉ ንክጠየኽ ዝኸልክሉ ኩነታት ክሓቁፍ ይኸእል እዩ።¹⁰⁰

70. እቲ ፈፃሚ ነቲ ሓለዎ ዝተገበረሉ ጉጅለ ጠቕሊሉ ንኸጥፍእ ክሓስብ ግድን ኣይኮነን። የግዳስ ናይቲ ጉጅለ ክፋል ዕላማ እንተተገደዮም እኹል እዩ (ንኣብነት “ኣብ ውሱን ከባቢ”)።¹⁰¹ እዙይ እውን “ኣገዳሲ ክፋል”¹⁰² እንተኾይኑ - ወይ ከዓ፣ ብኸሊእ ኣባህላ፣ ጥፍኣቱ “ኣብ ልዕሊ እቲ ጉጅለ ብሓፈሻ ወሳኛይ እኹል ፅልዎ እንተሃልደዎም”¹⁰³ ከምዚ ዝበለ ዳህሳስ ኣዕርዩ ኣብ ጭቡጥ ሓቂ ዝተደረኸ እዩ።¹⁰⁴ በዘም ናይዚ ጉዳይ ሓቕታት መሰረት፣ ነቲ ተፈፃሚ ዝተብሃለ ሓሳብ ፅንተት እቲ መረጃታ ክድግፍ ክሰዕ ዝኸኣለ ዋላ እውን ብጠቕላላ ነቲ ጉጅለ ኣይኹን ንኣብዛሓ ክፋል ተጋሩ ናይ ምዝማድ ዕድል ይህልዎ። ክፍለጥ ዝግበኡ ተጋሩ ዕላማ ዝተገበሩ ኣብ ትግራይ ጥራት እንተይኮነን ኣብ ክልኣት ከባቢታት ኢትዮጵያ እውን እዩ - ከም ኣዲስ ኣባባን ክልል ዓፋርን። እንተኾነ ግና ዝኾነ ሓሳብ ዘርኢ-ፅንተት ኣብ ውሽጢ ክልል ትግራይ ንዝርከቡ

⁹⁸ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲኦች ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 25። ብተወሳኺ ተወካዮን ንኣብነት ዘይስሩዕ ቤት-ምኽረ ኣብ ውሽጢ ኣብደተ-ፍርድታት ከምባድዮ፣ ኦኣን ምይን ኪኣ ሰምፋን (ቁፅረ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቲ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 800፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ምላዲኦች ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3435።

⁹⁹ ዘይስሩዕ ቤት-ምኽረ ኣብ ውሽጢ ኣብደተ-ፍርድታት ከምባድዮ፣ ኦኣን ምይን ኪኣ ሰምፋን (ቁፅረ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቲ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 800።

¹⁰⁰ ዘይስሩዕ ቤት-ምኽረ ኣብ ውሽጢ ኣብደተ-ፍርድታት ከምባድዮ፣ ኦኣን ምይን ኪኣ ሰምፋን (ቁፅረ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ቲ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 801፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ብላገቲኦችን ሶኪኦኦች ኣይ.ቲ.-02-60-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 9 ጥሪ 1997 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 666።

¹⁰¹ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዘጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 199፤ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፅ 142።

¹⁰² ዓለም-ለኸዊ ተረፍ ስርዓት ንፍሉይ ኣብደተ-ፍርዲ ገበን፣ ከሳሲ ዓቃቢ ሕገ ምስ ምላዲኦች ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-13-56-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 1 ሰኔ 2013 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 572፣ 576፣ 580፣ 582፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክራይዲኦች ኣይ.ቲ.-02-06-95-5/18-ኤ.ኦር.98ቢ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሐምሌ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 66፤ ዓፍቤቀዩ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲኦች፣ ዓ.ፍ.ቤ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 8፣ 12፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክራይዲኦች ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 555። ብተወሳኺ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዘጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 198፤ 2011 ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፅ 142።

¹⁰³ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዘጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 193፣ 198። ብተወሳኺ ተወካዮን ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲኦች ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 8፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ምላዲኦች ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3437፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክራይዲኦች ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2018 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 555፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ቶልሚኦች ኣይ.ቲ.-05-88/2-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 749፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ሊንፖቪኦች ኣይ.ቲ.-05-88-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ሰኔ 2002 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 831-832፤ ዘይስሩዕ ቤት-ምኽረ ኣብ ውሽጢ ኣብደተ-ፍርድታት ከምባድዮ፣ ኪኣ ሰምፋን (ቁፅረ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007-ኢ.ሲ.ሲ.ሲ./ኤ.ሲ.ሲ.፣ ውሳኔ፣ 23 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 1630፣ 1633-1637።

¹⁰⁴ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ኣብ ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርዘጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ውሳኔ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 199-201፤ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብዓብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፅ 142። ብተወሳኺ ተወካዮን ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ቶልሚኦች ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 261፤ ኣይ.ሲ.ቲ.ዋይ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክራይዲኦች ኣይ.ቲ.-95-5/18-ኤ.ኦር.98ቢ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሐምሌ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 66፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲኦች ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 12-14፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ምላዲኦች ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3437፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም የገኘላቸዮ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክራይዲኦች ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 555። ወሰንቲ ረቂቃታት (1) ናይቲ ዝተጎደለ ህዝቢ ኩሎም ፍፁማውን ተመጣጣኒ ቁፅራዊ መጠን፤ (2) ኣብቲ ውሽጢ እቲ ጉጅለ ናይቲ ዝተጎደለ ህዝቢ ርኡይነት፣ ፍሉይነት ወይ ከዓ ኣድላይነት፤ (3) ዓቕሚ ፈፃሚነትን ዝሓውስ ይኸውን።

ተጋሩ፣ ወይ ከዓ ዋለ እውን አብ ምዕራብ ትግራይ ንዝርከቡ ተጋሩ ዝተወሰነ እንተኾነ፣ እቲ ዝተጎድአ ህዝቢ ንአብዛኡ ክፋል ጉጅለ ዘርኢ ተጋሩ ከም ብሓፈሻ ወኪሉ ክረኦ ይኸእል እዩ። ክንርደኦ ዝግባእ እቲ አብ ትግራይ ዝነብር ህዝቢ ትግራይ ከም ብሓፈሻ ንጉጅለ ተጋሩ ዝግባእ ክፋል ዝውክል ኮይኑ ንጉጅለ ተጋሩ እውን ከም መባቆል መሬቶም ኣዝዩ ወሳኖይ እዩ።

71. እቲ ከለላ ዝተገበረሉ ጉጅለ “ብመንነቱ ምኽንያት” ንምጥፋእ ዕላማ ተገይሩ ዶ ኣይተገበረን ንምባል ዝካየድ ዳህሰስ ኣዝዩ አብ ፍረ-ነገር ዝተደረሸ እዩ። ኣገደስቲ ግምታት ከም ተግባር “ፅልዎ አብ ነዊሕ እዋን ህልውና” እቲ ጉጅለ፣ ወይ ከዓ “ሓደገኛ ፅልዎ አብ ምርባሕ” ንአብነት ተመሳሳሊ ጾታ ዘለዎም ብበዝሒ ምቕታል፣¹⁰⁵ ምጥፋኡም አብ ህልውና እቲ ጉጅለ ፅልዎ ዘለዎም ፍሉጣት ሰባት ናይቲ ጉጅለ ምጥፋእ ዕላማ ዝገበረ ተግባር፣¹⁰⁶ “ምልክታት” እቲ ጉጅለ ዝኾኑ ሃይማኖት ወይ ከዓ ባህላዊ እሴታት ዕላማ ዝገበረ ተግባር፣¹⁰⁷ ከም ዝሓቁፍ ተረጋጊፁ እዩ። ከጋጥሙ ዝኸእሉ ተቐርባታት ንአብነት ብዙሓት ኣባላት ናይቲ ዕላማ ዝተገበረ ጉጅለ ንተግባራት ፅንተት (ከም ቅትለት) ክቃልዑ ዝኸእልሉ ሓቂ ነይሩ ዶ ወይ ከዓ ኣይነበረን እዩ።¹⁰⁸

72. ሓሳብ ፅንተት ምህላው ዝግባር ዳህሰስ ኩሉ ግዛ አብ ገምጋም ኩነታት ዝተደረሸ እዩ።¹⁰⁹ እዞም ገምጋማት ካብ ክልተ ዓይነት ነገራት ዝውሰድሉ ተኸእሎ ዘሎ ኮይኑ፣ እዞም ዝስዕቡ ክፋላት እዚ ፀበፃብ ትኹረት ዝህብሉ ይኸውን፡-

- መጀመርታ ኣገደስቲ ፈፀምቲ እቲ ተግባራት አብ ህዝባዊ መድረኽ ወይ ከዓ ኣኼባ ዘመሓላልፍዎ መግለጺታት ናብ ግምት ክውሰድ ይኸእል እዩ¹¹⁰ - ዋለ እውን እዞይ እቲ ኩነታት ብሓፈሻ ናብ ግምት ብምእታው ክድህሰስ ዝግባእ እንተኾነ፣ ኮይኑ እውን “ብጣዕሚ መለዓዓሊ ቋንቋ” እንተኾነ ባዕሉ ክኢሉ ናይ ምጥፋእ ፍሉይ ሓሳብ ከረድእ ኣይኸእልን።¹¹¹ ብፍላይ እዞይ “ንሓይ ጉጅለ ህልውንኡ

¹⁰⁵ ተወከስ ንኣገነት ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 28-29፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 552፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ሓምለ 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 595። ብተወሳኺ እውን ተወከስ ዓለም-ለኻዊ ተረፍ ስርዓት ንፍሉይ ኣብያተ-ፍርዲ ገበን፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-13-55-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 መጋቢት 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 729።

¹⁰⁶ ተወከስ ንኣገነት ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ቶልሚኦች፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 263-264።

¹⁰⁷ ተወከስ ንኣገነት ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ቶልሚኦች፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 230 (ክፍለጥ ዘለዎ እዞም ተግባራት ባዕልቶም አብ ተግባራት ፅንተት ዝኸቆፉ ኣይኮኑን)፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 553፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ሓምለ 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 580።

¹⁰⁸ ዓለም-ለኻዊ ተረፍ ስርዓት ንፍሉይ ኣብያተ-ፍርዲ ገበን፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-13-55-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 መጋቢት 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 727፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ስታኪኦች፣ ኣይ.ቲ.-97-24-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 13 መጋቢት 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 42።

¹⁰⁹ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ቶልሚኦች፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 246፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-AR98ቢ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሓምለ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 80፤ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.፣ ጋቕምቢትሲ ምስ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-2001-64-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 ሰኔ 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 40፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ፍጥንታዊ፣ ሩታጋንታ ምስ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-96-3-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 18 ጉንቦት 1995 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 525፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ፍጥንታዊ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-95-1-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 24 ጉንቦት 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 159።

¹¹⁰ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ፍጥንታዊ፣ ጋቕምቢትሲ ምስ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-2001-64-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 ሰኔ 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 43፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ፍጥንታዊ፣ ከም-ሃንታ ምስ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-99-54ኤ.-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 9 መስከረም 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 81-82፤ ዘይስፋዕ ቤት-ምኽረ ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ከምባድያ፣ ኦኣንቻይን ኪሉ ሳምፋን (ቁፅረ ፋይል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ/ቲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 803፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 550፤ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ደንብ-ሕግ፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ-ሕገ ምስ ቶልሚኦች፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 245።

¹¹¹ ተወከስ ንኣገነት ዓለም-ለኻዊ ተረፍ ስርዓት ንፍሉይ ኣብያተ-ፍርዲ ገበን፣ ከሳሲ ዓ.ቃ.ሲ ሕገ ምስ ክረስቲኦች፣ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-13-55-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 መጋቢት 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 742-745።

ንምጥፋእ ብግለጂ ንዘይፀውዑ ዘረባታት” ተፈጻሚ ይኸውን። ክፍለጥ ዘለዎ “ዋለ እውን ክውገዝ ዝግበኦ እንተኾነ ዘርአዊ ኣድልዎ ዘርኢ መረዳኛታ ሓሳብ ፅንተት ከረድእ ኣይክእልን።”¹¹²

- ካልኣይ ሓሳብ ፅንተት ካብ “ብዙሓት ሓቅታትን ኩነታትን፣ ንኣብነት ከም ሓፈሻዊ ዓውዲ፣ ንኣደ ተመሳሳሊ ጉጅለ ብብልሓት ዝዓለሙ ካልኣት ናይ ጥፍኣት ተግባራት ምፍጻም፣ መጠን ዝተፈፀሙ ህልቂታት፣ ናይ ሓደ ፍሉይ ጉጅለ ኣባል ብምኸኖም ብብልሓት ዕላማ ዝተገበሩ ግዳያት፣ ምድግጋም መጥፋእቲ ወይ ከዓ ናይ መድልዎ ተግባራት፣ ወይ ከዓ ዘሎ ትልሚ ወይ ከዓ ፖሊሲ።”¹¹³ ንባዕልቶም ተግባራት ፅንተት ዘይኮኑ ተግባራት ኣድላይ ኣብ ዝኾነኦ ኩነታት ፍሉይ ሓሳብ ምህላው ንምርዳእ ክውዕሉ ይክእሉ እዮም።¹¹⁴ እንተኾነ ግና እዚ ዳህሳስ እንትግበር ነቲ ዓውዲ ዝግብኡ ኩሎም መረዳኛታት ኣብ ግምት ምእታው ኣድላይ እዩ - “ዝተኸፋፈለ ቅጥዒ ትንተና ንዝካየድ ትክክለኛ ምርመራ ከፀልምት ይክእል እዩ።”¹¹⁵

1. ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያን ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን

U. ተጋሩ ናይ ምጥፋእ ቀጥታዊ ሓሳብ ዝምልከት መረዳኛታ

73. ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ኣብቲ ትሕቲ ብቐዳማይ ሚኒስትር ኣብይ ኣሕመድ ዝምራሕ ብሄራዊ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝእዘዝ እዩ።¹¹⁶ ብኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ፅንተት ምፍጻሙ ዘሎ ተክእሎ ዝካየድ ዳህሳስ፣ ተግባር ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ኣድላይ እንተኾይኑ እውን ዝግበኦም ሰበ ስልጣን ፌደራል መንግስትን ኣብ ግምት ምእታው ኣድላይ እዩ።

74. ብሓፈሻ መንግስቲ ኢትዮጵያ “ዘርኢ መበገሲኦም ዝኾኑ ጎንፅታት ኣለዉ ንዝብል ብትሪ ክሒዱ” እዩ።¹¹⁷ ንኣብነት ኣብ ዝሃበ መግለጺ “ኣብ ትግራይ ዝወሰደ ወፍሪ ሕገ ምክባር ብዝተኸኣለ መጠን ኣብ

¹¹² ዓለም-ለኸዊ ተረፍ ስርዓት ንፍሉይ ኣብያተ-ፍርዲ ገበን፣ ከሳሲ ዓቓቢ ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ-13-55-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 መጋቢት 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 745፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ-97-24-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 13 መጋቢት 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 52።

¹¹³ ዓለም-ለኸዊ ተረፍ ስርዓት ንፍሉይ ኣብያተ-ፍርዲ ገበን፣ ከሳሲ ዓቓቢ ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ-13-55-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 መጋቢት 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 727፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 246፣ 248፣ 253፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ እጅ ፖሊሲቲ፣ ዓ.ፍ.ቤ.-05-88-ላ.፣ ውሳኔ፣ 22 ጥር 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 468፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-95-5/18-ኤ.ኣር.98ሲ.ቲ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሓምለ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 80፣ 90፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፋዋንዳ፣ ሃተገኪ ማና ምስ ከሳሲ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-00-55B-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 4 ጉንቦት 2004 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 133፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፋዋንዳ፣ ሃተገኪ ማና ምስ ከሳሲ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-2001-64-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 ሰኔ 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 41-42፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ጀላሲ ቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-10-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 28 ሰኔ 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 47-48፤ ዘይስፋዕ ቤት-ምክሪ ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ከምዘድያ፣ ኦላን ምድን ኪኣ ሰምፋን (ቁፅ 4 ፌደል 002/02)፣ 002/19-09-2007/ኢ.ሲ.ሲ.ሲ/ቲ.፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 803፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 17 መጋቢት 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 550።

¹¹⁴ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚ፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 254።

¹¹⁵ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚ፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 247፤ ብተወሳኺ ተወካዮታት 230፣ 246፣ 248፣ 253-254፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-95-5/18-ኤ.ኣር.98ሲ.ቲ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሓምለ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 56 (“ኣደ ዝተኸሰሰ ሰብ ንኣደ ሓላዊ ዝተገበረኦ ጉጅለ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ኣለዎ ዶ ኣይብሉን ንምባል ንኢድኪድ ግቡኣት ተግባራት ፅንተት ነፃ፤ ኣብ ክንዲ ምርኣይ፣ ነቲ ዋኒን ዝርኢ መጋቢታይ ቤት ምክሪ ኩሎም መረዳኛታት ብኣብር ብምድሳይ ኩነታት ሓሳብ ዘርኢ-ፅንተት ዘርእዩ ምክኖም ኣብ ግምት ከእቱ ይግበእ”)፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብላጋቲ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-02-60-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 1 ጉንቦት 1999 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 123፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ስታኪቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-97-24-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 13 መጋቢት 1998 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 55፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ስታኪቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3435፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-95-5/18-ፍ.ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 550፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ከራዲዲቲ ኤም.ኣይ.ሲ.ቲ.-98-33-ቲ.፣ ውሳኔ፣ ሓምለ 26 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 580።

¹¹⁶ ውሳኔ ኑመርበርባዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ “ኣብ ለዕሊ ሕገ ዓለም-ለኸ ዝፍፀም ገበን ህልውና ዝይብሎም ረቀቕቲ ኣካላት እንተይኮነን ብወዲ-ሰብ እዩ፣ እዞም ገበናት እዚ ኣቶም ዝፈፀሙ ሰባት ጥራሕ ብምቕፃዕ ድንጋጋታት ሕገ ዓለም-ለኸ ክኸበሩ ይክእሉ” ክብል ገሌፅ እዩ፤ እጅ ፍራንስን ምስ እጅ ግራንግን (1938)፣ 22 ኣይ.ኤም.ቲ 411፣ ገፅ 466።

¹¹⁷ ኣንድሪስ ሺፓኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓመተ-ዓሰርተ ጅምላ መቐብራት ክትኮዕት እያ፣ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

ሰላማውያን ጉድጓድን ንከይበፀሑ ብልዑል ጥንቃቄ ከም ዝተፈፀመ” ከምኡ እውን “ዝኾነ ተፈጻሚ ዝበሃል ጥሕሰትን ገበንን ሰብአዊ መሰላት ብዕቱብ ከም ዝከታተሎ” እዩ ገሊፁ።¹¹⁸

75. እንተኾነ ግና እዙይ “ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያን ወታዕድራዊ ሰበ ስልጣንን ህ.ወ.ሓ.ትን ሓይልታት ትግራይን ንምጥቃስ ይጥቀምዎ ምስ ዝነበሩ ጁንታ፣ ወያነን ዓጋመን ዝበሉ መናሸዊታት”¹¹⁹ መደምደምታ ዝስማዕማዕ ኣይኮነን።

76. ብተመሳሳሊ ፔካ ሃቪስቶ (ኣብዚ እዋን ወፃኢ ጉዳይ ሚኒስትር ፊንላንድ) ከም ላዕላዊ ልኡኽ ሕብረት ኣውሮጳ ኣብ ዝነበሮ ቦታ ንሚድያታት ኣብ ዝገለፀ ምስ ቀዳማይ ሚኒስትር ኣብይ ኣሕመድን ካልኣት ሚኒስትራትን ኣብ ዝነበሮ ዕውል ኣኼባ “ተጋሩ ንዝኸፀሉ 100 ዓመታት ክነጥፈኦም ኢና” ክብሉ ተዛረቦምዎ እዮም፤ እዙይ እውን ሃቪስቶ (ሙያዊ ብዘይኮኑ ቃላት) እንተጠንቅቆ “ንዓና ግና ዘርኢ ምፅራይ መሲሉ ይረኣዩና።”¹²⁰

77. እቲ ኣኼባ እቲ ጎንዲ ኣብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ካብ ዝተወለዐሉ ድሕሪ ውሕዳት ኣዋርሕ ጥራሕ ኣብ ለካቲት 2013 ዓ.ም እዩ ተኸይዱ። ትኹረት ክወሃቦ ዝግባእ እዞም ዘረባታት ብኸሉዕ ንዝኾነ ሰብ ይውክሉ ተባሂሉ ኣብቲ እዋን ኣፍልጦ ኣይተውሃቦምን። ዋላ እውን ሃቪስቶ ኣብዚ ጉዳይ ተወሳኺ ኣይዛረብ፣ ኣብቲ ኣኼባ ዘይነበሩ ኮይኑ ግና ምስቲ ናይቲ ዝርርብ ትሕዝቶ ኣፍልጦ ኣለና ዝብሉ ሳልሳይ ወገናት ዘረብኡ ብጣዕሚ ክእመን ዝኸእል እዩ ክብሉ ገሊፀም እዮም።¹²¹ እቲ ቀውሲ ካብ ቁፅፅር ወፃኢ ይስፋሕፋሕ ምህላው ብምጥንቃቄ፣ ሃቪስቶ ዝወሰኸ፡

“መራሕቲ ኢትዮጵያ ኣብ ለካቲት ክረኽቦም ከለኹ ብሓቂ እዚ ዓይነት ቃላት ተጠቂሞም እዮም፣ ንተጋሩ ከም ዝጥፍእዎም፣ ንተጋሩ ን100 ዓመትን ልዕሊኡን ከም ዘጥፍኡዎም። [...] ንኡስ ብሄርኩም ክተጥፍኡ እንተኸኢልኩም፣ ፅቡቕ፣ እንታይ እዩ እዙይ? [...] ኩሉ ህዝቢ ክተጥፍእዎ ኣይትኸእሉን፣ ኩሉ ህዝቢ ትግራይ ክተጥፍእዎ ኣይትኸእሉን። ከምኡ እውን እዙይ ግሁድ እዩ ኢሊ ይኣምን፣ ንዓና ዘርኢ ምፅራይ መሲሉ ስለ ዝረኣዩና ግብረ-መልሲ ክንህብ ኣለና። እዙይ ሓቂ እንተኾይኑ ብጣዕሚ ብጣዕሚ ኣደገኛ ተግባር እዩ።”¹²²

78. ኣብዚ ኣኼባ ተጠቂሞምሉ ተባሂሉ ዝተፀብፀበ ሓደገኛ ተኸእሎ ዘለዎ ቋንቋ ንበይኑ ጥራሕ ክትርጎም ኣይኸእልን። ንኣብነት ቀዳማይ ሚኒስትር ኣብይ ኣሕመድ ኣብ ናይ ፌስቡክ ልጣፍ ንተጋሩ መራሕቲ “ክነወግዶም ዝግባእ ‘ካንሰር’ን ‘ፃህያይ’ን” ኢሉ ጠቂሱ ተባሂሉ ይዝረብ።¹²³

¹¹⁸ ኣንድረስ ሺጋኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓመተ-ዓሰርተ ጅምላ መቐብራት ክትኩዕት እያ፣ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
¹¹⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 441። ብተወሳኺ ተወካዥ ዓንቀፅ 127፣ ናይ ታሕቲ መብርሃ 85 (‘ወያነ ማለት ‘ሪሽሎኽነሪ’ ወይ ከዓ “ዓማዊ” ማለት እዩ ብትግርኛ፣ ስለዝኾነ እዚ ቃል ናይ ህ.ወ.ሓ.ት ብትግርኛ ሽም ኣካል እዩ፣ ህዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይ። እንተኾነ ግና ኣብቲ እዋን ጎንዲ እቲ ቃል እንዳዓበዩ ዝኸይ ኣሉታዊ መልእኽት እዩ ወሲዱ፣ ብፍላይ ሰብ ሞያታት መንግስቲ መናሸዊ ብዝኾነ ህወሓትን ደገፍቲ ህወሓትን ንምጥቃስ ይጥቀምሉ ነይሮም)።
¹²⁰ ካራ ኣና፣ “ልኡኽ ሕብረት ኣውሮጳ፡ መሪሕነት ኢትዮጵያ ተጋሩ ንምጥፋእ ፈኪሩ” (ኣሶጅትድ ፕረሰ፣ 11 ሰነ 2013 ዓ.ም) (ትኹረት ይወሃብ)።
¹²¹ ብፀሓፊ ዝተኸየደ ቃለ-መጻኦት።
¹²² ካራ ኣና፣ “ልኡኽ ሕብረት ኣውሮጳ፡ መሪሕነት ኢትዮጵያ ተጋሩ ንምጥፋእ ፈኪሩ” (ኣሶጅትድ ፕረሰ፣ 11 ሰነ 2013 ዓ.ም) (ትኹረት ይወሃብ)።
¹²³ ዴክተር ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ናይ ሃወት መስመር ዝኾነ ተግባር” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)፤ ኮይ ዝተገበረ ቋንቋ ምጥቃምን /ወይ ከዓ ውፅኢቱን (ንኣብነት ‘ኢንፎንዲ’ ማለት ‘ድድዕ’) እቲ ዘረባ ምስ ሓይ ዘርኣዊ ጉጅለ ንምዝማድ ዝገበር መደምደምታ ኣይኸልክልን፣ ተመልክት ነኣብነት ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.፣ ናሃማና፣ ባራዎግዊዛን ንገዝን ምስ ክሳራ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-99-52-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 739 (ዘረባ “ሙሉእ ትሕዝትኡ ኣብ ግምት ክኣቲ ይግባእ ከምኡ እውን ኣብ [ናይ ባዕሉ]” ፍሉይ ዓውዲ ክሰፍር ኣለዎ)፣ ገፅ 756 (‘ኢንፎንዲ’ ንምፅናት ዝጠቐሱ መፀዋዕታታት ብቐጥታን ቅሉዕን ምንቕስቃስ ዘርኢ-ፅንተት እዩ ክብል ደጊሞ ኣፅደብ)።

“እቲ ፃሀያይ ንምንቃል ክንሰርሕ ኣለና። እንተኾነ ግና እቲ ፃሀያይ ክንንቅል ከለና ነቲ ስርናይ ንዘይምጉዳእ ኩሉ ዝከኣለና ጥንቃቄ ክንገብር ኣለና። ኣብ ሃገርና ፃሀያይ ብመኹዓቲ እዩ ዝንቀል። ደቂ ኢትዮጵያ እንተኾነ ድማ ይገብርዎ ኣለዉ።”¹²⁴

79. ከምዚ ዓይነት ዘረባታት “ዓበይቲ ፖለቲካዊ መራሕቲ” ኢትዮጵያ ዓለም-ለኻዊ ሻቕሎትን ውግዘትን ኣስዒቡ እዩ።¹²⁵ ብተመሳሳሊ ፌስቡክ (ሜታ) ኩባንያ ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ “ኢትዮጵያውያን ንህ.ወ.ሓ.ት ‘ንክቕብርዎ’ ዝገበሮ ፃውዒት” ልጥፍ ሰሪዞ እዩ።¹²⁶ ካሊኦ ምስ ኣይተ ኣብይ ዝተሓሓዘ ፅሑፍ “ካብ ጉድጓዳ ርሒቓ እትወፅእ ዘላ ኣንጭዎ ናብ ሞታ ዝቐረበት እያ” ዝብል መልእኽቲ ዘለዎ ድሕሪኡ ኣብ ሓዲር እዋን ተለጢፉ እዩ።¹²⁷

80. ብኣብይ “ንእኩብ ዳያሰፖራ ኣብ ዋሽንግተን፣ ዲሲ፣ ሚኒሶታን ሎስ ኣንጀለስን” ዝተኸየዱ ዘረባታት ብተጋሩ ፀረ-ትግራይ እዩ ዝብል ስምዒት ኣሕዲሩ እዩ።¹²⁸

81. ዋላ እውን መብዛሕቲኦም ዘረባታት ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ ንህ.ወ.ሓ.ት ዝጠቕሱ እንተኾነ እዞም ዘረባታት ንተጋሩ ዝጠቕሱ እዮም ዝብል ርድኢት ክህልዎም ይኸእል እዩ። ብጭቡጥ “ተረኽ መንግስቲ ፌደራል ከም ዘለዎ ዝውሕጡ ዋላ እውን ለውጢ ንክየካይድ ካብ ህ.ወ.ሓ.ት ተቓውሞ ይመፃ ከም ዘሎ እንተተቐበሉ”¹²⁹ - ቅድሚ እቲ ኩናት ምውልዑ ኣብ 2012 ዓ.ም “እቲ ቐዳማይ ሚንስትር ኣብ ውሽጢ ህ.ወ.ሓ.ት ንዝርከቡ ፀረ-ለውጢ ባእታታት ዕላማ ዝገበረሉ ከይዲ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ትግራይ መጥቓዕቲ ከይኑ ከይመፅእ ክጥንቀቕ ከም ዘለዎ ኣጠንቂቓም እዮም።”¹³⁰ ነበር ሚንስትር ኣባል ካቢና ቐዳማይ ሚንስትር ኣብይ ዝኾነት ብዛዕባ ኢትዮጵያውያን ዝበለጹ፡-

“ዘርኣዊ ባእታታት ናይዚ ኩናት ዓብይ ኣካል ከም ዝኾኑ ኣይኣምኑን። ዋላ እውን ብዙሓት ተጋሩ ህ.ወ.ሓ.ት ዝድግፉ እንተዘይኮኑ፣ ኣብ መንጎ ህዝቢ ትግራይን ህ.ወ.ሓ.ትን ኣፈላላይ ከም ዘሎ ምርኣይ ጠጠው ኣቢሎም እዮም”¹³¹ ክትብል ገሊፃ እያ።

82. ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ከም ዘረጋገፀ፣ መቐለ ደጊማ ብኣይልታት ትግራይ ክትተሓዝ ከላ (ሰነ 2013 ዓ.ም) ኣብቲ እዋን ዝነበሩ መግለጺታት፡

“ ‘ህ.ወ.ሓ.ትን ደገፍቱን’ ዝብል ምስ ህ.ወ.ሓ.ት ርክብ ኣለዎም ተባሂሎም ዝሕሰቡ ዝሓቁፍ ኮይኑ ከም ሲቪላት ደቂ-ኣንስትዮ፣ ሰብኡትን ቆልዑን ከም ዝሓውስ ተገይሩ ሰፊሑ እዩ። እዚ ለውጢ ቋንቋ ኣይገኛ ብዝኾነ ሙሉእ ህዝቢ ትግራይ ኢትዮጵያ ዕላማ ንኸኸውን ኣስፊሑ እዩ። እዚ ለውጥታት ተረኽ ዝተርኣዩ

¹²⁴ ቐዳማይ ሚንስትር ኣብይ ኣሕመድ ትዊተር ፅሑፍ፣ 11 ጥምረ 2013 ዓ.ም። እንግሊዝኛ ትርጉም ኣብ ኣገራዊ መዓርግ፣ ፍሰሃ ተኸለን ኢንቲትዩት ካቢናን ምስ ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (2015) ማእኸላይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ናይሮቢ (ቃለመሓላ ኣገራዊ መዓርግ)፣ ዓንቀፅ 59 ዝተጠቐሰ፣ ኣብ ታሕቲ ኣብ ዓንቀፅ 338 ዝተጠቐሰ። ተወሳኺ ትርጉም እንግሊዝኛ ኣብዘይ።

¹²⁵ መግለጺ ሚኒስትር ብኣለስ ዋይራሞ ንደራፎ፣ ፍሉይ ኣማካሪ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ምክልኻል ፅንተና፣ ብቐፃልነት እንዳኸፍኦ ይኸይድ ዘሎ ኩነታታት ኢትዮጵያ (ኒው ዮርክ 23 ጥምረ 2013 ዓ.ም) (“ትግራይ ጎንጂ ንምጥቃስ ምጥቃም መናሽውን ካብ ሰብኣዊ ክብሪ ዘውርድ ቋንቋ ክም ‘ካንሰር’፣ ‘ሰይጣን’፣ ‘ፃሀያይ’፣ ‘ኣጉምን’ ናይ ኣዝዩ መሻቕሊ እዩ”)።

¹²⁶ ማክስ ቢራክ፣ “ዓመፅቲ 200 ማይልስ ናብ ጥቓ ዋና ከተማ ኢትዮጵያ ምግስጋሶም እታ ከተማን ብሰፊሑ እቲ ዘበን ናብ ጠርዚ ኣብዚ እዩ” (ዋሽንግተን ፖስት፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

¹²⁷ ማክስ ቢራክ፣ “ዓመፅቲ 200 ማይልስ ናብ ጥቓ ዋና ከተማ ኢትዮጵያ ምግስጋሶም እታ ከተማን ብሰፊሑ እቲ ዘበን ናብ ጠርዚ ኣብዚ እዩ” (ዋሽንግተን ፖስት፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

¹²⁸ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፃ 154-155። እዞም ቪድዮታት ኣብ ገፅ 394፣ ናይ ታሕቲ መብርሂ 27 ተዘርዚሮም እዮም (እቲ ምስ ሎስ ኣንጀለስ ዝራኸብ ሳልሳይ ቪድዮ ክርከብ ኣይኸእልን)።

¹²⁹ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 157።

¹³⁰ ኣሕመድ ሰሊ ማን፣ ብጄምስ ጀፍሪ ዝተጠቐሰ፣ “ናይ ስልጣን ለውጢ ኣብ ኢትዮጵያ ሓዲሽ ውጥሪን ንተጋሩ ፍርሕን ፈጠሩ እዩ” (ዘኒው ሂዩማኒታርያን፣ 7 ሐምሌ 2011 ዓ.ም)።

¹³¹ ማክስ ቢራክ፣ “ኩናት እንትውላዕ እንተሎ ንሳ ኣብ ናይ ኣብይ ኣሕመድ ካቢና ነይራ፡ ሕጂ ግን ነቲ ታሪኽ ክትድሕድሑ እዮ ትደሊ” (ዋሽንግተን ፖስት፣ 21 ታህሳስ 2014 ዓ.ም) (ትኹረት ይወሰኽ)።

ዓባይቲ ሰብ መዚ መንግስቲ ህዝቢ ፀረ እቲ ኣብ ትግራይ ዘሉ ‘ፀላኢ’ ንዝተባህሩ ንክለዓል ብሄራዊ ወፍሪ ኣብ ዝፀውዕሉ ዓውዲ እዩ።”¹³²

83. እንተኾነ ግና ህ.ወ.ሓ.ት ‘ንክስይጥን’ ብምፍቃድን ከምኡ እውን ‘ትግራይ [ህ.ወ.ሓ.ት] ንምሕናቕ’¹³³ ብምፍርራሕን፣ ኣብይ “ሰፊሕ ማዕበላዊ ወቕሳን እንከለይ ፅልኢት”¹³⁴ ክገልብ ክኢሉ እዩ ተባሂሉ ይዘረብ። እዙይ እውን ምስ ልሂቃት ኣምሓራን ኣሮሞን ብምውጋን ዘርኣዊ ክፍፍል ኣጋዲዱ እዩ።¹³⁵

84. ብጭቡጥ እቲ ጎንዲ ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ምስ ተወለዐ ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ እቲ ካብ 2010 ዓ.ም ክሰብ 2013 ዓ.ም ዝነበረ እዋን ጎንዲ “ሸርሕታት ህ.ወ.ሓ.ት ኮይኑ እዙይ ኩሉ ኣካል ፖሊሲኡ ኮይኑ ዕላምኡ ድማ ጎንፅታት ብምልዕዓል ተኣማኒነት መንግስቲ ምውራድን ለውጢ ካብ ሃዲድ መስመር ምውፃእን እዩ ዝተባህረ” ተረኽ ኣስፋሕፊሑ እዩ ተባሂሉ ይዘረብ።¹³⁶

85. ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ብተወሰኹ ሰብ መዚ ፌደራል መንግስቲ ተመሳሳሊ ተገሰገሒ ዘረባ ይጥቀሙ ምንባሮም ኣረጋገፁ እዩ።
 “ኣብ ነሓሰ 2013 ዓ.ም ሓላፊ ብሄራዊ ግልጋሎት ስለያን ድሕንነትን ‘ኣተሓሰስባ ጁንታ’ ‘ኣብ ውሑዳት ከይስታት፣ መደናገርቲ፣ ሓሰውቲ፣ ቀተልቲ ዕዋሉን ኣሸበርቲ እሱራትን ጥራሕ ዝተገደበ ኣይኮነን’ ብምባል ህ.ወ.ሓ.ት፣ ተኸተልቱን ስነ-ኣተሓሰስባቱን ንክጠፍኡ መዲሩ እዩ። ኣብ ሕዳር 2014 ዓ.ም ምክትል ዳይሬክተር በዓል መዚ ሚዲያ ኢትዮጵያ ‘ዕሾኽ’ን ‘ከሓድቲ’ን ኢሉ ብምግላፅ ህ.ወ.ሓ.ት ካብ ኢትዮጵያ ንክጠፍእ ፀዊዑ እዩ። ከምኡ እውን ኩሎም ተጋሩ ብናይ ህ.ወ.ሓ.ት ‘ሕማም’ ዝተጠቐሙ እዮም ብምባል ኣስተማሲሉ እዩ።”¹³⁷

86. ሓደ ዘረባ ኣማኸሪ ማሕበራዊ ጉዳያት ቀዳማይ ሚንትር ኣብይ ዝኾነ ዳኒኤል ክብረት ኩሉ ግዘ ከም “ቅሉዕ [ስብከት] ፅንተት” ዝጥቀስ።¹³⁸
 “ወያነ [ትግራይ] ዝኾነ ክንርደኦ እንክእል ኣይኮነን። ክንፍሕቕ ጥራሕ ኢና እንክእል። ንኣብነት፣ ኣውስትራልያ። ... ኣብ ደቡባዊ ኣውስትራልያ እትርከብ ታዝማንያ ተባሂላ እትፀዋዕ ደሴት ኣላ። ሓደ ሰብ ጥራሕ ክሰብ ዝተርፍ ንዓሌት ታዝማንያ ክጠፍኡ ገይሮምዎም። ሓደ ሰብ ጥራሕ [ንቐፃልነት] እቲ ዓሌት ተባሂሉ ተረፈ። ሓደ ሰብ ጥራሕ! ሙሉእ ንሙሉእ ኣጥፊኦምዎም። ክጠፍኡ ጥራሕ ብምግባር እዩ። ኣቐዲመ ከም ዝበልክዎ፣ ወያነነት ዝበሃል ሕማም [ህልውንታ] ብምጥፋእ ጥራሕ እዩ። ... ብመጀመርታ፣

¹³² ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 441 (ትኩረት ይወሰኽ)።
¹³³ ሬ/ሌፎርት፣ “ስብከት ሓድነት ግና ድማ በይንኻ ምብራር፣ ትምኒት ኣብይ ለውጢ ኢትዮጵያ ጠጠው ከብሎ ይኸእል እዩ” (ኢትዮጵያን ኢንሳይት፣ 18 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
¹³⁴ ሬ/ሌፎርት፣ “ስብከት ሓድነት ግና ድማ በይንኻ ምብራር፣ ትምኒት ኣብይ ለውጢ ኢትዮጵያ ጠጠው ከብሎ ይኸእል እዩ” (ኢትዮጵያን ኢንሳይት፣ 18 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
¹³⁵ ሬ/ሌፎርት፣ “ስብከት ሓድነት ግና ድማ በይንኻ ምብራር፣ ትምኒት ኣብይ ለውጢ ኢትዮጵያ ጠጠው ከብሎ ይኸእል እዩ” (ኢትዮጵያን ኢንሳይት፣ 18 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
¹³⁶ ኣንቅሂ ሻው፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ኩናት፣” ኤርትራ ፎክሰን ኦስሎ ኣናሊቲካን፣ ኩናት ትግራይን ዘባዊ ፅልዎታቱን፣ ቅጂ 1 (2013)፣ ገፃት 16-17፣ ኣብ ገፅ 29። እዚ ተረኽ እዙይ ን113 ምውላዕ ኢትዮጵያዊ ብሄርተኝነት ጎንፅታት ዝጠቐሰ ኮይኑ፣ ከምኡ እውን ህ.ወ.ሓ.ት መንግስት መሊሱ ዳግማይ መደብ ምቁፅፃር ዝተባህረ ዝተፈቀደ እዩ - ነዚ ክሲ እዚ ዝድግፍ መረዳኢታ ክሰዕ ዘየለ “ኣዝዩ ዘየእምን” እዩ ተባሂሉ ይግመት። ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ህርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 161። እዚ ተረኽ ጥራሕ “ድሕሪ ምጅምር ኩናት ኣብ ልዕሊ ዓለም-ለኸዊን ውሽጢ ዓድን ሰማዕቲ ሓዳላ ኣቐልቦ እንዳፈጠረ ቀደሉ እዩ።” ቶም ጋርድነር፣ “ፃዕሪ ኣብይ ኢትዮጵያ ደገምኻ ንምስራሕ ከመይ ኢሉ ኣብ ልዕሊ ትግራይ ኩናት ኣስዲቡ” (ዎርልድ ፖለቲካላ ሪቪው፣ 29 ሕዳር 2013 ዓ.ም) (ፕረዚደንት ትግራይ ደብረፀዮን ገብረሚካኤል ኣብ መወዳእታ 2012 ዓ.ም ንጠቕላይ ሚንስትር ኣብይ ኣሕመድ ባዕሉን መንግስቱን “ህዝቢ ትግራይ ንምጥፋእ” ዝግብር ዘሎ ምምጥጥር ዝተባህረ ክሲ መጠንቐቕታ ዝፀብፀበ ነይሩ)። ብተወሳኺ ተወከስ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ህርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 160።
¹³⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 442 (ኣብ ውሽጢ እቲ ዋና ቅዳሕ ኢታሊክስ)። ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 33 (ሚንስትሪ ሰላም “ነቲ ፀላኢ ምጥፋእ” ዝተባህረ ብምጥቃስ)።
¹³⁸ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ህርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 337።

ስለ ዝኾነ፣ ብኣካል ከይህሉ ምግባር። ... ካልኣይ [ብጣዕሚ] ኣተሓሳስብኡ። ወያነንት ዝብል ኣተሓሳስባ ፈጻሚ ክህሉ ኣይብሉን። ዋላ እውን ብኣተሓሳስባ ምልክዕ። ... ሰባት “ወያነ” ክብሉ ከለው ዝኾነ ሰብ “በስመ ኣብ”! ክብል ይግባእ [ኦርቶዶክስ ኢትዮጵያ ንዓርስኻ ብምምዕታብ ዝተለመደ ንክፋእ ዝወሃብ ግብረ-መልሲ] ኩሉ ሰብ [ከምኡ ክብል ኣለዎ]!”¹³⁹

87. እቲ ዘረባ ብመንግስቲ ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ሓዊሱ ብሰፊሑ ሓደገኛ ተባሂሉ ተወቕሱ እዩ።¹⁴⁰ ዳኒኤል ክብረት ባዕሉ ‘ንሳቶም’ እትብል ቃል “ንኣሸባሪ ጉጅለ ህ.ወ.ሓ.ት ዝጠቅስ እዩ” ክብል ኣብራህሪሁ እዩ።¹⁴¹ እንተኾነ ግና ዳኒኤል ንፍሉይ ፖለቲካዊ ጉጅለ እንተይኮነስ ነቲ መሬት ባዕሉ ብምጥቃስ “ኣብዚ ሃገር ነዚ ዓይነት ፃህፍት ክሸከም ዝክእል መሬት ክህሉ የብሉን”¹⁴² ኢሉ ተባሂሉ ይዘረብ።

88. ዳንኤል ኣባላት እቲ ጉጅለ ብግልጺ ክፈሓቑን ክቕተሉን ጠቕሱ እዩ።
 “ካብ ማህደር ታሪኽ ክስረዙን ክጠፍኡን ይግባእ። ብዛዕብኡም ከፅንዕ ዝደለ ሰብ እውን ብዛዕብኡም ዝኾነ ነገር ክረክብ የብሉን። እንተኾይኑ እውን ብዛዕብኡም ክረክብ ዝክእል መሬት ኩዳቱ ክኸውን ኣለዎ።”¹⁴³

89. ካልኣት ብህዝቢ ዝፍለጡ ወልቀ-ሰባት እውን ተመሳሳሊ ተኪሳሒ ሓሳባት ይዘረቡ ነይሮም እዮም። ከንቲባ ድሬዳዋ (ኣብ ኢትዮጵያ ካብ ኣዲስ ኣበባ ቀደላ ካለእ ብሕታዊት ብብርኪ ፌደራል ከተማ ምምሕዳር ዝኾነት ልዕሊ 440,000 ነበርቲ ዘለውዋ) ከድር ጁሃር “ተጋሩ ካብ ሰይጣን ንባዕሉ ዝኸፍኡ እዮም” ክብል ኣብ ብሄራዊ ቴሌቪዥን ምጉቱ እዩ።¹⁴⁴

90. ቀረባ ዓርኪ ኣብይ ኣሕመድ እዩ ተባሂሉ ዝዘረበሉ ጋዜጠኛን ተንታኒ ፖለቲካን ካብ ኣምሓራ ዝኾነ ስዩም ተሾመ¹⁴⁵ ኣብ ቃለ-መጠቀስ ትግራይ ብዝምልከት ተዛሪብዎ ተባሂሉ ዝተፀብፀበ፡-
 “ባንዳነት ባህሎም እዩ። ኢትዮጵያ ካብ ትግራይ ክፈልፍ ይደሊ እዩ። እንታይ ትጉዳእ? ኣይትጉዳእን። ኣነ ብግልጺ ዝብሎ ዘለኹ ወልቃይት እዩ ነይሩ፣ ስለዚ ምስ መሬትና ተሪፍና ኣለና። [...] ድሕሪ እዚ ዕላማን ሸቶን ኢትዮጵያ ተካይሎ ምንቅስቃስ ኢትዮጵያ ካብ ትግራይ ምፍላይ ክኸውን ኣለዎ። እቲ ትርፌ እንታይ እዩ ክኸውን? እንታይ ዕዳ ይህልወና? ዕድሚኡም መመላእታ ሃገር ምስ ከሓዱ! ስድታት። ንዘመነ-ሂወት ሃገር ከም ዝሸጡ። ባህሊ ባንዳነትን ዘይተኣማንነትን ምስ ዘፋልጡ ምስ ዝኾነ ሰብ ክነብር ግቡእ ኣይብለይን። ኣውራጃና ክንዘረብ ይግባእ፤ ኢትዮጵያ ካብ ትግራይ ክንፈልፍ ይግባእ። ኢትዮጵያ ብናይ

¹³⁹ ኣብ መርበብ ሓበሬታ ዝተለጠፈ ግና ድማ ኣብዚ ሓዚ እዋን ዝተሰረዘ ዳኒኤል ክብረት ኣብ ጥሪ 2014 ዓ.ም ኣብ ቴሌቪዥን ኢትዮጵያ ተጋሩ ንምጥፋእ ዝገበሮ ፃውዒት ዝዘገበ። ማርቲን ፕላውትን ሳራ ሸውጋንን፣ *ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ* (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 270፣ ናይ ታሕቲ ሙብርሂ 53 ዝተጠቐሰ። ብተወሳኺ ኣብ ናይ ማርቲን ፕላውት፣ “ኣማኸሪ ማሕበራዊ ጉዳያት ቀዳማይ ሚንስትር ኢትዮጵያ ኣብይ ኣሕመድ ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ዝገበሮ ፃውዒት ፅንተኛ” (ናይቲ ፀሓፊ ብሎግ (ማእኸል መፈንዊ ውልቃዊ ሓሳብ ኣብ መርበብ ሓበሬታ)፣ 16 ጥሪ 2014 ዓ.ም) ምርኣይ ይከኣል። እቲ ቪዲዮ ኣብ <https://www.youtube.com/watch?v=8BxA8hj-dyQ> ይርከብ። ብተወሳኺ ተወስኪ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 33 (ናይ ዳንኤል ፃውዒት “ልክዕ ማዕረ ምስ ህዝቢ ታዝማንያ ‘ወያነ ክፈሓቑ’ ኣለዎ ኢሉ ዝፀወዐት ትኩረት ብምሃብ”)።

¹⁴⁰ ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ሕቡራት ሃገራት ኣሜሪካ ተጋሩ ምስ ሰይጣን ዘወዳድር ዘረባ ቀረባ ተሓባቢ ቀዳማይ ሚንስትር ኢትዮጵያ ነፃጋቶ” (*ኣልዓረብያ ኒውስ*)፣ 10 መስከረም 2014 ዓ.ም)።

¹⁴¹ ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ሕቡራት ሃገራት ኣሜሪካ ተጋሩ ምስ ሰይጣን ዘወዳድር ዘረባ ቀረባ ተሓባቢ ቀዳማይ ሚንስትር ኢትዮጵያ ነፃጋቶ” (*ኣልዓረብያ ኒውስ*)፣ 10 መስከረም 2014 ዓ.ም)።

¹⁴² ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ሕቡራት ሃገራት ኣሜሪካ ተጋሩ ምስ ሰይጣን ዘወዳድር ዘረባ ቀረባ ተሓባቢ ቀዳማይ ሚንስትር ኢትዮጵያ ነፃጋቶ” (*ኣልዓረብያ ኒውስ*)፣ 10 መስከረም 2014 ዓ.ም)።

¹⁴³ ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ሕቡራት ሃገራት ኣሜሪካ ተጋሩ ምስ ሰይጣን ዘወዳድር ዘረባ ቀረባ ተሓባቢ ቀዳማይ ሚንስትር ኢትዮጵያ ነፃጋቶ” (*ኣልዓረብያ ኒውስ*)፣ 10 መስከረም 2014 ዓ.ም) (ትኩረት ይወሰኽ)።

¹⁴⁴ ተ/ሃይማኖት ገ. ወልደሚካኤል (ተኸላይ) ትዊተር ልጣፍ፣ 13 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም (ዘረባ ከድር ጁሃር)።

¹⁴⁵ *ገ/ክርስቶስ ገ/ስላሳ ትዊተር ልጣፍ*፣ 6 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም (ፍሉጥ ናይ ኣምሓራ ፖለቲካዊ ተንታኒን ናይ ኣብይ ኣሕመድ ዓሊ ቀረባ ዓርኪን (ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዝነበረ ድጋፍ ሰልፊ መተሓባበሪ) ዝኾነ ስዩም ተሾመ “ሓዚ ምዕራብ ትግራይን ራያን ስለዝወሰድና ኢትዮጵያ ባህሎም ሃገር ምክሓድ ንዝኾነ ተጋሩ ክተባርሮምን ኣይናተይን ክትብሎም ኣለዎ።”)

ትግራይ ክህደት ዝተረፈ ሂደታ እንዳደመዩት ክትነብር ስለ ዘይብላ ብዛዕባ እዚ ክንገብሩ ይግባእ። እንታይ ዕዳ ኣለና?”¹⁴⁶

91. ናይ ስርዓት ድርጊ ጥሮተኛ ብርጌደር ጀነራል ዝኾነ ካሳዩ ጨመዳ ደጋፊ መንግስቲ ምስ ዝኾነ ጣብያ ቴሌቪዥን ዋልታ ተዛሪብዎ ተባሂሉ ዝተጸብጸብ፡-

“ሰብመዚ ወታሃድራውን ደሕንነትን [ክእዝተ ይግባእ] ነዞም ኣብ ገፀራት [ትግራይ] ባትሪን ኣፅዋርን ሒዞም ዘለዉ ዓሪፎም ንክኹሙ። እምብላይ እንተይሎም ክኹሉዎም ይግባእ። ይኣክል! እዋን ሀፀፀ ኩነት ንርከብ። ካብ ኢትዮጵያ ንላዕሊ [ብጣዕሚ ኣድላይ] ዝኾነ ዩላን። እቲ ዋና ተመን ኣብ ሕሹኡ ክወቃዕ ኣለዎ። ካብኡ ሃዲሙ ኣብ መቐለ ኣብ ትሕቲ እምኒ ክርከብ እዩ። ኣብዙይ እቲ ዝርዝር ክበኩም ኣይደልን፤ እንተኾነ ግና እቲ መንግስቲ! ፅቡቕ ትልሚ ተዳልዩ ክውቅዑ [ክጠፍኡ] ኣለዎም።”¹⁴⁷

እዚ ጥሮተኛ ጀነራል “ቀረባ ተሓባብሪ ቀዳማይ ሚኒስትር ኣብይ ንምኳን ካብ ስደት ናብ [ኢትዮጵያ] ተመሊሱ ተባሂሉ ይውረድ።”¹⁴⁸

92. ምስ ብሄር ዝተላገበ ዘረባ ክንደይ ዝኣክል ኣካል ዛዕባ መዘራረቢ ህዝቢ እንዳኾነ ምምፅኡ ነፀብራቕ እንኮላይ መራሕቲ ሃይማኖት ብዛዕባ ሀ.ወ.ሓ.ት ክዘረቡ ከለዉ ከም “እቲ ፀላኢ”፣ “ሕማም”፣ን “ካንሰር”ን ዝበሉ ቃላታት ተጠቐሞም እዮም። ሓደ ሰባኪ ንተጋሩ “ኣዛብእ”፣ “ከሓድቲ”ን “ጁንታ”ን ኢሉ ፀዊዑ ዝብል ወቐሳ ቀሪብሉ እዩ።¹⁴⁹ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ “ኣብዛሓ ህዝቢ ፅኑዕ ኣማናይ ኣብ ዝኾነሉን መራሕቲ ሃይማኖት ወሳኒ ፅዕንቶ ኣብ ዝትሕዝሉ ኢትዮጵያ፣ ከምዚ ዓይነት ዘረባታት ብጣዕሚ ተኳሳሕቲ ምኳንም” ኣረጋገፀ እዩ።¹⁵⁰

93. ብስሩዕ ሚድያታት ዝግበር ፕሮፖጋንዳ እውን ብሰፊሑ ኣብ ስራሕ ውዲሉ እዩ። ጣብያታት ቴሌቪዥን ንኣብነት ኦሮሞ ሚድያ ኔትወርክን ከምኡ እውን ኣብ 2002 ዓ.ም ዓርሱ ዝኾነ ኣለ ዘይመንግስታዊ ሚድያ ፈነወ ኮይኑ ዝተጣየሽ ኢ.ሳ.ት (ኢትዮጵያ ሳትላይት ቴሌቪዥን)ን ኣዝዮም ርኡያት ነይሮም። እዞን ጣብያታት እዚኣተን ብስሩዕ ካብ መንግስቲ ነፃ ዋላ እውን እንተኾነ ብሓፈሻ ንተጋሩ ዘፀላእልኡ ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ምፍናው ሓዊሱ ኣባላት ዓበይቲ ሰብ መዚ ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝኾኑ ወግዓዊ ስምዒትን ዘረባታትን ከንፀባርቑ ተራእዮን እዮን። ፈነወ ኢ.ሳ.ት ኣብ ከተማታት ኢትዮጵያ ዝርከቡ ገዛውቲ ብሰፊሑ ነይሩ እዩ። “ኢ.ሳ.ት ደገፍቲ መንግስቲ ዝኾኑ ካልኣት ሚድያታት ዘቕርብዎ ክስታት ናብ ኣዩር ይፍንውን ዩጉልኡን ዝነበረ እንትኾውን፣ ከምኡ እውን ንሀ.ወ.ሓ.ት ‘ብከሓዲነት’ ከይተወለወሉን ዓው ኢሎምን ብዝኾኑን ተረርቲ ሓተታ መቕረብቱ ኣቢሉ ካብ ካልኣቶም ንላዕሊ መስመሩ ሓፍ ኣቢሉ እዩ።”¹⁵¹ ናይ

¹⁴⁶ ገ/ክርስቶስ ገ/ሰላሰ ትዊተር ልጠፍ፣ 6 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም እዚ ሺድዮ ብነው ላይንስ ኢንስቲትዩት ምምርሒ ዝተውሃቦ ስሩዕ ተርጓሚ ተተርጉሞ እዩ።
¹⁴⁷ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 165 (ኣብ ዋልታ ቴሌቪዥን ከም ዝተፈነዎ ኣብ ትዊተር 1 ሓምለ 2012 ዓ.ም ዝተለጠፈ ሺድዮ ካሳዩ ጨመዳ ብምጥቃስ)።
¹⁴⁸ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 165።
¹⁴⁹ ብኦምሮ ትግራይ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 7 መስከረም 2014 ዓ.ም (ኣብ ትዊተር ብዝለጠፎ ፀሓፊ ናብ እንግሊዝኛ ዝተተርጎመ)።
¹⁵⁰ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 445።
¹⁵¹ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 165፤ ብተወሳኺ ተወከስ 79ት 139-140 (ብዛዕባ ድሕረ ባይታ ኢ.ሳ.ት ጣብያ ቴሌቪዥን)።

ኢ.ሳ.ት ፌስቡክ ገፅ አብ ዝኾነ “ኢ.ሳ.ት ዋት ኢዝ ኒው” አብ ወይ ከዓ ከባቢ 22 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም ነዚ ዝስዕብ ሓሳብ ለጢፉ እዩ ይበሃል፡-

“ንሕና እንዳሞትና ነዞም ከዳዓት ተጋሩ አብ ማእኸልና ንምታይ ንፃወሮም? ጎዞምኹም፣ ፋስኩም፣ ጠበንጃኹም ኣልዒልኩም በብቦታኹም ፀረ እዞም ከሓድቲ ተጋሩ ወፍሪ ወልዕም። እቲ ጨፍጨፍ ሓደ ትግራዊና ናብ ዘይተርፈሉ ነጥቢ ወልዕም።”¹⁵²

94. አብ ጎንደር አብ ሓምለ 2008 ዓ.ም ዝነበረ ዓመፅ ስዒቡ ካሊ እፈነው ‘ካብ ህዝቢ ጎንደር ክመፅእ ዝግበኦ ፃውዒት ሓድነት’ ሓዊሱ፣ እቲ ዓመፅ ከም ዝስዕብ ይገልጻል፡

“እቲ ቃልሲ አብ መንጎ ንዓና ከጥፍኡ ዝደልዩን ዝለዓለ ኢድ ሓዞም ንዓና ክገዝኡ ዝደልዩ ወሑዳት ዓሌትን ንሕና ስቓይ ነሕልፍ ዘለና [ከማሁ] ህዝቢ ፍፁም ናብ መወዳእታ ኣይመፀን ... እቲ ትልሚ ጥፍኣት ብ5 ሚልዮን ህዝቢ ን95 ሚልዮን ህዝቢ ዝተዳለወ እዩ ... ክሳዕ ሓደ ብሓደ ዘጥፍኡና ክንፀበ ኣለና? ዘሎ መማረዒ ሓደ ጥራሕ እዩ ... ብሓደሊ ስጉምቲ ምውሳድ ... ዝሞተ ዓሳ ካብ ባሕሪ ተወግደሉ ሓደ መንገዲ እቲ ባሕሪ ምድራቕ እዩ።”¹⁵³

95. ብፍላይ ጋዜጠኛ ኢ.ሳ.ት ቴሌቪዥን ዝኾነ መሳይ መኮነን ዝፈነዎ፡-

“ንሕና (ኢትዮጵያውን) ሓዚ ገጢሙና ዘሎ ፀገም ካልኣት ሃገራት ገጢሚዎን ከም ዘሎ አብ ማእኸል ጨቋኒ መንግስቲ/ስርዓት ኣይኮነን። ንሕና ኢትዮጵያውያን ሓዚ ገጢሙና ዘሎ አብ ማእኸል ካብ ህዝቢ ኢትዮጵያ ሓሙሽተ ሚኒራዊ ዝውክል ካልኣት ኣምበርኪኹ ኢትዮጵያ ክገዝእ ዝደሊ ንእሽተይ ንኡስ ጉጅለ ብሄርን ዝተምበርከኹ ህዝብን እዩ። ነቲ አብዚ ሓዚ እዋን ገጢሙና ዘሎ መፍትሒኡ ‘ነቲ ዓሳ ንምሓዝ (ንምቕታል) እቲ ማይ ምድራቕ እዩ።”¹⁵⁴

96. ብመሰረት ርእይቶ ወሃብቲ “ማይ”ን “ዓሳ”ን ዝብል ምስላዊ ዘረባ ከመላኽቶ ዝደለዮ እቲ ዓሳ ንምሓዝ - አብቲ እዋን አብ ውሽጢ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝነበሩ መራሕቲ ኣባላት ህ.ወ.ሓ.ት - እቲ ማይ ከድርቕ ኣለዎ ድማ “ህ.ወ.ሓ.ት ንምጥፋእ ህዝቢ [ናይ] ትግራይ ምጭፍጭፍ ዮድሊ ንምባል እዩ። እዙይ ኣባል ህዝቢ ትግራይ ዝኾኑ ውልቀ-ሰባት ንምቕታል ዝተገበረ ፃውዒት እንተይኮነስ ሙሉእ ህዝቢ ትግራይ ንምጥፋእ ዝተገበረ እዩ [ከማሁ]።”¹⁵⁵

97. ብዝበለፀ እቲ መልእኽቲ እቲ ጎንዲ አብ ማእኸል ህዝቢ ትግራይን ካልኣት ኢትዮጵያውያን ብሄራዊ ማሕበረሰብን ዝብል እዩ። “ስርዓት ወያኔ” ዝብል ኣገላልፃ መንግስቲ ኢ.ህ.ወ.ዲ.ግ ካብ ተጋሩ ጥራሕ

¹⁵² ኣብራሃም መዓርግ፣ ፍሰሃ ተኸለን ኢ ንስቲትዩት ካቢታን ምስ ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (2015) ማእኸላይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ናይሮቢ (ቃለመሓላ ኣብራሃም መዓርግ)፣ ዓገቀፅ 136።
¹⁵³ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 391፣ ናይ ታሕቲ መብርሂ 58 ዝተጠቐሰ፣ ንተመሳሰሊ ትርጉም ብተወሰኺ ተወስኦ ትግሃት፣ “ነቲ ባሕሪ ምድራቕ”፣ ብኢ.ሳ.ት ዝተፈነወ ፃውዒት ፅንተት” (ትግሃት፣ 2 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
¹⁵⁴ ዘርእይ ወልቃይት፣ “ኢ.ሳ.ት. ራድዮን ቴሌቪዥንን፣ ድምዒ ፅንተት” (ሆርን ኣፌይርስ፣ 17 ነሓስ 2009 ዓ.ም)።
¹⁵⁵ ዘርእይ ወልቃይት፣ “ኢ.ሳ.ት. ራድዮን ቴሌቪዥንን፣ ድምዒ ፅንተት” (ሆርን ኣፌይርስ፣ 17 ነሓስ 2009 ዓ.ም)።

- ዝተሃነፀ ዝመስል ምስሊ ፈጠራ እዩ።¹⁵⁶ ኣብ ተመሳሳሊ እዋን ናይ መሳይ ፈነወ ብተወሰኹ “ኣብ ዓፋርን ኣምሓራን ዝርከቡ ኢትዮጵያውያን ናብ ትግራይ ዝወስድ መንገዲ ንክዓፀው ፀዊዑ እዩ።”¹⁵⁷
98. ጁሃር መሓመድ ኣብ ኦሮሞ ሚዲያ ኔትዎርክ ብመንግስቲ ኢ.ህ.ወ.ዲ.ግ ሃፍቲሞም ኢሉ ዝኣምነሎም “ኣዲር መውቀሲ ቃል” ሸም ትግራይ ተጠቐሙ “ኣጎስ” ኢሉ ፀዊዕዎም እዩ።¹⁵⁸ ናይዞም ሚዲያታት እዚኣቶም ሓይሊ ከም መረዳእታ ክውሰድ ዝኸእል - ቅድሚ ሓይ ወርሒ እቲ ኩናት ኣብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም - ኣብ ትግራይ ግልጋሎታት ባንኪ፣ መብራህቲን ቴሌኮሙኒኬሽንን ከም እውን መነባብሮን ንክፅፀ - ሓተታ መቕረብቶም ብዝገበርዎ ንግርታዊ ፃውዒት እዩ።¹⁵⁹
99. ተጋሩ ዘካፍኡ ዘረባታት ካብ ሞንጎ ወታሃደራትን ተራ ዜጋታትን እውን ተፀብዒቡ እዩ።¹⁶⁰ ብፍላይ ኣብ ቀጥታ መርብብ ሓበሬታ።¹⁶¹
100. ዘንሳሓቡ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ መንደቕ ኣብያተ ትምህርቲ ግፍዒ ፅሒፎም ገዲፎም እዮም፡ “ትግራይን ኣትማንን ተመሳሰልቲ እዮም”፤ “ትግራይ ክትጠፍእ ኣለዎ”፤ “እታ ሃገር ንክትምዕብል ትግራይ ክትጠፍእ ኣለዎ”፤ ከምኡ እውን “ትግራይ ጁንታ እዮም” ዝብሉ።¹⁶²
101. ናይ ፀርፊ ቃል “ጁንታ” “ብፍላይ [ን] ተጋሩ ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ፣ ሓይሊ ፖሊስን ሲቪል ሲርቪስን - እንኮላይ ንምሁራትን ናይ ንግዲ ሰባት ይጥቀምሉ ነይሮም እዮም።”¹⁶³ ካልኣት ኣብቲ ዓውደ ጎንዳ ፀረ ተጋሩ ይዝረቡ ዝነበሩ ናይ ፀርፊ ቃላት “ወያኔ” -ኣብዚ ፀብፃብ ኣብ ካልእ ከም ዝተጠቐሰን - “ዓጋመ”ን ይሓውስ።¹⁶⁴
102. ሓንቲ ብሂወት ዝተረፈት ከም ዝተዛረበቶ ናይ መንበሪ ገዛ ዝተኸረየትሉ ውላድ ብተደጋጋሚ “ጁንታ” እንዳበለ ክፅውዓ ጀሚሩ እዩ። እዚ ቃል እዚ “እቲ ቐዳማይ ሚንስትር ተጋሩ ንምፅዋፅ ዝጀመሮ እዩ።”¹⁶⁵ ከም ዝተዛረበቶ፡-

¹⁵⁶ ዘርአይ ወልቃይት፣ “ኢ.ሰ.ት. ራድዮን ቴሌቪዥን፣ ድምዳሜ ፅንተኛ” (ሆርን ኣፌይርስ፣ 17 ነሓሰ 2009 ዓ.ም)። ብተወሳኺ ተወከስ ኣሌክስ ዲ ዋል፣ “ዝረፍ፣ ኣቃፅል፣ ዓምፅ፣ ቅተል” (2013 ዓ.ም)፣ 43(12)፣ ሎንደን ሪቪው ኦፍ ቡክስ፡ “ብተግባር ወያኔን ህ.ወ.ዲ.ት ድጋፍ ኣለዎ ተባሂሉ ንዝጥርጠር ዝኾነ ትግራይ ዝገልፅ እዩ። እቲ ውድብ ኣብ መስከረም ዝተኸየደ ክልላዊ መረፃ ትግራይ ልዕሊ 90 ፐርሰንት ድምዳሜ ምሽናፍ ስዒቡ እዙይ ማለት ብመጠኑ ንኩሉሰብ እዩ ዝገልፅ።”

¹⁵⁷ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 391፣ ናይ ታሕቲ መብርሂ 58።

¹⁵⁸ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 139። ተወከስ ናይ ጃዋር መሓመድ ትዊተር ልጠፍ፣ 21 ጥሪ 2008 ዓ.ም፣ “ኣጎስ ብቐትሪ ክዝረፈሉ ዝኸእል ዕድል ቀልጢፍ እንዳተወደእ ስለዝኾነ ፓንቱ እንዳረሓሰ እዩ”።

¹⁵⁹ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 165።

¹⁶⁰ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 32።

¹⁶¹ ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 57። ብተወሳኺ ተወከስ ኣብ ታሕቲ ዓንቀፅ 337ን ቀደሚኣን (ኣብ ልዕሊ ሜታ ዝነበረ ክሲ)።

¹⁶² ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 283።

¹⁶³ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 28። ብተወሳኺ “ጁንታ” ዝብል ቃል ምጥቃም ብዝመልከት፣ ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 103፣ 108፣ 109፣ 119፣ 120፣ 126፣ 127፣ 147፣ 164፣ 168 (ሕቡራት መንግስታት መኸበርቲ ሰላም ብሄር ተጋሩ ብዝመልከት)፣ 185፣ 186፣ 188፣ 195፣ 310፣ 426 (ኩነታት ኩናት ማሕበረሰብ ብዝመልከት)፣ 435፣ 436፣ 437፣ 438፣ 441፣ 442።

¹⁶⁴ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 32። ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 126፣ 127፣ 147፣ 436፣ 441።

¹⁶⁵ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናን ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 99። ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ክ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ገፅ 73 (ዘረባ ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ ኣሕመድ ብምጥቃስ፡ “እቲ ጁንታ ኮይ መንይ ኣብ ታሪኽ ፖለቲካዊ ስልጣኑ ሃገሩ ንምብታን ዝተጠቐሙሉ ብሕታዊ ጉጅለ እዩ። ... ብርግፀኝነት ክንዛረብ እንኸእል፣ እቲ ጁንታ ደገሚ ንከጥይጥፅ ብዘውሕስ መንገዲ ክንኸሎ ኢና። እዙይ ክኸውን ዝኸእል እዚ ወራሪ ፃህይ ኣብ ምውጋድ ክንገብር እንተኸእልና እዩ። ... እቲ ፃህይ ንምውጋድ ክንሰርሕ ኢና”)።

“ትግራይ ወይቲ ኢሺ ኢሉኒ፣ ጁንታ እዩ ማለቱ እዩ፣ ናብ ምምሕዳር ክጥቁመኒ ከም ዝኸእል ተዛሪቡኒ፣ ክወፅእ እንተዘይክኢላ ክቐትሉኒ ከም ዝኸእሉ እውን፡ እንከላይ እውን፡ “ባለይ ብኸራ ክወግኣኪ እዩ” ኢሉ ተዛሪቡኒ” ትብል።¹⁶⁶

103. ምስክር ዓይነ ከም ዝተዛረበ፡ “ደጊመ ክዛረብ ዝደሊ ብዛዕባ ተጋሩ ደቂ-አንስትዮ ብዙሓት ነገራት ተፃራሪ ስም እዮም። ብጥዕሚ እዩ ዘሕምም።”¹⁶⁷ ሓንቲ ዝተዓመፀት ጻል 60 ዓመት ብሂወት ዝተረፈት ዓባይ ሰበይቲ ትግራይ ወይቲ ከም ዝበለቶ እቲ ዝዓመፃ ኣባል ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ዝኾነ ወታሃድር “ትግራይን ኩሎም ተጋሩን ክነጥፈኦም ኢና” ክብል ተዛሪቡዎ እዩ።¹⁶⁸

104. ካሊእ ብሂወት ዝተረፈት ከም ዝተዛረበቶ፡ “ንጻል 4 ዓመት ንእሽተይ ውላደይ ጁንታ ኢሎም ፀዊዖም እዮም። [...] ንሳቶም ጥራሕ እንተይኮኑስ፣ እንከላይ ኣናእሽቲ ውላደም፣ ኣናእሽቲ ደቂ-ተባዕትዮ ውላደም ንንእሽተይ ጻለይ ዩፈራርሕዎ ነይሮም፣ ከምኡ እውን ርእሳ ክቐርፅዎ ከም ዝኸእሉ ተዛሪቦም እዮም። እዞም ቃላታት እዚኣቶም ካብ ወለደም ዝሰምዕዎምን ዝተምሃርዎምን እዮም ኢላ ይሓስብ። ስለዝኾነ ሓደ መዓልቲ [ብጭቡጥ] ክፍፀምዎ እንተኸኢሎም እንታይ እዩ ክኸውን? ካራ ኣልዒሎም ጻለይ ርእሳ እንተቐጥዖም እንታይ እዩ ክኸውን? ክገድፎ ነይሩኒ፣ ንዓይ ውሕስ ኣይነበረን።”¹⁶⁹

ለ) ኢ-ቐጥታዊ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ዘረድኡ ኣገደስቲ ኩነታት

105. ኣብዚ ኣብ ላዕሊ ክፍሊ ዝርከቡ ሓሳባት ኣብ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ዕላል ኣብዛሓ ህዝቢ ዝኾኑ መራሰንቲ ዘረባታት ፖለቲካዊ ውጥረት ምስ ብሄር ንምትሕሓዝ ዘገልገሉ ኣብራህሪታ እዩ። ብተመሳሳሊ ሓደ ወይ ከዓ ካብኡ ንላዕሊ ኣገደስቲ ፈፀምቲ ጠቕሊልካ ወይ ከዓ ብኸፋል ተጋሩ ከም ጉጅለ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ነይሩዎም እዩ ኢልካ ንምርዳእ ዘኸእል ንምድጋፍ ዝሕግዙ ኮይኖም እዚኣቶም ነቲ ጎንዲ ከቢበምዎ ካብ ዝነበሩ ፍፃሞታትን ኩነታትን እዮም።¹⁷⁰ ናብዚ ትንተና እዙይ ክምግቡ ዝኸእሉ ሓሙሽተ መልክዓት ኣለዉ።

106. ብመጀመርታ ተባራሪቲ ዘረባታት ህዝቢ ኣብ ኩሎም መልክዓት ህዝባዊ ሂወት ምግልገልን ዓመፅ ተጋሩን ልሙድ ክኸውን ገይሩ እዩ። ብተባራሪቲ ህዝባዊ መግለፅታት ዝተፈጠረ ውጥሪ ብሄር ቀስ ብቐስ ንተጋሩ ካብ መዓልታዊ ሂወት ንኸግለሉ እንትገብር ከምኡ እውን ኣብ ልዕሊኡም ዝለዓለ ግፍዕን ጥቕዓትን ንኸስፋሕፋሕ ኣጋዲዱ እዩ።

¹⁶⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂዩማን ራይትስ ዎችን፡ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፡ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ጫዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 99።

¹⁶⁷ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውንጎን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም.)፣ ገፅ 283።

¹⁶⁸ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፕ.3፣ ገፅ 25፣ ዓንቀፅ 465። ብተወሳኺ ተወካዕ ኣብ ክፋል 5.ረ.4፣ ዓመፅን ጾታዊ ጥቕዓትን ብዝምልከት፣ ንወተሳኺ ዘረባታት (ብኹሎም ፈፀምቲ ሰለስተ ጉጅለታት) ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ዝሕብር።

¹⁶⁹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂዩማን ራይትስ ዎችን፡ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፡ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ጫዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 100።

¹⁷⁰ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ዩኒቨርሲቲ፣ ከሳሲ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ክረስቲያን፡ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ፣ ውሳኔ፣ 11 ጫዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 13 (“ፅንተት ዘርእዩ ታሪኻዊ ኣብነታት እንከላይ ከም ዝሕብርዎ ናይቶም ፈፀምቲ ቦታ ምንቅስቓስን ቁፅፅርን ከምኡ እውን ተኸእሎ ክበፅሖም ዝኸእሉ ቦታን ኣብ ግምት ክእቲ ይግባእ። ናይ ጀርመን ናዚ ኣብ ውሕሲ ኣውሮጳ ጥራሕ ዝርከቡ ኣይሁድ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ጥራሕ ነይሮም ክኸውን ይኸእል እዩ፤ እዚ ባህሪ እዙይ ኣብ ዝበረኸ ስልጣኑ እውን እንተኾነ እቲ ተግባር ብብርኪ ዓለም ንዝርከቡ ንክሰርሕ ኣይሰፍሩን። ብተመሳሳሊ ፈፀምቲ ዘርእ-ፅንተት ሩዋንዳ ካብ ሃገሮም ድንበር ወፃኢ ንዝርከቡ ህዝቢ ቱትሲ ንክጥፍኡ ብፅኑዕ ኣይሓሰቡን። ብፈፃሚ ዘርእ-ፅንተት ዝተተሓሰ ሓሳብ ምጥፋእ ኩሉ ሻዕ ገዝለዎ ተኸእሎ ዝተገደበ ልዩ። እዙ ረጅሓ እዙይ ባይቲ እቲ ዕላማ ዝተገበረ ጉጅለ ኣብዛሓ ምዃኑ ከርኢ ኣይኸእልን፣ - ምስ ክልኦት ረጅሓታት ብሓባር - ነቲ ትንተና ክሕብር ይኸእል እዩ”፤ ትኩረት ይወሰኽ)። ብተወሳኺ ተወካዕ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፕ.3፣ ዓንቀፅ 146 (“ኣደ ዓይ ዘረባታት እቶም ፈፀምቲ ህዝቢ ትግራይ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበሮም ክሕብሩ ዝኸእሉ እዮም”)

107. ነበር ከቢኔ ሚንስትር ከም ዝተዛረቡ፡-

“መጀመርታ ብናይ ኣብይ ውድብ ብልፅግና ዓብይ በዓል ስልጣን ቀደሉ ድማ ብሓይ በዓል ስልጣን ኣብ ወልቀ ቢሮኡ ውሽጢ ኣብ ቢሮኡ ዝርከቡ ኩሎም ተጋሩ - ከምኡ እውን እንኮላይ ኣብ ካልኦት ሚንስትራት ዝርከቡ - ኣብዚ ቀረባ እዋን ዕረፍቲ ክወፁ ከም ዘለዎም ተዘራብዎ እዩ። ‘እቲ ጃማይ ሚንስትር ደዊሉ ባዕሉ እንተዘይተዛረቡኒ ወይ ከዓ ብፅሑፍ ክትህቡኒ እንተዘይክኢልኩም ኣይገብሮን’ ‘እዩ ኢሊ ተዛረቡ’፤ ወሲኽ ከም ዝተዛረቡ ዝኾነ ኾይኑ እቲ ትእዛዝ ኣብ ትሕቲኡ ዝርከቡ ሓለፍቲ ፈጸመዎዎ።”¹⁷¹

108. ምውላዕ እቲ ጎንዲ ድማ ምስ ብብህር ምፍላይ ጎናጎን ከይዱ እዩ።¹⁷² ንኣብነት፡

ሀ. ተጋሩ ብዘርኡም ምኽንያት ዕላማ ይግበሩ ነይሮምን ከምኡ እውን ካብ ስርሖም ተሰጉጎምን እዮም።¹⁷³ ኣብ መፈለግታ ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ዘፈር ድሕነትን ተጋሩ ሰራሕተኛታቶም “ኣባሪሮም”፤ ደሓር መንግስታዊ ድሕነትን ሲቪል ሰርቪስን ኣብ ትሕቲኡም ይሰርሑ ንዝነበሩ ተጋሩ ኣባሪሮም።¹⁷⁴ እዙይ እቲ ውግእ ምስ ተጀመረ ተጋዲዱ ቀደሉ እዩ።¹⁷⁵

ለ. ተጋሩ ሰራሕተኛታት ዝነበርዎም ኩባንያታት ንፅዕፅ ወይ ከዓ እቶም ተጋሩ ሰራሕተኛታቶም ናብ ስራሕ ምእታው ንክክልኩሉ ተገይሩ እዩ። ሓንቲ ብሂወት ዝተረፈት ከም ዝበለቶ፡-

“ሰባት ትግራይ ወይቲ ምኽንያት ይፈልጡ እዮም። [...] ስለዝኾነ ብዙሓት ግህሰታትን ምፍርራሕን ነይሮም። ካብ ናይ ባዕላይ ስድራ ንክጅምር፤ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ተጋሩ ይሰብኹ ነይሮም እዮም። ተጋሩ መሰርሕተይ ተኣሲሮም እዮም። ባንኪ ሒሳብም ዝተዓፀዎም ተጋሩ ኣዕሩኽ ኣለዉን፤ ክሰብኹ ሕጂ ገንዘብም ከውፅኡ ኣይክእሉን። ኣብ ደቀይ ብዙሕ ግዘ ተኣሲሩ እዩ። ክሰብኹ ሕጂ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ይማስን ኣሎ።”¹⁷⁶

ሐ. ገደብ ምንቅስቃስ ተነቢሩ ነይሩ እዩ።¹⁷⁷ ኣዲስ ኣበባ ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ፖሊስ ንተጋሩ “ብብክልተ መዓልቲ ናብ መንግስታዊ ቤት ዕዮ እንዳኸዱ ምህላዎም ንክረጋግፁ”¹⁷⁸ ምእዛዝ ጀመሩ ነይሩ እዩ፤ ንሓይ

¹⁷¹ ማክስ ቢራክ፡ “ኩናት እንትውላዕ እንተሎ ንሳ ኣብ ናይ ኣብይ ኣሕመድ ከቢነ ነይራ፡ ሕጂ ግን ነቲ ታሪኽ ክትድሕድሑ እዩ ትደሊ” (ዋሺ ንግብን ፖስት፡ 21 ታህሳስ 2014 ዓ.ም) (ትኹረት ዝተወሰኸ)።
¹⁷² ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፡ ዓንቀፅ 28።
¹⁷³ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፡ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፡ 2015 ዓ.ም)፤ 79ት 203-204።
¹⁷⁴ ዘካርያስ ዘላለም፡ “መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ብዘሎ ኩናት ሕድሕድ ብዘርኢ ምፍላይ ተኸሲሱ” (ዘ ቴሌግራፍ፡ 25 ሕዳር 2013 ዓ.ም) (“ካብ ኣፍሪቃ ናይቲ ዝዓበየ መንገዲ ኣየር ሰራሕተኛታት መንግስቲ ምስ መንግስቲ ኢትዮጵያ ናብ ኩናት ካብ ዝተለከመት ክልል ብምምፃም ምኽንያት ብዘርኢ ተፈልዮምን ካብ ስራሕ ተባሪሮምን እዮም”)፤ ሂደይማን ራይትስ ዎቶ፡ ኢትዮጵያ፡ ብብህርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓስ 2013 ዓ.ም)።
¹⁷⁵ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፡ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፡ 2015 ዓ.ም)፤ 7ፅ 204 (“ናይ ኢትዮጵያ ከቢኔ ሚንስትራት ሰራሕተኛታቶም ብቐሊሉ ብብህርም ምኽንያት ከባርፍ ተኣዚዞም”)።
¹⁷⁶ ናይ ኤግዚብሽን፡ ትግራይ ኣድቫካሲ ካናዳ፡ 25 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም።
¹⁷⁷ ሲሞን ማርክስትን ዓብዲ ለጤፍ ዳሂርን፡ “ኣብ ትግራይ ኩናት እንትከየድ፡ ግህሰት ብህር ወሲኹ” (ኒው ዮርክ ታይምስ፡ 3 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም) (“ብብህር ትግራይ ዋና መከየዲ ስራሕ ሃገራዊ መጓጓዣ ኣየር ኢትዮጵያ ዝኾነ እቲ ዋነን ተኣፋሪ ብምኽኑ ሽሞም ክጥቀሱ ዘይደሉ ሓይ ኣብቲ መንገዲ ኣየር ኣብራርን ናይ ወፃኢ ሃገር ዲፕሎማትን ከም ዝተዛረብዎ ኣቐድም ኣቢሉ ኣብዚ ወርሒ መጀመርታ ካብ ሃገር ንክይወፅእ ከም ዝተኸልከለ ተዛረቦም እዮም። እቲ ኣብራሪ ከም ዝተዛረበ ዋና መከየዲ ስራሕ ዝኾነ ተወልደ ገብረማርያም ምስ ዓቢይቲ ኣባላት ሀ.ወ.ሓ.ት ብዘዎ ጥንኩር ርክብ ብ29 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም ናብ ፖሊስ ኣብ ዝነበረ በረራ ንክይበርር ተኸልኪሉ እዩ። ኣይተ ተወልደ ባዕሉ ሓሳብ ንክህብ ምርካብ ኣይተኸኣለን)።
¹⁷⁸ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፡ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፡ 2015 ዓ.ም)፤ 7ፅ 220 (እዙይ ንፌደራል ደገን ንክብብዮዊ ፖሊስ ይፀርኡ ምህላዊ ግልፂ ኣይኮነን)።

ምስክርነት ዝሃበ እውን ብፖሊስ ኦፊሰር፡ “ዘይትፍርም እንተኾይንካ መዲና ክንኣስረካ ኢና። ኣብ ገዛኻ እንተዘይረኺብናካ ኣብ ልዕሊ ስድራኽ ጉድኣት ክንፍፅም ኢና” ኢሉ ተዛሪብዎ እዩ።¹⁷⁹

መ. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝበሎ ድሕሪ እቲ ምውላዕ ኩናት ኣብ ኣዲስ ኣበባ ሃዋህው ፍርሕን ብብሄር ምፍላይን ነይሩ ይብል፡-

“ብዙሕ ጥርጣረ ነይሩ፣ ኩሉ ቆላሕ ይብላና ነይሩ። ተጋሩ ካብታ ሃገር ክወፁ ኣይኸእሉን ነይሮም። ዋላ እውን ትኽክለኛ ናይ ጉዕዞ ሰነድ እንተተዘና ካብ መዕረፎ ነፍርቲ ንምለስ ነይርና። እዙይ ንዓርሰይ ዋላ እውን ኣቐዲሙ ሺዛን በረራ ትኬትን እንተነበረ ክልተ ግዛ ኣጋጢሙኒ እዩ። ኣብ ኣዲስ ኣበባ ውሽጢ እውን እንተኾነ ምጉዕዓዝ መጨነቓይ ነይሩ። ፖሊስ ኣብ ዝኾነ ቦታ ጠጠው ኣቢሉ መለለዩ መንነት ክተርእዮ ክሓተካ ይኸእል እዩ። ትግራዊ ሸም እንተሃልዩካ ይምርሙሩኻ፣ ጉቦ ክሳዕ ዘይሃብካዮም ኣየሕልፉኻን።”¹⁸⁰

ረ. ምርግጋፅ መለለዩ መንነት ብስርዓት ይካየድ ነይሩ፣ ከምኡ እውን መንበሪ ኣባይቲ ብዘይ መፈተሺ ትእዛዝ ይፍተሹ ነይሮም።¹⁸¹ ፖሊስ ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ማሸን ኣፅዋር ሒዙ ናብ መምህር ስነ-ሃይማኖት ኣርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ኢትዮጵያ ዝኾነ ልሳነወርቅ ደስታ ብዘይ መፈተሺ ትእዛዝ ኣትዩ ገበነኛ ከብል ዝኸእል ኣቕሓ ንምርካብ ፈቲሹ እዩ።¹⁸² ብሄሩ ትግራይዎይ ከም ዝኾነ እተርኢ ሓንቲ ነገር ጥራሕ መለለይ መንነት ኢትዮጵያ ወረቆት ወሪሶምዎ እዮም።¹⁸³

ሰ. ኣብ መወዳእታ ኣዋርሕ 2020 ኣ.አ “ጠቕላላ ዓቃቢ ሕገ ኢትዮጵያ ዝኾነ ጌድዮን ጢሞቴዎስ ዝኣመነሉ [...] መኸበርቲ ሕገ ‘ካብ መስመር ወፃኢ ዝኸድሉ’ ‘ዝተፈለየ ኣጋጣሚታት’ ከም ዝነበረን እንተኾነ ግና መንግስቲ ‘ዛዕባ ብብሄር ምፍላይ/ምንፃል ብጠዕሚ ብዕቱብ’ ይከታተሎ ከምዘሎን እዩ” ተዛሪቡ።¹⁸⁴

ሸ. እንተኾነ ግና ኣብ 2013 ዓ.ም፡ “[ኣ]ባላትጉጅላ ሓለዋ ንተጋሩ ክእልኹ ነተን ከተማታት ይዘሩወን ከም ዝነበሩ ተፀብዒቡ እዩ። ገሊኡም ተኣሲሮም ነይሮም፤ ኩሎም ይምርመሩ፣ ግፍዒ ይበፅሑምን ይፈራርሑን ነይሮም።”¹⁸⁵ ደሓር ኣብ ወርሒ ጉንቦት 2013 ዓ.ም መንግስቲ ኢትዮጵያ ብወግዒ ንሀ.ወ.ሓ.ት ‘ራዕዳዊ’ ጉጅላ ኢሉ ምስሰየመ ወሰን ተወሰኸቲ ፍተሻ፣ ማእስርቲን ክስታትን ክውስኽ ገይሩ እዩ።¹⁸⁶ እቲ ወሰን ምስያም ሰፊሕ ኮይኑ ተግባራውነቱ እውን ምስ ናይ ሀ.ወ.ሓ.ት “ሓሳብን ተግባራትን ይተሓባበሩ፣ ዝተኣሳሰሩ ወይ ከዓ ይዘመዱ እዮም ንዝተባህሉ ትካላትን ውልቀ-ሰባትን ይሓውስ እዩ።”¹⁸⁷

¹⁷⁹ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 220።
¹⁸⁰ ናይ ኤግዚብሽን፣ ትግራይ ኣድቮካሲ ካናዳ፣ 25 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም።
¹⁸¹ ሃይማኖት ራይትስ ዎቲ፣ ኢትዮጵያ፡ ብብሄር ምፍላይ ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓስ 2013 ዓ.ም)።
ብተወሰኹ ተወከሰ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ኸ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፕ.3፣ ገፅ 25፣ ዓንቀፅ 174 (“ተኣሲሮም ዝነበሩ ዝተኣሰርሉ ምኽንያት ክፈልጡ ኣይተገበረን መእሰሪ ትእዛዝ እውን ኣይረኣዩን”)።
¹⁸² ሲሞን ማርክስስን ዓብዳ ላጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ትግራይ ኩናት እንትካየድ፣ ግህሰት ብሄር ወሰኹ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 3 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)
¹⁸³ ሲሞን ማርክስስን ዓብዳ ላጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ትግራይ ኩናት እንትካየድ፣ ግህሰት ብሄር ወሰኹ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 3 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።
¹⁸⁴ ሲሞን ማርክስስን ዓብዳ ላጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ትግራይ ኩናት እንትካየድ፣ ግህሰት ብሄር ወሰኹ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 3 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።
¹⁸⁵ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 204።
¹⁸⁶ ኣሶሼትድ ፕረስ፣ “ኢትዮጵያ ሀ.ወ.ሓ.ትን ኢ.ጉ.ግ-ሽኔን ‘ኣሸባሪ’ ጉጅላ ኢላ ክትስይም” (ኣልጃዘራ)፣ 23 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።
¹⁸⁷ ኣሶሼትድ ፕረስ፣ “ኢትዮጵያ ሀ.ወ.ሓ.ትን ኢ.ጉ.ግ-ሽኔን ‘ኣሸባሪ’ ጉጅላ ኢላ ክትስይም” (ኣልጃዘራ)፣ 23 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

ቀ. ትግርኛ ሙዚቃ ዘስመዓ ቤት መስተታትን ስፍራታትን ዕለማ ተገይረን እየን፤ ትግርኛ ዝደርፍ እውን ከቋርፁ ተገይሮም እዮም።¹⁸⁸ ካብ 20 ሰነ 2013 ዓ.ም ኣብ ኣዲስ ኣበባ (ኣብ ሃያ ሁለትን ጥቕኡ ዝርከብ ጣብያ ቦሌን) ከባብያዊ ሰብ መዚ ብዙሓት ንግድታት ተጋሩ ዓፅዮም እዮም።¹⁸⁹ ኣብ ሓደ ክሲ “ከባብያዊ ሰብ መዚ ክልተ ትካላት [ክልተ ሆቴላት] ስምዒታዊ ግብረ-መልስን ዓመፅን ከስዕብ ዝኸእል ሙዚቃ ኣፃዊተን እየን [ክሳዕ] ዝብል ክሲ ኣቕሪቦም”፤ እቲ “መለዓዓሊ ሙዚቃ ሃገራዊ ውድቀት ዝፅምብልን ንሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ዘሕፈርን” እዩ ኢሎም።¹⁹⁰ ትግራዊ ወናኒ ሆቴል ብፖሊስን ወኪላት ድሕነትን እንትእሰር ብሄሩ ኣምሓራይ ዝኾነ መሳርሕቱ ግና ተፈቲሎ እዩ።¹⁹¹ እቲ ወናኒ ሆቴል ናብ ዘይፍለጥ ቦታ ወሲደምዎ ተባሂሎ እዩ፤ ኣብ ነሓሰ 2013 ዓ.ም እውን ኣበይ ከም ዘሎ ኣይፍለጥን ነይሩ።¹⁹²

ቐ. ሓይልታት ትግራይ ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ናብ ኣዲስ ኣበባ ንምብፃሕ 200 ማይላት ኣብ ዝረሓቑ እዋን ኣብታ ከተማ ዝነበሩ ተጋሩ ትግርኛ ንኸይዘረቡ ይጥንቀቕ ነይሮም፤ እንተዘይኮይኑ ብፖሊስ ሓይጋ ምእሳር ይገጥሞም።¹⁹³ ፖሊስ ገዛ ንገዛ እንዳኸደ ንህ.ወ.ሓ.ት ድጋፍ ክህልዎም ይኸእል እዩ ንዝበሎም ተጋሩ ይፍትሽ ነይሩ።¹⁹⁴ ብፖሊስ ካብ ቦትኣም ወይ ከዓ ስርሓም ወይ ከዓ ተንቀሳቓሲ ስርሓም ዝተትሓዙ ሰባት ካብ ዝተኣሰሩሉ እዋን ጀሚሩ ክርከቡ ኣይከኣሉን።¹⁹⁵

በ. ኣብ ሓደ ኣጋጣሚ ትራፊክ ፖሊስ ንሓደ ትግራዊ ኣብ ፖስታርቱ ትግራዊ ሸም ስለ ዘለዎ ብሕሽት ትራፊክ ጥሕሶት ጠጠው ኣቢሉ ኣሲርዎ እዩ።¹⁹⁶ ኣባላት ፌደራል ፖሊስ ተሓዊሶም ኩሎም ገፁ ፀፊዖም፤ ኣካላቱን ርእሱን ብበትሮም ወቐዖም፤ እንኮላይ ነኪሶምዎ እዮም፤ “ጁንታ ህ.ወ.ሓ.ት” ኢሎም ፀዊዖምዎ እዮም።¹⁹⁷ ዘመናዊ ሞባይሉ ምስ ህ.ወ.ሓ.ት ንዝህልዎ ርክብ መረዳኢታ ተረጋጊፁ እዩ።¹⁹⁸ ስእልታት ንኣብነት ከም ደብረፅዮን ገብረሚካኤል (ናይ ትግራይ ፕረዚደንት) ከምኡ እውን ብዛዕባ ኩናት ትግራይ ዝምልከት ሓበሬታ ንውልቀን ንህዝብን ኣብ ፊስቡክ፣ ትዊተርን ተመሳሳሊ መራኸብቲ ማሕበራዊ ሚዲያን ምክፋል ንኸትክሰሱን ናብ ዳይና ንኸትቀርብን እኹል ነይሩ።¹⁹⁹ ዳያኑ ዝለዓለ ቅፅዓት ብምሃብ ይፍለጡ ነይሮም።²⁰⁰

¹⁸⁸ ሂደታዊ ርዕይታት ምዃን፡ ኢትዮጵያ፡ ብብህሪም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
¹⁸⁹ ሂደታዊ ርዕይታት ምዃን፡ ኢትዮጵያ፡ ብብህሪም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
¹⁹⁰ ሰላም ጉቱ፡ “ሆቴላት ኣብ ኣዲስ ኣበባ ‘ብመለዓዓሊ’ ሙዚቃ ምኽንያት ንግዲኡ ተዓፅዮን” (*ላዲስ ፎርጃን*፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
¹⁹¹ ሂደታዊ ርዕይታት ምዃን፡ ኢትዮጵያ፡ ብብህሪም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
¹⁹² ሂደታዊ ርዕይታት ምዃን፡ ኢትዮጵያ፡ ብብህሪም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
¹⁹³ ማክስ ቢራክ፡ “ዓመፅቲ 200 ማይልስ ናብ ጥቓ ዋና ከተማ ኢትዮጵያ ምግስጋሶም እታ ከተማን ብሰፊሎ እቲ ዘባን ናብ ጠርዚ ኣብዲሕዎ እዩ” (*ዋሽንግቶን ፖስት*፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።
¹⁹⁴ ማክስ ቢራክ፡ “ዓመፅቲ 200 ማይልስ ናብ ጥቓ ዋና ከተማ ኢትዮጵያ ምግስጋሶም እታ ከተማን ብሰፊሎ እቲ ዘባን ናብ ጠርዚ ኣብዲሕዎ እዩ” (*ዋሽንግቶን ፖስት*፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።
¹⁹⁵ ማክስ ቢራክ፡ “ዓመፅቲ 200 ማይልስ ናብ ጥቓ ዋና ከተማ ኢትዮጵያ ምግስጋሶም እታ ከተማን ብሰፊሎ እቲ ዘባን ናብ ጠርዚ ኣብዲሕዎ እዩ” (*ዋሽንግቶን ፖስት*፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።
¹⁹⁶ ጎይትኣም መኮነን ገብረዋህድ፡ *ንምት ዝተሓረዩ፡ ፅንተት ትግራይ፡ ዛጎታ ው-ፃእ መዓት* (2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 79።
¹⁹⁷ ጎይትኣም መኮነን ገብረዋህድ፡ *ንምት ዝተሓረዩ፡ ፅንተት ትግራይ፡ ዛጎታ ው-ፃእ መዓት* (2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 79-80።
¹⁹⁸ ጎይትኣም መኮነን ገብረዋህድ፡ *ንምት ዝተሓረዩ፡ ፅንተት ትግራይ፡ ዛጎታ ው-ፃእ መዓት* (2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 79።
¹⁹⁹ ጎይትኣም መኮነን ገብረዋህድ፡ *ንምት ዝተሓረዩ፡ ፅንተት ትግራይ፡ ዛጎታ ው-ፃእ መዓት* (2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 81። ኣብ ካናዳ ዝነበረ ስድተኛ “ኣብ ኣዲስ ኣበባ ንተጋሩ ዝነበረ ሃህወው ራዕዲ ኣብረሁ እዩ። ካብ ዘቃለዎ፣ ‘ንእስር ነይርና’ ትግራዊ ብምዃን ኣራሕ፣ ትግርኛ ንዛረብ ብምንባርና ጥራሕ፣ ናብ ቤት ማእሰርቲ ንዳጎን ኔርና”፤ ናይ ኤግዚብሽን፣ ትግራይ ኣድቫካሲ ካናዳ፣ 25 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም።
²⁰⁰ ካራ ኣናን ኣንድራው ድሬካን፡ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሰራ” (*ኣሶጃት ደ ፕረሰን*፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

እንተኾነ ግና ሓዲ ዳይና እዞም ከምዚ ዝበሉ ‘ትርጉም ዘየብሎም ክስታት’ ነዚ ተባሂሉ ይዝረበሉ፤ ብተወሳኺ እውን መርመርቲ “ንተመሳሰልቲ ሰባት ደጋጊሞም ካብ ምኽሳስ ንክቐጠቡ [...]” ሓቲትዎም እዩ።²⁰¹

ሸ. ደሓር እንኮላይ ምስ ተጋሩ ጥራሕ ብምርኽቦም ንኣብነት ከም ሰላማውያን ኣሮሞ - ድሕሪ ናይ ኣሮሞ ዓማዒ ጉጅለ ምስ ህ.ወ.ሓ.ት ምሕባሩ ኣብ ነሓስ 2013 ዓ.ም ኣብ ዘፍለጠሉ - ብብሄሮም ይፍለዩን ምስ ብሄር ተጋሩ ሓቢሮም ይእሰሩን ነይሮም እዮም።²⁰²

ተ. ንተጋሩ ዝግበር ህዝባዊ ምግላል ድሕሪ እቲ ስምምዕ ተፃብኦ ጠጠው ምባል እውን ቀዲሉ እዩ። ብመንግስቲ ዝውነን መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ - ኣብ መጀመርታ 2023 ኣ.አ - ዕድመኡም ካብ 15-60 ንዝኾኑ ተጋሩ ካብ መቐለ ናብ ኣዲስ ኣበባ ንክበሩ በረራ ትኬት ብዘይምሻጥ ከምኡ እውን ንህዝቢ ትግራይ ‘ብጃምላ ንምቕፃዕ’ ዋጋ በረራ ትኬት ብምውሳኽን ንብሄር ተጋሩ ብምግላል ክኹንን ፀኒሑ እዩ።²⁰³ ናብ ኣዲስ ኣበባ ክጓዓዙ ድልዎት ዘለዎም ከም ሓብሓባይ (መለዓሊ ሕሙም) ይኸዱ ከም ዘለዉ ምኽኛም ወይ ከዓ ናብታ ከተማ ንሕክምና ይኸዱ ምህላዎም ናይ ዶክተር መረዳእታ ደብዳቤ ክቕርቡ ይግደዱ ነይሮም እዮም። ትኬት ረኺቦም ዝኸዱ ውሑዳት እውን ብግልጋሎት ድሕንነት ኣቢሉ ድሕረ-ባይትኦም ይረጋገፁ ነይሩ እዩ። ዋላ እውን ብወግዒ ዝቐረበ ምኽንያት በረራ ትኬት ንኣናእሽተይ ቆልዑ፣ ዝሓመሙ ወይ ከዓ ዓበይቲ ንምቕዳም ተባሂሉ እዩ ዝብል እንተኾነ ሰራሕተኛ ነበር መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ ከም ዘረጋገፀ ግና እኹል ወንበራት በረራ ዝነበሩ እንትኾኑ ኩሎም ትኬታት በረራ እውን ኣይሸውጡን ነይሮም። ካብ 15 ክሳብ 65 ዓመት ንዝኾኑ ሰባት ትኬት ዘይምሻጥ ፖሊሲ መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ ከም ዝነበረ ብነበር ሰራሕተኛ ተረጋጊፁ እዩ።²⁰⁴

109. ካልኣይ ኣብ ታሕቲ ብዕምቆት ኣብ ዝቐረበ ትንተና ተቐሚጡ ከም ዘሎ፣ ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን መሻርኽቱን ኣብ ትግራይ ኣብ ዝነበረ ጎንዒ ገበን እንትፍፀሙ ኣፈፃፀማ እቶም ገበናት ከም ዝሕብርዎ ጉጅለ ዘርኢ ትግራይ ወይ ከዓ ብኣብዛሓ ወሳኛይ ክፋሉ ከነ ኢልካ ንምጥፋእ ከም ዝኾነ ዝሕብሩ እዮም።²⁰⁵ እዙይ ብኣካል ይፍፀሙ ዝነበሩ ኣብ ተመሳሰሊ እዋን ይዘረብዎም ዝነበሩ ዘረባታት ወይ ከዓ ካልኣት ሓበርቲ ይሓውስ እዩ። ሓይ ፀብፃብ ከም ዝገለፀ ናይ ኢትዮጵያን ተሓባበርቲ ሓይልታትን ህዝቢ ትግራይ ንምጥፋእ ጎንዒ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ (ሲ.አር.ኤስ.ቪ.) ተጠቐሞም እዮም።²⁰⁶ ነዙይ ካብ ዘረድኡ ተግባራት ባዕዲ ነገራት ናብ ማህፀንን ብምእታው ተኸእሎ ምውላድ ደቂ ኣንስትዮ ምጥፋእ ዝሓውስ ከይኑ ኣፈፃፀማ እዚ ተግባር ድማ ህዝቢ ትግራይ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዘለዎም ብዘረድኡ ዘረባታት ዝተዓጀበ እዩ ነይሩ። ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ካልኣት ኢትዮጵያውያንን ፀረ-ተጋሩ

²⁰¹ ጎይትኣም መኮነን ገብረዋህድ፣ ገምት ዝተሓረዩ፣ ፅንተት ትግራይ፣ ዛገታ ውፃእ መፃት (2014 ዓ.ም)፣ገፅ 85።
²⁰² ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተር)፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።
²⁰³ ፀብፃብ ጋርድያን፣ “መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ ተጋሩ ንክይጓዓዙ ብምኽልኻል ዝብል ናይ ሕገ ክስ ቀሪብሉ” (ዘ ጋርድያን፣ 23 ጉንበት 2015 ዓ.ም)።
²⁰⁴ ፀብፃብ ጋርድያን፣ “መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ ተጋሩ ንክይጓዓዙ ብምኽልኻል ዝብል ናይ ሕገ ክስ ቀሪብሉ” (ዘ ጋርድያን፣ 23 ጉንበት 2015 ዓ.ም)።
²⁰⁵ ተወከስ ኣብ ታሕቲ ክፋላት 5.ረ.1.ሀ፣ 9ንቀፃት 200፣ 202፣ 209፣ ከምኡ እውን ክፋላት 5.ረ.2፣ 5.ረ.3፣ 5.ረ.4።
²⁰⁶ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ 4ውንዲሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ረድኢት ጎንዒ-ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 29 (“ሓበራታ ከም ዘርእዮ ሓይልታት ኢትዮጵያን ተሓባበርቲን ብሄር ትግራይ ህዝቢ ንምጥፋእ ን/ወይ ከዓ ንምምዝባልን ብሰፊሑን ብስርዓትን ጎንዒ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ (ሲ.አር.ኤስ.ቪ.) ፈፂሞም እዮም”)።

ገበያን ከም ዝፈጠሩ ካብ ዘርእዩ ካልኣት ኣብነታት ዝተፈለገዩ ሙጠነ-ሰፋሕቲ ኣጋጣሚታት ከም በዘፈቀደ ማእሰርቲ፣ ቅትለትን ብሄር ተጋሩ ንምብትታን ዝግበር ብሓይሊ ምግግዝ ይሓውስ።²⁰⁷

110. ብሳልሳይ ሙንግስቲ ኢትዮጵያ ናይ ወፃኢ ወታዓደራዊ ድጋፍ ብምትእትታው ኣብ ልዕሊ ዜጋታቱ ፀረ ጉጅለ ተጋሩ ዝተፈለገ ፍሉይ ፅልኢ ዝሓዙ ሓይልታት ኤርትራ²⁰⁸ ፀዊዑ እዩ፣ እዙይ እውን ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ግህሰት ከምፅእ ከም ዝኸእል ዝኾነ ምክንያታዊ ሰብ ክግምቶ ዝኸእል እዩ። ሕሉፍ ኩነታትን ታሪኽ ጎንፅን ኣብ ግምት ብምእታው እዙይ ብፍሉይ ዓብይ ዛዕባ እዩ። ክፍለጥ ዘለዎ፡-

ሀ. ድሕሪ ኣብ ሙንግ ክልቲኣን ሃገራት ንነዊሕ እዋን ዝፀንሐ ጎንዲ ኤርትራ ካብ ኢትዮጵያ ብ1987 ዓ.ም ተነጻሊ እዩ።²⁰⁹ ድሕሪ ነፃነት ምርካብ እውን እንተኾነ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ካብ 1990-1992 ዓ.ም ናብ ኩናት ኢትዮጵያን-ኤርትራን²¹⁰ ዘምረሐ ኣብ ቁጠባዊ ውድድር ፀኒሓ እዩ፤ ፕረዚደንት ኤርትራ ኢሳያስ ኣፈወርቂ “ቀንዲ ፀላኢ” ህ.ወ.ሓ.ት ከይኑ መዲኡ እዩ።²¹¹

ለ. ክሳብ ናይቲ እዋን ሓዲሽ ዝተመረፀ ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ ኣሕመድ ኣብ 2010 ዓ.ም ስምምዕ ሰላም ዘተኣታቲው ኤርትራን ኢትዮጵያን ክተዓረፉ ኣይከኣላን፤ ምስኡ ከይኑ እውን ፕረዚደንት ኢሳያስ ብቕሉዕ ንህ.ወ.ሓ.ት ንውሽጣዊ ህውከት ኢትዮጵያ ከም ጠንቂ ሸሙ ዮጥፍኦ ነይሩ እዩ። ኢትዮጵያን ኤርትራን ዘራኽብ ወሰን ዋላ እውን ንሓዲር እዋን እንተተኸፈተ ምስ ዋና ከተማ ኤርትራ ጥቡቕ ርክብ ዘለዎ ኢትዮጵያ ተቐዋሚ ፍሉጥ ሰብ ብግልፂ ከም ዝበሎ ‘ሓሚሙ ንዝፀንሐ ቁጠባ ትግራይ ንምጭንናቕ’ ንዝግበር ፈተነ ኣብ መጀመርታ 2011 ዓ.ም መሊሱ ተዓፅዩ እዩ።²¹²

ሐ. ኣብ መቐለ ዝነበር ሓደ በዓል ስልጣን ከም ዝበሎ፣ “[ኢሳያስ] ምስ ሙንግስቲ ፌደራል ብምሕባር ንህ.ወ.ሓ.ት ክግልል ይደሊ ነይሩ። ናብ ሓደ ዘምፀኦም [ኣብይን ኢሳያስን] ጉዳይ ህ.ወ.ሓ.ት እምበር ኢ.ህ.ወ.ዴ.ግ ኣቐዲሙ (ንክቕፅለሉ) ወሲንዎ ዝነበረ ጉዳይ ሰላም (ዝርርብ) ኣይከነን።”²¹³ ሓደ ናይ ወፃኢ ዲፕሎማሲካዊ ከም ዝበሎ፣ “እዙይ ንኤርትራ ክፋት ወቕቲ እዩ። [...] ኢሳያስ ንትግራይ ንሓንሳዕን ንመወዳእታን ከጥፍኦ ይደሊ እዩ።”²¹⁴ ስለዝኾነ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝግበር ኩናት ንኤርትራ “ናይ ዓሰርተታት ዓመት ፀላኢ ትግራዊ ንምውጋእ” ዕድል እዩ።²¹⁵

መ. ተሳትፎ ሰራዊት ኤርትራ ብኣጋጣሚ ዝመፀ ከይኑ ዝርኣ እንተይከነስ መደብ ተታሒዝሉ ዝፀንሐ እዩ - ብፍላይ ኣብ ውሽጢ ኩናት ዝተወለዐሉ መዓልታት ሰራዊት ኤርትራ ኣብ ግዝኣት ውሽጢ ኢትዮጵያ ስለ ዝነበረ።

²⁰⁷ ብፍላይ ተወከስ ብፍላይ ክፋላት 5.ረ.1.ሀ)፣ 5.ረ.2፣ 5.ረ.3፣ 5.ረ.4፣ 5.ሰ.3፣ 6.ለ.2፣ 6.ለ.2፣ 6.ለ.4፣ ግንቀፃት 100(ቀ)፣ 192።
²⁰⁸ ዲክላን ዋልሽን ሲሞን ማርክስን፣ “ነበራት ፀላእቲ ብውህደት ኣብ ኢትዮጵያ እንተዋግኡ ስይተኛታት እብ ትሕቲ ቶኾሲ ወዲጃም እዮም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 19 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)፤ ሸቲል ትሮንሽል፣ “ቅርፂ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስትሪ፣ 7ፅ 167 (ኤርትራ “ደሓር ንእትኸፍሎ” ምክንያት ዝተገተነ)።
²⁰⁹ ጀርጊድ ፕሩነይርን ኢሎይ ፊካይትን (ኣርታዕቲ)፣ ምርጫ ዘመናዊት ኢትዮጵያ (ሀርሰት፣ 2007 ዓ.ም)፣ 79ት 10-11።
²¹⁰ ጀርጊድ ፕሩነይርን ኢሎይ ፊካይትን (ኣርታዕቲ)፣ ምርጫ ዘመናዊት ኢትዮጵያ (ሀርሰት፣ 2007 ዓ.ም)፣ 79ት 10-11።
²¹¹ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²¹² ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²¹³ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም) (ርቡዕ ኩርናዕ ቅንፍ ኣብቲ ዋና ፍልፍል)
²¹⁴ ኣንድረስ ሺፓኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ-ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትከሰት እያ፣ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
²¹⁵ ኣንድረስ ሺፓኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ-ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትከሰት እያ፣ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

ረ. ዋና ፀሐፊ ሕቡራት መንግስታት አንቶንዮ ጉተሬዝ ካብ ቀዳማይ ሚንስትር አብይ ረኪበዮ ብዝበሎ መረጋገጫ መሰረት 30 ሕዳር 2013 ዓ.ም ንጋዜጠኛታት አብ ዝሃበ መብርሂ ሰራዊት ኤርትራ አብ ውሽጢ ትግራይ ኣይነበሩን ኢሉ እዩ።²¹⁶ ቀዳማይ ሚንስትር አብይ ሕዳር 2013 ዓ.ም አብ ልዕሊ ሰራዊቱ ተፈጻሚ ዝተባህሉ መጥቃዕቲ ስዒቡ ብዘይ ናይ ግዳም ድጋፍ “ቀልጢፏ ኽንቀሳቐስ ከም ዝተገደደ” ጥራሕ ኣጥቢቐ ክዛረብ ፀኒሑ እዩ። እንተኾነ ግና ስራሕተኛታት ድጋፍ ወሃብቲ፣ ስደተኛታት፣ ሰብ መዚ ሕቡራት መንግስታትን ዲፕሎማሲያታትን ከም ዝፀብፀብዎ ሰራዊት ኤርትራ አብ ትግራይ አብ ዝነበረ ውግእ ተሳቲፉን ኣተሓባቢሩን²¹⁷ ከምኡ እውን ኣይልታት ኤርትራ አብ መጀመርታ ሰሙናት እቲ ውግእ ካብ ግዝኣት ኤርትራ ከበድቲ ኣፅዋራት ተኩሱ እዩ።²¹⁸

ሰ. ብዝበለፀ ወታደራዊ ኣይልታት ወፃኢ ምስታፎም ሀ.ወ.ሓ.ት. ፈጻሚ ንዝበሃል መጥቃዕቲ መልሲ ንምሃብ ዝካይድ ዘሎ ‘ወፍሪ ሕጊ ምኽባር’ እዩ ዝብል ዘረባ ቐዳማይ ሚንስትር አብይ ኣሕመድ ብተወሰኺ ተቐባልነት ንኽይህልዎ ገይሩ እዩ። ቁፅሮም ካብ 3,000 ክሳብ 7,000 ዝኾኑ ምልምላት ኣባላት ሰራዊት ሶማልያ ካብ 2011 ዓ.ም ጀሚሩ ኣብ ጎረቤት ኤርትራ ይስልጥኑ ነይሮም ተባሂሉ ተፀብቂቡ እዩ።²¹⁹ ኣብ መፈለምታ ዋላ እውን እንተተኸሓደ ደሓር ብፕረዚደንት ፈርማጆ ተኣሚኑ እዩ።²²⁰ ኣብ ኤርትራ ዝወሃብ ዝነበረ ስልጠና ብምሽጥር ዝተገልበበ ነይሩ እዩ። ናብ “ስልጠና ዝኾዱ ዘለዉ ሰራዊት [...] ናብይ ይኾዱ ከም ዘለው ኣይተዘረቦምን፣ [ከምኡ እውን] ርክብ ክገብሩ ኣይኽእሉን፣” እቲ ስልጠና ከምቲ ልሙድ ብመከላኸሊ ሚንስትር ሶማልያ እንተይኮነስ ብወኪል ድሕነት ይምራሕ ነይሩ።²²¹ እዞም ቁፅሮም 10,000 ይኾውን ተባሂሉ ዝተፀብፀበ ሰራዊት ሶማልያ ኣብቲ እዋን ናብ ትግራይ ኣትዮም እዮም።²²² ከምቲ ዝተፀብፀበ ካብ 2011 ዓ.ም ጀሚሩ - ኣይዓመት ቅድሚ ምውላዕ እቲ ኩናት - እቶም ሰራዊት ኣብ ኤርትራ ይስልጥኑ እንተነይሮም፣ እዙይ ፍሉይ ትኩረት ዘድልዮ እዩ።²²³ ካብቶም ሰራዊት ሶማልያ ብተወሰኺ መንግስቲ ኢትዮጵያ ደሓር ብድርናት ሕቡራት ኢማራት ዓረብ፣ ቻይና፣ ቱርኪን ኢራንን ይሕገዝ ነይሩ እዩ።²²⁴

111. ራብዓይ ኢትዮጵያ እንተነኣሰ ከም ዝተቐበልዎ ወይ ከዓ ርድኢት ገበነኝነት ከም ዘሎ ተኸእሎ ብዝፈጥረ ወይ ከዓ እንተነኣሰ ናይ ወፃኢ ምፅራይ ንምክልኻል ንምፍታን ብዝሕብር መርትዖ ገበናት ክትሓብእ ፅዕራ እዩ። ሓንቲ ነበር ሚንስትር መንግስቲ ከም ዝበለቶ:-

“ሕድሕድ ወገን ዘስዓቦም ኣዝዮም ዘሕምሙ ታሪኻት ሓቢእናዮም ኢና። [...] እንተኾነ ግና ዝረኽብናዮም ዕላዊ ክገብር ኣብ ዝደልዮ እዋን መስመር ይሓልፍ ከም ዘለኹ ተዘረቡኒ። ‘ኣብ ናይ

216 ዲክላን ዋልሽን ሲሞን ማርክስን፣ “ነባራት ፀላእቲ ብውህደት ኣብ ኢትዮጵያ እንተወግኡ ስደተኛታት ኣብ ትሕቲ ቶኹሲ ወዲጃም እዮም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 19 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።
217 ዲክላን ዋልሽን ሲሞን ማርክስን፣ “ነባራት ፀላእቲ ብውህደት ኣብ ኢትዮጵያ እንተወግኡ ስደተኛታት ኣብ ትሕቲ ቶኹሲ ወዲጃም እዮም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 19 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።
218 ዲክላን ዋልሽን ሲሞን ማርክስን፣ “ነባራት ፀላእቲ ብውህደት ኣብ ኢትዮጵያ እንተወግኡ ስደተኛታት ኣብ ትሕቲ ቶኹሲ ወዲጃም እዮም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 19 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)። ክፍለጥ ዝግበኦ ዋላ እውን ሀ.ወ.ሓ.ት መረፃ ጠጠው ኣዮብልን ምባሉ ኩናት ናይ ምውላዕ ዕድሉ ዝረከኦ እንተኾነ - ዋላ እውን ናይ ቀዳማይ ሚንስትር አብይ ኣሕመድ ተቐባልነት ዘይብሉ ክስታታት ማለት መንግስቲ ኣይልታት ፊደራል ናብ ትግራይ መረፃ ዝበሃል “ዕብዳን” ጠጠው ክብል ልኢኽ ነይረ እንተበለ - ነበር ወታደራዊ ጀነራል መንግስቲ ኣብ ትግራይ ወታደራዊ ምትእትታው ክገብር ፀዋዑ እዩ። “መንግስቲ ብደንቢ ክዳሎ ይግባእ፣ ከምኡ እውን ክጥቅዑ ኣለዎም”፣ ተወስኪ ደስታ ገብረመድህን፣ “ኢትዮጵያ ክትብተን ትኽእል እያ ዝበሉ ፍርሕታት ንምንታይ እንሂው” (ዋርድሂር ንዋሳ፣ 30 ነሓስ 2012 ዓ.ም)።
219 ሃሩን ማርፍ፣ “ሕቡእ ስልጠና ኣልታት ሰማል ኣብ ኤርትራ ንስድራታት ኣሸቑሉ” (ሽይስ ኦፍ ኦፍሪካ፣ 12 ለካቲት 2011 ዓ.ም)።
220 ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 204።
221 ሃሩን ማርፍ፣ “ሕቡእ ስልጠና ኣልታት ሰማል ኣብ ኤርትራ ንስድራታት ኣሸቑሉ” (ሽይስ ኦፍ ኦፍሪካ፣ 12 ለካቲት 2011 ዓ.ም)።
222 ሉሲ ካሳ፣ “ኣዲስ ጥምረት ኣብ ዝተርኣዮሉ ወታደራዊ ሰማል ኣብ ትግራይ ህልቂት ፈጻሚ እዮም፣ ብሃውት ዝተረፉ ዝበልዎ” (ግሎብ ኤ 3ድ ሜይል፣ 12 ጥሪ 2014 ዓ.ም)።
223 ሃሩን ማርፍ፣ “ሕቡእ ስልጠና ኣልታት ሰማል ኣብ ኤርትራ ንስድራታት ኣሸቑሉ” (ሽይስ ኦፍ ኦፍሪካ፣ 12 ለካቲት 2011 ዓ.ም)።
224 ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 263።

አብይ ቢሮ ዝለዓለ ቦታ ዝርከብ በዓል ስልጣን ፀዊዑ ከምኡ ክትገብረ ኣይትኸእልን ኢሉ ተዘራብኒ። ኣነ ዝተዘረብኩዎ ድማ፣ ዝሓተትኩምኒ ነቲ ሓቂ ክረክብ እምበር ወፍሪ ፕሮፖዘዥና ክሰርሕ ኣይከንኩን። መንግስቲ ከውድቕ ኣይፍትንን ዘለኹ - ብፈጣሪ ስም ሰፊሕ ዓመፅ ደቂ ኣንስትዮ ኣሎ። ህፃናት ወታሃደራት ብኹሎም ወገን ይምልሙሉ ኣለዉ። ኣብ ቅድመይ ዝርከብ ኣብ ጠረጴዛ እዚ ኹሉ መረዳእታ ኣለኒ።”²²⁵

- 112. ናይ ተቐዋሚ ውድብ ሳልሳይ ወያነ ትግራይ ሓላፊ ጉዳያት ወፃኢ ዝኾነ ሃይሉ ከበደ ኣብ ሰነ 2014 ዓ.ም ኣብ ዘሓተሞ ፅሑፍ መንግስቲ ፌደራል ንተጋሩ ብሄሮም ጥራሕ መሰረት ብምግባር ይገፍፍ ኣሎ ክብል ከሲሱ እዩ።²²⁶ ኣብ 2014 ዓ.ም ኣብ ውሽጢ ኣዲስ ኣበባ ብሓይልታት ፀፅታ ምእሳሩ ተፀብቂቡ እዩ።²²⁷ ከምኡ እውን ምእሳሩ ደጊሙ ብምርግጋፅ ኣብ ጥሪ 2015 ዓ.ም ኣብ ትዊተር ንቐሕ ተሳታፊ ነይሩ።²²⁸ መንግስቲ ፌደራል ብተመሳሳሊ ንፀብብብ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ “መባርዒ ዘረባ” ክብል ወቐስዎ እዩ።²²⁹
- 113. ሓምሻይ፣ ኣባላት ጉጅለ ተጋሩ ካብ ትግራይ ወዲኦም ንክደምልጡ ተኸልኪሎም እዮም፣ ከምኡ እውን እንትወፅኡ ተቐቲሎም ወይ ከዓ ንተወሳኺ ግዳይነት ብዘቃልዕ ብሓይሊ ኣብ ትግራይ ክፅንሑ ተገይሮም እዮም።
- 114. ብመሰረት ሓይ ፀብብብ ሰራዊት ኢትዮጵያ ታሪኽን መረዳእታን ተግባራዊም ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ንምሕባእ ናብ ሱዳን ዘራኸብ መንገዲ ዓፅዮም እዮም።²³⁰ እዙይ ዘጋጠመ ኣብ መጀመርታ ሕዳር 2013 ዓ.ም ወታሃደራት ሰራዊት መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያ ምስ ሚልሻ ኣምሓራ ኮይኖም ተጋሩ ናብ ሱዳን ንክይሰገሩ ብኣካል ንምኸልካል ይፍትኑ ኣብ ዝነበሩሉ እዋን እዩ።²³¹ ብተወሳኺ ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም “ሰራዊት ኢትዮጵያ [...] ሰባት ካብ ናይታ ሃገር ኣብ ውግእ ትርከብ ክልል ትግራይ ናብ ሱዳን ንክይሰገሩ ስደተኛታት ብብዝሒ ኣብ ዝሰገሩሉ ጠረፍ ቦታ ኮይኖም ዓፅዮም እዮም።”²³² እዙይ ድሕሪ ምውላዕ ኩናት ኣብ ሓዲር እዋን ማለት ትግራይ ካብ ወፃኢ ዓለም ተቐሪፃ ኣብ ዝነበረትሉ ብምግጣሙ እዞም ከምዚ ዝበሉ ካብ ብዙሓት ተጋሩ ዝርከቡ መረዳእታታት ብቤት ፅሕፈት ላዕለዋይ ኮሚሽነር ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ክረጋገፁ ኣይከኣሉን።²³³
- 115. ኣብ ተመሳሳሊ እዋን “ኣብይ ኣብ መወዳእታ መጋቢት 2013 ዓ.ም ኣብ ትግራይ ዝርከብ ህዝቢ ንክምለስ ኣብ ዝፀወዐሉ ድሕሪ [መ]ዓልታታት ካብ ሓምዳይት [መዕቐቢ ማእኸል ስደተኛታት ኣብ ሱዳን] ንክምለሱ ዝፈተኑ እንተነኣሰ ክልተ ሰብኡት ካብ መቋረዒ ጠረፍ ኮይንካ ክረኣ ብዝኸእል ብሓደገኛ

²²⁵ ማክስ ቢራክ፣ “ኩናት እንትውላዕ እንተሎ ንሳ ኣብ ናይ ኣብይ ኣሕመድ ካቢና ነይራ፡ ሕጂ ግን ነቲ ታሪኽ ክትድኸድሉ እዩ ትደል” (ዋሺ ንግዳን ፖስት፣ 21 ታህሳስ 2014 ዓ.ም) (ትኹረት ይወሰኽ)።

²²⁶ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድ፣ “ቁታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

²²⁷ ብደብሊ ሚዲያ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 24 ነሓስ 2014 ዓ.ም።

²²⁸ ብሃይሉ ከበደ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 23 ታሕሳስ 2015 ዓ.ም።

²²⁹ ኢ.ፍ.ፒ፣ “ኢትዮጵያ በውድብ ሕቡራት መንግስታት ዝምራሕ ምፅራይ ከይዲ ሰላም ‘ከዳኽም’ ይኸእል ክትብል ኣጠንቂቐ” (ጀብራል ኢ 3ፎ፣ 8 ለካቲት 2015 ዓ.ም)።

²³⁰ ኒዒ ማዒ ዲጋብር ኣብ ጃማል ሃስማን፣ “መደንገፅታት እቲ ሕቡእ ኩናት፡ ጎንፃ ኣብ ውሽጢ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ” (ቻንል 4፣ 10 ጉንቦት 2013 ዓ.ም)።

²³¹ መሓመድ ኣሚን፣ “ዘንታ ተጋሩ ስደተኛታት ብዛዕባ መደንገፃታት ሓዲሽ ጎንፃ ኢትዮጵያ” (ዘ ኒው ሁይ ማኒታርያ፣ 10 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

²³² ፋይ ኣቡልጋሲ ምን ናሪማን ኢል-ሞፍቲይን፣ “ሓይልታት ኢትዮጵያ ስደተኛታት ናብ ሱዳን ንክይኣትዉ ክልኪሎም ተባሂሉ” (ኤ. ፒ፣ 24 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

²³³ ላዕላዊ ኮሚሽነር ስደተኛታት ሕቡራት መንግስታት፣ “ቁፅሮም ናብ 50,000 እንትፀጋፅ ስደተኛታት ኢትዮጵያ ብሰላም ናብ ሱዳን ንክይኣትዉ ክልኪሉ ኣጋጢሞም” (1 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።

አቀታትላ ተቆጥሎም እየም።²³⁴ ፍብ ተከዘ ኢትዮጵያ ካብ ሱዳን ኣብ ዝፈልየሉ ቦታ ብዙሓት ሬሳታት ብተከዘ ውሕጅ ተወሲዶም ኣብኡ ተደርብዮም ተረኪቦም እየም።²³⁵

2. ሰብ ሙዚ ክልል ኣምሓራን ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን

U. ተጋሩ ናይ ምጥፋእ ቀጥታ ሓሳብ ዘረጋግፅ መረዳእታ

116. ክልተ ፀብፃባት ከም ዝደምደም ስብ ስልጣን ኣምሓራ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ምልሻ ፋኖን ንምልዕዓል ወፍሪ ፅንተት፣²³⁶ ምስቓይ፣²³⁷ ጎንዒ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ሓዊሱ ሓደገኛ ጥሕሶት ሰብኣዊ መሰላት ብምፍፃም ተሓተትቲ እየም። “ፅንተት” ንባዕሉ ፅንሰ-ሓሳብ ሕጊ እንተይኮነስ ኣብ ልዕሊ ናይ ሓይሊ ፍሉይ ጉጅለ ሰባት ዝተፈፀመ ወይ ከዓ ተፈጻሚ ዝተብሃለ ዓለም-ለኽ ገበን ኩሉ ግዘ ንምግላፅ (ከም ብሓቂ እውን) ዝውዕል ቃል እዩ ተባሂሉ ደጊምካ ክፅዋዕ ይግባእ። ከከም ኩነታቱ እዚ ተግባር ናብ ገበናት ኩናት፣ ገበን ኣንፃር ሰብኣውነት (ከም ገበን ምስቓይ ወዲሰብ)፣ ወይ ከዓ ፅንተት ክዓቢ ይኸእል እዩ።

117. ካልኣት ፀብፃባት ብተወሰኹ ከይደም ከም ዝገለፀዎ “ሰብ ስልጣን ክልል ኣምሓራ ኣብ ዝተቐፀፀሮም ከባቢታት ብዛዕባ ጎንዒ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ብጭቡጥ ዝምልከት ሓበሬታ ከም ዝሕብሮ [ጎንዒ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ] ኣብ ጎኒ ካልኣት ጎንዒ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ዘይኮኑ ተግባራት ከም ጃምላ ቅትለት፣ ማምላ ማእሰርቲ፣ ምግብን ሰብኣዊ ሓገዝን ከይረኽቡ ምግባር፣ ተጋሩ ዕላማ ዝገበሩ መግለፅቲ ሕግታትን ቁፅፅራትን ሓቢሩ ዝተርኣዩ መሰረታዊ ወፍሪ ስቓይን ዘርኢ ምፅራይን እዩ።”²³⁸

118. ጭቡጥ መረዳእታታት ከም ዝሕብሮም ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ክልላዊ ሰብ ስልጣንን ከም ጉጅለ ኮነ ኢሎም ንኸጥፍኡዎም ዝዘመድ እንተኾይኑ ምስ ሓሳብ ፅንተት ብዝቃደ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ተጋሩ ምስቓይ ጥራሕ እንተይኮነስ ተጋሩ ብብሄሮም ምኽንያት ጥራሕ ክንፀሉ ገይሮም እዮ።²³⁹ ተጋሩ ዕላማ ዝተገበሩ ብተወለድቲ ብሄር ኣምሓራ ጥራሕ እንተይኮነስ እንኮላይ ብፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ፣ ምልሻ ፋኖን ኣብ ምዕራብ ትግራይ ብዝተጣየሽ ግዝያዊ ምምሕደር ኣምሓራን እየም።²⁴⁰

119. ተወለድቲ ብሄር ኣምሓራ ብዝምልከት ንኣብነት ንኣይ ብሂወት ዝተረፈ ኣዲኡ ኣምሓራይቲ ኣቡኡ ድማ ትግራዊ ዝኾነ ብናይ ቀደም ወዲ ክፍሊ መማህርቱ ኣምሓራይ ንስኻ ‘ሕውስዋስ’ [ዲቻላ] ኢኻ

²³⁴ ካራ ኣና፣ “ንተጋሩ ከይትገድፉ፣ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ብሄር ይስረዝ ኣሎ” (ኣሶሌትድ ፕረስ፣ 29 መጋቢት 2013 ዓ.ም.)።
²³⁵ ካራ ኣና፣ “ንትግራይ ከይትገድፉ፣ ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት ይጠፍእ ኣሎ” (ኣሶሌትድ ፕረስ፣ 29 መጋቢት 2013 ዓ.ም.)።
²³⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገደ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 2 (ከም ዝገለፀ እዙይ “ብምትሕብባር ሓይልታት ፊደራል” ከምዝተፈፀመ እዩ)፤ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዒ-ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም.)።
²³⁷ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዒ-ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም.)፣ ገፅ 29፤ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገደ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 2 (ከም ዝገለፀ እዙይ “ብዘይተቐውሞን ከምኡ እውን ሓይልታት ፊደራል ኢትዮጵያ ናይ ምስታፍ ተኸእሎ” ከም ዝተፈፀመ እዩ)፣ ገፅ 193፣ ገፅ 227 (ክሳብ “ኮሎኔል ደመቀ ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት [...] ምስቓይ ዝነበሮ ናይ ኣዛዘይ ተሓታይነት ክምርመርን ብግቡእ ክኸሰስን ይግባእ” ክብል ገለፁ እዩ)፣ ገፅ 229 (ክሳብ “ኮሎኔል ደጀኔ ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት [...] ምስቓይ ዝነበሮ ናይ ኣዛዘይ ተሓታይነት ክምርመርን ብግቡእ ክኸሰስን ይግባእ” ክብል ገለፁ እዩ)፣ ገፅ 230 (ክሳብ ሙሉእ ሽሙ በላይ ኣያሌው ተባሂሉ ዝእመን ኣብ ሓሙራ ዝነበር ኣፈሰር ድሕነት “ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት [...] ምስቓይ ዝነበሮ ናይ ኣዛዘይ ተሓታይነት ክምርመርን ብግቡእ ክኸሰስን ይግባእ” ክብል ገለፁ እዩ)።
²³⁸ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዒ-ወለድ ፆዊታ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም.)፣ ገፅ 59።
²³⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ/ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 146 (“ናይቶም ፈፀምቲ ሓይሊ መግለፅታት ከም ዝሕብሮም ህዝቢ ትግራይ ንኸጥፍኡዎም ሓሳብ ነይርዎም ይኸውን ዝብል እዩ)።
²⁴⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገደ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 2።

ኢሉዎ፤ ከምኡ እውን ብምክንያት ሕውስዎስ ብሄሩ ቀደሎም ከም ዝመፀዎ ምፍርራሕ ከም ዝበፀሐ ተፀብዒቡ እዩ።²⁴¹ እቲ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝተዛረበ “ንሓዚ ድቓላ ምኪን ከም ዘድሓነኒ እዩ ተማሂረ። ሓዚ ግና ሓንቲ ንጣብ ደም ትግራዊይነት እውን እንተኾነት መቐፃዕቲ ሞት እያ” ክብል ተዛረቡ።²⁴²

120. ሓደ ዘምለጠ ከም ዝፀብፀበ “እንኮላይ ኣዕሩኽትና ዝነበሩ ሰባት ትግራዊይ ምቕታል ናይ ጅግንነት ነገር ኮይኑ ኣሎ - ዝኾነ እትጃሃረሉ ዘዕባ። ካብ ትግራይ ኣብዚ ሓዚ እዋን ንምምላጥ ምሓር ከቢድ ዝኾውን እውን ነዚ እዩ። [...] ዝኾነ ሰብ ክቐትለካ ይኸእል እዩ፤ ዝኾነ ሰብ ክቐትለካ ይደሊ እዩ- ሙሉእ ሕገ-ኣልባነት እዩ ዘሎ።”²⁴³

121. ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ብዝምልከት ሓደ ወዲ 23 ዓመት ነጋዳይ ኣብ ጥቓ ራውዲን ኣብ ሓለዋ ካብ ዝነበሩ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ከምልጥ ፈቲኑ እዩ። እቶም ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ብኸራ ኣጥቂዖም ሒዞም ናብ ከተማ መሊሶምዎ እዮም። ንሱ ዝተዛረቡ፡- “ኣብ ዝተፈላለዩ ኣካላት ሰውነተይ ወቐዖምኒ እዮም። ክተምልጥ ኣይትኸእልን! ... ንስኻ ኣባል ጁንታ ኢኻ! እዙይ ናይ መወዳእታኻ እዩ! ካብዚ መሬት ክንድምስሰኩም ኢና። እዚ መሬት እዙይ ናትና እዩ። እዚኣ ትግራዊይ ኣብዚ ኸባቢ ንክነብር ናይ መወዳእታ ግዛ እያ።”²⁴⁴ እዙይ ከም ዝሕብሮ ምልሻ ኣምሓራ ብምክንያት ግዝኣታዊ ጎንዲ ንተጋሩ ካብ ክፋል ከባብታት ትግራይ ምብራር ጥራሕ እንተይኮነስ እንኮላይ ብሄር ተጋሩ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበሮም እዩ።²⁴⁵

122. ብርግፅ ሓደ ምስክር ከም ዝበሎ ሓይልታት ፀጥታ ኣምሓራ፡ “ኩሎም ተጋሩ ክሞቱ ኣለዎም። ንኩሎኹም ክነጥፍኦም ኢና”²⁴⁶ ክብሉ ገሊፆም እዮም።

123. ተአሲሩ ዝነበረ ሓደ ሰብ ካብ ሓደ ኣመራርሓ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ዝሰምዖ ዘረባ ንዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ከም ዝበሎ፡ “ንስኻትኩም ሰባት ኣይኮንኩምን ... ናይ ኢትዮጵያ ኣትማን ኢኹም ... ኢትዮጵያ ሰላም ትረክብ ንስኻትኩም ክትጠፍኡ ከለኹም ጥራሕ እያ”²⁴⁷ ዝብል ነይሩ።

124. ምልሻ ፍፍብ ዝምልከት ሓንቲ ብሂወት ዝተረፈት ኣብ ቅድሚ ደቃ ብምልሻ ፍፍብ ተዓሚፃ እያ። ፍፍብ ገዛ ንገዛ እንዳፈተሹ ንተጋሩ ዕላማ ይገብሩ ነይሮም። ንሳ ከም ዝተዛረበቶ፡-
“ካብኣቶም ክልተ ምስ ዓመፁኒ ውነይ ጠፊኡኒ እዩ፤ ስለ ዝኾነ ካብኡ ንላዕሊ ክንደይ ዝኣኸሉ ከም ዝዓመፁኒ ኣይፈልጥን፤ ኩሎም ሽዱሽቲኣም [ፈፂሞም ዶ] ወይ ከዓ ኣይፈፀሙን ኣይፈልጥን።

²⁴¹ ማክስ ቢራክ፡ “ኢትዮጵያውያን ስደተኛታት ‘መወዳእታ ብርኪ ምፅራይ ዓሌት’ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ኣምሊጦም ከም ዝመፁ ተዛረቡ” (ዋሽንግቶን ፖሊቲካ 7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።
²⁴² ማክስ ቢራክ፡ “ኢትዮጵያውያን ስደተኛታት ‘መወዳእታ ብርኪ ምፅራይ ዓሌት’ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ኣምሊጦም ከም ዝመፁ ተዛረቡ” (ዋሽንግቶን ፖሊቲካ 7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።
²⁴³ ማክስ ቢራክ፡ “ኢትዮጵያውያን ስደተኛታት ‘መወዳእታ ብርኪ ምፅራይ ዓሌት’ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ኣምሊጦም ከም ዝመፁ ተዛረቡ” (ዋሽንግቶን ፖሊቲካ 7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም) (ትኹረት ዝተወሰኸ)። ናይ ኤግዚ ብሽን፡ ትግራይ ኣድቮከሲ ካናዳ፡ 25 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም (“ብብሄሩ ኣምሓራዊ ዝኾነ ሰብ ይጥምት ነይረ፤ ደሓር ትግራዊይ ደም ዘለዎ ሰብ ኣብ ዝኾነ ቦታ ኣብ ጥቕኡ ክህሉ ከምዘይደልን፤ ከጥፈኦ ጥራሕ እዩ ዝደሊ ክብልን ተዛረቡ”)።
²⁴⁴ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፡ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፡ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 75።
²⁴⁵ ኣምሓራ ግዝኣት ንምሓዝ ብዘብል ንተጋሩ ከነ ኢሎም እንተኣጥፈኦም ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ካብ መፈለምትኡ ስለ ዝሓዙ ናብ ፅንተት ክብርኹ ይእል እዩ። ብኸሊእ ገፅ ድማ ቀዳማይ ትኹረቶም መሬት ምርክብ እንተኾይኑ ግን ድማ እዙይ ንምዕባት ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዘለዎም ዘዩርሊ እንተኾይኑ - ማለት እቶም ፈፀምቲ እቲ ዝደለ መሬት ከመይ ከም ዝረኽብዎ ዘዩገድሶም እንተኾይኑ - ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ዩለን። እዞም ክልተ ሓቅታት ነንበይኖም ብተግባር ንምፍላይ ከቢድ እዩ፤ ብፍላይ ናይ ምግላል ሓሳብ ከም ምስቓይ ዝበሉ እንኮላይ እንተሃልዮም።
²⁴⁶ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 186 (ትኹረት ዝተወሰኸ)።
²⁴⁷ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 186።

“እዚአቶም ኢትዮጵያውያን እዮም። ... እዙይ መሰንበዳ እዩ። ፈታዊ ሃገር ዋላ እንተኾንኩ መንግስቲ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ተቐባልነት ዘይብሉ ገለ ነገር ክፍፀም ይድግፍ ማለት ኣይከነን።”²⁵⁶

ለ. ቀጥታዊ ብዘይኮነ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ዘረድኡ ብጃዓት ኩነታት

131. ኣብ መንጎ ተጋሩን ኣምሓራን ጎንዲ ክለዓል ዝኾኑ መሬት ምሕደራ ዝምልከት ታሪኻዊ ጎንዲ ዋላ እንተኾነ መበገሲ እቲ ጎንዲ ግና ናብ ድሕሪ 1967 ዓ.ም ዝነበረ ወያነ ደርጊ ንሃፀያዊት ኢትዮጵያ ዝበታተነሉ እዋን ዝምለስ እዩ። ኣምሓራን ተጋሩን ሓባራዊ ሃይማኖት፣ ቋንቋን ባህልን ዝካፈሉ እንተኾኑ እውን ነቲ ናይ ሓዚ ጎንዲ ከባርዕ ዝኽእል ሕድሕድ ወገን ሱር ዝሰደደ ዘርኣዊ ብሄርተኝነት ኣለዎም።²⁵⁷

132. ኣምሓራን ትግራይን ኣካል እቲ ጥምረት ገዛኢ ውድብ ኣብ ዝነበሩሉ ብታሪኽ ናይ ክልል ኣምሓራ እዩ ኢሎም ዝኣምንዎ ግና ድማ ኣብ 1983 ዓ.ም ናብ ክልል ትግራይ ብዘይሕጋዊ ተወሲዱ ዝብልዎ ምዕራብ ትግራይ ህ.ወ.ሓ.ት ነዚ ከባቢ ንምሓዝ ዝገብሮ ሕቶ ኣምሓራ ይቃወምዎ እዮም።²⁵⁸ ኣምሓራ ኣብዘም መዋጠጥቲ ቦታታት ሓደገኛ ጥሕሶት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ኣምሓራ ተፈጻሙ ዝብል ክሲ ኣለዎም።²⁵⁹ ትግራይ “እዙይን ካልኣትን ንምፍታሕ ብመንግስቲ ፌደራል ኣብ ታሕሳስ 2011 ዓ.ም ዝተጣየሽ ወሰን ኮሚሽን ፌደራል ሕገ-መንግስታዊ መሰረት ነዲጋቶ እዩ።”²⁶⁰ ካብዘም ጎንፅታት እዚአቶም ዝነቐለ ኣምሓራ ኣብ 2008 ዓ.ም ዘይሕጋዊ ብዝኾነ መሬት ተወሲዱና ብምባል ኣብ ልዕሊ ምሕደራ ተጋሩ ናብ ዓመፅ ዘምርሖ ተቐውሞታት ኣልዓዲሎም እዮም፣ እዙይ ክሳብ ኣብ 2011 ዓ.ም ቅትለት ኣሻሓት “ቅማንት ማለት ኣብቲ ክልል ዝለዓለ ሕቶ ርእሰ-ምሕደራ የሰጉሙ ዝነበሩ ንኡስ ብሄር ዘስዓበ እንትኾውን ክልላዊ ሰበ ስልጣን እውን እዚ ወፍሪ ዓርሰ-ምሕደራ ብናይ ትግራይ ገዛኢ ውድብ ገንዛባዊ ሓገዝ እንዳተገበረሉ እዩ ዝብል ቅሬታ ነይርዎም።”²⁶¹

133. ኣምሓራ ዝተወሰና ወረዳታት ምዕራብ ትግራይ፣ ሰሜን ምዕራብ ትግራይን ደቡብ ትግራይን ናታቶም ምኪነን ይኣምኑ (ወልቃይት፣ ሑመራ፣ ፀገዴ፣ ፀለምትን ራያ-ቆቦን)።²⁶² ቱድሮስ ተሾመ ዝተብሃለ ሰራሒ ፊልሚ ኢትዮጵያዊ ካረን ባስ ንዝተብሃለት ኣባል ኮንግረስ ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ዝሃባ ገለፃ ተጋሩ ናብ ስልጣን ቅድሚ ምምፅኡም ዝነበረ ካርታ ኢትዮጵያ ብምጥቃስ “ትግራይ ናብ ጠረፍ ሱዳን ዘፀገዕ ወሰን ኣይነበራን። [...] ምዕራብ ትግራይ ዝበሃል ነገር የለን”²⁶² ኢሉ ገሊፁ እዩ።²⁶³ ኣምሓራ ዝኾኑ ዓበይቲ ሰበ ስልጣን ፌደራል መንግስቲ ታሪኻዊ መሬትና እዩ ብምባል “መሊስና ክንረኽቦ ኢና” ክብሉ ተዛሪቦም እዮም።²⁶⁴

²⁵⁶ ካራ ኣና፣ “ሓዲሽ ማዕበል ማእሰርቲ ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ህፃናት ሓዊሱ” (ኣብጂይትድ ፕረስ፣ 12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
²⁵⁷ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²⁵⁸ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²⁵⁹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ “ብብ ምኪነይ ዝተረድኡ ኣይመስለንን”፣ መድፈርትን ካልኣት ይታዊ ዓመፃትን ኣብ ጎንዲ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (5 ነሓሰ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.ኣር.25/4569/2021፣ ገፅ 9።
²⁶⁰ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²⁶¹ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²⁶² ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።
²⁶³ ቱድሮስ ተሾመ ንኣባል ኮንግረስ ሰበይቲ ገለፃ እንትህብ ዘርኢ ልጣፍ ትዊተር፣ 4 ምስከሪም 2014 ዓ.ም ዝተለጠፈ።
²⁶⁴ ኢንተርናሽል ክራይስስ ግሩፕ፣ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኽብ (5 ሰነ፣ 2012 ዓ.ም)።

134. ካብ ግጭት መሬት ብተወሰኑ፤ አምሓራ “ሀ.ወ.ሓ.ት” “ንትግርኛ ተዛረብቲ ብዝጥዕምን ከምኡ እውን ሀ.ወ.ሓ.ት ኣብ ትሕቲ ስርዓት ብሄራዊ ፌደራል ኢትዮጵያ ነቲ መሬት ንምውሳድ ዘኸለሎ መሰረት [ንምንጻፍ] ምምጥጥን ስነ-ህዝቢ ኣብቲ ከባቢ”²⁶⁵ አምሓራ ብምቕታልን ብምፍንቓልን ከምኡ እውን ናይቲ ከባቢ ኣንሸቲ ብምምርጫው ቀይርዎ እዩ ዝብል ሕቶ ኣለዎም።²⁶⁶
135. ብኸሊእ ሸነሽ ተጋሩ ቅድሚ ዓመፅ ሀ.ወ.ሓ.ት ምጅማሩ ጀሚሩ እቲ ከባቢ ብበዝሒ ትግርኛ ተዛረብቲ ዝሓዘ እዩ ዝብሉ እንትኾኑ ከምኡ እውን ተጋሩ “ንሳቶም [አምሓራ] ብሓይሊ ንምውሳድ ዝፍትኑ እንተኾኖም ከም ዝለዓሉ” ተዛረቦም እዮም።²⁶⁷ ኣብ አምሓራ ዝነበሩ ተቓዋሚቲ ካብ 2010 ዓ.ም ጀሚሮም “ናብ ትግራይ ቁልፊ መተሓላለፊ መንገዲ ዝኾነ ካብ ኣዲስ ኣበባ ናብ ዋና ከተማ ክልል ትግራይ ዝኾነት መቐለ ዝወስድ ዋና መንገዲ ምዕፃዎም” ስዒቡ ሀ.ወ.ሓ.ት “[ኣብ መቐለ ዘሎ መሪሕነት ትግራይ] ኣብ ግዝኣታዊ ጎንዲ ዘለዎ መርገዲ ንክቕይር ብተሓላቕቲ አምሓራ ዝግበር ፈተነ እዩ ክብል ሓሳቡ ዝገለፀሉ እዩ ነይሩ።”²⁶⁸
136. አምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቶን ዘረጋገጡዎ፡-
“ኣብ ምዕራብ ትግራይ ዝነበሩ ሰበ ስልጣን [ብክልላዊ ምምሕዳር አምሓራ ዝተጣየሽ ግዝያዊ ምምሕዳር] ተጋሩ ማሕበረሰብ ንህልውንኦም ቁልፊ ዝበሃሉ ሃፍቲ ከይረኽቡ እንትኸልክል ከምኡ እውን ሰባት ናብ ሰዱን ወይ ከዓ ካሊእ ክፋል ትግራይ ንክኸዱ ኣገዲዱ እዩ። ኣብ ሓደ ሓደ ቦታታት ከባብያዊ ሰበ ስልጣን ተጋሩ ካብቲ ከባቢ ብሓይሊ ንክለቁ መንገዲ ኣቕሪቦም እዮም፤ ተጋሩ ካብ ገዝኦም ወይ ከዓ ማእኸላት ማእሰርቲ ናብ ድልድል ተከዘ ማለት ናይቲ ሓዲሽ ብአምሓራ ዝተጣሸ በዓል ስልጣን ካብብያዊ ወሰን ዝኾነ መሳገሪ ቦታ ዝወስዳ መኻይን ወይ ከዓ ኣውቶቡሳት ወዲቡ እዩ። ሓይሊ ፀፅታ አምሓራ ተጋሩ ንክሸገሩ ቅድሚ ምፍቓዶም ንክይምለሱ ብምጥንቓቕ መለለዩ መንነት ወረቕቶምን ኣብ ምዕራብ ትግራይ ምስ ዝህልዎም መሬት ዝተኣሳሰር ሰነድ መሰል ንብረትን ዘሕድጉ ሰባት ኣብቲ ድልድል ናይ መወዳእታ ፍተሻ ቦታ ኣቐሚጦም እዮም። ከምኡ እውን ኣብ ካሊእ ከባቢታት ትግራይ ካብ ዝነበረ ዓመፅ ንምምላጥ ናብ ምዕራብ ትግራይ ንክይኣትዉ ከልኪሎም እዮም።”²⁶⁹
137. ተጋሩ ካብ ምዕራብ ትግራይ ክወፁ ምግባር በይኑ ክሳብ ናብ ሓሳብ ምጥፋእ ክዓቢ ዝኸእል ከረድእ ግድን ኣይኮነን። እንተኾነ ግና ቀዲሙ ከም ዝተረኸበ “ሙስሊም ማሕበረሰብ ቦስንያ ኣብ ስብረቲካ ብሓይሊ ናብ ካሊእ ክዛወሩ ምግባር ህልውናኦም ንምጥፋእ ዘረጋግፀ ተወሳኺ መንገዲ ክኸውን ይኸእል እዩ፤ [...] እንኮላይ ኣብቲ ከባቢ ሙስሊም ማሕበረሰብ መሊሱ ባዕሉ ክተኣኻኸበሉ ዘኸለሉ ተረፍመረፍ ምጥፋእ።”²⁷⁰ ብርግፅ ብአምሓራ ዝተወሰዱ ካልኦት ሓደ ሓደ ተግባራት ኮነ ኢልካ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበረ ንምርዳእ ዝፈቕዱ እዮም።

²⁶⁵ ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ፡ አብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኻብ (5 ሰነ፡ 2012 ዓ.ም)።
²⁶⁶ ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ፡ አብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኻብ (5 ሰነ፡ 2012 ዓ.ም)።
²⁶⁷ ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ፡ አብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኻብ (5 ሰነ፡ 2012 ዓ.ም)።
²⁶⁸ ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ፡ አብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዘሎ ክፍፍል ምርኻብ (5 ሰነ፡ 2012 ዓ.ም)።
²⁶⁹ አምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቶን፡ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፡ ገበናት ኣንጻር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፡ ገፅ 5።
²⁷⁰ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀይም ዩኒቨርሲቲ፡ ክሳብ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክረስቲቲ፡ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፡ ውሳኔ፡ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፡ ዓንቀፅ 31።

138. ንኣብነት ህዝቢ ትግራይ ንክነብር ዘድልዎ ነገራት ንምክልካል ዝተወሰዱ ሓደ ሓደ ተግባራት ነይሮም እዮም። ኩናት ኣብ መንጎ ትግራይን መንግስቲ ፌደራል ኢትዮጵያን ኣብ ወርሒ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ካብ ዝተወለዐሉ እዋን ጀሚሩ ምልሻ ኣምሓራ (ፋና) ኣብ ጎኒ መንግስቲ ፌደራል ኮይኑ ንትግራይ ኣጥቂቡ እዩ፤ እዙይ እውን ሓይልታት ፌደራልን መጣምርቱን ኣብ ምዕራብ ትግራይ ቁፅፅሮም ክምስርቱ ገይሩ እዩ። ኣብቲ እዋን ምዕራብ ትግራይ ዘመሓድር ዝነበረ ግዝያዊ ምምሕዳር “ካብ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ዝነበሩ ማሕበረሰብ ኣምሓራን ከምኡ እውን ካብ ክልል ኣምሓራ ዝመጡ” ኩሎም ኣባላት ዝሓወሰ ነይሩ።”²⁷¹
139. ኣብቲ እዋን ዝነበረ ምሕደራ ዝተፈለለዎ ክልክላታት ከም ኣብ ምንቅስቃስ፣ ትግርኛ ምዝራብ፣ ናብ ሕርሻ ቦታ ምኽድ ዘውረደ እንትኸውን ከምኡ እውን ተጋሩ መነባብርኡም ዝመርሖሉ ስኢኖም ብሓይሊ ንክለቁ ወሰንቲ ሓገዛት ከይረኽቡ ምዕፃው፣ ኣዝርእቱን እንስሳታቱን ምዝራፍ፣ ተጋሩ ንክለቁ ዝጠልቡ ምልክታት ምሃብ፣ ተጋሩ ግድን ክለቁ ከም ዘለዎም ዘገድዱ በረርቲ ፅሑፋት ምብታን፣ ከምኡ እውን ጭርሖታትን ንኣብነት “ተጋሩ ምብራቕ ናብ ተከዘ እዮም” ከምኡ ድማ “እዙይ መሬት ኣምሓራ እዩ” ዝብሉ ኣሰጉሙ እዩ።²⁷²
140. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ትግራዊ ፋኖ ረኪቦምዎ እንተኾነ ግና ዝዛረበ ኣምሓራ ፅዕደ ስለ ዝኾነ ክድሕን ክኢሉ እዩ፤ ነገር ግና ኣብ ጅብኡ ዝነበረ 5 ዶላር ኣሜሪካ ዘረፈ ምዎ እዮም።²⁷³ ብሓይሊ ምግዓዝ ዋላ እውን ባዕሉ ተግባር ዘርኢ ምፅናት ክኸውን እንተዘይከኣለ፣ ሓሳብ ፈፀምቲ ንምርዳእ ክውዕል ይክእል እዩ።²⁷⁴ ዋላ እውን ሀ.ወ.ሓ.ት ትግራይ ድሕሪ ምቁፅፃሩ ምሕደራ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ትሕቲ ሓይልታትን ምልሻን ኣምሓራ ኮይኑ ስለ ዝቐየለ ኣምሓራ ጎንዲ ወለድ ፆዊታ ዓመፅ እንዳፈፀሙ ቀዲሎም እዮም።²⁷⁵
141. ሰበ ስልጣን ክልል ኣምሓራን ግዝያዊ ምምሕዳርን “ገዛን መሬትን ክወሃበኩም እዩ ዝብል መፅበዓ ብምቕራብ ነበርቲ ኣምሓራ ናብ ምዕራብ ትግራይ ክሰፍሩ ፀዊዖም እዮም።”²⁷⁶ ኣብ ግዝኣት ትግራይ ዝነበረ ህዝቢ ኣምሓራ ክሰፍር ምግባር ተጋሩ ካብ ገዝኡም ንክባረሩን ንመፃኢ እውን ናይ ምምላስ ዕድሎም ዝክልክል ውፅኢታዊ መስርሕ እዩ። እዙይ ዋላ እውን ባዕሉ ጥራሕ ከም መረዳእታ ክውሰድ እንተዘይከኣለ ምስ ሓሳብ ፅንተት ከጠዓዓም ዝክእል እዩ።
142. ገለ ገሊኡም ተግባራት ካብኣቶም ሓሳብ ፅንተት ንምርዳእ ዘክእል ትሕዝቶ ዘለዎም ተግባራት ሓይሊ እዮም። ኣምሓራ ኣሸሓት ተጋሩ ኣሲሮም እዮም፤ እንከላይ እውን ደቂ-ተባዕትዮ ተጋሩ ገፊፎምን ብጃምላ

²⁷¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂዩማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚያዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 5።

²⁷² ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂዩማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚያዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 5።

²⁷³ ዓብዱ ላጢፍ ዳሒር፣ ብዘምለሱ እትዮጵያውያን ዝንታ ጭፍጨፋ ኣብ ኩናት ትግራይ፣ (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 30 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

²⁷⁴ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ዩኅዝላሽያ፣ ክሳሊ ዓብይ-ሕገ ምስ ክረስቲኛ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 33።

²⁷⁵ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልስፋትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 26-27 (ፍለፍላት ተዘሊሎም)።

²⁷⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂዩማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚያዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 6።

ቀቲሎምን እዮም፤ እዙይ ኩሎም ነቲ ጅምላ ቅትለት ዝረአይ ተጋሩ ብብዝሒ ካብቲ ካባቢ ክፈልሱ ኣገዲዱ እዩ።²⁷⁷

143. ሓደ ወዲ 27 ዓመት ሰብኣይ ምሊሻ ፋኖ ናብ ጥቕኡ ይቐርብዎ እሞ ትግራዊ ወይ ከዓ ኣምሓራይ ምኽኒ ይሓትዎ። ንሱ ዝተዘረበ:- “ኣነ ትግራዊ እየ ኢለዮም፤ ካብኡ ብጎዘሞ ወቐዎም።”²⁷⁸ ይብል። ሓደ ናይ ሑመራ ነባራይ “ምልሻ ኣምሓራ ርእሲ ሰባት ቆሪዎም እዮም” ዝብል መረዳኣታ ሂሱ እዩ።²⁷⁹

144. ብዝበለፀ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ኣብ ምዕራብ ትግራይን መዳገኒ ማእኸላትን ጎንዒ ወለድ ያዊታ ዓመፅ ብምፍፃም እንትውቀሱ እዙይ እውን ማሕበረሰብ ተጋሩ ካብ ምዕራብ ትግራይ ናይ ምዕራይ ሓሳብ ከም ዘለዎም እንዳተዘረቡ ዝገበርዎ ኮይኑ “ጎንዒ ወለድ ያዊታ ዓመፅ ብስትራቴጂ ምጥቃም ክኸውን ይኸእል እዩ።”²⁸⁰

145. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝተዘረበ “ዕጡቓት ኣምሓራ ትግራዊ መለለዪ መንነት ዘለዎም ሰባት ይገፉን ይኣስሩን ስለዝነበሩ”²⁸¹ ኣብ ሑመራ ክፀንሖ ኣይከኣልኩን ይብል። እዙይ ብኸልኦት ክልተ ተጋሩ ተረጋጊፀ እዩ፤ ካብ ናዋሳ ድማ ሓደ ቀሺ ኣብ ዝቐፀሉ ክልተ መዓልታት ክለቁ እንተዘይከኣሎም ክቐተሉ ከም ዝኸእሉ ዝገልፀ መፈራርሒ ወረቐት ተበቲኑ ክብሉ ተዘረቦም እዮም፤ ክልኦት ሰለስተ ሰባት እውን ኣብ ካሊእ ከባቢ ተመሳሳሊ ወረቐት ከም ዝተበተነ ገሊጾም እዮም።²⁸² ሮይተርስ እቲ ዝርዝር ከረጋግፆ ኣይከኣለን።

146. ተመሳሳሊ ዝርዝር ኣብ 2013 ዓ.ም ብዘይሕጋዊ መንገዲ ክልተ ግዘ ብብህሩ ምኽንያት ዝተኣሰረ ግዳይ ተፀብዒቡ እዩ። ንመጀመርታ ግዘ ኣብ ጥሪ 2013 ዓ.ም ብፖሊስ ተጎቲቱ ሓደ መዓልቲ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ኣሕለፉ እዩ። ኣብ ነሓስ 2013 ዓ.ም ድማ ዕጡቓት ሓይልታት ፀፅታ ገዝኡ ድሕሪ ምኽባባም ክእሰር ክኣሉ እዩ። ኣብ ኣዲስ ኣበባ ውሽጢ ካብ ዝነበሩ ቤት ማእሰርቲ ናብ ሓዲኦም ዝተወሰደ እንትኸውን ኣብዚ እውን ቅድሚ ብዘይ ክሲ ምስንባቱ ምስ 40 እሱራት ኣብ ሓንቲ ክፍሊ 318 መዓልታት ኣብ “ብጣዕሚ ከቢድ ኩነታት” ተኣሲሩ እዩ። ንሱ ዝበሎ: “ሓደ ዘይተፈለጠ ነገር ረኺብና ኢሎም ገዛይ ፈቲሽምዎ። ኣብ ፀልማት ሰዓት ኣብ 11 ሰዓት ናይ ለይቲ መዲኦም። ገዛይ ፈቲሽም እንተኸነ ግና ዝኸነ ነገር ክረኽቡ ኣይከኣሉን። ይኹን እምበር ክሰብ ሐዚ ኣሲሮሙኒ ኣለው።”²⁸³ ክብል ተዘረቡ እዩ።

3. ሃገረ ኤርትራን ሓይሊ ምክልኻል ኤርትራን

U. ተጋሩ ናይ ምጥፋእ ቐጥታዊ ሓሳብ ዘረጋግፀ መረዳኣታ

147. ኤርትራውያን ኣብ ትግራይ ምስ ዝነበረ ጎንዒ ዝተኣሰሱ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ብዝሃብዎ ድጋፍ እዩ። ቀጥታ ሓሳብ መሪሖነት ኤርትራ ዋላ እውን ውሕድ እንተኸነ “ፕረዚደንት ኢሳይያስ ኣፈወርቂ ኣብ

²⁷⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን: “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና: ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.): ገፅ 5።
²⁷⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን: “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና: ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.): ገፅ 74።
²⁷⁹ ዓብዱ ላጢፍ ዳሊር: “ወደኣዮ! ዝሃደሙ ኢትዮጵውያን ገለፃ ዘርእዩ ማሕረይቲ” (ኒው ዮርክ ታይምስ: 30 ሕዳር 2013 ዓ.ም):
²⁸⁰ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን: ዘ ሂግ: ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት: ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን: ቅዱስ ሉዊስ: ኤሚሪካ: ሮይኢት ጎንዒ-ወለድ ያዊታ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ: ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ: (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም): ገፅ 61።
²⁸¹ ካትሪን ሆረልድ: “ኣብዙይ ኣይኮንኩምን: ጎንዒ መሬት ኣብ ትግራይ ኢትዮጵያ ሰፊሕ ዋሕሲ ስደት ኣስዒቡ” (ሮይተርስ: 12 ሐምሌ 2013 ዓ.ም):
²⁸² ካትሪን ሆረልድ: “ኣብዙይ ኣይኮንኩምን: ጎንዒ መሬት ኣብ ትግራይ ኢትዮጵያ ሰፊሕ ዋሕሲ ስደት ኣስዒቡ” (ሮይተርስ: 12 ሐምሌ 2013 ዓ.ም):
²⁸³ ናይና ኤግዚቭሽን: ትግራይ ኣድቫካሲ ካናዳ: 25 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም (ሸም ተዘሊሉ):

ዘመላለጭ ዘረባ ን'ወያነ' 'ዝተረበሸ አእምሮ' ከምኡ እውን 'ስሱዕ አተሓሳስባ' ኣለዎ ክብል ገሊፁ እዩ።²⁸⁴

148. ተረኽ ሚድያ ኤርትራ ብዛዕባ ትግራይን ተጋሩን ዘልዓሎ ወቕሳ ነዚ ዝስዕብ ይሓውስ፡- ትግራይ "ኤርትራ ንዝሓለፉ 15 ዓመታት ንዘሕለፈቶም ሕልኽላኻት" ምኽንያት እያ፡ "ትግራይ ኩሉ ግዛ ምስ 'ምድንጋር፣ ክሕደት፣ ሕሸትን ብድሕሪት ካራ ምውጋእን ዝተዛመደት እያ"፤ ከምኡ እውን "ተጋሩ ናትና [ኤርትራውያን] ፀላእቲ፣ ከሓድትን ሓሸውትን እዮም" ይብል።²⁸⁵

149. ሰራዊት ኤርትራ ዝተፈላለዩ ህልቂት ብፍላይ መብዛሕቲኡ ግዜ ብሄር ተጋሩ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበሮም ብቐጥታ ብዘረድኡ ዘረባታት ዝተዓጀበ ዓመፅን ካልኣት ፆታዊ ጥሕሳታትን ፈፂሞም ዝብል ክሲ ይቐርቡሎም እዩ።²⁸⁶

150. ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ዘረጋገፆ፡-
"ጥንስቲ ሽዱሽተ ወርሒ ሰበይቲ ኣብ ደቡብ ምብራቕ ትግራይ ብሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ተደፈራን ብቻል እውን ተፀሪፋን እያ። 'ንሳቶም ዝበልዎ 'ንሕና ሰውነትክን ደምክን ክነንፀሆ ኢና፣' ከምኡ እውን 'ውላድኪ ክነጥፈኡ ኢና፣ ምእንታን ከይትወልዱ እውን ክነበላሽዎኪ ኢና'።" ክብሉ ተዘረቡሎም እዮም።²⁸⁷

151. ካሊእ ብሂወት ዝተረፈት ብክልተ ወታሃደራት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ወረዳ ሰሓርቲ ሳምረ (ዘባ ደቡብ) ተደፈራ እያ። ካብቶም መጥቓዕቲ ዝፈፀሙላ ሓደ ሸቶሉ ኣውጺኡ ዘርኣያ እንትኸውን "ከብድኺ ቀዲድና ውላድኪ ክንቀትሎ ኢና"።²⁸⁸ ኢሉኒ ክትብል ትዝክር።

152. ሓደ ካብ ዓዴት ብሂወት ዝተረፈ ብወዝቢ ወታሃደራት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ክዘረብዎ ዝሰምዖ፡-
"ንሳኻትኩም [ተጋሩ] ንኤርትራውያን ንዝሓለፉ 20 ዓመታት ብሕማቕ ሒዝኩምና ኢኹም፣ ሓዚ ግን ን50 ዓመታት ክትጠምዩ ኢኹም፣ ስለዝኾነ ደቂ-ተባዕትዮኹም ክንቀትሎም ኢና፣ ደቂ ኣንስትዮኹም እውን ክንዕምፀን ኢና። ንተጋሩ ክነፀሪ ኢና ናብዚ ተላኢኻና፣ ካብኡ ብሓቀኛታት ኢትዮጵያውያን ክትክኡ ኢኹም፤ ከማኻትኩም ዝበሉ ናይዚ ሃገር ህዝቢ ክነፀሪ ኢና።"²⁸⁹

²⁸⁴ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ "ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ" (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 446።
²⁸⁵ ዝተዘርዘረ ኣብ ውሽጢ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ "ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ" (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ናይ ታሕቲ መሓበሪ 164።
²⁸⁶ ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ "ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ" (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 146 ("ሓደ ሓደ ቃላታት እቶም ፈፀምቲ ህዝቢ ትግራይ ናይ ምጥፋእ ሓሳብ ከም ዝነበሮም ዝሕብሩ እዮም")።
²⁸⁷ ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ "ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ" (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 62።
²⁸⁸ ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ "ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ" (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 143።
²⁸⁹ ቤት ፅሕፈት ለዕለዋይ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፡ ፀብፀብ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ከሰመኢ) / ቤት ፅሕፈት ለዕለዋይ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኪ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈፂሚ ሞም ዝተብሃሉ ጥሕሳት ሕገ ዓለም ለኻ ሰብአዊ መሰላት፣ ሰብአዊነትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 162።

153. ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ሓደ ምስክር ካብ ቦራ ቃለ-መሕተት ገይሩ እዩ፣ ወታሃደራት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ዝተዛረብዎ እንትገልፅ፡- “ኩሎም እዞም ህዝቢ ትግራይ ክሳብ ዘይሞቱ ኢትዮጵያ ሰላም ክትከውን ኣይትክእልን” ኢሎም ይብል።²⁹⁰
154. ካሊእ ትግራይ ወይቲ ካብ ምዕራብ ትግራይ ሓመራ ብሽድሽተ ወታሃደራት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ተደፊራ እያ። ወደ 5 ዓመት ወዳ ቀቲሎም ዝተዛረብዎ፡- “ተጋሩ ደቂ ኣንሽትዮ ክወልዳ ክክእላ ዮብለንን። እዘን ተጋሩ ክዕመፃ ኣለወን። እዞም ተጋሩ ንወለዶታት ክነጥፈኡም ኣለና” ኢሎም ተዛሪቦም እዮም።²⁹¹

ለ. ቀጥታዊ ዘይኮነ ሓሳብ ምጥፋእ ዘረድኡ ብቐዓት ኩነታት

155. ሰራዊት ኤርትራ ናብ ኢትዮጵያ ንህ.ወ.ሓ.ት ንኸወግእ “ወታሃደራዊ ጣልቃ ምእታው” ብዝብል ሽም ወግዓዊ ዕድመ ተገይሩኦ ከም ዝኣተወ እዩ ዝፅብፀብ። እንተኸነ ግና ብመሰረት ላዕላዊ በዓልስልጣን መንግስቲ ፊደራል ዝበሎ ኤርትራ ንህ.ወ.ሓ.ት “ንኤርትራን ትግራይን ዝዓበዩ ሓደጋ ህልውና” ገይራ ስለእትርእዮ ምትእትታው ኤርትራ ኣብቲ ጎንዲ እውን ነዚ “ንምቕፃዕ” እዩ ተባሂሉ ይውሰድ ይብል።²⁹²
156. ኣብ ላዕላ ከም ዝተጠቐሰ መንግስቲ ኢትዮጵያን ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ሰራዊት ኤርትራ ዋላ እውን ኣብ ላዕላ ትግራይ ዝፀንሐ ፅልኢት እንተነበሮም ንህ.ወ.ሓ.ት ከምኡ እውን ምስ ህ.ወ.ሓ.ት ይራኽቡ እዮም ኢሎም ንዝኣመንሎም ሰላማውያን ተጋሩ ክወግኡ እዮም ናብ ግዝኣት ኢትዮጵያ ዝዓደምዎ።²⁹³
157. ኣብዚ ክፍለጥ ዝግብኦ ሰራዊት ኤርትራ ኣብ ላዕላ ሰላማውያን ብፍላይ ብርግፅ ምልሻ ህ.ወ.ሓ.ት ምኽኛም ምንም ዓይነት ኣፈላላይ ከይገበረ ዝተፈላለዩ ገበናት ፈጸሙ እዩ ተባሂሉ ይኸሰስ። ንኣብነት ወታሃደራት ኤርትራ ኣብ ምብራቕ ትግራይ ደንገላት ናብ ናይ ሓደ ኣርቶዶክስ እምነት ቀሺ ናብ ገዝኡ ኣትዮም ዋላ እውን ሓቢሮምዎም ክበልዑ እንተጋበዘዎም ወደምን ወዲ ወደምን ቀቲሎምሎም እዮም።²⁹⁴ ካብ ሰራዊት ኤርትራ ከምልጡ ዝፈተኑ ካልኣት ሰላማውያን ተቐቲሎም እዮም፣ ከምኡ እውን እቶም ሰራዊት ናብ ገዛውቲ ማዕፆ ሰይጣም ብምእታው ኣብኡ ተሓቢኦም ንዝነበሩ ቀቲሎም እዮም።²⁹⁵
158. እንኮላይ እውን ክፍለጥ ዝግብኦ ኣብቲ ሙሉእ ክልል ኣብ ዝነበረ ሓበራዊ ወፍሪ ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ/ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ዝነበረ ገዛ-ንገዛ ተፍትሽ ኤርትራውያን ብፍሉይ ንተጋሩ ሰብኡት ይሓቱ ነይሮም። ኤርትራውያን ብሓፈሻ ትግርኛ ስለ ዝዛረቡ ከምኡ ድማ ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ብሓፈሻ ኣምሓርኛ ስለ ዝዛረቡ ሰራዊት መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያ ንወታሃደራት ሓይልታት

²⁹⁰ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 436 (ትኹረት ይወሰኽ)።

²⁹¹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 146 (ትኹረት ይወሰኽ)።

²⁹² ኣንድረስ ሺጋኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ-ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትኩዕት እያ፡ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)። ሸቲል ትሮንሽል፣ “ቅርባ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስቲሪ፣ 7ፀ 167 (ኤርትራ “ደሓ ንእትኸፍሎ” ምክንያት ዝተገነታነ)

²⁹³ ተወከስ ኣብ ላዕላ ዝተውሃበ ትንተናዓንቀፅ 110ን ቀደሚ።

²⁹⁴ ኣንድረስ ሺጋኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ-ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትኩዕት እያ፡ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

²⁹⁵ ኣንድረስ ሺጋኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ-ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትኩዕት እያ፡ ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝካየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

ምክልካል ኤርትራ ከም ተርጉምቲ ይጥቀምሎም ነይሮም።²⁹⁶ እዙይ ኣብ ኣክሱም።²⁹⁷ ዛገንባሳ፣ ዓድዋን²⁹⁸ ሳዕሲዕን²⁹⁹ ኣብ ዝነበረ ተፍትሽ ተራእይ እዩ።

159. ሓይልታት ምክልካል ሃገር ኢትዮጵያ መቐለ ኣብ ዝተቐፀፀረሉ እዋን ሓይልታት ምክልካል ኤርትራ ኣብ ወረዳ ሳዕሲዕ ገዛንገዛ እንዳዘፍሩ ሓዊሱ ኣብ ልዕሊ ሰብኡትን ቆልዑን ብምትኪስ ብዙሓት ተጋሩ ሰላማውያን ቀቲሎም እዮም። ነበርቲ እቲ ከባቢ ሰላማውያን ምኽኛም ዋላ እውን እንተተዛረቡዎም፣ ወታሃደራት ሓይልታት ምክልካል ኤርትራ ግና እዙይ ከም ዘይግድሶምን “ከብ ኤርትራ ዝመፅኡ ልዕሊ ወዲ ሓሙሽተ ዓመት ዝኾነ ወደ ተባዕታይ ክቐትሉ ከም ዝመፅኡን” መሊሶምሎም እዮም።³⁰⁰ ሓንቲ ብሂወት ዝተረፈት ብዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ቃለ-መሕትት ዝተገበረላ ዝተዛረበቶ “ከብቶም ወታሃደራት ሓይልታት ‘ጠይቦትኹም ኣብተን ደቂ-ኣንስትዮ ኣይተባኸኑ፣ ጥራሕ ነቶም ሰብኡት ቅተሉ’ ክብል ሰሚዓ እያ።”³⁰¹

160. ሓበራዊ ጉጅለ ምፅራይ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላትን ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያን (ሓበራዊ ጉጅለ ምፅራይ) ከም ዘረጋገፀ “ኣብ ዓውዲ እቲ ጎንዲ ኣንስትን ኣዋልድን ዝተጠቐዓ እንትኾና እቶም ሰብኡት መብዛሕቲኦም ግና ኣብቲ ጎንዲ ናብ ዝነበሩ ክፍልታት ተሓዊሶም እዮም ወይ ከዓ ከነ ተባሂሉ ዕላማ ተገይሮምን ሓልሓሊፉ እውን ተቐቲሎም እዮም።”³⁰²

161. ብዝበለፀ ድማ ወታሃደራት ሓይልታት ምክልካል ኤርትራ ምስ ተጋደልቲ ህ.ወ.ሓ.ት ርክብ ኣለውን ብዝብል ርድኢት³⁰³ ወይ ከዓ “ተባዕትዮ ኣባላት ስድርኣን ምስ ሓይልታት ትግራይ ኣለዉ”³⁰⁴ ናብ ዝተብሃላ ደቂ-ኣንስትዮ መዲኦም ንመጥቃዕትን ማእሰርትን ከምኡ እውን በዚ ምክንያት ንዝተፈላለዩ ፆታዊ መጥቃዕቲ ዕላማ ተገይረን እዮን።³⁰⁵ እዙይ ኣብ ዋኒናት ፅንተት ብተደጋጋሚ ዝርኣ ኣገባብ ከይኡ ከምኡ እውን ምስ ርክባታት ሓሳብ ፅተት ክስማዕዎ ይኸእል እዩ።³⁰⁶ ገለ ደቂ-ኣንስትዮ ሓይልታት

²⁹⁶ ሓኻይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብዓታት፣ ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀት ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓስ 2015 ዓ.ም)፣ ናይ እግረ መሓበሪ 3 (ፍልፍል ተዘሊሉ)።

²⁹⁷ ተወከስ ኣብ ታሕቲ ዓንቀፅ 186።

²⁹⁸ ጀማል ዑስማን፣ “ጎንዲ ትግራይ፣ ምስክራት ክሲ ገበናት ኩናት” (ቻንል 4፣ 14 መጋቢት 2013 ዓ.ም)። ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 103፣ 109።

²⁹⁹ ተወከስ ኣብ ታሕቲ ዓንቀፅ 159።

³⁰⁰ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 112።

³⁰¹ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 113።

³⁰² ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ከሰመኢ) / ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኪ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተብሃሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኻ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊነትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 162።

³⁰³ ዶ/ር ዴቪድ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀት ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 25 (መሓበሪታት ተዘሊሉ)።

³⁰⁴ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ከሰመኢ) / ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኪ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተብሃሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኻ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊነትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 162።

³⁰⁵ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ከሰመኢ) / ቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኪ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተብሃሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኻ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊነትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 162።

³⁰⁶ [ክርክር ሕወስ] ብተወሰኺ ተወከስ ኣብ ታሕቲ ክፋላት 5.ረ.2ን 5.ረ.4ን።

ትግራይ ብምሕበአን ወይ ከዓ ንጉሳይልታት ትግራይ ምግብ ብምቕራብን ብወታሃደራት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ተቐባዮን እዮን።³⁰⁷

162. ብዙሓት ብሂወት ዝተረፉ ተዛሪባም ከም ዝበሃል “ወታሃደራት ኤርትራ [ሙን ምኪኑ ከይፈለዩ] ነዚ ትእዛዝ ዝሃቦም ትካል ተጋሩ ደቂ-አንስትዮ ንኸጥቁቡ ከም “ዝተኣዘዙ” ተዛሪባም እዮም።”³⁰⁸ ብሂወት ዝተረፉ ፆታዊ ሙጥቃእቲ ዝተፈጸሙ ከም ዝበልኦ ወታሃደራት ኤርትራ “ናብ ደቂ አንስትዮ ከይደም” “አብ ልዕሊ ትግራይ ዘለዎም ቂም ሕነ ንኸፈድዩ” ትእዛዝ ከም ዝተውሃቦም ተዛሪባም እዮም።³⁰⁹

163. ብተወሳኺ ወታሃደራት ኤርትራ አብታ ታቦተ ፅዮን ዓቂባ ተባሂላ ብሰፊሑ እትፍለጥ ሃይማኖታዊት ከተማ አክሱም ባህላዊ ንብረታት አዕኒዎም እዮም።³¹⁰

164. ዋላ እውን ስምምዕ ተፃብኦ ጠጠው ምባል እንተተፈረመ፣ ወታሃደራት ኤርትራ (በቲ ስምምዕ ዘይግደዱ) አብ ትግራይ እንተነአሰ ክሰዕ መወዳእታ ወርሒ ጥሪ 2015 ዓ.ም አብ አክሱም፣ ዓዲግራትን ዓድዋን ሓዊሱ ከም ዝፀንሑ ተፀብዒቡ እዩ።³¹¹ አብቲ እዋን ቅትለትን ዓመፅን ክልተ ደቂ-አንስትዮ ሓዊሱ ተወሰኸቲ ገበናት ከም ዝፈጸሙ ክሲ ይቐርቡም እዩ።³¹² አብ ጉንቦት 2015 ዓ.ም አፈፃፀማ እቲ ስምምዕ ብዝምልከት ተግባራት ክትትል ንዘካይድ ጉጅለ ስርሑ ከዩካይድ ከም ዝኸልከሉ ተፀብዒቡ እዩ።³¹³ ብቐፃልነት ምህላው ሰራዊት ኤርትራ ከምኡ እውን ህላውኦም ግልፂ ስምምዕ መንግስቲ ፌደራል ኢትዮጵያ ተሓዊስዎ አብ ልዕሊ ትግራይ ዝፍጸሙ ገበናት ንኸቐፁሉ ወግዓዊ ትዕግስቲ ከም ዝተውሃቦ ዝሕብር እዩ።

ረ. ተጋሩ ከለላ ከም ዝተገበረሎም ጉጅለ አብ ልዕሊኦም ዝተፈጸሙ ዝተኸልከሉ ተግባራት

165. ስምምዕ ፅንተት ኮነ ኢልካ እቲ ዝድለ ፍሉይ ሓሳብ ብዘማልእ አግባብ እንተተፈፂዩም ፅንተት ዘማልኡ ሓሙሽተ ዝተኸልከሉ ተግባራት ብግልፂ ቃላት አፍልጦ ሂቡ እዩ። እቲ ፈፃሚ ንአብነት ከም ምዕናው ባህላዊ ንብረታት³¹⁴ ዝአመሰሉ ካልኣት ተግባራት እውን ክፍፀም እንተኸኢሉ፣ እዚአቶም እንተነአሰ ከም ናይ ምፅናት ሓሳብ ዝአመሰሉ ናይ ሕገ ረጃቕታት ምህላዎም ንምርዳእ (ከም ጉዳይ መረዳእታ) አድለይቲ እዮም።³¹⁵

³⁰⁷ ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ከሰመኢ) / ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ክ.ሰ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈፂሚ ምዃም ዝተብሃሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም ላኺ ሰብአዊ መሰላት፣ ሰብአውነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣* ዓንቀፅ 162።

³⁰⁸ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሚሪካ፣ *ርድኢት ጎንደ-ወላይ ፆታዊ ዓመፅ አብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ*፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 58።

³⁰⁹ ኢንሴኩሪቲ ኢንሳይት፣ *ፆታዊ ዓመፅ አብ ናይ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ* (21 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

³¹⁰ *ተወከሰ አብ ታሕቲ ዓንቀፅ 165 (አብ ልዕሊ ባህላዊ ንብረታት ዝበፀሕ ተግባር ሙጥቃዕቲ ሓሳብ ፅንተት ዘመለኸት እዩ፣ ዋላ እውን አካል መሰረት ተግባራት ፅንተት ኣይኹኑ)።*

³¹¹ ካትሪን ሆረልድን ስቲፋን ሊን፣ “ኩናት ኢትዮጵያ ትግራይ ዝወደኦ ስምም ሰላም ፍርሒ ተወሰኸቲ ግፍፅታት ከበርር ኣይክአላን” (*ዋሽንግቶን ፖስት*፣ 17 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።

³¹² ካትሪን ሆረልድን ጆን ሁደሰን፣ “ስምምዕ ሰላም ትግራይ ግስጋስኡ አብ ዝደንገዩሉ ብሊንካን ንኢትዮጵያ ክጉብንዩ እዮም” (*ዋሽንግቶን ፖስት*፣ 4 መጋቢት 2015 ዓ.ም)።

³¹³ ሮይተርስ፣ “ህዝባዊ ተቐውሞታት አብ ትግራይ ኢትዮጵያ ናይ ደገ ሓይልታት ክወፁ ፀዊዖም” (*ሮይተርስ*፣ 15 ጉንቦት 2015 ዓ.ም)።

³¹⁴ *ብተወሳኺ ተወከሰ ዓለም ላኺ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ከሮሽያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፃት 386-390፣ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን አብ ናይ ቀደም ዩጎዝላቭያ፣ ክሳሊ ዓቃቢ-ሕገ ምስ ቆልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 230።*

³¹⁵ ንአብነት እቲ ፈፃሚ ናይ ሓይ ጉጅለ እምነት አባላት ቀቲሉ እንኮላይ እውን እቶም ሰባት ንሃይማኖታዊ ኣምልኾ ይጥቀሙሉ ዝነበረ ህንፃ እንተኣቃዒሊ እዚ ቅትለት እዘይ ስምምዕ ፅንተት ብግዲ ቃላት ውሽጢ ዝሰፈሩ ዝተኸልከሉ ተግባራት ዝሕቆፍ እዩ። እንተኸነ ግና ምቅፃል እቶም ህንፃታት እቶም ቅትለታት ብሓሳብ ፅንተት ዝተፈጸሙ ምዃኖም (እቲ ጉጅለ ንምጥፋእ) ከምኡ እውን ‘ተራ’ ቅትለት ጥራሕ ዘይምንባርም ንምርኣይ ናይ ምሕጋዝ ተኸእሎ ክህልዎም ይኸእል እዩ።

166. ሕድሕድም ዝተኸልከሉ ተግባራት ፅንተት ነናይ ዓርሶም ሕጋዊ ረቕታ ኣለዎም። ዋላ እውን እቶም ናይ መጀመርታ ሰለስተ ኣብ ውሳኔታት ዓለም-ለኸዊ ኣብያተ-ፍርድን ፍሉይ ኣብያተ-ፍርድን ዝተወሰነ መጠን መብራህርሂ ዝረኽቡ እንተኾኑ፣ መዐቀቢታት ራብዓይን ሓምሻይን ተግባራት ፅንተት ግና ገና ናይ ዝኾነ ዓለም-ለኸዊ ክሲ ትኹረት ክኾኑ ኣይከኣሉን።

167. ሕድሕድ እቶም ዝተኸልከሉ ተግባራት ፅንተት ኮነ ተባሂሉ ዝተፈጸሙ ክኾኑ ኣለዎም።³¹⁶

1. ኣባላት ከለላ ዝተገበረሉ ጉጅለ ምቕታል

168. ምቕታል ከም ተግባር ፅንተት ንምርግገጋፅ ዘድልዩ ሕጋዊ ረቕታታት ኣብ ልዕሊ ደቂ-ሰባት ምስ ዝፍጹም ገበን ቅትለት ወይ ከዓ ኣብ ገበን ኩናት ምስ ዝህሉ ዘይሕጋዊ ቅትለት ተመሳሳልቲ እዮም። ክፍልጥ ዝግበኡ እቲ ፈፃሚ ሞት እቲ ግዳይ (ያት) ብጭቡጥ ዘብጸሉ ምዃን ግድን እንትኸውን፣³¹⁷ ከምኡ እውን ኮነ ኢሉ ዝፈጸሞ ክኸውን ይግባእ።³¹⁸ ቁፅሪ ግዳያት እቲ ፈፃሚ ሓሳብ ፅንተት ዘለዎ ምዃን ንዝግበር ዳህሳስ ኣድላይ እኳ እንተኾነ፣ በቲ ፈፃሚ ዝተቐተሉ ቁፅሪ ግዳያት ዝተቐመጠ ቁፅራዊ ወሰን የለን - ሓደ ግዳይ እኹል ክኸውን ይኸእል እዩ።³¹⁹

169. ዋላ እውን ንእሽተይ ክፋል ጥራሕ ዝተፀብፀበን ዝተረጋገፀን እንተኾነ ኣብቲ ዓውዲ ጎንጂ ብተሓት ተጋሩ ተቐቲሎም እዮም።

170. ንኣብነት ኣብ 7 ሕዳር 2014 ዓ.ም ፅንዓት መካየድቲ 8% ደቂ ኣንስትዮ ከምኡ ድማ 92% ደቂ-ተባዕትዮ ዝርከበኦም ንመርኣያ ዝኣክል 3,240 ሞት ዘረጋገፁ እንትኾኑ፣³²⁰ ተወሰኽቲ 9,124ን 11,516ን (መንነቶም ዘይተረጋገፀ) ፀብፀባት ኣኪቦም እዮም።³²¹ እዞም ቁፅርታት እዚኣቶም ቁፅሪ ብሰንኪ ጥምየት ወይ ከዓ ዕንወት ስርዓት ጥዕና ትግራይ ዝሞቱ ኣይሓውሱን።³²² ካብቲ ንመርኣያ ዝተኣከበ ኩሎም

³¹⁶ ተወስነ ጎንጎንት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 20፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 549።

³¹⁷ ተወስነ ጎንጎንት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 542፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ፣ ውሳኔ፣ 26 ነሐሴ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 688፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ስታሲቲ፣ ኣይ.ቲ.-97-24-ቲ፣ ውሳኔ፣ 24 ሐምሌ 1995 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 514።

³¹⁸ ዝድለ ብርኪ ኮነ ተባሂሉ ምፍፃም ነቲ ክትዕ ንክርኢ ሕጋዊ ስልጣን ብዘለዎ ዘቐመጥ ፍሉይ ረቕታታት ክፋለሉ ይኸእል እዩ። ኣብ ልማዳዊ ሕገ ዓለም-ለኸ ጎንጎንት እቲ ፈፃሚ እንተነኣሰ እቲ ተግባሩ ሞት እቲ ግዳይ/ት ብቐንዱ ዘሰዕብ ክኸውን ከም ዝኸእል ኣፍልጦ እንተሃልደዎ እኹል ምዃን፣ ንኣብነት ተወከስ፣ ፍሉይ ቤት ምክሪ ከሰብ፣ ከሳሲ ዓቓቢ ሕገ ምስ መስጠቶ፣ ከይ.ኤስ.ሲ.ሲ.ኤ-2023-02፣ ውሳኔ፣ 44 ታሕሳስ 2016 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 388። ኣብ ዓለም-ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ተፈፃሚ ዝኸውን ሕገ ሮማ እቲ ፈፃሚ ተግባሩ 'ኣብ ልሙድ መስርሕ ኩነት' ሞት እቲ ግዳይ/ት ዘሰዕብ ምዃን እንተነኣሰ ክፍለጥ ከም ዘለዎ ምርግጋፅ የድለ። ሕገ ዓለም-ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 30(2)።

³¹⁹ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ኤ.አር.98ቢ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሐምሌ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 23፤ ዘይስፋዕ ቤት-ምክሪ ኣብ ውሽጢ ኣብያተ-ፍርድታት ካምቦድያ፣ ኦኣን ቻይን ኪኦ ሰምፋን (ክሲ 002/2)፣ 002/19-09-2007/ኤ.ሲ.ሲ.ሲ/ቲ.ሲ፣ ውሳኔ፣ 7 ሕዳር 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 796፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 542። እዞም ኩሎም ኩነታት ኣብ ግምት ብምእታው ዝድህሰስ ኮይኑ ይኹን እምበር ናይቲ ፈፃሚ/ምቲ ዓቕምን ከምኡ እውን ናይቲ ግዳይ መንነትን ክሓውስ ኣለዎ። ንተወሳኺ ተወስነ፣ ንኣብነት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 20007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 263-269 (ናይቲ ሓለዎ ዝተገበረሉ ጉጅለ መራሕቲ ዓላማ ምግባር ዘለዎ ኣድላይነት ኣብ ግምት ብምእታው)፤ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሽያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፀብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፅ 142 (ጥንቃቄ ንኸግበር ብምግላፅ፣ ግልፂ መረዳእታ ኣብ ዘይብሉ፣ "ዝተፈለየ ተግባር" መሰረት ብምግባር ሓሳብ ዘርኢ-ፅንተት ምርዳእ)።

³²⁰ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪረን ጃን ኒይሰንን፣ ትግራይ፣ ጎንጂ ሓይ ዓመት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንጂ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 2-3።

³²¹ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪረን ጃን ኒይሰንን፣ ትግራይ፣ ጎንጂ ሓይ ዓመት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንጂ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 5።

³²² ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪረን ጃን ኒይሰንን፣ ትግራይ፣ ጎንጂ ሓይ ዓመት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንጂ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 5።

ፀብፃብ ሞት፣ እቲ ሰለሳ% ብቐጥታ ቅትለት (ከም ጃምላ ጨፍጨፍ፣ ብመደዳ ምቕታል፣ ገዛ ንገዛ ተፍትሽ፣ መግፈፍቲ ሰለማውያን ወይ ከዓ ቅትለት ኣብ ቤት ማእሰርቲ) ዘጋጠመ እዩ።³²³

171. ጠቕላላ ቁፅረ ኣብ ጎንዲ ትግራይ ዝሞቱ ሰለማውያን ክፍለጥ ኣይከኣለን። እንተኾነ ግና ብ22 ታሕሳስ 2015 ዓ.ም ኣብ ዝተኸየደ ትንተና ካብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ጀመሩ ቁፅረ ሞት ሰለማውያን እንተወሓደ 311,000 እንተበዚሑ ድማ 808,000 ከም ዝኸውን ይግምት።³²⁴ እዞም ቁፅረታት እዚኣም ቀጥታ ቅትለትን ደብዳብን እንተነኣሰ 12,000 (እንተበዚሑ ድማ 60,000) ቅትለት ኣብዚሑ ተባሂሉ እንትግመት፣³²⁵ ከምኡ እውን ቀጥታ ዘይኮነ ሞት ማለት ስርዓት ጥዕና ብምዕናው ምኽንያት፣³²⁶ ብጥምዩት ምኽንያት ዝሞቱን ዝሓወሰ እዩ።³²⁷ ኣብዚ ክንርደኡ ዝግባእ እዞም ግምታት ብሓፈሻ ኣብ ዓውደ ኩናት ዝሞቱን ከምኡ እውን ኣብ ክልላት ዓፋርን ኣምሓራን ዝሞቱን ኣይሓውስን። እዙይ ማለት ካብ ህዝቢ ትግራይ ጠቕላላ ካብ 5 ክሳብ 10 ሚእታዊ ዝኸውን ህይወት ከም ዝጠፍኦ ይገልፅ። ድሒሮም ዝተኸየዱ ግምታት እቶም ቁፅረታት ብተወሳኺ ዝኸለስዎም እንትኾኑ፣ እንተነኣሰ 36,000 (እንተበዚሑ ድማ 60,000) ዝኾነ ብቐጥታ ቅትለት ዝሞቱ ሰለማውያን ሓዊሱ ኣብ ትግራይ ዝሞቱ ሲቪላት ካብ 162,000 ክሳብ 378,000 ተባሂሉ ይግመት።³²⁸

172. ኣብዚ ክንግዘቦ ዝግባእና ደቂ-ተባዕትዮ ብኣውራ ንቕትለት ዕላማ ይግበሩ ነይሮም እዮም።³²⁹ ምስክራት ከም ዝሃብዎ ንኣብነት ኣብ ማሕረስ ዝነበረ ፀገም ሰብኡት ኣብ ዝሓርስሉ እዋን ብወታሃደራት ኢትዮጵያን ኤርትራን ሓደጋ ዕላማ ምግባር የጋጥሞም ስለዝነበረ ለይቲ ንኅሰርሑ ይገደዱ ስለስነበሩ ኣብ ቀትሪ እዋን ደቂ-ኣንስትዮ፣ ቆልዑን ኣረጋውያንን ኣብቲ መሬት ይሰርሑ ነይሮም።³³⁰ ኣብዚኣ ቅትለት ደቂ-ተባዕትዮ “መብዛሕትኡ እዋን ይዘረብ ምስ ዝነበረ ‘ተቓለስቲ ተጋሩን ከምኡ እውን ተቓለስቲ መፃኢ ትውልዲ’ ንምጥፋእን ምስ ዝብል ሓሳብ ዝስማዕማዕ” እዩ ነይሩ ተባሂሉ ይዘረብ እዩ።³³¹ ንመብርሂ

³²³ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪን ጃን ኒይሰን፣ ትግራይ፣ ጎንደራ ዓመት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንደራ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 3።

³²⁴ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስነ-ምግባር ሰለማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም) (ትኽክለኛ ቁፅረታት ክሳብ 22 ታሕሳስ 2015 ዓ.ም)። ጀንስ ፕልሞር፣ ኣማኸሪ ጉዳያት ወፃኢ ቻንስለር ጀርመን ኣላፍ ስኮልዝ ብዝገበርኦም ስልጢት መሰረት ጀርመን ቁፅረ ሞት ካብ 600,000-800,000 ኣፍልጦ ሂቦ እዩ፣ ኣብ ካይ ክለመንት፣ “ኣብ ፍጥነት ፖለቲካ ቀውሲ ዲፕሎማሲ፣ ስኮልዝ ኣብ ኢትዮጵያን ኬንያን” (ደብዳቤ ንደፍንክ፣ 26 ሚገዳ 2015 ዓ.ም) ኣብ መበል 45 ሰከንድታት።

³²⁵ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስነ-ምግባር ሰለማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)፣ ኣብ መበል 29፡10 ደቂቓ።

³²⁶ ንተወሳኺ ተወካዥ ኣብ ክፋል 5.ረ.3.ሊ. ዝተውሃበ ትንተና።

³²⁷ ንተወሳኺ ተወካዥ ኣብ ክፋል 5.ረ.3.ሊ. ዝተውሃበ ትንተና።

³²⁸ እምነት ነጋሽ፣ “እዋናዊ ገምጋም ሞት ሰለማውያን ብጥምታት ኣብ እዋን ኩናት ትግራይ” (ማርቲን ፕሎውት ብሎጽ፣ 16 ግንቦት 2015 ዓ.ም)። ኣብ ትግራይ ዝለዓለ በዓል መዚ ሰብኣዊ ድጋፍ ዝነበረ ምስ ናይ ቀደም ይገዛለብዮ ንፅፅር እንዳእቕመጦ ዝተዘረበ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትኩዕት እዩ።” ኣብ ኣንድረስ ሺፓኒ፣ “ኢትዮጵያ ንዓሰርተ-ዓመታት ጅምላ መቐብራት ክትኩዕት እዩ።” ኣብ ውሽጢ ትግራይ ዝከየድ ረሳሕ ኩናት” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 17 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

³²⁹ ተወካዥ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ/ኤቺ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 22 (“እቲ ኮሚሽን ከም ዘረጋገፀ [እቲ ...] ብብህራዊ መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያን ሓይሊ ምክልኻል ኤርትራን ዝተፈፀሙ ኣጋጣሚታት ዓብይ መጠን ዘለዎም ቅትለታት [... ዝነበሩ ኩሎም] ትሑት ድምዒ ዘለዎም ቅትለት ደቂ-ተባዕትዮን ከምኡ እውን ብዓብይኡ ተዋጋኢ ዕድም ዝርከቡ ደቂ-ተባዕትዮ ሲቪላት ብህር ተጋሩ ዕላማ ዝገበረ እዩ ነይሩ”።

³³⁰ ጃን ኒይሰን፣ እምነት ነጋሽን ሰፊ ኣኒስ፣ “ጎንደራ ኢትዮጵያ ማሕረስ ትግራይ ከመይ ገይሩ ከም ዝፀለም” (ዘ ኮንሽርኤሽን፣ 16 ነሐሴ 2013 ዓ.ም) (“መን ከም ዝተሓርስ እውን ተቐይሩ እዩ። ሓረስቶት ኣብ ማሕረስ እንዳሃለዉ ከይቐተሉ ይፈርሑ ኣለው። ከም ዝተዘረበና ኣብ ሓይሊይ ቦታታት ኣብ ቀትሪ እዋን ኣረጋውያን፣ ደቂ-ኣንስትዮን ቆልዑን ኣብቲ መሬት ይሰርሑ። ብጭሓት ደቂ-ተባዕትዮ ብዕጡቓት ኢትዮጵያን ደገፍቱ ሰራዊት ኤርትራን ዕላማ ስለዝገበሩ ለይቲ እንትሰርሑ ቀትሪ ድማ ተሓቢኦም ይውዕሉ”።

³³¹ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪን ጃን ኒይሰን፣ ትግራይ፣ ጎንደራ ዓመት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንደራ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 3። ክፍለጥ ዝግባእ ብኣብዓዊ ወለዶ ዝተመሰረተ ማሕበረሰብ ከም ትግራይ ዝበለ - ብህርተኝነት ብኣብ ኣቢሉ እዩ ዝመሓለፍ - ስለዝኾነ ቅትለት ሰብኡት ዕድል ብህርተኝነት ምትሕልፍ ይቕንስ።

ዝህህዳ እዞም ዝስዕቡ ጨፍጨፋት እቲ ዝነበረ ተግባር ቅትለት ፅንተት ከም ዝነበረ መረዳኦታ ክኾኑ ዝኽእሉ እዮም።³³²

ሀ) ቅትለት እሱራት ተጋሩ ብኢትዮጵያውያን ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ

173. ናይ ክፍለ ሰራዊት 17 (ደጀን ክፍለ ሰራዊት እንዳተብሃለ ዝፍለጥ) ቁፅሮም 17 ዝኾውን ሰራዊት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ኣብ ምዕራብ ኣባያ ወታደራዊ ካምፕ እንተውሒዱ ቁፅሮም 83 ዝኾውን ተጋሩ ብምቕታል ይኸሰሱ እዮም። እቲ ካምፕ ኣብ ኣርባምንጭ ሓይ እዋን ኣብ ናይ ኢትዮጵያ ክልል ደቡብ ብሄር፣ ብሄረሰብን ህዝብታትን ደሓር ድማ ኣብ 12 ነሐሴ 2015 ዓ.ም ናብ ክልላዊ መንግስቲ ደቡብ ኢትዮጵያ ዝተጨፍለቐ ደርከብ። እቲ መጥቓዕቲ ኣብ 12 ሕዳር 2014 ዓ.ም እዩ ተኸይዱ።³³³ ክልተ ብሂወት ዝተረፉ ንዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ከም ዝተዘረብዎ እቶም ፈፀምቲ ብሄሮም ኣምሓሩ እዮም።³³⁴

174. እቶም ሲሶ ግዳያት ተጋሩ ናይ ቀደም ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ብፍለይ ኣባላት ክፍለ ሰራዊት ደጀን ከም ዝነበሩ ተፀብዒቡ እዩ።³³⁵ እንተኾነ ግና ሓዲኦም እውን እንተኾነ “ንኢትዮጵያ ናይ ዝዋጋእ ሓይሊ ኣባል ዝነበሩ እንተይኮኑስ እሱራት ኩናት እዮም ነይሮም።”³³⁶ መብዛሕቲኦም እዞም ብብሄር ተጋሩ ዝኾኑ እሱራት ኣባላት ሰራዊት መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያ ተታሒዞም ዝተኣሰርሉ ሓይልታት ትግራይ ናብ ኣዲስ ኣበባ ይግስግሱ ኣብ ዝነበሩሉ እዋን ሕዳር 2014 ዓ.ም እዩ።³³⁷ ብሂወት ካብ ዝተረፉ ዝተረኽቦ ሓበሬታ መሰረት ካብቶም 83 ግዳያት ገሊኦም “ብሓለውቶም [ቤት ማእሰርቲ] ብዝተተኮሰ እዮም ተቐቲሎም።”³³⁸

175. ገሊኦም እሱራት ካብቲ ቤት ማእሰርቲ ውሽጢ ዝነበረ ቅትለት ንምምላጥ ናብቲ ከባቢ ዝነበረ ጫካ እዮም ሃዲሞም። እቶም ዘምለጡ እሱራት ንደቂ እቲ ከባቢ ንክረድኦም ልመና ገይሮምሎም እዮም።³³⁹ ካብ 150-200 ዝኾኑ ደቂ እቲ ከባቢ ነቶም ዘምለጡ ተጋሩ ብትግራዊ ብሄሮም እንዳባጩው ብጎዞም፣ ኣብትርትን እምንን ተጠቐሞም ቀጥቲኦምን ወቕታምን እዮም ቀቲሎምዎም።³⁴⁰ ገለገለ ደቂ እቲ ከባቢ ብጎዞም ተጠቐሞም ናይቶም ምውታት ኣካል ከፋፊሎም እዮም፣ ናይቶም ገለገሊኦም ዘምለጡ

³³² ተወከሰ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 22 (“እቲ ኮሚሽን ክልኦት 44 ፍሉይት ኣጋጣሚታት ብኣባላት ብብሄራዊ መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያ ከምኡ እውን/ወይ ከዓ ሓይሊ ምክልኻል ኤርትራ ካብ ሕዳር 2013 ጀሚሩ ዝተፈፀሙ ዓቢይቲ መጠን ቅትለታት ኣብ ሰሜን ምዕራብ፣ ማእኸላይ፣ ሰሜን ምብራቕ፣ ደቡብ ምብራቕን ደቡብን ትግራይ ኣረጋገፁ እዩ”)

³³³ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 163። ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³³⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 163።

³³⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 163። ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³³⁶ ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³³⁷ ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³³⁸ ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³³⁹ ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³⁴⁰ ካትሪን ሆረልድ፣ “ፍሉይ፣ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያውያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍዎ፣ ምስክራት ዝበልዎ” (ዋሽንግቶን ፖለት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

እሱራት ርእሲ ቆሪዎም ከምኡ እውን አብ በትሪ ሰቂሎም ኣርእዮም እዮም።³⁴¹ ብሂወት ዝተረፈ ከም
ዝበልዎ እቶም ደቂ እቲ ኸባቢ “ዝግበአኩም ክነርእዮኩም ኢና” ክብሉ ተዛሪቦምዎም እዮም።³⁴²

176. ደቂ እቲ ከባቢ “ብግልፂ ብኸባብያዊ ሬድዮን ሰበ ስልጣን መንግስትን ተለዓዒሎም እዮም።”³⁴³
ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ነዚ ዝስዕብ ኣረጋገጹ እዩ፡-

“ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝተዛረብዎ ቅድሚ እቲ መጥቓዕቲ ብናይቲ ከባቢ ሚዲያ ኣብ ዝተመሓላለፈ
መልእኽቲ ደቆም ኣባላት ሰራዊት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ዝነበሩ ናይቲ ከባቢ
ማሕበረሰብ ኣብ ትግራይ ኣብ ዝነበረ ጎንፂ ከም ዝተቐተሉን እቶም ዝተኣሰሩ እውን ጁንታምኪኖምን
መልእኽቲ ኣመሓላለፍሎም እዩ። ድሕሪ እቲ ቐትለት ሚዲያታት ናይቲ ኸባቢ ነበርቲ ነቶም ዘምለጡ
ንክእልኹ ኣለዓዒሎም እዮም፤ ናይቲ ከባቢ ሰበ ስልጣን እውን ድምፂ መጉልሒ ተጠቂሞም
ተመሳሳሊ ፃውዒት ገይሮም እዮም።”³⁴⁴

177. ኣብ ምዕራብ ኣባያ ዝነበረ ቅትለት ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ወታሃደራት ዝኣሰርሉ ብሕታዊ ኩነት ከም
ዘይነበረ ተጠብቂኦ እዩ፡ ቅትለታት እንተነኣሰ ኣብ ካልኣት ሸውዓተ ቦታታት ተፈፂሞ እዩ።³⁴⁵ ወታሃደራዊ
መኮንናት ኢትዮጵያ እቶም ቅትለታት እንትፍፀሙ እንተነኣሰ ነይሮም እዮም፤ ሓደ ሓዲኦም ቅትለታት
እውን ብናታቶም ትእዛዝ ኮይኩኦ ኣይተርፉን።³⁴⁶

ለ) ጨፍጨፍ ማይ ካድራ

178. ናይ መጀመርታ ዝተሰነደ ጨፍጨፍ ዝተኸየደ ብ30 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ኣብ ምዕራብ ትግራይ
ትርኪብ ከተማ ማይ ካድራ እዩ።³⁴⁷ ኣብታ ህዝብታት ብሄር ኣምሓራን ተጋሩን ነንሕድሕዶም ሓቢሮም
ጎኒንጎኒ ዝነብሩላ ዝነበረት ከተማ ኩሎም ህ.ወ.ሓ.ትን ደገፍቱ ሓይልታትን ከምኡ እውን ሚልሻ ኣምሓራን
ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ነበርቲ ብምቕታል ይኸሰሱ እዮም።³⁴⁸ ሰባት ብጎዞሞ፣ በትርን
ኮብልሰቶንን ተቐቲሎም³⁴⁹ ፊሰኦም ኣብታ ከተማ ተበቲኑ ተረኺቡ እዩ።³⁵⁰ እቲ ጨፍጨፍ ኣብ ዝጀመረሉ

³⁴¹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 164።

³⁴² ካትሪን ሆረልድ፡ “ፍሉይ፡ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍ፡ ምስክራት ዝበልዎ” (ዎሽንግቶን ፖስት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³⁴³ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 164።

³⁴⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 164።

³⁴⁵ ካትሪን ሆረልድ፡ “ፍሉይ፡ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍ፡ ምስክራት ዝበልዎ” (ዎሽንግቶን ፖስት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³⁴⁶ ካትሪን ሆረልድ፡ “ፍሉይ፡ ሓለውቲ ቤት ማእሰርቲ ኢትዮጵያን ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ጨፍጨፍ፡ ምስክራት ዝበልዎ” (ዎሽንግቶን ፖስት፣ 25 ሕዳር 2015 ዓ.ም)።

³⁴⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፡ ኢትዮጵያ፡ ምርመራ ዘውፀኦ መረዳኢታ ከም ዘርእዮ ብሕጎ ምፍፃይ ሲቪላት ኣብ ትግራይ ጨፍጨፍ ተቐቲሎም እዮም (3 ሕዳር፣ 2013 ዓ.ም)

³⁴⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ሂደታት ሓይማኖት ሓይማኖት፡ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስብኩም ኢና፡ ገበናት ኣንፃር ሰብአዊ-ነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚያ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 49፣ 51። ዊል ብራውን፡ “ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ፡ ኣብ ሆስፒታል ኣብ ዓራት ደቁሶም እናሃለው ክምቱ ገዳፍናዮም፡ ናብ ፈጣሪ ከመይ ከም ዝቐርብ ኣይፈልጥን” (ፉላ ግራፍ፣ 12 ሕዳር 2013 ዓ.ም)። ካትሪን ሆረልድ፡ “ኣብዙይ ኣይኮንኩምን፡ ጎንፂ መሬት ኣብ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ሰፊሕ ዋሕዚ ኣስዒቡ” (ሮይተርስ፣ 12 ሐምሌ 2013 ዓ.ም)። (ኣንቲ ብሂወት ዝተረፈት ዝተዘረበት ሓይልታት ክልል ኣምሓራን ብሓባር ምስ ሓይልታት ፊደራል ኢትዮጵያ ኮይኖም ኣብ ጥቓኣ ዝርከብ ማይ ካድራ ሲቪላት ምስ ኣጥቅዑ ካብ ሕርሻኦ ሃዲማ፤ ኣብ ልዕሊ ሰለማውያን ተጋሩ ዝፍፀም ዝነበረ ጥቕዓት ብካልኣት ዝተፈረፈ ነበርቲ እውን ይዘተው እዩ፤ ኮይኑ ግና ብሰበ ስልጣን ኣምሓራ ይጎፀግ እዩ)

³⁴⁹ ኣንድረስ ሺፓኒ፡ “ስደተኛታት ካብ ጨካን ኩናት ኢትዮጵያ ብኩሎም ወገናት ዝተፈፀሙ ጨካን ብምዝገታው ይስደዱ ኣለው” (ፉይናንሻል ታይምስ፣ 15 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

³⁵⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፡ ኢትዮጵያ፡ ምርመራ ዘውፀኦ መረዳኢታ ከም ዘርእዮ ብሕጎ ምፍፃይ ሲቪላት ኣብ ትግራይ ጨፍጨፍ ተቐቲሎም እዮም (3 ሕዳር፣ 2013 ዓ.ም)

እዋን ናብ ማይ ካድራ ዝኣተወ ምስክር ከም ዝገለጸ “ዝሞቱ ሬሳታት ኣብ መሬት ተደርብዮም፤... ሰባት ተሓሪዶም፤ ክሳድ ተቐሪፁ፤ ከብዲ ሰብ ብኸራ ተወጊኡ” ከም ዝረአዮ ይዘረብ።³⁵¹

179. ብመሰረት ሓደ ፀብፃብ፣ “እቲ ጩፍጩፍ [...] ካብ ዝተሓወዱ ፍሉይ ከባብያዊ ኩነታት ዝማዕበለ ከይኑ እዚ እውን ኣብታ ከተማ ወይም ካብ ዝነበረ ውጥረት ከምኡ እውን ኣብ ምዕራብ ትግራይ ኩነት እንዳሰፍሐ ኣብ ዝኸደሉ እዋን ዜናታት ገስጋስ ዓወትን ብሓይልታት ኢትዮጵያን መጣምርቱ ኣምሓራን ዝፍፀሙ ዝነበሩ ግፍዕታትን ሓዊሱ እዩ።”³⁵² ብዘይተርፍ ገስጋስ ዜና ሓይልታት ኢትዮጵያን መጣምርቱን ኣብታ ከተማ ዙርያ ይፍፀም ብዝነበረ መጥቓእቲ ተደፋፊኦም፣ ሰብኡትን መናእሰይን ተጋሩ ንብሄር ኣምሓራ ብኸራ፣ ጎዘሞን ፋስን ቀቲሎም እዮም።³⁵³ ዝተቐተሉ ቁፅሪ ኣምሓራ ካብ 200 ክሳብ ልዕሊ 1000 ይኸውን እዩ።³⁵⁴

180. ደሓር ዕጡቓት ሓይልታት ኣምሓራ ኣብ ልዕሊ ነበርቲ ተጋሩ ሕነ ንምፍዳይ ተለዒሎም።³⁵⁵ ስዒቡ ድማ ነታ ከተማ ዝተቐፀፀ ወታዕደራት ኢትዮጵያን ናይ ኣምሓራ ድሕነትን ፀጥታን ምልሻን ተሓዊሰምዎ እዮም። ተጋሩ ነበርቲ ብሕነ ምፍዳይ ተቐቲሎም፣ ብጃምላ ተኣሲሮም፣ ካብቲ ከባቢ ክወፁ ተገይሮም እዮም።³⁵⁶ እዙይ “ነቲ ቀደሚ ዘሎ ሓደ ዓመት ኣብ ልዕሊ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ንዝነብሩ ተጋሩ ማሕበረሰብ ልሙድ ኣገባብ”³⁵⁷ ንኸኸውን ዘኣንፈተ እዩ።

181. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ትግራዊ ከም ዝተዛረበ ምልሻ ፍጥን15 ሰባት ብጠበንጃን ጎዘሞን ክቐትሉ ራኡ እዩ።³⁵⁸ ኣብ ሱዳን ኣብ ዝርከብ መዕቕቢ ስደተኛታት ዝርከብ ትግራዊ ተምሃራይ ኣብ ማይ ካድራ ካብ ዝርከብ ገዝኡ ብምልሻ ኣምሓራ ክወፅእ ድሕሪ ምግባሩ ብፋስ ዝተወቐዎ ጉድኣቱ ኣርእዩ እዩ። ጉድኣቱ ብጎዘሞ ዝተወቐዎ ካብ ክሳድ ክሳድ ኣዲ ዝሓውስ ከይኑ ኣዲ ክስእን ገይርዎ እዩ። “ንኸቐትሉኒ ወይ ድማ ምስኣም ንኸወስዱኒ ይዝትዩ ነይሮም፣ ደሓር ብበትርን ጎዘሞን ወቐዎሙኒ። ኣብኡ ሞይቱ እዩ

³⁵¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 67።
³⁵² ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 49-50።
³⁵³ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 50። ብተወሳኺ ተወስኖ ካትሪን ሆሊልድ፣ ሚካኤል ጆርጅይን ሲልቭየ ኣሎይሲይን፣ “ቅትለት ብሄር ከመይ ገይሩ ካብ ናይ ኢትዮጵያ ከተማ ከም ዝፈንደኡ” (ሮይተርስ፣ 30 ጉንቦት 2013 ዓ.ም.)።
³⁵⁴ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 50-51። (“ጉጅለ መርመርቲ ፊደራል ፖሊስን ከሰቢ ዓቓቢ ሕግን ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ናብ ማይ ካድራ ዝኣተወ እንትኸውን 229 ሲቪላት ከም ዝተቐተሉ ደምዳሞ እዮም”፣ እቲ ሓበሬታ ጉጅለ ምርመራ “ልዕሊ 200 ሰላማዊን ተቐቲሎም ክብል ደምዳሞ እዩ፤ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን “ኣብቲ ምርመራ ምስ ዝተሰተፈ በዓል ሞያ ተዘራረቡ ንሱ ከም ዝበሎ ኣብ ድሕሪ ኣብነ ኣረጋዊ ቤተክርስቲያን ኣብ ሰለስተ ጅምላ መቐብር ቦታታት ዝነበሩ 229 ልሳታት ንምርመራ ተፋሒሮም ከም ዝወፁ ገለፁ እዩ። እቲ በዓል ሞያ 40 ልሳታት ዝመርመረ እንትኸውን መብዛሕቲኦም ኣብ ቅድሚት ርእሶም መጉዳእቲ ዘለዎም፣ ከምኡ እውን ሰለስተ ናይ ኣምሓራ ክልል መለሊይ መንነት ዘለዎም ረኪቡ እዩ”፣ ፍልፍላት ተዘሎም)፤ ጃሶን ብሩክ፣ “ኢትዮጵያ፣ ኣብ ትግራይ ዝነበረ ጩፍጩፍ ዝተቐተሉ 1900 ሰባት ተፈልዮም ኣለው” (ዘ ጋርድ፣ 24 መጋቢት 2013 ዓ.ም) (እቲ ኣብ ማይ ካድራ ዝነበረ ጩፍጩፍ ሞት 600 ሰባት ከም ዘብፀሑ ብምፅብፃብ)፤ ካትሪን ሆሊልድ፣ “ኣብዙይ ኣይኮንኩምን፣ ጎንጂ መሬት ኣብ ትግራይ ኢትዮጵያ ሰፊሕ ዋሕዚ ስደት ኣስዒቡ” (ሮይተርስ፣ 12 ሐምሌ 2013 ዓ.ም) (ብመሰረት ፀብፃብ ከሚሸን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ 600 ሲቪላት ሞይቶም እዮም)።
³⁵⁵ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 50-51። ብተወሳኺ ተወስኖ ካትሪን ሆሊልድ፣ ሚካኤል ጆርጅይን ሲልቭየ ኣሎይሲይን፣ “ቅትለት ብሄር ከመይ ገይሩ ካብ ናይ ኢትዮጵያ ከተማ ከም ዝፈንደኡ” (ሮይተርስ፣ 30 ጉንቦት 2013 ዓ.ም.)።
³⁵⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 51።
³⁵⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 51።
³⁵⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 68።

ኢሎም ገዲፎሎኒ።”³⁵⁹ ንሓደ ብብሄር አምሓራ ዓርኩ ትግራዊ ብሄር ስለዘለኒ አበይ ከም ዘለኹ አርእይዎም እዩ ክብል ይወቅሶ እዩ።³⁶⁰ አብዚ ጨፍጨፍ ዝሞቱ ሰላማውያን ተጋሩ ትኸክለኛ ቁፅሪ አይፍልጥን፤ እንተኾነ ግና ብጠቕላላ ብመሰረት ፍሉይ ፀብፃብ ሮይተርስ “እንተነአሰ 767 ሰባት ተቐቲሎም እዮም።”³⁶¹

ሐ) ጨፍጨፍ ኣኸሱም

182. ሰራዊት ኤርትራ አብ ኣኸሱም ጨፍጨፍ ፈጸሞም ተባሂሎም ይኸሰሱ እዮም።³⁶² ንጉሆ 19 ሕዳር ቁፅሮም ካብ 50-80 ዝኾኑ ደገፍቲ ህ.ወ.ሓ.ት ምልሻ ዕጥቂ ጠበንጃ፣ በትሪ፣ ካራን እምንን ሒዞም ምስ ካብብያዊ ድጋፍ ካብ ኣኸሱም ፅዮን ቅድስቲ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን ብሸነኽ ምብራቕ ዝርከብ ጎባ ማይ ኮሐ ዝርከቡ ሰራዊት ኤርትራ አጥቂዖም እዮም።³⁶³

183. ሓይልታት ኤርትራ ብማሸን አፅዋራትን ዕላማ ፈልዮም ዝወቅዑ ጠበንጃን እዮም ግብረ-መልሲ ሂሮም።³⁶⁴ ካብ ዝተፈለለዩ በታታት ዝተቐረፀ ቪድዮ ከም ዘርእዮ ኣብ ጨፍ እቲ ጎባ ናይ አፅዋራት ተኹሲ አቃሊዖም እዮም።³⁶⁵ እቶም ምልሻታት ትግራይ ብአፅዋራት ሓልታት ምክልኻል ኤርትራ ብቐሊሉ ተዓብሊሎም እዮም።³⁶⁶

184. እቶም ናይ መጀመርታ ኣብ ልዕሊ ዕጡቓት ሓይልታት ዝተወሰዱ ተግባራት ብመሰረት ዓለምለኽ ሕገ ሰብአውነት ተግባራት ውግእ ክባሃሉ ዝኸእሉ ክሰዕ ዝኾኑ (ብፍላይ ምስ መትከላት ፈሊኽ ምጥቃዕን ምጥቃም ተመጣጣኒ ሓይልን ክሰዕ ዝተስማዕምዎ) ገበን ኩናት አይኾኑን። እቲ ሓቂ ግና ሓልታት ምክልኻል ኤርትራ ከም ዝተፀብፀበ ሕገ ንምፍፃይ ብዝተብል ፀረ-ሰላማውያን ምልዓሎም ብዝኾነ ተግባር ገበን ኩናት ክኸውን ዝኸእል እዩ። እዞም ቅትለታት ብተመሳሳሊ ንተግባር ፅንተት አገደስቲ እዮም።

185. ካብ 19 ሕዳር 10:00 ድሕሪ ቐትሪ ጀሚሩ ብ20 ሕዳር እውን ዝቐፀለ ሰራዊት ኤርትራ ሰላማውያን ቀቲሎም እዮም።³⁶⁷ እቶም ሰላማውያን ከም ዝተፀብፀበ ዕጥቂ ዘይነበሮምን ካብ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ዝሃድሙ ዝነበሩን እዮም። ሓይ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝተዘረበ ሓይ ጎረቤቱ ኣብ ጥቓ ሆቴል ማና ዝርከብ መንገዲ ሽዱሽተ ሰራዊት ኤርትራ ብዝሓዘት ጉጅለ ካብ ጥቕኡ 10 ሜትሮ ዝአክል ብምርሓቕ ጠጠው ኢሎም ብማሸን ጠበንጃ ኣብ ርእሱ ወቕዖም ቀቲሎም እዮም። ሓይ ነባሪ ኣብ ውሽጢ ገዛ ኮይኑ

³⁵⁹ አንድረስ ሺጋኒ፣ “ስድተኛታት ካብ ጨካን ኩናት ኢትዮጵያ ብኩሎም ወገናት ዝተፈፀመ ጭካነ ብምዝገታው ይስደዱ አለው” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 25 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።
³⁶⁰ አንድረስ ሺጋኒ፣ “ስድተኛታት ካብ ጨካን ኩናት ኢትዮጵያ ብኩሎም ወገናት ዝተፈፀመ ጭካነ ብምዝገታው ይስደዱ አለው” (ፋይናንሻል ታይምስ፣ 25 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።
³⁶¹ ካትሪን ሆረልድ፣ ሚካኤል ጆርጅይን ሲልቭያ ኣሎይሲይን፣ “ቅትለት ብሄር ከምደ ገይሩ ካብ ናይ ኢትዮጵያ ከተማ ከም ዝፈንደኡ” (ሮይተርስ፣ 30 ጉንበት 2013 ዓ.ም)። ብመሰረት ንንት ዩኒቨርስቲ ክፍሊ ትምህርቲ ጂኦግራፊ ኣብ ዝተፈለለዩ ፀብፃባት መራኸብቲ ሓፍሽ ዝተጠቐሰ ጠቕላላ ቁፅሪ ሞት ካብ 205 ክሰብ 1200 ይኸውን (63 ብሽም ዝተፈለጡ እዮም)፤ ተወስኑ ኢትዮጵያ፣ ኩናት ትግራይ፣ ዳታቤዝ፣ ኢንሲደንት 100180።
³⁶² አምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ኣብ ኣኸሱም (ፀብፃብ) (19 ለካቲተት፣ 2013 ዓ.ም)፣ ኤ.ኤፍ.አር. 25/3730/2021፣ ገፅ 4፣5።
³⁶³ አምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ኣብ ኣኸሱም (ፀብፃብ) (19 ለካቲተት፣ 2013 ዓ.ም)፣ ኤ.ኤፍ.አር. 25/3730/2021፣ ገፅ 10።
³⁶⁴ አምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ኣብ ኣኸሱም (ፀብፃብ) (19 ለካቲተት፣ 2013 ዓ.ም)፣ ኤ.ኤፍ.አር. 25/3730/2021፣ ገፅ 10።
³⁶⁵ አምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ሰራዊት ኤርትራ ኣሚኒት ሰላማውያን ከተማ ኣኸሱም ናብ ገበን ኣንፃ ሰብአውነት ዘምርሕ ክኸውን ይኸእልእ እዩ (19 ለካቲተት፣ 2013 ዓ.ም)።
³⁶⁶ አምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ኣብ ኣኸሱም (ፀብፃብ) (19 ለካቲተት፣ 2013 ዓ.ም)፣ ኤ.ኤፍ.አር. 25/3730/2021፣ ገፅ 10።
³⁶⁷ አምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ሰራዊት ኤርትራ ኣሚኒት ሰላማውያን ከተማ ኣኸሱም ናብ ገበን ኣንፃ ሰብአውነት ዘምርሕ ክኸውን ይኸእልእ እዩ (19 ለካቲተት፣ 2013 ዓ.ም)።

በመሸኮት ከም ዝርአዮ ካብ ገዝኡ ወፃኢ ሰራዊት ኤርትራ ንሽዱሽተ ሰብኡት ኣሰሊፎም ብድሕራት ከይኖም ብቐለል ማሸን ጠበንጃ ብምትኪስ እንትቐትሉ ርእይ እዩ።³⁶⁸

186. ካሊእ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝበሎ ጎደናታት ብዝሞቱ ሬሳታት መሊኦም ነይሮም። ብ19 ሕዳር ሬሳታት ከልዕሉ ዝፈተኑ እንትቐትሉ ከምኡ እውን ገዛ ንገዛ እንደዘፋ ዓበይቲ ሰብኡት፣ መናእሰያትን ሓልሓሊፍ እውን ኣንሸትን ብሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ተቐቲሎም እዮም።³⁶⁹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽል ናይ ልዕሊ 240 ግዳያት ሸም ሰኒዱ እዩ።³⁷⁰ ድሕሪ እቲ ጫፍጫፍ ሓይልታት ኤርትራ ነበርቲ ኣሲሮምን ከምኡ እውን እንድሕር ደኣ ዝቃወምዎም ከይኖም ከም ዝቐትልዎም ኣፈራሪሖምዎምን እዮም።³⁷¹

187. ብመሰረት መካየድቲ መፅናዕቲ ኣብ ጫፍጫፍ ኣሽሱም ከባቢ 800 ሰባት ሞይቶም ተባሂሉ ይሕሰብ።³⁷² እንተኾነ ግና እዚ ቁፅሪ ሞት ዝገልፅ ኣብ ውግእ ድዩ ወይ ከዓ ሞት ሰላማውያን ዝሓውስ ድዩ ዝብል ግልፂ ኣይኮነን።

188. ኣብቲ ጫፍጫፍ ኣመልኪቱ ዝተዳለወ ዜና ፀብፃብ ወታዕሪት ኤርትራ ሙሉእ ለይቲ ኣብ ዝነበረ ቅትለት ን1,200 መናእሰያት፣ ዓበይትን ህፃናትን ከም ዝቐተሉ ፀብፃብ እዩ።³⁷³ ብመሰረት ምስክር ዓይኒ ቅትለት እንኮላይ ኣብ ዙርያ ከተማ ኣሽሱም ዝርከቡ ገፅራት ዝተፈፀሙ ከይኑ ማይ ዓፅሚ (200 ሞት)፣ ሰግላሜን (100 ሞት)፣ ከምኡ እውን ኣብ ዓዲት በዓል ፋሲካ ምስ ቤተሰቦም ንምክባር ካብ ኣሽሱም ናብ ዓዲት ዝጓዓዙ ዝነበሩ ካብ ሚኒባስ ኣውራጃም 19 ሰባት ቀቲሎም እዮም።³⁷⁴

189. ቀዲሎም ኣብ ዝነበሩ መዓልታታት ወታዕሪት ኢትዮጵያ ሰሪቆም ዝበልዎም መናእሰይ ሓዊሱ ክልተ ሰብኡትን በዓልቲ እንዳ መስተ ሰበይትን ቀቲሎም ዝብል ክሲ ይቐርብሎም እዩ።³⁷⁵

መ) ካልኣት ስምዕታታት

190. ከምዚኣቶም ዝበሉ ካልኣት ኣጋጣሚታት ብዝተፈላለዩ ትካላትን ጋዜጣታትን ተፀብፃቡ እዩ።

191. ንኣብነት ኣብ መጀመርታ ሕዳር 2013 ዓ.ም ምልሻ ኣምሓራ፣ ፋኖን ሓይልታት ኤርትራን ኣብ ከተማታት ንኣብነት ኣደባይ፣ ሑመራን ራውያንን ሰብኡትን ኣንሸትን ብምፍላይ ሰብኡት ንኣኼባ ክትፀንሑ ኣለኩም ብምባል እተን ደቂ ኣንስትዮ ክኸዳ ገይሮም እዮም።³⁷⁶

192. ብ24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም ኣብ ኣደባይ ናይ ኤርትራ ስለላ ሰብ ተዛሪብዎም ተባሂሉ ከም ዝተፀብፀበ:-
“ተጋሩ በዚ ገፅ እንትኸዱ [እንተኾነ ግና] ኣምሓራ፣ ወልቃይት፣ ኤርትራውያንን ኩናማን በቲ ካሊእ ገፅ

³⁶⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጫፍጫፍ ሰራዊት ኤርትራ ኣሚኒት ሰላማውያን ከተማ ኣሽሱም ናብ ገበን ኣንፃ ሰብኡትን ዘምርሖ ክኸውን ይኸእልእ እዩ (19 ለካተተት፣ 2013 ዓ.ም)።

³⁶⁹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጫፍጫፍ ሰራዊት ኤርትራ ኣሚኒት ሰላማውያን ከተማ ኣሽሱም ናብ ገበን ኣንፃ ሰብኡትን ዘምርሖ ክኸውን ይኸእልእ እዩ (19 ለካተተት፣ 2013 ዓ.ም)። (መንነት ፈፀምቲ እቲ ተግባር ክረጋገ ዝኸኣለ፡ ብቋንቋኦም (ዓረብኛ ስለ ዝዘረቡ ወይ ከዓ ኣብ ኢትዮጵያ ዝዘረቡ ትግርኛ ላህጃ ስለ ዘይብሎም)፣ ሰራዊት ኤርትራ ብዓርሰም ዝህብዎ ገለፃ፣ ምስልታቶም (ናይ ኤርትራ ብሄር ዝኾነ ቤን ዓሚር ፍሉይ መግለጻዊ ዝኾነ ኣብ ገፅ ዝርከቡ ጥባሕ በሰላ) ምስ ዓርሰም ንምክባል ዝጥቀሙሉ ፍሉይ ደኒፎርም፣ ሰራዊት ኤርትራ ብፍሉይ ዝጥቀሙሉ ጫማ እግሪ፣ ከምኡ እውን ናይ ኤርትራ መፍለይ ታርጋ ዘለውን ተሸከርከርቲ)።

³⁷⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጫፍጫፍ ሰራዊት ኤርትራ ኣሚኒት ሰላማውያን ከተማ ኣሽሱም ናብ ገበን ኣንፃ ሰብኡትን ዘምርሖ ክኸውን ይኸእልእ እዩ (19 ለካተተት፣ 2013 ዓ.ም)።

³⁷¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጫፍጫፍ ኣብ ኣሽሱም (ፀብፃብ) (19 ለካተተት፣ 2013 ዓ.ም)፣ ኤ.ኤፍ.ኣር. 25/3730/2021፣ ገፅ 5።

³⁷² ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ካልኣትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብኡት ኩነታት (ዩኒቨርሲቲ ገንገት፣ ሰነ 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 71።

³⁷³ ቻርለስ ኢምፓትስ፣ ‘ኤ.ኣር.ቲ.ኢ. ዜና ፀብፃብ ኢትዮጵያ፡ ሰብኡት ቀውሲ ትግራይ’ (ኤ.ኣር.ቲ.ኢ.፣ 30 ሰነ 2014 ዓ.ም) ኣብ መበል 20:50 ደቂቕ።

³⁷⁴ ሂደብ ገብረፃድቅ፣ “ናይ ዓይኒ መሰኻኽሪይ ዝርዝር ብዛዕባ ጫፍጫፍ ኣሽሱምን ከባቢኣን” (ጉ.ግ.፣ 28 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

³⁷⁵ ሂደብ ገብረፃድቅ፣ “ናይ ዓይኒ መሰኻኽሪይ ዝርዝር ብዛዕባ ጫፍጫፍ ኣሽሱምን ከባቢኣን” (ጉ.ግ.፣ 28 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

³⁷⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደብ ገብረፃድቅን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና፡ ገበናት ኣንፃር ሰብኡትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፃት 183፣ 226-227።

- ከይደም እዮም።”³⁷⁷ ደረሰ እቶም ተጋሩ ብዕድሞ ተፈልዮም እዮም። አብ ኣደባይ እቶም መናእሰይ ተጋሩ ናብ ተሽከርከርቲ ንኅድይቡ ተገይሮም እቶም ፈጠራ ንልዕሊ ክልተ ወይ ከዓ ሰለስተ ግዜ እንዳተመለሱ መዲኦም እዮም፤ እቶም ዓበይቲ ሰባት ግና ብፋኖ ተዓጂቦም ብእግሮም ክስጉሙ ተገይሮም እዮም።³⁷⁸
193. ሓደ ምስክር ከም ዝጠብጠቦ ፋኖ ገዛ ንገዛ እንዳዘረ ኩሎም ተጋሩ ገፊፉ እዩ፡- “ዓበይቲ ሰባት፣ ወለዲ ኣብ ዓበይቲ ናይ ፅዕነት መኻይን ተፃዒኖም [ንምብራቕ] ንክንዳዎ ተገይሩ እዩ። ዝኾነ ነገር ከይሓተ ኪዱ እንትበሃሉ እቶም መናእሰይ ግና ክግዙ ተገይሮም እዮም።”³⁷⁹ ኣብ ኩሎም ኣጋጣሚታት ብተሓትተ ተጋሩ ሰብኡት ከምልጡ ሞኪሮም እዮም፤ ዝተወሰኑ ብኣባላት ምሊሻ ኣምሓራ ተቐቲሎምን መጥቓዕቲ ዝበፀሐምን እንትኸውን ካብኣቶም ሓደ ኣብ ኣደባይ ወዲ 70 ዓመት ስብኣይ ይርከብዎም።³⁸⁰
194. ሓደ ኣብ ኣደባይ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝተዘረበ፡-
“ዝኾነ ይኹን ክጎደ ዝፈተነ ቀቲሎም እዮም። [...] ሰባት ከምልጡ እንትፍትኑ፣ ... [እቶም ፋኖ] ብጎዞምን ፋስን የጥቅዕዎም ስለዝነበሩ ሓደ ሰብ ከምልጥ ኣይከኣለን። ፊሳታት ረገፅና ንሓልፍ ነይርና፣ ኩላትና እውን ኣብ ምሒር ስንባይ ነይርና። ህድእ ድሕሪ ምባልና ኣብቲ ከባቢ ብተሓትተ ፊሳታት ከም ዘለዉ ኣስተውዒልና። ናብ ዝኾነ ቦታ ገፅካ ምልስ ምስ እተብል ሓሙሽተ፣ ዓሰርተ ፊሳታት ኣለዉ።”³⁸¹
195. ካብዘን ከተማታት እዚኣተን ዝተበረሩ ክሰብ ሓዚ ኣይተቐጠሩን። ሓደ ሰብኣይ ካብ ኣደባይ ከም ዝተዘረበ፡- “ሰበይተይን ወላዲተይን ቅድሚ ኣርባዕተ መዓልቲ ደዊለናለይ ነይረን፣ ኣብ ናይ ፅዕነት ተሽከርከርቲ ከም ዝጠባዘንም ተዘረብናኒ፣ እንተኾነ ግና ናበይ ይወስድዎም ከም ዘለዉ ኣይፈልጠን። ካብኡ ንደሓር ካብኣተን ዝኾነ ነገር ሰሚዑ ኣይፈልጡን።”³⁸²
196. ብ27 ጥቅምቲ ብሓይልታት ኢትዮጵያን ኣምሓራን ዝተትሓተ እንተነኣሰ 17 ሰባት ኣብ ጥቓ ደደቢት ዲቭዥን ወሽጢ ተቐቲሎም እዮም። ሓደ ሰብኣይ ኢዱ ዝሃበ እኪ እንተኾነ ኣብ ኣፍደገ ገዝኡ ሽዑ ንሽዑ ብጎዞም ወቕዖም ቀቲሎም እዮም።³⁸³
197. ሓደ ወዲ 5 ዓመት ቆልዓ ካብ ማይሎሚን (ምዕራብ ትግራይ) ኣብ ሕቕኡን ከብዱን ዘሎ በሰላ ንጋዜጠኛታት ከም ዘርእዮም፣ ብ30 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ወታሃደራት ኢትዮጵያ ተኩሶምሉ መውጋእቲ በዲሕዎ እዩ።³⁸⁴
198. ብ1 ሕዳር 2013 ዓ.ም ሓይልታት ኢትዮጵያን መፃምዶምን ብተሓትተ ተጋሩ ብጎዞም ቀቲሎም እዮም። ሓደ ምስክር ከም ዝበሎ፡-

³⁷⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደምን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 183።

³⁷⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደምን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 183።

³⁷⁹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ሓዲሽ ማዕበል ህልቂት ኣብ ምዕራብ ትግራይ (7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም) (ርቡዕ ኩርናዕ ቅንፍ ኣብቲ ዋና ፍልፍል)።

³⁸⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደምን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 183።

³⁸¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ሓዲሽ ማዕበል ህልቂት ኣብ ምዕራብ ትግራይ (7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።

³⁸² ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ሓዲሽ ማዕበል ህልቂት ኣብ ምዕራብ ትግራይ (7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።

³⁸³ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደምን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 43-44።

³⁸⁴ ካትሪን ሆረልድ፣ “ኣብዙይ ኣይከንኩምን፣ ጎንዒ መሬት ኣብ ትግራይ ኢትዮጵያ ሰፊሕ ዋሕዚ ስደት ኣስዒቡ” (ሮድተር)፣ 12 ሓምሌ 2013 ዓ.ም)።

“ርእሱ ብጎዛዎ ወቅያም። ሓንጎሉ ወዲኡ እዩ። [...] ኣብ ጥቕኡ ዝኸበብዎ ብዙሓት እዮም ነይሮም። መርገዒ እግሩ ሒዞም ብእግሩ ጎቲተምዎ እዮም። ዝተወሰነ ቦታ ምስ ጎተትዎ ኣብኡ ገዲፈምዎ ከይዶም እዮም። ሓንጎሉ ሙሉእ ንሙእ ካብ ርእሱ ወዲኡ እዩ ነይሩ።”³⁸⁵

199. ብሓደ ናይቲ ከተማ ነባሪ ክፍለጥ ዝኸኣለ ሰብ “ንኣምሓራ ይፀልእ” እዩ ብምባል ብዙሓት ሚሊሻ ፋዮ ብጎዛዎ ኣብ ርእሱ ወቅያም ቀቲሎምዎ እዮም።³⁸⁶

200. ብ2 ሕዳር 2013 ዓ.ም ሓይልታት ኢትዮጵያን ኣምሓራን ኣብ ኣደባይ ብዘይ ዝኸነ ቅድመ-መጠንቀቕታ ኣብ ልዕሊ ነበርቲ ብምትኪስ ደቂ-ኣንስትዮ፣ ሀፃናትን ሓደ ፀገም ኩነታት ጥዕና ኣእምሮ ዘለዎ ሰብን ሓዊሱ ሰባት ቀቲሎም እዮም።³⁸⁷

201. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝበሎ፡-
 “ናይ ወደይ ዓካሪቱን ሰለፉን ወቅያም። [...] ነቶም ወታሃደራት ሓገዝ ሕክምና ንክገብሩለይ ለሚኖሮም ሓገዝ ክፀውዑ ዝኸእሉ እንተኾይኖም። ሓደ ወታሃደር ክፀውዕ ከይዱ፣ እንተኾነ ግና እቲ ካልኣይ ወታሃደር ‘ቅተሎ ክብል’ ተዘረቡ። ንሱ ዝተዘረበ [ንወደይ] ‘ውላድ ኩርኩር ህ.ወ.ሓ.ት እዩ፣ ምስ ዓበዩ ህ.ወ.ሓ.ት ኮይኑ ክወግኣና እዩ።’ ... ወደይ ብዙሕ ደም ስለ ዝፈሰሰ ሞይቱ።”³⁸⁸

202. ካብ 4-6 ሕዳር 2013 ዓ.ም ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ኣብ ዘለምበሳ መብዛሕቲኦም ሰብኡት ዝርከብዎም እንተነኣሰ 70 ሰባት ቀቲሎም እዮም።³⁸⁹ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝበልዎ ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን፡- “ዝኸነ ሰብ እንተረኺብኩም ቅተልዎ ጥራሕ። ገዛ ኪሕኹሕኹም ሰብኣይ ይኹን ሰበይቲ እንተረኺብኩም ቅተልዎም ጥራሕ። ከምኡ እውን ‘ቅተልዎም! እቲ ጁንታ ቅተልዎም’” ክብሉ ተዘረቡም እዮም ይብሉ።³⁹⁰

203. ሓንቲ ሰበይቲ ከም ዝተዘረበቶ፡-
 “ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን ናብ ገዛይ ኣትዮም ስብኣይ ተኩሶም ቀቲሎምዎ እዮም። ቀሺ እዩ ነይሩ። ካብኡ ቀደሎም ናብ ጎረቤተይ ዘሎ ገዛ እንዳንዕልተይ (እንዳሓፍቱ ንስብኣይ) እዮም ከይዶም። ስብኣይን ወዲ 20 ዓመት ወዳን ክቐትሉ ርኤዮም። ዓው ኢሎም ‘ንሕና ሰለማውያን ኢና!’ ኢሎም። እንተኾነ ግና ወታሃደራት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር

³⁸⁵ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 47።
³⁸⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 46።
³⁸⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 43።
³⁸⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 43 (ኣብቲ ዋና ፍልፍል ርቡዕ ኩርናዕ ቅንፍ ኣሎ)።
³⁸⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውስነታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 102-106።
³⁹⁰ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውስነታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 103።

ኢትዮጵያ፡ ‘እው፣ ንሕና ሰላማውያን ኢና ንደሊ ዘለና!’ ክብሉ መሊሶም። ኣብ ዝኸነ ቦታ ዝሞተ ሰብ ይርከብ። ዝሞቱ ብዙሓት ስለዝነበሩ ብጎደና እውን ንምኽድ ኣይከአልን ነይሩ።”³⁹¹

204. ብ10 ሕዳር 2013 ዓ.ም ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ሕፃፅ ሰላማውያን ተጋሩ ቀቲሎም እዮም።³⁹² ከምኡ እውን ወታዕራት ኤርትራ ኣብ ዓዲግራት ብዙሓት ሰላማውያን ጨፍጨፎም ተባሂሉ ይኸሰሱ እዮም፡-

“ንእሽተይ ሓወይ ኣቦ ሸውዓተ ቆልዑ እዩ ነይሩ። ኣብ ገዛ ነይሩ። ንኸፍቲ ዝብላዕ ይህብ ነይሩ። እቲ ወታዕራት ብወታዕራቲ መርኣዪ መነፀር ርእይዎ። ሓወይ ግን ኣይረከቡን። ደሓር ናብ ገዛ መዲኡ ክልተ ግዛ ተኩሱ ክቐትሎ ፈቲኑ። እቶም ደቁ ሰንቢዶም ናብ ኣቦኦም ተፀጊዖም። ይበኸዩ ነይሮም። እቲ ወታዕራት ኤርትራ ነታ ንእሽተይ ጓሉ ደፊኡ ሸው ኣቢሉም። ሓወይ ዝኸነ ነገር ክገብር ኣይከአለን። ‘በጃኻትኩም ኣብ ቅድሚ ደቀይ ዝኸነ ነገር ከይትገብሩኒ’ ኢሉ ለሚንዎም። ብጣዕሚ ብዘሰንበድ ኩነታት ቀጥቂጠምዎ። ጥራሕ እግሩ ንኸኸይድ ኣገዲዶም ናብ በረኽ ወሲዶምዎ። ከምዚ ዝበለ ዘሰንብድ ነገር ርኢና ኣይንፈልጥን። [...] ቀቲሎምዎ። [...] ሰለስተ ደቁ ተቐቲሎም ዝረኸበም ወዲ ሓወይ ኣለኒ። ሰራዊት ኤርትራ ከመይ ገይሩ ከም ዝቐተሎም ብቻላት ክገልፀልካ ኣይከአልን።”³⁹³

205. ኣብ 11 ሕዳር 2013 ዓ.ም ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራን መብዛሕቲኦም ሰብኡት ዝርከብዎም ኣብ ዓድዎ 30 ሰላማውያን ቀቲሎም እዮም።³⁹⁴ ኣብቶም ዝነበሩ ቀፀልቲ ሰሙናት ወታዕራት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ካልኣት ከተማታት ንኣብነት ከም ነበለትን ኣኸሱም ሓዊሱ ብኣማኢት ዝቐፀሩ ሰላማውያን ቀቲሎም እዮም።³⁹⁵

206. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝገለፀ ብተግባሩ እንዳኸደ ከሎ ብኣባላት ተፃባኢ ብሂር ዝኸነ ምልሻ ፋኖ ጠጠው ኣቢሎምዎ። ደሓር ብሂሩ ትግራይ ምኽኒ ምስ ፈለጡ ገንዘቡ መንጢሎም ኣብ ክሳዱ መሸንቀቕ ኣሲሮም ክወቕዕዎ ጀሚሮም፤ ኣብ ልዕሊ ህፃናት ዝርከብዎም ኩምራ ሬሳታት ብእግሩ ክኸይድ ገይሮም ክሳብ ሂወቱ ዝሓልፍ ኣብቲ መንገዲ ጎቲቶምዎ።³⁹⁶ በቲ መሸንቀቕ ኣብ ክሳዱ ዝተልሓፀ ቆርበት ብዘርኢ ናይ ጉድኣቱ ፎቶ ኣብ ጋዜጣ ኒው ዮርክ ታይምስ ቀሪቡ እዩ። ናብ ሱዳን ዝሃድሙ ተጋሩ ስደተኛታት እንትሃድሙ “ንብረቶም ፈቲሾም ብዝወስዱን ዝዘርፉን” ዕጡቓት ፋኖ ተጠቐምን ኣካሎም ጎዲሎምን እዮም።³⁹⁷

207. ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ኣብ መወዳእታ ታሕሳስ 2013 ዓ.ም ኣብ ኣደባይ ኣብ ዝነበረ ሕርሻኦም ንዕኡን ካልኣት 12 ሓረስቶትን ብዙሓት ሚሊሻ ኣምሓራ ከመይ ገይሮም ከም ዝተኮስሎም ገሊፁ እዩ። ብላዕሊ

³⁹¹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 103።
³⁹² ዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ ኤሌክትሮኒክስ ኮንግረስ ሆሪሎንድ፡ “ድርብ ዘዕባ፣ ኣብ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ፡ ሰራዊት ኤርትራ ቀታሊ ዝኸነ ሕንጻዎታት ኣብ ናይ ቀይም ፀላእቲ ወሲዱ” (ሮይተር)፣ 22 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።
³⁹³ ጀማል ያስማን፡ “ጎንደር ትግራይ፡ ተፈጻሚ ዝበሃሉ ገበናት ኩናት” (ቻንል 4፣ 14 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
³⁹⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 107-111።
³⁹⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 111።
³⁹⁶ ዓብደል ላጢፍ ዳሊር፣ “ስደተኛታት ኢትዮጵያውያን ዘገታ ዘርኣዊ ጫፍጫፍ ኣብ ኩናት ትግራይ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 30 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።
³⁹⁷ ዓብደል ላጢፍ ዳሊር፣ “ስደተኛታት ኢትዮጵያውያን ዘገታ ዘርኣዊ ጫፍጫፍ ኣብ ኩናት ትግራይ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 30 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

ግዳማዊ ቆርበቱ ስብርባር ጥይት ናብ ቅርቅርቲ ርእሱ ዝኣተዎ ጉድኣት በዚሕዎ ግና ድማ ብሕታዊ ብሂወት ዝተረፈ ኮይኑ፡-

“እቶም ዕጡቓት [እንትፅግዑና] ካብ ጉጅለና ማእኸል ሓደ ስብኣይ ካብ ሩባ ማይ ከምፀኣልና ልኢኸና ኔርና። [ንሳቶም] እንታይ ንሰርሕ ከም ዘለና ሓቲቶምና። [ንሕና] ድማ ‘ምሽለ ንቐርፅ ኣለና’ ኢልናዮም። [ሓደ] ‘እዙይ መሬት ኣምሓራ እዩ ስለዝኾነ ኣብዙይ ክትኮኑን ምሽለ ክትቆርፁን መሰል ኣይብልኹምን ክብል’ ተዘሪቡ። ደሓር ብመስመር ጠጠው ክንብል ገይርናዮም። ንብዙሕ ግዘ ሓፍኮፍ ሓፍኮፍ ክንብል ኣዚዞምና። ደሓር ጠጠው ምስበልና [ንሳቶም] ሕቕና ናብኣቶም ገፅ ክንገብር ኣዚዞም ኣብ ልዕሌና ተኩሶምልና። ምትኪስ ምስ ጀመሩ ዘይረ ክሪኦም ፈቲነ። ሰንቢደ እዩ ነይረ - ንምንታይ ክሪኦም ከም ዝደለኹ ኣይፈልጥን። ኣብ ቅድሚት ርእሶይ ልዕሊ ፀጋማይ ዓይነይ ኣብ ጫፍ ርእሶይ ብጥይት ተወቐዐ። ወዲቐ ሃለዎተይ ስለዝጠፍኣ ካብኡ ንደሓር እንታይ ከም ዘጋጠመ ኣይፈልጥን ... ኣብቲ ቀፃሊ መዓልቲ ውነይ መሊሰ፣ ንዓርሶይ ኣብ ማእኸል እቶም ዝሞቱ 12 ሰባት ረኺቡ።”³⁹⁸

208. ሓደ መዓልቲ ኣብ ጥሪ 2013 ዓ.ም ኣብ ደቡባዊ ማሕበረዴጎ ብዙሓት ሰባት ወታደራዊ ክዳን ብዝተኸደኑ ተቐቲሎም እዩ።³⁹⁹ እቲ ወታደራዊ ክዳን ናይ ኢትዮጵያ ባንዴራ ምልክት ዘለዎ ኮይኑ ኣብዚ ሓዚ እዋን ኣብ ኣባልነት ዝርከቡ ኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ዝኸደንዎ ኣብ እጅጉም ብሄራዊ ባንዴራ ኢትዮጵያ ኣርማ ዘለዎ ዝተኸደኑ እዮም፤ ካብ ሞንጎ እቶም ወታደራት ዝቐርፁ ዝነበረ እውን ናይ መን ክፍለ ሰራዊት ኣባላት ምኪኖም ይገልፅ ዝነበረ እንትኸውን፣ እቲ ቪድዮ ዝቐርፁ ዝነበረ ወታደር ነቶም ግዳያት “ወያነ” እንዳበለ ዝፅውዎም ዝነበረ እንትኸውን ናይቲ ቃል ቀሊል ትርጉም እውን “ዓመፀኛ” ዝብል ኮይኑ ምስ ሀ.ወ.ሓ.ት ርክብ ንዘለዎም ንምድሃል ዝውዕል እዩ።⁴⁰⁰ እዚ ፍፃሞ ኣብ ሓሙስተ ቪድዮታት ዝተቐረፀ ኮይኑ ብምትሕብባር *በሊ ንካት* ምስ *ቢ.ቢ.ሲ. ኣፍሪካ ኣይን ኒውሲይን* ተተንቲኑን ኣድራሻ እቲ ቦታ ተፈልዩን እዩ። እቶም ሰላማውያን ኣብ ኣብ ጫፍ ገይል ተረኺኖም ናብቲ ገይል ተደርብዮም እዮም።⁴⁰¹

209. ኣብ 15 ሰነ 2013 ዓ.ም ሓይልታት መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ተጎጓ ደብዳብ ብምፍፃም ብውሕዱ ሞት 64 ሰላማውያን፣ 180 መጉዳእትን ዕንወት 25 ገዛውትን ኣብዚሑ እዩ።⁴⁰² እቲ ዕዳጋ ኣብ መዓልቲ ሰሉስ ዝግበር ኮይኑ ብዙሓት ሰባት ምህረቶም ንምሸጥን ንምዕዳግን ዝሰበሰቡሉ እዩ፣ እቲ ደብዳብ እውን እቲ ዕዳጋ ውዕውዕ ኣብ ዝነበረሉ ጫፍ ዝተፈፀመ እዩ።⁴⁰³ ሰዓት እቲ ደብዳብ ብዝምልከት ፀብፃባት ዝፈለለዩ ኮይኖም⁴⁰⁴ ቪድዮታት ግና ሀፃናት፣ ዝሞቱን ዝቐሰሉን፣ ብፍላይ እቶም ዝቐሰሉ ንናይ

³⁹⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሃይማን ራይትስ ዎቶን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንደምሰስኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ስብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 109 (ኣብቲ ዋና ፍልፍል ርቡዕ ኩርናዕ ቅንፍ ኣሎ)።
³⁹⁹ ጊዮንካርሎ ፍዮረላ፣ “ጎንደር ትግራይ፣ ቪድዮታት ብዘዕበ ጫፍጫፍ ማሕበረ ዴጎ ሓዲሽ ዝርዝር ኣቕረቦም እዮም” (በሊ ንግካት፣ 17 ሰነ 2013 ዓ.ም.)።
⁴⁰⁰ ጊዮንካርሎ ፍዮረላ፣ “ጎንደር ትግራይ፣ ቪድዮታት ብዘዕበ ጫፍጫፍ ማሕበረ ዴጎ ሓዲሽ ዝርዝር ኣቕረቦም እዮም” (በሊ ንግካት፣ 17 ሰነ 2013 ዓ.ም.)።
⁴⁰¹ ጊዮንካርሎ ፍዮረላ፣ “ጎንደር ትግራይ፣ ቪድዮታት ብዘዕበ ጫፍጫፍ ማሕበረ ዴጎ ሓዲሽ ዝርዝር ኣቕረቦም እዮም” (በሊ ንግካት፣ 17 ሰነ 2013 ዓ.ም.)።
⁴⁰² ጃሶን ብሩክ፣ “ብናይ ኢትዮጵያ ደብዳብ ኣየር ኣብ ዕዳጋ ትግራይ ብዙሓት ተቐቲሎም እዮም” (ዘ ጋርድያ፣ 17 ሰነ 2013 ዓ.ም.)፤ ት.ግ.ሃ.ት፣ “ድሕሪ ደብዳብ ኣየር ፀብፃብ ተጎጓ ብሰራሕተኛታት ጥዕና (ፎቶን ቪድዮን ዝሓውስ)” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም.)።
⁴⁰³ ጃሶን ብሩክ፣ “ብናይ ኢትዮጵያ ደብዳብ ኣየር ኣብ ዕዳጋ ትግራይ ብዙሓት ተቐቲሎም እዮም” (ዘ ጋርድያ፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም.)፤ ት.ግ.ሃ.ት፣ “ድሕሪ ደብዳብ ኣየር ፀብፃብ ተጎጓ ብሰራሕተኛታት ጥዕና (ፎቶን ቪድዮን ዝሓውስ)” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም.)።
⁴⁰⁴ ጃሶን ብሩክ፣ “ብናይ ኢትዮጵያ ደብዳብ ኣየር ኣብ ዕዳጋ ትግራይ ብዙሓት ተቐቲሎም እዮም” (ዘ ጋርድያ፣ 17 ሰነ 2013 ዓ.ም.)፤ ት.ግ.ሃ.ት፣ “ድሕሪ ደብዳብ ኣየር ፀብፃብ ተጎጓ ብሰራሕተኛታት ጥዕና (ፎቶን ቪድዮን ዝሓውስ)” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም.)። (ኣብ 5:00 ሰዓት ቅድሚታ ቀትሪ ሰለስተ ደብዳብ ኣየር ከም ዝጀመረ ተፀብቢኹ)።

መጀመርታ ሕክምናዊ ሓገዝ አብ መሬት ወዲቆም ዝፅበዩ ሓዊሱ ብዙሓት ቁፅሪ ዘለዎም ሰላማውያን የርእዩ እዮም።⁴⁰⁵ ዋላ እውን እዚ ተግባር ብወሃቢ ቃል ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ዝኾነ ኮሎኔል ጌትነት ኣዳነ ዝተኸሓደ እንተኾነ ናብቲ ቦታ ክኸዱ ዝፈተኑ ሰራሕተኛታት ሕክምና ብወታሃደራት ኢትዮጵያ ተኸልኪሎም እዮም።⁴⁰⁶

210. እቶም ጉድኣት ዝበፀሑም ናብ ጥቕኦም ዝርከብ ሆስፒታል ዝተወሰዱ ኮይኖም፣ እንተኾነ ግና ከም ዝተፀብፀቡ እቲ ዝተወሰድሉ ሆስፒታል ንተወሳኺ ደብዳቤ ሰላማ ተገይሩ ነይሩ እዩ። ነዚ ስዒቡ ድማ እቶም ቁሱላት ኣብ ቀረባ ናብ ዝርከብ ጫካ ተወሲዶም ዝተገጠሙሎም ብቱቦ ደም ዝወሃብ ማይ ሓይሊ (ኣይ.ቪ. ኢንፉዥን) ኣብ ኣግራባት ክንጥልጠል ተገይሩ እዩ። እቶም ጉድኣት ድሕሪ እቲ ደብዳቤ ክልተ መዓልቲ ናብቲ ክልል ዝርከቡ ሆስፒታላት በዲሎም እዮም። ብመሰረት ወታሃደራዊ ወሃቢ-ቃል ኢትዮጵያ እቶም ግዳያት ዕጡቓት እዮም ዝበለ ኮይኑ “ዝቐሰሉ ወይ ከዓ ዝሞቱ ‘ሲቪል ክዳን ዝተኸደኑ’ ዕጡቓት እዮም ክብል ብፅኑ ገሊፁ እዩ።”⁴⁰⁷ ኮሎኔል ጌትነት ኣዳነ ሻለ ዘለና ‘ዘመናዊ ቴክኖሎጂ’ እቲ ደብዳቤ ብትኽክል ሰላምኡ ዝወቐዐ እዩ ክብል ገሊፁ እዩ። ብመሰረት መሰኻኽር ዓይኒ እቲ ዕዳጋ ብብዙሓት ስድራታት ዝተመልኦ ኮይኑ ዕጡቓት ሓይልታት ኣብኡ ኣይነበሩን።⁴⁰⁸

211. ሰራዊት ኤርትራ ኣብ መወዳእታ ጥቅምትን መጀመርታ ሕዳርን 2015 ዓ.ም ውሑዳት መዓልታት ቅድሚ ስምምዕ ተፃብኦ ጠጠው ምገል ኣብ ዝተፈላለዩ ከተማታት ትግራይ ልዕሊ 300 ሰላማውያን ብምጭፍጭፍ ይኸሰሱ እዮም። እቶም ጣብያታት ማርያም ሸዊቶ፣ ገረዓ፣ ዓዲ ብጪ፣ ዓዲ ጭዋ፣ ምንድብድብ፣ ክፍድመት፣ ራህያ፣ እንዳባገሪማን ኩምሮን ዝሓውስ እዩ። ኣብ ማርያም ሸዊቶ እቶም ግዳያት ዝተፈላለዩ ዕድመ ዘለዎም ሰላማውያን ማለት፣ እግሪ ተኸሊ ህፃን ምስ ወዲ 7 ዓመት ዓብይ ሓውን ኣዲኦምን፣ ሸማግላ ቐሺ፣ ሓኪም ኣዶ ዝሓውስ ኮይኑ ብውሕዱ 140 ሰላማውያን ተቐቲሎም እዮም። ፊሰኦም ብኣባላት ስድርኦም ፍርቂ ብእንስሳት በረኻ ተበሊዑ ተረኺቡ እዩ። ሓይ ሓይ ሰብኡት ምስ ስድርኦም ዝተቐተሉ ኾይኖም፣ ካልኣት ድማ ኣብ ጥቕኦም ኣብ ዝርከብ ጎቦ ተቐቲሎም ተረኺቦም እዮም።⁴⁰⁹ እቶም ሰራዊት ኤርትራ እንኮላይ ናይቶም ግዳያት ገዛ ኣዕንኒዎምን ዘሚቶምን እዮም።⁴¹⁰

2. ከቢድ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ምብፃሕ

212. ሕጋዊ ረቕቃታት ከቢድ ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ልቦናዊ መጉዳእቲ ምብፃሕ ከም ተግባር ፅንተት ንክቕፀር ዘድልዩ ሕጋዊ ረቕቃታት ብተመሳሳሊ ምስ ረቕቃታት ምስቓይ ወይ ከዓ ካልኣት ገበናት ኢ-ሰብኣዊ ተግባራት ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ወይ ከዓ ምስ ተመጣጠንቲ ተግባራት ገበናት ኩናት ተመሳሰልቲ

⁴⁰⁵ ት.ግ.ሃ.ት፣ “ድሕሪ ደብዳቤ ኣየር ፀብፃብ ተጎጓ ብሰራሕተኛታት ጥዕና (ፎቶን ቪድዮን ዝሓውስ)” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም)። ት.ግ.ሃ.ት፣ “ተወሰኽቲ ቪድዮታትን ፎቶታትን ካብ መዓልቲ ደብዳቤ ኣየር ዕዳጋ ተጎጓ” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 3 ሓምለ 2013 ዓ.ም)

⁴⁰⁶ ት.ግ.ሃ.ት፣ “ድሕሪ ደብዳቤ ኣየር ፀብፃብ ተጎጓ ብሰራሕተኛታት ጥዕና (ፎቶን ቪድዮን ዝሓውስ)” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 17 ሰነ 2013 ዓ.ም)፤ ጃሰን ብሩክ፣ “ብናይ ኢትዮጵያ ደብዳቤ ኣየር ኣብ ዕዳጋ ትግራይ ብዙሓት ተቐቲሎም እዮም” (ዘጋርድያ፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁴⁰⁷ ጃሰን ብሩክ፣ “ብናይ ኢትዮጵያ ደብዳቤ ኣየር ኣብ ዕዳጋ ትግራይ ብዙሓት ተቐቲሎም እዮም” (ዘጋርድያ፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁴⁰⁸ ጃሰን ብሩክ፣ “ብናይ ኢትዮጵያ ደብዳቤ ኣየር ኣብ ዕዳጋ ትግራይ ብዙሓት ተቐቲሎም እዮም” (ዘጋርድያ፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁴⁰⁹ ካትሪን ሆረልድ፣ መግ ከልደን ስቲፋኒ ሊን፣ “ዋላ እውን ስምምዕ ሰላም እንተተበፀሐ ብኣማኢት ዝቕፀሩ ኣብ ኢትዮጵያ ተጨፍጨፎም” (ዋሽንግቶን ፖስት፣ 21 ለካቲት 2015 ዓ.ም)።

⁴¹⁰ ነጋሲ ኣወጣህይ፣ “ኣብ ውሽጢ ሰሙን ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ብወታሃደራት ኤርትራ ኣብ ዓድዋ ዝገነዘቡ ገዛውቲ ናይ ፎቶ ዝርዝር” (ት.ግ.ሃ.ት፣ 28 ለካቲት 2015 ዓ.ም)።

ከይኖም ክረአዩ ዝኸለሉ እዮም።⁴¹¹ እንተኾነ ግን፣ እቲ ትኸክለኛ ትርጉም ክፍቲ ከይኑ ንኸፅንሖ ኣፍልጦ ዝተውሃበ ስለ ዝኾነ፣⁴¹² ብዙሓት ውሳኔታት ድማ እቲ ጭብጢ ብናይ ሕድሕድ ክርክር ጭብጥት ፍረ- ነገራት ክውሰን ሓሳብ ሂቦም እዮም።⁴¹³

213. ዋላ እውን ግድን እቲ ጉድኣት ቀዋሚ እንተዘይኮነ ወይ ከዓ ክድሕን ዝኸለል እንተኾነ⁴¹⁴ ኣብ ልዕሊ እቲ ግዳይ “ካብ ግዝያዊ ሓጎስ ምስኣን፣ ሕፍረትን ውርደትን ዝሓለፈ” ፅልዋ ክህልዎ ይግባእ።⁴¹⁵ ዝተፈለየ ስነ-ሕገ እንተሃለወ እኳ፣ እቲ ኣብ ልዕሊ እቲ ግዳይ ዝበፀሐ ሙጉዳይ “ነቲ ጉጅለ ሙሉእ ንሙሉእ ወይ ከዓ ብኸፋል ምጥፋእ ከስዕብ ክሳብ ዝኸለሉ ብርኪ ከቢድ ክኸውን” ዘገድድ ተወሳኺ ረቂቅ ላላን ኢልካ ምክታዕ ይከኣል እዩ።⁴¹⁶

214. ክርክር ሕገ ሰፋሕቲ ዝተፈለለዩ ተግባራት ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ስነ-ልቦናዊ ጉድኣት ብምብጻሕ ከም ተግባር ፅንተት ንኸቐፁ ኣፍልጦ ዝሃበ እንተኾነ እዚ ኣቶም እውን ምስቓይ (ከም ሕሱም ምርመራ) ወይ ከዓ ካልኣት ጫካን፣ ኢ-ሰብኣዊ ወይ ከዓ ክብሪ ዘስእኑ ኣተሓሕዳታት፣ ዓመፅ ወይ ከዓ ካሊእ ዓይነት ፆታውን ስርዓተ-ፆታ መሰረት ዝገበረን መጥቓዕቲ፣ ከም ዝቐተል ምፍርራሕ ወይ ከዓ ካሊእ ከቢድ ጉድኣት፣ ወይ ከዓ ብሓይሊ ምፍንቓል ዝሓውስ እዩ።⁴¹⁷ ብርግፅ ፆታዊ ወይ ከዓ ስርዓተ-ፆታ መሰረት ዝገበሩ ጥቕዓታት ኣብ ዓውዲ ፅንተት ብፍሉይ ኣድላይቲ ክኾኑ ይኸለሉ እዮም⁴¹⁸ - መባጋእያ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ኣካዮሱ ከም ዘረጋገፆ ዓመፅን ፆታዊ ጥቕዓትን ረቂቅታት ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት የማልኡ ጥራሕ እንተይኮነስ እንኮላይ “ኣብቲ ግዳይ ንሱ ወይ ከዓ ንሱ ኩሎም ኣካላውን ኣእምሮኣውን ጉድኣት ስቅያት እንትበፀሐ ካብቶም ዝበኣሰ ጉድኣት ዘውርዱ ሓደ መንገዲ ክኸውን ይኸለል

⁴¹¹ ኒማ ሚሊኒን፣ “ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ከም ተግባር ፅንተት ምርዳእ፣” 51 ሻንደርቢት ሎው ሪቪው-1381 (2021)፣ 7ፅ 1419 (እንተኾነ ግን ክፍለጥ ዝግበእ “[ዋ]ላ እውን ናይቲ ተግባር መሰረታት ሸዋዳይ ብዝኾነ ብባህሪ ተመሳሳሊ መሲሉ ዝረከ እንተኾነ፣ ዝተወሰኑ ተግባራት ሙሉእ ንሙሉእ ንኣብነት ናብ ምስቓይ ናይ ምምራሕ ተኸእሎ ክህልዎም ይኸለል እዩ፣ ተግባር ፅንተት ንክበሃል ግና ከማልኦም ዝግባእ ጫፍ ፅንተት ኣየማልእን።”

⁴¹² ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚ፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 202።

⁴¹³ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 544፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ፖሊሽን ካልኣት፣ ኣይ.ቲ.-05-88-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ሰነ 2002 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 811፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብላጎቪቶን ፖሊሽን፣ ኣይ.ቲ.-02-60-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 9 ጥሪ 1997 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 646፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 26 ሓምሌ 1993 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 513።

⁴¹⁴ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 543፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚ፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2- ኤ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 738፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 26 ሓምሌ 1993 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 513።

⁴¹⁵ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 543፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 26 ሓምሌ 1993 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 513።

⁴¹⁶ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 544። ብተወሳኺ ተወስኖ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ኤ.ኣ.ር.98ቢ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሓምሌ 2005 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 33፤ ኒማ ሚሊኒን፣ “ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ከም ተግባር ፅንተት ምርዳእ፣” 51 ሻንደርቢት ሎው ሪቪው-1381 (2013 ዓ.ም.)። ብተግባር ንምርዳእ፣ ተወስኖ ንኣብነት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚ፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 202-203፣ 212፣ 217፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ሶሮምቤ፣ ኣይ.ቲ.-2001-66-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 3 መጋቢት 2000 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 46፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ምላዲ፣ ኣይ.ቲ.-09-92-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 3434፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-00-39-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 17 መስከረም 1999 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 862፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-98-44-ኤ.-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 21 ሕዳር 1996 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 814።

⁴¹⁷ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ምላዲ፣ ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 3434፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገዝላቲ፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 545።

⁴¹⁸ ብተወሳኺ ተወስኖ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ቤት ፅሕፈት ከሳሲ ዓቓቢ ሕገ፣ ወረቐት ፖሊሲ ኣብ ገበናት ስርዓተ-ፆታ፣ ታሕሳስ 2016 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 51 (ክፍለጥ ዝግበእ ከምዚ ዓይነት ተግባራት መብዛሕቲኡ ግዘ ምስ “ናይቲ ግዳይ ዘርኢ፣ ዓሌት፣ ሃይማኖታዊ ወይ ከዓ ብኒፊራዊ መንገት ወሲባዊ ትርጉም ምሃብ” ዝገጠጠም እዩ፣ ከምኡ እውን እንኮላይ “ኣብላት ስድራ እዞም ተግባራት ሓደ ኣብ ልዕሊ እቲ ሓደ ንክፍፀሙ ወይ ከዓ ክራኡ ብምግባር” ዝግደድ መግለፂ ክህልዎም ይኸለል እዩ።

እዩ።”⁴¹⁹ ከም ዝተኸልከለ ተግባር ቅትለት ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ኮነ ተባሂሉ ተሓሲብሉ ክፍፀም ይግባእ።⁴²⁰

215. እዚ ፀብፃብ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ኣካላዊ ጉድኣት ዘብፀሑ ዝተፈላለዩ ተግባራት ዝዘርዘር ኮይኑ ዝኸውን እቶም ተግባራት ምስቲ ዝድለ ፍሉይ ሓሳብ ዝተፈፀሙ ምኪኖም ክእመን ዝኸእል ምኽንያታዊ መሰረት እንተሃልዩ እዩ።⁴²¹ ኣብ ብዙሓት ጉዳያት እቲ ዝተጠቐሙሉ ዓመፅ ካብቲ ንቡር ዝሓለፈ እዩ። ንኣብነት ሰበስልጣን ግልጋሎት ድሕነት ኢትዮጵያ ንሰራዊት ትግራይ ትድግፍ ኢኻ ተባሂሉ ንዝተኸሰሰ እሱር ብመኸብኮቢ እንስሳ በትሪ እንዳወቕዎ፣ ከም ዘቃፅልዎን ከምኡ እውን ብደው ከም ዝቐብርዎን ብምፍርራሕ ስቅያት ፈጂሞምሉ እዮም።⁴²² ሓይልታት ድሕንነት እንኮላይ ሓደ ትግራዊ ብሂወቱ እንዳሃለወ እንተቃፅሎ ብቪድዮ ተታሒተ እዩ።⁴²³

216. ብዙሓት ተግባራት ሓደገኛ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ንምብፃሕ ብዝተገለጹ ስልጣናት ዝተፈፀሙ መሲሎም ዝረከቡ እዮም። እቲ ዝፍለጥ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ፣ ወታሃደራት ኢትዮጵያን ምልሻታት ኣምሓራን ተጋሩ ዝተቐተሉ ኣባላት ቤተሰቦም ከይቐብሩን ከምኡ እውን ብውልቀ ቀብሪ ከዩካይዱን ብዙሕ ግዘ ይኸልክሉ ነይሮም እዮም።⁴²⁴ እዚ ተግባር ኣብ ልዕሊ ብብሄሮም ተጋሩ ጥራሕ ዝኾኑ ዝፍፀም ዝነበረ እዩ ተባሂሉ ዝዘረብ እንትኸውን⁴²⁵ ነቲ ጉዳይ ዝምልከቱ ኩነታት ባህሪ ብምውሳድ ከቢድ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ዘብፀሑ እዩ። ብተመሳሳሊ ኣብ ተጋሩ ዝበፀሑ ዝነበረ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ኣብ ሓደ ሓደ ጉዳያት ንኣብነት ብከም ድሕረ-መገዳእቲ ምዝበዕ ውጥረት፣ ጭንቀትን ዓርሰ-ቕትለትን ይረክ ነይሩ እዩ።⁴²⁶ ኣብ ታሕቲ ክፍሊ 3.U ከም ዝተገለፀ ብዝነበረ ክልከላ ኣቕርቦት ምግቢ ምኽንያት ወለዲ “ንደቆም ዝምግብዎም ዝኾነ ነገር ስለዘይነበሮም”⁴²⁷ ዓርሰ-ቕትለት ምፍፃምም ተፀብፂቡ እዩ። ካሊ እጅ ፀብፃብ ናይ ቀደም መንግስቲ ሰራሕተኛን ኣብ ሰለስተ ቆልዑን ድሕሪ ሰበይቱ ኣብ ጎደናታት ምግቢ ንምርካብ ክትልምን

⁴¹⁹ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍጥንጥን፣ *ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ኣካላዊ*፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 27 ነሐሴ 1990 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 731።
⁴²⁰ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ዩኒቨርሲቲ፣ *ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ምላዲቲ*፣ ኣይ.ቲ.-09-92-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 3434፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ዩኒቨርሲቲ፣ *ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብራድጎቲ*፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ነሐሴ 1996 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 960፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ዩኒቨርሲቲ፣ *ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብራድጎቲ*፣ ኣይ.ቲ.-02-60-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 9 ጥቅም 1997 ዓ.ም.፣ ዓንቀፅ 645።
⁴²¹ *ብተወሳኺ ተወካዥ* ኣብ ልዕሊ ክፋል 5.ረ.1.U.) ዓንቀፃት 199፣ 201፣ 209፣ ከምኡ እውን *ኣብ ታሕቲ ክፋላት* 5.ረ.3፣ 5.ረ.4፣ 6.ሊ.2፣ 7.ሐ.2።
⁴²² ዲክላን ዋልሽ፣ “ከመይ ጌይሮም ከባብያዊ ደባይ ተዋጋእቲ ሓይል ሰራዊት ኢትዮጵያ ክኹኩብዎ ክኢሎም” (*ኒው ዮርክ ታይምስ*፣ 4 ሐምሌ 2013 ዓ.ም.)።
⁴²³ ቶም ጋርድነር፣ “ኣነ ፀብፃብ ኩናት ኣብ ኢትዮጵያ እዩ ነይሩ፤ ደኣር ግን ፀላእ ኾይነ” (*ዘ ኢኮኖሚስት*፣ 17 ሰነ 2014 ዓ.ም.)፤ ኢሞኑኤል ኣኪንዎቱ፣ “ኣብ ምዕራብ ኢትዮጵያ ዕጡቓት ብሂወት ዘሎ ሰብ እንተቃፅሎ ዘርእ ቪድዮ ውርደት ኣቃሊዑ” (*ዘ ጋርድያት*፣ 6 መጋቢት 2014 ዓ.ም.)።
⁴²⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤ.ቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፕ.3፣ ዓንቀፃት 115፣ 461፤ ከራ ኣና፣ “ንትግራዊ ክይትገድፍ፣ ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት ይጠፍእ ኣሎ” (*ኣሳሪይት*፣ 29 መጋቢት 2013 ዓ.ም.)፣ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን፣ “*ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ*” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ 79ት 70፣ 73፣ 76፣ 139፣ 145-146።
⁴²⁵ ከራ ኣና፣ “ንትግራዊ ክይትገድፍ፣ ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት ይጠፍእ ኣሎ” (*ኣሳሪይት*፣ 29 መጋቢት 2013 ዓ.ም.)፣ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎችን፣ “*ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘበ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ*” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ 79ት 145-146 (ሓንቲ ሰበይቲ ኢላቶ ተባሂሉ ዝተፀብፀበ፡ “ንዝሞቱ ቤተሰብና ከንብኪ ኣይንኸእልን ኔርና። ነንሕድሕድና ጥራሕ ንረኣ ኔርና። ሓደ ሰብ ኣብ ባህልና [ከም ልሙድ እንገብር] ሰባት ካብ ሰለስተ ክሳብ ሸውዓተ መዓልቲ ዝበኸይዎ ሓዘን ክነካይድ ኣይንኸእልን። ሓደ ሰብ እዚ ክገብር ኣይከኣለን። ንሕና ግዳዎት ቤት ሰብ ንኣባላት ስደራና ክንሓዝን ዘይምኽእልና ከቢድ ነይሩ”፤ ኣብቲ ፍጥ ፍልፍል ርቡዕ ቅንፍ ኣሎ)።
⁴²⁶ *ብተወሳኺ ተወካዥ* ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም.)፣ ኤ./ኤ.ቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፕ.3፣ ዓንቀፅ 343 (“ምፍንቓል ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ኩሎም መሕበረሰባት እዩ ፀልዩ፣ ድሕንነቶም፣ ኣካላውን ስነ-ልቦናውን ህልውናኦም እዩ ሃስዩ” ከብል ደምዲሙ እዩ)።
⁴²⁷ ናይ ፍ ዜግብሽን፣ ትግራይ ኣድቫካሲ ካናዳ፣ 25 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም.።

ምርአዩ፣ ንብረቱን ስርሑን ብምስኣኑ ስድርኡ ከናብር ብዘይምኽኣሉ፣ ደቁ ብስእነት ምግብ ክሳብ ድሕሪ ምርአዩ ከመይ ገይሩ ዓርሰ-ቕትለት ከም ዝፈፀመ ተገሊፁ እዩ።⁴²⁸

217. ኣብ ታሕቲ ተገሊፁ ከም ዘሎ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ደቁ-ኣንስትዮን ኣዋልድን ዝተፈፀመ ፆታዊ ዓመፅ ሰፊሕን ጫፍ ዝኸደን እዩ ነይሩ።⁴²⁹ “ናብ መራብሒ ኣካላት ግዳያት ባዕዲ ነገራት (ሚስማር፣ በላሕቲ ነገራት፣ እምኒ) ምእታው፣ ከምኡ እውን ካልኣት ዓይነት ምጉዳል ፆታዊ ኣካላት ከም ብልዕቲ ብዝረሰነ ሓዲን ምቅፃልን ምልብላብን ዝሓውስ እዩ።”⁴³⁰ እዘም ተግባራት መብዛሕቲኡ ግዘ “ናይ ምውላድ ተኸእሎኣን ከም ዘበላሸውዎ ብምፍርራሕ ዝተዓጀቡ እዮም ነይሮም።”⁴³¹ ከምኡ እውን ሓልሓሊፍ ኮነ ተባሂሉ ኣብ ቅድሚ ኣባላት ቤተሰብ ዝፍፀሙ እዮም ነይሮም።⁴³² እዘም ተግባራት እዚኣቶም ብተደጋጋሚ ብኸልኣት ጫፍ ዝኸዱ ተግባራት ጭካነ ከም ቅድሚ፣ ኣብ ወይ ከዓ ድሕሪ ምድፋረን ቅትለት ኣባላት ስደርኣን ክሪኣ ምግባር፣ ወይ ከዓ ናይታ ዝተዓመፀት ሰበይቲ ገፅ ምብልሻው ዝመሳሰሉ ተግባራት ዝተዓጀቡ እዮም ነይሮም።⁴³³ ሓደ ዝሕክም ዝነበረ ሓኪም ኣብ ፅሑፍ ከም ዝስዕብ ኣስፈሩ እዩ፡-

“ኣብ ቅድሚ ውላዳ እግራን ኢዳን ኣሲሮም ደፈሮም፣ ቀዲሉ ድማ ወዲ ኣርባዕተ ዓመት ውላዳ ቀቲሎም ብተደጋጋሚ ዓሚፆም”⁴³⁴ ዝብል ነይሩ።

218. ሓንቲ ጓል 21 ዓመት ብሂወት ዝተረፈት ኣብቲ እዋን ኣዶ ጓል 8 ወርሒ ዕድመ ህፃን ዝኸነት ከም ዝበለቶ፡-

“ክልተ ዕጡቓት ናብ ገዛይ መዲኦም ምግብ ሃብና ኢሎሙኒ፤ ኣነ ድማ ዝኸነ ነገር የብለይን ኢለዮም፤ ካብኡ ከይደም መሊሶም ድማ ድንሽ ሓዲም መፅዮም ኣብሲሊ ክህበም ኣዚዘሙኒ፣ ኣብሲሊ ሂቡም በሊፆም። ካብኡ ማይ ከፍለሐሎም ኣዚዘሙኒ ድሕሪ ማይ ምፍለሐይ ድማ “እንታይ ትመርዒ - እዛ ጓልኪ ናብ ዝፈልሐ ማይ ምእታው ወይስ ንዓኺ ምዕማፅ?” ኢሎም ተዛረቡሙኒ። ህፃን ጓላይ ክጎድእዎ ይኸእሉ እዮም ኢሊ ብጣዕሚ ርዲደ። ክሳብ ሓዚ ብዛዕብኡ ይብህርር እዩ።”⁴³⁵

219. ጎንዒ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ስዲቡ ምስ ኣካላዊ ጥዕና ዝተተሓሓዘ መብዛሕቲኡ ግዘ እዘም ዝስዕቡ ምልክታት ይረአዩ እዮም፡-

⁴²⁸ ማርቆስ ሲሳይ፡ “ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ትግራይ ዝተፈፀመ ከበባ ጥምየት፣ ዓርሰ-ቅትለትን ስደትን ኣስዲቡ” (ኢትዮጵያ ኢንሳይት፣ 12 ጉንቦት 2014 ዓ.ም)፤ ብተወሳኺ ተወካኪ ካትሪን ሆሪልድን ጉልያ ፓራቪቺን፣ “ፍተይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ከን ኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ከሲሱ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም) (“ቆልኡ ይስዕሉን ከምኡ እውን ተቐማጥ ሓዝዎምን እዩ። ኣብ መዓልቲ ሓደ ግዘ ጥራሕ ንበልዕ።” ክብሉ ካብ ማእኸላይ ትግራይ ናይ ኢትዮጵያ ኦርተዶክስ ቀሺ ዝኸነ ምስኣም ዝተፈለፍሉ 13 ቤተሰብ ዘለውዎም ቀሺ መኮንን ለኣክ ተዛረቡም። ዝዘርእዎ ፍርቁ ኩናት ብምጅማሩ ከይዓፀድም እንትመፁ፣ እቲ ዝሰብሰብዎ ፍርቁ ድማ ተቐዲሉ ክብሉ ኣብ ኣኼባ ተዛረቡም እዮም። ንሱም ከም ዝበልዎ ‘ዋላ እውን ከም ቀሺ ክዛረብ ኩልኩል እንተኾነ ብዛዕባ ዓርሰይ-ምቕታል ይሓስብ እዩ’ ኢሎም)።

⁴²⁹ ብወሳኺ ተወካኪ ክፋል 5.ረ.4 ብፍላይ ዓንቀፃት 312-316፣ ከምኡ እውን ክፋል 6.ሊ.2።

⁴³⁰ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዒ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 7፣ 24።

⁴³¹ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዒ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዒ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 8።

⁴³² ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ/ኤቩ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 54።

⁴³³ ቱራ ሚጃላንድን ክብርም መብራህቶምን፣ ምዝራብ ንዘይተዘረበሉ፣ ኣብ ክሊ ድሕሪ ፆታዊ ዓመፅ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ (2015 ዓ.ም)።

⁴³⁴ ሓኺይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብዓታት፣ ጎንዒ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ቅድምን ድሕርን ስምምፅ ምቕራፅ ተፃብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓስ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 11።

⁴³⁵ ኣምነስቲ ኢንተርናሽል፣ ኢትዮጵያ፣ ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ ጅምላ ቅትለት፣ ዓመፅን ስርቅን (9 ሐካተት 2014 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.ኣር.25/5218/2022፣ ገፅ 16።

መረዳታ ሕሙማት ከም ዘርእዮ፣ ዝተፈለገ ሞጠን ዘለዎ ጉድኣትን ዘይልሙድ ተርእዮታትን መራብሒ ኣካላት (11%)፣ እዙይ እውን ሽንቲ ዘይምቁፅፅር (10 መርኣያ)፣ ፍታን ዘይምቁፅፅር (4 መርኣያ)፣ ዘይልሙድ መድመይቲ ማህፀን (8 መርኣያ)፣ ሙልቆ ማሕፀን (4 መርኣያ)፣ ሓደገኛ ስቓይ ጎሎ (4 መርኣያ)፣ን ፊስቲላን (3 መርኣያ) ይሓውስ። ዝተፀብፀቡ ተወሰኽቲ ኣካላዊ ምልክታትን ሕሙማትን ድማ 4 ምጥፋእ ውነ ከምኡ እውን ክልተ ምስማዕ ምስኣን/ምፅማም ይሓውስ።”⁴³⁶

220. ጎንዲ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኮነ ተባሂሉ መብዛሕቲኡ ግዘ ኮንደም ብዘይምጥቃም እዩ ተፈጻሚ።⁴³⁷ ባዚ ምኽንያት እውን ብዙሓት ኤች.አይ.ቪ ኤድስን ፍንጣጣን ተመሓላሊፏውን እዩ።⁴³⁸ እዞም ኩሎም ኣካላዊ መግለጺታት “እተን ግዳያት ምስ መፃምዲ ሓዳረን ክህልውን ዝኽእል ርክብ ብምብልሻው ባዚ ኣቢሉ እውን ናይ ትውልዲ መስመረን ንምቕፃል ንምጥናስ ዘድልዩን ኣድላይ ቅድመ-ኩነት ብኣሉታ ፀልዩ እዩ።”⁴³⁹

221. ፅልዎ ጎንዲ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኣእምሮኣዊ ጥዕና “ማሕበራዊ ምፅያፍ፣ ተነፅሎን ስግኣት ፍትሕን” ይሓውስ።⁴⁴⁰ ብዙሓት ተጋሩ ደቂ ኣንስትዮ ድሕሪ ምዕማፀን ብመፃምዲ ሓዳረን ከም ዝተፈትሑን ሕብረተሰብ ከም ዝተፀየፈንን ይገልፃ።⁴⁴¹ ሓንቲ ብሂወት ዝተረፈት ዝተዓመፀት ከም ዝበለቶ፡- “እንኮላይ ዝድግፈኒ ዝነበረ በዓል ገዛይ ደርብዩኒ። [...] ኣብ ድኽነት ተሸኪለ ኣለኹ። ንዓይ ብጣዕሚ ዘተሓሳስበኒ ብዛዕባ ደቀይ እዩ። [...] ሂወተይ ብዓርሰይ ንከጥፍእ ዝኽልክለኒ ኩነታት ቀደይ እዩ።”⁴⁴²

222. ብተወሳኺ “እቲ መብዛሕቲኡ ግዘ ኣብ ቅድሚኣም ወይ ከዓ ስድራ ብዝፈልጡ ደቀን ሓዊሱ ከቢድ ፆታዊ ዓመፅ ዝተፈፀመለን ኣዶታት፣ እነሓጎታት፣ ኣሕዋትን ውሉድን ልዕሊ ብሂወት ምትራፍን ነዊሕ እዋን ዝፀንሕ ኣካላውን ኣእምሮኣውን ፅልዎ እዩ ፈጢሩለን።”⁴⁴³ ዘይተደለዩ ጥንሲ ብቐጥታ ግዳያት ዓመፅ ንዝኾና ጥራሕ ስነ-ኣእምሮኣዊ ሳዕቤን ዘስዕብ እንተይኮነስ፣ ንቐፃሊ ትውልዲ እቲ ከለላ ዝተገበረሉ ጉጅለ እውን ይፀልው እዩ። ኣብ ኩናት እዋን ብዘጋጠመ ዓመፅ ዝተወለዱ ህፃናት መሊሶም ማሕበራዊ ፅያፈን ዳግም ግዳይነትን የጋጥሞም እዩ።⁴⁴⁴

⁴³⁶ ሓኻይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብግታት፣ ጎንዲ ወለድ ፆታዊ ዓመፅን ቅድመን ድሕረን ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 16።

⁴³⁷ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 147 (“ማህፀንኪ ክንድምስሶ ኢና ስለዝኾነ ተቐላሳይ ትግራዊ ክትውልዱ ኣይትኽእልን። ኤች.አይ.ቪ ኤድስ እውን ክንትሕዘኪ ኢና”)።

⁴³⁸ ሓኻይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብግታት፣ ጎንዲ ወለድ ፆታዊ ዓመፅን ቅድመን ድሕረን ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 17 (ኣብ ልዕሊ 304 መረዳታ ሕክምና ዝተገበረ መፅናዕቲ፣ 9 ኤች.አይ.ቪ ኤድስ ተመርሚረን እቲ ሕሙም እንትረከበን፣ 2 ንፍንጣጣ ተመርሚረን እቲ ሕሙም ተረኺቡዎን እዩ)።

⁴³⁹ ኤጋል ኣክሽን ዋርልድ ዋይት፣ ‘ሕድሕድ መዓልቲ፣ ሂወተይ ዘበላሽዎ ይዝክራ እዩ’ (ሕዳር 2016 ዓ.ም)፣ ገፅ 41።

⁴⁴⁰ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 54 (ትኩረት ዝወሰኸ)። ተወከሰ ቴሌ ሚዲያን ድን ክብሮም መብራህቶምን፣ ምዝራብ ንዘይተዘረበሉ፣ ኣብ ክሊ ድሕረ ፆታዊ ዓመፅ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ (2015 ዓ.ም) (ብዛዕባ ዓመፅ ዘስዕብ ኣካላውን ፆታውን ፀገም ጥዕና ዝሰነደ)። ብተወሳኺ ተወከሰ ኤጋል ኣክሽን ዋርልድ ዋይት፣ ‘ሕድሕድ መዓልቲ፣ ሂወተይ ዘበላሽዎ ይዝክራ እዩ’ (ሕዳር 2016 ዓ.ም)፣ ገፅ 41 (ኣብ ጉዳይ ሮሃንግም ምስ ኤስ.ጂ.ቪ.ቪ. ዝተዛመዱ ተጓጎፎታት ከመይ ገይሮም ዝምድና ቤተሰብ፣ ምስ መፃምዲ ዝህሉ ቅርርብን፣ ከምኡ እውን ብሰፊሖ ደቂ ኣንስትዮ ዝህልውን ማሕበራዊ ቦታን ከም ዝፀልው ኣርእዩ እዩ)።

⁴⁴¹ ቴሌ ሚዲያን ድን ክብሮም መብራህቶምን፣ ምዝራብ ንዘይተዘረበሉ፣ ኣብ ክሊ ድሕረ ፆታዊ ዓመፅ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ (2015 ዓ.ም)።

⁴⁴² ቴሌ ሚዲያን ድን ክብሮም መብራህቶምን፣ ምዝራብ ንዘይተዘረበሉ፣ ኣብ ክሊ ድሕረ ፆታዊ ዓመፅ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ (2015 ዓ.ም)፣ ኣብ መበል 3:27 ደቕቕ።

⁴⁴³ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 54 (ትኩረት ይወሰኸ)።

⁴⁴⁴ ሓኻይም ሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠረጠሩ ተስፋ፣ ጎንዲ ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ቅድመን ድሕረን ስምምዕን ኩናት ጠባብ-ምባል ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 26።

223. ብመሰረት መረዳታ ሕክምና አብ ዝተወሰነ ጎንዲ ወለድ ምታዊ ዓመፅ ዘጋጠመን ዝተኸየደ ቁፅራዊ መፅናዕቲ ምስ ኣእምሮአዊ ጥዕና ብዝተዛመደ፡ 17% ሕማም ጭንቀት፣ 13% ድሕረ-መጉዳእቲ ምዝባዕ ጭንቀት፣ ሰለስተ ድማ ፈተነ ዓርሰ-ቅትለትን ከም ዘጋጠመን እዩ።⁴⁴⁵ ሓንቲ ጓል 42 ዓመት ብሂወት ዝተረፈት ሰበይቲ ከላሽን ኣዐሚሮም ኣብ ቅድሚ ጓለ ዝተደፈረት ከም ዝበለቶ፡- “ተስፋ ኣይብለይን። ንምንታይ ተስፋ ክገብር ይኸእል? ብዘይተስፋ ኣለኹ። [...] ካብዚ ንደሓር ክነብር ይደሊ እዩ ኢሉ ኣይሓብብን። ኩሉ ሻዕ ለይትን ቅትርን ኣብ ሕማምን ቃንዛን እንተኸይዝካ ብሂወት ክትቅፅል ትኸእል?”⁴⁴⁶

224. ካልኣት ሳዕቤናት ከም ምዝባዕ ድቃስ፣ ጭንቀት፣ ምዝባዕ ስምዒት፣⁴⁴⁷ “ሸለውታ መንፈስ፣ ምንዳድ፣ ድቃስ ምስኣን፣ ቀፃልነት ዘለዎ ፍርሒ፣ ወይ ከዓ ምርባሽ ኣእምሮ እዮም”።⁴⁴⁸ እንከላይ ዕንወት ስርዓት ሓለዎ ጥዕናን ተገዲደን ‘ፀላኢ’ ንኸርእዩ ምቅላዕን ንግዳዮት ጎንዲ ወለድ ምታዊ ዓመፅ ስቓይ ኣእምሮ ዘስዕብ እዩ፡-

“ኣይልታት ፌደራል ኢትዮጵያ መቐለ ኣብ ዝሓዘሉ ኣብ ውሽጢ ኣዋርሕ ሕዳር 2013 ዓ.ም ክሳብ ሰነ 2013 ዓ.ም ፕረዚደንት ሳህለወርቅ ዘውደ *ገዕጡቻት ተዓጂብን* ኣብቲ ክልል ዝርከብ ብሕታዊ ውሕስ ገዛ ጎብንዮን እዮን። እቲ ምሕደራ እተን ብሂወት ዝተረፈ ዝነበራ ቦታ ነቶም ፈፀምቲ እቲ ገበን ብምቅላዕን ብወተሃደራት ዝተጎድኦ ኣንስትን ቆልዑን ዳግማይ መጉዳእቲ ክበፀሑን ብምግባርን ቀፃልነት ዘለዎ ስእነት ጥንቃቄ ኣርእዩ እዩ። *ዕጡቻት ኣብ ሆስፒታላት፣* ጥዕና ጣብያታት፣ መፈተሽ ቦታታት ምህለዎም ግዳዮት ሕክምና ንምርካብ ድልዮት ከይህሉዎን ገይሩ እዩ። እንከላይ እውን *ዕጡቻት ምሊሻታት ኣብ ሆስፒታላት ብኣይሊ ኣትዮም ነተን ብሂወት ዝተረፈ ግዳዮት ይፍትሹ ምንገሮም* ተፀብዒቡ እዩ።”⁴⁴⁹

225. ኣብ ካሊኦ ጉዳይ ኣብ ናይ ባዕላ ሆቴል ብፋኖ ተደፈረት ሰንበቱ ዝተብሃለት ትግራይ ደብዳቤ ከም “ተረፍ ፋኖ”፣ “እታ ዝተደፈረት”፣ ወይ ከዓ “እታ ሰውነታ ፋኖ ዝተፀወትሉ” ብዝብሉ ኣሸማት ተፀዋዓ እያ። ኣዲኦ ሰንበቱ ጠንካራ ምንባራን “እቲ ዘጋጠመ ብጥፍኣታ ኣይኮነን” ክትብል ምስክርነታ እንትትህብ ከምኡ እውን “ናታ ታሪኽ ንምዝራብ ትብዓት” ነይርዋ። እንተኸነ ግና ዓመፅ ዝፈጠሮ ስንባደን ከምኡ

⁴⁴⁵ ሓኸይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ *ዝተጠልሙ መፅብዓታት፡ ጎንዲ ወለድ ምታዊ ዓመፅ ቅድምን ድሕረን ስምምዕ ምቁራፅ ተፀብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ* (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 16። ክፍለጥ ዝገበኦ “ምስ ምታዊ ዓመፅ ብዝተዛመደ ዘጋጠመ ማሕበራዊ ምግላልን ናይ ትምህርቲ ተበፃሕነት ዘይምርካብን - ምቁራፅ ቴሌኮሙኒኬሽንን ኢንቴርኔትን ከምኡ እውን ተበፃሕነት ዘይብሉ ስርዓት ጥዕና ተወሲኸኦ ኣብ ክልላት ትግራይ፣ ኣምሓራ፣ ዓፋርን ኦሮምያን - ኣብ ልዕሊ ግዳዮት ምታዊ ዓመፅ ዘይተሓከመ፣ ነዊሕ እዋን ዝፀገሑ ኣካላውን ኣእምሮአውን ሳዕቤን ንክበፀሑን እጃም ኣለዎ ብፍላይ ምስ ኣጋጣሚታት ብጣዕሚ ዝደንገዩ ሪፖርት ምግባርን ፍፁም ሪፖርት ዘይምግባርን”)፣ *ተወከሰ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት* ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 53፤ *ተወከሰ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ*፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 148።

⁴⁴⁶ ቴራ ሚጃላንድን ክብሮም መብራህቶምን፣ *ምዝራብ ንዘይተዘረበሉ፡ ኣብ ክሊ ድሕረ ምታዊ ዓመፅ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ* (2015 ዓ.ም)፣ ኣብ መበል 2:23 ደቂቓ።

⁴⁴⁷ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 303።

⁴⁴⁸ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 148።

⁴⁴⁹ ሪታ ካሕሳይ፣ ረዊና ካሕሳይን ሳሊይ ኪብልን፣ *ገብረሰል ኣረኣጃዮ፡ ምታዊ ዓመፅ ኣብ ጎንደትግራይ* (ኢልኖር ፕረስ፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 13 (ትኹረት ዝወሰኸ)። ክፍለጥ ዝገበኦ ራዕድን ምፍርራሕን ምታዊ ዓመፅ ምስ ስምምዕነት ምቁራፅ ተፀብኦ ኣይጠፍኣን፤ *ተወከሰ ሳሊ ጄንሰንን ሉሲ ካሳን፣ “ኣብ ትግራይ ድሕረ ኣዋርሕ ዝገበረ ስምምዕ ሰለም እውን እንተኸነ ምታዊ ዓመፅ መሰርሒ ኩናት እዩ”* (*ዘፖርቲዮ*)፣ 19 ነሓሰ 2015 ዓ.ም) (“ኣብቲ ክልል ዝርከቡ መረዳታታት ሕክምና የርእይዎ ከም ዘለዉ ምታዊ ዓመፅ ማሕበራትን ንምርዓድን ንምፍርራሕን ንምጥቃም ይቐፅል ምህላዉ እዩ”።

እውን እቲ ዝቐፀለ ማሕበራዊ ፅፂፈ መሊሱ ስንባደ ብምፍጥርን ሰንበቱ ክትሓምም ገይርዎ እዩ። ዋላ እውን ዝተፈላለዩ ሕክምናዊ ሓገዝ እንተረኸቡት ሓደ እውን ልክዕ ኣይነበረን። ኣብ መወዳእታ ሞይታ።⁴⁵⁰

3. ኣብቲ ጉጅለ ሙሉእ ንሙሉእ ወይ ከዓ ብኸፋል ኣካላዊ ህልውንኡ ንምጥፋእ ዝተሰልሑ ኩነታት ሂወት ኮነ ኢልካ ምውራድ

226. እዚ ተግባር ፅንተት- ኩሎም ወይ ከዓ ክፋል እቲ ጉጅለ “ብቐስታ ንምቕታል” ዝዓለመ⁴⁵¹ “እቲ ፈፃሚ ነቶም ኣባላት እቲ ጉጅለ ሽዑ እንተይኮነ ዝቐትሎምስ ድልዎቱ ኣብ መወዳእታ ኣካላዊ ህልውንኡም ምጥፋእ ዝኾነ ብልሓት ኣጠፋፍኦ” ዝሓውስ እዩ።⁴⁵² ከም ቅትለት ወይ ከዓ ምስዓብ ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት እንተይኮነስ ተግባር እቲ ፈፃሚ ኣብ ልዕሊ ኣባላት እቲ ጉጅለ ጭቡጥ ጥፍኣት ወይ ከዓ ጉድኣት ከብፅሖ ኣለዎ ዝብል ረቕሓ ይለን።⁴⁵³ እንተኾነ ግና እዚ ተግባር ፅንተት እቲ ፈፃሚ ብዘንበሮም ዝተኸልከለ ባህሪ ዘለዎም ስጉምትታት ዝተማለኹ ይኸውን። ብርግፅ ብጭቡጥ እቲ ዝበፀሐ መጠን መጉዳእቲ ወይ ከዓ ሞት መሰረት ብምግባር ናይቲ ፈፃሚ ተግባር ረቕሓታት ቅትለት ወይ ከዓ ምስዓብ ሓደገኛ ኣካላዊ ወይ ከዓ ኣእምሮኣዊ ጉድኣት ናይ ምምላእ ዕድል ኣለዎ።⁴⁵⁴ ብዝበለፀ ድማ “ገበናትፅንተት እቲ ፈፃሚ ነቲ ዕላማ ዝገበሮ ጉጅለ ንምጥፋእ ዝሓዘ ተልእኾ ንምዕዋት ዝመረጸ ኣገባብ ብጣዕሚ ውፅኢታውነቱ ክረጋገፅ ኣለዎ ኣይብልን። ዋላ እውን እቲ ዝተመረፀ ኣገባብ ናይቲ ፈፃሚ ሓሳብ ሙሉእ ንሙሉእ ክፍፅም እንተዘይከኣለ ማለት እቲ ጥፍኣት ከይተፈፀመ ይግደድ፣ ውፅኢታዊ ዘይምኃኑ ጥራሕ ርኽቦት ሓሳብ ፅንተት ኣይኸልከልን።”⁴⁵⁵

227. እቲ ዘድሊ እቲ ኩነታት ሂወት ብጂኦግራፊ ወይ ከዓ ማሕበራውን ባህላውን ምፍራስ እንተይኮነስ ኣካላዊ ህልውንቲ ጉጅለ ሙሉእ ንሙሉእ ወይ ከዓ ብኸፋል ንምጥፋእ ብቲ ፈፃሚ ኮነ ተባሂሉ⁴⁵⁶ ዝወረደ ምኃኑ እዩ።⁴⁵⁷ ዝድለዩ ዓይነታት ተግባር “ንሂወት መሰረታዊ ነገራት ንንውሕ ዝበለ እዋን ኮነ ኢልካ

⁴⁵⁰ ሪታ ካሕሳይ፣ ረዊና ካሕሳይን ሳሊይ ኪብልን፣ ብቐሊል ኣረኣኦ፣ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ገንጻትግራይ (ኢልፍር ፕረስ፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፃት 62-65።
⁴⁵¹ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቐልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 233።
⁴⁵² ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 546፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ስታኪቶ፣ ኣይ.ቲ.-97-24-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 24 ሐምሌ 1995 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 517-518። ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ኣካላዊ፣ ኣይ.ቲ.-96-4-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 27 ነሐሴ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 505። ብተወሳኺ ተወከስ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰጠ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክርሻይ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3፣ ዓንቀፅ 161 (“ካብ ምቕታል ወፃኢ ስልትታት ኣካላዊ ምጥፋእ”)፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቐልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 226፣ 228-229።
⁴⁵³ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 546፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ፖሊቲካ ክልላት፣ ኣይ.ቲ.-05-88-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ሰኔ 2002 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 814፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብራድኒ፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ነሐሴ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 691፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ስታኪቶ፣ ኣይ.ቲ.-97-24-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 24 ሐምሌ 1995 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 517።
⁴⁵⁴ ተወከስ ንኣብነት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቐልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 227-228፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 24 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 546፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብራድኒ፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ነሐሴ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 906።
⁴⁵⁵ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲያኖ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 32።
⁴⁵⁶ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰጠ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ብስጉን፣ ሄርዘገሺን፣ ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 344፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቐልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 226፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ምላዳቶ፣ ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3434፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 547፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቐልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 741።
⁴⁵⁷ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰጠ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ብስጉን፣ ሄርዘገሺን፣ ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጆይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 344 (“ዕንወት ታሪኻዊ፣ ባህላውን ሃይማኖታውን ቅርስታት ኣካላዊ ህልውን እቲ ጉጅለ ብስልሒት ንምጥፋእ ኮነ ተባሂሉ ከም ዝወርዱ ኩነታት ሂወት ኣይቐፀርን”)፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቐልጫር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 226፣ 230-231፣ 234፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ክሪስቲያኖ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 32፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሳሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ምላዳቶ፣ ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3434፤

ሐቢኢክ ምሐዝ (ክቕርብ ዘይምግባር) ወይ ከዓ ሓጢጥካ ምውሳድ ዝዘመዱ ዓይነታት።”⁴⁵⁸ ናይዚ ተኸእሎ እውን ከም “ምክልከል ምግብ፣ ሕክምና፣ መፅለሊ ወይ ከዓ ክዳን፣ ምስኣን ንፅህና፣ ብስልሒት ካብ መንበሪ ምብራር፣ ካብ መጠን ንላዕሊ ብምስራሕ ወይ ከዓ ብኣካላዊ ፀቕጢ ዝመፅእ ድኻም”⁴⁵⁹ መልክዕ ከጋጥም ይኸእል እዩ።

228. ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያን “መፃምዱ ዝኾኑ ክልላዊ መንግስታትን” “ህዝቢ ትግራይ ንዋታውን ንህልውንኡ ኣድላይቲ ዝበሃሉ ግልጋሎታትን ከም ሓለዋ ጥዕና፣ መፅለሊ፣ ማይ፣ መሐለዊ ንፅህና፣ ትምህርትን ምግብን ብስልሒት ንክስእን ዝዓለሙ ኣዝዮም ሰፋሕቲ ዝተፈላለዩ መጠን ዘለዎም ስጉምታት ፈጻሚ ስጉምታት ክብል ከሲሱ እዩ።”⁴⁶⁰ እዞም ተግባራት እዚኣቶም ንንውሕ ዝበለ እዋን ክፍፀሙ እንተኸኢሎም ብጭቡጥ ንኣይ ጉጅለ ኣካላዊ ህልውንኡ ናይ ምጥፋእ ተኸእሎም ዝለዓለ እዩ። ብርግፅ እቶም ዝወረዱ ስጉምታት ብጭቡጥ ኣካላዊ ህልውንኡ ከጥፍእዎ ይኸእሉ ዶ ንዝብል ወድዓዊ ተኸእሎ - ባህሪኡም፣ ግዝ ንውሓቶምን ተቓላዓይነት እቲ ዝተጠቐሙ ሰብን ዝመሰሰሉ ረቕታታት ኣብ ግምት ብምእታው- እቲ ረቕታ ተማሊኡ ዶ ንዝብል ዳህሳስ ብጠዕሚ ኣገደስቲ ክኾኑ ይኸእሉ እዮም።⁴⁶¹

ሀ) ሰብ-ሰራሕ ዓፀቦን ብጥምየት ምስቓይን

229. ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ “ክእመኑ ዝኸእሉ ምክንያታዊ መሰረታት [...] ሰላማዊ ህዝቢ ብጥምየት ብምስቓይ ከም ሜላ ቅዱ-ኩናት ከም ዝተፈፀመን።”⁴⁶² ከምኡ

ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 547፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 741፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ፖሊሽን ካልኦት፣ ኣይ.ቲ.-05-88-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ሰነ 2002 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 854።

⁴⁵⁸ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 234፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ኤ.ኣር.98ቢ.1፣ ውሳኔ፣ 4 ሓምለ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 34፣ 37፣ 47፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 740። ብወሰኒ ተወስኑ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልከልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሽያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ 7ፅ 3፣ ዓንቀፅ 161።

⁴⁵⁹ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰበ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልከልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሽያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ 7ፅ 3፣ ዓንቀፅ 161፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 30 መጋቢት 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 226፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ምላዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-09-92-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ሕዳር 2010 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 3434፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 547፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብራድኒ፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ነሐሴ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 691፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ስታኪቲ፣ ኣይ.ቲ.-97-24-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 24 ሓምለ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 517፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-96-13-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 18 ጥሪ 1992 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 157፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-1-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 13 ጉንቦት 1991 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 115-116፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ኣካላዊ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር.-96-4-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 27 ነሐሴ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 506።

⁴⁶⁰ ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 84 ሲ.ኤ.፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-98-33-ኤ.፣ ውሳኔ፣ 11 ሚያዝያ 1996 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 32 (“ትኹረት ዓለም-ለኻ ኣብ ስብረቲካ ብምንግብን ተቃራኒ ሕቡራት መንግስታት ኣብቲ ከባቢ ምንግስታት ተወሲኹም ነቶም ትልጫ ፅንተት ዝሃንደሱ ካብላት ዋና ሰብሞኪ ቪ.ኣር.ኤስ ብጠዕሚ ቀጥታውን ወፅኢታውን ብዝኾነ መንግስቲ ናብ ተግባር ከይቕይሩ ክልኪልዎም እዩ። በዘም ኩነታት እዚኣቶም ምስተገደቡ ነገ ህንደሳ ዘርኢ-ፅንተት ክመዘም ዝኸእል መቕፃዕቲ ብዝኸኸነ ኣገባብ ኣብ ተግባር ብምውፃል እዮም ፈጻሚዎም”)።

⁴⁶¹ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ካራድዲቲ፣ ኣይ.ቲ.-95-5/18-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 15 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 548፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ቶልሚር፣ ኣይ.ቲ.-05-88/2-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ታሕሳስ 2005 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 742፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ፖሊሽን ካልኦት፣ ኣይ.ቲ.-05-88-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 3 ሰነ 2002 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 816፣ ዓለም-ለኻዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ 70ን ኣብ ናይ ቀደም ይገኘሉሎም፣ ከሰሲ ዓቓቢ-ሕገ ምስ ብራድኒ፣ ኣይ.ቲ.-99-36-ቲ.፣ ውሳኔ፣ 26 ነሐሴ 1996 ዓ.ም ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 906።

⁴⁶² ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 96። ብወሰኒ ተወስኑ ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 24 (“[ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ] ብመንግስቲ ፌደራልን መፃምዱ ክልላዊ መንግስታትን ሰብአዊ ሓገዝ ናብ ትግራይ ከይኣኑ ዝተፈፀመ ክልኪላን ምትዕንቓፍን ኣብ ልዕሊ ሲቪላት ሰባት ጥምየት ከም መሰርሒ ኩናት ምጥቃም ዝተገበረ ክልኪላ ዝጠሓስ ምዃኑ ኣቐዳሚ ኣረጋገፁ እዩ”)።

እውን መንግስቲ ኢትዮጵያን “መፃምዱ ዝኾኑ ክልላዊ መንግስታትን” “ሀዝቢ ትግራይ ንህልውንኡ ወሰንቲ ዝበሃሉ [ቐረባት] ከም ... ምግብ ሓዊሱ ብስልጢን ንክስእን ዝዓለሙ ኣዝዮም ሰፋሕቲ ዝተፈለለዩ መጠን ዘለዎም ስጉምታት ከም ዝፈጸሙን”⁴⁶³ ኣረጋገጹ እዩ።

230. ብተወሳኺ መንግስቲ ኢትዮጵያ ንክልል ትግራይ ኮነ ኢሉ መሰረታዊ ነገራት ሂወት ክትስእን ብምግባር እዚ ኣቶም እውን ጉጅለ ተጋሩ ንምጥፋእ ዘኸእሉ ዝተሰልጡ ኩነታት ሂወት ከምርሑ ዝኸእሉ ከም ዘውረደ ክእመኑ ዝኸእሉ ምክንያታዊ መሰረታት ኣለዉ እዮም።

231. ብሓብር ሓቢሮም ክርእዩ ዝግበኡም ምጥማይ ተጋሩ ክልተ መልክዕ ኣለዎ፡- ቀጥታዊ ብዘይኮነ ብወታሃደራት ሓዊሱ ብፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጸመ ምትዕንቓፍ (ዓለም-ለኸዊ) ሓገዝ ምግብ እንትኸውን፤⁴⁶⁴ ብቐጥታ ድማ ኣብ መሬት ብሓይልታት ኢትዮጵያ፣ ኤርትራን ኣምሓራን ዝተፈጸመ ዕንወት ምህርቲ፣ ዘራእትን ተሓራሳይ መሬትን እዮም።

232. መጀመርታ ብፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝፍፀም ዝነበረ ምትዕንቓፍ ሓገዝ ምግብን ሰብኣዊ ድጋፍን ንክባቢ ክልተ ዓመት ኣብ ዝነበረ ጎንዒ ሓቢሩ ዝዘለቐ እንትኸውን ከምኡ እውን ኣብ ሓደ ሓደ ግዘ ስትራቴጂክ እዩ ነይሩ።

233. ኩናት ዝተወለዐሉ ዓመታዊ ምህርቲ ምስ ዝእከበሉ ወርሒ ሕዳር ምግጥጣሙ- ኣብቲ ግዘ ሓገዝ ምግብ ብዝለዓለ ዝድለዮሉ ነይሩ። ኣብቲ ግዘ ዘራእቲ ዝዕፀድሉን ደሓር ድማ መኼዳ ዝግበረሉን ከምኡ እውን ናብ ሕፋጭ ንክቐየር ዝጠሓነሉን፣ በዚ ኣቢሉ እውን ናይቲ ከባቢ ማሕበረሰብ ክሰብ ነቲ ዝቐፀል ዓመት ወቕቲ ንሙሉእ ዓመት ናብርኣም ዝመርሖሉ እዩ።⁴⁶⁵ ኣብ ወርሒ ሕዳር 2013 ዓ.ም ሰብኣዊ ሓገዝ ምዕፃው ማለት 7 ሚልዮን ተጋሩ ንዝቐፀል ዓመት ምግብ ንምርካብ ኣብ ፀገም ንክሓልፉ መንግስቲ ፌደራል ንዝሓዘ ትልሚ ዘረጋግፀ እዩ።⁴⁶⁶ እቲ ብጣዕሚ ዝቐፀለ ዕፅዋ ብሓብር ምስቲ ኣብ ታሕቲ ተገለጹ ዘሎ ዕንወት ምህርቲ ብኸይዲ ኣብ ሕዳር 2015 ዓ.ም ዝደኸደኹ ፍርቂ ሚልዮን ህፃናት ኣስዒቡ እዩ።⁴⁶⁷

234. ቅድሚ እቲ ኩናት እውን እንተኾነ ዳርጋ ፍርቂ ሚልዮን ህዝቢ ትግራይ ኣብ ሓገዝ ምግብ ዝተደረኸ እዩ ነይሩ።⁴⁶⁸ እንተኾነ ግና ብዙሓት ተጠቀምቲ ኣብ ትግራይ ውሕስና ምግብ ንምምሕያሽ ዝውዕል ዝነበረ መፍረያይ ሴፍቲ ኔት መደብ ክረኽቡ ኣይከኣሉን፤ ምክንያቱ ድማ መንግስቲ ፌደራል ነዚ መደብ ዝውዕል ካብ ነሓስ 2012 ዓ.ም ክሰብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ንትግራይ ክወሃብ ዝነበረ ጥረ ቅርሺ ቅድሚ እቲ ኩናት ምውልዑ ብምክልኻሉ።⁴⁶⁹

⁴⁶³ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ቲ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 84። ብተወሳኺ ተወካዪ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 203 (“እቲ መፅናዓይ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ንህልውንኡም ኣድላይቲ ዝበሃሉ ነገራት ንምስኣን ዝተወሰዱ ዝተፈለለዩ መጠን ዘለዎም ስጉምታት [...] ዝሓውስ) ከብ ምግብ ብተወሳኺ ቐረብ ሓለዎ ጥዕና ዘሳልጡ፣ መፅለሊ፣ ማይን መሓለዊ ንፅህናን፣ ከምኡ እውን ትምህርትን ረኺቡ እዩ። እዞም ‘ኣድላይቲ ነገራት’ ኮነ ተባሂሉ ምክልኻል ወይ ከዓ ክስእን ምግባር ገበን ጥምየት ከም መሰርሒ ቅዱ-ኩናት ዘማልእ እዩ”።

⁴⁶⁴ ብተወሳኺ ምስ ዘፈር ጥዕና ዝተሓሓዘ ተወካዪ ኣብ ታሕቲ ክፋል 5.ረ.3.ለ።

⁴⁶⁵ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ካልኦትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብኣዊ ኩነታት (ቅፂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 82።

⁴⁶⁶ ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ፣ “ኢትዮጵያ፣ መራሕቲ ክልል ትግራይ ንጎረቤት ኣምሓራ ከም ዘጥቅዑ ኣሚኖም” (ዘ ጋርድያን፣ 5 ሕዳር 2013 ዓ.ም) (ካትሪን ሶዚ ብምፅራሕ፣ ኣብ ሕቡራት መንግስታት ነባርን መተሓበረ ሰብኣዊ-ነትን ኣብ ኢትዮጵያ፣ ብምቁራፅ መራኽቢ፣ ምዕፃው መንገዳ፣ ሕፅረት ማይ፣ ነዳድን ጥረ-ቅርሽን ናብ ትግራይ ክበፀሉ ከም ዘይከኣሉ ፀብፃብም እዮም፤ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ንመንግስቲ ፌደራል ኢትዮጵያ “ንሙሉእ ሰብኣዊ ቀረብ” እንዳለሙ ከም ዝርከብ ፀብፃብ እዩ።

⁴⁶⁷ ታህሳስ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕዳር ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘ ላንሰት 774፣ ገፅ 774።

⁴⁶⁸ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ከነኡም ትግራይ ብምጥማይ ክሰሉ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁴⁶⁹ ዓፀበ ኣቐዲምካ ምጥንቓቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርነግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ መጠንቀቓታ ውሕስና ምግብ ኢትዮጵያ (2 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።

235. እቲ መንግስቲ ኣብቶም ናይ መጀመርታ ሓሙሽተ ሰሙናት ዝነበረ ውግእ ናብ ትግራይ ዝኾነ ነገር ከይኣቱ ከልኪሉ እዩ ተባሂሉ ይኸሰስ።⁴⁷⁰ ኮሪይር ሰብኣዊ ሓገዝ ኣብ 23 ሕዳር 2013 ዓ.ም ከም ዝተኸፈተ ዋላ እውን ዕላዊ እንተተገበረ እቲ ሓገዝ ብሓቂ ናብቶም ዝተፈለዩ ቦታታት ምብፅሖ ምርግጋፅ ኣይተኸኣለን።⁴⁷¹
236. ወታዕደራት ኢትዮጵያ ምግብ ናብ ትግራይ ከይኣቱ ከልኪሎም ተባሂሉ ይኸሰሱ እዮም።⁴⁷² እንኮላይ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ እውን “መንግስቲ ፌደራልን መፃምዱን ትግራይ ሰብኣዊ ሓገዝ ከይትረክብ ብፅኑዕ ከም ዝኸልከሉን ዘተዓናቕፉን” ኣረጋገፁ እዩ።⁴⁷³
237. ቅድሚ እቲ ኩናት ምውልዑ መንግስቲ ፌደራል ሓዲሽ ቅርሺ ቀይሩ ኣብ ስራሕ ዘውዓለ እንትኸውን ነባር ቅርሺ ብቲ ሓዲሽ ቅርሺ ንምቕያር ዝነበረ ዕድል ግና ኣብ ተመሳሳሊ እዋን ከም ዝኸልከሎ ይኸሰስ እዩ። ውሱን ክፋል ህዝቢ ትግራይ ጥራሕ ነባር ቅርሺ ብሓዲሽ ቅርሺ ኣብ ዝቐየሩሉ፣ ዝተረፈ ተጋሩ ግና ሓንሳዕ ዕፅዋ ምስተነበረን ከምኡ እውን ባንክታት ብምዕፃዎም ምኽንያት ባንኪ ሒሳብ ቁፅሮም ምድስካሉን ስዒቡ ቅርሺ ክረኽቡ ኣይከኣሉን።⁴⁷⁴ ዋላ እውን ቀዳማይይ ሚኒስትር ኣብይ እዞም ስጉምታታት እዚኣቶም ምስ ምድላው ኩናት ከም ዘይዘመዱ እንተገለፁ፣ ካብ ከምዚ ዓይነት ሃንደበታዊ ለውጢ ፋይናንስ ከብፀሉም ዝኸእል ዘይተርፍ ከበድቲ ሳዕቤናት ንምክልኻል ግና ዝተወሰደ ዝመስል ስጉምቲ የለን።⁴⁷⁵
238. እዞም ሳዕቤናት እዚኣቶም ንተጋሩ ሓደገኛ ምንግልታዕን እንኮላይ እውን ጭካነን ኣውራጃም እዮም። ሓዲሽ ቅርሺ ንምርካብ ዘይተመጣጠነ ነባር ቅርሺ ንክኸፍሉን ዝተኸፈተ ቅርንጫፍ ባንኪ ንክረኽቡ ኣማኢት ኪሎ ሜትራት ክጓዓዙን ገይሩ እዩ። ብመዓልቲ ካብ ባንኪ ዘውፅእዎ መጠን ቅርሺ ገደብ ንዝተገበረሎም ተጋሩ ዕቋር ንመብዛሕቲኡ ተበፃሕነት ኣይነበሮን፤ ከምኡ እውን ካብ ባንኪ ገንዘብ ዘውፅኡ ሰባት ናብ ገዝኣም እንትምለሱ ብወታዕደራት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ዝሕለዎ ፍተሻ ናቕጣታት መብዛሕቲኡ ግዘ ይሕደጉ ነይሮም እዮም።⁴⁷⁶
239. ኣብ በልጅዮም ዩኒቨርስቲ ጌንት መሰረት ብዝገበሩ መካየድቲ መፅናዕቲ ኣብ ጉንበት 2013 ዓ.ም ካብ ዝተኸፋፈለ ረድኤት 25% (ከባቢ 12.4 ሽሕ ቶን) ኣብቲ ዝነበረ ስሩዕ ምክፍፋል ኣይተቐፀረን፣ እዞም እውን ሰፊሕ ስርቂ ሓገዝ ነይሩ ዝብል ሻቕሎት ፈጠሩ እዩ።⁴⁷⁷ እቲ ሓገዝ ናብ ዝግብኣም ተጠቀምቲ በዲሎ ዶ ኣይበሐፅን ዝብል ተመሳሳሊ ሻቕሎት ኣብ ለካቲት 2013 ኣ.ም ብቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብኣዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት ተዘረቡ እዩ።⁴⁷⁸ ብርግፅ ዋላ እውን ኣብ ጉንበት 2015 ዓ.ም እንተኾነ ትክል

⁴⁷⁰ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ኣይልታት ኤርትራ ከነኣሎም ትግራይ ብምጥማይ ከሲሱ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁴⁷¹ ዓፀበ ኣቕዲምካ ምጥንቃቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ መጠንቀቕታ ውሕስና ምግብ ኢትዮጵያ (2 ታሕሳስ 2013 ዓ.ም)።

⁴⁷² ባቢይ ጎሽ፣ “እቲ ናይ ዓለም ናቕታሊ ኩናት ኣብ ዩኒቨርስቲ እንተይከነስ፣ ኣብ ኢትዮጵያ እዩ ዘሎ” (ብሉምበርግ፣ 13 መጋቢት 2014 ዓ.ም)

⁴⁷³ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 77።

⁴⁷⁴ ተኸለሃይሞኖትት 2. ወልደሚኪኤል፣ “ገሃነም ምምሃዝ፡ ስርዓት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ትግራይ ከመይ ገይሮም ዓፀበ ከም ዘብፀሉ” (2014 ዓ.ም)፣ 15(3) ሂደማን ጂኦግራፊ 290፣ ገፅ 292።

⁴⁷⁵ ተኸለሃይሞኖትት 2. ወልደሚኪኤል፣ “ገሃነም ምምሃዝ፡ ስርዓት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ትግራይ ከመይ ገይሮም ዓፀበ ከም ዘብፀሉ” (2014 ዓ.ም)፣ 15(3) ሂደማን ጂኦግራፊ 290፣ ገፅ 292።

⁴⁷⁶ ተኸለሃይሞኖትት 2. ወልደሚኪኤል፣ “ገሃነም ምምሃዝ፡ ስርዓት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ትግራይ ከመይ ገይሮም ዓፀበ ከም ዘብፀሉ” (2014 ዓ.ም)፣ 15(3) ሂደማን ጂኦግራፊ 290፣ ገፅ 292።

⁴⁷⁷ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ክልኣትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብኣዊ ኩነታት (ቁፃ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 56።

⁴⁷⁸ ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብኣዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ብዛዕባ ሰብኣዊ ድጋፍ ሓዲሽ ሓበሬታ፣ ፀብፃብ ኩነታት (21 ለካቲት፣ 2013 ዓ.ም)።

ዓለም-ለኸ ልምዳት ሕቡራት መንግስታት አሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.አይ.ዲ.) ንትግራይ ዝግበር ሓገዝ ምግብ “ኣብ ኩነታት ዓፀብ-ዓይነት ኮይኑ እንዳተሳቐየ ንዝርከብ ህዝቢ ትግራይ ንክበፀኡ ዝተተለመ ሓገዝ ምግብ ተጠውዶ ኣብ ከባብያዊ ዕዳጋ ይሸወጥ ምንባሩ” ስለዝረኸበ ንግዚኡ ጠጠው ክብል ገይሩ እዩ።⁴⁷⁹

240. ኣብ ጉንቦት 2013 ዓ.ም ዝለዓለ ወኪል ጆሴፍ ቦሬልን ኮሚሽነር ክራይሲስ ማኔጅመንት ጃነዝ ሌናርቲቶን “ጥምየት ንምክልኻል ቅልጡፍን ሙሉእ ዝርገሐን ዘለዎ ሓገዝ ምግብ” እንትፀውዑ “ሰብኣዊ ሓገዝ ከም ኣፅዋር ኩናት መሰርሒ ምጥቃም ዓብይ ጥሕሶት ዓለም-ለኸ ሰብኣዊ ሕግታት እዩ [...]። ብግዚኡ ንክይበፀኡ ኮነ ኢሎም ዝዕንቅፉ ዘለዉ እውን ክሕተቱ እዮም” ክብሉ ተዛሪቦም እዮም።⁴⁸⁰ ኣብ ማእኸል ሰነ 2013 ዓ.ም መብዛሕቲኡ ክፋል ትግራይ ተበፃሕነት ኣይነበሮን።⁴⁸¹

241. ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ ኣሕመድ “ኣብ ትግራይ ጥምየት ዝበሃል ከም ዘየለ” ተዛሪቦም እዮም።⁴⁸² እንኮላይ እውን ኣብ 2013 ዓ.ም ኣብ ትግራይ ሰብ-ሰራሕ ጥምየት ኣሎ ንዝብል ወቐሳ መልሲ ንምሃብ ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ “ኣብ ትግራይ ጥምየት ክህሉ ይኸእል እዩ፣ ከምኡ እውን መንግስቲ ጥምየት ንፖለቲካ መሰርሒ ክጥቀም ይኸእል እዩ ዝብል ፍፁም ፕሮፖጋንዳ ምኃኑ ከምኡ እውን ብዝኾነ መንገዲ ዝተረጋገፀ ከም ዘይኮነ” መልሲ እንትህቡ፣ ኣብ ትግራይ ህዝቢ ብጥምየት ይመውት ኣሎ ንዝብል ከረድእ ዝኸእል ሓበሬታ ከም ዘየለ ሓቢሮም እዮም።⁴⁸³

242. ቐዳማይ ሚንስትር ኣብይ ኣብ 1977 ዓ.ም ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ኣጋጢሙ ዝነበረ ድርቂ ብምጥቃስ “ጂንታ” (ሓይልታት ትግራይን ብሓፈሻ ተጋሩን ንምጥቃስ ዝውዕል ቃል) መዝሚዙ ተጠቐሙሉ እዩ ክብሉ ተዛሪቦም እዮም።⁴⁸⁴ እንተነኣሰ እዚ ክሕደት ዝሕብሮ ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ ብዛዕባ ወቐሳታት ጥምየትን ህልቂትን ሓበሬታ ከም ዘለዎም - እንተነኣሰ ክምርምሩ ከም ዘለዎም መጠንቀቕታ ዝሃቦም ኮይኑ - ዋላ እውን ቅድሚኡ ሓበሬታ እንተዘይነበሮም ናይ ምርምራ ስጉምቲ ንክወስዱ እኹል መባራብሪ ሓበሬታ ደወል ዝረኸቡሉ እዩ።

243. ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ እቲ በይናዊ ቶኩሲ ምቁራፅ ነቶም “ናይ ስርዓቱን መፃምዱን ሰራዊት ኣብ ማእኸል ትግራይ ሰነ 2013 ዓ.ም ዝበታተኑዎም ሓይልታት ትግራይ ይድግፍ እዩ ንዝበልዎ ህዝቢ ትግራይ ንምቕፃዕ” ተጠቐሙሉ እዩ ዝብል ወቐሳ ይቐርቡሎም እዩ።

⁴⁷⁹ ትካል ዓለም-ለኸ ልምዳት ሕቡራት መንግስታት አሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.አይ.ዲ.)፣ “መግለጻ ብመመሓደሪት ሰማንታ ፓወር” (25 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)።
⁴⁸⁰ ሕብረት ኣውሮጳ፣ “ኢትዮጵያ፣ መግለጻ ብላዕለዎይ ወኪል ጆሴፍ ቦሬል ከምኡ እውን ኮሚሽነር ምሕደራ ቅልውላዎት ጃነዝ ሌናርቲቶ ብዛዕባ ክልከለ ተበፃሕነት ሰብኣዊ ናብ ትግራይ (6 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።
⁴⁸¹ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፣ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ኮነ ኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ክሰሉ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም) (“ኣብ ወርሒ ጉንቦት ኢ.ሲ.ኤፕ.ኤ ወኪላት ረድኤት ኣብ መቐፃፀሪ ጣብያታት ክምለሱ ከም ዝተገበሩን ሰራሕተኛታት መጥቃዕቲ፣ ምርመራ ወይ ከዓ ኣብቲ ክልል ከይሰርሑ ክልከለ ከም ዝበፀሉም ዘርእዩ 130 ኣጋጣሚታት ሰነዱ እዩ። ሎውኮክ ንሮይተርስ ከም ዝገለፀሉ ኤርትራውያን ‘ብግል፣’ ንከምዚ ዝበሉ 50 ኣጋጣሚታት ተሓተቲ እዮም እንትብሉ ናይ ኢትዮጵያ ወታደራዊ ክዳን ዝተኸደኑ ድማ ንካልኣት 50 ኣጋጣሚታት ተሓተቲ እዮም ኢሎም እዮም። ክብ ኣምሓራ ወለንታውያን ምልሻ ን27 ኣጋጣሚታት ተሓተቲ እዮም ኢሎም እዮም። እንኮላይ ሓይልታት ትግራይ እውን እንተነኣሰ ኣብ ሓይ ኣጋጣሚ ከምዝገባንቀፉ ገሊፆም እዮም”።
⁴⁸² ቢ.ቢ.ሲ፣ “ናይ ኣብይ ኣሕመድ ኢትዮጵያ፣ ‘ኣብ ትግራይ ጥምየት የለን’” (ቢ.ቢ.ሲ፣ 14 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁸³ ብኣምና ትግራይ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 29 ለካቲት 2013 ዓ.ም (ናብ እንግሊዝኛ ትርጉም በቲ ዝፀሓፈ ቀሪቡ እዩ)። ብተወሳኺ ተወኪሎ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 239 (“16 ሰነ 2013 ዓ.ም ብቴሌቪዥን ዝተገበረ ቃለ-መጻኢት እቲ ጠቅላይ ሚንስትር ሀ.ወ.ሓ.ት ኣብ 1977 ዓ.ም ዝነበረ ድርቂ ሰብኣዊ ሓገዝ ንወታደራዊ ረብሓ ተጠቐሙ እዩ፣ ስለዝኾነ ነዚ ስዒቡ ኣብቲ ግዜ መንግስቲ ከውድቕ ክኢሉ እዩ ክብል ዘቕረበ ወቐሳ” ብምጥቃስ)።
⁴⁸⁴ ብኣምና ትግራይ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 29 ለካቲት 2013 ዓ.ም (ናብ እንግሊዝኛ ትርጉም በቲ ዝፀሓፈ ቀሪቡ እዩ)። ሰብኣዊ መንግስቲ “ብኸይዲ ብሓፈሻ ህዝቢ ትግራይ ብሰፊሑ ንምሕዋስ እንዳተሰፋሕፈሐ ዝኸይ ፀረ-ሀ.ወ.ሓ.ት ተረኺ [...]” ከም ዘሰፋሕፈሑ ተረኺቡ እዩ፣ ብተወሳኺ ተወኪሎ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 33።

“እቲ ምቁራፅ ተኹሲ ዝሓመመት ደርሆ ንምሕካም ብዕራይ ክንገብርዎ ደብልናን ብዝተባህሰ ምክንያት እዩ [እዚ ቅኔአዊ ዘረባ ብዕራይ ዝተባህሰ ኢትዮጵያ ዝውክል እንትኸውን ዝሓመመት ደርሆ ድማ ንትግራይ ዝውክል እዩ]። ህዝቢ ትግራይ ዓርሱ ዘድሕን እንተኾይኑ እስኪ ንርአዮ” ኢሎም እውን ተዛረቦም እዮም።⁴⁸⁵

244. ኣብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ትሕቲ ዋና ፀሓፊ መተሓበበሪ ሰብአዊ ጉዳያትን ሓገዝ ህፁፅ ግዘን ካብ 2010-2014 ዓ.ም ዝነበሩ ማርክ ሎኮክ “ሰራዊት ኤርትራን ከባብያዊ ዕጡቓትን ካብ መንግስቲ ቁፅፅር ወፃኢ ኣብ ዘለዉ ቦታታት ንዝርከብ ልዕሊ 1 ሚልዮን ህዝቢ ኮነ ኢሎም ኣቕርቦት ከይበፀሑ ከልኪሎም እዮም።”⁴⁸⁶ ከምኡ እውን መብዛሕቲኡ ናብ ትግራይ ዝኣቱ ሓገዝ ምግብን ካልኣትን “መንግስቲ ናብ ዝተቐፀፀም ከባቢታት እዩ ዝኸይድ” ክብሉ ተዛረቦም እዮም።⁴⁸⁷ ሓይልታት ኤርትራ “ንህዝቢ ትግራይ ብምጥማይ ክገደዱ ይጅምሩ ኣለዉ” ክብሉ ወቕሶም እዮም።⁴⁸⁸

245. ኣብ ሓምለ 2013 ዓ.ም መንግስቲ ኢትዮጵያ ምትዕንቓፍን ምፍርራሕን ብምጥቃም ኣብ ኢትዮጵያ ናብ ትግራይ ሰብአዊ ሓገዝ ንምብፃሕ ዘኸእል ወሳኔ ዝኸነ መንገዲ ዓፅዩ ተባሂሉ ይውቀስ እዩ።⁴⁸⁹ እቲ መንገዲ ናብ ትግራይ ንምብፃሕ ክጠቅም ዝኸእል ብሕታዊ መንገዲ እዩ ነይሩ። ንኣብነት ኣብ 18 ሓምለ 2013 ዓ.ም ሓገዝ ዝፀዓና መኻይን ካብ ሰመራ ንሰሜን ኣንፈት 60 ማይል ርሒቑ ኣብ ዝርከብ ቦታ ብዘይተፈለጡ ዕጡቓት እንትቃፀሉ እንኮላይ እውን ብዙሓት መኻይን ዘሚቶም እዮም፤ በዚ ኣቢሉ እውን በቲ መንገዲ መስመር እቲይ ዝግበር ዝነበረ ኣቕርቦት ሓገዝ ንክቋረፅ ገይሩ እዩ።⁴⁹⁰ ኣብ ሓደ ወርሒ ውሽጢ 50 መኻይን ጥራሕ በቲ መንገዲ እቲይ ክጓዓዝ ክኢሉን እዩን።⁴⁹¹ ብመሰረት ፕሮግራም ምግቢ ዓለም ካብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ፍቓድ ክርከብ ብዘይምክኣሉ 170 መኻይን ኣብ ሰመራ (ክልል ዓፋር) ጠጠው ኢሉን ነይረን።⁴⁹² ሰራሕተኛታት ሓገዝ ኣብ መዕረፍ ነፍርቲ መጥቃዕቲ ይበፀሑም ነይሩ ዝተባህሰ ወቕሶ እውን ኣሎ።⁴⁹³

246. ኣብ መጀመርታ ነሓስ 2013 ዓ.ም መንግስቲ ኢትዮጵያ ፍቓድ ስራሕ ዶብ ኣልቦ ሓኻይምን ቤት ምክሪ ስደተኛታት ኖርወይን (ኖርዌጅያን ረፍጂ ካውንስል) ሰሪዙ እዩ።⁴⁹⁴

247. ብተወሳኺ ብጎንፂ ዝበፀሐ ዕንወት እንትበሃል ሓገዝ ምግቢ እንተዘይሃልዩ ዝርከብ ምህርቲ ውስን እዩ። ኣብ ወርሒ ነሓስ 2013 ዓ.ም ሰብአዊ ኣቕርቦት ኣብ ዝተፀንቀቐሉ እዋን ወሰኽ ዋጋ ዋና ምግቢ ካብ ማእኸላይ ሓሊፉ ልዕሊ 70% እዩ ተወንጨፉ ነይሩ።⁴⁹⁵

⁴⁸⁵ ተኸለሃዊሞኖት 7. ወልደሚካኤል፣ “ገሃነም ምምሃዝ፡ ስርዓት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ትግራይ ከመይ ገይሮም ዓፀቦ ከም ዘተፀሑ” (2014 ዓ.ም)፣ 15(3) ሂደማን ጂኦግራፊ 290፣ 7ፅ 292 (ኣብቲ ዋና ርቡዕ ኩርናዕ ቅንፍ ብተኸለሃዊሞኖት 7. ወልደሚካኤል)።
⁴⁸⁶ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ከነኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ከሲሱ” (ሮይተርስ)፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁸⁷ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ከነኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ከሲሱ” (ሮይተርስ)፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁸⁸ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ከነኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ከሲሱ” (ሮይተርስ)፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁸⁹ ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኸነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁹⁰ ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኸነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁹¹ ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኸነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁹² ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኸነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁹³ ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኸነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁹⁴ ማክስ ቢራክን ጆን ሁድሰንን፣ “ሰማንታ ፓወር ንነዊሕ እዋን ምትእትታው ሰብአዊ ሓገዝ ተሓላቓ እዩ። ቀውሲ ኢትዮጵያ ግና ናብ ፈተና ኣእተው እዩ” (ዋሽንግቶን ፖስት)፣ 29 ሓምለ 2013 ዓ.ም)፤ ሲሞን ማርክስ፣ “ኢትዮጵያ ክልተ ሰብአዊ ጉጅለታት ካብታ ብኩናት ዝተሃሰዩት ትግራይ ጠጠው ክብሉ ገይሩ” (ብሉምበርግ)፣ 27 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁴⁹⁵ ዓፀቦ ኣቕዳሞካ ምጥንቓቕ ስርዓት ኔትዋርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዋርክ)፣ መጠንቀቓ ውሕስና ምግቢ ኢትዮጵያ (4 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

248. ማእኸል ምትሕብባር ሓዲጋ ክልል ትግራይ ከም ዝፀብጸቦ ኣብቲ ናይ መጀመርታ ዙር ዝነበረ ምክፍፋል ሓገዝ ምግብ ክበፀሖ ካብ ዝግበእ ህዝቢ ኣብ መወዳእታ መጋቢት 2013 ዓ.ም 90% እንትበፀሖ፣ ኣብ ካልኣይ ዙር ድማ ክሳብ ማእኸል ጉንቦት 2013 ዓ.ም 62% እንትበፀሖ፣ ክሳብ መስረከም 2014 ዓ.ም ድማ ሳልሳይ ዙር ክጀመር ኣይከኣለን።⁴⁹⁶ ቦቲ ወርሒ እቲይ እንኮላይ ግልፂ ክኸውን ዝግበኡ ነገር ካብ ነሓስ 2013 ዓ.ም ጀሚሩ ናብ ትግራይ ሓገዝ ምግብ ክቕርብ ካብ ዝኣተዎ 466 መኻይን 38 ጥራሕ እዮን ተመሊሶን (እዙይ ማለት ሓገዝ ወሃብቲ ጉጅለታት ከዓዓዕዘሎም ዝኸእል ስርዓት መጓዓዝያ ስኢኖም እዮም)።⁴⁹⁷ እዙይ እውን ብምክንያት ሕፃናት ነዳዲ ኮይኑ እንኮላይ እውን ኣብ ክልተ ኣጋጣሚታት ዘጋጠመ ቅትለት ሹፈራት ሓገዝ ዘዓዓዕዘ መኻይን ይሓውስ እዩ።⁴⁹⁸
249. ኣብ ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም ቀዳማይ ሚንስትር ኣብይ ምክፋት ተበግሕነት ሰብኣዊ ሓገዝ ኣብ ናይ ሀ.ወ.ሓ.ት ካብ ክልላት ኣምሓራን ዓፋርን ምውፃእ ቅድመ-ኩነት ክውሰን ገይሮም እዮም⁴⁹⁹ - ኣብ ላዕሊ ብዕምቆት ምስ ዝተገለፀ ኩነታት ብዝመሰሰል ደጊሞም ስትራቴጂካዊ ረብሓታት ምቁራፅ ተፃብኦ ሓቢሮም እዮም።⁵⁰⁰ ብተመሳሰሊ፣ ተበግሕነት ሰብኣዊ ሓገዝ ኣብ ቅድመ-ኩነት ክድረኽ ምግባር እቶም ቀዳማይ ሚንስትር መንግስቲ ኢትዮጵያ እንተተሓተቱ መንገዲ ክኸፍት እዩ።⁵⁰¹ ትካላት ሰብኣዊ ሓገዝ ሓገዝ ንክቕርብ ነፃ እዮን፣ ከምኡ እውን “ዝኾነ ሰብ-ሰራሕ ዓፀቦ” ዝብል ወቕሳታት “ፍፁም ፕሮፖጋንዳ እዩ” ብምባል (ኣብ ላዕሊ ዓንቀፅ 241 ከም ዝተጠቐሰ) ኣቐዲሞም ም ዝገበርዎ ቃለ-መሕትት ብግልፂ ዝፃረር እዩ።⁵⁰²
250. እንተኾነ ግና ኣብ ውሽጢ ኣዋርሕ ካብ ማእኸል ሓምለ 2013 ዓ.ም ክሳብ መወዳእታ መስከረም ሓገዝ ሒዘን ናብ ትግራይ ካብ ዝኣተዎ መኻይን ካብቲ ዝድለ 11% ጥራሕ እዮን ዘማልኡ።⁵⁰³ ብተመሳሰሊ ብኸልላዊ ሓይልታት ኣምሓራን ምልሻን ኣብ ዝተቐፃፀርዎም ከባቢታት (ምዕራብ ትግራይ፣ ካብ ተከዘ ንደቡብ ኣንፈት ሰሜን ምዕራብ ትግራይን ክፋል ደቡብ ትግራይን) ዝተኸፋፈለ ሓገዝ ዩሊን።⁵⁰⁴ ነዚ ዘጋጠመ ሕፃናት ሓበሬታ ክገልፅ ዝኸእል ምክንያት ክልከለ ሓገዝ፣ ሕፃናት መራኽቢ ከምኡ እውን/ወይ ከዓ ኣብቲ ከባቢ ውግእ ምህላውን እዮም።⁵⁰⁵
251. ብ26 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም ቤት ምክሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት “ኣብ ኢትዮጵያ እንዳተጋደደን እንዳተስፋሕፈሉን ዝኸይድ ዘሎ ጎንዒ ንኸውዳእን [...] ኣብታ ብኹናት ዝተሃሰዩት ትግራይ ኣጋጢሙ ዘሎ

⁴⁹⁶ ሰፊ ኣኪስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ካልኣትን፣ *ትግራይ፡ መሕበሪ ሰብኣዊ ኩነታት* (ቅፂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 55።

⁴⁹⁷ ሚሽል ኒኮልስ፣ “ዋና ሓላፊ ረድኤት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ዘሎ ዓፀቦ፡ ‘እተን መኻይን እንዳተጋደደን ረኺቡዎን’” (*ሮይተርስ*፣ 18 መስከረም 2014 ዓ.ም)

⁴⁹⁸ ሚሽል ኒኮልስ፣ “ዋና ሓላፊ ረድኤት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ዘሎ ዓፀቦ፡ ‘እተን መኻይን እንዳተጋደደን ረኺቡዎን’” (*ሮይተርስ*፣ 18 መስከረም 2014 ዓ.ም) (ክፍለጥ ዝግበኡ ፕሮግራም ምግብ ዓለም ካብ ትግራይ ክወፃዝ ዝኸኣለ 61 መኻይን ብምጥቃስ)።

⁴⁹⁹ ሳሙኤል ገብሩን ሲሞን ማርክስን፣ “ኢትዮጵያ ዋና ከተማ ተቐዋሚት ክልል ብኣየር ከትድብድብ ተቐሪቦ” (*ብተምበርግ*፣ 9 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

⁵⁰⁰ *ብተወሳኺ ተወከስ* ኣብ ላዕሊ ዓንቀፅ 245።

⁵⁰¹ ብኣምና ትግራይ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 29 ለካቲት 2014 ዓ.ም (ናብ እንግሊዝኛ ትርጉም ቦቲ ዝፀሓፈ ቀሪቡ እዩ) (“ኣደ ዘይመንግስቲ ትካል ሓይ ኪሎ ስርዓይ እውን እንተኾነ ሒዞ ዝመፀ ንህዝብና 1 ኪሎ ከየከፋፍል ዝተኸልከለ ዩሊን። እቶም ዝመፁ ዘድሊ ድጋፍ ኣቕሪብናሎም ኢና”፣ “ንሳቶም [ትካልት ረድኤት ሰብኣዊ ሓገዝ] ንተበግሕነት እንተተሓተቱ ናብ ዝኾነ ቦታ ክኸዱ ከም ዝኸእሉ ንዘረበም ኢና ከምኡ እውን ፀገማት ከጋጥምዎም ዝኸእሉ ቦታታት እንተሃልዮም እውን ሰራዊት ክዕጅቦም ከም ዝኸእል ንገልፀሎም ኢና እንተኾነ ግና ክዕጅቡ ከም ዘድልዩ እዮም ዝገልፀሉና”።)

⁵⁰² ብኣምና ትግራይ ኣብ ትዊተር ዝተለጠፈ፣ 29 ለካቲት 2014 ዓ.ም (ናብ እንግሊዝኛ ትርጉም ቦቲ ዝፀሓፈ ቀሪቡ እዩ)።

⁵⁰³ ቤት ጽሕፈት ምትሕብባር ሰብኣዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብኣዊ ድጋፍ ሓጻኽ ሓበሬታ፣ ፀብፃብ ኩነታት (30 መስከረም፣ 2014 ዓ.ም)።

⁵⁰⁴ ሰፊ ኣኪስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ካልኣትን፣ *ትግራይ፡ መሕበሪ ሰብኣዊ ኩነታት* (ቅፂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 56።

⁵⁰⁵ ሰፊ ኣኪስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ካልኣትን፣ *ትግራይ፡ መሕበሪ ሰብኣዊ ኩነታት* (ቅፂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 56።

አብዚ ዓሰርተታት ዓመት እቲ ካብ ዓለምና ዝኸፍኦ ቀውሲ ዓፀቦ ንምክልኻል ዘይተቐረፀ ተበፃሕነት ሰብአዊ ሓገዝ ፀዊዑ እዩ።”⁵⁰⁶

252. አብ መወዳእታ 2013 ዓ.ም. ን2014 ዓ.ም. ተተንብዮ ዝነበረ ዝድለ ሰብአዊ ሓገዝ “አብ 20213 ዓ.ም ካብ ዝነበረ እንትነፀፀር ብዳርጋ 40% ከም ዝውስኽ እዩ” ትፅቢት ተገይርሉ ነይሩ።⁵⁰⁷

253. አብ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም ፀብፃባት ከም ዘርአይዎ ዋላ እውን ሓገዝ ምግብ አብ ሕድሕድ መበል ሻድሻይ ሰሙን ንኸቐርብ እንተተሓዘ፣ ምክፍፋል ብጭቡጥ አብ መበል ሕድሕድ 5^ይ ወርሒ ጥራሕ ይፍፀም ከም ዝነበረ እዩ።⁵⁰⁸ መካየድቲ መፅናዕቲ ዩኒቨርስቲ ጌንት ካብቲ ጠቕላላ ህዝቢ 38% ጥራሕ አብ መበል 5.5 አዋርሕ ሓንቲ ግዘ ሓገዝ ምግብ ከም ዝረኸበ አረጋጊጾም እዮም።⁵⁰⁹

254. ካብ ጥቅምቲ ክሰብ መጀመርታ ጉንበት 2014 ዓ.ም አብ ተመሳሳሊ አዋርሕ 2013 ዓ.ም ዝነበረ 2.9 ሚልዮን ህዝቢ እንትወዳደር ብድምር ጠቕላላ 1.5 ሚልዮን ህዝቢ ጥራሕ እዩ ሓገዝ ረኺቡ።⁵¹⁰ ብዝበለፀ ድማ “ነቲ ተጠቓማይ ረድኤት ካብ ማእኸላይ ናብ ዝሓሰመ ዝዓቢ ዘሎ ህዝቢ ዝተውሃበ ግብረ-መልሲ ንኡስ ምዃኑ መርአዩ አብ 2014 ዓ.ም ካብ ዝኣተወ ሓገዝ መብዛሕቲኦም ክፋል (ዝተወሰነ) ብዒሒቶም ጥራሕ እዮም ወሲዶም።”⁵¹¹ ምቁራፅ መሰረታዊ ግልጋሎታት ከም ባንክን መብራህትን ቀዲሉ እዩ።⁵¹² መብራህቲ ዩላን ማለት ተጋሩ ምግብ ክዕድጉ ኣይኸእሉን ማለት እንትኸውን ነዳዲ ዘይምህላው ድማ ሰብአዊ ሓገዝ ናብቲ ከባቢ ህዝቢ ሓገዝ ምግብ ምብፃሕ ኣይከኣለን ማለት እዩ።⁵¹³

255. አብ 15 መጋቢት 2014 ዓ.ም ዕለዊ ዘይኮነ ምቁራፅ ተፃብኦ ተበዒሉ ነይሩ እዩ።⁵¹⁴ ድሕሪ ንልዕሊ ሰለስተ ወርሒ ዘጋጠመ ምቁራፅ ሰብአዊ ሓገዝ ፕሮግራም ምግብ ዓለምን ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብአዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታትን አብ መጀመርታ ሚያዝያ 2014 ዓ.ም ረድኤት ምእታው መሊሶም ከም ዝጀመሩ ተፀብዒቲ እዩ።⁵¹⁵ ዋላ እውን ወርሒ ጉንበት ሙሉእ ብመዓልቲ 115 መኻይን እንተድለዩ ፅዕነት ዝሓዘ እኩባት መኻይን ናብ ትግራይ ዝኣተዎ ግና አብ ሸዱሸተ ኣጋጣሚታት ጥራሕ ኮይኑ ሙሉእ ወርሒ ጉንበት 250 መኻይን ጥራሕ እዩን ኣትዮን።⁵¹⁶

256. እቶም ቁፅርታት ባዕልቶም ይዛረቡ እዮም። አብ 22 ሰነ 2014 ዓ.ም ወድብ ሕቡራት መንግስታት አብ ትዊተር ገፁ ካብ 23 መጋቢት 2014 ዓ.ም ጀሚሩ “ፕሮግራም ምግብ ዓለም እኹል ምግብ ን5.9 ሚልዮን ህዝቢ [አብ ትግራይ] ንሕድሕድ ወርሒ ዝምግብ ከም ዘእተወ” ፅሒፏ እዩ።⁵¹⁷ እንተኾነ ግና ፕሮግራም

⁵⁰⁶ ኢዲት ኤም ሌደርር፣ “ቤትምኽሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ጎንዲ ጠጠው ክብል ፀዊዑ” (ኣሰኛትድ ፕረሰ፣ 27 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፤ ቤት ምኽሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት፣ “መግለጻ ቤት ምኽሪ ፀጥታ ኣብ ኢትዮጵያ” (ዝወፀ መግለጻ)፣ ኤስ.ሲ./14691 (26 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።
⁵⁰⁷ ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ፣ መጠንቐቕታ ውሕስና ምግብ ኢትዮጵያ (13 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።
⁵⁰⁸ ዓፀብ ኣቐዳምካ ምጥንቓቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ መጠንቐቕታ ውሕስና ምግብ ኢትዮጵያ (13 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።
⁵⁰⁹ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዲን፣ እምነት ተጋሽን ካልኣትን፣ ትግራይ፣ መሕበረ ሰብአዊ ኩነታት (ቅጻ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ጎንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 55።
⁵¹⁰ ዓፀብ ኣቐዳምካ ምጥንቓቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ መጠንቐቕታ ውሕስና ምግብ ኢትዮጵያ (19 ጉንበት 2014 ዓ.ም)።
⁵¹¹ ዓፀብ ኣቐዳምካ ምጥንቓቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ መጠንቐቕታ ውሕስና ምግብ ኢትዮጵያ (19 ጉንበት 2014 ዓ.ም)።
⁵¹² ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብአዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብአዊ ድጋፍ ሓዲሽ ሓበሬታ፣ ፀብፃብ ኩነታት (4 ጉንበት 2014 ዓ.ም)።
⁵¹³ ጉልዩ ፓራቪቲኒ፣ “ዳርጋ ፍርቂ ህዝቢ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ኣብ ‘ከቢድ’ ድልዎት ሓገዝ ምግብ ይርከብ፣ ፕሮግራም ምግብ ዓለም ከም ዝበሎ” (ሮይተርስ፣ 14 ነሓስ 2014 ዓ.ም)።
⁵¹⁴ ኣል ጀዚራ፣ “ሓገዝ ናብ ትግራይ ንኸኣቱ ኢትዮጵያ በይናዊ ውግእ ጠጠው ምባል ኣዊኛ” (ኣል ጀዚራ፣ 15 መጋቢት 2014 ዓ.ም)፤ ኣቢ ኣንደኪ፣ “ጎንዲ ትግራይ ጎንዲ ናብ ሰላም ዝወስድ መንግሥት ይህሉ ዶ?” (ዘኒው ሁሚኒታርፕን፣ 18 መስከረም 2015 ዓ.ም)።
⁵¹⁵ ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብአዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብአዊ ድጋፍ ሓዲሽ ሓበሬታ፣ ፀብፃብ ኩነታት (4 ጉንበት 2014 ዓ.ም)፤ ሮይተርስ፣ “ሓገዝ ኣይልታት ትግራይ ናብ ዝተቐፀፀርዎ ግዝኣት ኢትዮጵያ ኣትዩ- ፕሮግራም ምግብ ዓለም” (ኣል ጀዚራ፣ 23 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።
⁵¹⁶ ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብአዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብአዊ ድጋፍ ሓዲሽ ሓበሬታ፣ ፀብፃብ ኩነታት (4 ጉንበት 2014 ዓ.ም)።
⁵¹⁷ አብ ትዊተር ብሕቡራት መንግስታት ዝተለጠፈ፣ 22 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

ምግብ ዓለም ባዕሉ ከም ዝጠቀሰ ኣብ ወርሒ መጋቢት 2014 ዓ.ም ኣብ ትግራይ 760,231 ህዝቢ ጥራሕ ህፁፅ ምግብ ሓገዝ ከም ዘእተወ፤⁵¹⁸ ኣብ ጉንቦት 2014 ዓ.ም ድማ 7461,542 ህዝቢ፤⁵¹⁹ ከምኡ እውን ኣብ ወርሒ ሰነ 2014 ዓ.ም ፕሮግራም ምግብ ዓለም እንተኾነ “ብሰንኪ ሕፅረት ቀረብ ነዳዲ ኣብ ትግራይ ምክፍፋል ሓገዝ ረድኤት ጠጠው ከም ዘበለ እዩ።”⁵²⁰ ኣብ ነሐሴ 2014 ዓ.ም ውግእ መሊሱ ድሕሪ ምጅማሩ ኣቕርቦት ረድኤት መሊሱ ተቋሪፁ እዩ።⁵²¹

257. ሙሉእ ካብ መስከረም 2014 ዓ.ም ክሰብ ታሕሳስ 2015 ዓ.ም ኣብ ትግራይ ኣብ ዝነበሩ ሆስፒታላት ህፃናት ፀባ ክረኽቡ ስለዘይከኣሉ ቃንዝኣም ንምቕናስ ሕክምናን ኣክሲድንን ይወሃቦም ነይሩ። ሓደ ዶ/ር ቃንዝኣም ጥራሕ ከም ዝውስኽሎም ዓሂ እንዳተሰመዖ:-

“ኣብዚ ጠጠው ኢልና ክሞቱ ጥራሕ ንሪኦም፣ ንገበሮ ዝኾነ ነገር የለን።”⁵²²

258. ካልኣይ ብሰራዊት ሰራዊት መከላኸሊ ሃገር ኢትዮጵያ፣ ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ከምኡ እውን ምልሻ ፋኖን ኣብ ትግራይ ዝተፈፀመ ዕንወትን ብሓይሊ ምፍንቓልን ንብዙሓት ሓረስቶት ብዘይቀጥታ ወግእ ስለዝነበረ ጥራሕ እንተይኮነስ ብቐጥታ ኣብ ልዕሊኦም ብዝተፈፀመ ብሓይሊ ምፍንቓል፣ ዕንወት ናውቲ ሕርሻን ምህርትን ከምኡ እውን ዘራእቲ ምቅፃልን ዝምታን ዘራእቶም ከይዘርኡ ከልኪልዎም እዩ።⁵²³

259. ልዕሊ 80% ተጋሩ ሓረስቶቶት እንትኾኑ ዘፈረ ሕርሻ ናይቲ ክልል ቁጠባ “ዓንዲ ሕቕ” እዩ።⁵²⁴ ስለ ዝኾነ መብዛኤቲ ህዝቢ ትግራይ ኣብ ሕርሻ ዝተደረኸ ኮይኑ⁵²⁵ ሕርሻዊ ማእቶት “ብዘይስሩዕ ዝናብ፣ ትሑት ልሙዕነት ሓመድ፣ ትሑት እታወትን ሕፅረት መሰረታዊ መሳርሕን” ዝግለፅ እዩ።⁵²⁶ ዋላ እውን ኣብ ፅቡቕ ኩነታት እንተኾነ ዝርከብ ምህርቲ ትሑት እንተኾነን ከምኡ እውን ንኹሎም ስድራታት ንክምግብ እኹል እንተዘይኮነን ን2013 ዓ.ም ዝነበረ ትፅቢት ግና ተስፋ ወሃቢ እዩ ነይሩ።⁵²⁷ ኣብቲ ከባቢ ኩናት ዝውለዐሉ ግዛ ኣንበጣ (ሓፀርቲ ቀርኒ በላዕቲ እፅዋት) ካብቲ ዝነበረ ምህርቲ ዘራእቲ 25% ኣዕኒው እዩ።⁵²⁸ እዞም ኩነታት እዚኣቶም ኣብ 2013 ዓ.ም ሓፈሻዊ ኩነታት ተኸእሎ ሕፅረት ምግብ ዝበኣሰ ክኸውን ገይሮም እዮም። ኣብ 2014 ዓ.ም ዝነበረ ምህርቲ ብዝምልከት ዝተገበረ መፅናዕቲ ከም ዘርእዮ ካብ 20-50%

⁵¹⁸ ፕሮግራም ምግብ ዓለም፣ መግለጻ ሃገር ኢትዮጵያ (መጋቢት 2014 ዓ.ም)።
⁵¹⁹ ፕሮግራም ምግብ ዓለም፣ መግለጻ ሃገር ኢትዮጵያ (ጉንቦት 2014 ዓ.ም)።
⁵²⁰ ፕሮግራም ምግብ ዓለም፣ መግለጻ ሃገር ኢትዮጵያ (ሰነ 2014 ዓ.ም)።
⁵²¹ ኣቢ ኣንደድኪ፣ “ጎንደር ትግራይ ናብ ሰላም ዝወስድ መንገዲ ይህሉ ዶ?” (ዘ ኒው ሁማኒታርያን፣ 18 መስከረም 2015 ዓ.ም)።
⁵²² ቻርለስ ኢምፖትዝ፣ “ኤ.ኣር.ቲ.ኢ. ዘጋቢ ኢትዮጵያ፣ ሰብኣዊ ቀውሲ ትግራይ” (ኤ.ኣር.ቲ.ኢ.፣ 30 ሰነ 2014 ዓ.ም) ኣብ መበል 7:05 ደቕቓ።
⁵²³ ማርቆስ ሲሳይ፣ “ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ትግራይ ዝተፈፀመ ከበባ ጥምየት፣ ዓርሰ-ቅትለትን ስደትን ኣስዒቡ” (ኢትዮጵያ ኢንሳይት፣ 12 ጉንቦት 2014 ዓ.ም)፤ን ጃን ነይሰን፣ እምነት ነገሽን ሶፍዩ ኣነይስን፣ “ጎንደር ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ማሕረስ ከመይ ገይሩ ከም ዝፀለም” (ዘ ኮንቪንሽን 16 ነሐሴ 2013 ዓ.ም)፤ መግለጻ ኣክሰፋም፣ “ጎንደር ከቪድዮ-19ን ለውቢ ኩነታት ኣየርን ተወሲኽዎ ኣብ ትግራይ ሚልዮናት ናብ ጫፍ ደፊእዎም ይርከብ” (14 ጥሪ 2013 ዓ.ም) (“ኣብ ትግራይ ሓረስታይ ዝኾነ ተስፋይ ጌታቸው፡ ‘ናሃተይ ሓዊሱ ኣብ ሓደ ሓደ ቦታታት ምህርቲ ተቐቒሉ እዩ፡ ዝጠፍኣኒ ጠቕላላ ምህርቲ - 1.5 ቶን ዝግመት - ንስድራይ እንተነኣሰ ካብ ሸውዓተ ክሰብ ዓሰርተ ወርሒ ክምግበለይ ይኸእል ነይሩ እዩ”);
⁵²⁴ ኣሸናፊ ማናዮ፣ ኣክሊሉ ኣፈወርቅ፣ በላይ ማንጃር፣ ካልኦት፣ “ፅዕንቶ ኩናት ኣብ ልዕሊ ንእሽተይ ትሕዝቶ ሕርሻ ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 9(1) ኮግነት ፋድ ኤንድ ኣግሪካልቸር፣ ገፅ.2።
⁵²⁵ ጃን ኒይሰን፣ እምነት ነገሽ፣ በርት ቫን ስካይብሩክ፣ ካልኦትን፣ “ማሕረስ ዘራእቲ ኣብ እዞን ኩናት፣ ሕማቕ ሃለባትን ተፃዕኖታትን ብሕርሻ ዝመሓደር ማሕበረሰብ ትግራይ (ሰሜን ኢትዮጵያ)” (2014 ዓ.ም)፣ ዲፈንስ ኤንድ ፕስ ኢኮኖሚክስ፣ ገፅ 1 (“ሰለስተ ካብ ኣርባዕተ ተጋሩ ብሕርሻ ይነብሩ (ክልላዊ መንግስቲ ትግራይ 2010 ዓ.ም) ከምኡ እውን እቲ ክልል በቐንዱ ኣብ ከባብዎም ምህርቲ ዝተደረኸ እዩ”);
⁵²⁶ ማርቆስ ሲሳይ፣ “ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ትግራይ ዝተፈፀመ ከበባ ጥምየት፣ ዓርሰ-ቅትለትን ስደትን ኣስዒቡ” (ኢትዮጵያ ኢንሳይት፣ 12 ጉንቦት 2014 ዓ.ም)።
⁵²⁷ ማርቆስ ሲሳይ፣ “ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ትግራይ ዝተፈፀመ ከበባ ጥምየት፣ ዓርሰ-ቅትለትን ስደትን ኣስዒቡ” (ኢትዮጵያ ኢንሳይት፣ 12 ጉንቦት 2014 ዓ.ም) (ገፅቕቲ 2013 ዓ.ም ቤት ጽሕፈት ሕርሻን ገፀር ልምዓትን ትግራይ ልዕሊ 25 ሚልዮን ኩነታል ምህርቲ ንምርካብ ተለሙ ነይሩ እዩ)።
⁵²⁸ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ጭብናር)፣ ስነዳ ሰላማውያን ግዳዶት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ኤ.ኤ.ድ.፣ ጉዳይ ኣለም፣ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።

ዝግመት ተሓራሲ መሬት ምህርቲ ከፍሪ ትፅቢት ይግበረሉ ነይሩ - እዙይ ብሕርሻ ኣብ ዝምራሕ ቁጠባ ኣብ ፅቡቕ ኩነታት እውን እንተኾነ ኣዝዩ ካብቲ ዝድለ ዝረሓቐ እዩ።⁵²⁹

260. ዋላ እውን ዘጋጥም ዝኾነ ዓፀቦ ፍፁም ተፈጥሮኣዊ ካብ ዝኾኑ ኩነታት ወፃኢ ዝመፅእ እዩ ኢልካ ንዘይምውሳኝ ኣድላዪ እንተኾነ፣ እዞም ኩነታት እዚኣቶም ሰላማማዊ ህዝቢ ንጥቕዓት ቀረብ ምግብ ገፍሎይ ዝተቐልፀ ምዃኑ እዩ። እቲ ኣብ ታሕቲ ዘሎ መረዳኣታ ከም ዘርእዮ ንሲቪል ህዝቢ ዘድልዩ ወሰንቲ ነገራት ከም ዘራእቲ ዝበሉ ብጭቡጥ ዕላማ ተገይሩን ዓንዩን እዩ፣ እዙይ እውን ዝነበረ ኣፀጋሚ ኩነታት ክብእስ ገይሩ እዩ።

261. ኒው ዮርክ ታይምስ ቃለ-መሕትት ዝገበረሎም ምስክራት ከም ዝበልዎ ሰራዊት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ 2013 ዓ.ም ኣትክልቲ ምትካልን ምህርቲ ምእካብን ንምትዕንቓፍ ዘራእቲ ኣዕኒዎም እዮም።⁵³⁰ ሓይልታት ኢትዮጵያን ኤርትራን ስልትታት “ምልባድ-መሬት” ዝተጠቐሙ ኮይኖም “[ሙ]ሉእ ጣብያታት፣ መኻዚኖታት፣ ሰፋሕቲ መሬታትን ዘራእትን፣ ሕርሻ ማንጎን መኻዝን እኽልን” ኣዕኒዎም እዮም።⁵³¹

262. ብተወሳኺ ወታዓደራት ኤርትራ ሓረስቶት መሬቶም ከይሓርሱ ከልኪሎም እዮም፤ ነቲ መሬት ክሓርሱ ዝኽእሉ ብዙሓት መናእሰይ ደቂ-ተባዕትዮ ሓልሓሊፉ ኣብ ቀረብ ከበቢኦም ጃምላ መቕተልቲ ይርእዩ ስለ ዝነበሩ ንኸይቕተሉ ብዝሓደሮም ፍርሒ ተሰዲዶም ወይ ከዓ ናብ ቃልሲ ተፀንቢሮም እዮም።⁵³² ሓደ ብሂወት ዝተረፈ ከም ዝተዛረበ፡- “ኣሃዱታት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ ሰባት መሬቶም ንሕርሻ ዩዳልውሉ ናብ ዝነበሩ ጣብያታት እንዳዘሩ፡- ክትሓርሱ ኣይትኽእሉን፣ ምህርቲ ክትእክቡ ኣይትኽእሉን፣ ዝኾነ ረድኤት ኣይትረኽቡን፣ እንተፈቲንኩም ክንቀፀዎም ኢና ዝብል መልእኽቲ ሒዞም ይዘሩ ነይሮም እዮም” ክብል ተዛረቡ እዩ።⁵³³

263. እንስሳን ኣብዑርን ብኣባላት ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ፣ ሓይልታት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያን ሓይልታት ኣምሓራን ተሓሪዶምን ተዘሚቶምን እዮም።⁵³⁴ ሓረስቶት እውን እንተኾነ “ጠበንጃ ተዓሚሩሎም ነቶም ሰራዊት እንስሳኦም ኣብሲሎም ኣብሊዶም እዮም።”⁵³⁵

264. ኣብ ሓይ ጭቡጥ ኣብነት ኣብ ሰሜን ምዕራብ ትግራይ ትርከብ ከተማ ዝበን ገደና ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ 150 ገዛውቲ ኣቃዲሎምን 90 ኣብዑርን እንስሳን ቀቲሎምን ዘሚቶምን እዮም፤ እንከላይ እውን “ምህርቲ እንተቃፅሉን እንትዘምቱን ቀለብ እንስሳ ሓሰር እውን ብሓዊ ኣቃዲሎም እዮም።”⁵³⁶

⁵²⁹ ተስፋኣለም ገብረዮሃንስ፣ ጃን ኒይሰን፣ እምነት ነጋሽ፣ ካልኣትን፣ “ፈተናታትን ተፃዕኖታትን ስርዓት መበቆላዊ ማሕረስ ኣብ ትግራይ ኣብ እዞን ግዜ-ኩናት (ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ)” (2015 ዓ.ም)፣ 42 (116)፣ ኣግሮኖሚ ፎር ሳስተይቲብል ዲቪዥን፣ ገፅ 13፤ ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብኣዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብኣዊ ድጋፍ ሓዳሽ ሓበሬታ፣ ፀብፃብ ኩነታት (27 ነሓስ 2013 ዓ.ም)።

⁵³⁰ ዲክላን ዋልሽ፣ “ግሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኾነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ)፣ 22 ሐምሌ 2013 ዓ.ም።

⁵³¹ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 280፤ ኤፍ.ኤ.ኤስ ነፃ መንቅሊ ልጣፍ ትዊተር፣ 7 ጥሪ 2013 ዓ.ም፤ ሮይተርስ፣ “ጉጅለ መፅናዕቲ ከም ዝበልዎ ኣብ ከተማታት ትግራይ ብኣማኢት ዝቐፀሩ ኣባይቲ ተቐባሎም እዮም” (ሮይተርስ)፣ 18 ለካቲት 2013 ዓ.ም።

⁵³² ጃን ኒይሰን፣ እምነት ነጋሽን ሰፍዮ ኣነይስን፣ “ጎንጃ ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ማሕረስ ከመይ ገይሩ ከም ዝፀለፀ” (ዘ ኮንቪርሴሽን)፣ 16 ነሓስ 2013 ዓ.ም።

⁵³³ ጃን ኒይሰን፣ እምነት ነጋሽ፣ በርት ቫን ስካይብሩክ፣ ካልኣትን፣ “ማሕረስ ዘራእቲ ኣብ እዞን ኩናት፣ ሕማቕ ሃለባትን ተፃዕኖታትን ትግራይ ብሕርሻ ዝመሓደር ማሕበረሰብ ትግራይ (ሰሜን ኢትዮጵያ)” (2014 ዓ.ም)፣ ዲፈንስ ኤንድ ፕሪ ኢኮኖሚክስ፣ ገፅ 5።

⁵³⁴ ማርቆስ ሲሳይ፣ “ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ትግራይ ዝተፈፀመ ከበባ ጥምየት፣ ዓርሰ-ቅትለትን ስይትን ኣስዒቡ” (ኢትዮጵያ ኢንሳይት)፣ 12 ጉንበት 2014 ዓ.ም።

⁵³⁵ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ ርድኢት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ (ሀርስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 280።

⁵³⁶ ካትሪን ሆረልድን ጉልዮ ፓራቪቺን፣ “ፍሉይ፣ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ከነኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ክሰሉ” (ሮይተርስ)፣ 4 ሰኔ 2013 ዓ.ም።

265. ብተወሳኪ ዝተጠቀሰ:-
 “ሰራዊት ኤርትራ ኣብ 2013 ዓ.ም መጀመርታ ዙር ዝነበረ ኩነት ናብ ትግራይ እንትግስግሱ መንበሪ ኣባይትን ንግድን ብስርዓት ዘሚቶም ተባሂሉ ይውቀሱ እዮም። ሓደ ናይ ዓይኒ ምስክር ከም ዝረአዮ ሰራዊት ኤርትራ ኣብ ከተማ ዓድዋ መዓፁ ሰይጅም ንግዲ መደብራት እንትዘምቱ ነዚ ዕላማ ንክበሃል እውን መናእሰይ ደቂ-ኣንስትዮ ካብ ኤርትራ ኣኸቲሎም መፅዮም እዮም። ሸቆጣት ዘሚቶም ኣብ መኪና ኾሚሮምዎ እዮም።”⁵³⁷
266. ካሊእ ጸብጻብ ከም ዝገለጸ:-
 “ሓዚ ኣብ ጎደናታት ኩሉ እትርእዮ ዝተዘመተ እዩ፤ ሕድሕድ መኻዚኖ፣ ኤሌክትሮኒክስ ሹቓት፣ መደብር ተሰይፍ እዩ። ዋላ እንዳ ፅባቕ ሱቕ፣ እንዳመስተ ወይ ከዓ ኣናእሽቲ መደብራት። [...] ሰይጅም ኣትዮም ዝረኽቡም ኣብ ሻንጥኦም ኣኪቦም ናብ መኻይን ይፅዕንዎ። ክልተ ዝኾኑ ዝተዓጠቁ ወታሃደራት ኤርትራ ንድሕንነት ክበሃል ኣብተን [መኻይን] ይፀንሉ እዮም። ኩሉ ነገር ወሲዶም እዮም።”⁵³⁸
267. ኣብ ወቕቲ ኣዝመራ (ፅድቅ) 2013 ዓ.ም ኣብ ምዕራብ ትግራይ መብዛሕቲኡ ትግራዊ ካብቲ ከባቢ ምሒር ፈሊሱ ስለ ዝወፀአ ካብቲ ልሙድ ዝሕረስ መሬት ንእሽተይ ናይ ኣዝርእቲ ሕርሻ እዩ ተሓሪሱ።⁵³⁹ ዋላ እውን ሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም መሊሶም መቐለ እንተተቐፀፀ ሓረስቶት ኬሚካል ድኹዲ፣ ኣዝርእትን ኣብዑርን ሕፃናት ስለ ዝነበሮም ኣብ ውሽጢ ዓሰርተ ዓመታት ካብ ዝነበረ እቲ ዝወሓደ ምህርቲ እዩ ኣፍርዩ። ዝነበረ ንጡፍ ኩነትን ክልከላ ማሕረስን “ብዙሓት ሓረስቶት ናይ ዘርኢ ወቕቲ ክሓልፍም ገይሩ እዩ።”⁵⁴⁰ ብዘይ ኬሚካላዊ ድኹዕን ኣዝርእትን ትፅቢት ዘራእቲ ተስፋ ዝግበረሉ ኣይኮነን።⁵⁴¹
268. ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ድሕሪ መዓልታት “እቲ ዝተገበረ በይናዊ ተኹሲ ምቁራፅ” ወታሃደራት ኢትዮጵያ “ንግዳዊ ባንክታት ብዘይጥረ ቅርሺ ባይ ኣትሪፎም፣ መሳርሕታት ቴሌኮሙኒኬሽን በቲኹም፣ መብራህቲ ዓፅዮምን እግረ-መንገዶም ኣብ ዝረኽቡዎን ከተማታት ንዝረኽቡዎ ሰብ እንዳተኮሱን” እዮም ወዲኦም ዝብል ወቕሳ ይቐርቡሎም እዩ።⁵⁴²
269. ንሰላማዊ ህዝቢ ብጠዕሚ ኣድለይቲ ዝበሃሉ ነገራት ኮነ ተባሂሉ ዕላማ ከም ዝተገበሩ መረዳእታ ኣሎ እዩ። ንኣብነት ብመንግስቲ ዝውነን ኮርፖሬሽን ሚዲያ ኣምሓራ ኣብ 23 ሓምለ 2013 ዓ.ም ኣብ ፌስቡክ ኣብ ዝለጠፎ ፅሑፍ ህ.ወ.ሓ.ት ጠጠው ክብል ዝኸእል “ብኹሎም ኣርባዕተ ኣንፈታት ኮይንካ፣ ልክዕ ከም ብደፍራ ብኹሎም ሸነኻት መተንፈሲ ብምኽላእ ጥራሕ እዩ” ክብል ሓቢሩ እዩ።⁵⁴³ ብተመሳሳሊ “ግዛው

⁵³⁷ ማርቲን ፕላውትን ሳራ ቫውጋንን፣ *ረድኢ ት ኩናት ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ* (UCስት፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 279።
⁵³⁸ ዋርደል ፕስ ፋውንዴሽን፣ ምጥማይ ትግራይ፣ ዕጥቃዊ ጎንፅን ጅምላ ጭፍጨፋን ከመይ ገይሩ ናይ ኢትዮጵያ ክልል ዝኾነት ቁጠባን ስርዓተ-ምግብን ከም ዘዕነዎን ከምኡ እውን ንዓፀብ ከም ዘቃለዐን (28 መጋቢት 2013 ዓ.ም)፣ ገፅ 21።
⁵³⁹ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ክልኦትን፣ *ትግራይ፡ መሕበረ ሰብላዊ ኩነታት* (ቅፂ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 82።
⁵⁴⁰ ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚዲያናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኾነ ተዓፂዩ” (*ኒው ዮርክ ታይምስ*)፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም።
⁵⁴¹ ታህሳ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብአዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንስት 774፣ ገፅ 775።
⁵⁴² ተኸለሃይ ሞናት ጊ. ወልደሚካኤል፣ “ገሃነም ምምሃዝ፡ ስርዓት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ትግራይ ከመይ ገይሮም ዓፀብ ከም ዘብፀሉ” (2014 ዓ.ም)፣ 15(3) ሂደማን ጂኦግራፊ 290፣ ገፅ 292።
⁵⁴³ ብኮርፖሬሽን ሚዲያ ኣምሓራ ኣብ ፌስቡክ ዝተለጠፈ፣ 30 ሓምለ 2013 ዓ.ም. (ዘይሰሩዕ ትርጉም)። ኣብ ካብቲ 1967-1970 ኣ.አ. ዝነበረ ኩናት ሕድሕድ ናይጀርያ ብደፍራ ሪፖብሊክ ካብ ናይጀርያ ነፃነታ ድሕሪ ምእዳጃ መንግስቲ ናይጀርያ ናብ ብደፍራ ምግብ ከይኣቱ ክልኪሉ እዩ፤ ስለዝኾነ እውን እቲ ህዝቢ ኮነ ተባሂሉ ክጠሚ ተገይሩ ከም ውፅኢቱ እውን ሓይ ሚዲያን

ለገሰ ዝተብሃለ ጋዜጠኛ ብስሩዕ ኣብ ቴሌቪዥን ኢ.ሳ.ት ዝቐርብ ናይ መንግስቲ ስትራቴጂ ክኸውን ዘለዎ ኣብ ዙርያ ትግራይ ማእኸል ሃኒፁ እቲ ህዝቢ ‘ደጊሙ ንክሓስብ’ ግዘ ብምሃብ ካብ ሰለስተ ክሳብ ሓሙሽተ ዓመት ምዕፃው እዩ ክብል ሞጊቱ እዩ።”⁵⁴⁴

270. እንኮላይ ቤት ፅሕፈት ምትሕብባር ሰብኣዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት ከም ዘረጋገፆ ትግራይ ንፅጉሳዎ ድልዎት ዘለዎም ሰብ መዚ ክልላዊ መንግስታት፡-

“ኣብ 23 ሓምላ 2013 ዓ.ም ኣብቲ እዋን ኣሞሓዳሪ ክልል ኣምሓራ ዝነበሩ ኣብ ሓዚ እዋን ድማ ኣፈ-ጉባኤ ቤት ምክሪ ፌዴሬሽን ኢ.ፌ.ዲ.ሪ. ዝኾኑ ‘ትግራይ ናብ ብያፍራ ንምቕያር ብኹሎም ኣርባዕተ ኣንፈታት ክትዕፆ’ ከም ዘለዎ ፀዊዖም እዮም፤ ኣብ ወርሒ መጋቢት 2014 ዓ.ም ፕረዚደንት ክልላዊ መንግስቲ ዓፋር ‘እቲ መንግሥት [ካብ ኣዲስ ኣበባ ብክልል ዓፋር ኣቢሉ ናብ ትግራይ ዝወስድ] ናታቶም ኣክስጅን እዩ። ... ናብ ትግራይ ሓገዝ ንክኣቱ እንፈቕድሉ መንግሥት ይህን፤ ንሳቶም እውን ይፈልጡ እዮም’ ክብሉ ተዘረቦም እዮም።”⁵⁴⁵

271. ውፅኢት ናይቶም ኣብ ላዕሊ ዝተገለፁ ክልተ ስጉምታት ዓፀብ ሓደገኛ ኮይኑ ፀኒሑ እዩ። ዋላ እውን ድኹም፤ ዘንጊዑን ብዘይ ድኹዕን ይኹን እምበር መብዛሕቲኡ መሬት ተሓሪሑ እዩ። ሓደ መፅናዕቲ ከም ዘረጋገፆ ክርከብ ካብ ዝግበኦ ምህርቲ 60% ኣይተረኸበን።⁵⁴⁶ ክልኣት ቁፅርታት ግና ዝለዓሉ እዮም፡- ብመሰረት ነበር ዳይሬክተር ማእኸል ዳህሳስ ጉድኣት ቁጠባ ትግራይ - ብምሕደራ ህ.ወ.ሓ.ት ዝተጠየሹ - ድሕሪ ናይ ክልተ ዓመት ጉድኣት 80% እንስሳ ተቐቲለን ወይ ከዓ ተዘመዙን፤ ከምኡ እውን 90% ዘራእቲ ዓንዩ ክብሉ ገሊፆም እዮም።⁵⁴⁷

272. ኣብ ውሽጢ ክልተ ኣዋርሕ ድሕሪ ምጅማር እቲ ኩናት ሰራሕተኛታት ሓገዝ ብዛዕባ ዓፀብ ኣተሓሳሲብዎም እዩ።⁵⁴⁸ ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲሰተም ኔትዎርክ ከም ዝዳህሰሰ ኣብ ትግራይ ኣብ ወርሒ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ዝነበረ ብርኪ ሓደ “ንእሽተይ ስግኣት ውሕስና ምግብ”⁵⁴⁹ ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ናብ ብርኪ ኣርባዕተ “ብርኪ ህፁፅነት” ብፅኑዕ ተጋዲዱ እዩ። እዙይ ኣብ ውሽጢ ድሕሪ ፍርቂ ዓመት ኮይኑ ዳርጋ ኣብ መላእ ክልል ትግራይ ዘጋጠመ እዩ።⁵⁵⁰ ሓዚ ስግኣት ውሕስና ምግብ ዓፀብ ዘለዎም ክባቢታት ዘርኢ ካርታ ንምምልኻት ብፀሊም ቀይሕ ሕብረ ተማላኺቱ ኣሎ። ኣብ ትሕቲ ብሓይልታት

ህፃናት ሓዊሱ ካብ ሓደ ክሳብ ሰለስተ ሚልዮን ሲቪላት ሞይቶም እዮም፤ ተወካዮች ኒይሰን፤ “ሰብመዚ ኢትዮጵያ ትግራይ ንምጥማይ ብያፍራ-ዓይነት ዕፅዋ ንክጥቀሙ ኣሚኖም” (ኢትዮጵያ ኢንፎርሜሽን 5 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)፤ ሚካኤል ኖርማንን ፕተር ዩኤዳን፤ “ዓፀብ ብያፍራ-ዓይነት፤ ኣብ ቪክቶር ፕረዲደን ቪኩድ ቢ. ፓተል (ሕትመት)፤ መፅሓፍ-ሓበሬታ ዓፀብ፤ ብጥምየት ምስቕይን ምክልከል ሃነፅቲ ምግብን (ስፕሪንግር፤ 2010 ዓ.ም)፤ ገፅ 1።

⁵⁴⁴ ጃን ኒይሰን፤ “ሰብመዚ ኢትዮጵያ ትግራይ ንምጥማይ ብያፍራ-ዓይነት ዕፅዋ ንክጥቀሙ ኣሚኖም” (ኢትዮጵያ ኢንፎርሜሽን 5 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)።

⁵⁴⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፤ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፤ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፤ ዓንቀፅ 241 (ኣብቲ ዋና መጥቀሲ ርቡዕ ኩርናዕ ቅንፍ ኣለዎ)።

⁵⁴⁶ ተስፋ-አለም ገብረ-ሃንስ፤ ሃይለማርያም መዓዛ፤ ዝበሎ ተስፋ-ማርያም፤ ካልኣት፤ “ካብ ህዋ ግልፂ ዝኾነ እኩብ ሓበሬታ ብዛዕባ ኩነታት ዘራእቲ ኣብ 262 ተሓረስቲ ክፋል መሬታት ትግራይ (18-23 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)” (2014 ዓ.ም)፤ ዩኒቨርስቲ መቐለ፤ ዩኒቨርስቲ ጌንት፤ ፒ.ኤ.ኤን.ጊ.ኤ.ኤ.ኤ.።

⁵⁴⁷ ሸሙ ዘይተገለፀ ፀሓፊ፤ ኣንቶኒ ኖርላንደ፤ ን ኦቢ ኣንደካ (ኣርታዕቲ)፤ “ንዊሕ መንግሥት ትግራይ ናብ ሕወይት” (ዘ ኒው ሃይማኒታርያን፤ 12 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)።

⁵⁴⁸ ቢ.ቢ.ሲ.፤ “ኢትዮጵያ ቀውሲ ትግራይ፤ ስግኣት ጅምላ ስቓይ ጥምየት” (ቢ.ቢ.ሲ.፤ 10 ጥሪ 2013 ዓ.ም) (ካብ ማእኸል ምትሕብባር ህፁፅ ሓደጋ ትግራይ ልሑኹ ዝወፀ ቃለ-ጉባኤ፤ “ብስቓይ ጥምየት ህዝቢ ይመውት ኣሎ። ኣብ ዓድዋ ሰባት ደቂቁም ከለዉ ይሞቱ ኣለዉ”)።

⁵⁴⁹ ኢኮኖሚስት፤ “ትግራይ ናብ ጫፍ ዓፀብ ትፅጋዕ ኣለ” (ዘ ኢኮኖሚስት፤ 14 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም) (“ትግራይ ቅድሚ እቲ ምውላዕ ኩናት ውሕስና ምግብ ዘረጋገፀት ተባሂላ ትግመት ንይራ እያ”)።

⁵⁵⁰ ዓፀብ ኣቐዳምካ ምጥንቓቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲሰተም ኔትዎርክ)፤ “ኢትዮጵያ” (ውፅኢት ዳህሳስ ከም ዘርእዮ ሰነ 2013 ዓ.ም መብዛሕቲኡ “ብርኪ 4፤ ህፁፅ ሓደጋ” ኣብ ክልተ ሲሶ ኢድ ትግራይ እንትነብር ኣብ ምዕራብ ትግራይ ድማ “ብርኪ 3፤ ቀውሲ” ንይሩ)፤ እዚ ዳህሳስ ብመሰረት ኣይ.ፒ.ሲ. 3.0 ምደባ ምሓር ስጋኣት ውሕስና ምግብ፤ ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ዝተፀብፀፀ።

ክልል አምራሪን ምልሻ ፋኖን ስለ ዝተተሓዘ ዳህሳስ ኩነታት ዓፀብ ከይካየድ ስለ ዝኸልከሉ ብዛዕባ ምዕራብ ትግራይ ዝምልከት ሓበሬታ የለን።⁵⁵¹

273. አብቲ መሬት ዘሎ ኩነታት ንተበፃሕነት ህፁፅ ሓገዝ ምግብ ዝበኣሰ ከቢድ ገይርዎ እዩ - እንተኾነ ግና ዝኾነ ዝመፅእ ኣይነበረን። አብ ጉንቦት 2013 ዓ.ም ሕብረት ኣውሮጳ [ካብ 5.7 ሚልዮን ተጋሩ [እንተነኣሰ] 5.2 ሚልዮን አብ ትግራይ ህፁፅ ሓገዝ ምግብ ይደልዩ እዮም” ክብል ፀብዒቡ እዩ።⁵⁵²

274. ንመስከረም 2014 ዓ.ም ዝነበረ ግምት ዋላ እውን ን60% ህዝቢ ሰብኣዊ ሓገዝ እንተቐረበ “ዳርጋ 400,000 ህዝቢ አብ ኣደጋ ዓፀብ [ክኸውን] እዩ ተበሂሉ ይቐፀር።” 4.4 ሚሊዮን ህዝቢ እውን አብ “ኣደጋ” ክኸውን እዩ ተበሂሉ ተገምግሞ እዩ።⁵⁵³ እንተኾነ ግና ምስ ተወሳኺ ምብእኣስ እቲ ጎንዲ ወይ ከዓ እንድሕር ደኣ “ብዝኾነ ምክንያት ሰብኣዊ ሓገዝ እንተተገኘፍ ምብዛሕቲኡ ክበቢታት ትግራይ አብ ኣደጋ ዓፀብ ከም ዝኣቲ ተገምግሞ እዩ።”⁵⁵⁴ እዙይ ማለት እውን “ብጥምየት ዝመፅእ ሞት አብ መዓልቲ እንተነኣሱ 425፣ ከምኡ እውን ‘ዝለዓለ ቁፅሪ’ 1201 ብመዓልቲ የጋጥም፣ እዙይ ማለት ብማእኸላይ አብ ሕድሕድ ክልተ ደቂቓ ኣደ ሰብ ብዓፀብ ምክንያት ይመውት ኣሎ ማለት እዩ።”⁵⁵⁵

275. አብ ሰነ 2013 ዓ.ም ልዕሊ 2 ሚልዮን ህዝቢ አብ ክፋል ሰሜን-ምዕራብ፣ ማእኸላይ፣ ምብራቕን ደቡብ ምብራቕን ትግራይ ህፁፅ ድልየት ሓገዝ እንተድልዮም፣ ከምኡ እውን “ዳርጋ 353,000 ህዝቢ አብ ዓፀብ ዘጥቀዎ (ኣይ.ፒ.ሲ. 5) እዩ ነይሩ፤ ስለዝኾነ አብ ከቢድ ኣደጋ ጥምየት ነይሩ” - እዙይ “ድሕሪ አብ 2003 ዓ.ም ዝነበረ ናይ ሰማልያ ዓፀብ ዝለዓለ ቁፅሪ ህዝቢ አብ ውሽጢ ኣይ.ፒ.ሲ. 5 ዝኣተወሉ እዩ።”⁵⁵⁶ እንተኾነ ግና ዓፀብ ተበሂሉ ብስሩዕ ክእወጅ ኣይከኣለን⁵⁵⁷ - ብጀካ ናይ ቀደም አብ ውድብ ሕቡራት መንግስታት አብ ትሕቲ ዋና ፀሓፊ ኣተሓባባሪ ሰብኣዊ ጉዳያትን ምድሓን ህፁፅ ኩነታትን አብ ቤት ጽሕፈት ምትሕብባር ሰብኣዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት ዝኾኑ ማርክ ሎወኮክ “ሓዲ ዓፀብ ኣሎ [ሰነ 2013 ዓ.ም]” ብምባል ብትሪ ዝገለፀም እዮም።⁵⁵⁸

276. አብ ሓምለ 2013 ዓ.ም ሕቡራት መንግስታት ልዕሊ 400,000 ህዝቢ አብ ትግራይ “አብ ዓፀብ-ዝመስል ኩነታት” ይነብር ኣሎ፣ ከምኡ ድማ 4.8 ሚልዮን ህዝቢ ህፁፅ ሓገዝ ይደሊ እዩ ክብል ፀብዒቡ እዩ።⁵⁵⁹ አብ ሕዳር 2014 ዓ.ም “ክሳብ 900,000 ህዝቢ ዝኣክል ዓፀብ-ዝመስል ኩነታት ገጢሞዎ [ነይሩ እዩ]።”⁵⁶⁰

⁵⁵¹ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዛ ሕቡራት መንግስታት ኣይልታት ኤርትራ ከነ ኣሎም ትግራይ ብምጥማይ ክሰሉ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁵⁵² ሕብረት ኣውሮጳ፣ “ኢትዮጵያ፡ መግለፃ ብላዕለዎይ ወኪል ጆሴፕ ገሬል ከምኡ እውን ከሚኸነር ምሕደር ቅልውላዎት ጃኒዝ ሌናርሲቲ ብዛዕባ ክልከላ ተበፃሕነት ሰብኣዊ ናብ ትግራይ (6 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።
⁵⁵³ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ክልከትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብኣዊ ኩነታት (ቅፃ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 74፤ ዓፀብ ኣቐዳምካ ምጥንቃቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ “ውፅኢታት መቐዘፍቲ (ኣይ.ፒ.ሲ. ብርኪ 5) ዝለዓለ ተኸእሎ አብ ስደራቤታት ትግራይ” (ጉንቦት 2013 ዓ.ም)፤ ኣይ.ፒ.ሲ.፣ “ኢትዮጵያ፡ ኣደጋኛ ኩነታት ስግኣት ውሕስና ምግብ ካብ ጉንቦት-ሰነ 2013 ዓ.ም ከምኡ እውን ትንቢዮ ካብ ሓምለ 2013 ዓ.ም ክሰብ መስከረም 2014 ዓ.ም” (15 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።
⁵⁵⁴ ኣይ.ፒ.ሲ.፣ “ኢትዮጵያ፡ ኣደጋኛ ኩነታት ስግኣት ውሕስና ምግብ ካብ ጉንቦት-ሰነ 2013 ዓ.ም ከምኡ እውን ትንቢዮ ካብ ሓምለ 2013 ዓ.ም ክሰብ መስከረም 2014 ዓ.ም” (15 ሓምለ 2013 ዓ.ም) (ትኩረት ይወሰኽ)።
⁵⁵⁵ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ክልከትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብኣዊ ኩነታት (ቅፃ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 74።
⁵⁵⁶ ሰፊ ኣኒስ፣ ቲም ቫንዴን፣ እምነት ተጋሽን ክልከትን፣ ትግራይ፡ መሕበረ ሰብኣዊ ኩነታት (ቅፃ 2.2፣ ዩኒቨርሲቲ ገንት፣ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 73።
⁵⁵⁷ ተወካዥ ኣሌክስ ዳ ዋል፣ “ዝመት፣ ኣቃፅል፣ ዓምፅ፣ ቅተል” (2013 ዓ.ም)፣ 43(12)፣ ሎንደን ሪቪው ኦፍ ቡክስ (“ትኩረት ረድኤት ኣዲስ ኣበባ ብዘሎ መንግስቲ ፍቓድ ምንቅስቓሶም ዝቐፃፀርን ሰራሕተኛታቶም ዘፈረረሕን ሕን ከይፍፀሙም ብምፍራሕ ዓፀብ ኣሎም ከይፀውዑ የፀጠይጥዩ ኣለው”)።
⁵⁵⁸ ማርክ ሎወኮክ፣ ብኣንድራው ሃርዲንግ ዝተጠቐሰ፣ “ቀውሲ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ፡ ዋና ኣላፊ ረድኤት ሕቡራት መንግስታት ዓፀብ ኣሎ ኣሎም” (ቢ.ቢ.ሲ.፣ 3 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁵⁵⁹ ዴክላን ዋልሽ፣ “ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ትንፋስ ዝኾነ ተዓፅዩ” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 22 ሓምለ 2013 ዓ.ም)፤ ካትሪን ሆረልድን ጉልያ ፓራቪቲን፣ “ፍሉይ፡ በዓል መዛ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣይልታት ኤርትራ ከነ ኣሎም ትግራይ ብምጥማይ ክሰሉ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁵⁶⁰ ትካል ዓለም-ለኻዊ ልምዓት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.ኤይ.ዲ.)፣ “ኣደ-ዓመት ዝገበረ ጎንዲ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ” (ሕመት ዜና፣ 25 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)

277. አብ ጥሪ 2014 ዓ.ም 83% ህዝቢ ሓገዝ ምግብ ይደሊ ነይሩ እዩ። ዋላ እውን አብ መጋቢት 2014 ዓ.ም ዝተገበረ ስምምዕ በይናዊ ተኹሲ ጠጠው ምባል ምብገብ ሰብአዊ ሓገዝ መሊሱ ክክድ እንተኣክአለ መጠን ድኽዳኽ “ሰማይ ተወንጨፍ” እዩ።⁵⁶¹ ብርግፅ ቁፅሪ ዝደኸደኹ ተጋሩን ከምኡ እውን/ወይ ከዓ ሓገዝ ምግብ ዝደልዩን ከም ዝተገበሩ ትፅቢት ይግበረሉ ነይሩ። “ብገምጋም 13 ሚልዮን ህዝቢ ሓገዝ ምግብ ይደሊ ነይሩ፤ እዙይ ካብ ናይ ፕሮግራም ምግብ ዓለም አብ ጥሪ 2013 ዓ.ም ዘውፀኦ ሕሉፍ ፀብፀብ 44% ይውስኽ እዩ።”⁵⁶²
278. አብ ነሓስ 2014 ዓ.ም ቁፅሪ ሓገዝ ምግብ ዝደልዩ ሰባት ናብ 89% ሓፍ እንትብል፤ ሚኢታዊ ግምት ናይቶም አብ “ምሒር” ድልዎት ዝርከቡ ድማ አብ ጥሪ 2014 ዓ.ም ካብ ዝነበሮ 37% አብ ነሓስ 2014 ዓ.ም ናብ 47% ወሲኹ እዩ።⁵⁶³ አብ መስከረም 2015 ዓ.ም ወፍሪ ዓለም-ለኽ ፈንድ መድሕን ህፃናት ሕቡራት መንግስታት መጠን “ዓለም-ለኽ ምሒር ድኽዳኽ (ግሎባል ኣክዩት ማልኑይትሪሽን/ጂ.ኤ.ኤም)ን ከቢድ ልዑል ድኽዳኽ (ሲቭየር ኣክዩት ማልኑይትሪሽን/ኤስ.ኤ.ኤም)ን ሕድሕድም 30.1ን 7.2ን ሚኢታዊ ከም ዝበፀሐ” አብ ብዙሓት ወረዳታት ትግራይ እንተረጋገፀ፤ ከምኡ እውን እኹል ዘይኮነ ቀረብ ሃነፅቲ ምግብታት ነቲ ኩነታት ከጋድዶን መጠን ድኽዳኽ ክውስኽ ዝገብርን እዩ ክብል ኣጠንቀቂ እዩ።⁵⁶⁴ አብ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም አብ ሙሉእ ትግራይ ብርኪ ህፁፅነት ዝበፀሐ ሕፅረት ውሕስና ምግብ ነይሩ እዩ።⁵⁶⁵
279. ብርግፅ መግለጺታት ኣይ.ፒ.ሲ. ተጠቂሞም ብመሰረት ገምጋም ጉጅለ መፅናዕቲ ዩኒቨርስቲ ጌንት 400,000 ህዝቢ አብ ጉንበትን ሰነን 2013 ዓ.ም ዓፀቦ ኣጋጢሞም ነይሩ እዩ። እዚ ኣይ.ፒ.ሲ ነዙይ ከም አብ መዓልቲ ካብ 10,000 ህዝቢ ካብ 1-2 ብዓፀቦ ዝስዕብ ሞት ይህሉ ክብል እዩ ብቕፅሪ ገሊፅዎ።⁵⁶⁶
280. ህፃናት ብፍሉይ ብዝኸፍኡ ተጠቂዖም እዮም። ድሕሪ ሽዱሽተ ወርሒ ፃንሒት እቲ ኩናት አብ ጉንበት 2013 ዓ.ም አብ አብያተ-ሕክምናታት ካብ ዝነበሩ 19% ህፃናት ተጋሩ ዝደኸደኹ እዮም።⁵⁶⁷ አብ መስከረም 2014 ዓ.ም ድማ 22.7% ህፃናት ትሕቲ 5 ዓመት ዝደኸደኹ ነይሮም።⁵⁶⁸ አብ ሚያዝያ 2014 ዓ.ም አብ 18,597 ትሕቲ 5 ዓመት ህፃናት ተጋሩ ዝተገበረ ዳህሰስ መጠን ድኽዳኽ 29% ኣርእዩ እዩ - ስለ ዝኸነ ልዕሊ 10% ህፁፅ ተባሂሉ እዩ ዝሕሰብ።⁵⁶⁹ ካብ መጋቢት ክሳብ ሚያዝያ 2015 ዓ.ም፤ ሓሙሽተ ወርሒ ድሕሪ ስሩዕ ምቁራፅ ተፃብኦ፤ አብ ትግራይ ዝነበረ መጠን ድኽዳኽ ህፃናት ብ28% ከም ዝወሰኸ

⁵⁶¹ ጉልድ ፓራቪቲኒ፡ “ዳርጋ ፍርቂ ህዝቢ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ኣብ ‘ከቢድ’ ድልዎት ሓገዝ ምግብ ይርከብ፤ ፕሮግራም ምግብ ዓለም ከም ዝበሎ” (ሮይተርስ፡ 14 ነሓስ 2014 ዓ.ም)።

⁵⁶² ጉልድ ፓራቪቲኒ፡ “ዳርጋ ፍርቂ ህዝቢ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ኣብ ‘ከቢድ’ ድልዎት ሓገዝ ምግብ ይርከብ፤ ፕሮግራም ምግብ ዓለም ከም ዝበሎ” (ሮይተርስ፡ 14 ነሓስ 2014 ዓ.ም)።

⁵⁶³ ጉልድ ፓራቪቲኒ፡ “ዳርጋ ፍርቂ ህዝቢ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ኣብ ‘ከቢድ’ ድልዎት ሓገዝ ምግብ ይርከብ፤ ፕሮግራም ምግብ ዓለም ከም ዝበሎ” (ሮይተርስ፡ 14 ነሓስ 2014 ዓ.ም)።

⁵⁶⁴ ዓለም-ለኽ ፈንድ መድሕን ህፃናት ሕቡራት መንግስታት (ዩ.ኤን.ኣይ.ሲ.ኤ.ኤም)፤ ፀብፀብ ሰብአዊ ኩነታት ኢትዮጵያ ቁ.9፡ መስከረም 2015 ዓ.ም (19 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም) ገፅ 2።

⁵⁶⁵ ዓፀቦ ኣቕዳምካ ምጥንቃቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርሳይ ዋርነንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፡ “ኢትዮጵያ” (ውፅኢት ዳህሰስ ዘርእዮ ንጥቅምቲ 2014 ዓ.ም “ብርኪ 4፡ ህፁፅ ሓደጋ” እንትኸውን፤ ንጥሪ 2016 ዓ.ም ዝተገመቱ ውፅኢታት ድማ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ “ከቢድ ስግኣት ውሕስና ምግብ” እዩ)። እዚ ዳህሰስ ብመሰረት ኣይ.ፒ.ሲ. 3.1 ምድብ ምሒር ስግኣት ውሕስና ምግብ እዩ፤ ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም ዝፀብፀበ። ምህርቲ ኣብ 2016 ዓ.ም ከም ዝመሓየሽ ትንቢዮ ዋላ እንተሃለወ፤ ንምንባር ዘድልዩ ነገራት ግና ኣብ ሓፂር እዋን ከም ዝውድኡ ተተንቢዩ እዩ። ተወከሶ ጃን ኒይሰን፡ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፡ ስነ-ምግባር ስላማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ኤድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፤ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።

⁵⁶⁶ ጃን ኒይሰን፡ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፡ ስነ-ምግባር ስላማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ኤድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፤ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)፤ ኣብ <https://www.ipcinfo.org/faminefacts/en/> ዝተጠቐሰ።

⁵⁶⁷ ካትሪን ሆረልድን ጉልድ ፓራቪቲኒን፡ “ፍሉይ፡ በዓል መዲ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ስነ-ኤሎም ትግራይ ብምጥማይ ስሲሲ” (ሮይተርስ፡ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁵⁶⁸ ሚሽል ኒኮልስ፡ “ዋና ሓላፊ ረድኤት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ብዛዕባ ኣብ ትግራይ ዘሎ ዓፀቦ፡ ‘እንን መኻይን እንዳተንቀሳቀሰ ረኽቡዉን’” (ሮይተርስ፡ 18 መስከረም 2014 ዓ.ም)።

⁵⁶⁹ ታህላ ቡርኪ፡ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብአዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንሰት 774፡ ገፅ 775።

እዩ ተፀብዷቸው።⁵⁷⁰ ብተመሳሳሊ ካብ 11,000 ዝኾና ነፍሰ-ፀራትን መጥበውትን ኣዶታት ልዕሊ 70% “ምሒር ዝደኽደኽ” እዮን።⁵⁷¹

281. ብምኽንያት ጥምየት ዝሞቱ ጠቕላላ ቁፅሪ ሞት ብኸፋል መንግስቲ ኢትዮጵያ ሓበሬታ ምእካብ ንምኽልካል ይፍትን ስለ ዝነበረ ንምፅራይ ከቢድ እዩ።⁵⁷² ኣብ ሆፒታላት ጥራሕ እቲ ኩፍት ካብ ዝውላዕ ንደሓር እንተነኣሰ 2,850 ህፃናት ሞይቶም እዮም - ካብዚ ኣቶም 230 ኣብ ሰነ 2015 ዓ.ም ድሕሪ ስምምዕ ተፃብኦ ጠጠው ምባል እዮም ሞይቶም።⁵⁷³ ቁፅሪ ቀረብ ሆስፒታላት ዘይብሎም መወቲ እውን ዝለዓለ ክኸውን ይኸእል እዩ።

282. ኣብ ታሕሳስ 2015 ዓ.ም ካብ ዝነበሩ ጠቕላላ ቁፅሪ ሞታት ብምውሳድ ኣብ ጥሪ 2015 ዓ.ም ዝነበረ ገምጋም ብመሰረት “መጠን ማእኸላይ ሚዛን ኣይ.ፒ.ሲ. ሞት-ዓፀብ ኣብ ወረዳታት ትግራይ ብኸይዲ ግዝ ዝተሰልሐ” ውፅኢቱ “ቁፅሪ መወቲ እንተነኣሰ 246,000፣ እንተበዚሑ ድማ 542,000 ኮይኑ ብማእኸላይ 375,000 ሰባት ብዓፀብ ምኽንያት ከም ዝሞቱ” እዩ።⁵⁷⁴ ኣብ ጉንበት 2015 ዓ.ም ድሒሮም ዝተኸዩዱ ስልሒታት ኣብ ታሕሳስ 2015 ዓ.ም ምስ ዓፀብ ዝተዘመዱ ሞታት ካብ 96,000 ክሳብ 218,000 ከም ዝኾኑ ገሚቶም እዮም።⁵⁷⁵

283. ድሕሪ ስምም ምቁራፅ ተፃብኦ እውን እንተኸነ ብፕሮግራም ምግብ ዓለም ሕቡራት መንግስታትን ብትካል ዓለም-ለኸ ልምዓት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.አይ.ዲ) ዝግበር ዝነበረ ምክፍፋል ሓገዝ ምግሚ ብምኽንያት መሻቕላይ ስርቂ ረድኤትን ከምኡ እውን ረድኤት ተሰሪቐ ኣብ ዕዳጋ ይኸውጥ ስለዝነበረን ኣብ ጉንበት 2015 ዓ.ም ንግዚኡ ጠጠው ክብል ተገይሩ እዩ።⁵⁷⁶ ብዙሓት ማዕኸናት መራኽቢ ሓፋሽ “ብግልፂ ብትካላት መንግስቲ ፌደራልን ክልልን ዝተዋደደ ‘ዝተኣሳሰረ ሸርሒ ገበን’” ከምዝተፈፀመ ዝኸስስ ብሓደ ዘይሻራዊ ለጋሲ ጉጅለ ዝተዳለወ ኣቃሊሖን እዮን።⁵⁷⁷

284. እዚ ሻቕሎት ብትካል ዓለም-ለኸ ልምዓት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.አይ.ዲ.) “ምስ ሰብ መዚ መንግስቲ ፌደራል ኢትዮጵያን ግዝያዊ ምምሕዳር ክልል ትግራይን ኣልዒልዎ እዩ።”⁵⁷⁸ ብግልፂ “እቶም ሰብ መዚ ምስ ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ነዚ ጉዳይ ኣብ ምፅራይን ነዚ ሓላፍነት ዝወስዱ

⁵⁷⁰ ምሕረት ገ.ክርስቶስ፡ “ኣብ ትግራይ ሞት ትሕቲ ሓሙሽተ ዓመት ህፃናት ብምኽንያት ምሒር ጉድለት ኣመጋግባ ኣብ ማእኸል ኣዝዩ ዘተኣሳስብ ሰብኣዊ ቀውሲ ብኸልጡፍ ይውስኽ ኢሎ” (ኣዲስ ስታንዳርድ፡ 28 ጉንብት 2015 ዓ.ም)።

⁵⁷¹ ሚሽል ኒኮልሰን፡ “ዋና ሓላፊ ረድኤት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ብዛዕባ ኣብ ትግራይ ዘሎ ዓፀብ፡ ‘እንተ መኸይን እንዳተንቀሳቐሰ ረኽቡዎን’” (ሮይተርስ፡ 18 መስከረም 2014 ዓ.ም)።

⁵⁷² ኣሌክስ ዲ ዎል፡ “ዓፀብ ክነወዳድር ንኸእል ዶጋ ዝህፀ ሰማልያ፡ ደቡብ ሱዳን፡ ሱዳን፡ ትግራይ፡ የመን” (ዎርልድ ፕስ ፋውንደሽን፡ 13 መጋቢት 2016 ዓ.ም)።

⁵⁷³ ምሕረት ገ.ክርስቶስ፡ “ኣብ ትግራይ ሞት ትሕቲ ሓሙሽተ ዓመት ህፃናት ብምኽንያት ምሒር ጉድለት ኣመጋግባ ኣብ ማእኸል ኣዝዩ ዘተኣሳስብ ሰብኣዊ ቀውሲ ብኸልጡፍ ይውስኽ ኢሎ” (ኣዲስ ስታንዳርድ፡ 28 ጉንብት 2015 ዓ.ም)።

⁵⁷⁴ ጃን ኒይሰን፡ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፡ ስነ-ምግባር ስላማውያን ግዳያት ኣብ ኩፍት ትግራይ” (ኤድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፡ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)። ኣብ መጋቢት 2014 ዓ.ም ዝነበረ ግምት ብጥምየት ምኽንያት ካብ 150,000 ክሳብ 200,000 ሞት እዩ፤ ተወስብ ባቢ ዓሽ፡ “እቲ ናይ ዓለምና ቀታሊ ኩፍት ኣብ ዩክሬን እንተይኮነስ፡ ኣብ ኢትዮጵያ እዩ ዘሎ” (ብሉጥ/ብሮፍ፡ 13 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።

⁵⁷⁵ እምነት ነጋሽ፡ “ኣዲስ ጃህሳስ ብዛዕባ ኣብ ኩፍት ትግራይ ብጥምየት ዝሞቱ ሰባታት” (ማርቲን ፕላውት ብሎጽ፡ 16 ጉንበት 2015 ዓ.ም)።

⁵⁷⁶ ኣሶሻትድ ፕረስ፡ “ትካላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ናብ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ዝግበር ሓገዝ ምግብ ኣብ ማእኸል ሌብነት ጠጠው ኣቢሎም” (ኣሶሻትድ ፕረስ፡ 23 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)፤ ዳዊት እንዳሻው፡ “ፕሮግራም ምግብ ዓለም ብምኽንያት ዝተፀብፀቡ ሌብነት ናብ ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ዝገብሮ ሓገዝ ጠጠው ኣቢሎም” (ሮይተርስ፡ 26 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)። ብተወሳኺ ተወስብ እንኮላይ ጉዳይ ሰማዕቲ፡ ቤተሰብ ፈለቀ፡ ኣብ ብሪታንን፡ “ስራሕተኛታት ረድኤት ንሲ.ኤን.ኤን. ከም ዝተዘረብዎ ሓይልታት ኤርትራ ተልእኾ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ትግራይ ዓፅዮም” (ሲ.ኤ.ኤ.ኤ.፡ 18 ጉንበት 2015 ዓ.ም) (ከም ዝተፀብፀብ ሓይልታት ኤርትራ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዝምራሕ ተልእኾ ሰብኣዊ ድጋፍ ኣብ ሰማን ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ ናብ እትርከብ ገምሃሎ ዝተብሃለት ጣብያ ከይኣትው ኣብ 17 ጉንበት 2015 ዓ.ም ክልኪሎም)።

⁵⁷⁷ ቢ.ቢ.ሲ፡ “ኢትዮጵያ፡ ትካላት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ድርቂ እታ ሃገር ሓኒቕ ኣብ ዝሓዘሉ እዋን ሓገዝ ምግብ ኣቋሪጃም” (ቢ.ቢ.ሲ፡ 1 ሰነ 2015 ዓ.ም)።

⁵⁷⁸ ጃስፕር ዋርድ፡ “ወኪል ዓለም-ለኸዊ ልምዓት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.አይ.ዲ.) ናብ ናይ ኢትዮጵያ ክልል ዝኾነት ትግራይ ዝግበር ሓገዝ ምግብ ንግዚኡ ኣቋሪፀም” (ሮይተርስ፡ 26 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)።

ተላተትቲ ኣብ ምግባርን ሓቢሮም ከም ዝሰርሑ ድልውነቶም ገሊፆም እዮም።”⁵⁷⁹ እንተኾነ ግና ከምዚ ዓይነት ድልውነት ድሒሩ እዩ መፃኡ። ኣብ ትግራይ ምቕራፅ ረድኤት ካብ ዝጀመረሉ መጀመርታ ጥሪ 2015 ዓ.ም ክሳብ ነሓሰ 2015 ዓ.ም ጥራሕ ከባቢ 1,400 ምስ ዓፀቦ ዝተተሓሓዙ ሞታት ተመዝጊቦም እዮም።⁵⁸⁰ እንተኾነ ግና ናይ ሓይሊ ወረዳታት ትግራይ ምስ ዓፀቦ ዝተተሓሓዙ ቁፅሪ ሞት ስለ ዘይፍለጥ፣ እዚ ቁፅሪ ሙሉእ ፅዕንቶ ኣትሒቱ ናይ ምግማት ዕድሉ ልዑል እዩ።⁵⁸¹

285. እንተኾ ግና ገና ኣብ መስከረም 2016 ዓ.ም “ልዕሊ 20 ሚልዮን ኢትዮጵያን ብህፁፅ ሰብኣዊ ሓገዝ ምግባር ዝደልዩ [ኮይኖም]፣መብዛኢቲኦም ብዓፀቦ-መሰል ኩነታታ እንዳተሰቑ ዝርከቡ [እዮም]።”⁵⁸²

ለ. ዕንወት ስርዓት ሓለዎ ጥዕና ትግራይ

286. መንግስቲ ኢትዮጵያ ዘፈር ጥዕና ተጋሩ ንምዕናው ሓሲቡ ኣብ ኩነታት ሂወት ህዝቢ ትግራይ ዝተሓሰበ ፅቕጢ ብምፍጥር ነቲ ጉጅለ ብምሉእ ወይ ብክፋል ኣካላዊ ምጥፋእ ክገብር ከም ዝደለዩ ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ።⁵⁸³ እዚ መወሰኽታ ናይቲ ቀረብ ምግብን ካልኣት ንህዝቢ ትግራይ ኣገደስቲ ዝኾኑ ኣቕሑትን ንምንካይ ወይ ሙሉእ ብሙሉእ ጠጠው ንምባል ኮነ ተባሂሎም ዝውሰዱ ዝነበሩ ስጉምታታት ዝግበር ዝነበረ እዩ።

287. እቲ ጎንዲ ምስ ተወልዐ እቲ “ሙሉእ ዕንወት” ስርዓተ-ጥዕና ትግራይ ናይ ብሓቂ ዘይንቡር እዩ።⁵⁸⁴ ኣብ እዋን ዕጥቃዊ ጎንዲ ምንካይ ሕክምናዊ ሸፈነ ከም ሳዕቤን ዝውሰድ እኳ እንተኾነ ዝተዓለሙ ፍፃሞታት ኣንፃር መሰላጥታት ጥዕና ከምኡ እውን ክባን ዕፅዋን ተሓዊስዎ ቀስ ብቐስ ናብ ኩነታት ህይወት ምዕናት ህዝቢ ትግራይ ከምርሕ ዝኾኑ እዩ።

288. ቅድሚ እቲ ውግእ ምልዓሉ ክንክን ስርዓተ-ጥዕና ትግራይ ፅቡቕ ዝንቀሳቐስ ዝነበረን ኣብ ኢትዮጵያ ኣለዉ ካብ ዝበሃሉን እዩ ነይሩ። ኣብ መላእ ትግራይ ዝተዘርግሑ ልዕሊ 700 ጥብባታት ጥዕና፣ ከምኡ እውን ክልተ ስፔሻላይዘድ ሪፈራል ሆስፒታላት፣ 16 ሓፈሻዊ ሆስፒታላት፣ 29 መባእታዊ ሆስፒታላትን 233 ማእኸላት ጥዕናን ነይሮም።⁵⁸⁵ ብድምር 19,324 ሰራሕተኛታት ጥዕና፣⁵⁸⁶ ሆስፒታላት ከም ክታበት፣ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ሕመማት ከምኡ እውን ክትትል ክንሰር ይህባ ነይረን። ቅድሚ እቲ ኹናት መጠን ተፈጥሮኣዊ ሞት ኣብ ትግራይ ብ6/1000⁵⁸⁷ ከም ናይ ኢንዱስትሪላውያን ሃገራት ይመስል

⁵⁷⁹ ጃስፐር ዋርድ፣ “ወኪል ዓለም-ለኻዊ ልምዓት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ (ዩ.ኤስ.ኤ.ኣይ.ዲ.) ናብ ናይ ኢትዮጵያ ክልል ዝኾነት ትግራይ ዝግበር ሓገዝ ምግባር ንግዚኡ ኣቋሪፅዎ” (ሮይተርስ፣ 26 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)።
⁵⁸⁰ ግርማይ ገብሩን መርሲይ ጃማን፣ “ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ቀውሲ፣ ድሕሪ ረድኤት ምቕራፅ ሞት ብጥምየት ምክንያት - ወግዓዊ” (ቢ.ቢ.ቢ፣ 12 ነሓሰ 2015 ዓ.ም) (ኣብ ግዝያዊ ምምሕዳር ትግራይ ከሚኸነር ምምሕዳር ሓይጋ ዝኾነ ገብረሂወት ገብረእግዚኣብሄር ብምጥቃስ)።
⁵⁸¹ ብፀሓፊ ዝተኸየደ ቃለ-መጠይቅ።
⁵⁸² ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ቢ./54/55፣ ዓንቀፅ 50።
⁵⁸³ ሙሉእታ ገብረእግዚኣብሄር፣ ፋሲካ ዓምደስላሴ፣ ርእየ ኢሳያስ፣ ካልኣትን “ጂኦግራፊያዊ ዝርግሓ ቀውሲ ጥዕና ኹናት ኣብ ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ” (2014)፣ 7 ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ 1፣ ገፅ 2 (“ኮነ ተባሂሉ ዕንወት ኣብ መሰላጢ ጥዕናታትን መጥቃዕቲ ትካላት ጥዕናን ሓገዝቲ ሰራሕተኛታትን”)፤ ሃይላይ ገሰሰው፣ ኪሮስ ብርሃን፣ ኤልያስ ኤስ.ስራጅ፣ ካልኣትን “ፅልዋ ኹናት ኣብ ስርዓተ-ጥዕና ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፣ ገምጋም” 2013 (6) ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ፣ መሓረምታ፣ ገፅ 1 (“ኣብቲ ግዜ ሕሱም ኩናት ገፊሕ ዝርግሓ ዘለዎ ጥምኑን ምታዊ ዓመፅን ከምኡ እውን ማእኸላት ጥዕና ዓላማ ምግባር ቀንዲ ትሕዝቶ እቲ ኹናት ይመስል”)።
⁵⁸⁴ ኪት ዋይት፣ ዶብ ኣልባ ሓኻይም ኣሙሓዳሪ ህፁፅነት ኣብ ሻርሚላ ዲቪ፣ “ሕፅረት ክንክን ጥዕና ዝተደረገ ግፍዕታት ትግራይ” (2 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)፣ 397 ዘ ላንስ 1336 (ነዚ ስራሕ እዚ ንነዊሕ ስራሕ እየ እሞ ከም ናይ ትግራይ ዝበለ ሙሉእ ዕንወት ስርዓተ-ጥዕና ኣይረኣኹን። መሰንባዲ እዩ)።
⁵⁸⁵ ጥዕና ጥብባታት ዝተተሓተ ትካል ጥዕና ኹይት ጥዕናዊ ክንክን ኣብ ገጠራት ዝህብ እዩ፣ ሃይላይ ገሰሰው፣ ኪሮስ ብርሃን፣ ኤልያስ ኤስ.ስራጅ፣ ካልኣትን “ፅልዋ ኹናት ኣብ ስርዓተ-ጥዕና ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፣ ገምጋም” 2013 (6) ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ ገፅ 1
⁵⁸⁶ ሃይላይ ገሰሰው፣ ኪሮስ ብርሃን፣ ኤልያስ ኤስ.ስራጅ፣ ካልኣትን “ፅልዋ ኹናት ኣብ ስርዓተ-ጥዕና ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፣ ገምጋም” 2013 (6) ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ ገፅ 2
⁵⁸⁷ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ጭብናር)፣ ስነ-ምግባርን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ሕድሕድ ጉድኣት ምጋ ኣለዎ፣ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።

ነይሩ። ረብሽቲ ሳዕቤናት ናይቲ ውግእ ብዘየገድስ ኮነ ተባሂሉ ንዕንወት ክንክን ስርዓተ-ጥዕና ምስ ኣብ ሰላማዊ ህዝቢ ሕብረተሰብ ከስዕቦ ዝኸእል ሳዕቤን ፈተነታት ይግበር ከም ዝነበረ ሰለስተ ሓበርቲ ነገራት ኣለዉ።

289. ቀዳማይ ብመንግስቲ መብራህቲ፣ ነዳዲ፣ መራኸቢታት፣ ከምኡ እውን ባንኪ ምዕፃው ማለት ተጋሩ ሕክምናዊ ክንክን ክረኽቡ ኣይኸእሉን ወይ መሰረታዊ ድሌታቶም ከማልኡ ኣይኸእሉን ማለት እዩ፣ ከምኡ እውን ኣብ ሰብኣውነት ዝዋስኡ ኣካላት ሓገዝ ከይገብሩ ተኸእልኦም ይቕንሱሎም።⁵⁸⁸ ዶብ ኣልቦ ሓኸይምን ካልኣት ደገፍቲ ትካላትን ስራሕታታቶም ክቕንሱ ወይ ክዓፀዉ ይግድዱ ወይ ስርሖም ክቕፅሉ ከበድቲ ዕንቅፋታት ከብ መንግስቲ ይገጥሞም ወይ ድማ ሓላፍ ዘላፍ ዘለዎ ናይ ፍቓድ ኣወሃህባ የጋጥሞም ነይሩ።⁵⁸⁹ ንኣብነት ብዓለም ለኽ ፌደሬሽን ሽኮርያን ብፌደሬሽን ሽኮርያ ኢትዮጵያን ናብ ትግራይ ኢንሱሊን ንምልኣኽ ተኣትዮ ዝነበረ ቃል “ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ተዓጊቱ እዩ”።⁵⁹⁰ ብተመሳሳሊ ኣብ ወርሒ ጥሪ 2014 ዓ.ም ውድብ ጥዕና ዓለም ብመንግስቲ ዝተገብረ ኣብቲ እዋን ንሽድሽተ ወርሒ ቀዳማይ ዝነበረ ተበፃሕነት ሙሉእ ብሙሉእ ምዕፃው ኣመልኪቱ ኣማሪሩ እዩ።⁵⁹¹ ወታደራዊ ሓይልታት ሰብኣዊ ተበፃሕነት ብማዕረ የሰናኸሉ።⁵⁹² ብፍላይ ድማ ዓለም ለኽዊ ሕግታት ሰብኣውነት ብምጥሓስ።⁵⁹³ ብተወሳኺ እውን መንግስቲ ኢትዮጵያ ምምሕዳራዊ ገደባት ኣብ ልዕሊ ዓለምለኸውያን ዘይመንግስታዊ ትካላት ረድኤት ኣንቢሩ እዩ፣ ኣብ ወርሒ ሓምለ 2013 ዓ.ም “ንዶብ ኣልቦ ሓኸይምን ቤት ምኽሪ ሰደተኛታት ኖርወይን ኣብ ሰሜናዊ ክፋል እታ ዓዲ ምንቅስቃሳቶም ጠጠው ከብሉ ኣዚዝዎም እዩ”።⁵⁹⁴ ዋላ እኳ እቶም እገዳታት እንተተለዓሉ (ፈለማ ነቲ እገዳ ምንቅስቃሕ ስዒቡ ናይ ዶብ ኣልቦ ሓኸይም ኣብ ወርሒ ጥቅምቲ 2013፣ ናይ ቤት ምኽሪ ሰደተኛታት ኖርወይ (ኤን ኣር ሲ) ኣብ ወርሒ ጥሪ 2014 ዓ.ም.) እዚ ማለት ኣገደስቲ ረድኤታት ንሓመሽተ ኣዋርሕ ዝኣክል ኣይተመሓደረን ፀኒሑ ማለት እዩ።⁵⁹⁵

290. ካልኣይ፣ ካልእ ሳዕቤን ዕፅዋን ክባን ብፌደራል መንግስቲ ሓድሽ መድሓኒት ክቕርብ ኣይኸእልን፣ ናይ ጥዕና ሰራሕተኛታት ልዕሊ ዓመት ኣይተኸፈሉን፣ ኣድለይቲ መድሓኒታት ኣይተውሃቡን፣ ግዜ ዝሓለፎም መድሓኒታት ምጥቃም ግድን ኮነ፣ ሆስፒታላት ምግብ ስለ ዝወድኡ ናይ ባዕሎም ምግብ ከምፅኡ

⁵⁸⁸ ኤርትራ ፎክሰን ኣስሎ ኣናሊቲካን፣ ኩናት ትግራይን ዘገባዊ ፅልዎታቶን፣ ቅጂ 1 (2013)፣ ገጽ 100-192 (ተወከሰ ብፍላይ ገፅ 191፣ “ቤት ፅሕፈት ኣይተ ኣብደ ዋላ እኳ ብተደጋጋሚ “ገደብ ዘይብሉ” ናይ ሰብኣዊ ትካላት ምንቅስቃሕ ኣብ ትግራይ ኣሎ እዩ እንተበለ፣ ኣብ 30 መጋቢት ተደጋጋሚ ምሕፅንታታት ንዝበለፀ ተበፃሕነት እቲ ኸልልን ተኹሲ ጠጠው ምባልን ኣብ ቤት ምኽሪ ፀፅታ ሕብራት መንግስታት ተለዓሎም እዮም”፤ ምጥቃስ ዝተገደደ፤ ሂደቱን ራይትስ ዎቶ፣ ሂደቱን ራይትስ ዎቶ፣ “እታ መዓልቲ ንሰ ኩሉ ግዜ እዝክራ፣ ተበፃሕነት ኣገልግሎታትን ንውፃእ መዓት ምዕረት ዝገበረ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ” (ሕዳር 2013)፤ ከምኡ እውን ነዚ ዝሰዕብ ተወከሰ፣ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕብራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ/ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 23፣ (“መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣገደስቲ ኣገልግሎታት ከም ቴሌኮሚኒኬሽን፣ ባንኪ፣ መብራህቲ ኣቋራጫ ሰብኣዊ ተበፃሕነት ድማ ገዲብዎ”)

⁵⁸⁹ ሂደቱን ራይትስ ዎቶ፣ “እታ መዓልቲ ንሰ ኩሉ ግዜ እዝክራ፣ ተበፃሕነት ኣገልግሎታትን ንውፃእ መዓት ምዕረት ዝገበረ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ” (ሕዳር 2013)፤ ላቲኽያ ባድር፣ “ተወጋእቲ ሓይልታት ኢትዮጵያ ኣብ ኣንስቲ፣ ኣዳላት መጥቃዕቲ ደው ከብሉ ኣለዎም፣ ዕንወት ክንክን ጥዕና፣ ረድኤት ምኽልክል፣ ንውፃእ መዓት ምዕረት ዝገበረ ዓመፅ ዝደገፍ እዩ” (ሂደቱን ራይትስ ዎቶ 29 ለካቲት 2014 ዓ.ም)።

⁵⁹⁰ ኣዲስ ስታንዳርድ፣ “ትንተና፣ ዝዓበየ ሆስፒታል ትግራይ ‘ኣብ ሓፃር ግዜ ኣብ ኣፍ ምፍራስ’ ብምኽንያት ዋሕዲ ሕክምናዊ ቀረባት፣ መጠን ሞት ኣብ ሆስፒታል ልዕሊ ዓሰርተ ሚሊታዊት ከም ዝሓልፍ ይካትር ኣጠንቂቑም” (ኣዲስ ስታንዳርድ፣ 20 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁵⁹¹ ፓውል ኣዲፓጃ፣ “ውድብ ጥዕና ዓለም ኢትዮጵያ ኣብ ጥዕና ረድኤት ክልል ትግራይ ዕፅዋ ምግባር ዋላ ኣብ ውግእ ዘለዎም ከባቢታት ክግመት ዘይኸእልን ኣዕናውን ከም ዝኸነ ብትሪ ነቕፍ” (ኣልገገ ሪፖርት 5 ጥሪ 2014 ዓ.ም)

⁵⁹² ሕብረት ኣውሮጳ፣ “ኢትዮጵያ፣ መግለፃ ብላዕላዊ ወከል ጆሴፕ ቦሬል ከምኡ እውን ኮሚሽን ምሕደራ ቅልውላዎት ጃኒዝ ሌናርሲቶ ብዘዕበ ክልከለ ተበፃሕነት ሰብኣዊ ናብ ትግራይ” (6 ግንቦት 2013 ዓ.ም)፤ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕብራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ/ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 23 (“ሰራዊት ምኽልክል ኢትዮጵያን ሰራዊት ምኽልክል ኤርትራን ኮነ ኢሎም ቀረብ ምግብን ሕክምናዊ ቀረባትን ኣንከላሊዎም”)

⁵⁹³ ልምዳዊ ዓለም ለኽ ሕገ ሰብኣውነት፣ ሕገ 55፣ ተበፃሕነት ንሰብኣዊ ረድኤት ኣብ ፀገም ንዘለዉ ሰላማውያን (ኤሲኣርሲ.ኦርግ)

⁵⁹⁴ ታህሳስ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንስት 774፣ ገፅ 775።

⁵⁹⁵ ከሚል ኣሕመድ፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ልዕሊ ኖርወይያዊ ካውስንል ሰደተኛታት ስራሕቲ ረድኤት ንሓመሽተ ኣዋርሕ ዝቐፀለ እገዳ ኣልዓላዩ” (ዘ ጋርድያን፣ 28 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።

ዘይኸእሉ ሕሙማት ክምለሱ ይግበር።⁵⁹⁶ ልዕሊ 50% ሰራሕተኛታት ጥዕና ኣብ ስርሖም ክርከቡ ኣይከኣሉን፤ ምኽንያቱ ገሊኦም ኣብ ውሽጢ ተመዘቢሎም ስለ ዝነበሩ።⁵⁹⁷

291. ሳልሳይ፣ እቲ ኹናት ምስ ተጀመረ ዓንዮምን ብዕላማ ተጓሊሎምን፤⁵⁹⁸ እዚ ዝተገብረ ብኢትዮጵያ፣ ብሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ ከምኡ እውን ምልሻ ኣምሓራን ፋኖን⁵⁹⁹ ዝሓቐፈ እዩ - እዚ ድማ ንባዕሉ ጥሕሰት ሕግታት ኩናት እዩ። ጉጅለ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ኮነ ተባሂሉ ዝተሰበሩ መሳርሕታት ከም ናይ ኣልትራሳውንድ ማሽንን መቆፃፀርን፣ ዝተሰበሩ ማዕዳታትን መሳኹትን ከምኡ እውን “ናይ መድሓኒትን ናይ ሕክምናን ፋይላት ኣብ ምድርቤታት ተበታቲኖም” ረኺቡ እዩ።⁶⁰⁰ እቲ ዕንወት ከም “ዮርደ እኩይ” ብዝተባል እዩ ተገሊፀ፣ ምኽንያቱ እቲ ጉሕለት ዝተገብረ “ኣቕሑት ኣውዲኻ ንምውሳድ ጥራሕ ዘይኮነስ ናይ ብሓቂ ብድሕራኡ ነቶም ሆስፒታላት ኣብ ጥቕሚ ከይውዕሉ ንምግባር እዩ”።⁶⁰¹

292. ወታደራት ኣብ ሰመማ ንሓደ ትካል ጥዕና ክልተ ሻዕ ምስ ዘመትዎ ብድሕራኡ ኮነ ኢሎም ሓዊ ከም ዘእተውሉ እውን ተፀብዒቡ እዩ።⁶⁰² ሓደ ምስክር ከም ዝበሎ ኣብ ሳምረን ተንቤንን ኣብ ዝነበሩ ግጭታት ተንቀሳቕሱት ክለኒካት ብሰራዊት ኢትዮጵያ ዒላማ ይግበሩ ከም ዝነበሩ፤ ኣብ ለካቲት 2013 ዓ.ም. ሰራሕተኛታት ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ተቐቲሎም እዮም።⁶⁰³ ኣብ ግዜ ጨፍጨፍ ኣኸሱም ሰራዊት ኤርትራ መኻዚኖታት፣ ህዝባዊ ህንፃታት፣ ውልቀ ገዛውትን ሆስፒታላትን ጉሊሉ፣ መድሓኒታት፣ ኣቕሑት ገዛ፣ ናይ ገዛ ሓጻብጻብ፣ ከምኡ እውን ምግብን መስተን ወሲዱ እዩ።⁶⁰⁴ ኣምቡላንስታት ብዕጡቓት ጉጅለ ተታሊዘን ኣብ ጥቓ ዶብ ኤርትራ ብወታደራት ኣቕሑት ከጎዓዕዞ ተገይረን እዮን።⁶⁰⁵ ትካላት ጥዕና ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ዕጡቓት ሓይልታት ኢትዮጵያ ወይ ክንድኣም ኮይኖም ኣብ ዝሰርሑ ዕጡቓት እንተኣትዮም ዘለዎም እወታዊ ሓላፍነት መጉዳእቲ ከይበፀሑም ሓለዎ ክገብሩሎም ጥራሕ ዘይኮነስ ንሰላማዊ ህዝቢ ጥዕናዊ ሓገዝ ክህቡ ብዝኸእልሉ መንገዲ ክንዲ ዝተኸኣለ ናብ ንቡር ስርሖም ናይ ምምላስ እውን ሓላፍነት ኣለዎም።

293. ሳዕቤናት ብዙሕ ዝዓይነቶም እዮም። ሓደ መፅዕዕቲ “ቅልጡፍ ብበዝሒ ምጉዳል ክንክን ስርዓተ ጥዕና ትግራይ” ከም ዘሎ ኣርእዩ እዩ፤ ከምኡ እውን “ምድግጋም ወራር ኣብ ልዕሊ መሳለጥታት ጥዕና ትግራይ ሎሚ ድማ ሓይልታት ኤርትራ ወይ ኣምሓራ ብይሓሊ ሒዘሞም ከም ዘለዉ” ድማ ፀብዒቡ

⁵⁹⁶ ታህሳስ ጉርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንሰት 774፣ ገፅ 775፤ ኣልቦ ሓኻይም ጋዜጣዊ መግለጻ፣ “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዲቑ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሳለጥታት ስለ ዝተገቡሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)። ሊዚ ዲቪዥን፣ “ናይ ማህፀን ሓኪም ክበኪ ርእዮ፡ ሕሙማት ክንሰር ትግራይ ብሰንኪ ስእነት መድሓኒት ኣብ ገዝኣም ክሞቱ ተሰዲዶም” (ዘጋርድያን፣ 16 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።

⁵⁹⁷ ሃይላይ ገሰሰው፣ ኪርስ ብርሃን፣ ኤልያስ ኤስ ስራጅ፣ ካልኣትን “ፅልዎ ኹናት ኣብ ስርዓተ-ጥዕና ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፡ ገምጋም” 2013 (6) ቢኤምጅይ ግሎባል ሃልዝ ገፅ 2።

⁵⁹⁸ ጋዜጣዊ መግለጻ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም፣ “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዲቑ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሳለጥታት ስለ ዝተገቡሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁵⁹⁹ ዶ/ር ዲኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ረድኢት ጎንደ-ወለድ ይታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 45 (መጣቕሲታት ተገዲፎም)።

⁶⁰⁰ ጋዜጣዊ መግለጻ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዲቑ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሳለጥታት ስለ ዝተገቡሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶⁰¹ ኣሊቨር ቤን፣ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ጀነራል ዳይሬክተር፣ ኣብ ጆን ሰኖው፣ “ተሸላምነት ኖቤል ሽልማት ቀዳማይ ሚኒስቴር ኢትዮጵያ ብሰንኪ ጎንደ ሽልል ትግራይ ኣብ ሕቶ ኣትዩ” (ፉፋል፣ 09 መጋቢት 2013)፣ ኣብ 1:09 ደቕቕ።

⁶⁰² ጋዜጣዊ መግለጻ ኤም.ኤስ.ኤፍ. “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዲቑ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሳለጥታት ስለ ዝተገቡሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶⁰³ ዶ/ር ዲኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ረድኢት ጎንደ-ወለድ ይታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 46።

⁶⁰⁴ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፣ ጨፍጨፍ ሰራዊት ኤርትራ ኣሚኢት ሰላማውያን ከተማ ኣኸሱም ናብ ገበን ኣንፃራት ሰብኣዊ ክሕውን ይኸእልኦ እዩ (19 ለካተተ፣ 2013 ዓ.ም)።

⁶⁰⁵ ጋዜጣዊ መግለጻ ኤም.ኤስ.ኤፍ. “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዲቑ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሳለጥታት ስለ ዝተገቡሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

እዩ።⁶⁰⁶ ዶብ ኣልበ ሓኻይም ከም ዝፀብፀበ ካብ መፋርቕ ታሕሳስ 2013 ዓ.ም ክሳብ መጀመርታታት መጋቢት 2013 ዓ.ም ካብ ዝተርአዩ 106 ዝኾኑ ትካላት ጥዕና፣ “ሓደ ካብ ሓሙሽተ ብወታደራት ብሓይሊ ተታሒዞም ዝነበሩ እዮም ወይ ዝተትሓዙ እዮም”፣ ከምኡ እውን “እቲ ሓደ ትካል ጥዕና ከም ወታራዊ መአዘዚ እዩ ዘገልግል።”⁶⁰⁷

294. ላንሰት ሄልዝ ቡለቲን ከም ከም ዝበሎ፣ ኣብ ሰነ 2014 ዓ.ም 77% መሰላጥያታት ጥዕና ትግራይ ኣይሰርሑን ዝነበሩ፣ እቶም 13% ድማ ብኸፋል ዓንዮም እዮም።⁶⁰⁸ ካብ ኣርባዕተ ሆስፒታላት እቶም ሰለስተ፣ ከምኡ እውን ካብ ሓሙሽተ ትካላት ጥዕና እቶም ኣርባዕተ ኣይሰርሑን ዝነበሩ።⁶⁰⁹ ብተመሳሳሊ ዶብ ኣልበ ሓኻይም ከም ዝፀብፀበ 13% መሰላጥያታት ጥዕና ጥራሕ እዮን ኣብ ስሩዕ ስራሕ ዝነበሩ።⁶¹⁰ ቤት ፅሕፈት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ምትሕብባር ጉዳያት ሰብኣውነት (ኦቻ) ከም ዝፀብፀበ፣ ተጋሩ “ክታቦት፣ ክንክን ንኤች ኣይ ቪ፣ ንቲቪ፣ ንዓሶ፣ ከረጢታት ምክልኻል ሕሱም ስእነት ምግብ፣ ከምኡ እውን መሰርታታት ስነ-ተዋልዶ ጥዕና” ዩድልይዎም ነይሮም።⁶¹¹

295. ከም ቀጥታ ሳዕቤን ናይቶም ልዕል ኢሎም ዘለዉ ፍፃመታት⁶¹² ብሰንኪ ኣብ ሆስፒታላት ክንክን ዘይምርካብን፣ ብሰንኪ ናይ ሕላፍ ሰዓት ሕግታት፣ ብሰንኪ ናብ ሕክምና ትካላት ኣብ ዝግበር ጉዕዞ ኣብ መንገዲ ዝነበሩ ሓይጋታት ብዙሓት ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ሕርሲ ሞይተን እዮን፤ ከምኡ እውን ብዙሓት ደቂ ኣንስትዮ “ፅሬቶም ኣብ ዘይሓለዉ ኣብ ዘይስሩዓት ናይ ተመዘበልቲ መዕቕብታት” ወሊደን እዮን።⁶¹³ ውሑዳት መከናኸንታት ቅድመን ድሕረን ወሊድ እዮም ዝነበሩ።⁶¹⁴ ህፃውንቲ፣ ጥኑሳትን መጥበውቲ ኣዴታትን ናብ መባእታዊ ናይ ጥዕና ትካላት ናይ ምርካብ ዕድሎም ዳርጋ ብ84% እዩ ነክዩ።⁶¹⁵

296. ህፃውንቲ ኣገደስቲ ክታቦታት ኣይረኽቡን፣ ከምኡ ብምኻኑ ድማ ንተላገብቲ ሕማማት ተቓሊዖም እዮም። ቅድሚ እቲ ኹናት 73% ህፃውንቲ ተኸቲቦም ነይሮም እዮም- እዚ ቕፅፅ ኣብ መጀመርታት 2014 ዓ.ም ብ27% እዩ ኣንቆልቑሉ። ናይ ንፍዮ ክታቦት ካብ 83 ሚኢታዊት ናብ 28 ሚኢታዊት እዩ ቐኒሱ፣ እዚ ድማ ለበዳ ንክልዓል “ዝላዓለ ተኸእሎ” ዝፈጥር እዩ፤ ከምኡ እውን ልዕሊ 900,000 ህፃውንቲ ዕድሚኡም ትሕቲ 5 ዓመት ዝኾኑ ናይ ፖልዮ ክታቦት ኣይረኽቡን።⁶¹⁶

⁶⁰⁶ ሙሉጊታ ገብረእግዚኣብሄር፣ ፋሲካ ዓምደስላሴ፣ ርእዮ ኢሳያስ፣ ካልኣትን “ጂኦግራፊያዊ ዝርግሓ ቀውሲ ጥዕና ኹናት ኣብ ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ” (2014)፣ 7 ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ 1፣ ገፅ 9

⁶⁰⁷ ጋዜጣዊ መግለጻ ዶብ ኣልበ ሓኻይም “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዳቕ ምክንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሰላጥያታት ስለ ዝተገሓሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶⁰⁸ ታህላ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንሰት 774፣ ገፅ 774፣ ካልኣ መፅናዕቲ ኣብ ሰነ 2013 ዝተሓተመ ዘረጋገፀ ድማ “ልዕሊ 90% ካብቶም 1007 መሰላጥያታት ጥዕና ክልል ትግራይ ናይ ኢትዮጵያ ሙሉእ ብሙሉእ ይሰርሑ ኣለዉ ዝብሉ ደረጃ ረቕቓታት ኣየማልኡን” ምናልባት እውን እዚ መፅናዕቲ ኣብ ዝሕተመሉ ግዜ እቲ ስራሕቶም ኣብ ዝሓመቐ ደረጃ ክህሉ እዩ ተባሂሉ ይግመት፣ ኣብ ሙሉጊታ ገብረእግዚኣብሄር፣ ፋሲካ ዓምደስላሴ፣ ርእዮ ኢሳያስ፣ ካልኣትን “ጂኦግራፊያዊ ዝርግሓ ቀውሲ ጥዕና ኹናት ኣብ ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ” (2014)፣ 7 ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ 1፣ ገፅ 7።

⁶⁰⁹ ሃይላይ ገሰሰው፣ ኪሮስ ብርሃነ፣ ኤልያስ ኤስ ስራጅ፣ ካልኣትን “ፅልዋ ኹናት ኣብ ስርዓተ-ጥዕና ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፡ ገምጋም” 2013 (6) ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ 7ፅ 5።

⁶¹⁰ ጋዜጣዊ መግለጻ ኤም.ኤስ.ኤፍ. “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዳቕ ምክንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሰላጥያታት ስለ ዝተገሓሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶¹¹ ታህላ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንሰት 774፣ ገፅ 774።

⁶¹² ላቲኽያ ባድር፣ ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካ ዳይሬክተር ናይ ሂዩማን ራይትስ ዎቶ፣ ኣብ ታህላ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንሰት 774፣ ገፅ 774

⁶¹³ ጋዜጣዊ መግለጻ ዶብ ኣልበ ሓኻይም “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዳቕ ምክንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሰላጥያታት ስለ ዝተገሓሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶¹⁴ ጋዜጣዊ መግለጻ ዶብ ኣልበ ሓኻይም “ህዝቢ ኣብ ቁርብራብ ናይ ሕክምና መማረፂ ወዳቕ ምክንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሰላጥያታት ስለ ዝተገሓሉን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶¹⁵ ዓለም-ለኽ ፈንድ መድሕን ህፃናት ሕቡራት መንግስታት (ዩ.ኤን.ኣይ.ሲ.ኢ.ኤፍ.)፣ ፀብፀብ ሰብኣዊ ኩነታት ኢትዮጵያ ቁ.9 መስረከም 2015 ዓ.ም (19 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 2።

⁶¹⁶ ታህላ ቡርኪ፣ “ኣብ ማእኸል ሕድሕድ ኩናት ሰብኣዊ ቀውሲ ኣብ ትግራይ” (2014 ዓ.ም) 22(6) ዘላንሰት 774፣ ገፅ 774።

297. ከብዙ ብተወሳኝ “ሕዱር ሕማም ዘለዎም ሕሙማት ከም ሸኮርያ፣ ፀቕጢ ደምን ኤቸኣይቪን፣ ከምኡ እውን ስነ-አእምሮአዊ ሕማም ዘለዎም ሕሙማት ሂወት ዘድሕን መድሓኒትት ዘይብሎም እዮም ዝነብሩ ዘለዉ። ግዳያት ፆታዊ መጥቃዕቲ ዝኾና መብዛሕትኡ ግዜ ሕክምናውን ስነ-አእምሮአዊውን ክንክን ክረኽባ ኣይከኣሉን።”⁶¹⁷
298. እቲ ዝዓበየ ሆስፒታል ትግራይ ኣብ መቐለ ዝርከብ ዓይደር ሪፈራል ሆስፒታል ቅድሚ ቁሩብ ግዜ እቲ ተፃብኢታት ደው ምባል ስምምዕ ምፍራሙ ኣብ ዝነበረ ግዜ ደጋዊ ሓገዝ እንተዘይተገይሩሉ ኣብ ቀልቀል ውድቀት ከም ዘሎ መጠንቐቕታ ተዋሂቡ እዩ።⁶¹⁸ ናይቲ ሆስፒታል መጠን ሞት ቅድሚ እቲ ኹናት ከብ ዝነበረሉ 2% እቲ ኹናት ምስ ተወለዐ ግን ናብ ልዕሊ 10% ደይቡ እዩ፣ ናይ ፀዑቕ ክንክን ክፍሊ መጠን ሞት ትሕቲ 5% ዝነበረ ናብ ልዕሊ 29% እዩ ደይቡ።⁶¹⁹
299. ሰራሕተኛታት ሆስፒታል ህፁፅ ዘይኮነ መጥባሕቲ ኣቋሪጃም ንሕሙማት ምስ ካንሰር፣ ሸኮርያን ሕማም ኩሊትን፣ ንኽሞቱ ንገዝኦም እዮም ዝሰድዎም፤ እዚ ድማ ቃንዝ ናይቶም ሕሙማት ከቃልል ዝኸእል ዋሕዲ መሰርሕታት መጥባሕቲ ስለ ዘሎ ሕክምናዊ ክትትል ክገብሩሎም ስለ ዘይከኣሉ እዩ።⁶²⁰ ሃንደበታዊ መጥባሕትታት ጥራሕ እዮም ዘለዉ፤ ከምኡ እውን እቲ ሆስፒታል ንሓይ ዓመት ዝኣክል ግዚኦም ዝሓለፎም መድሓኒታት ናብ ምጥቃምን ብዘይ መደንዘዚ መጥባሕቲ ናብ ምክያድን እዩ ኣትዩ።⁶²¹
300. ኣብ መፋርቕ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ቅድሚ ሓዲር እዋን ተፃብኢታት ደው ናይ ምባል ስምምዕ ውድብ ጥዕና ዓለም ከም ዝፀብፀብ ብሰንኪ እቲ ውግእ፣ ብሰንኪ ዋሕዲ ቐረብ ፣ ብሰንኪ ዕፅዋ ሰብኣዊ ሓገዝ 9% ትካላት ጥዕና እዩን ኣብ ስራሕ ፀኒሖን።⁶²² ዋላ ድሕሪ እቲ ተፃብኢታት ደው ናይ ምባል ስምምዕ፣ መፅናዕቲ ውድብ ጥዕና ዓለም ናይ ግንቦትን ሰነን 2015 ዓ.ም መረዳእታ ተኣኪቡ ከም ዝደምደሞ 86% ትካላት ከም ዝዓነዉ ከምኡ እውን እቶም 92% ብሙሉእ ወይ ብኸፋል ከብ ስራሕ ወፃኢ ከም ዝኾኑ እዩ።⁶²³ እኹል ናይ ጥዕና ክንክን ክሰብሎሙ ኣይተመልሰን ዘሎ።⁶²⁴

⁶¹⁷ ጋዜጣዊ መግለጺ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም “ህዝቢ ኣብ ቁርብራቦ ናይ ሕክምና መማሪቂ ወዳቕ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሰላጠያታት ስለ ዝተገብሩን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶¹⁸ ኣዲስ ስታንዳርድ፣ “ትንተና፣ ዝዓበየ ሆስፒታል ትግራይ ‘ኣብ ሓዲር ግዜ ኣብ ኣፍ ምፍራስ’ ብምኽንያት ዋሕዲ ሕክምናዊ ቀረባት፣ መጠን ሞት ኣብ ሆስፒታል ልዕሊ ዓሰርተ ሚሊታዊት ከም ዝሓልፍ ደክትር ኣጠንቐቕም” (ኣዲስ ስታንዳርድ፣ 20 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁶¹⁹ ጋዜጣዊ መግለጺ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም “ህዝቢ ኣብ ቁርብራቦ ናይ ሕክምና መማሪቂ ወዳቕ ምኽንያቱ ኣብ ትግራይ እቶም መሰላጠያታት ስለ ዝተገብሩን ዝዓነዉን” (6 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶²⁰ ኣዲስ ስታንዳርድ፣ “ትንተና፣ ዝዓበየ ሆስፒታል ትግራይ ‘ኣብ ሓዲር ግዜ ኣብ ኣፍ ምፍራስ’ ብምኽንያት ዋሕዲ ሕክምናዊ ቀረባት፣ መጠን ሞት ኣብ ሆስፒታል ልዕሊ ዓሰርተ ሚሊታዊት ከም ዝሓልፍ ደክትር ኣጠንቐቕም” (ኣዲስ ስታንዳርድ፣ 20 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፤ ሙንያራድዚ ማኮኒ፣ “ግጭት ኣብ ትግራይ ንሕሙማት ካንሰር መሰሪታዊ ክንክን ከይረኽቡ ይግግቶም ምህላው” (2014)፣ 23(7) ዘ ላንሰት 842።

⁶²¹ ኣዲስ ስታንዳርድ፣ “ትንተና፣ ዝዓበየ ሆስፒታል ትግራይ ‘ኣብ ሓዲር ግዜ ኣብ ኣፍ ምፍራስ’ ብምኽንያት ዋሕዲ ሕክምናዊ ቀረባት፣ መጠን ሞት ኣብ ሆስፒታል ልዕሊ ዓሰርተ ሚሊታዊት ከም ዝሓልፍ ደክትር ኣጠንቐቕም” (ኣዲስ ስታንዳርድ፣ 20 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁶²² ሮይተርስ/ኣጃንስ ፍራንስ ፕረስ/ኣሰሰዮትድ ፕረስ፣ “ናይ ኢትዮጵያ ትግራይ ብዘይ ናይ ሕክምና ቀረባት ትኽይድ ኣለ፣ ውድብ ጥዕና ዓለም ኣጠንቐቕ” (ይቸ/ጅ/ቸ፣ 18 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)

⁶²³ ውድብ ጥዕና ዓለም፣ ሂራምስ ትግራይ ቤ ዝላይን ሪፖርት 2015፣ ኩነታት ስራሕ እቲ ስርዓተ ጥዕና፣ ሓፈሻዊ ስእሊ ኩነታት እቲ ስራሕ ናይ ሆስፒታል ክፍሊ ምምክንን ፀረ ምብክልን (ኤቻ/ኤስ/ዲይ) (መስከረም 2016)።

⁶²⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውስነታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቸ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 208።

301. ፀብፃብ ቁፅርታት ከም ዘርእይዎ “ውድቀት ዘፈር ጥዕና ብማእኸላይ ውፅኢት ኣብ ውሽጢ 26 ኣዋርሕ 107,000 ሞት ኣስዒቡ እዩ።”⁶²⁵ ድሒሮም ዝመፀ ኣሃዛት ድማ ብሰንኪ ጉድለት ሕክምና እቲ ሞት ካብ 30,000 ክሰብ 100,000 ከም ዝኸነ እዩ ዝግመት።⁶²⁶

4. ኣብቲ ጉጅለ ወሊድ ንምዕጋት ተሓሲቦም ዝተወሰዱ ስጉምታት

302. ብተዛማዲ ከምዚ ዓይነት ፍፃሞ ዘርኢ ፅንተት ኣብ ሕገ ውሑዳት ጉዳያት ፍታሕ ዝረኸቡ ኸይኖም፣ ዕላምኡ እውን “ስነ-ህይወታዊ” ተባሂሉ ዝፅዕዕ ብርሰት ንምብፃጥን እቲ ጉጅለ ንወለዶታት ከይቕፅል ዝግባዕን እዩ። እዚ ውጥንን ዕላማን መሰረት ብምግባር፣ እቲ ጉጅለ ከይዋለድ ኮነ ተባሂሎም ዝውሰዱ ኣካላዊ ይኹኑ ስነ-ኣእምሮአዊ⁶²⁷ ናይ ምክላእ ስጉምታት እኹለት መርኣያታት ይመስሉ።

303. ዓለምለኸዊ ገበን መጋባእያ ንርዋንዳ (ኣይ ሲ ቲ ኣር) ከም ዝወሰኖ እዚ ዘጠቓልሎ “ፆታዊ ኣካል ምጉዳል፣ ናይ ምምካን ተግባር፣ ግዳድ ወሊድ ምቁፅፃር፣ ደቂ ተባዕትዮን ደቂ ኣንስትዮን ክፈላለዩ ምግባርን መርዓ ምክልካልን”⁶²⁸ ከምኡ እውን ሓደ ጃልዓ ብዓይኒ እቲ ሕብረተሰብ ዝተወለደሉ መንነት ከይፈልጥ ንምግባር ዝውሰዱ ስጉምታት ይሓውስ።

304. ብርግፅ “ኣባልነት ሓደ ጉጅለ ብመንነት እቲ ኣብ ኣብ ዝውሰነሉ ኣብ ኣባታዊ ሕብረተሰብ” ምዕማፅን ኮነ ተባሂሉ ሰበይቲ ክትጠንስ ምግባርን “ሓንቲ ሰበይቲ ኮነ ተባሂሉ ኣባል ካልእ ጉጅለ ብዝኸነ ሰብኣይ ክትወልድን ስዒቡ እውን ብናይ እንዳ ኣዲኡ ጉጅለ ከም ዘይናቶም ክሕሰብን” ምግባር ኣብቲ ጉጅለ ወሊድ ንምክልካል ከም ከም ዝግባር ሓደ ስጉምቲ ክሕሰብን ተግባር ፅንተትን ክባሃል ዝኸእልን እዩ።⁶²⁹

305. ትግራይ ኣብ ኣባታዊ ወለዶ ዝተመስረተ ሕብረተሰብ እዩ።⁶³⁰ ንኣብነት ኣምሓሩ ብዝኸነ ሰብኡት ኣገዲድካ ብሓይሊ ምድፋር ኣብቲ ዝውለድ ቆልዓ ናይ ኣምሓራ መንነት ክሸከም ውፅኢት ዘለዎ ኸይኑ እዚ ድማ ኣብ ዝተናውሐ ግዜ ቁፅሪ ህዝቢ ትግራይ እናነከዩ ክኸይድ ዝገብር እዩ።

306. ካብዚ ብተወሰኺ ምስ ኣገዲድካ ምድፋር ተተሓሒዞም ዝመፀ ሕፍረትን ተነፅሎን “መብዛሕትኦም ሰብኡት ንዝተደፈሩ ኣንስቶም ክጥንጥንዎን ዘግብር እዩ (ብፍላይ ድማ ብሰንኪ እቲ ምድፋር ንዝወለደ”⁶³¹)፤ እዙይ ድማ ቀፃላይ ሃለዎት እቲ ብሄራዊ ጉጅለ ወሲኹ ዝግባዕ እዩ።

⁶²⁵ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስነዳ ሰላማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።
⁶²⁶ እምነት ነጋሽ፣ “እዋናዊ ገምጋም ሞት ሰላማውያን ብጥሜት ኣብ እዋን ኩናት ትግራይ” (ማርቲን ፕሎውት ብሎጥ፣ 16 ግንቦት 2015 ዓ.ም)።
⁶²⁷ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ሓገገኛ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-3-ቲ፣ ፍርዲ፣ 26 ሕዳር 1992 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 53፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ካይቫማን ሓደ ንዳና፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-95-1-ቲ፣ ፍርዲ፣ 13 ግንቦት 1993 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 117፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ኣካላዊ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 508።
⁶²⁸ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ሓገገኛ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-3-ቲ፣ ፍርዲ፣ 26 ሕዳር 1992 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 53፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ኣካላዊ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 507።
⁶²⁹ ተወከስ ንኣብነት፣ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ኣካላዊ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 507። ተወከስ ከምኡ እውን ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰጠ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሽያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጄይ. 2007 ዓ.ም፣ ገፅ 3 ዓንቀፅ 166 (“ኣገዲድካ ምድፋርን ካልኣት ተግባራት ፆታዊ ዓመፅን፣ ኣብ ንኡስ ዓንቀፃት ለን ሕን ዓንቀፅ 2፣ ከምቲ ኣብ ዓንቀፅ 2 (መ) ናይቲ ስምምዕ ተቐጣጥኦ ዘሎ ትርጉም ተግባር ፅንተት ከጣይኹ ዝኸእሉ እዮም፤ ከምኡ ኸብሃል እንተኾይኑ ግን ኣብቲ ጉጅለ ወሊድ ዝኸልከሉ ዓይነት ክኸኑ ኣለዎም። እቲ ጉዳይ ከምኡ ክኸውን እንተኾይኑ ኩነታት ኣፈፃፀማ እቶም ተግባራትን ሰባይናቶምን ነቶም ኣባላት እቲ ጉጅለ ናይ ምፍራይ ኩነታቶም ግድን ዝተፀልወ ክኸውን ኣለዎ። ከምኡ እውን ስርዓታዊ ባህሪ ናይቶም ፍፃሞታት ክሕሰብ ኣለዎ”)።
⁶³⁰ ተሓለቕቲ ትግራይ ካናዳ (ትግራይ ካናዳ ኣድቫካሲ)፣ “መልእኽቲ ንትፋራው፣ ሓገዝ ካናዳ ኣብ ኩናት ትግራይ ጠቡቡ ኣብል” (ስፕሪንግ መፅሕፍት፣ 4 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።
⁶³¹ ካትሪን ሆሪልድ፣ “ኣብ እዋን ኩናት ኢትዮጵያ ተገዲደን ዝተደፈሩ፣ ሕጅ ብስርዓታን ተገገንን” (ዋሺ ንግተን ፖስት፣ 16 ሕዳር 2016 ዓ.ም)፣ ከምኡ እውን ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 54 ተወከስ። ብተወሰኺ ቴራ ሚጃላንድን ክብሮም መብራህቶምን፣ ምስራብ ንዘይተዘረበሉ፣ ኣብ ክሊ ድሕረ ፆታዊ ዓመፅ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ (2015 ዓ.ም)።

307. መጠነ-ሰፊ እና ደረጃን ክብደትን ምታውን ምታ መሰረት ዝገበረን ዓመፅ አብ ትግራይ አንፃር ደቂ አንስትዮ ትግራይ፣ “እተን ብኣብዝሓ አብ ናይ ምውላድ ዕድሜ ዘለዎ”⁶³² ሓዊሱ ብሰፊሑ ተሰኒዱ እዩ።⁶³³

308. ሓንቲ ናብ ሱዳን ክትሰግር እናፈተነት እናሃለወት ብምልሻ ኣምሓራ ዝተዓመፀት ውፃኢ መዓት ከም ዝበለቶ ንሳቶም ንዓኣ ዝበልዎ፡- “ወዲ ተባዕታይ እንተትኸኒ ምቕተልናኪ ኔርና ደቂ ኣስትዮ ግን ኣምሓራ ቆልዑ ክወልዳ ይኸእላ እዮን።”⁶³⁴ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ሓንቲ ጻል ኣንስተይቲ ብወታደራት ኢትዮጵያን ኤርትራን ክትድፈር እንተላ ዘርእይ መርትዖ ሒዙ እዩ። ንሳቶም ንዓኣ ዝበልዎ፡-

“ሰብኣይኪ ጁንታን ከዳዕን እዩ። ንስኺ ዓጋመ ኢኺ። ማህፀንኪ ክንፅይቐ ንደሊ ኢና ትግራዊይ ተጋዳላይ ከይትወልዲ ምእንቲ። ብኤቶ ኣይ ቪ ክንብክለኪ ኣና።”⁶³⁵

309. ካልኣት ተጋሩ ግዳያት ምስ ጎንዲ ዝዛመድ ምታዊ ዓመፅ እቶም ፈፀምቲ ዝበልወን ዝዝክርኦ ድማ “ተጋሩ ታሪኽ ዮብሎምን”፣ “ተጋሩ እንስሳታት እዮም” እሞ “ንሕና ንዕምፀኪ ዘለና ናይ ትግራዊይነት ደምኪ ክፀረ ምእንቲ ኣና።”⁶³⁶ ሓንቲ ዝተዓመፀት ጻል ኣንስተይቲ ዝበለቶ እቶም ወታደራት ዝበልዎ፡-

“ኣምሓረይቲ እዩ በሊ ገዛኺ መሊስና ክንህበኪ ኢና ሰብኣይ እውን ክንረኽበልኪ ኣና። ይኹን እምበር ትግራዊይቲ እዩ ትብሊ እንተኸይንኪ መዲና ዳግማይ ክንዕምፀኪ ኣና።”⁶³⁷

310. ሓንቲ ሰበይቲ ነቶም ዘጥቅዑዎ ዘለዉ ጠጠው ከብሉ ለሚናቶም፣ ኣብ ልዕሊኣ ንምንታይ ከምኡ ይፍፀሙ ከም ዘለዉ እውን ሓቲታቶም። እቲ መልሲ ድማ፡-

“ንስኺ ንዓና ሕማቕ ዝገበርክና ዮብልክን። [...] ናህና ፀገም ምስ ማህፀንኪ እዩ። ማህፀንኪ ንወያነ እዩ ዝወልድ [ህወሓት ንምባል ንምንቁሻሻ ዝጥቀምሉ ቃል]። ማህፀን ትግራዊይቲ ፈፂሙ ክወልድ ዮብሉን።”⁶³⁸

⁶³² ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 26።

⁶³³ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 99፣ 106፣ 134-150; 151-152 (ብዛዕባ ኹነታት ድሕሪ ስምምዕ ጠጠው ምባል ተፃብኦታት)፤ 154-157 (ኣብ ሞንጎ ጥሜትን ምታዊ ዓመፅን ዘሎ ምትእስሳር ዝምልከት)፤ 187፣ 192-193፣ 195 (ኣብ ቀይዲ ምውዓል ብዝዛመድ)፤ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 24 (“ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ) ዝተረጋገፁ ብኣማኢት ዝቐፀሩ ሓደጋታት ኣገዲድኻ ምድፋርን ካልኣት ዓይነት ምታዊ መጥቀስታትን”፣ ዓንቀፅ 25 (“ኣስራርዓ መጠነ-ሰፋሕትን ስርዓታውን ኣገዲድኻ ምድፋርን ምታዊ ዓመፅን ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮን ህፃውንትን ተፈፂሞም እዮም [...] ብቐንዱ ብኣባላት ሰራዊት ኤርትራ፤ ከምኡ እውን ወይ ድማ ብምትሕብባር ምስ ሰራዊት ኢትዮጵያ፣ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ፣ ፍሉይ ሓይሊ ዓፋርን ፋኖን። በዝሒ ዝፍፀሙ ኣገዲድኻ ምድፋር ዝተፈለለዩ ኣባላት ዕጡቓት ጉጅለታት ዝሰተፍሉ እዩ፣ እዚ ድማ ኣብ ሞንጎ ዝተፈለለዩ ዕጡቓት ሓይልታትን ጉጅለታትን ምትሕብባር ከም ዘሎ ዘገንዝብ እዩ”፤ ሓኸይም ንሰብኣዊ መሰላትን ትክል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብግዓታት፡ ጎንዲ ወለድ ምታዊ ዓመፅን ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምቕራፅ ተፃብኦ ኣብ ትግራይ፡ ኢትዮጵያ (ነሓስ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 1 (“169 ሓደጋታት ጎንዲ ዝመገቡ ኣም ምታዊ ዓመፅ ድሕሪ ምቕራም ስምምዕ ጠጠው ምባል ተፃብኦታት ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ኣጋጢሞም ከምኡ 128 ሓደጋታት ድሕሪ 2015 ዓ.ም ተፈፂሞም”፣ ዶ/ር ዴኒስ ሙኪግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንዲ ወለድ ምታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፤ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 55 (“ምታውን ምታ መሰረት ዝገበረን ዓመፅ (ኤስ.ጂ.ቪ.ቪ.)፣ ብፍላይ ኣገዲድኻ ምድፋር ዕጡቓዊ ግጭት ክብ ዝጅምር ብዘሰንድብ ብርኪ እዩ ተፈፂሞ”፤ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ “ሰብ ምኽንያይ ዝተረፈኡ ኣይመስለንን”፡ መድፈርትን ካልኣት ምታዊ ዓመፅን ኣብ ጎንዲ ትግራይ፡ ኢትዮጵያ (5 ነሓስ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.ኣር.25/4569/2021።

⁶³⁴ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቻን፣ “ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና፡ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘገ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 149 (ትኹረት ዝተወሰኸ)

⁶³⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 147።

⁶³⁶ ግርማይ ኤም፣ “እዚ ፀብፃብ ኣብ ትግራይ ፅንተት ከም ዘሎ ዘርእይ እዩ” (ኢትዮጵያ ኢንፎር፣ 12 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።

⁶³⁷ ካራ ኣና፣ “ንትግራዊይ ከይትገድፉ፡ ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት ይጠፍእ ኣሎ” (ኣሶጃትድ ፕረብ፣ 29 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶³⁸ ሉሲ ካሳ፣ “ማህፀን ትግራዊይቲ ፈፂሞ ክወልድ ዮብሉን፣ ኣገዲድኻ ምድፋር ኣብ ትግራይ” (ኣል ጆዚራ፣ 13 ሚያ 2013 ዓ.ም)።

311. ሓንቲ ዳል አንስተይቲ ትግራወይቲ ዳል መቐለ ተባሂላ እትፀዋዕ ዝበለቶ ሰብአዊ ብፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ምስ ተቐተለ ንሱዳን እናኸደት እናሃለወት ሰለስተ ወታደራት ኢትዮጵያ ኣብ መንገዲ ይረኽብዎ እሞ “ማህፀንኪ ክፅየቕ ኣለዎ ፍፁም ዳግማይ ከይትወልዲ ምእንቲ” ከም ዝበልዎ ትገልፅ።⁶³⁹
312. ሓደ ዶክተር ካብ ማህፀን እተን ግዳያት ናይ ባዕዲ ነገራት ዘውፅኦ ካብቶም ዘውፅኦም ነገራት ኣብ ወረቐት “‘ደቂ ኤረና’ እቶም ‘ጀጋኑ ኣስመራ’ ዝብል ንኤርትራ ዝገልፅ ተፃሒፍ ረኪቡ እዩ። እቲ ፅሑፍ ዝገልፅ ድማ፡- ‘እቲ ኣብ 90ታት ዝገበርኩምና ዋላ ክሳብ ሎሚ ኣይረሳዕናዮን። ድሕሪ ሕጂ ትግራወይቲ ሰበይቲ ካብ ትግራዊ ሰብአዊ ፈጻሚ ኣይክትወልድን እያ።’”⁶⁴⁰
313. ብርግፅ ኣብ ሓደ ፀብፃብ ዝተተንተነ መረዳኢታ ከም ዝደምደሞ “ብዙሓት ኣጋጣምታት ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኣንስትን ቆልዓ ክወልዳ ኣብ ዝኸለ ኣዳላትን ዝጠመተ እዩ”⁶⁴¹፤ ስለ ዝኸነ ድማ ተጋሩ “ኣንስትን ኣዳላትን ክወልዳ ይኸለ እዩን ተባሂላን ዝሕሰባ ብተደጋጋሚ ግዳይ ፆታዊ ዓመፅ ከይነን እዩን፤ እዚ ድማ ብቐላዊ ምፍርራሓትን ምንሻውን ዝተዳጀበ ኹይኑ ኣገዲዶም ካብኣቶም ካብቶም ፈፀምቲ ብዓመፅን ብዙሓት ብዝፍፀምዎ ዓመፅን ክወልዳ እንተዘይከይኑ ድማ ናይ ምፍራይ ዓቕመን ሙሉእ ብሙሉእ ከም ዘይኸውን ከም ዝገበርዎ ሓሳብ ከም ዘለዎም ዝሕብር እዩ።”⁶⁴² ገሊኡን እተን ግዳያት ክሳብ 6 ዓመት ዝዕድሚኦን ህፃውንቲ እዩን።⁶⁴³
314. ብተመሳሳሊ፡ “ሰራዊት መንግስቲ ኢትዮጵያን ምስኣቶም ዝተሓበበሩ ሓይልታትን ኣገዲድካ ምድፋር፤ ብዙሓት ከይኖም ዝፍፀምዎ ኣገዲድካ ምድፋር ከምኡ እውን መግለፅታት ፆታዊ ዓመፅ ዝፈፀሙ ይመስሉ፤ እዚ ድማ ፆታዊ ኣካላት ኣንስትን ኣዳላትን ንምፅያቕ ዝዓለመ እዩ (ናይ ባዕዲ ነገራት ምእታውን ብዝረሰነ ዘንጊ ሓዲን ምትኪኳን፤ ወዘተ ዝሓቀፍ እዩ።) ከምኡ እውን እዚ ፍፃሞ መግለጺ መራብሒ ኣካላት ኣንስትን ኣዳላትን ከይሰርሕ ንምግባር ዝዓለመ እዩ። እዚ ድማ ምሰቲ ስትራተጂካዊ ምጥቃም ፆታዊ ዓመፅ፤ እንተወሓደ ብኸፈል፤ ምፍራይ ወይ ሃለዎት ህዝቢ ትግራይ ንምዕጋት ዝተዓለመ ዕላማ ዝሰነ እዩ።”⁶⁴⁴
315. ፆታዊ ዓመፅ ኣብዚ ጎንዲ እዚ “ክትርድኦ ልዕሊ እትኸእል ጭካነ” እዩ ናብ ዝለዓለ ብርኪ በዲሑ።⁶⁴⁵ እዚ ድማ ናብ ውሽጢ መራብሒ ኣካላት እተን ግዳያት “ባዕዳዊ ነገራት ምእታው (ምስማር፤ ስባር ናይ ተተኪሲ፤ ኣእማን) ከምኡ እውን ካልኣት መልክዓት ፆታዊ ኣካል ምጉዳል፤ ማህፀን ብዝረሰነ ዘንጊ ሓዲን

⁶³⁹ ሪታ ካሕሳይ፡ ረዊና ካሕሳይን ሰሊይ ኪብልን፡ ብቐለል ኣረኣኢያ፡ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ጎንዲ ትግራይ (ኢልፍር ፕረስ፡ 2015 ዓ.ም)፡ ገፃ 49-50።

⁶⁴⁰ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፡ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፡ ዓንቀፅ 139።

⁶⁴¹ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፡ ዘ ሄግ፡ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፡ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፡ ቅዱስ ሉዊስ፡ ኤሜሪካ፡ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፡ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፡ ገፅ 34።

⁶⁴² ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፡ ዘ ሄግ፡ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፡ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፡ ቅዱስ ሉዊስ፡ ኤሜሪካ፡ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፡ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፡ ገፅ 34።

⁶⁴³ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፡ ዘ ሄግ፡ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፡ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፡ ቅዱስ ሉዊስ፡ ኤሜሪካ፡ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፡ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፡ ገፅ 25።

⁶⁴⁴ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፡ ዘ ሄግ፡ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፡ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፡ ቅዱስ ሉዊስ፡ ኤሜሪካ፡ ርድኢት ጎንዲ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፡ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፡ ገፅ 60።

⁶⁴⁵ ሕቡራት መንግስታት፡ “ፕራሚላ ፓተርን ኣብ ቤት ምኽሪ ፀጥታ ክፋት ክትዕ ምስ ጎንዲ ኣብ ዝዘመድ ፆታዊ ዓመፅ” (6 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

ምቅፃልን ምልብላብን ዝሓውስ እዩ።”⁶⁴⁶ ሙብዛሕትኡ ብወታደራት ኤርትራ እዩ።⁶⁴⁷ ሙብርሂ ክኸውን ብዝብል ምስልታት ዝተመዘሓቑ ነገራት ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት ተዘርጊሖም እዮም።⁶⁴⁸ ብኤርትራውያን ወታደራት ዝተገብሩ ኣገዲድካ ምድፋር ብጭካነን ብስቅያትን ዝተሰነዩ እዮም፤ እዚ ኣምድማ “ልዑል ቃንዘን ጉድኣትን ንምብፃሕ ጥራሕ ዝተገብሩ እምበር ሓበሬታ ንምውሳድ ኣይኮነን።”⁶⁴⁹ ሓንቲ ብሓሙሽተ ወታደራት ኤርትራ ኣብ ቅድሚ ደቃ ዝተዓመፀት ውፃእ መዓት ዝበለዱ፡-

“ንዓይ ከቃፅሉ መወልወሊ ጠበንጃ ዝኾነ ዘንጊ ሓዲን እዮም ተጠቂሞም። ነቲ ዘንጊ ሓዲን መርሲ ድማ ንመጥበሲ ጤል ኢሎም ዘንደድዎ ሓዊ እዮም ተጠቂሞም። ስባር ሓፃዊን ናብ ማህፀነይ ኣእትዮምለይ፤ እዚ ድማ እዩ ዝጎድኣኒ። ብድሕሪኡ ኣብ ጎደና ገዲፎምኒ ኸይይም።”⁶⁵⁰

316. ዳይሬክተር ዓይደር ሪፈራል ሆስፒታል ዝፀብፀቡ፡-

“ብዕለት 15 ለካቲት ሆስፒታልና ሓንቲ 21 ዝዕድሚኣ ጓል ኣንስተይቲ ብዕስለ ከም ዝተዓመፀትን ኣብ ፅርግያ ኣብ ዕዳጋ ሓሙስ ከም ዝተደርበዩትን ዝገልፀ ህፁፅ ፃውዒት ተቐቢልና [...] እቲ ፀብፀብ ኤርትራውያን ወታደራት ውሽጣውን ደጋውን ፆታዊ ኣካላታ ብኸርቢትን ብዝረሰነ ዘንጊ ሓዲንን ከም ዘቃፀልዎ ዝገልፀ እዩ። ናይ ፀጥታ ስግኣት ስለ ዝነበረ ድማ ሽዑ ንሽዑ ኣምቡላንስ ክንሰድድ ኣይከኣልናን። ብድሕሪኡ መራኸቢ ተቆሪፁ። ምናልባት እታ ጓል ሞይታ ክትከውን ትኸእል እያ።”⁶⁵¹

317. ሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ እውን “ብተደጋጋሚ ብዙሓት ከይንካ ዝፍፀም ኣገዲድካ ምድፋርን ካልኣት መልክዓት ምስ ጎንዳ ዝዘመዱ ፆታዊ ዓመፀን ይፍፀሙ ከም ዝነበረ ተፈሊጡ እዩ፤ እዚ ብፍሉይ ጭካነን⁶⁵² ዝተገብረ ኸይኑ ምናዳ ምናዳ ኣብ ሰሜናዊ ወሰናወሰን ክልል ትግራይ እዩ።”⁶⁵³

318. ከምቲ “ኮነ ተባሂሉ ኣብ ኩነታት ህይወት ዝበፀሕ ጉድኣት” ልዕል ክብል ዝተገልፀ ንተግባር ዘርኢ ፅንተት ውፅኢት ምርግጋፅ ቅድመ ኹነት ኣይመስልን- ስለዚ ኣብቲ ጉጅለ ወሊድ ዝተኸልከለ ምኪኑ ምርግጋፅ ግድን ኣይኮነን። እኪ ደኣስ ቀንዲ ትሕዝቶ እዚ ፍፃሞ ፅንተት ብምኸንያት ኣብቲ ጉጅለ ከብፀሕዎ ዝኸእሉ ጉድኣት እቶም ስጉምትታት ዝተኸልከሉ ምኪኖም እዩ።

⁶⁴⁶ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 7፣ ጸ፣ 24።
⁶⁴⁷ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 28፣ *ከምኡ እውን ተወስነ* ሓኻይም ንሰብአዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ *ዝተጠልሙ መፅብጎታት፣ ጎንደ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀት ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ* (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 13፣ (“ዓይነታዊ ትንተና መዘከርታታት ኣብዘም ፀብፀባት ዘርእዮ ሓበርቲ ምትእስሳር ምስ ፈፀምቲ ከም ዘሎ እዩ (n=197)፣ 73 ሚኢታዊት እቶም ፈፀምቲ ኣባላት ዕጡቓት ሓይልታት ኤርትራ ምኪኖም እዮም ተፈሊጡም፣ 10 ሚኢታዊት ኣባላት ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ከም ዝኾኑ፣ 9 ሚኢታዊት ኣባላት ፋኖ ምልሽ ከም ዝኾኑ፣ 8 ሚኢታዊት ኣባላት ዕጡቓት ሓይልታት ኢትዮጵያ ከም ዝኾኑ፣ 1 ሚኢታዊት ድማ ብፍሉይ ሓይሊ ዓፋር ከም ዝኾኑ እዩ።”)
⁶⁴⁸ ሪታ ካሕሳይ፣ ረዊና ካሕሳይን ሳሊይ ኪብልን፣ *ብቐለል ኣረኣእያ፣ ፆታዊ ዓመፀ ኣብ ጎንደ ትግራይ* (ኢልኖር ፐረስ፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 23።
⁶⁴⁹ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 28።
⁶⁵⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ *“ሰብ ምኪኒይ ዝተረድኡ ኣይመስለንን”፣ መድፈርትን ካልኣት ፆታዊ ዓመፀትን ኣብ ጎንደ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ* (5 ነሓሰ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.ኣር.25/4569/2021፣ ገፅ 16።
⁶⁵¹ ሉሲ ካሳ፣ “ማህፀን ትግራይ ወይቲ ፈፃሞ ክወልድ ዮብሉን፣ ኣገዲድካ ምድፋር ኣብ ትግራይ” (*ኣል ጀዚራ*፣ 13 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።
⁶⁵² ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።
⁶⁵³ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወለድ ፆታዊ ዓመፀ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 28።

- 319. ሓደ ፀብፃብ ዘረጋገፆ ድማ ዋላ እኳ እቲ ዝተተንተነ መረጃታ ጥኑሳት ብምኃንን ምክንያት ጥኑሳት ኣንስቲ ብፍሉይ ዲላማ እንተዘይተገብሩ⁶⁵⁴ እተን ውፃኢ መዓት ከም ዝገለፁኦ ግና ዘይተወልዱ ጭልዑ ኣብ ከብዲ ኣዲኦም እናሃለዉ ይንፀሉ እሞ ምእንቲ ክሞቱ ይቕጥቡ።⁶⁵⁵
- 320. ካልእ ምስክር ዓይኒ ዝገለፀ ድማ ምልሻ ኣምሓራ ርእሲ ናይ ኣርባዕተ ጭልዑ ቆሪፆምን ኣብ ከብዲ ኣዲኦም ዘለዉ ጭልዑ ነጂሎምን እዮም።⁶⁵⁶ ሓንቲ ሰበይቲ ነብሰፀር እናሃለወት ምስ ተዓመፀት ኣብ ከብዳ ብተኹሲ ተወቕዓ ኣብ ፅርግያ ወዲቓ ተረኪባ ደሓር ሆስፒታል ተወሲዳ ደም እናደመዮት ተራእያ እያ።⁶⁵⁷
- 321. ሓንቲ ውፃኢ መዓት ዝበለቶ ድማ ወዲ 12 ዓመት ህፃን ወዳ ኣብ ቅድሚኣ ብ30 ወታደራት ኤርትራ ተቐቲሉ ንሳ ድማ ኣብ ኦም ተኣሲራ፣ ተወጊኦ ከምኡ እውን ን10 መዓልታት ብተደጋጋሚ ተደፈራ።⁶⁵⁸ ምስኦ ከተኣሰረት ኣብ ሕርሲ እናሃለወት ዝሞተት እቲ ዝወለደቶ ሓድሽ ህፃን እውን ተቐቲሉ።⁶⁵⁹
- 322. ዋላ ህፃውንቲ ተጋሩ ጭልዑ ይእሰሩ ነይሮም፣ እዚ ንትሕቲ ደቂ 3 ዓመት እውን ዝሓውስ ከይኑ ክተምልጡ እንተፈቲንኩም ተኩስና ክንቀትለኩም ኢና ዝብል ምፍርራሕ እውን ዘለዎ እዩ።⁶⁶⁰
- 323. ብተወሳኺ እውን እቲ ዝተፈፀመ ፆታዊ ዓመፀ ከቢድ ማህሰይቲ ስምዒት ዝፈጥር ከይኑ እዚ ድማ ንሓዋሩ ዝቕፅሉ ሰዕቤናት ምዕጋት ወሊድ ናይቲ ዓሌት ዘምፅኡ እዮም። ንኣብነት ህፃውንቲ ብተደጋጋሚ ዝግደዱ ዝነበሩ እተን ዝፈትውዎን ሰባት ክዕመፃ እንተለዎ፣ ብዕስለ ክዕመፃ እንተለዎ ክርእዩ ምግዳድ እዩ፤ ኣባላት ሓደ ስድራ እውን ነንባዕሎም ወሲብ ክፍፀሙ ይግደዱ ነይሮም፤ ገለ ውፃኢ መዓት ዝገለፁኦ እቶም ኣብ ልዕሊኦን ገበን ዝፈፀሙ ኣካላት ኣብ ርእሱን ከም ዝሸነፉን እዩ።⁶⁶¹ ብተወሳኺ እውን ኣብ ሰምረ ብውሕዱ 600 ሰብኡት ክሰዕ ውሽጢ ስራኦም ከውፅኡ ብምክልኻል ሰራዊት ኤርትራ ተገዲዶም እዮም፣ ብዘይ ውሽጢ ስራ ምትራፍ ማለት ድማ ሙሉእ ብሙሉእ ዕርቃን ምውፃእ ማለት እዩ።⁶⁶²

ሰ. ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዳል ንገበን ፅንተት

- 324. ፅንተት ብመሰረታውነቱ እኳ እንተዘይተፈፀመ (ብመሰረት እቶም ሓሙሽተ መጠየሽቲ ተግባራት ኣብ ዓንቀፅ 2 እቲ ስምምዕ ዝተቐመጡ) ፅንተት ንክፍፀም ቀጥታን ህዝባውን ምልዕዳል ምግባር ኣብ ዓለም ለኽ ሕገ ርእሱ ዝኸኣለ ገበን እዩ።⁶⁶³ ብኸልእ ኣባህላ ገሊኦም ዓይነት ዘረባታት ዋላ ውፅኢት ፅንተት

⁶⁵⁴ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንደሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ንገደ-ወለድ ይታዩ ዓመፀ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንገራ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 35።

⁶⁵⁵ ጎይትኦም መኮነን ገብረገብ፣ ንምት ዝተሓረፈ፣ ፅንተት ትግራይ፣ ዛጎታ ውፃኢ መዓት (2014 ዓ.ም)፣ ገፃት 44፣ 49።

⁶⁵⁶ ዊል ብራውን፣ “ኩናት ሕፃናት ኢትዮጵያ፣ ‘ኣብ ሆስፒታል ኣብ ዓራት ደቀሰም እናሃለዉ ክምቱ ገዳፍናዮም፣ ናብ ፈጣሪ ከመይ ከም ዝቐርብ ኣይፈልጥን” (ፉሉግራፍ፣ 12 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።

⁶⁵⁷ ጀማል ዑስማን፣ “መደንገፅታት እቲ ሕቡእ ኩናት፣ ጎንገራ ኣብ ውሽጢ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ” (ቻነል 4፣ 10 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁶⁵⁸ ጀማል ዑስማን፣ “መደንገፅታት እቲ ሕቡእ ኩናት፣ ጎንገራ ኣብ ውሽጢ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ” (ቻነል 4፣ 10 ግንቦት 2013 ዓ.ም)፤ ቤቴልሄም ፈለቀ፣ ኤሊዛ ማኪንፉሽ፣ ጊያንሉቻ ሚዛፍዮር፣ ካትዮ ፖለቲካ፣ ኒዲማ ዲላጋብር፣ ባርባራ ኣርቫኒቲዲስን ኣሌክስ ፕሌትን፣ “ብተግባር እዙይ ፅንተት እዩ” (ቪ.ኤ.ጌ.ፊ.፣ 13 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶⁵⁹ ጀማል ዑስማን፣ “መደንገፅታት እቲ ሕቡእ ኩናት፣ ጎንገራ ኣብ ውሽጢ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ” (ቻነል 4፣ 10 ግንቦት 2013 ዓ.ም)፤ ቤቴልሄም ፈለቀ፣ ኤሊዛ ማኪንፉሽ፣ ጊያንሉቻ ሚዛፍዮር፣ ካትዮ ፖለቲካ፣ ኒዲማ ዲላጋብር፣ ባርባራ ኣርቫኒቲዲስን ኣሌክስ ፕሌትን፣ “ብተግባር እዙይ ፅንተት እዩ” (ቪ.ኤ.ጌ.ፊ.፣ 13 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁶⁶⁰ ካራ ኣና፣ “ሓድሽ ማዕበል ኢትዮጵያ ማእሰርቲ ንተጋሩ ጭልዑት ዝሓወስ እዩ” (ኣሶሾትድ ፕረስ፣ 12 ነሓስ 2013 ዓ.ም)።

⁶⁶¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቶን፣ “ከብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 146።

⁶⁶² ቤት ፅሕፈት ለዕለዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮስሙኢ) / ቤት ፅሕፈት ለዕለዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.ሙ.ወ.ሕ.ሙ) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምትብብኦ ጥሕሳት ሕገ ዓለም ለኽ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣውነትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 172።

⁶⁶³ ተወከስ ስምምዕ ፅንተት ዓንቀፅ 3፣ ከምኡ እውን ተወከስ ዓንቀፅ 4 (ግልጺ ዝገበር እውን ኣብ ዓንቀፅ 2 ዝተቐመጡ ተግባራት ንተት ጥራሕ ዘይኮኑ ብተወሰኹ እውን “ካልኣት ኣብ ዓንቀፅ 3 ዝተዘርዘሩ ተግባራት ዮቕፁ-እዮም”)። ብተወሳኺ ተወከስ ንኣብነት፣ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራዎግዛን ንዝነ ምስ ዓቃቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.ኣር-99-52-ኤ፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 678 (“ቀጥታን ህዝባዊ ምልዕዳልን ንገበን ፅንተት [...] ንሱ ንባዕሉ ገበን ስለ ዝኾነ ገበን ፅንተት ንክፍፀም ርኡይ ኣበርክቶ

ምምዕኦም ብዘየገደስ ብፅንተታዊ ሓሳብ⁶⁶⁴ እንተተዘረበም ንባዕሎም ዘቕፅዑ እዮም። ንኣብነት ዓለም ለኸ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ኣብ ርዋንዳ ዝደምደሞ ሬድዮ ኣር ቲ ኤል ኤም (ድምዳሜ ሬድዮ ርዋንዳ) ድሕሪ 28 መጋቢት 1986 ዓ.ም ዘቃልሓቶ፣ ገበን ፅንተት ንኸፍፀም ቀጥታን ህዝባዊን ምልዕዓል ዘማልእ እዩ፤ ምክንያቱ “ቱትሲ ኸፀንቱ ኣለዎም ዝብል ብግልጻ ፀዊዓ እዩ።”⁶⁶⁵

325. ምልዕዓል ማለት ገበን ንኸፍፀም “ብዘረባ፣ ብደዕ ደዕ ወይ ብምጉጣጥ ወይ ብኸልእ መልክዕ ብደምፀ-ምስሊ መራኽብታት” “ንኸልእ ምትብባዕ ወይ ምእማን” ማለት እዩ።⁶⁶⁶ እዮም ተግባራት ዘረባ “ቀጥታዊ” ከምኡ ድማ “ህዝባዊ” ምልዕዓል ንፅንተት ከምዝኾኑ ምርግጋፅ ኣድላይ እዩ።

1. ፅንተት ንኸፍፀም “ቀጥታዊ” ምልዕዓል

326. ቀጥታ ምልዕዓል ንዘርኢ ፅንተት “ቀጥታ ሕቶ ተግባር ፅንተት ንምፍፃም” ዘድልዮ እዩ፣ ከምኡ እውን “ካብ ዘይንፀርን ዘይቀጥታዊ ሓሳብን ንላዕሊ ክኸውን ኣለዎ።”⁶⁶⁷

327. ከምኡ ስለ ዝኾነ መጋቢት ይግባኣኒ ዓለም ለኸ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ኣብ ርዋንዳ “ኣብ ሞንጎ ናይ ፅልኢ ዘረባ ብሓፈሻን (ወይ ኣድልዎ ወይ ጎነፅ ምልዕዓል) ኣብ ሞንጎ ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል ፅንተት ንምፍፃምን ዘሎ ፍልልይ ኣትኩሩሉ እዩ።” ናይ ፅልኢ ዘረባ ብሓፈሻ ኣብ ብዙሓት ሕግታት ሃገራዊ ሕጊ ከቕፅዕ ዝኸእል ኮይኑ እቲ ዳሕረዋይ ገበን ጥራሕ ግን ብስምምዕ ፅንተትን ካልኣት ልምዳዊ ዓለም ለኸ ሕግታትን ዝተኸልከለ እዩ። ኣብቲ ኹነት እቲ ፍሉይ ነገር እዘም ዝተፈላለዩ ዓይነታት ተግባር ብዙሕ ግዜ ጎና ጎኒ ኸጋጥሙ ይኸእሉ እዮም- ንኣብነት ቀጥታ ምልዕዓል ንዘርኢ ፅንተት “ብዘረባ ፅልኢ ቀደምም ወይ ተዓጂቦም” ክመፁ ይኸእሉ፣ ከምኡ እውን ዝኾነ ተግባር ብሃገራዊ ሕጊ ናይ ፅልኢ ዘረባ ተባሂሎም ዝተቐመጡ ቀጥታ ምልዕዓል ንፅንተት ከምስርቱ ይኸእሉ እዮም። ከም ሓደ ጠቓሚ ሓሳብ ክውሰድ ዘለዎ ግን “ኩሎም ናይ ፅልኢ ዘረባታት ቀጥታ ዘርኢ ፅንተት ንምፍፃም መስረትቲ ኣይኮኑን።”⁶⁶⁸ ኣብ ሞንጎ ታራ ናይ ፅልኢ ዘረባን ቀጥታ ምልዕዓል ንፅንተትን ዘሎ ኣፈላላይ ንምርኣይ ኣብ ዝግበር ፈተነ፣ ከም ሓጋዚ

ምህላዉ ከተረጋገፀ ግድን ኣይኮነን። ብኸልእ ኣባህላ እቲ ገበን [...] ሙሉእ መልክዕ ዘይሓዘ ገበን እዩ፤ እዚ ድማ ዋላ እኪ ተግባራት ፅንተት ውፅኢት እንተዘይረኸቡ ዘቕፅዑ እዩ። እዚ ድማ ኣብቲ ናይ ስምምዕ ፅንተት መዳላዊ ስነ-ምግባር እዩ፤ ካብዚ ክድምደም ዝከኣል ድማ እዮም ኣርቀቕቲ እቲ ስምምዕ ዋላ እኪ ተግባር ፅንተት ኣይፈፀም ፅንተት ንኸፍፀም ቀጥታን ህዝባዊ ምልዕዓልን ምግባር ዘቕፅዑ ምክንያት ዝሓሰቡሉ እዩ፤ ዕላምኡ ድማ ከምዚ ዓይነት ተግባራት ከይጋጥሙ ምክልከል እዩ”። 766. ከምኡ እውን ተወካዥ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዕባብ ተፈጻምነት ስምምዕ ምክልከልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (በስንያን ሄርሰቫን ንያን ምስ ሰርብያን ሞንጎኛ፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 180 (ምስ ኣብ ዓንቀፅ 3 እቲ ስምምዕ ዝተቐመጡ ከም ተንኮልን ምትሕብባርን ዝበሉ ካልኣት ተግባራት ብምንፅፃር ዝተርኣዩ)፣ ኣዋጅ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ገበን ዓንቀፅ 25(3) (ረ)፣ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ሕገ ምስ ኣካዮሉ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 561።

⁶⁶⁴ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዘን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 677፣ ከምኡ እውን ተወካዥ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካዮሉ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 560 (“እቲ ፅንተት ክፍፀም ዘለዓዕል ዘሎ ሰብ ንባዕሉ ፅንተት ንኸፍፀም ንፁር ሓሳብ ክህልዎ ኣለዎ።”)

⁶⁶⁵ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዘን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 677፣ ከምኡ እውን ተወካዥ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካዮሉ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 756፣ 758። “ንኣብነት ብዕለት 5 ግንቦት 1986 ዓ.ም ዝነበረ ፈንወ ኣር.ቲ.ኤል.ኤም (ድምዳሜ ሬድዮ ርዋንዳ)፣ ካንታዊ ሃብማና ዝተዘረበ ንኢ ንክታንደ ምጥፋእ ‘ካብ ዝኸረ ወድሰብ ምድምሳስ’፣ ከምኡ እውን ንቱትሲ ‘ካብ ገፀ-ምድሪ ምጥፋእ... ንሓዋሩ ከም ዘይምለሱ ገይርካ ምጥፋእ’። 28 ግንቦት 1986 ዓ.ም ናይ ኣር.ቲ.ኤል.ኤም. (ድምዳሜ ሬድዮ ርዋንዳ) ኣብ ዝነበረ ፈንወ እውን ሃብማና ደገሙ ዝተዘረበ ንኢ ንክታንደ ምጥፋእ ብምባል ዝወሰኸ ‘ክነጥፍኦም እንደልዮሉ ምክንያት ኩሎም ሓደ ዓሌታዊ ጉጅለ ስለ ዝኾኑ እዮም’። ኣብ 28 ግንቦት 1986 ዓ.ም ዝነበረ ናይ ኣር.ቲ.ኤል.ኤም (ድምዳሜ ሬድዮ ርዋንዳ) ፈንወ እውን ኣና፤ ንኩሩንዚዛ እቲ ናይ ምጥፋእ ስጉምቲ ተጀመሩ ከም ዘሎ ኣፍልጦ ዝሃበሉን ‘ንዓኣቶም ንምጥፋእ ብማዕረ ናህሪ ከም እንቕፅል’ ተስፋ ኣለኒ ብምባል ገለፁ እዩ። ብመሰረት እቶም ዝሰምዖም መደባት ድሕሪ 28 መጋቢት 1986 ዓ.ም ጂኦ ዝተብሃለ ምስክር ኣር.ቲ.ኤል.ኤም (ድምዳሜ ሬድዮ ርዋንዳ) ሰባት ንኸልኣት ሰባት ክቐትሉ ይጠልብ ነይሩ፣ እቲ ጠለብ ኣብ ሞንጎ ኢ ንገንዘን ቱትሲን ፍልልይ ዝገብር ኣይነበረን፣ እቶም ሰማዕቲ ድማ ምቕታል ንኸቕፅሉ ተፈፋሪሮም እዚ እውን ቀፀልቲ ወለዶታት ኢ ንገንዘን ቱትሲን ከመይ ዝበሉ እዮም ነይሮም ኢሎም ክሓቱ ዝገብር እዩ ክብል መስኪሩ።”

⁶⁶⁶ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካዮሉ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 555፣ 559።

⁶⁶⁷ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዘን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 692፣ ከምኡ እውን ተወካዥ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካዮሉ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 557።

⁶⁶⁸ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዘን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 692-693 (ትኹረት ዝተወሰኸ)።

ክሕሰብ ዘለዎ ኣብ ሞንጎ ምንጃውን ምሽይጣንን ኣብቲ ስምምዕ ፅንተት ሙሰሉ ዝተሓለወ ሓደ ጉጅለ ኣብ ልዕሊ እቲ ጉጅለ ንስጉምቲ ዝዕድም ከም ዝተኸልከለ ተግባር ምስ ዝቐፀር እኹል ምትእስሳር ክህሉ ኣለዎ።⁶⁶⁹

328. ተግባራት ዘርኢ ፅንተት ክፍፀሙ ዝግበር ፃውዒት ግልፅን ንፁርን ክኸውን ግድን ኣይኮነን።⁶⁷⁰ ዘረባ ቀጥታዊ ምልዕዓል ንፅንተት የጣይኽ ዶ ኣየጣይኽን ተንቲንካ ኣብ ዝውሰነሉ ግዜ “እቲ ቐንዲ ክሕሰብ ዘለዎ ትርጉም ናይቶም ቃላት ኣብቲ ፍሉይ ዓውዲ እዩ።”⁶⁷¹ እዚ ትርጉም ንምፍላጥ ባህሊ ናይቶም ሰባት፣ ጭቡጥ ኩነታቶምን ርድኢቶምን ድሕረባይትኦም ወይ ምትእስሳርም፣ ከምኡ እውን ኣብ ሞንጎ እቶም ዝብሃሉ ዘለዉ ቐንታታት ዘሎ ፍልልይ ዝኣመሰሉ ደረጃቲ ባእታታት ኣብ ግምት ምእታው ግቡእ እዩ።⁶⁷² ብመጋባእያ ይግባኣኒ ዓለም ለኽ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ኣብ ርዋንዳ ከም ዝተመልከተ፣ “ናይ ሓደ ዘረባ ሓቃዊ መልእኽቲ ንምርዳእ እቲ መልእኽቲ ክበፅሖ ዝተደለየ ኣካል ዝተረድኣሉ መንገዲ ምምርማር ሓጋዚ እዩ።”⁶⁷³ ምስዚ ዝኸይድ ድማ፣ “እቲ መልእኽቲ ንኸልእ ተዓዛቢ ወይ ኣብ ካልእ ዓውዲ ግልፂ ዘይምኻኑ ዘገድስ ኣይኮነን።”⁶⁷⁴ ብቐንዱ ግን ቀጥታዊ ምልዕዓል ንፅንተት ልዕሊ ምኽንያታዊ ጥርጣረ ንምርግጋፅ ኣተረጓጎማ ናይቲ ዘረባ ኣብቲ ግቡእ ዓውዲ ኣብ ዝሕሰበሉ ግዜ ዘየደናግር ክኸውን ኣለዎ።

329. ካልእ ኣገዳሲ ዛጋባ ድማ ናይቲ ከም ኣርእስቲ ኾይኑ ዘሎ “[ዘረባ] ዕላማ እቲ” ዘረድእ ዝኾነ መርትዖ ክኸውን ይኸእል እዩ።⁶⁷⁵ ብኸልኣ ኣባህሊ እቲ ናይቲ ዘረባ ትርጉም ዝሕብር ዝገፍሖ ዓውዲ ከምኡ እውን ካልኣት ሰባት ብምኽንያታውነት ከመይ ክትርጉሙዎን ክፀበይዎን ይኸእሉ ዝብል ኣብ ግምት ክኣቱ ኣለዎ። ፅንተታዊ ተግባራት ንክፍፀሙ ዝግበር ፃውዒት ኣብ ካልእ ፍፃሞ ዝድረኽ - ንኣብነት ብሰልጣይ ወገን ዝፍፀም መጥቓዕቲ - ክኸውን ምኽኣሉ ንዘርኢ ፅንተት ቀጥታዊ ምልዕዓል ካብ ምኻን ዝግዓቶ ኣይኮነን።⁶⁷⁶

⁶⁶⁹ ተወከስ ንኣብነት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 696 ኣብ ሞንጎ ናይ ፅልኢ ዘረባን ኣብ ሞንጎ ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል ፅንተት ንምፍፃምን ዘሎ ፍልልይ ቤት ምኽሪ መጋባእያ ዝነፀሮም ኣብነታት፡ (1) ሓደ ሓዲር ፅሑፍ እቲ ቤት ምኽሪ መጋባእያ ዝደምደሞ ሓደ ናይ ኣር.ቲ.ኤል.ኤም. (ድምፂ ፊደሮ ርዋንዳ) ፈንወ ናይ ፅልኢ ዘረባ ዘጣይኽ ምኻኑ እዩ፣ ይኹን እምበር ወሲኹ ኣብ ግምት ዘእተዎ ግን “እዚ ፈንወ ንሰማዕቲ ዝኾነ ዓይነት ስጉምቲ ኸውስዱ ዘይዕድም እንተኾይኑ ቀጥታዊ ምልዕዓል ዘጣይኽ ኣይኮነን።” (2) ሓዲር ፅሑፍ እቲ ቤት ምኽሪ መጋባእያ ዝደምደሞ ድማ “ኣብ ኩንግራ ዝተሓተሙ ብዙሓት ፅሑፍት ምስ ዓሌታዊ ፅልእን ምንዘኡ ፍርሕን ምስ ፃውዒት መጥቓዕቲ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ቱትሲ ተደማሚሮም።” (3) ሓዲር ፅሑፍ እቲ ቤት ምኽሪ መጋባእያ ዘሰመረሉ ድማ “ኩሎም ኣብ ኩንግራ (...) ዝተሓተሙ ፅሑፍት ቀጥታዊ ምልዕዓል ዝምስርቱ ኣይኮኑን።” ኣብነት ናይ ሓደ ዓንቀፅ ለገሰ ምስ “ብዓሌታዊ ፅልኢ ዝመልእ ግን (...) ኣንብብቲ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ቱትሲ ስጉምቲ ኸውስዱ ኣይፀውዑን” ከምኡ እውን ተወከስ ዓንቀፅ 765፣ 771-773።

⁶⁷⁰ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 703፣ ከምኡ እውን ተወከስ ንኣብነት ዓንቀፅ 773።

⁶⁷¹ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 703፣ ከምኡ እውን ተወከስ ንኣብነት ዓንቀፅ 701። ከምኡ እውን ተወከስ ዓንቀፅ 711 (“ትርጉም ናይ ሓደ መልእኽቲ ብባህሪ ምስቲ ዝተመስረተሉ ዓውዲ ክተሓተዝ ይኸእል እዩ”)፣ 715 (“ሓደ ዘረባ ወይ ፅሑፍ ቀጥታ ምልዕዓል ንፅንተት ድዩ ኣይኮነን ንምውሳኔን ዓውዲ ከም ሓደ ደራሲ ባእታ እዩ ክሕሰብ ዘለዎ”)፤ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካላት፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ.፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 557።

⁶⁷² ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 700፣ 713 ከምኡ እውን ተወከስ ዓንቀፅ 739 (ኣብ ምሕሰብ ሓቐታት ናይቲ ጉዳይ “ዋላ እኪ ኢ ንገንዘን ኢ ንክታንደን ዝተባህሩ ቐላት ኣብ ብዙሓት ዓውድታት ዝተፈለሉ ትርጉማት እንተሓተሙ (ከምቲ ብዙሓት ቃላት ኣብ ሕድሕድ ቋንቋ ዘለዉ)፣ እዚ ይግባይ ቤት ምኽሪ ዘለዎ ሓሳብ ግን እቲ ቤት ምኽሪ መጋባእያ እዞም ኣገለልፃታት እዚኣቶም ኣብ ገለ ጉዳያት ንህዝቢ ቱትሲ ብሙሉኦም ዝገልፁ እዩ ምሰሉ ምኽንያታዊ መደምደምታ እዩ” ከምኡ እውን “ናይ ኣር.ቲ.ኤል.ኤም. (ድምፂ ፊደሮ ርዋንዳ) ፈንወታተ ንጉትሲ ብቐጥታ ምስ ፀላእ ማዕረ ይገብርዎም ነይሮም ብምባል ዝበፅሖ መደምደምታ ሚዛናዊ እዩ”)።

⁶⁷³ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 700፣ ከምኡ እውን ተወከስ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካላት፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ.፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 557-558 (“ብቐንዱ እቶም እቲ መልእኽቲ ኸበፅሖም ዝተደለዩ ሰባት ነቲ መልእኽቲ ንእለት ተረዲእሞ ዶ ኣይተረድእዎን ኣብ ዝተባህሩ ጭብጢ ዘትኮረ እዩ”)።

⁶⁷⁴ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 701።

⁶⁷⁵ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 706።

⁶⁷⁶ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ርዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዛን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 771።

330. ከምኡ እውን ፅንተት ናይ ብሓቂ ብሰንኪ እቲ ዘረባ እዩ ተፈጻሚ ብዝተባህሰ ክተረፎ እግድን ኣይኮነን። ማዕረ ማዕረኡ እውን በቲ ስዒቡ ዝመፅአ ተግባር ምኽንያት ቅድሚ ፅንተት ምፍፃሙ ዝተዘርቡ ኩሎም ናይ ፅልኢ ዘረባታት ንዘርኢ ፅንተት ቀጥታዊ ምልዕዓል እዮም ክበሃሉ ኣይክእሉን፤ - “ዝኾነ ዘረባ ናብ ተግባራት ፅንተት መሪሖ እዩ ዝተባህሰ ንምድምዳም ኣብቲ ፍሉይ ኩነታት ንሱ እቲ ዘረባ ፅንተት ንክፍፀም ምልዕዓል ከም ዝኾነ ክውሰድ ዝክእል እዩ ነይሩ ከምኡ ድማ ሓሳብ ናይቲ ተዘራቢ ከምኡ እዩ ነይሩ ዘተባል ክኸውን ኣለዎ።”⁶⁷⁷

2. “ህዝባዊ” ምልዕዓል ንፅንተት

331. ኣርቀቕቲ ስምምዕ ፅንተት፤ ፅንተት ንምልዕዓል “ብውልቂ” ዝግበሩ ተግባራት ዘርኢ ፅንተት ካብ ዓውዲ “ቀጥታን ህዝባውን ምልዕዓል ንፅንተት” ኮነ ኢሎም ኣውጺኦም እዮም።⁶⁷⁸ ንፅንተታዊ ተግባር ዝግበር ፃውዒት “ህዝባዊ” እዩ ብዝተባህሰ ክግለፅ እንተኾይኑ እቲ ዝተፈፀመሉ ቦታ ወይ እቲ ዝተመሓለፈሉ መንገዲ፤ ከምኡ እውን ደረጃ ናይቲ ዝተሓሰበ ተኸታታሊ ብፍሉይ ድዩ ብሓፈሻ ዝተባል ምርኣይ ኣገዳሲ እዩ።⁶⁷⁹ ስለዚ ድማ ከም ብደብዳቤ፣ ብኢመይል፣ ብስልኪ ፃውዒት ዝግበሩ ርክባት ብባህሪ ከም “ውልቂ” ስለ ዝሕሰቡ ኣብ ግምት ክኣትዉ ዝግብኦም ኣይኮኑን። ብኸልእ ገፅ ድማ ኣብ ህዝባዊ ቦታታት ንሓፈሻዊ ተኸታታሊ ዝግበሩ ዘረባታት፣ ንዝቃልሉን ናብ ህዝቢ ዝባፀሉን መራኽቢታት ዝግበሩ ኣበርክቶታት፣ ሓፈሻዊ ዝርግሐ ኣብ ዘለዎም ማሕበራዊ መራኽብታት ዝልጠፉን ዝፀሓፉን (ከም ጳ፣ ቅድም ክተባል ትዊተር ብዝተባል ዝፍለጥ) እዚኣቶም ኩሎም “ህዝባዊ” ምልዕዓል ንዘርኢ ፅንተት ናይ ምብሃል ተክእሎ ኣለዎም።

3. ተፈጻምነት እዞም መትከላት ኣብ ትግራይ

332. ኣብ ወርሒ ሰነ 2014 ዓ.ም ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ንቤት ምኽሪ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት ሃገራት ብዛዕባ ሓደሽቲ ምዕባለታት ቆላዊ መብርሂ ኣብ ዝሃበሉ ግዜ “ብናይ ፅልኢ ዘረባ ዝተነሃሃረ መጥቃዕቲ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ከምኡ ድማ ምልዕዓል ዓሌትን ፆታን መሰረት ንዝገበረ መጥቃዕቲ ምልዕዓል ከም ዘሎ ተዘሪቡ ነይሩ፤” እዚኣቶም ድማ “ኣበርቲ ቅድመ መጠንቀቕታን ቐዲሎም ንዝፍፀሙ ግፍዓዊ ገበናት ዘመለኸቱን እዮም ነይሮም።”⁶⁸⁰ ቤት ምኽሪ ፀፅታ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ጋዜጣዊ መግለጺ ኩሎም ኣካላት “ካብ መጓሃሃርቲ ናይ ፅልኢ ዘረባታትን ከምኡ እውን ምልዕዓል ንመጥቃዕትን ምክፍፋልን” ክቐጠቡ ፀዊዑ እዩ።⁶⁸¹

⁶⁷⁷ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ናሂማና፣ ባራያግዊዛን ንገዝን ምስ ዓቓቢ ሕገ፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-99-52-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 18 ሕዳር 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 709 (ቀዲሉ ዘትከረሉ ግን “ዕላማ ናይቲ ዘረባን (ተዘራቢኡን) ፅንተት ንምልዕዓል እዩ ተባሂሉ ክድምደም እንተኾይኑ እቲ ክቐርብ ዘለዎ መርትዖ እዚ ጥራሕ ኣይኮነን”።)

⁶⁷⁸ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካላት፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ.፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 556።

⁶⁷⁹ ስምረት ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ፍዋንዳ፣ ዓቓቢ ምስ ኣካላት፣ ኣይ.ሲ.ቲ.አር.-96-4-ቲ.፣ ፍርዲ፣ 27 ነሓሰ 1990 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 556።

⁶⁸⁰ ሕቡራት መንግስታት ቤት ምኽሪ ሰብኣዊ መሰላት፣ ቃላዊ ሓደሽ ሓበሬታ ምቕራብ ቦዓል ሙያታት ዓለም ለኸዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ንውድብ ሕቡራት መንግስታት ቤት ምኽሪ ሰብኣዊ መሰላት፣ ጁኔሻ (21 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁶⁸¹ ቤት ምኽሪ ፀፅታ ሕቡራት ሃገራት፣ ጋዜጣዊ መግለጺ ኤስ ሲ/14691 (26 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

333. ልዕል ክብል ከም ዝተገልፀ ንትግራይን ተጋሩን ብግልፅ ዘፈረሩትን ዘናሸውን ከም ናይ ፅልኢ ዘረባታት ተባሂሎም ክግለፁ ዝኽእሉ እኹል መርትዖታት ዘረባ ኣለዉ። ከምዚ ዓይነት ዘረባታት ብዙሕ ግዜ ኣብ ህዝባዊ መድረኻት እውን ይዘረቡ እዮም።
334. እቲ ሕቶ ኸለዓል ዝኽእል ግን ከምዚኣም ዓይነት ዘረባታት ፅንተት ንክፍፀም ከም ቀጥታዊ ምልዕዓል ክቐፀሩ ይኽእሉ ዶ ዝብል እዩ። ብኸልእ ኣባህላ ባዚ ዓውዲ እዚ እንተተረዲእናዮ እዞም ተግባራት እዚ ኣቶም ነቶም ብስምምዕ ፅንተት መሰሎም ዝተሓለወሎም ሓደ ወይ ልዕሊኡ ጉጅለታት ዮናሹ ጥራሕ ዶ ኣይኮነን ዘሎ ብስራሕ ኸ ኣገልግሎ እዞም ሓደ ወይ ልዕሊኡ ጉጅለታት ከም ፅንተት ክሕሰብ ዝኽእል ኩልኩል ተግባር ወይ ተግባራት ንክፍፀሙ ፀዊዖም ድዮም?
335. እቶም ዝብሃሉ ዘለዉ ዘረባታት ብዓውዶም ክሕሰቡ ግድን እዩ፤ ምስዚ ሓዊስካ ክረኣ ዘለዎ እዞም ዘረባታት ኣብ ውሽጢ ናይ ኢትዮጵያ ፍሉይ ፖለቲካውን ባህላውን ዓውዲ ከመይ ይርድእዎም ዝብል ክሕሰብ ኣለዎ። ልዕል ክብል ዝተቐመጡ ዘረባታት (ፅንተታዊ ሓሳብ ምህላው ዘይምህላው መርትዖታት ንምምዛን ዓሊሙ) ወሲኹም ክሕሰቡ ዘለዎም ቦቲ ዝድለ ሓሳብ መጠን ዝተፈፀሙ እንተኾይኖም ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል ንፅንተት ተኸእሎ ኣሎ ዶ ዮለን ዝብል ክረኣ ኣለዎ። ኣብዚ ኣቶም ዝሕቆፉ ቀዳማይ ሚኒስቴር ኣብይ ዝበሎ “ፃህያይ ብጭኪር እዩ ዝፀሀ”፤ ኣማኸሪኡ ዝበሎ “ወያኔ” (ንተጋሩ እንዳጠቐስ) ናይ ግድን “ክድምሰሱን ክጠፍኡን ኣለዎም”፤ መግለፅታት ናይ ካልኣት ህዝባዊ ኣካላት፤ ናይ ኢሳት ፈንወታት ኢትዮጵያውያን ብረት ከልዕሉን ዝኾነ ትግራዊ ክሳብ ዘይተርፈሉ ብርኪ ህልቂት ክውላዕን ፀዊዖን እዮን።⁶⁸²
336. ህዝባዊ ዝርርባት ኣብ ኢትዮጵያን ኣብ ሞንጎ ኢትዮጵያውያንን ከም ናይ ፅልኢ ዘረባ ክቐፀሩ ዝኽእሉ ከም ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል ንፅንተት ሓዊስካ ብማሕበራዊ መራኽብታት እዮም ዝጎልሁን ዝስፋሕፍሉን። ብፍለይ ትዊተር፣ ፌስቡክ፣ ቴሌግራም ንምእዋጅ “ፕሮፖጋንዳ ኹናት” ኣንፃር ተጋሩ ኣብ ጥቕሚ ዝወዓሉ ኣብ ኢትዮጵያ ንዘለዉ ተኸታተልቲ ጥራሕ ዘይኮነስ ኣብ ወፃኝ ንዘለዉ ተኸታተልቲ እውን ዝዓለመ እዩ።⁶⁸³ እዚ ድማ ኣብ ጭቡጥ ህይወት መጥቓዕቲ ከም ዘብፀሐ መረዳእታ ኣሎ።⁶⁸⁴ እዚ ዝተጋደደ ድማ ብሰንኪ ሕመቕ ከም ፌስቡክ ዝበሎ ማሕበራዊ መራኽብታት ኮይኑ እቲ ሕመቕ ድማ ብኸባብያዊ ቋንቋታት ከም ኦሮሞን ኣምሓርኛን ክዝርግሉ ዝኽእሉ ሓደገኛታት ልጣፋት ከለሊ ዝኽእል መስርሕ ዘይምህላዎም ከምኡ እውን ተኸታተሉ ዘጥፍኡ ዘይብሎም ምኪኖም እዩ።⁶⁸⁵ ሓሳብ ወድሰብ

⁶⁸² ኣብ 10ሊ ተወከስ ኣብ ዓንቀፃት 75፣ 78፣ 79፣ 80፣ 86፣ 88፣ 89፣ 90፣ 91፣ 92 93፣ 95፣ 98።

⁶⁸³ ሓደ ሰራሕተኛ ሕብረት ኣፍሪካ ውልቃዊ ርእይቶታቶም ኣብ ትዊት ዝለጠፎ ሎሚ ግን ከብቲ ናይቲ ሕብረት ፕሮፋይል ዝተደምሰሰ፣ ቅድሚ ምድምሳሱ ካብ ዝተወሰደ ስክሪን ሾት (ኣብዚ ድማ ዝተቐመጠ) ግን ንህ.ወ.ሓ.ት ምስ ኣይ.ኤስ.ኣይ.ኤስ.ን ታሊባንን ዮወዳድርዋ እሞ ቀዳሞም ዝበልዎ ድማ፡ “#ኢትዮጵያ ምስ #ህ.ወ.ሓ.ት ጉጅለ ራዕዲ ክተዘረብን ዮብላን ይብሉ። ዲሞክራሲያዊ ምክንያት ከመይ ኢሉ ናይ ውሑዳት ድሌት ኣብ ልዕሊ እቶም ብዙሓን ይድዕንን?” ሕብረት ኣፍሪካ ድማ ሓደ ሰራሕተኛኡ ኣንፃር ሕግታት ናይ ሰራሕተኛታት እቲ ትካል “ውልቃዊ ርእይቶታት” ዘካፈለ ምኪኑ ኣሚኑ እዩ፤ ተወከስ ትዊት ብሕብረት ኣፍሪካ፣ 7 ነሓስ 2013 ዓ.ም። ከምኡ እውን ተወከስ ጃን ፊሊፕ ዊልሄልም፣ “ፅልኢ ዘረባ ኣብ ኢትዮጵያ ዳግም ተቐቋልቲ” (ይቻ ሺ/1፣ 23 ሕዳር 2013 ዓ.ም) (ዝፀብዖ ድማ “ትርጉም ዘለዎ ትክክኽ ኣፀገምትን ተኪሕትን ልጡፋት” እዚ ዝተውሰደ ድማ “ዋላ እኪ መብዛሕትኣም እቶም ርእይቶታት ኣንፃር “ጃንታ ህ.ወ.ሓ.ት” ወይ “ማፍያ ህ.ወ.ሓ.ት” ዝጠመቱ እንተኾነ ተጋሩ እውን “ድቂ እቲ ወታደራዊ ጃንታ” ተባሂሎም ተናሽዮም እዮም፤ ወይ ‘ክበርሱን ክጠፍኡን ዘለዎም ህዝባታት ተባሂሎም እዮም።’ ሓደ ልጣፍ ድማ ‘ፅልኢ 100 ሚሊዮን ኢትዮጵያን’ ን ‘ሓሙሽተሚሊዮን ተጋሩ ጠቐሱ እዩ”።

⁶⁸⁴ ጃስፕር ጃክሰን፣ ሉሲ ካሳ፣ ካትሊን ሆልን ዘካርያስ ዘለሎም፣ “ፌስቡክ ኣብ ኢትዮጵያ ንኣክቲቪስታት ብፅልእን ብሓሰት ሓበሬታን ብሄራዊ ህልቂት ንኸለዓዕሉ ስዳ ስለ ዝሰደደም ክብቲ ሓደጋ ብዘይሓትሰባት ተወቐሱ” (ቤት ፅሕፈት ምርመራ ዊጋዚ ጣውንት፣ 13 ለካቲት 2014 ዓ.ም)። ቶም ጋርድነር፣ “ኣነ ፀብባቢ ኩናት ኣብ ኢትዮጵያ እየ ገይረ፤ ደሓር ግን ፀላኢ ኾይነ” (ዘ ኢኮኖሚስት፣ 17 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁶⁸⁵ ኢንተርናሽናል ክራይስስ ግሩፕ፣ ፌስቡክ ዝገበሮን (ዘይገበሮን) ኣብ ኢትዮጵያ ምስ ዘሎ ብሄራዊ መጥቓዕቲ ርክብ ኣለዎ (17 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም) (“ፌስቡክ ምሽጢር መውፅኢ ፍራንስስ ሄግን ከም ዝበሎ፣ ናይቲ ኹባንያ ናይ ፅልኢ ዘረባ ናይ ሓሳብ ቀመር- 97 ሚኢታዊት ዘረባታት ፅልኢ መምዶ ከብቲ ዓውዲ ንኸውገዱ ሓላፍነት ይወስድ - ብኣድሞን ኣምሓርኛን ዝተለጠፉ ሓደገኛታት ፅሕፋት ብዝግባእ ከመዲ ዘይኸእል ምኪኑ እዩ፤ እዞም ቋንቋታት ድማ ኣብ ኢትዮጵያ ሰፊሕ ተጠቓምነት ዘለዎም እዮም። ዋላ እኪ ክሳብ ከንደይ ምኪኑን ክብርታቱን እንተዘይተነፀረ ብድሕራዊ ግን ፌስቡክ ለውጢ ኣካይዱ እዩ”፤ ከረን ሃኦ፣ “ፌስቡክ ዊስልጥሎር ከም ዝበሎ ቀመር ሓሳብ ሓደገኛታት እዮም፤ ምክንያቱ ድማ”፣ (ኤም ኣይ. ቲ. ቆኮሎጂ ረቪው፣ 25 መስከረም 2014 ዓ.ም) ናይ ፍራንሲስ ሄግን ጠቐሱ፡ (“ከም ኢትዮጵያ ዝበሎ ቦታታት ቀመር ሓሳብ ፌስቡክ ብትኽክል ብሄራዊ መጥቓዕቲ እዩ ዝድግፍ ዘሎ”)፤ ተወከስ ሰኔት

ተረዲአም ነዘም ናይ ውሽጢ ዓዲ ቋንቋታት ኸርድኡ ዝኸእሉ እቲ ግጭት ምስ ተልዓላ ድሕሪ ክልተ ዓመት እዮም ተቐቂሮም።⁶⁸⁶

337. ኣብዚ ሕዚ እዋን ማሕበራዊ መራኸቢ ዝኾነ ኩባንያ ሜታ ብፍትሃብሄር ጉዳይ ኣብ ናይሮቢ ኣብ ዝርከብ ላዕላዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ተኸሲሱ ይከላኸል እዩ ዘሎ፤ ምኽንያት መኸሰሲኡ ድማ ኣብ ናቱ መራኸቢ መድረኽ ዝኾነ ፊስቲብ ንተጋሩ ካብ ፅልአዊ፣ መለዓዓሊ ትሕዝቶ ዘለዎ ዘረባ ክከላኸል ስለ ዘይከአለ ብዝተባል እዩ።⁶⁸⁷ እቶም ኣመልክትቲ ዝኸሰሰዎ ንሳቶም “ንዝዛዩደ ስእላዊ ዓመፅ፣ ፅልኢ፣ ምልዕዓል ዘለዎም ልጡፋት” ምቅልጥምን ነዚ ኣመልክቶም ንፊስቲብ ዝገበርዎ ሪፖርት ድማ ከም ዝተነፀገ ወይ ሸለል ከም ዝተብሃለ እዩ።⁶⁸⁸

338. እቶም መረረ ዝቐርቡሎም ዝነበረ ልጣፋት፡- “ግቡእ ዘይኮነ ምስሊ ናይ ዝሞቱ ሰባት” [...] ዝተውሃቦ ኣርእስቲ ድማ “ካብ ከባቢ ዶብ ዝመፁ ገሊአም ዕጡቓት ህውሓት ብፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ተሓምሺሾም”⁶⁸⁹፣ ካልእ ዝተለጠፈ ዝብሎ ድማ “ሕብረ ዓይንኹም እንተዘይተበረሀና ክነዝግብ ኢና [ማለት መሰርሕታትና]”⁶⁹⁰፣ ከምኡ እውን ብቐዳማይ ሚኒስቴር ኣብይ ኣሕመድ ንኸልእ ዝተለጠፈ ኣካፊሉ ዝለጠፎ ዝገልጾ ድማ፡-

“እቲ ፃህፊይ ክፀሀ ንሰርሕ ኣለና። ነቲ ፃህፊይ ክንምሕዎ እንተለና ግን ነቲ ስርናይ ከይንጎድኡ ልዑል ጥንቃቄ ክንገብር ኣለና። ኣብ ሃገርና ፃህፊይ ብጭኺሮ እዩ ዝዕዮ። ደቂ ኢትዮጵያ እውን ንሱ እዮም ዝገብሩ ዘለዉ።”⁶⁹¹

339. መብዛሕትኡ ግዜ ከምዚኣም ዓይነት ልጣፋት ናይ ብሓቂ ግንዛብ ዝውሰድሎም ዝነበረ ኩልኩላት ተግባራት ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ኸፍፀሙ ከም ዝኾነ መርትዖ ኣሎ እዩ።

340. ንኣብነት ፕሮፌሰር መኣርግ ኣማረ ኣብርሃ፣ ኣቦ ሓይ ካብቶም ልዕል ክብል ዝተገልፁ ጥርዓን ኣቕረብቲ 24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም እዩ ተቐቲሉ። ንሱ ካብ ስራሕ ቦትኡ ዝኾነ ዩኒቨርሲቲ ባህርዳር (ኣብ ርእሰ ኸተማ ኣምሓራ ዝርከብ) ንገዝኡ እንዳኸይ እንተሎ እዮም ጉጅለ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ተኸታቲሎም ተኩሶምሉ

ከሚቲ ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ንግግዳ፣ ሰይንስን ትራንስፖርትን፣ ንኡስ ከሚቲ፣ ሓለዎ ህፃናት ኣብ ኢንቴርኔት፣ ቴስቲሞኒ ፍርድ ናይ ፊስቲብ ምሽጢር መውፅኢ፣ ሂሪንግ ኣፍ ፍራንሲስ ሄግን (25 መስከረም 2014 ዓ.ም)።

⁶⁸⁶ ኢንተርናሽናል ክራይስት ግሩፕ፣ ፊስቲብ ዝገበርን (ዘይገበርን) ኣብ ኢትዮጵያ ምስ ዘሎ ብሄራዊ መጥቃዕቲ ርክብ ኣለዎ (17 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)

⁶⁸⁷ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተኸላን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርዓን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ። ብተመሳሳሊ ናይ ፊስቲብ መጠናዊ ናይ ፅልኢ ትሕዝቶ ዘለዎ ምውዕውው ብሰንኪ መቐተልቲ እንዳ መጋደዲ ዝሰርሕ ትግራዊ ገብረሚካኤል ተወልደሙደህን ብስድርኡ ተወቐሱ እዩ። ገብረሚካኤል ኣብ ጎንደር ኣምሓራ እዩ ኣብ መወዳእታ 2013 ዓ.ም ዝተጨውዮን ዝተቐትለን። ቤተ ሰቡ ከም ዝበልዎ፡ “እቲ ዝሓመቐ ነገር ነቲ ቐትለት ኣበርክቶ ዝገበሩ ብመንቃሕቲ ኢና በሃልቲ ኣብ ማሕበራዊ መራኸብታት ዝዝርግሑም ዝነበሩ ፅልኢ እዩ”። ተወኪሎ ጃስፐር ጃክሰን፣ ሉሲ ካሳን ማርክ ታውንሰንድን፣ “ፊስቲብ ኣብ ኢትዮጵያ ንግዲሳት ኢና በሃልቲ ዓሌታዊ ቐትለት ንኸለዓዕሉ ስዲ ሰዲድዎም” (ዘፓርዲዎን፣ 13 ለካቲት 2014 ዓ.ም)። ኣብ 2011 ዓ.ም ኢትዮጵያዊ ጎያዪ ሃይለ ገብረስላሴ ንፊስቲብ ዝወቐሶ ድማ ፊስቲብ ናይ ሓሰት ዜና ስለ ዘካፈለ ኣብ ክልል ኦሮሚያ ዓመፅ ንኸለዓል ጠንቁ ብምኺኑ 78 ሰባት ሞይቶም እዮም። ቢ.ቢ.ሲ.፣ “ዓመፅ ኢትዮጵያ፡ ሃይለ ጎያዪ ተወቃሲ ፊስቲብ እዩ ኢሉ” (ቢ.ቢ.ሲ.፣ 22 ጥቅምቲ 2012 ዓ.ም)።

⁶⁸⁸ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተኸላን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርዓን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 53-54።

⁶⁸⁹ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተኸላን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርዓን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 55።

⁶⁹⁰ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተኸላን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርዓን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 56 (እዞም ርቡዕ ቐንፋት ኣብቲ ፈላማይ ፍልፍል ዘለዉ እዮም)።

⁶⁹¹ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተኸላን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርዓን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 56።

በቲ ዝበፀሐ መውጋእቲ ክመውት ምዃኑ ምስ ኣረጋገፁ ድማ ወዲቕ እናደመዞ እንተሎ ኣብቲ ኸባቢ ዝነበሩ ሰባት ኣልዒሎም ከይሕግዝዎ ኸልኪሎም እዮም።⁶⁹²

341. ቅድሚኡ “ባህርዳር ዩኒቨርሲቲ ስታፍ” ዝብል ገፅ ፌስቡክ ናይቲ መዋቲ ስእሊ ብ29 መስከረም 2014 ዓ.ም ለጢፉ ነይሩ እዩ። እቲ ዝለጠፈሉ ኣርእስቲ ድማ፡-

“ሽሙ ፕሮፌሰር መኣርግ ኣማረ ኣብርሃ ይብሃል። ትግራዊ እዩ። ብዛዕባ ኣብ ዩኒቨርሲቲ ባህርዳር ከመይ ከም ዝተሓብአን ከመይ ኣቢሉ ይብላፅ ከም ዘሎን ንኣሜሪካ ከም ዝኸደን ስድርኡ ድማ ንኣዲስ ኣበባ ከም ዘግዓዘን ክንነግረኩም ኢና። እዚ ዘይምፍላጥና ከም ዝሞትና፣ ብህይወት ከም ዘየለና ሕሰቡና። ኤ ዜድ።”⁶⁹³

342. ኣብ ትሕቲ እቲ ልጣፍ ዝተውሃቡ ርእይቶታት ነዞም ዝስዕቡ ዝሓውሱ እዮም፡- “እንታይ ትፅቦዩ ኣለኹም? [...] እንታይ ከይንኩም ደሙ ዘይመጠጥኩም?”፤ “ክንደይ ጁንታ እዮም ኣብ ባህርዳር ዩኒቨርሲቲ ዘለዉ”፤ “ክሳብ ሎሚ ዝኾነ ሰብ ኣይፈልጥን? ኩሎም ሰራሕተኛታት ክንኣስሮም ነይሩና”፤ “ኣንቱም ኣምሓሩ ነዞም ወያነ ተጠንቀቐዎም”፤ “እቲ ናይ ጁንታ ተሓባባሪ ኾይኑ ከምልጥ ዝሓገዘ ክንረኽቦ ኣለና። እዞም ከምልጥ ዝሓገዝዎ ኣብ ክፍሊ ኬምስትሪ ዘለዉ ተሓባባርቱ ሕጂ እውን መሃያ ዘይኸፍልዎ ዘለዉ ምዃኖም እንታይ መረጋገዒ ኣለና?”፤ “[...] ናይ ብሓቂ ሰብኡት እንተደኣ ኾይንኩም ተወዲብኩም ፀራርግዎም [...]”⁶⁹⁴

343. እቲ ጥርጉን መቐረቢ ኣብዚ ልጣፍ ኣመልኪቱ ብዙሕ ግዜ እዩ ፀብፀብ ኣቐረቡ። ፕሮፌሰር መኣርግ ኣማረ ምስ ተቐትለ ድሕሪ ሰሙን፣ እቲ ልጣፍ ስርዓት ማሕበረሰብ ዝጠሓሰ እዩ ዝብል ግብረ መልሲ ሂቡ እዩ፤ ይኹን እምበር ቃለ መሓላ ክሰብ ዝግበር ክሰብ 29 ሕዳር 2015 ዓ.ም ኣብ ኣየር ፀኒሑ እዩ።⁶⁹⁵ ብ30 መስከረም 2014 ዓ.ም ዝተዘርገሐ ካልእ ልጣፍ ድማ ናይቲ ፕሮፌሰር መንበሪ ቦታ ዝሕብር እዩ።⁶⁹⁶

344. ናይ ሰብኣዊ መሰላት በዓል ሙያ ዝኾነ ፍስሃ ተሸለ ዝተብሃለ ኣመልካቲ ድማ ኣብ መስመር ዓፅሚ ዝሰብር ሓሶት ከም ዝገጠሞ፣ ትግራዊ ኢሎም ከም ዝገለፀዎ፣ “ደም ኣምሓራይ ምስታይ ዝለመድካ ኢኻ”⁶⁹⁷ ኢሎም ከም ዝኸስዎ፣ ንዕኡ ናይ ኣምሓራይ ሞት ማለት ምስ ሰብኣውነት ዘራኽብ ዮብሉን፣ እኪ ደኣስ ንታሕተዎይነቱ ዝፍውስ መድሓኒት እዩ።⁶⁹⁸ ‘ጁንታ’፣ ‘ወያነ’ ተባሂሉ እዩ ዝፅዕዕ- እዚ ድማ ከም ትግራዊ/ኣባል ህወሓት ከም መፍለዩ እዮም ዝጥቀሙሉ- ‘ላዕለዎይ መሪሕነት ናይ ጁንታ’፣ ‘ወዲ

⁶⁹² ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 98-106።
⁶⁹³ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 74።
⁶⁹⁴ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 76።
⁶⁹⁵ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 78-81።
⁶⁹⁶ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 83።
⁶⁹⁷ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 35።
⁶⁹⁸ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅሪ ጥርጉን ኢ.541/2022)፣ ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 36።

ሻርሙጣ፣ 'ወድቶም ለመንትን ጠላማትን፣ 'ፀለጅቲ ኢትዮጵያ፣ ውላድ አይሁድ፣ 'ወዲ ሸጣን፣ ካብ ዕትሮ ጁንታ 'ዝተቐድሐ።'⁶⁹⁹ ዝተውሃቡ ርእይቶታት ዝብልዎ ድማ "ዕድሜኻ የሕፃናት ብቕልጡፍ ከም ንፋስ የብንንካ!!"⁷⁰⁰

345. ብፌስቡክ ዝተዘርግሑን ዝተወዳውዑን ካልኣት ልጣፋት ድማ ከም ዝስዕብ ይንበቡ፡-

"ዋጋ ዘይብሎም ሊያቡ! ህወሓት/ወያኔ ንባዕልኹም መን ተባሂልኩም እትፀውዑ ኣየእትወናን። ግን ሊያቡ ኢኹም። ንባዕልኹም ተቐላሕቲ ናፅነት ኢና ኢልኩም ትፀውዑ? ፀረ ኢትዮጵያውያን [ንስኻትኩም] ብጨካን ተግባርኩም ኢኹም ትፍለጡ፣ ፈራሓት፣ ናይ ድኻ ንብረት ሕፋጭን ብሒቕኑን እንተይተረፈ ኢኹም ዘሪፍኩም-ሊያቡ ኢኹም። መወዳእታኹም ክንርኢ ተረቢፀና ኢና ዘለና!"፤ "ዓወት ኣብ ዝመፀሉ ግዜ ብምሒር ታሕዳስ ኣይክንፍፃሕን፣ ዓወት እንተስኢንና እውን ኣይክንርዕድን ኢና፣ ንወያኔ ክሳብ እንቐብሮ ኣይክነዕርፍን ኢና!"።⁷⁰¹

346. ሓደ ተጠቓሚይ ፌስቡክ ልዕሊ 86,000 ሰዓብቲ ዘለውዎ ኣብ ማህደሩ ኣንፃር ተጋሩ ምልዕዓል ስለ ዝገበረ ብስድራ ግዳይ ተሸሲሱ እዩ። ካብቶም ዝለጠፎም ከም ኣብነት ዝጥቀሱ ሓሳባት፡- "ክልል ኣምሓራ ቅድሚ እቲ ኹናት ምውልዑ ካብ ዝነበሩ ናይ ጁንታ ዓሌት ክነፀርዮ ኣለና!!"⁷⁰² - "ጁንታ" ማለት ንሓይልታት ትግራይን ብሓፈሻ ድማ ንተጋሩን ንምምልኻት ዝጥቀሙሉ ቻል እዩ። እቲ ተጠቓሚ ወሲኹ ዝለጠፎ ድማ ምስሊ ናይ ሓንቲ ዓባይ ሰበይቲ ቦምባ ኢድ ሓዘ ዝለጠፈ ኹይኑ ዝሃቦ ኣርእስቲ ድማ "ብክቡር ህዝቢ ኣምሓራ ንኣምሓራን ንኢትዮጵያን ከጥፍኣ ዝቃለሰ ከምዚኣ ዝበላ ኣዴታት ኣለዎ እየን። #ህዝቢ ኣምሓራ ንምድሓንን ኢትዮጵያ ንምክልኻልን እቲ ቐንዲ ፍታሕ ድማ ንሕና ኣምሓሩ ክንለዓል ኣለና። ኣምሓራ ተወደብ።"⁷⁰³

347. ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ ከም ዘረጋገፀ "ምስፍሕፋሕ ፅልኢ ዘረባ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ብፍላይ ብኢንተርኔታዊ መራኽቢታት፣ ማሕበረሰባዊ ውጥረት ኣጉዳን ውልቀሰባትን ጉጅለታትን ዒላማ ናይ ምልዕዓልን ፃውዒት ንዓመፅን ዝኸኑሉ ሃዋህው ፈጢሩን" እዩ።⁷⁰⁴

348. ስለ ዝኸነ እንተወሓደ ገሊኦም ሓሳባት ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታት ዝተውሃቡ ፅሑፋት ከም ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዓል ንፅንተት ክቐፀሩ ይኸእሉ እዮም ኢልካ ዘእምን ምኽንያታዊ መበገሲ ኣሎ፤ ምኽንያቱ ነቶም ዝተኸልከሉ ተግባራት ፅንተት ክውሰዱ ፀዊዖም እዮም፤ እዚኣቶም ድማ በቲ ዝድለ ሓሰብ መጠን ዝተገብሩ እዮም። ምናልባት እውን ዘይሻራዊ ዝብሃል ኣካል ኣብ ፈነወ መራኽቢ ወይ ካልእ

⁶⁹⁹ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅረ ጥርፃን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዊ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 37(iii)።
⁷⁰⁰ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅረ ጥርፃን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዊ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 37(iv)።
⁷⁰¹ ኣብርሃም መኣርግ፣ ፍስሃ ተሸለን ትካል ካቢታን ኣንፃር ሜታ ፕላትፎርምስ ኮርፖሬሽን (ቁፅረ ጥርፃን ኢ.541/2022)፣ ላዕላዊ ቤት ፍርዲ ኬንያ ኣብ ናይሮቢ (ቃለ መሓላ ኣብርሃም መኣርግ)፣ ዓንቀፅ 62-63።
⁷⁰² ጃስፐር ጃክሰን፣ ሉሲ ካሳ፣ ካትሊን ሆልን ዘካርያስ ዘላለምን፣ "ፌስቡክ ኣብ ኢትዮጵያ ንኣክቲቪስታት ብፅልኢን ብሓሰት ሓበሬታን ብህራዊ ህልቂት ንኸለዓዕሉ ስዲ ስለ ዝሰደደዎ ካብቲ ሓይጋ ብዝደሓኑ ሰባት ተወቕሱ" (ቤት ፅሕፈት ምርመራዊ ጋዜጣውነት፣ 13ሐካቲት 2014 ዓ.ም)።
⁷⁰³ ጃስፐር ጃክሰን፣ ሉሲ ካሳ፣ ካትሊን ሆልን ዘካርያስ ዘላለምን፣ "ፌስቡክ ኣብ ኢትዮጵያ ንኣክቲቪስታት ብፅልኢን ብሓሰት ሓበሬታን ብህራዊ ህልቂት ንኸለዓዕሉ ስዲ ስለ ዝሰደደዎ ካብቲ ሓይጋ ብዝደሓኑ ሰባት ተወቕሱ" (ቤት ፅሕፈት ምርመራዊ ጋዜጣውነት፣ 13ሐካቲት 2014 ዓ.ም)።
⁷⁰⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ "ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውስነታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ" (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኦር.ሲ./54/ሲ.ኦር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 455።

ሀዝባዊ መድረኽ ዝግለፁ ሓሳባት ብተመሳሳሊ ነቲ ኣድላዪ ረቕቲ ዘማልኡ ምኪኖምን ዘይምኪኖምን ምርመራ ኸገብረሎም ይግባእ እዩ።

VI. ርኽበታት ኣብ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት

U. ፅማቕ ሓሳብ ሕገ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት

- 349. ትርጉም ገበን ኣንፃር ሰብኣውነት ጉዳይ ልምዳዊ ዓለም ለኸ ሕገ ከም ዝኾነ ቅድም ኢሉ ዕልባት ረኺቡ ሓዲሩ እዩ⁷⁰⁵፤ ስለ ዝኾነ እውን ብግዝያውነት ዝተጣየሹ መጋባእያታት ኣብ ካምቦድያ፣ ርዋንዳ፣ ናይ ቀደም ዩጎዝላቭያ፣ ከምኡ እውን ሴራልዮን ንዘጋጠሙ ፍፃመታት ተጠቂሞምሉ እዮም። ኣብዚ መዳይ ዘሎ ሕገ ስነይን ፅኑዕን እዩ።
- 350. ብተመሳሳሊ ዓንቀፅ 7 ዓለም ለኸ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ዘጣየሹ ሕገ ርም ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ብመንፅር እቲ ቤት ፍርዲ ኣብ ክሊ ስልጣኑ ከመይ ይጥቀሙሎም ዝብል ትርጉም ሂሱሉ እዩ። ይኹን እምበር እቲ ኣብ ኣዋጅ ርም ዝተውሃበ ትርጉም ከብ ሕገ ርም ወፃኢ ንዘለዉ ካልኣት ዕላማታት ብዝምልከት ትሕዝቶ ልምዳዊ ዓለም ለኸዊ ሕገ ንጎሊ ክገድፍ ኣይክእልን።⁷⁰⁶
- 351. በዚ መሰረት ብዓለም ለኸ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ዝተውሃበ ትርጉም ዋላ እኳ ካብቲ ልምዳዊ ዓለም ለኸዊ ሕገ እንተተፈለየ ነዚ ፅሑፍ እዚ ኸብሃል ከም ተፃራሪ ዝሕሰብ ኣይኮነን። ምክንያቱ ኢትዮጵያ ኣባል ሕገ ርም ኣይኮነትን፤ ስለዚ ሕግታት ዓለም ለኸ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ኣይገዝእዋን፤ ምናልባት ብመሰረት ዓንቀፅ 12(3) ስልጣን እቲ ቤት ፍርዲ ክትቅበሎ እንተዘይመረጸ ወይ እውን ቤት ምክሪ ፀጥታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ብመሰረት ምዕራፍ 7 ቻርተር ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዝተውሃበ ስልጣን በቲ ቤት ፍርዲ ክረኣ ኣለዎ ኢሉ ብጥብቂ እንተመሪሖም እምበር ንኢትዮጵያ ዝገዝእ ኣይኮነን። ነዚ ኣብዚ ፅሑፍ እዚ ዝግበር ዘሎ ትንተናታት ከምዚኣም ዓይነት ተኸእሎታት ብዘሰባ ምህላዎም ኣብ ሓሳብ ኣይኣተወን። ስለ ዝኾነ ድማ ኣብ ትግራይ ዝተፈፀሙ ተግባራት ክሕሰቡ ዘለዎም ብመትከል ተፈፃምነት ልምዳዊ ዓለም ለኸዊ ሕግታት ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ዝተውሃበ ትርጉም እዩ።⁷⁰⁷
- 352. ገበን ኣንፃር ሰብኣውነት ባህሪ ብመሰረቱ ዝተኸልከሉ ዝብሃሉ ተግባራት ብምፍፃም ዝግለፅ እዩ። ከም ኣብነት ቅትለት- እዚ ድማ መጠነ-ሰፊሕን ስርዓታውን ጉድኣት ኣንፃር ሰላማውያን ህዝብታት ክኸውን ኣለዎ። ዋላ እኳ ኣብ ባይታ ዘለዉ ሓቅታት ብዙሕ ግዜ ከምኡ እንተመሰሉ፤ እዚ ተግባር ዝፈፀሙሉ ግን ግድን ኣብ ዕጥቃዊ ጎንዲ ክኸውን የብሉን። ዋላ እውን እቲ ጉድኣት ክልቲኡ መጠነ-ሰፊሕን ስርዓታውን ክኸውን ግድን ኣይኮነን። እኳ ደኣስ እቲ ሓደ ቕድመ ኹነት ምህላዉ ብመርትዖ እንተተረጋገፀ

⁷⁰⁵ ዘይከም ጉዳይ ፅንተናት ኣብዚ እዋን እዚ ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ዝጥርንፍ ዓለምለኸዊ ቃልኪዳን የለን፤ ወይ ድማ ብቐጥታ ንኣባላት ሃገራት ከምኡ ተግባር ከይፍፀም ክከለኽሉን ክቐፅዓን ሓላፍነት ክሸከም ስምምዕ ሕገ የለን። እንተኾነ ግን ምስዚ ጉዳይ ዝተሓተዘ ረቂቕ ስምምዕ ብኮሚሽን ዓለም ለኸ ሕገ ዝተወጠነ ብሻድሻይ ኮሚቴ ሕቡራት መንግስታት ሓፈሻዊ ጉባኤ ዝሕሰበሉ ዘሎ እዩ።

⁷⁰⁶ ተወከሰ ኣዋጅ ዓለም-ለኸ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 10።

⁷⁰⁷ ይኹን እምበር ሃገራት ኣብ ናተን ዘቤታዊ ሕግታት ተመርኩሰን ኣድማሳዊ ስልጣን ኣብ ዝጥቀሙሉ ምርመራታትን ክስታትን ኣብ ዘካይዱሉ ግዜ ኣብ ሕገ ርም ዝተውሃበ ትርጉም ወይ ልምዳዊ ዓለም ለኸዊ ሕገ ዝሃበ ትርጉም ክጥቀማ ይክእሉ እዮን።

- እኹል እዩ። ሕገ ርም ብተወሰኑ ዝጠልቦ እቲ ጉድኣት ብመንግስቲ ወይ ብውድባዊ ፖሊሲ⁷⁰⁸ ክፍፀም ኣለዎ፤ ልምዳዊ ዓለምለኸዊ ሕገ ዝጥቀሙ መጋባእያታት ግን ነዚ ጠለብ ኣይቕበልዎን።
353. መጠነ-ሰፊሕ ጉድኣት ብመጠን ከባቢ ወይ ብመጠን ዲላማ ዝተገብሩ ቁፅሪ ሰባት ክግለፅ ይኸእል እዩ። እቲ ገምጋም ዝሓቶ እቲ ጉድኣት “የዐርዩ ኸቢድ ድዩ፣ ተደጋጋሚ ድዩ፣ ተጠርኒፎም ስራሕና ኢሎም ዝገበርዎ ድዩ፣ ኣንፃር ብዙሓት ግዳያት ከ ዘቕንዐ ድዩ” ወይስ ኣይኮነን እዩ ዝሓትት። እዚ ማለት “ቐፅራዊ ወይ ኸባብያዊ ጥራሕ ኣይኮነን፤ ክፍፀም ዘለዎ ግን ብመሰረት ኣገደስቲ ባእታታት እቲ ጉዳይ እዩ።”⁷⁰⁹
354. ስርዓታዊ ጉድኣት ምስ መጠነ-ሰፊሕ ጉድኣት ግድን ተመሳሳሊ ክኸውን የብሉን፤ እኳ ደኣስ ብፍሉይ ጠባያት “መስርዕ ገበናት” ክግለፅ ኣለዎ። እዚ ድማ “ብኣጋጣሚ እንተይኮነ ተዘውቲሩ ብዝፍፀም ድግግም ተመሳሳልቲ ገበናዊ ተግባራት” ወይ “ኩሉሻዕ ኣብ ሰላማውያን ሰባት ማዕረ ውፅኢት ከምፅኡ ብዝተሓሰቡ ተኸታተልቲ ተደጋገምቲ ተግባራት” ክረጋገፁ ይኸእል እዩ።⁷¹⁰
355. ሰላማውያን ሰባት ማለት ሰላማውያን ንዝኾኑ ንኹሎም ሰባት ዝሓቁፍ ኮይኑ ይኹን እምበር ኣብ ውሽጢ እዞም ሰላማውያን ዘይኮኑ ውልቀ ሰባት ምህላው ነቲ ህዝቢ ሰላማዊ ካብ ምብሃል ዝዓግቶ ኣይኮነን። ሰላማዊ ህዝቢ ተጎዲኡ ዶ ኣይተጎድኣን ንምውሳን ቁፅርን መጠን ሰላማውያንን ኣብ ውሽጢ እቲ ህዝቢ ኣብ ግምት ምእታው ኣገዳሲ እዩ። ኣብ ልዕሊ ሰላማዊ ህዝቢ ጉድኣት ምብፅሖ እንተተረጋገፁ ከምኡ እውን ኣብ ሞንጎ እቲ ጉድኣትን ኣብ ሞንጎ እቲ ዘገድስ ፍሉይ ገበንን ምትእስሳር ምህላው እንተተረጋገፁ፣ ግዳያት እቲ ሕድሕድ ገበን ሰላማውያን ክኾኑ ግድን ኣይኮነን። ስለዚ ውልቀ ግዳያት ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ሰላማውያን ጥራሕ ዝሓቕፈ ዘይኮነስ ዝተሰንከሉ ተዋጋእቲ እውን ክሓውስ ይኸእል እዩ።⁷¹¹
356. ከምኡ እውን “ሰላማውያን ሰባት ተጠቐምዎ ዶ ኣይተጠቐሙን ንምውሳን እቲ ሰላማዊ ህዝቢ ቀዳማይ ዲላማ እቲ መጥቃዕቲ ድዩ ኣይኮነን” ወይ ድማ እቲ መጥቃዕቲ “ንኸልኣት ዕላማታትን ሓሳባትን” ድዩ ውዲሉ ዝብል ኣገዳሲ ኣይኮነን።⁷¹² እቲ ቐንዲ ዘገድስ ሰላማዊ ህዝቢ ብጭቡጥ ዝተጎድኣ ምኃኑ እዩ፤ እቲ “ዋና ኣድላዪ ጭብጢ” እውን ንሱ እዩ።⁷¹³ “እቲ ቐንዲ ዕላማ” ዝብል ረቕቲ ትርጉሙ ሰላማዊ ህዝቢ

⁷⁰⁸ ንዕላማ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን እቲ ቅድመ ኩነት ከረጋገፀ ዝደሊ ኣቶም ነቲ ጉድኣት ዘቐሙ ተደራሲቲ ብዝሓት ተግባራት ብዝኾነ ምክንያት ጥራሕ ክራኸብ ኣለዎ፤ ከም ኣብነት ዘይስፋዕ፣ ሓልሓሊፍ ዝግበር ወይ ዘይራኸቡ ፍፃሞታት ከም ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ኣይሕሰቡን። ይኹን እምበር እቲ ፖሊሲ ግድን ግልፂ ክኸውን የብሉን፤ ካብ ብዙሓት ደረጃቲ ነገራት መረጃታ ክውሰድ ይከኣል እዩ፤ ንኣብነት ካብ ህዝባዊ መግለፅታት፣ ካብ ናይ ሃገር ወይ ትካላት ሃፍቲ ምጥቃም፣ ካብ ሓበራዊ ዕላማ፣ ወ.ዘ.ተ.ን ዝሓመሰሉ። “ስርዓታዊ” ዝኾነ ጉድኣት ነቲ ፖሊሲያዊ ቅድመ ኩነት ዘማልእ ኹይኑ እቲ ፖሊሲ ቅድመ ኩነት ግን ክሳብ ኸንድኡ ኣድካሚ ኣይኮነን ምክንያቱ ኩሎም ጉድኣታት ብተግባር ስርዓታዊ ክኾኑ እዩ ዝፅበ። እኳ ደኣስ ምስ ዕላምኡ ዝቃዶ ትሕት ዝበለ ቅድመ ኩነት እዩ ዘለዎ። ንኣብነት ተወስኑ፣ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣንግዳ፣ ፍርዲ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-02/04-01/15-1762-ሬድ፣ 27 ጥሪ 2013 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 2678-2679።

⁷⁰⁹ ዓለም ለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣንግዳ፣ ፍርዲ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01/04-02/06-2359፣ 01 ሓምሌ 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 691፤ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ በምቡ፣ ፍርዲ ብመሰረት ዓንቀፅ 74 እቲ ሕጊ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01-05-01/08-3343፣ 12 መጋቢት 2008 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 163።

⁷¹⁰ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣንግዳ፣ ፍርዲ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01/04-02/06-2359፣ 01 ሓምሌ 2011 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 692-693፤ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣንግዳ፣ ፍርዲ ብመሰረት ዓንቀፅ 74 እቲ ኣዋጅ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01/04-01/07-3436-ቴ.ኢ.ኤን.ጂ.፣ 28 ለካቲት 2006 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 1113፣ 1123።

⁷¹¹ ተወስኑ ዓለም-ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ዩኅዝላቭ፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ምርክሲ ቸን ስለ ሻንቻኒን፣ ፍርዲ፣ ኣይ.ቲ.-95-13/1-ኤ.፣ 27 ሚያዝያ 2001 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 28-33።

⁷¹² ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣንግዳ፣ ብህዝቢ ዝተፃሕፈ ክፍሊ እቲ ፍርዲ ይግባይ ኣብ ናይ ኣቶ ቦስኮ ንታጋንዳን ዓቃቢ ሕግን ምስ ውሳኔ ቤት ምክሪ መጋቢያ 6 ናይ 01 ሓምሌ 2011 ዓ.ም ‘ፍርዲ’ ዝብል ኣርእስቲ ዝተውሃቦ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01/04-02/06-2666-ሬድ፣ 21 መጋቢት 2013 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 424፤ ከምኡ እውን ተወስኑ ኤስ.ሲ.ኤስ.ኤል.፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ፎፋናን ከንዲባን፣ ፍርዲ፣ ኤስ.ሲ.ኤስ.ኤል-04-14-ኤ.፣ 20 ግንቦት 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 299-300።

⁷¹³ ዓለምለኸ ቤትፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ኣንግዳ፣ ብህዝቢ ዝተፃሕፈ ክፍሊ እቲ ፍርዲ ይግባይ ኣብ ናይ ኣቶ ቦስኮ ንታጋንዳን ዓቃቢ ሕግን ኣንፃር ውሳኔ ቤት ምክሪ መጋቢያ 6 ናይ 01 ሓምሌ 2011 ዓ.ም ‘ፍርዲ’ ዝብል ኣርእስቲ ዝተውሃቦ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01/04-02/06-2666-ሬድ፣ 21 መጋቢት 2013 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 424፤ ከምኡ እውን ተወስኑ ኤስ.ሲ.ኤስ.ኤል.፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ፎፋናን ከንዲባን፣ ፍርዲ፣ ኤስ.ሲ.ኤስ.ኤል.-04-14-ኤ.፣ 20 ግንቦት 2000 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 299-300።

ዕለማ ዝተገብረ ክኸውን ኣለዎ ንምባል ጥራሕ ዘመልክት እምበር እቲ ሓሳብ እንታይ ከም ዝነበረ ኣየገድስን።⁷¹⁴

357. እቶም ቀንዲ ተግባራት ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ዘጣይኹ እንተንኣሰ ዘጠቓልልዎም፡ ቅትለት፣ ህልቂት፣ ብባርነት ምሓዝ፣ ካብ ሃገር ምብራር፣ ግዲድ ምምዝባል፣ ማእሰርቲ፣ ስቅያት፣ ንግል ኣንስተይቲ ምዕማፅ፣ ፆታዎ ባርነት፣ ግዲድ ምንዝርና፣ ግዲድ ጥንሲ፣ ከምኡ እውን ዝኾነ ካልእ ዓይነት ፆታዊ መጥቓዕቲ፣ ብፖለቲካዊ፣ ዓሌታዊ፣ ብሄራዊ፣ ወይ ሃይማኖታዊ ምኽንያት ምስቓይ፣ ንሰባት ኣገዲድካ ምስዋር፣ ከምኡ እውን ካልኣት ዘይሰብኣዊ ተግባራት እዮም።⁷¹⁵

ለ. ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ኣብ ልዕሊ ተጋሩ

358. እንተወሓደ ብናይ መጀመርታ ኣረኣጃ መሰረት ብዙሓት ትካላት ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ዝተፈፀሙ ገበናት ከም ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ከም ዝኸፀሩ ወሲኖም እዮም። ንኣብነት ፀሓፊ ወፃኢ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ኣንቶኒ ጀይ ብሊንኮን “ኣባላት ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ፣ ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ፣ ከምኡ እውን ሓይልታት ኣምሓራ ከም ቅትለት፣ ንግል ኣንስተይቲ ምዕማፅን ካልኣት ዓይነታት ፆታዊ መጥቓዕትን ከምኡ እውን ምስቓይ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ፈፃሞም እዮም”፣ ከምኡ ድማ “ኣባላት ሓይልታት ኣምሓራ ከም ምብራርን ኣገዲድካ ምስግጋርን ዝኣመለሱ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ፈፃሞም እዮም፣ ኣብ ምዕራብ ትግራይ እውን ምዕራይ ዘርኢ ከም ዝፈፀሙ” ክብል ኣፍሊጡ።⁷¹⁶

359. ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቶን ዝተገንዘብዎ ድማ፡-

“ካብ ወርሒ ሕዳር 2013 ዓ.ም ጀሚሩ ኣብ ምዕራብ ትግራይ፣ ሲቪል ሰበ ስልጣን፣ ሓይልታት ፀጥታ ክልል ኣምሓራ፣ ብስምምዕን ምናልባት እውን ብተሳታፊ ፌደራል ሓይልታት ኢትዮጵያ፣ ብዙሓት ከበድቲ ግፍዕታት ከም ኣካል እቲ መጠነ-ሰፊሕን ስርዓታውን ጉድኣት ኣብ ልዕሊ ሰላማዊ ህዝቢ ትግራይ ፈፃሞም እዮም፤ እዚ ድማ ከም ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ከምኡ እውን ከም ገበን ኩናትን ዝኸፀር እዩ። እዞም ገበናት ቅትለት፣ ኣገዲድካ ምስዋር፣ ስቅያት፣ ምብራር ወይ ብሓይሊ ምስግጋር፣ ፆታዊ ዓመፅ፣ ፆታዊ ባርነትን ካልእ ፆታዊ መጥቓዕትን፣ ምስቓይ፣ ዘይሕጋዊ ማእሰርቲ፣ ህልቂት ከስዕብ ዝኸእል፣ ከምኡ እውን ካልኣት ዘይሰብኣዊ ተግባራት ዝሓወሱ እዮም።⁷¹⁷

360. ኣብዚ ፅሑፍ ምስቲ ኣብ ላዕሊ ዝተተንተነ ብዝቃዶ መልክዑ፣ ቀንዲ ተግባራት ፅንተት ናይ ምጥያሽ ተኸእሎ ዘለዎም ተግባራት ከም ቅትለት፣ ስቅያት፣ ፆታዊ ዓመፅ፣ ህልቂት፣ ከምኡ እውን ካልኣት ዘይሰብኣዊ ተግባራት ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት እውን ከጣይኹ ይኸእሉ እዮም።⁷¹⁸

⁷¹⁴ ሼለ ኢቡ-አሱዲ፣ “ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት፡ ኣንፃር ሰላማውያን ህዝብታት ዝኾንዎ መጥቓዕቲ” (2008)፣ 2(2) ኣፍሪካን ጆርጅካ ኦቭሊጋል ስተዲስ 118፣ ገፅ 122።
⁷¹⁵ ሕገ ኣብ ፍሉይ ቤት ምክርን ኣብ ፍሉይ ቤት ፅሕፈት ዓቃብ ሕግን (ኮሶቮ)፣ 05/ኤል-053 (27 ሓምለ 2007 ዓ.ም.)፣ ዓንቀፅ 13(1) (ስልጣን ምውሳኔ ፍሉይ ቤት ምክር ኣብ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ኣብ ልምዳዊ ዓለም ለኽ ሕገ፣ ኣብ ሮም ኣዋጅ ዝተዘርዘሩ ገበናት እውን ሓዊሱ)።
⁷¹⁶ ወፃኢ ጉዳይ ሚኒስቴር ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ፣ ገበናት ኩናት፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት፣ ከምኡ እውን ምዕራይ ዘርኢ ኣብ ኢትዮጵያ ጋዜጣዊ መግለጻ፣ 11 መጋቢት 2015 ዓ.ም.
⁷¹⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቶን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምዕራይ ዘርኢን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 2።
⁷¹⁸ ተወካዮ፣ ንኣብነት ኣብ ክፍለ 5.ረ.3. U) ብዛዕባ ጥሜት፣ እንድሕር ተረጋጊፀ “ህልቂት” ከምኡ ድማ ካልእ “ዘይሰብኣዊ ተግባር” ከጣይኹ ይኸእል እዩ፤ እዚ ከም ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት እዩ።

361. ብተወሰኑ ሐሙሽተ ተወሰኝቲ ገበያት ኣንጻር ሰብኣውነት ፍሉይ ኣገዳስነት ዘለዎም ይመስሉ እዮም። ፍሉይ ትኩረት እውን የድልዮም እዩ። ንሰባም እውን ምስታይ፣ ፆታዊ ዓመፅ፣ ምስ ጎንዲ ዝተትሓሓዘ ፆታዊ መጥቃዕቲ፣ ከምኡ እውን ካልኣት ወሲባዊ ገበያት፣ ኣገዳድካ ምምዝባል፣ ሰራሕተኛታት ሰብኣዊ ሓገዝ ዝቐተሉ ኣጋጣምታት፣ ዘይሕጋዊ ማእሰርትን ኣገዳድካ ምስዋርን እዮም። ምስዚ ልዕል ክብል ዝተገልፀ ትንታነ ብዘሰኒ መልክዑ፣ ብውሕዱ መጠነ ሰፊሕ መጥቃዕቲ ኣብ ልዕሊ ሰላማዊ (ትግራዊ) ህዝቢ ተፈጻሚ እዩ ዘብል ምኽንያታዊ መበገሲ ኣሎ።

1. ምስታይ

362. ምስታይ እቲ ቐንዲ ተግባር ምስ ፍሉይ ሓሳብ ዝተጣመረ ምኅኑ ብመርትዖ ክረጋገፀ ዝግብኦ ገበን እዩ። ምስ ፅንተት ክወዳደር እንተሎ ግን ምስታይ ሰፊሕ ገበን እዩ። ስፍሓቱ ብመንፅር ክልቲኦም ነቲ ዝድለ ቐንዲ ተግባር ምምልኡን ኣብቲ ዝተኸልከለ ሓሳብ ክዓልቡ ዝኸእሉ ኩነታትን ክግለፀ ዝኸእል እዩ።⁷¹⁹

363. ወድዓዊ ባእታታት ምስታይ ንምጥያሽ እቲ ፈፃሚ ኣካል ከምቶም ልዕል ኢሎም ዝተዘርዘሩ ሓደ ወይ ልዕሊኡ ቀንዲ ተግባራት ገበያት ኣንጻር ሰብኣውነት ዝተገብሩ ምኅኑም ምርኣይ ኣድላይ እዩ። እዚኣቶም ዝተገብሩ ኣንጻር ዝተፈልጡ ጉጅለ ወይ ጥርናፈ ብመሰረት ፖለቲካዊ፣ ዘርኣዊ፣ ብሄራዊ፣ ዓሌታዊ፣ ባህላዊ፣ ሃይማኖታዊ፣ ፆታዊ ወይ ኣብ ዓለም ለኽ ሕገ ዘይተፈቐዱ ምኅኑም ዝተፈልጡ ካልኣት ምኽንያታት ክኾኑ ኣለዎም። ከም መማረ፣ ኣብ ልዕሊ እቲ ዝተፈልጡ ጉጅለ ወይ ጥርናፈ ኮነ ተባሂሉ ዝተፈፀመን ተረርን ክለካለ መሰረታዊ መሰላት ካብቶም ዝተገለፁ ምኽንያታት ሓደ ወይ ልዕሊኡ መሰረት ብምግባር ወይ ድማ ንዓለም ለኽዎ ሕገ ብምጥሓስ እንተተፈጸሙ ወድዓዊ ባእታታት ምስታይ ዘጣይሽ እዩ። እዘም ትርጉማት ካብ ዓንቀፃት 7(1)(በ)ን 7(2)(ሸ)ን ሕገ ሮም ዓለም ለኽ ገበያዊ ቤት ፍርዲ ዝተወስዱ እዮም፤ እዚኣቶም ድማ ሎሚ ልምዳዊ ዓለም ለኽዎ ሕገ ኣብ ትሕዝቶኣዊ መዳዩ ንምብራህ ብሰፊሑ ተቐባልነት ዘለዎም እዮም።

364. ፍሉይ ሓሳብ እቲ ምስታይ ንምርግጋፅ እቲ ፈፃሚ ነቶም ወድዓውያን ባእታታት ዝፈፀሞም “ብምኽንያት መንነት ናይቲ ጉጅለ ወይ ጥርናፈ” ክኸውን ኣለዎ።⁷²⁰ እዚ ብዙሕ ግዜ “ኣድሎዎኣዊ ሓሳብ” ተባሂሉ ዝፍለጥ እዩ። ብኸል ኣባህላ እቲ ፈፃሚ ኣካል ነዘም ወድዓዊ ባእታታት ናይ ምስታይ ኣንጻር እቲ ግዳይ(ያት) ዝፍፀሞም፣ ወይ ኣባላት ናይ ሓደ ፍሉይ ጉጅለ ኢሎም ስለ ዝሓስብዎም እዮም ወይ ኣባላት ናይ ሓደ ፍሉይ ጉጅለ ኣይኮነን ኢሎም ስለ ዝሓስብዎም እዮም። በዚ መንገዲ እዚ ፍሉይ ሓሳብ ንምስታይ ብትፍንያቱ “እወታዊ” ወይ “ኣሉታዊ” ክኸውን ይኸእል እዩ። እቲ ፈፃሚ ኣብ ኣረዳድኣ ባህሪ ወይ ምትእስሳር እቶም ግዳያት ልክዕ ድዩ ኣይኮነን ዝብል እውን ኣገዳሲ ኣይኮነን።

365. እቲ ልዕል ክብል ዝቐረበ መርትዖ ወሲድካ ከምኡ እውን እቶም ተፈጻሚዎም ዝብሃሉ ኣብ ላዕልን ኣብ ታሕትን ዝተገልፁ⁷²¹ ገበያዊ ፍፃሞታት ወሲድካ፣ ትግራዊ ብሄርነት ዘለዎም ሰባት ብሰንኪ ብሄሮም፣

⁷¹⁹ ፅንተት ብግልፂ ካብ ዝተቐመጡ ጉድኣታት ብሕገ ተነፃፂሮም ንዝተቐመጡ ጉጅለታት ዝከለኸል ኮይኑ፣ ምስታይ ዝኸልከል ድማ ኣድልዎኣዊ ዝኾነ ዲላማ ደቅ ሰባት ንገበያዊ ወይ ካልኣት ብሕገ ዝተቐመጡ ዘይሕጋዊ ባህርታትን እዩ። ስለ ዝኾነ ድማ ፅንተት ኣብ ዝተፈፀመሎም ኩነታት ምስታይ ናይ ምህላው ዕድሉ ዝለዓለ ኾይኑ፣ ግምገማ ሓሳብ ግን ኩሉሻዕ ሓቁ ኣይኮነን፤ ምኽንያቱ ድማ ምስታይ ስለ ዘሎ ናይ ግድን ዘርኢ ፅንተት ኣሎ ዘብል ኣይኮነን።
⁷²⁰ ተወከሰ ኣዋጅ ዓለም ለኽ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 7(2) (ሸ)።
⁷²¹ ኣብዚ ዓንቀፅ ንዝተጠቐሱ ገበያዊ ፍፃሞታት *ላዕሊኦት ክፍልታት ተወከሰ* 5.ረ.1 (ቅትለት ከም ቀንዲ ተግባር ምስታይ)፣ 5.ረ.2 (ፍፃሞታት ስቅያት ዝተገልፁሉ፣ ምናልባት እውን ቀንዲ ተግባራት ምስታይ ዘጣይሹ እዮም)፣ 5.ረ.3.U (ምስዋር ቀንዲ ተግባር ምስታይ ከጣይሽ ይኸእል እዩ)፣ 5.ረ.4 (ፆታዊ ዓመፅ ከም ቀንዲ ተግባር ምስታይ፣ ከምኡ እውን ፍፃሞታት ስቅያትን

ፖለቲካዊ አረክሎአዎ፣ ከምኡ እውን/ወይ ብጾትአዎ፣ ወይ ካልአት ብዓለም ለኸ ሕገ ኣካቲቶም ብዘይተፈቐዱ ምኽንያታት ተጋሩ ብሰንኪ ብሄሮም ዕላማ ተገይሮም እዮም ዘብል ምኽንያታዊ መበገሲ ኣሎ። እዚ ኣብ ኢትዮጵያ ብውሕዱ ብመንፅር መጠነ ሰፊሕ መጥቃዕቲ ኣብ ልዕሊ ሰላማዊ ህዝቢ ትግራይ ተፈቂሞ እዩ። እዚ መደምደምታ ብመንፅር ኣብ ህዝባዊ ዝርርባት ብዝተገለፁን⁷²² ከምኡ እውን እቶም ፈፀምቲ ኣብ ከይዲ ምፍፃም ብዝተዘረብዎምን⁷²³ ብዙሓት መግለፅታት ዝተደገፈ እዩ።

366. ብፍላይ ብመግለጻ እቶም ፈፀምቲ ከም ዝተረጋገፀ ኣብ ብዙሓት ኣጋጣምታት ኣገዲድካ ምድፋር እቲ ናይ ምስቓይ ሓሳብ ግልጻ እዩ።⁷²⁴ ንኣብነት ሓንቲ ውፃእ መዓት፣ ወታደራዊ ሽዳን ብዝተኸድኑ ብውሕዱ ብ30 ወታደራት፣ ኣብ ገዝኣ፣ ኣብ ቅድሚ ደቃ፣ ቐትሪ ምድሪ ን11 ሰዓታት ዝኣክል ከመይ ኣቢሎም ብዙሕ ግዜ ከም ዝጠመፀዎ ገሊፃ እዩ። ጻል 6 ወርሒ ህፃን ጻላ ብኸያት ምስ ጀመረት ክተቀባጥረላ ደልዩ እኳ እንተነበረት፣ ሓደ ወታደር ግን፡ “ግደፍያ ትብክ ትግራይወይቲ ኣይኮነትን ድያ?” ኢልዎ።⁷²⁵

367. ካልእ ኹነት ምስ ምህላው ናይ ምስቓይ ሓሳብ ተቓዋሚነት ዘለዎ ድማ ኣቀራርባ ፀብፀብም ንተጋሩ ዝድግፍ ወይ ንሰበ ስልጣን ኢትዮጵያ ድማ ዘይድግፍ ተባሂሎም ዝሕሰቡ ጋዜጠኛታት ዕላማ ዝግበሩ ዝነበሩ ምዃኖም እዩ። ኣብ ልዕሊ ጋዜጠኛታት ተጋሩ ይኹኑ ካልኦት ዋላ እውን ወፃእተኛታት፣ ብፍላይ ድማ ኣብ እዋን እቲ ጎንዲ ገበን ከም ዝተፈፀሞም ዘርእይ መርትዖ ኣሎ።⁷²⁶

368. መድረኽ መራኽቢ ሓፋሽ ኢትዮጵያ ብምኽንያት ፖለቲካ ብዝተጋደደ ኣፈላላይ ዓሌት የዐርዩ ዝተረሓሓቐ እዩ። ጋዜጠኛታት “ጭብጢ እንትምስርቱ ምስ ዓሌታዊ ድሕረ ባይትኣም ብዝኸደሎም መንገዲ” ዝገብርዎ እዩ ዝመስል።⁷²⁷ ከምኡ እውን “ብመስመር ከባብያውነትን ዓሌትነትን ሕብረት ዝፈጥሩ” እዮም ዝመስሉ።⁷²⁸ እዚ ምግባሮም ድማ ናይ ባዕሎም ስነ-ሓሳባዊ ድሌት ጥራሕ ዝድግፉሎም ፍልፍላት ኣብ ምጥቃም የዐርዮም ዝዘዘዉ እዮም፣ ከምኡ እውን “ካብ ካልኦት ብሄራት ዝመፀኡ ነቲ ዘንታ ሚዛን ዘትሕዙ ፍልፍላት ብዘይ ምጥቃስ ይነፅጉ።”⁷²⁹ መብዛሕትኣም ዓንቀፃት ዜና ብሰንኪ “ውፅኢት ኣልቦ ምግባር” ዝብሃሉ ኣቀራርባታት ሚዛኖም ዝሓለዉ ኣይኮኑን። እዙይ እንትባሃል “ጠቐምቲ መዳያት ናይ ሓደ ከም ፀላኢ ዝሕሰብ ዓሌታዊ ወይ ፖለቲካዊ ጉጅለ ክትፈልጥ ዘይምድላይ፣ ተኳሳሕቲ ሽፍልታት ናይ ሓደ ጭብጢ ደንገርገር ክፈጥሩ ምእንቲ ዘይክንፀሩ ምግባር፣ ካብቲ ዋና ጭብጢ ምውፃእ፣ ነቲ ኸልእ ወገን ምፅብባቕ፣ ነቲ ጉዳይ ዓሌታዊ ብዘይኮነ ወይ ዘካትዕ ከም ዘይኮነ ኣምሲልካ ምቕራብ”፣ ከምኡ

ኣብ ትሕቲ ባርነት ምእታውን ከም ቀንዲ ተግባራት ምስቓይ ዝተገለፀሉ፣ ከምኡ እውን ተወካሪ ታሕተዎት ክፍልታት 6.ሊ.2 (ኣገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን ከም ቀንዲ ተግባር ምስቓይ)፣ 6.ሊ.3 (ግዳድ ምምዝባል ከም ቀንዲ ተግባር ምስቓይ)፣ ዓንቀፅ 397 (ቅትለት ከም ቀንዲ ተግባር ምስቓይ)፣ 6.ሊ.4 (ዘይሕጋዊ ማእሰርትን ኣገዲድካ ምስቓርን ከም ቀንዲ ተግባራት ምስቓይ)።

⁷²² ኣብ ላዕሊ ተወካሪ ኣብ ክፍሊ 5.መ.1.ሀ) (ህዝባዊ ዝርርብ ብኢትዮጵያውያን ብዓባይቲ ዓዲ)፣ ከምኡ እውን ሺ.ኤፍ.3 (ኣብ ማሕበራዊ መራኽብታት ሓዊሱ፣ ፅልዚ ዘረባ ኣብ ህዝባዊ ዝርርብ ኣንፃር ተጋሩ)።

⁷²³ ተወካሪ፣ ብመንፅር ኣገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ መጥቃዕትን፣ ዓንቀፅ 103 (መግለፅታት ብፈፀምቲ ዝምልከት) ከምኡ እውን ክፍልታት 5.መ.2.ሀ) (ህዝባዊ ዝርርብ ብኣይልታት ኣምሓራ)፣ 5.መ.3.ሀ) (ኤርትራውያን ፈፀምቲ ዝተብሃሉ)፣ ሺ.ኤ.4 (ናይ ብዙሓት ፈፀምቲ መግለፅታት ምዝርዛር)።

⁷²⁴ ኣብ ላዕሊ ተወካሪ ክፍሊ 5.ረ.4. ከምኡ እውን ኣብ ታሕቲ ክፍሊ 6.ሊ.2።

⁷²⁵ ቴራ ሚጃላንድን ክብሮም መብራህቶምን፣ ምዝራብ ንዘይተዘረበሉ፣ ኣብ ክሊ ድሕረ ፆታዊ ዓመፅ ከም መሳርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ፣ ሰሜን ኢትዮጵያ (2015 ዓ.ም)፣ ኣብ 4፡16 ደቓይቕ።

⁷²⁶ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 172።

⁷²⁷ ቢዮን ሀርበርት ኣሉካ፣ “ሚዲያታት ዜና ኢትዮጵያ ሓይማኖት ብዝኸነ ዓሌታዊ መስመር ከመይ ኢሎም ተመቐሎም ኣለዉ” (ኦክስፎርድ ዩኒቨርሲቲ ሮይተርስ ኢንኮትትዩት 14 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁷²⁸ ተርጀ ስክጀርዳልን ሙላቱ ኣለማየሁ ሞገስን፣ ሚዲያታት ኢትዮጵያ ዓሌታውያን ምግባር (ኢንተርናሽናል ሚዲያ ሰፖርት ኤንድ ፎጆ ሚዲያ ኢንስቲትዩት፣ 2020)፣ ገፅ 5።

⁷²⁹ ተርጀ ስክጀርዳልን ሙላቱ ኣለማየሁ ሞገስን፣ ሚዲያታት ኢትዮጵያ ዓሌታውያን ምግባር (ኢንተርናሽናል ሚዲያ ሰፖርት ኤንድ ፎጆ ሚዲያ ኢንስቲትዩት፣ 2020)፣ ገፅ 5።

እውን “ንኸልእ ምዓላ ምጥቃም” እዚ ማለት ድማ ካብ ካልእ ፍልፍል ሓበሬታ ወሲድካ ካልእ ብሄራዊ ጉጅለ ዝገብሮ ዘሎ ጌጋ ምቅላዕ፣ ሓድነት ንምፍጠር ንዝገብሩት ብትኹረት ምልክታዊ ምትእስሳር ምግባር፣ ግዳይነት፣ ነቲ ኸልእ ወገን ምውቃስን ንኸልኡት ምንእኡስን”⁷³⁰ ማለት እዩ።

369. ኣብ እዋን ኩናት ትግራይ ሓሳብ ናይ ምግላፅ ናፅነት ኣብ ኢትዮጵያ የዐርዩ ተሃስዩ እዩ። ኣብ 2014 ዓ.ም ዶብ ኣልቦ ጋዜጠኛታት ዘውፅኦ ተርታ ኢትዮጵያ 50.53 ነጥቢ ረኺባ፣ እዚ ድማ ካብ 180 ሃገራት ሞበል 114 ይሰርዓ። ኣብ 2013 ዓ.ም ኢትዮጵያ ሞበል 99 እያ ተሰሪዓ።⁷³¹

370. ኣብ ብዙሓት ዓመታት ንመጀመርታ ግዜ፣ ንኒዮርክ ታይምስ ዝፅሕፍ ዓለም ለኻዊ ኣቕባሊ ዜና ዝኾነ ሳይሞን ማርክስ ኣብ ወርሒ ግንቦት 2013 ዓ.ም ካብ ኢትዮጵያ ተበሪሩ እዩ፤ ተዋሂቡዎ ዝነበረ ኣፍልጦ እውን ተኣጊዱ እዩ።⁷³² በዓል ሙዚ ብሮድካስቲን ኢትዮጵያ ንማርክስ ዝኸሰሶ ኣብ ኩናት ትግራይ ኣመልኪቱ” ናይ ምህዘ ዜናታት” ብምዝርጋሕ ዝብልን ከምኡ እውን “ዘይሚዛናዊ ኣቀራርባ” ብዝብልን ወቕስዎ እዩ።⁷³³ ብዛዕባ ቐጠባ ዜና ዘቐብል ቶም ጋርድነር ኣብ ወርሒ ሓምለ 2013 ዓ.ም ንኸልል ኣምሓራ ኣብ ዝበፀሓሉ ግዜ ብፌደራል ፖሊስ ኢትዮጵያ ከም “ፀላኢ” ተራእዩን ብርእሲ/ሰደፍ ጠበንጃ ተወቐዑን እዩ፤ ስዒቡ ኣብ ወርሒ ግንቦት 2014 ዓ.ም ድማ ካብ ኢትዮጵያ ተበሪሩ እዩ።⁷³⁴

371. ይኹን እምበር ኢትዮጵያውያን ጋዜጠኛታት ድማ ብዝኸፍኦ እዮም ተታሒዞም።⁷³⁵ ዘይሻራውያን ጋዜጠኛታት ኣብ ኢትዮጵያ ብዛዕባ እቲ ኹናት ኣመልኪቱ ሞንግስቲ ካብ ዝህበ ዕላዊ ሞግላዒ ዝተፈለዩ ዘቕረቡ ተኣሲሮምን⁷³⁶ ኣካላዊ መጥቃዕቲ በዚሕምምን⁷³⁷ እዩ። እቲ ጎንዒ ምስ ተልዓላ ኣብ ውሽጢ ውሑዳት መዓልታት ንመራኸብቲ ሓፋሽ ትግራይ ዝሰርሑ ኢትዮጵያውያን ፀብፀብቲ ተኣሲሮም እዮም።⁷³⁸ ኣብ ወርሒ ጥሪ 2013 ዓ.ም ሓይልታት ፀጥታ ዳዊት ከበደን በረኽት በርሀን ንዝተብሃሉ ጋዜጠኛታት ኣብ መቐለ ቀቲሎምም እዮም።⁷³⁹ ኣብ ወርሒ ለካቲት 2013 ዓ.ም ኢትዮጵያዊት ጋዜጠኛ ሉሲ ካሳ ኣብ ጥቓ ገዝኣ ተወቐዓ እያ፤ ከምኡ እውን “ዜና ሓሶት ኣጋፊሕኺ” ከምኡ ድማ “ንናይ ትግራይ ጃንታ ደጊፍኪ” ተባሂላ ተኸሲሳ እያ።⁷⁴⁰ ንሳ ዝፀሓፈቶ፡-

“ብሓይልታት ሞንግስቲ ዝተፈፀሙ ገበናት ኣብ ዘቃልዓሉ ግዜ ወይ ድማ ምስ ናይ ሞንግስቲ ዘንታ ዘይኸዱ ዜናታት ኣብ ዘቕርበሉ ግዜ፣ ንዝተዋደደ መጥቃዕቲ ግዳይ እኸውን፣ ከምኡ እውን ምፍርራሕን ኣብ መራኸብታት ናይ ፅልኢ ወፍሪ ዝተሓወሰን እዩ። እዞም ከምዚ ዓይነት ተግባራት

⁷³⁰ ቢኖን ሀርበርት ኦሉካ፣ “ሚዲያታት ዜና ኢትዮጵያ ሓይገኛ ብዝኾነ ዓሌታዊ መስመር ከመይ ሌሎም ተመቐቐሎም ኣለው” (ኦክስፎርድ ዩኒቨርሲቲ ሮይተርስ ኢንስቲትዩት፣ 14 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁷³¹ ዶብ ኣልቦ ጋዜጠኛታት፣ “ጋዜጠኛ ተጠቐዓ፣ ኣብ ውሽጢ ኣዲስ ኣበባ ኣብ ዘሎ ገዝኣ ተፈራራሓ” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 03 ለካቲት 2013 ዓ.ም)። ኣብዚ ክስትውዓል ዘለዎ ኣብ 2015 ዓ.ም ደረጃ ኢትዮጵያ ኣንቕፊቶላ ናብ ሞበል 130 በዚሑ እዩ። ናፅነት ፕረስ ዘየተኣማምን ኮይኑ፣ ሰብ ስልጣን ተጋሩ እውን “ምስ ፀላኢ ተሓብርኩም ኢኹም” ብዝብል ንሓመሽተ ጋዜጠኛታት ብምሽሳሶም ተወቐሶም እዮም (ዕለቱ ዘይፍለጥ)፤ ተወስኖ ኣምነነት ኢንተርናሽናል፣ ምብራቕን ደቡብውን ኣፍሪካ፣ ናፅነት ፕረስ ንምዕጋት ኣብ ጋዜጠኛታት ዝግበር መጥቃዕቲ ይውስኽ ኣሉ (25 ሚያዝያ 2015 ዓ.ም)።

⁷³² ዶብ ኣልቦ ጋዜጠኛታት፣ “ዶብ ኣልቦ ጋዜጠኛታት ሃንደበታዊ ምብራር ጋዜጠኛ ኒዮርክ ታይምስ ካብ ኢትዮጵያ ኣወገዙ” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 13 ግንቦት 2013 ዓ.ም)

⁷³³ ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን ዲክላን ምልሽን፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ክልል ትግራይ ኣብ ትዋግኣሉ ግዜ፣ ተሪር ስጉምቲ ኣብ ልዕሊ ጋዜጠኛታት ተወሲዱ” (ኒዮርክ ታይምስ፣ 05 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁷³⁴ ቶም ጋርድነር፣ “ኣነ ፀብፀቢ ኩናት ኣብ ኢትዮጵያ እየ ነይረ፣ ደሓር ግን ፀላኢ ኾይነ” (ዘ ኢ ኮኖሚስት፣ 17 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁷³⁵ ከምኡ እውን ተወስኖ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት ሞንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኻዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ/ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፕ.3፣ ዓንቀፃት 172-173።

⁷³⁶ ዘለላም ሸፈራው ወልደሚካኤል፣ “ዋላ እኳ ሕግታት እንተተመሓየሱ ዘይሕጋዊ ማእሰርቲ ጋዜጠኛታት ኣብ ኢትዮጵያ ምዃሉ” (ኢትዮጵያ ኢንፎር፣ 02 ታህሳስ 2015 ዓ.ም)

⁷³⁷ ቶም ጋርድነር፣ “ኣነ ፀብፀቢ ኩናት ኣብ ኢትዮጵያ እየ ነይረ፣ ደሓር ግን ፀላኢ ኾይነ” (ዘ ኢ ኮኖሚስት፣ 17 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁷³⁸ ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን ዲክላን ምልሽን፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ክልል ትግራይ ኣብ ትዋግኣሉ ግዜ፣ ተሪር ስጉምቲ ኣብ ልዕሊ ጋዜጠኛታት ተወሲዱ” (ኒዮርክ ታይምስ፣ 05 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁷³⁹ ቤት ምኽሪ ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ፣ ጋዜጣዊ መግለጺ ኣብ ኩነታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ትግራይ፣ 14 ጥሪ 2013 ዓ.ም።

⁷⁴⁰ ዶብ ኣልቦ ጋዜጠኛታት፣ “ጋዜጠኛ ተጠቐዓ፣ ኣብ ውሽጢ ኣዲስ ኣበባ ኣብ ዘሎ ገዝኣ ተፈራራሓ” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 03 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።

ቀንዲ ዕለምአም እቶም ዝፍፀሙ ዝነበሩ ግፍዕታት ጠጠው ከይብሉን ከይፍለጡን ንምግባር እዩ። [...] ኣነ ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዝርከብ ገዛይ ኣብ ወርሒ ለካቲት 2013 ዓ.ም መጥቓዕቲ በዲሎኒ እዩ። ሰለስተ ናይ ፀጥታ ልኡኻት ሃንደበታዊ ገዛይ ወረሮም ምስ መፅሓኒ ብዛዕባ እቲ ኹናት ሓበሬታ ምውጻእ ዝቕፅል እንድሕር ደኣ ኾይነ ከም ዝቐትሉኒ ኣፈራሪሖምኒ እዮም። ብኤርትራውያን ወታደራት ዝተፈፀመ ብመሰርሒ ዝተሓገዘ ፆታዊ መጥቓዕቲ ሓንቲ ሰበይቲ ኣብ ሓደ ወታደራዊ መዓስከር ብ15 ወታደራት ኤርትራ ብጉጅለ ዝተዓመፀትሉን ስቅያት ዘብፀሉላን ብዝምልከት ንምፅራይ ብዝብል ኣኪቦዮ ዝነበርኩ መርትዖ ወሰዲደም እዮም። [...] እቲ ገዛይ ካብ ዝውረር ድሕሪ ውሑዳት መዓልታት እቲ ዝገበርኩዎ ምፅራይ ኣብ ሎስ ኣንጀለስ ታይምስ ተሓቲሞ እዩ። ኣብ ውሽጢ ሰዓታት ድማ ሰብ-ስልጣን ኣነ ሕጋዊት ጋዜጠኛ ከም ዘይኮንኩ ዝገልፅ መግለጻ ሂሳብ። መራኽብቲ ሓፋሽ መንግስቲ ኢትዮጵያን ደገፍቶምን ንዓይ ከም ሓንቲ ገበነኛ እዮም ከቕርቡኒ ፈቲኖም። ነታ ዓዲ ገዲፈ ኸወፅእ ድማ ተገዲደ።”⁷⁴¹

372. ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ጋዜጠኛ ኣበበ ባዩ ብዛዕባ ኩናት ትግራይ ስለ ዝፀብፀበ ተኣሲሩ እዩ።⁷⁴² ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ናፃ በዓል ሙያ ኾይኑ ቪድዮ ዝፀብፀብ ንኣሶስቶይ ፕረስ ዝሰርሕ ኣሚር ኣማን ኪያድ ምስ ጋዜጠኛታት በዓል ቶማስ እንግዳን ኣዲሱ ሙሉነህን ኮይኑ ተኣሲሩ እዩ፤ መእሪሕም ምኽንያት እውን ናይ ጉጅለ ራዕዲ ዕለማ ኣገልገልኩም ዝብል 'ዩ።⁷⁴³ ካልኣት ኣርባዕተ ጋዜጠኛታት እውን ካብ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ጀሚሮም ኣብ ቀይዲ ውዒሎም እዮም።⁷⁴⁴

373. ኣብ ግንቦት 2014 ዓ.ም ብውሕዱ ትሽዓተ ጋዜጠኛታት ተኣሲሮም እዮም፤ እቶም ክልተ ምስ ሰብ ከይራኽቡ ዝተገብሩ እዮም፤ እቶም ክልተ ድማ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ባህርዳር ዝተኣሰሩ እዮም።⁷⁴⁵ ኣብ ሰነ 2014 ዓ.ም ክልተ ጋዜጠኛታት “ኣብ ክልላት ትግራይን ኦሮሚያን ዝተፈፀሙ ገበነኛታት ብምስናዶም ዝተተሓሓዘ” ብሞት መቕፃዕቲ ዘቕፅዕ ኣንጻር ሕገ-መንግስቲ ምብርዓድ ተኸሲሶም እዮም።⁷⁴⁶ ሂደማን ራይትስ ዎች ከም ዝበሎ ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ዝተፈፀሙ ግፍዕታት ዝፀብፀቡ ዓሰርተ ጋዜጠኛታት ክሳብ ሓደ ወርሒ ዝኣክል ምስ ሰብ ከይራኽቡ ተኸልኪሎም ተኣሲሮም እዮም።⁷⁴⁷ ኣብ መስከረም 2014 ዓ.ም ሲሳይ ጎበኤን መኣዛ መሓመድን ዝተብሃሉ ጋዜጠኛታት እውን ኣብ ግጭት ትግራይ ሸፈነ ስለ ዝሃቡ ተኣሲሮም እዮም።⁷⁴⁸

374. ብዙሓት ጋዜጣታት እውን ተኣሲሮም እዮም ወይ ተዓፀዮም እዮም፤ ካብኣቶም ሓደ ኣዲስ ስታንዳርድ ዝተብሃለ ኮይኑ እዚ ድማ “ኣብ ኢትዮጵያ ካብቶም ኣለዉ ዝብሃሉ ብትሪ ዝነቅፍ መራኽቢ እዩ።”⁷⁴⁹

⁷⁴¹ ሉሲ ካሳ፣ “ኣብ ኩናት ዘለዉ ሓቕታት ስለ ዘቃልዑ ጋዜጠኛታት ዝበፀሕዎም ሓደጋታት” (ዘ ኢኮኖሚስት፣ ግንቦት 2014 ዓ.ም)።
⁷⁴² ዓለምለኸዊ ፌደሬሽን ጋዜጠኛታት፣ ኢትዮጵያ፣ ዘፍሕሲ ስጉምቲ ኣብ ልዕሊ ወታደራዊ ግጭት ሸፈነ ዝህቡ ጋዜጠኛታት (01 ሓምለ 2013 ዓ.ም)
⁷⁴³ ዶብ ኣልበ ጋዜጠኛታት፣ “ከም ብሓድሽ ኣብ ዝተልዕለ ስጉምቲ ብዙሓት ጋዜጠኛታት ኣብ ኣብ ኢትዮጵያ ተኣሲሮም” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 03 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁴⁴ ዶብ ኣልበ ጋዜጠኛታት፣ “ከም ብሓድሽ ኣብ ዝተልዕለ ስጉምቲ ብዙሓት ጋዜጠኛታት ኣብ ኣብ ኢትዮጵያ ተኣሲሮም” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 03 ለካቲት 2013 ዓ.ም)
⁷⁴⁵ ዶብ ኣልበ ጋዜጠኛታት፣ “መዕበላዊ ማእሰርቲ ስራሕተኛታት ሚዲያ ኣብ ኢትዮጵያ” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 16 ግንቦት 2014 ዓ.ም)።
⁷⁴⁶ ዶብ ኣልበ ጋዜጠኛታት፣ “ዓሰርተ ሽሞንተ ጋዜጠኛታት ኣብ ኢትዮጵያ ተኣሲሮም፣ እቶም ክልተ ናይ ሞት መቕፃዕቲ ከጋጥሞም ይኸእል እዩ” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 26 ግንቦት 2014 ዓ.ም)
⁷⁴⁷ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ብብህርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓስ 2013 ዓ.ም)።
⁷⁴⁸ ኢንተርናሽናል ፕረስ ኢንሰቲትዩት፣ ኢንተርናሽናል ፕረስ ኢንሰቲትዩት ዝተኣሰሩ ጋዜጠኛታት ሲሳይ ጎበኤን መኣዛ መሓመድን ክፍትሎ ፀዊዑ (09 መስከረም 2015 ዓ.ም)።
⁷⁴⁹ ዶብ ኣልበ ጋዜጠኛታት፣ “ተፈታዊ መዕኸን ኬና ኣብ ኢትዮጵያ ብኢደ ወነን ተኣሲሮ” (ጋዜጠኛታት ብዘይ ዶብ፣ 10 ሓምለ 2013 ዓ.ም)።

2. አገዳድካ ምድፋር፣ ምስ ጎንጊ ዝተትሓሓለ ምታዊ መጥቃዕቲ፣ ከምኡ እውን ካልኣት ወሲባዊ መጥቃዕታት

375. ተጋሩ ግዳይ አገዳድካ ምድፋርን ካልኣት ምታዊ መጥቃዕቲን ከም ዝኸናዎ ዘእምን ምኽንያታዊ መበገስታት ኣሎ እዩ፤ እዚ ድማ እንተወሓደ ብመዳይ መጠነ-ሰፊሕ መጥቃዕቲ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ተጋሩ ኣብ ኢትዮጵያ ዝተፈጸመ እዩ። እቲ መጠነ-ሰፊሕ አገዳድካ ምድፋርን ምታዊ መጥቃዕቲን ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ኣንስትን ኣጓላትን ብዝገባእ ተሰኪዶ እዩ።⁷⁵⁰ ቀዲሶ ዘሎ ትንታነ ብዘወሰነ አገዳድካ ምድፋር፣ ምታዊ መጥቃዕቲ (ኣብ ልዕሊ ሰብኡት ሓዊሱ) ከምኡ እውን ካልኣት ወሲባዊ ገበናት ከም ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ዝምልከት እዩ። ክንበብ ዘለዎ እውን ምስቶም ልዕል ኢሎም ኣብ ክፍሊ 5.ረ.2ን ኣብ ክፍሊ 5.ረ.4ን ዝተገልጹ ተግባራት ተወሲኹ ክኸውን ኣለዎ፣ ክዛመድ ዘለዎ እውን ምስ ክልቲኦም ዝተኸልከሉ ከቢድ ኣካላዊ መጉዳእትን ስነ-ኣእምሮኣዊ ስቅያትን ከምኡ እውን ወሊድ ናይ ምኽልኻል ተግባራት ፅንተት እዩ።
376. ኣብ ሆስፒታል ዓድግራት ጥራሕ እቲ ግጭት ካብ ዝጅምረሉ ግዜ ኣትሒዙ ክሰብ መወዳእታ ግንቦት 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ግዜ 376 ጉዳያት አገዳድካ ምድፋር ተፀብቂቦም እዮም።⁷⁵¹ ኣብ ሞንጎ ሕዳርን ሰነን 2013 ዓ.ም ኣብ ሙሉእ ትግራይ ን2,204 ግዳያት ንዘጋጠሙን ምታዊ መጥቃዕቲ ስዒቡ ሕክምናዊ ሓገዝ ዮድልዮን ነይሩ።⁷⁵² ኣብ ክልል ኣምሓራ ግዳይት ምታዊ ዓመፅ ዝኸናዎ ተጋሩ ኣብ ሞንጎ ኣዋርሕ ሕዳርን ታህሳስን 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ሓደ ወርሒ ጥራሕ 306 ንቤት ፅሕፈት ላዕሊዎይ ኮሚሽነር ሰብኣዊ መሰላት ሪፖርት ገይረን እዮን።⁷⁵³ “ውሑድ ግምት ዘቐመጡ” ካልኣት ፀብባባት ኣስታት 10,000 ኣንስቲ ኣብ ትግራይ ግዳይ አገዳድካ ምድፋር ኮይነን እዮን፣ ካልኣት ዘይተፀብፀቡ ሓደጋታት ድማ ብተሓትት እዮም።⁷⁵⁴
377. እቲ ምታዊ መጥቃዕቲ “ብብዙሓት ፈፀምቲ አገዳድካ ምድፋር፣ ባዕዲ ነገራት ምእታው፣ አገዳድካ ምድፋር ምስ ኣብ ስሩዕን ዘይስሩዕን ኩነት ብኢደ ወንካ ዝግበር ማእሰርቲ፣ ከምኡ እውን ብዕሊ/ኣብ ቅድሚ ኣባላት ስድራ ዝግበር ምታዊ መጥቃዕቲ”⁷⁵⁵ ዝሓቐፈ እዩ፤ እዚ ድማ ሰራዊት ኤርትራ ካብ ሚዛን

⁷⁵⁰ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንጊ-ወለድ ምታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንጊ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ “ሰብ ምኽንያት ዝተረድኡ ኣይመስለንን”፣ መድፈርትን ካልኣት ምታዊ ዓመፅን ኣብ ጎንጊ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (5 ነሐሴ 2013 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.አር.25/4569/2021፣ ገፅ 5 (“መጠነ-ሰፊሕ አገዳድካ ምድፋር ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ኣንስትን ኣጓላትን) ብሓይልታት ምክልኻል ኤርትራ፣ ብሃገራዊ ሓይልታት ምክልኻል ኢትዮጵያ፣ ብኣምሓራ ክልላዊ ፖሊስ ፍሉይ ሓይሊ፣ ከምኡ እውን ፋኖ፣ ከምኡ እውን ዘይስሩዕ ኣምሓራ ጉጅለ ምልሻ [...] ከም ገበናት ኩናት ዝቐፀሩ እዮም፣ ምናልባት እውን ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ክሕሰቡ ዝኸእሉ እዮም”)፣ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብባባ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.አር.ሲ./51/46፣ (ተወሰነ ዓንቀፅ 55፣ “ምታውን ምታ መሰረት ዝገበረ መጥቃዕቲን (ኤስ.ጂ.ቪ.ቢ.)፣ ብፍላይ ኣገዳድካ ምድፋር ዕጥቃዊ ጎንጊ ካብ ዝተለዓለሉ ጀሚሩ ብዘሰንብድ ደረጃ እዩ ተፈጻሚ”)።

⁷⁵¹ ሃይላይ ገሰሰው፣ ኪሮስ ብርሃነ፣ ኤልያስ ኤስ.ስራጅ፣ ካልኣትን “ፅልፍ ኹናት ኣብ ስርዓተ-ጥዕና ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ፣ ገምጋም” 2013 (6) ቢ.ኤም.ጀይ. ግሎባል ሄልዝ፣ ገፅ 4።

⁷⁵² ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንጊ-ወለድ ምታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንጊ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ (22 ጥቅምቲ 2015)፣ ገፅ 22።

⁷⁵³ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንጊ-ወለድ ምታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንጊ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 22።

⁷⁵⁴ ወፃኢ መደባት ኣውሮፓ ምስ ኣፍሪካ (ኢ.ኢ.ፒ.ኤ)፣ ኩነታዊ ፀብባባ፣ ፍሉይ መብርሂ ቁፅሪ 3 “ምታ መሰረት ዝገበረ ዓመፅ ኣብ ትግራይ” (29 ሐዘቲት 2013 ዓ.ም)። ከምኡ እውን ተወስነ ሓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብባባ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 52 (“እቲ ኮሚሽን ብወሃብቲ ክንክን ጥዕና ኣብ ሸውዓተ ኣብ ሓደ ቦታ ብተኮሎ ኣገልግሎት ዝህቡ ናቐጥታት ኣብ ትግራይ ቁፅሪ ክንክን ዝይልዮ ግዳያት ምታዊ መጥቃዕቲ ኣብ ሞንጎ ሕዳር 2013 ዓ.ምን ሓምሌ 2015 ዓ.ምን ዝገበረ ግምታት ጠሚሩ እዩ። እዚ ቐፀሪ እዚ ጥራሕ ካብ 10,000 ግዳያት ዝዘይድ ኮይኑ፣ ብቐንዱ ድማ ኣንስትን ኣጓላትን እዮን”)።

⁷⁵⁵ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ጎንጊ-ወለድ ምታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንጊ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 57።

ንላዕሊ ብበዝሒ ንዝፍፀሙ ምታዊ መጥቃዕትታት ሓላፍነት ዝወስድ ይመስል፤ “እዚ ድማ በቶም ዝኸፍኡ መልክዓት ጭካነ ዝተዓጀበ እዩ።”⁷⁵⁶

378. ተጋሩ ኣገላለጽ ኣንስትን ብብዙሓት ጉጅለ ፈፀምቲ እዩን ተደፊረን፤ 44% ግዳያት ብወታደራት ኢትዮጵያ፣ 33% ብወታደራት ኤርትራ፣ 6% ብምልሻ ኣምሓራ (ፋኖ)፣ 6% ብሕብረት ኢትዮጵያን ኤርትራን ወታደራት ከም ዝኾኑ እዩ ተፀብቂቡ፣ (ን11% ዝኾኑ ግዳያት ኣገዲድካ ምድፋር ኣየናይ ጉጅለ ከም ዝፈፀሞ ሓበሬታ የለን)።⁷⁵⁷

379. ብዙሓት ውፃኝ መዓት ከም ዝበልኡ “ወታደራት ኤርትራ ንደቂ ኣንስትዮ ተጋሩ ኸጥቅዑ ከም ዝተኣዘዙ ምዝራቦም” ይኹን ደኣ እምበር “ኣየናይ ኣካል ከምዚ ዓይነት ትእዛዝ ከም ዝሃበም ግን ሓባሪ የለን።”⁷⁵⁸ ሰራሕተኛታት ጥዕና ከም ዝገለፀዎ ድማ እቶም ፈፀምቲ መጥቃዕቲ ኣብ ዝፍፀሙሉ እዋን ጭንጭ፣ ምስማር፣ ካልኣት ነገራት ናብ ኣካላት እተን ደቂ ኣንስትዮን ሰብኡትን ብሓይሊ የእትዉ ነይሮም፤ ሰብኡት ድማ ንኣባላት ስድርኦም ክዕምፁ ተገዲዶም እዮም፤ ከምኡ እውን ብዙሓት ግዳይት ብምታዊ ርክብ ዝመሓለፉ ሕማማት ተለኪፈን እዮን።⁷⁵⁹ እዚ ኹነታት ዝተጋደደ ድማ ብሰንኪ እቲ ውግእን ዝምታን ብዙሓት ክለኒካት ጥዕና ኣብ ከተማታት ትግራይ ብምዕፃወን እዩ።⁷⁶⁰ ሓንቲ ስደተኛ ከም ዝበለጸጉ ኣብ ሓደ መዓልቲ ብዙሓት ወታደራት ኤርትራ ንሓንቲ ዓርካ ክልተ ሻዕ ከም ዝዓመፀዎ ገሊፃ እያ፤ ካልኣት ዝበልኡ ድማ ኣንስቲ ብኤርትራውያን ወታደራት ከም ዝተወሰዱን ደሓር ድማ ተዓሚፀን ከም ዝተመልሰን መስኪረን እዮን።⁷⁶¹

380. ኒዮርክ ታይምስ ከም ዝፀብፀበ ብዕለት 25 ሕዳር 2013 ዓ.ም ኣብ ገዝኣ ኣብ ዓብይ ዓዲ ኣብ ማእኸለይ ትግራይ ጻል 18 ዓመት ትግራይዊቲ ተምሃሪት ካብ ናይ ሓደ ወታደር ኢትዮጵያ ፈተነ ኣገዲድካ ምድፋር ድሒና እያ። ምስቲ ምስኣ ኣብ ሓደ ገዛ ዝነበረ ኣብሓጽ ምታዊ ርክብ ክትገብር እያ ተኣዚዛ። እቲ ኣብሓጽ ምስ ኣብዮ ኣብ እግሩ ተኩሶም ወቕታም ኣብ ክሸነ ድማ ዓፅውዎ።⁷⁶² ብድሕሪኡ እቲ ወታደር ናብታ ጻል ተመሊሱ እንዳተቐለሱ እንዳሃለዉ እንተዘይተማእዚዛቶ ክትኩሶላ ምኪኑ ኣፈራርሓ። ናብ የማናይ ኢዳን እግራን ድማ ተኩሶላ። እቲ ኢዳ ተቐሪፀ፣ እቲ ናይ እግራ ዓፅሚ ግን ተሰባቢሩ ተሪፉ።⁷⁶³

381. ሓደ ደክተር ኣብ መቐለ ከም ዝገለፀ ድማ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ 19 ሕዳር 2013 ዓ.ም ንመቐለ ድሕሪ ምቁፅፃሩ ኣብ ሓደ መዓልቲ ብውሕዱ ሰለስተ ሕሙማት ከም ዝቐበሉ ገሊፁ⁷⁶⁴። ኣብ ሞንጎ ታህሳስን

⁷⁵⁶ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሚሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወላይ ምታዊ ምዕፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 58።

⁷⁵⁷ ኢንሰክዩርቲ ኢንሳይት፣ ምታዊ መጥቃዕቲ ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ (19 መጋቢት 2013 ዓ.ም)። ከምኡ እውን ተወካዮ ኣካላትን ጉክል ንፍትሕን ተሓታታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብዓታት፣ ጎንደ-ወላይ ምታዊ ምዕፅ ክብሩ ከምዕፅ ምቁሪፅ ተፀብኦ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 13 (ኣብዚ ዓይነታዊ መፅብዓቲ 304 ናይ ሕክምና መዘገብቲ ምስ ጎንደ ዝዘመድ ምስ መሰረት ዝገበረ መጥቃዕቲ ዘርእዩ እዮም። “ኣብ ሞንጎ ፈፀምቲ ምትእስሳር ከም ዘሎ ሓባሪ ኣሎ (ቁፅሪ=197)፣ 73 ሚሊታዊት ናይቶም ፈፀምቲ ኣባላት ዕጡቓት ሓይልታት ኤርትራ ምኪኖም እዮም ተፈሊጦም፣ 10 ሚሊታዊት ኣባላት ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ከም ዝኾኑ፣ 9 ሚሊታዊት ኣባላት ፋኖ ምልሻ ከም ዝኾኑ፣ 8 ሚሊታዊት ኣባላት ዕጡቓት ሓይልታት ኢትዮጵያ ከም ዝኾኑ፣ 1 ሚሊታዊት ድማ ፍሉይ ሓይሊ ዓፋር ከም ዝኾኑ እዩ ተፈሊጦ”።

⁷⁵⁸ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሚሪካ፣ ርድኢት ጎንደ-ወላይ ምታዊ ምዕፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንደ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 58።

⁷⁵⁹ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ምልሽን፣ “ከይንከላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ምታዊ መጥቃዕቲ ተስፋኸፊሉ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁷⁶⁰ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ምልሽን፣ “ከይንከላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ምታዊ መጥቃዕቲ ተስፋኸፊሉ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁷⁶¹ የናት መርስኤ፣ ጉሊያ ፖራቪቸኒን ክትሪን ሆሬልድ፣ “ድርብ ዛዕባ፣ ኣብ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ፣ ሰራዊት ኤርትራ ቀታሊ ዝኾነ ሕገ ምፍጻይ ኣብ ናይ ቀይም ፀላእቲ ወሲዱ” (ሮይተርስ)፣ 22 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም) (ሮይተርስ ነዘም ፀብፃብት ከረጋግጾም ኣይከላኸን)።

⁷⁶² ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ምልሽን፣ “ከይንከላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ምታዊ መጥቃዕቲ ተስፋኸፊሉ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁷⁶³ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ምልሽን፣ “ከይንከላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ምታዊ መጥቃዕቲ ተስፋኸፊሉ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁷⁶⁴ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ምልሽን፣ “ከይንከላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ምታዊ መጥቃዕቲ ተስፋኸፊሉ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

ጥርን 2013 ዓ.ም ልዕሊ 136 ጉዳያት አገዲድካ ምድፋር አብ መቐለ፣ ዓይደር፣ ዓድግራትን ውቕሮን ሆስፒታላት ሪፖርት ተገይሮም እዮም፣ ክሳብ 22 ዝኾና ግዳያት ደቅኣንስትዮ ሕድሕድ መዓልቲ ሕክምናዊ ሓገዝ ዝደልዩ እዮን- መስደመም ዝኾነ ወሰኽ እዞም ጉዳያት በብዝተወሰነ መዓልታት ወይ ኣብ ሰሙን ሓደ ግዜ ዝስምዓሉ እዩ።⁷⁶⁵ ካልእ ዶክተር ከም ዝበሎ ድማ ኣብዚ “ቐረባ ኣዋርሕ” ክሳብ ወርሒ መጋቢት 2013 ዓ.ም ኣብ ዝነበረ ግዜ ልዕሊ 200 ደቅኣንስትዮ ብሰንኪ ምስ ጎንዲ ዝዛመድ ፆታዊ ዓመፅ ናብቲ ዝሰርሓሉ ሆስፒታል ከም ዝመፀ፣ “ካልኣት ብዙሓት ጉዳያት ድማ ሕክምናዊ ኣቕርቦት ኣብ ዘይርከቡሉ ቦታ ኣብ ገጠራትን ናይ ውሽጢ ተመዛበልቲ ኣብ ዘለውዎን ሪፖርት ዝተገብሩ ከም ዘለዉ።”⁷⁶⁶ ይኹን ደኣ እምበር ብሰንኪ ፍርሒ ሕነ ምፍዳይ መብዛኢትኦም ገበናት ፆታዊ መጥቓዕቲ ኣይተፀብፀቡን ወይ ድማ ኣይተሰነዱን።⁷⁶⁷ ብዕለት 04 ጥቅምቲ ማእኸል መተሓባበሪ ህፁፅ እዋን ክልል ትግራይ ዘውፅኦ መንግስታዊ ሰነድ ናብ ከባቢ 40 ዝግመታ ኣጓላትን ኣንስትዮ ኣብ ክሊ ዕድመ 13 ክሳብ 80 ዝርከባ ኣብ ዘባ ሰሜን ምዕራብ ኣብ እትርከብ ከተማ ሸራሮ ከም ዝተዓመፀ [...]፣ ኣብ ፀለምቲ እውን ብጉጅለ ምዕማፅ ከም ዝነበረ” ገሊፁ እዩ።⁷⁶⁸ እቲ ፀብፀብ ተሓታትነት ናብ ዝኾነ ፈፃሚ ጉጅለ ኣየላገበን ወይ እውን እቶም ተግባራት ዝተፈፀሙሉ ግዜ ኣይነፀረን።

382. ኣብ መፋርቕ ሕዳር ኣብ ውሽጢ 10 መዓልቲ ሓንቲ ግዳይ ብተደጋጋሚ ተጠቐዓ እዩ፣ እቶም ዘጥቅዑ ድማ ስኢሎማ፣ ኣልኮል ኣፍሲሶምላ፣ ስሒቐማ፣ ከምኡ እውን ወዲ 12 ዓመት ህፃን ወዳ ቐቲሎምላ እዮም።⁷⁶⁹ እዚ ፀብፀብ ኣብ ዓይደር ሪፈራል ሆስፒታል መቐለ ብዝሰርሕ መርማሪ ፖሊስ ተረጋጊፁ እዩ።⁷⁷⁰ ኣብ ወርሒ ታህሳስ እውን ሓንቲ ኣብ መቐለ ኣብ ካፌ እተተኣናግድ ሰብ ምስ ካልኣት ክልተ ደቂ ኣንስትዮ ተዓሚፃ እዩ።⁷⁷¹

383. ሓደ ኢትዮጵያዊ ወታደር ኣብ ብሄራዊ ቴሌቭዥን ቀሪቡ፣ ዋላ እኳ ናይቲ ኸባቢ ፖሊስን ፌደራል ፖሊስን ኣብ መቐለ እንተሃለዉ ጠጠው ከብልዎ ብዘይ ምኽኣሎም ደቂ ኣንስትዮ ይዕመፃ እዩን ዘለዎ ክብል ተዛሪቡ።⁷⁷²

384. ደቂ ተባዕትዮ ተጋሩ እውን ግዳይ ፆታዊ ዓመፅ ከይኖም እዮም። ሓበራዊ መርማሪ ጉጅለ (ጀይ ኣይ ቲ) ዘረጋገፀ “ሓደ ውፃእ መዓት ወዲ ተባዕታይ ብወታደር ኤርትራ ካልእ ድማ ብዘይዕጡቕ ከም ዝተደፍረ ኣረጋጊፁ፤” ከምኡ እውን “ወዲ 16 ዓመት ቆልዓ ኣብ ሑመራ ብትሽዓተ ወታደራት ኤርትራ ተደፊሩ እዩ

⁷⁶⁵ ቤቴልሄም ፈለቀ፣ ኤሊዛ ማኪንቶን፣ ጊዮንሉቻ ሚዛፍዮር፣ ካትዩ ፖልግላስ፣ ኒዒማ ዓልጋብር፣ ባርባራ ኣርቫኒቲዲስን ኣሌክስ ፕሌትን፣ “ብተግባር እዙይ ፅንተት እዩ” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.ፖ፣ 13 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁶⁶ ቤቴልሄም ፈለቀ፣ ኤሊዛ ማኪንቶን፣ ጊዮንሉቻ ሚዛፍዮር፣ ካትዩ ፖልግላስ፣ ኒዒማ ዓልጋብር፣ ባርባራ ኣርቫኒቲዲስን ኣሌክስ ፕሌትን፣ “ብተግባር እዙይ ፅንተት እዩ” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.ፖ፣ 13 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁶⁷ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ዎልሽን፣ “ክይንክላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ፆታዊ መጥቓዕቲ ተስፋኸፊሑ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁶⁸ ኣሶስዮትድ ፕረስ፣ “መንግስታዊ ሰነድ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ዘለዉ ደረጃ ግፍዕታት ገለፁ” (ኣሶስዮትድ ፕረስ፣ 12 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።
⁷⁶⁹ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ዎልሽን፣ “ክይንክላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ፆታዊ መጥቓዕቲ ተስፋኸፊሑ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁷⁰ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ዎልሽን፣ “ክይንክላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ፆታዊ መጥቓዕቲ ተስፋኸፊሑ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁷¹ ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ዎልሽን፣ “ክይንክላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ፆታዊ መጥቓዕቲ ተስፋኸፊሑ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።
⁷⁷² ሳይሞን ማርክስን ዲክላን ዎልሽን፣ “ክይንክላኸል ነገሮምና፣ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ፆታዊ መጥቓዕቲ ተስፋኸፊሑ” (ኒው ዮርክ ታይም፣ 23 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

ይኹን እምበር ሓገዝ አይረከበን።” ብድሕራሉ እውን ነብሰ-ቅትለት ፈፀሙ እዩ።⁷⁷³ ደቂ ተባዕትዮ እሱራት አብ ፆታዊ አካሎም ይውቅዑ ነይሮም።⁷⁷⁴ ሓደ ውፃኝ መዓት ከም ዝተዘረበ፡-

“ኩላህና ብመንገዲ ስቅያት ሓሊፍና ኢና፣ ግን ድማ እቶም ብዕድመ ዝዓበዩ እዮም የዐርዮም ተጠቓም።... ሓደ ዓብዪ ሰብአይ አብ ፍረ-ነብሱ ወቕታዎ ፍረ-ነብሱ ድማ ሓቢጡ፣ ክሸይን ዘይኸእል ድማ ኹን። ምሒር ድማ ተቐንዘው። ብኡን ንብኡን ድማ ሞተ።”⁷⁷⁵

385. ብዕድመ ዝሸምገላ ሰባት ማዕረ ማዕረ እዮን ግዳያት ፆታዊ ዓመፅ ኮይነን። ሓንቲ “ትግራይ ወይቲ አረጊት ሰበይቲ አብ ማእሰርቲ እናሃለውት ብሰለስተ ሓለውቲ ፖላዊስ ንልዕሊ ኸልተ አዋርሕ ሕድሕድ ምሽት ደፈሮማ እዮም። ካብቲ ምድፋር ብተወሰኹ ይገርፍዎ ከም ዝነበሩ፣ ጥራሕ ነብሳ ኸትከውን የገድድዎ ከም ዝነበሩ፣ ሕክምና ኸይትረክብ ይኸልክልዎ ኸም ዝነበሩ ገሊፃ እያ፣ እዚ ኹነታት ድማ ከም ስቅያት ክሕሰብ ዝከኣል እዩ”።

“ክዳውንትና ክነውፅእ ይገብሩ እሞ ጥራሕ ነብስና ንኸልተ ሰዓት አብ ፀሓይ ክንፀንኽ ይገብሩ ነይሮም። አብ ጣብያ ፖሊስ እናሃለና ብኣፍናን ብኸልእ ነገርን ክገብሩ ይደልዩ ነይሮም። አነ ምሒር ሓሚመ ነይረ። ምስ ረአዩኒ ንስኹ አሲርናኪ እንተለና አብዚ ካብ ትሞቲ አብ ደገ እንተትሞቲ ይሓይሽ ኢሎምኒ። ብፀልማት ድማ አውጂአም ደርበዩኒ። ብጣዕሚ ሓሚመ ነይረ...ይኹን እምበር ሕክምናዊ ክንክን አይነበረን።”⁷⁷⁶

386. ግዳያት አገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን ደቂ 10 ዓመት አጓላት ከምኡ እውን እኖሓጎታት ዝሓወሰ እዩ።⁷⁷⁷

387. እቲ ግጭት ብስርዓት አብ ዝተወድአሉ ግዜ እውን እንተኹን እቲ አገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን ደው አይበለን። ምድፋር ተጋሩ ደቂ አንስትዮ ብወታደራት ኤርትራ ቐፂሉ እዩ፣ ከምኡ እውን ብምልሻ አምሓራን “ሓይልታት ፌደራል መንግስትን”።⁷⁷⁸ ብመሰረት መንግስታዊ ቢሮ ጥዕና ትግራይ እቲ ስምምዕ ሰላም ምስ ተፈረመ “አብ አዋርሕ ሕዳርን ታህሳስን 2015 ዓ.ም 852 ጉዳያት ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን ሪፖርት ተገይሮም እዮም።”⁷⁷⁹ ብመሰረት ሓኸይም ሰብአዊ መሰላት አብ መላእ ትግራይ ካብ

⁷⁷³ ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብፀብ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰሙኢ) / ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኪ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓብራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተብኸሩ ጥሕሰት ሕገ ዓለም ላኸ ሰብአዊ መሰላት፣ ሰብአዊነትን ስይተኛታን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 172።*

⁷⁷⁴ አምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብአዊነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፃት 176፣ 179።

⁷⁷⁵ አምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብአዊነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፃት 179።

⁷⁷⁶ አምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብአዊነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፃት 130።

⁷⁷⁷ ወፃኢ ጉዳያት አውሮፓ ምስ አፍሪካ (ኢ.ኢ.ፒ.ኤ)፣ *ኩነታዊ ፀብፀብ፣ ፍሉይ መብርሃ ቁፅረ 3 “ፆታ መሰረት ዝገበረ ዓመፅ ኣብ ትግራይ”* (29 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።

⁷⁷⁸ ካትሪን ብደፋሃን፣ “ኩናት ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ፡ ስምምዕ ሰላም ዋላ እኳ እንተተገብረ ወታደራት ኤርትራ ግን ብአገዲድካ ምድፋር ተኸሰሶም” (ቢ.ቢ.ሲ.፣ 08 ለካቲት 2015 ዓ.ም)። *ከምኡ እውን ተወከስ ዓለም ላኸ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፀብ ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ/ኤቶ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 51 (“እቲ ኮሚሽን ድሕረ እቲ ስምምዕ ሰላም ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን ብሰራዊት ኤርትራን ሓይልታት አምሓራን ከም ዝተፈፀመ ሰኒዱ እዩ፣ ከምኡ እውን እቲ ኮሚሽን ልዕሊ 100 ዝኾና ዕድሚኣን ትሕቲ 18 ዓመት ዝኾነ አዋልድ ከም ዝተዓመፀን ክልኦት ጭካኔ ዝተመልአም ተግባራት ፆታዊ መጥቃዕቲ ኣብዚ ተመሳሳሊ ግዜ ኣብ ትግራይ ብፍላይ ኣባላት ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ዘለዎም ከባቢታት ከም ዝተፈፀመ ዘርእይ እሙን ሓብሬታ ተቐቢሉ እዩ።*

⁷⁷⁹ ካትሪን ብደፋሃን፣ “ኩናት ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ፡ ስምምዕ ሰላም ዋላ እኳ እንተተገብረ ወታደራት ኤርትራ ግን ብአገዲድካ ምድፋር ተኸሰሶም” (ቢ.ቢ.ሲ.፣ 08 ለካቲት 2015 ዓ.ም)። *ከምኡ እውን ተወከስ ሳራ ጆንሰንን ሉሲ ካሳን፣ “ድሕረ አዋርሕ ድሕረ ስምምዕ ሰላም ኣገዲድካ ምድፋር ክሰዕ ሎሚ ከም መሰርሒ ኩናት ኣብ ትግራይ” (ዘፓርዶ፣ 19 ነሐሴ 2015 ዓ.ም) (“ሕክምናዊ ፀብፀብ ካብ ሙሉእ እቲ ኸልል ከም ዘርእይዎ ፆታዊ ዓመፅ “ከም መፈራርሕን መርዳን ነቲ ማሕረሰብ” ኮይኑ ቐፂሉ እዩ።*

ዝርከቡ ብዙሐት አገልግሎታት ጥዕና ብሃንደበት ካብ ዝወሰድዎ 305 ናይ ሕክምና ጎንደር (ካብዚአቶም እቶም 304 አገዲድካ ምድፋርን ምድፋርን ምድፋርን ይባሉ ኮይኖም)፣ እቶም 128 አገልግሎታት ድሕሪ ኣብ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ዝተገብረ ስምምዕ ጠጠው ምባል ተፀባብሖት ዘጋጠሙ እዮም።⁷⁸⁰ ሓኻይም ንሰብአዊ መሰላት (ፒ.ኤች.አር) ከም ዘትኮረሉ ድማ “እቲ ደረጃን ተፈጥሮን ናይቶም ዓመፀት ድሕሪ እቲ ስምምዕ ሰላም ምፍራሙ ብመሰረቱ ዝተለወጠ ነገር የለን፤ ዝተለወጠ ነገር እንተሃወለ 95 ሚኒስትራት ምስ ጎንደር ዝተትሓተሉ ምዃሮም መጥቓዕትታት ኣብ ቆልዑትን ትሕቲ 18 ዓመት ዝኾና ሰገናትን ድሕሪ እቲ ምፍራም ስምምዕ ሰላምን ጠጠው ምባል ተፀባብሖትን ዝተፈጸመ ምዃኑ ጎሊሁ ምርኣይ እዩ።”⁷⁸¹

388. ብተወሳኺ ወታደራት ሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያን ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራን ንደቂ ኣንስትዮ ትግራይ ኣብ ምዃራ ባርነት ከም ዘእተውወንን ብሓይሊ ከም ዘጥነስወንን እዮም ዝኸሰሱ⁷⁸² - ዋላ ድሕሪ ስምምዕ ጠጠው ምባል ተፀባብሖት እውን ቀይሎ እዩ።⁷⁸³

389. ኣብ ሓይ አገልግሎት ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ ንሓንቲ ሰበይቲ ብዙሕ ሻዕ ዓሚፀማ ከምኡ እውን ብዛዕባ ሃለባት ደቃ ሓተትዎ። ንሱ ዝበለ፡-

“ልዕሊ ሸውዓተ ዓመት እንተ ደኣ ኾይኖም ቅበፅዮም። በዚ ሕጂ ቆልዑ የብልክን። ኩሎም ልዕሊ ሸውዓተ ዓመት ዝገበሩ ጎንቀትሎም ተነጋሩና እዩ። በዚ ሕጂ ቆልዑ የብልክን። ግን ኣይትሸቐሊ ብዙሐት ወታደራት ኤርትራ ክንህበኪ ኢና። እንታይ ሓሳብ ኣለኪ?”⁷⁸⁴

390. እዞም ብዘይ መከላኸሊ ብተደጋጋሚ ዝግበሩ ምዃራ ዓመፀት ናብ ዘይተሓሰቡ ጥንስታት ኣምራሖም እዮም።⁷⁸⁵ ንገሊኣን ተጋሩ ደቂ ኣንስትዮ ድማ ንሕክምናዊ ሓገዝ ዕድል ዘይምርካብ ማለት ነቲ ጥንሲ ክንፅልኦ ዋላ እንተደለዩ ከምኡ ገንብራ ኣይኸእላን ማለት እዩ።⁷⁸⁶

391. ኣብ ዓፋር ምስ ዝነበረ ኩነታት ማእሰርቲ ብዝምልከት ሓንቲ ውፃኝ መዓት ከም ዝበለቶ ኣብቲ መዓስከር ተታሒዘን ዝነበሩ ኹለን ኣንስቲ ተደፈረን እዮን፤ እዚ ድማ መብዛሕትኡ ግዜ ብብዙሓት ፈፀምቲ ኣብ ብዙሕ አገልግሎታት (ሕድሕድ መዓልቲ እውን ሓዊሱ) ዝተገብረ ኾይኑ እዚ እውን ቅድሚ ኣብ ነሃሰ 2014 ዓ.ም ምስዳደን ኣብ ዝነበሩ ትሽዓተ ኣዋርሕ እዩ።⁷⁸⁷ ዋላ እኪ እዞም ዝተፈፀሙ ኩሎም

⁷⁸⁰ ሓኻይም ንሰብአዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብዓታት፣ ጎንደር ወለድ ምዃራ ዓመፀት ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምፍራሕ ተፀባብሖ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፃት 1፣ 17 (ትኹረት ዝተወሰኸ) (ከምኡ እውን ኣስተውዕሉ ኣብ ገፅ 1 “169 አገልግሎታት ምስ ጎንደርታት ዝዘመዱ ምዃራ መጥቓዕትታት ቅድሚ ተፀባብሖታት ደው ናይ ምባል ስምምዕ ቅድሚ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ዘጋጠሙ ኾይኖም 128 አገልግሎታት ድማ ድሕሪ ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ዘጋጠሙ እዮም”)፣ ገፅ 18 (“ቅድምን ድሕርን እቲ ተፀባብሖት ጠጠው ናይ ምባል ፈርማ ኣብ ዝነበረ ሓፂር ግዜ ምስ ጎንደር ዝተትሓተሉ ምዃራ መጥቓዕትታት ርኡይ ዝኾነ ወሰኽ እዩ ነይሩ”)።

⁷⁸¹ ሓኻይም ንሰብአዊ መሰላትን ትካል ንፍትሕን ተሓታይነትን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካን፣ ዝተጠልሙ መፅብዓታት፣ ጎንደር ወለድ ምዃራ ዓመፀት ቅድምን ድሕርን ስምምዕ ምፍራሕ ተፀባብሖ ኣብ ትግራይ፣ ኢትዮጵያ (ነሓሰ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 1 (ትኹረት ዝተወሰኸ)።

⁷⁸² ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 136፣ 141፣ 142 (ብዛዕባ ደቂ ኣንስትዮ ኢሮብ ዝምልከት)፣ 154-159 ኣብ ሞንጎ ጥሜትን ምዃራ ዓመፀትን ዘሎ ምትእስርት ትኹረት ምሃብ ብፍለይ ምዃራ ባርነት)፣ 187 (ጻል 15 ዓመት ቆልዓ ብገ 4ኛ ምልሻ ኣብ ምዃራ ባርነት ምእታዎን ግዳይ ብብዙሓት ዝፍፀም ምዃራ ዓመፀት ምዃራን ዝተገለፀሉ)፣ 192 (ምዃራ ባርነት ኣብ ማእሰርቲ ኣብ ዓፋር ብፍለይ ሓይልታት ዓፋር መዓልታዊ ንኣስታት ትሽዓተ ኣዋርሕ እንተወሓደ ሓይ አገልግሎት ዘጋጥሙሉ)።

⁷⁸³ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 151-153።

⁷⁸⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 147።

⁷⁸⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 138።

⁷⁸⁶ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 148-149።

⁷⁸⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ሓፈሻዊ ምርመራ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 192-193።

ዓመፀት ናብ ዘይተደለዩ ጥንሲ አምራሪዎም ንምኪኖም መርትዖ እንተዘይሃለወ፣ እንተወሓደ ኣብ ገለ ኣጋጣምታት ግን ናይ ምኪን ዕድሉ ዝለዓለ እዩ። ከምዚ ዓይነት ደቂ ኣንስትዮ ከይንቀሳቐሳ ተደራሲን ክሰብኦ ዝቐፀለ ገበን ግዴድ ጥንሲ ከጣይሽ ይኸእል እዩ ተባሂሉ ከእምን ዝኸእል ምክንያታዊ መበገሲ ኣሎ።⁷⁸⁸

3. ግዴድ ምፍንቓል (ምብራርን ብሓይሊ ምስግጋርን)

392. ብዓለም ለኸ ሕጊ ዝተፈቐደ እንተዘይኮይኑ ብምብራር ይኹን ብኸልኦት ናይ ሓይሊ ተግባራት ሰባት ብሕጋዊ መንገዲ ካብ ዝነብሩሉ ቦታ ወፅዮም ክኸዱ ምግዳድ ገበን ኣንፃር ሰብአውነት እዩ (ከምኡ እውን ኣብ ክልቲኣም ዓለም ለኸዊ ይኹን ዓለም ለኸዊ ዘይኮነ ዕጥቃዊ ጎንዲ ገበን ኩናት እዩ)። ከምዚ ዓይነት ተግባር እቶም ግዳያት እንድሕር ደኣ ብሕጊ ወይ ድማ ብግብረ ዓለም ለኸዊ ዶብ ክሰግሩ ተገዲዶም ግዴድ ምስግጋር ካብ ዝተካሄደ ምብራር ብዝተካሄደ እዩ ዝግለፅ። ብዓለም ለኸ ሕጊ ግዴድ ምፍንቓል ዝፍቀደሎም ምክንያታት ብጣዕሚ ብፀቢቡ ዝተቐመጡ እዮም። ግዝያዊ ምልቃቕ ንረብሓ ሰብአዊ ሓገዝ ሰላማውያን ህዝብታት (ከም ብጣዕሚ ህፁፅ ተፈጥሮአዊ ሓደጋ) ወይ ኣብ ኩነታት ዕጥቃዊ ውግእ፣ ግዝያዊ ምልቃቕ ንኣገደድቲ ወታደራዊ ምክንያታት፣ ወይ ድማ ንድሕነት ሰላማውያን ህዝብታት ክብሃል ዝተደረፉ እዮም። ብዝኸነ ኹነታት ምልቃቕ ኣብ ዝፍቀደሉ ግዜ ነቶም ዝተተንከፉ ህዝብታት ድሕነት ክብሃል እኹል ቀረባት ክግበረሎም ኣለዎ፤ ከምኡ እውን ግዜ ንውሓት ናይቲ ምፍንቓል ክንዲ እቲ ዝድለ ዝተሓተ ግዜ ጥራሕ ዝተወሰነ ክኸውን ኣለዎ። ብድሕሪኡ እቲ ዝተተንከፈ ህዝቢ ንኸምለስ ክሕገዝ ኣለዎ።

393. ኣቐዲሙ ዝነበረ ካብ ናይ ገጠር ከተማታት ናብ ገጠር ከባብታት ምግዳዝ ምንባሩ ብዘደገድስ፣ ምውላዕ ናይቲ ጎንዲ ካብ 75% ክሰብ 90% ተጋሩ ካብ ምዕራብ ትግራይ ብሓይሊ ዝተፈናቐሉ ምኪኖም ተራእዩ እዩ።⁷⁸⁹ ኣብ ማእኸላይን ሰሜን ምዕራብን ትግራይ ድማ ካብ ከባቢታት ገጠር ናብ ከተማ ከም ዝተንቀሳቐሱ ተራእዩ እዩ።⁷⁹⁰ ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ኣባላት ውሽጣዊ ተመዘበልቲ ኣስታት 723,000 ተገሚቶም እዮም፣ ናብ ሱዳን ዝተሰደዱ ድማ 51,207 ተመዝጊቦም እዮም።⁷⁹¹ ካልኣት መንግስታዊ ግምታት ካብ ግንቦት 2013 ዓ.ም ጀሚሮም ዝፀብፀብዎ ድማ ኣብ ትግራይ ጥራሕ ልዕሊ 1 ሚልዮን ውሽጣዊ ተመዘበልቲ ከም ዘለዉ፣ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ድማ ናብ 3 ሚልዮን ዝፀግዑ ከም ዘለዉ ይፀብፀቡ።⁷⁹² ኣብ ታህሳስ 2014 ዓ.ም ቤት ፅሕፈት መተሓባበሪ ጉዳያት ሰብአውነት (ኦቻ) ከም ዝፀብፀበ እቲ ጎንዲ ኸብ ዝጅመር 1.2 ሚልዮን ህዝቢ ካብ ምዕራብ ትግራይ ጥራሕ ተፈናቐሉ እዩ።⁷⁹³ ከምኡ እውን ካብ 16 ሕዳር ክሰብ 22 ሕዳር ኣብ ዘሎ ግዜ ካልኣት 10,000 ተጋሩ ካብቲ ዞባ ከም ብሓይሽ ተፈናቐሎም እዮም።⁷⁹⁴ እዞም ምንቅሳቕሳት እዚኣቶም ናይ ምብራር ወይ ድማ ካልኣት ኣገደድቲ ተግባራት ውፅኢት

⁷⁸⁸ ብሓይሊ ተግባራት፣ ዓለምለኸ ፍርዲ ገበን፣ ዓቃቢ ሕጊ ምስ ኣንግዳዮ፣ ፍርዲ፣ ኣይ.ሲ.ሲ-02/04-01/15-1762-ሬድ፣ 27 ጥሪ 2013 ዓ.ም፣ ዓንቀፀት 2717-2729 (ምብራር ካብ ሰብአዊ ገበን ግዴድ ጥንሲ)።

⁷⁸⁹ ጃን ኒይሰን፣ “ዋዕላ መርበብ ሓበሬታ (ዌብናር)፣ ስነ-ምግባር ሰላማውያን ግዳያት ኣብ ኩናት ትግራይ” (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 11 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።

⁷⁹⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብአውነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዞባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 6።

⁷⁹¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሱም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብአውነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዞባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 6።

⁷⁹² ዓፀበ ኣቐዲምካ ምጥንቃቕ ስርዓት ኔትዎርክ (ፋሚን ኤርልይ ዋርኒንግ ሲስተም ኔትዎርክ)፣ መጠንቀቓታ ውሕስና ምግቢ ኢትዮጵያ (09 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁷⁹³ ቤት ጽሕፈት ምትሕብባር ሰብአዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብአዊ ድጋፍ ሓዲሽ ሓበሬታ፣ ፀብፀብ ኩነታት (23 ሕዳር 2014 ዓ.ም)።

⁷⁹⁴ ቤት ጽሕፈት ምትሕብባር ሰብአዊ ጉዳያት ሕቡራት መንግስታት፣ ሰሜን ኢትዮጵያ ሰብአዊ ድጋፍ ሓዲሽ ሓበሬታ፣ ፀብፀብ ኩነታት (23 ሕዳር 2014 ዓ.ም)።

- እድም ኢልካ ከእምኑ ዝኸእሉ ምክንያታዊ መበገሲታት ኣለዉ። ከምኡ እውን እዞም ተግባራት እንተወሓደ ኣብ ኩነታት መጠነ-ሰፊሕ መጥቃዕቲ ኣንፃር ሰላማዊ ህዝቢ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ ዝተፈጸሙ እዮም።
394. ብመሰረት ኣደ ፀብባብ ኢትዮጵያውያንን ተሓባብርቲ ኣይልታትን ተጋሩ ንምፍንቓል ፆታ መሰረት ዝገበረ መጥቃዕቲ ተጠቒሞም እዮም።⁷⁹⁵ ከምኡ እውን ዋላ እኳ እቲ ፆታ መሰረት ዝገበረ መጥቃዕቲ ውፅኦ ብዝተገለጸ ግልፂ መግለፅታት እንተዘይተዓጀበ እቲ መጠነ-ሰፊሕ ፍፃሞታትን ንምዕማፅ ምፍርራሕን ንብዙሓት ተጋሩ ካብ ምዕራብ ትግራይ ክሃድሙ ገይርዎም እዩ።⁷⁹⁶
395. ኣንቲ ትግራይ ወይቲ ሰበይቲ ንሳ እትፈልግ ሰበይቲ ብኣይልታት ፀጥታ ምስ ደቃ ተዓማኝ ምስ ሰምዑት ካብ ሎሎ ሃዲመ ኢላ ገሊፃ እያ።-

“እቲ ዝለቐቐኩሉ ቀንዲ ምክንያት ብሰንኪ እዚ ኣደ ፍፃሞ እዩ... ሽድሽተ ሰባት ዓሚፆመን፣ ነታ ኣዶ ምስ ክልተ ኣንስትዮ ደቃ። ቀዲሉ ናባይ ክመፅእ እዩ ኢላ እዩ ሓሲበ። ብዙሓት ኣንስቲ ኣብቲ ኸባቢ ተዓሚፀን እዮን። ዋላ ኣንቲ ነገር እንተይሓዘኩ እዩ ለቐቐ።”⁷⁹⁷

396. ኣብ 09 ጥሪ 2013 ዓ.ም ኣብ ከተማ ዓዲ ጎሹ ፋኖ ምልሻ፣ ደቂ ኸባቢ ወልቃይትን ነበርቲ ኣምሓራን ንደቂ ተባዕትዮ ተጋሩ ኸቢቦሞም እዮም።⁷⁹⁸ ኣስታት 60 ዝኾኑ ደቂ ተባዕትዮ ተጋሩ ድማ ብፍሉይ ኣይሌ ኣምሓራ ኣብ ድልድል ፍባ ተከዘ ተቐተሉ፣ እዚ ድማ ብዙሕ ሰብ ቐልጢፉ ተጋሒጡ ኸወፅእ ገበሮ።⁷⁹⁹
397. ካብዚ ብተወሳኺ እቶም ሰበ ስልጣን ኣምሓራ ንተጋሩ ቀንዲ ሃፍትታቶም ጥራሕ ዘይኮኑ ከልኪሎምምስ ተጋሩ ካብቲ ቦታ ኸወፅኡ ምእንቲ ኣውቶብሳትን ካልኣት መኸይንን ቀሪቦምም እዮም፣ ከምኡ እውን ናብቲ ቦታ ኸይምለሱ ምእንቲ መለላዪ መንነቶም ይኸዲጎሞም እዮም።⁸⁰⁰ ካብ ካልኣት ኸባቢታት ምዕራብ ትግራይ ዝኾኑ ተጋሩ ኣብ ትሕቲ ቐፅፅር ኣምሓራ ናብ ዘለዉ ቦታታት ኸኣትዉ ኣብ ዝደለዩሉ ተኸልኪሎም እዮም።⁸⁰¹
398. ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን ከም ዘረጋገፁሎ “ደረጃ እቲ ግዲድ ምፍንቓልን ህድማን፣ እቶም ግፍዕታት ዝፍፀሙሉ ዝነበሩ መንገዲ፣ ኣብቲ ውሽጢ እቲ ዘባ ኣብ ዘለዉ ኸባብታት ዝተፈፀሙሉ መጠን፣ እዚ ኣቶም ብሙሉኦም ደረጃ ምቁፅፅር፣ ምትሕብባርን ዕላማን ኣብ ሞንጎ እቶም

⁷⁹⁵ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ንገገይ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንገይ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 29።

⁷⁹⁶ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሂግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብኣዊ መሰላት፣ ስነ-ፆታን ፍልሰትን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት ንገገይ-ወለድ ፆታዊ ዓመፅ ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንገይ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 30።

⁷⁹⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 150።

⁷⁹⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 139።

⁷⁹⁹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 140።

⁸⁰⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 5-6። ካልኣ ትግራይ ዝበሎ ድማ ናይ ትግራይ ምዕራብ መለላዪ መንነት ምስ ተወስደን ምስ ተቐፀለን፣ ብቐንቁ ኣምሓራ ምዕራብ ከተማዎም ዝተሃተሙ፣ ትግራይ ዝገልጹ ነገር ዘይብሉ ኣድሻ መለላዪ መንነት ይቐበሉ፣ ተወስከከሎ ኣና፣ “ንትግራይ ከይትገድፉ፣ ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት ይጠፍእ ኣሎ” (ኣብኤይትድ ፕረስ፣ 29 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁸⁰¹ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊ-ነትን ምዕራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚገያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፅ 6።

አብ ምብርዓድን ምፍንቃልን ተጋሩ ካብ ምዕራብ ትግራይ ዝተዋፈሩ ክልላዊ ሓይልታት ኣምሓራን ምልሻን ከምኡ እውን ተቐፃፀርቲ ሰበ ስልጣንን ዘሎ ውህደት ዘርእዩ እዮም።”⁸⁰²

4. ዘይሕጋዊ ማእሰርትን ኣገዲድካ ምስዋርን

399. ንሰብ ምእሰር ወይ ብኸልእ መንገዲ መሰረታዊያን ዓለም ለኸ ሕግታት ብምጥሓስ ኣካላዊ ናፅነቱ ብፅኑዕ ምክልኻል ገበን ኣንፃር ሰብኣውነት እዩ።⁸⁰³ እዚ ድማ ዝኾነ ይኹን ንውሓት ግዜ ናይቲ ማእሰርቲ ኣዩመልክትን። ንፀጥታ ክብሃል ኣብ ውሱን ኣጋጣምታት ኣብ ዓለም ለኸውያን ዘይኮኑ ዕጥቃዊ ግጭታት ማእሰርቲ ክፍቀድ ዝክእል እኳ እንተኾነ እዚ እውን ግን ውሱናት ኣናእሽተይ ዝብሃሉ ቅድመ ኹነታት ከማልእ ኣለዎ፤ ንኣብነት ምምሕዳራዊ ክለሳ ክህልውሉ ዝክእል ዕድል ክህሉ ኣለዎ።

400. ብተመሳሳሊ ንሰብ ምዕጋት ወይ ምጭዋይ ገበን ኣንፃር ሰብኣውነት እዩ፤ እዚ ዝኾነ እቲ ዕግታን ጭውያን እቲ ግዳይ ናፅነቱ ከም ዝተኸልከለ ኣፍልጦ ክይህሉ እምቢ ብምባል፤ ብዛዕባ እቲ ግዳይ እንታይ ከጋጥሞ ከም ዝክእልን ኣበይ ከም ዘሎን ሓበሬታ ብምክልኻል ዝሰዓበን ዝተዓጀበን ምኳኑ እንተተፈሊጡ፤ ከምኡ እውን እቲ ፈፃሚ ነቲ ግዳይ ካብ ከለላ ሕጊ ከርሕቐ እንተሓሲቡ እዩ። እቲ ናፅነትን ሓበሬታን ምክልኻል ብፍቓድ፣ ብደገፍ፣ ወይ ብስምምዕ መንግስቲ ወይ ፖለቲካዊ ውዳባ ዝተገብረ ክኾውን ኣለዎ።⁸⁰⁴

401. ተጋሩ ካብ ሕጊ ወፃኢ ተኣሲሮምን ኣደዳ ኣገዲድካ ምስዋርን ከይኖም እዮም ከብል ዝክእል ምክንያታዊ መበገስታት ኣሎ። እዞም ተግባራት ዝተገበሩ ድማ እንተወሓደ ኣብ ኩነታት መጠነ-ሰፊሕ መጥቃዕቲ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ህዝቢ ትግራይ ኢትዮጵያ ዝተፈፀመ እዩ።

402. ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ከም ዘረጋገፀ ተጋሩ፣ ደቂ ኣንስትዮን ቆልዑትን ሓዊሱ “ኣብ እዋን እቲ ጎንዲ ብጣዕሚ ብዙሕ ብዝኾነ ደረጃ እዮም ዝእሰሩ ዝነበሩ፤” እዚ ድማ ምስ ምዕባለታት እቲ ጎንዲ፣ ማለት ከም እቲ ጎንዲ ምውልዑ፣ ህወሓት ኣብ ሰነ 2013 ዓ.ም ንመቐለ ዳግማይ ምቁፅፃሩ፣ ከምኡ እውን ድሕሪ ሕዳር 2014 ዓ.ም እዋን ህፁፅ ኣዋጅ ምእዋጁ ዝተሓሓዘ እዩ።⁸⁰⁵

403. መብዛሕትኦም እቶም ተኣሲሮም ዝነበሩ “ናብ ዘይተፈልጡ ኸባብታት ብምሽጢር ተሰጋጊሮም” እዮም።⁸⁰⁶ ንኣባላት ስድራ ስሩዕ ብዘይኮነ መንገዲ ዝንገሮም ዝነበረ ድማ እቶም ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዝተኣሰሩ ልዕሊ 200 ኪ.ሜ ርሕቐት ኣብ ዘለዎ ኣብ ዓፋር ተታሒዞም ከም ዘለዉ እዩ።⁸⁰⁷

⁸⁰² ኣምነስቲ ኢንተርናሽናልን ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ “ካብዚ መሬት እዙይ ክንድምስሰኩም ኢና፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነትን ምፅራይ ዘርእን ኣብ ዘባ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ኢትዮጵያ” (ሚዝያ 2014 ዓ.ም.)፣ ገፃት 6-7።
⁸⁰³ ተወስሰ ንኣብነት ሕጊ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 7(1) (ረ)። እዚ ተመሳሳሊ ሕጊ ልምዳዊ ዓለም ለኸ ሕጊ ዘንፀባርቕ እዩ።
⁸⁰⁴ ተወስሰ ንኣብነት ሕጊ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ዓንቀፅ፣ ዓንቀፅ 7(1) (ረ)፣ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ባእታታት ገበናት፣ ዓንቀፅ 7(1) (ቀ)። እዚ ተመሳሳሊ ሕጊ ልምዳዊ ዓለም ለኸ ሕጊ ዘንፀባርቕ እዩ።
⁸⁰⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 160።
⁸⁰⁶ ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ ኢትዮጵያ፣ ብብህሪም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓስ 2013 ዓ.ም)።
⁸⁰⁷ ሂደማን ራይትስ ዎቸን፣ ኢትዮጵያ፣ ብብህሪም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓስ 2013 ዓ.ም)። ከምኡ እውን ተወስሰ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክብታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 160።

- 404. ዓለም ለኸ ከሚሸን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ብውሕዱ 16 ቦታታት አብ ኣዲስ ኣበባ ጥራሕ፣⁸⁰⁸ 13 ኣብ ምዕራብ ትግራይ፣⁸⁰⁹ ክልተ ድማ ኣብ ክልል ዓፋር⁸¹⁰ ከም ዝኸኑ ኣረጋገጹ እዩ። እቲ እንዳ እሱር ኣብ ወታደራዊ ማእኸላትን ኣብ ሓደ ሕርሻ ኮሌጅን ዝሓውስ እዩ።⁸¹¹
- 405. ቁፅሪ እቶም ዝተኣስሩ ተጋሩ ይፈላለ እዩ፤ ገሊኦም ብኣማኢት ከም ዝኸኑ ይፅብፅቡ፣ ወይ ድማ ልዕሊ 1,000 ተጋሩ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ዝተፈላለዩ ሕድሕድ ከባብታት፣⁸¹² ካልኣት እሱራት ድማ ኣብቲ ንሰቶም ዝተኣስሩ ቦታ ጥራሕ ልዕሊ 1,500 እሱራት ከም ዘለዉ ረገጽቲ ገይሮም እዮም።⁸¹³
- 406. ብብሄሮም ተፈልዮም ዝተኣስሩ ተጋሩ ሰራሕተኛታት መንግስቲ፣ ኣቕሽትን ዲያቆናትን፣ መምህራንን ነርስታትን፣ ከምኡ እውን ሰላማውያን ሰራሕተኛታት ብመንግስቲ ዝውነኑ ኩባንያታት ዝሓወሰ እዩ።⁸¹⁴ ኣባላት ፖሊስ ዝኸኑ ተጋሩ እውን ተኣሲሮም እዮም።⁸¹⁵ ትሕቲ ሰለስተ ዓመት ዝኸኑ 5 ህፃውንቲ እውን ተኣሲሮም እዮም።⁸¹⁶
- 407. ማእሰርቲ ንሰላማውያን ጥራሕ ዘጋጠመ ዘይኮነስ ንወታደራት ሃገር ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ ዝኸኑ ደቂ ተባዕትዮን ደቂ ኣንስትዮን ተጋሩ እውን ኣጋጢሙ እዩ።⁸¹⁷ ኣብቲ ሰራዊት ልዕሊ 17,000 ተጋሩ ዝነበሩ ኾይኖም ብቲ ዘገልግልዎ ዝነበሩ መንግስቲ ድማ ተኣሲሮም እዮም።⁸¹⁸ እዚ ማእሰርቲ ዘጋጠመ ኣብ ሕዳር 2013 ዓ.ም ከምኡ እውን ኣብ ሕዳር 2014 ዓ.ም ኮይኑ ዕለምኡ ድማ ናብ ሓይልታት ትግራይ ከይፅመሩ ንምኽልኻል ዝተፈተነ እዩ።⁸¹⁹ ዋላ እኳ እቲ ተፃብኦ ደው ናይ ምባል ስምምዕ እንተሃለወ ክሰብ ሎሚ እውን ብተሓት ኣብ ማእሰርቲ እዮም ዘለዉ።⁸²⁰
- 408. ኣብ ምጅማር እቲ ኹናት ብርጋዴር ጀነራል ተስፋዬ ኣያሌው ዝተብሃለ ሓላፊ ክፍሊ ወፍሪ ሃገራዊ ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ ኾይኑ ሰሊኹ ኣብ ዝወፀአ ቪድዮ ብኣሰብዮትድ ፕረስ እውን ዝተረጋገፀ ከም ዝበሎ ሓይልታት ፀጥታ ሕጂ “ሙሉእ ብሙሉእ ኢትዮጵያውያን” እዮም (ብኡን ንብኡን ድማ ተጋሩ

⁸⁰⁸ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 173።

⁸⁰⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 178።

⁸¹⁰ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 189።

⁸¹¹ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፣ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሳጅቲድ ፕረስ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

⁸¹² ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፣ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሳጅቲድ ፕረስ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)። ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 160 ሰዓብቱን።

⁸¹³ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፣ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሳጅቲድ ፕረስ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)። ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 160 ሰዓብቱን።

⁸¹⁴ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፣ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሳጅቲድ ፕረስ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

⁸¹⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 161።

⁸¹⁶ ካራ ኣናን፣ “ኣድሻ ማዕበል ኢትዮጵያ ማእሰርቲ ንተጋሩ ቆልዑት ዝሓወስ እዩ” (ኣሳጅቲድ ፕረስ፣ 12 ነሃሱ 2013 ዓ.ም)።

⁸¹⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 161።

⁸¹⁸ ላዕሊዊ ደባል ስልጣን ኢትዮጵያ ዝነበረን ትግራይ ዝኸኑ ኣብ ዩኒቨርሲቲ ኣዲስ ኣበባ ትካል መፅናዕቲ ንሰላምን ድሕነትን ዝመሰረተ ሙሉጌታ ገብሪሂወት በርሀ ብመሰረት ንሓደ ተመራማሪ ዝሃቦ ግምት፣ ኣብ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፣ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሳጅቲድ ፕረስ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

⁸¹⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 161።

⁸²⁰ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 161።

ኢትዮጵያውያን ምክርቤት ይኸሕድ እዩ ዘሎ፤ ከምኡ እውን ተጋሩ ካብ ሰራዊት ኢትዮጵያ ምግላፎም ግቡእ ምክኒ እዩ ገሊጹ፡-

“ውሽጥና ክነፅሪ ኣለና፡፡...ኣብ ውሽጥም ጥዑያት ሰባት ክህልዉ ይኸእሉ እዮም ግን እቲ ጥዑይ ካብቲ ሕማቕ ክንፈልዮ ኣይንኸእልን፡፡ ነዛ ሃገር ክነድሕን ክንብል ስራሕ ከይሰርሑ ገሊፍናዮም ኣለና፡፡”⁸²¹

409. ወታደራት ተጋሩ ሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ካብ ኢትዮጵያ ወፃኢ ዓቀብቲ ሰላም ኮይኖም ዘገልግሉ ዝነበሩ እውን ድሕሪ ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ኣብቲ ናይ ውድብ ሕቡራት መንግስታት መዓስከራት እናሃለዉ ኣዳጣጥ ክበፀሑም ጀሚሩ እዩ፡፡ እቲ ግጭት ምስ ተወልዕ ገሊኦም ኣብ ውሽጢ ዓመፅ ኮይኖም ተገዲዶም ንኢትዮጵያ ተመለሱ፡፡ ሽዑ ንሽዑ ድማ ተኣሰሩ - ገሊኦም ከምኡ ኣይንገብርን ኢሎም ዝኣበዩ ድማ ኣብ ካልኣት ዓድታት ዕቕባ ሓተቱ፡፡⁸²² ካብቶም ዝተመልሱ ገሊኦም ኣብ ምዕራብ ኣባያ (ኣብ ክፍሊ 5.፭1.U ዝተሓበረ) ዝተኣሰሩ ኾይኖም ይኹን እምበር ካብቶም ኣብ ሕዳር 2014 ዓ.ም ዝተቐተሉ ድዮም ኣይኮነን ዝብል ኣይፍለጥን፡፡⁸²³

410. ማእሰርቲ ተጋሩ ኣብ ምዕራብ ትግራይን ዓፋርን ከምኡ እውን ኣብ ርእሰ ኸተማ ኣዲስ ኣበባ ተኸይዱ እዩ፡፡

411. ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ፋኖን ኣብ ምዕራብ ትግራይ ማእሰርቲታት ኣካይዶም እዮም፤ እዚ ድማ ኣገዲድካ ንምብራር ከም መንፀፍ ኮይኑ ጠቐሙ እዩ፡፡⁸²⁴ ኣብ ግዜ ግፋ፣ ኣብ መንገድታት፣ ወይ ንገዝኦም ኣብ ዝሃድሙሉ ማእሰርቲ ኣጋጢሙ እዩ፡፡ ተጋሩ መለለዩ መንነቶም ከርእዩ ይግደዱ ነይሮም - እዚ ድማ ትግራዊይነቶም ዘቃልዕ እዩ- እቶም ሕንፋፅ ብሄር ዘለዎም ካብ ዝፀንሕዎ ማእሰርቲ “ቅድም ኢሎም ዝተፈትሉ ይመስሉ”፡፡⁸²⁵

412. መጥቃዕቲ ኣብ ማእሰርቲን ከምኡ እውን ምፍርራሓትን ልሙዳት ዝነበሩ ኾይኖም መብዛሕትኡ ግዜ ድማ ናብ ሞት እቶም እሱራት የምርሕ ነይሩ፡፡⁸²⁶ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ፋኖ ምልሻን ንእሱራት ብምውቅያም፣ ብምርግሓም፣ ብምጉሳጦም፣ ብበትሪ ብምዝባጥም ይኸሰሱ እዮም፡፡ ሓንቲ ውፃኢ መዓት ዝበለቶ ዋርድያ ኾይኖም ዝሕልውዎ ፋኖ ዝበልዎ፡- “ኩሎም ተጋሩ ክሞቱ ኣለዎም፡፡ ንኹሉኹም ክንድምስሰኩም ኢና፡፡”⁸²⁷

⁸²¹ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፣ “ውሽጥና ነፅሪ፣ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሰራ” (ኣሳላይቲድ ፕረሰ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)፡፡ ሺድዮ ኣብዚ ኣሎ፡ <https://martinplaut.com/2021/01/13/ethiopian-brigadier-general-justifies-ethnic-profiling-in-the-military-to-exclude-tigrayans/>

⁸²² ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 169-170፡፡

⁸²³ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 168፡፡

⁸²⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 178፡፡

⁸²⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 179-180፡፡

⁸²⁶ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 183-185፡፡

⁸²⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 186፡፡

413. ከባብያዊ ዕጡቆች አምላካዊ እውን ካብ ሕገ ወፃኢ ማእሰርቲ ከም ዘውረዱን ስቅያት ከም ዝፈጠሩን ዝምታ ከም ዝፈጠሩን ተጠባብሮ እዩ።⁸²⁸ ሓዲ ወታደር ፍሉይ ሓይሊ አምላካዊ ናይቶም እሱራት ሰብአውነት ከም ዝኸልከለ ዝውረዶሉ ዝበሎ ድማ፡- “ንስኻትኩም ናይ ኢትዮጵያ ኣትማን ኢኹም። ኢትዮጵያ ሰላም እትረክብ ንስኻትኩም እንተጠፈእኹም ጥራሕ እያ።”⁸²⁹
414. ኣብ ካልእ ኣብነት ናይ ሰነ 2013 ዓ.ም ድማ ሃገራዊ ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያን ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራን ኣብ መዕቕቢ ውሽጣዊ ተመዘበልቲ ኣብ ሸረ ኣብ ዓዲ ወንፊቶን ፀሃዩን ብኣማኢት ንዝቐጠሩ መናእሰይ ደቂ ተባዕትዮ ተጋሩ ገፊፎም እዮም።⁸³⁰ ብድሕሪኡ ኣገዲዶም ናብ ኣውቶቡሳት ኣስቀልዎም፣ ብምቕፃል ድማ ካብ ከተማ ሸረ ውፅእ ኢልካ ናብ ዝርከቡ ቦታታት ወሰድዎም። እቶም እሱራት ኣብ ቀይዲ ኣብ ዝነበሩሉ ግዜ ይውቅዑ ኹም ዝነበሩን ኣካላዊ ዓመፅ ይበፅሑም ከም ዝነበረን ገሊፆም እዮም። ዋላ እኳ እቲ ብመንግስቲ ዝወሃብ ዝነበረ መግለፂ እቲ ማእሰርቲ ንኣባላት ህወሓት እዩ ዝብል እንተነበረ፣ ሰራሕተኛታት ረድኤት ግን እቲ ወታደራዊ ሃንደበታዊ ኹባ ብዘይ ኣፈላላይ ዝተገብረ ስለ ዝኾነ ወታደራት ከመይ ኣቢሎም እዮም ኣባልን ዘይኣባልን ህ.ወ.ሓ.ት ክፈልጡ ዝኸእሉ ዝብል ሕቶ ኣልዒሎም እዮም፡- “ህወሓት ዝኾነን ዘይኮነን ከመይ ኣቢልኩም ፈሊጥኩም?”⁸³¹
415. ዝተሻቐሉ ወለዲ ደቆም ናበይ ከም ዝተወሰድዎም ክፈልጡ ደልዮም ኣብ ሸረ ኣብ ዝርከብ ከባብያዊ ቤት ፅሕፈት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ላዕላዊ ኮሚሽነር ንስደተኛታት (ዩ.ኤን.ኤች.ሲ.ኣር) ተኣኪቦም እናሃለዉ ብወታደራት ኢትዮጵያ ዝተነገሮም፡- “ኣብዚኣ ኹንቀትለኩም ኢና፣ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ግን ስእልኹም ካብ ምስኣል ሓሊፉ ክሕግዘኩም ዝኸእል ነገር የብሉን።”⁸³²
416. ገሊጾም ናይ ረድኤት ሰራሕተኛታት ኢና ስለ ዝበሉ ተፈቲሎም እዮም፣ ብኣማኢት ግን ኣብ ጉና ማእኸል መከፋፈሊ ናብ ወታደራዊ መዓስከር ዝተቐየረ ኣብ እሱር ፀንሑ።⁸³³ ድሕሪ ፀብፃብ ሲ ኤን ኤን ጥራሕ እዮም እቶም እሱራት ዝተፈትሑ።⁸³⁴
417. ኣብ ኣዲስ ኣበባ ናይ ከተማ ወይ ናይ ፌደራል ናይ ፖሊስ ክዳን ዝተኸድኑ ከምኡ እውን ሓይልታት ፀጥታ ብተወሰኹ እውን “ናይ ሲቪል ክዳን ዝተኸድኑ ናይ ስለያ ሰራሕተኛታት ምኪኖም ዝጥርጠሩ” ሓዊሱ፣ ኣብ ህዝባዊ ቦታታት፣ ኣብ ገዝአም፣ ኣብ ስራሕ ቦትኣም ንተጋሩ ጠጠው የብልዎም ነበሩ።⁸³⁵ እቲ ማእሰርቲ መብዛሕትኡ ግዜ ዘጋጥም እቶም እሱራት መትሓዚኣም ምክንያት ኣብ ዘይፈልጡሉን ወይ ናይ

⁸²⁸ ማክስ ቢራክ፡ “ኢትዮጵያውያን ስደተኛታት ‘መወዳእታ ብርኪ ምፅራይ ዓሊት’ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ኣምሊጦም ከም ዝመጹ ተዛረቡ” (ዋሽንግተን ፖስት፡ 7 ታሕሳስ 2014 ዓ.ም)።

⁸²⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፡ ዓንቀፅ 186።

⁸³⁰ ንዓማ ኢልባር፡ በራባራ ኣርቫኒቲዲስ፣ ግያንሉካ መዘፍቦርን ካቲ ፖልግሌስን፡ “ተጋሩ ነገሮም፡ ‘ኣሜሪካ ተድሕነኩም እንተኾይና ሕጃ ክንርኢ ኢና’፣ ኣማኢት ብወታደራት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ዝተገፈፍሉ” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.፡ 19 ግንቦት 2013 ዓ.ም)። ዶ/ር ካትሪን ሰዚ “ዘይሕጋውን ጭካነን ዝተመልኦ ማእሰርቲ ብውሕዱ 200 ዝኾኑ ናይ ውሽጢ ተመዘበልቲ ብወታደራዊ ኹባ ኣብ ከተማ ሸረ (ክልል ትግራይ) ዝተገብሩ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣወጊዙ” (ጋዜጣዊ መግለፂ፡ 19 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁸³¹ ንዓማ ኢልባር፡ በራባራ ኣርቫኒቲዲስ፣ ካቲ ፖልግሌስን ግያንሉካ መዘፍቦርን “ፀብፃብ ሲ.ኤን.ኤን. ስዒቡ ብኣማኢት ዝተኣሰሩ ተጋሩ ተፈቲሎም” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.፡ 21 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁸³² ንዓማ ኢልባር፡ በራባራ ኣርቫኒቲዲስ፣ ግያንሉካ መዘፍቦርን ካቲ ፖልግሌስን፡ “ተጋሩ ነገሮም፡ ‘ኣሜሪካ ተድሕነኩም እንተኾይና ሕጃ ክንርኢ ኢና’፣ ኣማኢት ብወታደራት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ዝተገፈፍሉ” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.፡ 19 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁸³³ ንዓማ ኢልባር፡ በራባራ ኣርቫኒቲዲስ፣ ግያንሉካ መዘፍቦርን ካቲ ፖልግሌስን፡ “ተጋሩ ነገሮም፡ ‘ኣሜሪካ ተድሕነኩም እንተኾይና ሕጃ ክንርኢ ኢና’፣ ኣማኢት ብወታደራት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ዝተገፈፍሉ” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.፡ 19 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁸³⁴ ንዓማ ኢልባር፡ በራባራ ኣርቫኒቲዲስ፣ ካቲ ፖልግሌስን ግያንሉካ መዘፍቦርን “ፀብፃብ ሲ.ኤን.ኤን. ስዒቡ ብኣማኢት ዝተኣሰሩ ተጋሩ ተፈቲሎም” (ሲ.ኤ.ጌ.ጌ.፡ 21 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

⁸³⁵ ሃይማኖት ራይትስ ዎቶ፡ ኢትዮጵያ፡ ብብራህርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሐሴ 2013 ዓ.ም)።

መትሐዚ ወረቆች እንተይረዳዩን እዩ።⁸³⁶ መንነት እቶም ተጋሩ መብዛሕትኡ ግዜ ዝረጋገፀ ድማ ብመለለዩ መንነቶም እዩ።⁸³⁷

418. ሓደ ውፃኝ መዓት ከም ዝገለፀ ሓዲን የዕርኽቱ ንሓዲን ንብዙሓት ዓመታት ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዝነብሩ ዝነበሩ ኣብ ሸላ ፖሊስ ጣብያ ተኣሲሮም እዮም፤ ኣብ ከባቢ 27 ሰነ 2013 ዓ.ም ድማ ብተጋሩ ደቂ ተባዕትዮ ዝመልኦ ኣብ 26 ኣውቶብሳት ተፃዒኖም ክውሰዱ ተራእዮም እዮም። ክሳብ 10 ነሃሰ 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ግዜ እውን እቲ ሓዲ ኣበይ ከም ዘሎ ክፈልጥ ኣይከኣለን፤⁸³⁸ ክሳብ ሎሚ ተራኪቦም ዶ ኣይተራኸቡን እውን ኣይተፈልጡን ዘሎ።

419. ሂዩማን ራይትስ ዎች ኣብ ሞንጎ 21 ሰነን 12 ሓምሌን 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ግዜ ብውሕዱ 23 ተጋሩ ከም ዝተኣሰሩ ኣረጋገፁ እዩ፤ ይኹን ደኣ እምበር ናይዘም ዝተሰነዱ 23 ጉዳያት ኣበይ ከም ዘለዉ ደሃዮም ኣይፍለጥን።⁸³⁹ ካልኣት 110 ሰባት እውን “ደሃዮም ኣብ ዘይፍለጥ” ዝብል ተዘርዚሮም እዮም።⁸⁴⁰

420. ሓደ ውፃኝ መዓት ኣብ ኣዲስ ኣበባ ኣብ ሓደ ገባሪ ሰናይ ዝሰርሕ ከም ዝገለፀ ድማ ምስ ደርዘን ዝኾኑ ካልኣት ሰራሕባታት ኣብ ቀይዲ ከም ዝወዓሉ፣ ስዒቡ ድማ ካብ 60-80 ኣብ ዝኾኑ ኣውቶብሳት ተፃዒኖም ኣብ ሚዛን ተፈሪ ናብ ዝርከብ ዘይተመልኦ ቤት ማእሰርቲ ምስ ካልኣት እሱራት ሓዊሶም ወሲደዎም።⁸⁴¹ ኣብቲ ቤት ማእሰርቲ ኣብ ሚዛን ተፈሪ ኣብ ደቡብ ኢትዮጵያ፣ 3,000 እሱራት ተጋሩ ናብ 18 ክፍልታት ክኣትዉ እዮም ተገዲዶም፣ እዚ ማለት ልዕሊ 20 ሰባት ኣብ ኣርባዕተ ሜትር ካሬ ይኹኑ ኣለዉ ማለት እዩ።⁸⁴² ብመሰረት ላዕሊወይቲ ኮሚሽነር ውድብ ሕቡራት መንግስታት ንሰብኣዊ መሰላት ዝኾነት ሚሽል ባሽሌት እቶም እሱራት ታራ ሰባት ተጋሩ እዮም፣ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኢ.ኤች.ኣር.ሲ) ከም ዝበሎ ድማ ብትግራዊይ ብሄርነቶም ጥራሕ እዮም ተፈልዮም (እዚ ክፍለጥ ዝኾኑል ድማ ኣብ ምፅራይ መለለዩ መንነት ወይ ድማ መበቆላዊ ቋንቋኦም ኣብ ዝዛረቡሉ ግዜ እዩ)።⁸⁴³

421. ኣብ ዓፋር እውን ኣሽሓት ተጋሩ ተኣሲሮም እዮም።⁸⁴⁴ ንኣብነት ብዕለት 09 ታህሳስ 2014 ዓ.ም ኣብ ኣብዓላ ፍሉይ ሓይሊ ዓፋር ንነበርቲ ተጋሩ ብጃምላ ናብ መኻይን ፅዒነዎም፣ ናብ ርእሰ ኸተማ ዓፋር ዝኾነት ሰመራ ድማ ወሰድዎም።⁸⁴⁵ እቲ ቐፅሪ 12,000 እዩ ዝብል ንሮይተረስ ዝተነገሮ ክረጋገፅ ኣይከኣለን፣ ግን ፍልፍላት ሮይተርስ ዝሓበረዎ ሰሎዳ ኮሎኔል ኣብ ዝነሃል ኣብ ጥቓ ሰመራ ኣሽሓት ኣብ ግዝያዊ ቤት ማእሰርቲ ከም ዝተኣሰሩ እዩ።⁸⁴⁶ ተጋሩ ካብ ማሕበረሰብ ዓፋር ክበፅሑም ዝኸእል መጥቓዕቲ

⁸³⁶ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 174።
⁸³⁷ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ብብሄርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
⁸³⁸ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ብብሄርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
⁸³⁹ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ብብሄርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
⁸⁴⁰ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ብብሄርም ተጋሩ ዝኾኑ ብሓይሊ ተሰዊሮም (12 ነሓሰ 2013 ዓ.ም)።
⁸⁴¹ ጃዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።
⁸⁴² ጃዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።
⁸⁴³ ጃዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።
⁸⁴⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 189።
⁸⁴⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 189-190።
⁸⁴⁶ ጃዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

ንድሕንቶም ክብሃል እዮም ኸግዕዙ ዝተገብረ እኪ ዝብሃል እንተኾነ፤ ኩነታት ማእሰርቶም ግን ዘይሰብአዊ እዩ ዝነበረ።⁸⁴⁷ ካብቶም እሱራት 11 ህፃውንቲ ዝርከብዎም 63 ዝኾኑ ሞይቶም እዮም።⁸⁴⁸

422. ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ኣብ ኩሎም ቦታታት ተጋሩ እሱራት መብዛሕትኡ ግዜ ናይ ሕጊ ምኽሪ ከይረኽቡ ይኸልከሉ እዮም ዝነበሩ፤ ስድርኦም ድማ እቶም ኣባላት ስድርኦም ኣበይ ከም ዘለዉ ኣይተነገሮምን ወይ ድማ ኸርእይዎም ኣይፍቀደሎምን ዝነበረ።⁸⁴⁹ ክልተ እሱራት ከም ዝበልዎ ድማ ንዓኣቶም ወፍሪ “ደጊምካ ምስትምሃር” ከም ዝነበረ፤ “እኪ ምስትምሃር ድማ ናይ ቀዳማይ ሚኒስትር ኣብዩ ኣሕመድ ፖለቲካዊ ውድብ ምጉስጓስ” ዝሓቁፍ እዩ።⁸⁵⁰

423. መብዛሕትኡ ግዜ እቶም እሱራት ኣብ መዓልቲ ሓደ ግዜ ጥራሕ እዮም ምግብ ዝወሃቡ፤ ንሱ እውን እንተተረኺቡ እዩ፤ ብዙሓት እሱራት ኣብ ብጣዕሚ ዝተጨናነቁ፤ ልዕሊ መጠን ሃርር ኣብ ዘለዎም ክፍልታት እዮም ብሓንሳብ ዝነበሩ።⁸⁵¹ ሓደ ዘምለጠ እሱር ከም ዝበሎ ኣብ ሓደ ማእኸል ኣብ ምዕራብ ኣባያ ልዕሊ 1,500 ዝኾኑ ሰባት ኣብ እሱር ምህላዎም እዩ።⁸⁵² ሓደ እሱር ወታደር ዝተዛረበ ድማ ንሱ ኣብ ዝተኣሰረሉ ቦታ ልዕሊ 400 ካልኣት ተጋሩ ኣለዉ ዝብል እዩ።⁸⁵³ ንሕክምናዊ ኸንክን ዕድላት ኣይነበረን፤ ወይ ድማ ይኸልከል እዩ ዝነበረ፤ ማይን ናይ ፅሬት ኣቕርቦትን ዳርጋ ኣይነበረን።⁸⁵⁴

424. ኣብቲ ቤት ማእሰርቲ ኣብ ሚዛን ተፈሪ ኩነታት ማእሰርቲ ምሒር ሕማቕ እዩ ዝነበረ፤ ንዋርድታት ብላዕ ሂብካ እንተዘይኮይኑ ሕክምናዊ ኸንክን ናይ ምርካብ ዕድል ኣይነበረን፤ መውቃዕትታት ተደጋገምቲ እዮም፤ መደቀሲ ኸፍልታት ረሳሓትን ዝተጨናነቁን እዮም።⁸⁵⁵ ማይ ቡንባ ኣይነበረን፤ ማይ ውሑድ እዩ። እሱራት ናይ 15 ደቓይቕ ናይ ሸቓቕ ዕርፍቲ ጥራሕ እዩ ዝፍቀደሎም፤ ይኹን እምበር ነዊሕ መስርዕ ብምህላዉ ክሰብ ዝፀበዩ ይረስሉ ማለት እዩ። ቁማላት፣ በላዒቶታትን ዓሰን ጉርጉራት እዮም ዝነበሩ። ብዙሓት እሱራት ተጋሩ ኣብ እሱር እንዳሃለዉ ሞይቶም እዮም፤ ናይ ገሊኦም እንካ ሰኣን ኸንክን እዩ። ከሚሸን ሰብአዊ መሰላት ኢትዮጵያ ናብ ቤት ማእሰርቲ ቐሪቡ ክዕዘብ ዕድል ኣይረኸበን።⁸⁵⁶

425. ኣብ ኩሎም ናይ ማእሰርቲ ቦታታት ኣገዲድካ ምድፋርን ካልኣት መልክዓት ፆታዊ ዓመፅን ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ልሙድ እዩ ዝነበረ፤ ፈፀምቱ ድማ ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ፤ ሃገራዊ ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ፤ ፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራን ፋኖን፤ ከምኡ እውን ፍሉይ ሓይሊ ዓፋርን እዮም።⁸⁵⁷

⁸⁴⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፤ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 191-196።

⁸⁴⁸ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆሪልድን፤ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፤ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁸⁴⁹ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፤ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሶጂትድ ፕረሰን)፤ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

⁸⁵⁰ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፤ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሶጂትድ ፕረሰን)፤ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

⁸⁵¹ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፤ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሶጂትድ ፕረሰን)፤ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)፤ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፤ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 175፣ 181-182፣ 191።

⁸⁵² ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፤ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሶጂትድ ፕረሰን)፤ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)፤ ከምኡ እውን ተወካሪ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፤ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 175፣ 181-182፣ 191።

⁸⁵³ ካራ ኣናን ኣንድሪው ድሬክን፤ “ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ” (ኣሶጂትድ ፕረሰን)፤ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

⁸⁵⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፤ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 175፣ 181-182፣ 191።

⁸⁵⁵ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆሪልድን፤ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፤ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁸⁵⁶ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆሪልድን፤ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ)፤ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።

⁸⁵⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፤ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፤ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/ሲ.አር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 174፣ 177፣ 187-188፣ 192-193፣ 195።

426. ብድምር ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዝገመቶ ኣብ ሞንጎ ሕዳርን ለካቲትን 2014 ዓ.ም 15,000 ተጋሩ ተኣሲሮም እዮም፤ ሮይተርስ ዝገበሮ ምፅራይ ግን እቲ ቛፅፅ ብ3,000 ይውስኽ እዩ ይብል፤ ሓዲ ተቐዋሚ ጉጅለ ኣብ ትግራይ ድማ ነቲ ቛፅፅ “ብዓሰርተታት ኣሸሓት” እዩ ዝግምቶ።⁸⁵⁸ መንግስቲ ዋለ እኳ ተጋሩ ካብ ቤት ማእሰርቲ ተፈቲሖም እዮም ዝብል መረጋገጺ እንተሃበ ኣብ ወርሒ ሰነ 2014 ዓ.ም 9,000 ዝኾኑ ተጋሩ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ነይሮም እዮም።⁸⁵⁹ ሕጂ ተፈቲሖም ዶ ኣይተፈትሑን ዝብል ግን ግልፂ ኣይኮነን።

5. ቅትለታት

427. እቶም ኣብ ላዕሊ ከም ዝተኸልከሉ ተግባራት ፅንተት ዝተገልፁ (ኣብ ክፍለ 5.ረ.1) ተመሳሰልቲ ተግባራት ቅትለት ኣንፃር ኢትዮጵያዊ ሰላማዊ ህዝቢ ትግራይ ኣብ ክሊ ዝተፈፀመ መጠነ-ሰፊሕ መጥቓዕቲ ዝተፈፀሙ ስለዝኾኑ ቅትለት ከም ገበን ኣንፃር ሰብኣውነት እውን ዘጣይኹ እዮም ኢልካ ከእምን ዝኽእል ምኽንያታዊ መበገሲ ኣሎ።

428. ኣብ ላዕሊ ኣብ ክፍለ 5.ረ.1 ከም ዝተገልፁ፣ ዝተቐትሉ ተጋሩ ቁፅሮም ብልክዕ ኣይፍለጥን። ብዙሓት ዘይመንግስታውያን ትካላት፣ ጋዜጠኛታት፣ ተመራመርቲ ከምኡ እውን ጉጅለታት ዳያስፖራ ነቶም ቅትለታት ክስንዱ ደልዮም ነይሮም እዮም።⁸⁶⁰ ንኣብነት ኣብ መጋቢት 2016 ዓ.ም ዳታቤዝ ‘ኢትዮጵያ፡ ኩናት ትግራይ’ ዝዘርዘር ሪፖርት ዝተገብሩ ሓዲጋታት ብጠቕላላ ቛፅፅሮም 3,789 ኮይኑ ጉጅለ ፈፀምቲ መን ‘ዮም ዝብል እንትፃረ ድማ “ብፍሉይ ሓይሊ ኣምሓራ ወይ ፋኖ ምልሻ” (152 ግዳያት)፣ “ብሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ” (1,369 ግዳያት)፣ ከምኡ እውን “ብሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ” (2,268 ግዳያት) እዮም።⁸⁶¹ ዌብሳይት ትግሃት “ዝርዝር ግዳይ” ብዝብል ዘሐተሞ ድማ 3,615 ሽም ዝሓዘ ኾይኑ ዝተኣከበሉ መንገዲ ድማ ካብ ቃል መሰኻኽር፣ ብናይ ቤተ-ሰብ ሓበሬታ፣ ብናይ ፊስቡክ ልጣፋትን ዜናታትን እዩ።⁸⁶² ክልቲኦም ዝርዝራት ዝተማልኡ ኣይኮኑን። ካልኣት ብውልቆም ዘፅንዑ ኣካላትን ናይ ውሽጢ ዓዲ ጋዜጠኛታትን ኣብ ባይታ ወሪዶም ምስ ስድራ እቶም ዝተቐትሉ ከምኡ እውን ምስቶም ፈፂሞም እዮም ተባሂሎም ዝዘረበሎም ኣካላት ቃለ መሕተት ኣካይዶም ቁፅርን ሽምን እቶም ዝሞቱ ኣኪቦም እዮም።⁸⁶³

429. ኣብ ላዕሊ ተጋሩ ፅንተት ተፈፂሞ እዩ ንዝብል ስምዕታ ንምትንታን ካብ ዝተገለፁ ተግባራት ቅትለት ብተወሰኹ ምስ መጥቓዕቲ ሰላማዊ ህዝቢ ትግራይ ብግልፂ ዝተሓሓዙ ሪፖርት ዝተገብሩ ካልኣት ኣጋጣሚታት መቐተልቲ ኣለዉ እዮም፤ እቶም ብፍሉይ በኣም ቅትለታት ግዳያት ዝኾኑ ግን ተጋሩ ዘይከኾኑ ይኽእሉ እዮም።

⁸⁵⁸ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።
⁸⁵⁹ ዳዊት እንደሻውን ካትሪን ሆረልድን፣ “ቀታሊ ማእሰርቲ” (ሮይተርስ፣ 10 ሰነ 2014 ዓ.ም)።
⁸⁶⁰ ከምኡ እውን ተወስኖ ማሰን ብሩክ፣ “ኢትዮጵያ፡ ኣብ ጭፍጭፍ ትግራይ 1,900 ህዝቢ ዝተቐትለ ህዝቢ ተፈሊጠ” (ዘጋርድያ፣ 24 መጋቢት 2013 ዓ.ም)፤ ኤ.ፒ. “ብርኪ ግፍዕታት ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ዕለባዊ ሰነድ ገለፁ” (ኣሶጅትድ ፕረስ፣ 12 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።
⁸⁶¹ ኢትዮጵያ፡ ኩናት ትግራይ፣ ዳታቤዝ፣ ግዳያት (ዝቐረበ ግዜ ዝተርኣየሉ 14 መጋቢት 2016 ዓ.ም)።
⁸⁶² ትግሃት፣ ዝርዝር ግዳይ (ዝቐረበ ግዜ ዝተርኣየሉ 14 መጋቢት 2016 ዓ.ም)።
⁸⁶³ ነዚ ፀሓፊ ዝተውሃበ ምስጥራዊ ፍልፍል።

430. ንኣብነት ብዕለት 13 መጋቢት 2013 ዓ.ም ሰራሕተኛታት ዶብ ኣልቦ ሓኻይም/መዲስንስ ሳንስ ፍሮንቲርስ (ኤም.ኤስ.ኤፍ) ካብ መቐለ ንዓዲግራት ኣብ ዝወስድ መንገዲ ብውሕዱ 4 ሰብኡት ካብ ፍርዲ ወፃኢ ክቐተሉ ርእዮም እዮም።⁸⁶⁴ እዚ ኣቶም ካብቶም ብተሓት ካብ ኣውቶብስ ብወታደራት ኣትዮጵያ ክወርዱ ተገይሮም፤ እተን ኣንስቲ ድማ ተፈልዮን ክኸዳ ይንገረን እሞ እቶም ሰብኡት ድማ ብተኹሲ ዝቐተሉ እዮም። ዋላ እኳ እታ ጉጅለ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም (ኤም.ኤስ.ኤፍ) ክትከይድ እንተተፈቐደላ፣ ቁሩብ ፈንተት ምስ በለት ግን ጠጠው ኣቢሎማ እዮም፤ ገናሒ መኪና ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ድማ ወታደራት ኣትዮጵያ ካብ መኪና ኣውራጃም ወቐዕም። ናይ ጉጅለ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ተሸከርካሪት ምኃና ግልፂ ምልክት ብዝተገብረላ እዮም ዝገፃዙ ዝነበሩ።⁸⁶⁵ ኣብ ሓገዝ ሰብኣውነት ንዝተዋፈሩ ሰራሕተኛታት መጥቓዕቲ ምፍፃም ኹልኩል ኮይኑ እዚ ድማ ምስ መጥቓዕቲ ኩናት ገበን ክቐፀር ዝኸእል መጥቓዕቲ ዘጣይሽ እዩ።
431. ዕለት 20 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም ሓይ ሰራሕተኛ ማሕበር ረድኤት ትግራይ ምስ ትካል ዓለምለኸ ልምዓት ሕቡራት መንግስታ ኤሜሪካ ተሓባቢሩ ዝሰርሕ፣ ኣብ ወረዳ ቆላ ተምቤን ብተኹሲ ተቐቲሉ እዩ።⁸⁶⁶
432. ብዕለት 18 ሰነ 2013 ዓ.ም ሰለስተ ናይ ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ናይ ረድኤት ሰራሕተኛታት ተቐቲሎም ካብ መኪንኦም ወፃኢ ድማ ካብ ባይታ ወዲቐም ተረኸቡ።⁸⁶⁷ ሰለስቲኦም ሰራሕተኛታት ሰብኣውነት ምኃኖም ብግልፂ ዝፍለጡ እዮም፤ ከምኡ ስለ ዝኾነ እውን ወትሩ ናይ ዓለም ለኻዊ ሕጊ ሰብኣውነት ከለላ ዝግበረሎም ዝነበሩ እዮም፤ ዝተቐተሉሉ እውን ብቐርቦት ብዝተተኮሰ ጥይት ምኃኑ እቲ መውጋእቶም ዩርእይ እዩ፤ እዚ ዝሕብሮ ድማ ኮነ ተበሂሉ ዝተቐተሉ ምኃኖም እምበር ኣብ ልውውጥ ተኹሲ ዘጋጠመ ኣይኮነን።⁸⁶⁸ እታ መኪንኦም እውን ተተኩስዎን ዳርጋ ሙሉእ ብሙሉእ ተቐቒላን እዩ።⁸⁶⁹
433. ብሓፈሻ “ብውሕዱ 23 ሰራሕተኛታት ረድኤት ሰብኣውነት ኣብ ትግራይ ተቐቲሎም እዮም።”⁸⁷⁰

VII. ርኽበታት ኣብ ገበን ኩናት

U. ፅማቕሒ ሓሳብ ሕጊ ኣብ ገበን ኩናት

434. ዓለም ለኻ ሕጊ ሰብኣውነት (ኣይ ኤች ኤል) ስምምዕ ሕግን (ከም ስምምዓት ጀነሽን ናታቶም ተወሰኽቲ ስምምዓትን) ልምዳዊ ዓለም ለኻ ሕግን ዝሓቕፈ እዩ። ኣብ ተግባር ዝውዕል ድማ ኣብ ሞንጎ ኸልተ ወይ ልዕሊኡ ሃገራት ዕጥቃዊ ጎንፂ ክህሉ እንተሎን (ዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንፂ) ወይ ድማ ኣብ ሞንጎ ሓይ ወይ ልዕሊኡ ሃገራትን መንግስታዊ ዘይኮነ ዝተወደበ ዕጥቃዊ ጉጅለን ወይ ኣብ ሞንጎ ኸምዚኦም ዝበሉ ጉጅለታት (ዓለም ለኻዊ ዘይኮነ ዕጥቃዊ ጎንፂ) እንተ ኣጋጢሙ እዩ። ትሕዝቶ እቲ ኣብ

⁸⁶⁴ ሓኻይም ብዘይ ዶብ፣ “ኢትዮጵያ፡ ኣብ ትግራይ ሰብኡት ካብ መኪና ክወርዱ ተገይሮም ክቐተሉ ሰራሕተኛታት ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ርእዮም” (ኤም.ኤስ.ኤፍ፣ 16 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁸⁶⁵ ሓኻይም ብዘይ ዶብ፣ “ኢትዮጵያ፡ ኣብ ትግራይ ሰብኡት ካብ መኪና ክወርዱ ተገይሮም ክቐተሉ ሰራሕተኛታት ዶብ ኣልቦ ሓኻይም ርእዮም” (ኤም.ኤስ.ኤፍ፣ 16 መጋቢት 2013 ዓ.ም)።

⁸⁶⁶ ካትሪን ሆረልድን ጉልዮ ፓራቪቺን፣ “ፍተይ፡ በዓል መዚ ሕቡራት መንግስታት ሓይልታት ኤርትራ ኮነ ኢሎም ትግራይ ብምጥማይ ከሲሱ” (ሮይተርስ፣ 4 ሰነ 2013 ዓ.ም)፤ ግን ተወስኖ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪረን ጃን ኒይሰን፣ ትግራይ፣ ጎንፂ ሓይ 9 መት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንፂ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 4 (11 ሰራሕተኛታት ማሕበር ረድኤት ትግራይ ኣብቲ ፍፃሞ ምቕታሎም ኣመልኪቱ ፀብፃብ ኣብ ዝቐርበሉ ግዜ)።

⁸⁶⁷ ዲክላን ምልሽ፣ “3 ሰራሕተኛታት ረድኤት ሓኻይም ብዘይ ዶብ ኣብ ትግራይ ተቐቲሎም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 18 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

⁸⁶⁸ ሓኻይም ብዘይ ዶብ፣ “ኢትዮጵያ፡ ክሰላ ሎሚ ንቐትለት ሓኻይም ብዘይ ዶብ ማርያ፣ ቱድሮስን ዮሃንስን ኣብ ትግራይ ተሓታትነት ኣይተረጋገፀን” (ኤም.ኤስ.ኤፍ፣ 11 ጥሪ 2014 ዓ.ም)።

⁸⁶⁹ ሓኻይም ብዘይ ዶብ፣ “ኢትዮጵያ፡ ክሰላ ሎሚ ንቐትለት ሓኻይም ብዘይ ዶብ ማርያ፣ ቱድሮስን ዮሃንስን ኣብ ትግራይ ተሓታትነት ኣይተረጋገፀን” (ኤም.ኤስ.ኤፍ፣ 11 ጥሪ 2014 ዓ.ም)።

⁸⁷⁰ ቲም ቫንደን በምት፣ ሰፊ ኣኒስ፣ እምነት ነጋሽ፣ ሮቢን ሂኪረን ጃን ኒይሰን፣ ትግራይ፣ ጎንፂ ሓይ 9 መት - ጉድኣት ዕጥቃዊ ጎንፂ፣ 2013-2014 ዓ.ም - ትግራይ (ኢትዮጵያ) (ሕድሕድ ጉድኣት ዋጋ ኣለዎ፣ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 4።

ዓለም ለኸውን ዓለም ለኸዋ ዘይኮነን ዕጥቃዊ ጎንዩ ተግባራውነት ዝህልዎ ሕገ ብመጠኑ ክፋላለ ዝኸእል እኳ እንተኾነ፣ ነቲ ተግባራውነት ዘለዎ ሕገ ምጥሓስ ግን ነታ በዚ ተግባር ተሓታትነት ዝለግባ ሃገር ማዕረ ዓለም ለኸዋ ተሓታትነት ዘስዕብ እዩ። ኣብ ሕድሕድ ኩነታት ተግባራውነት ዘለዎ ንኡሽተይ ዘዕባ ዓለም ለኸ ሕገ ሰብአውነት ብዝምልከት፣ ሓደ ተግባር ጥሕሶት ከም ገበን ኩናት እውን ውልቃዊ ተሓታትነት ከምፅእ ይኸእል እዩ። ብኸልእ ኣገላልፃ ኩሎም ገበናት ኩናት ጥሕሶት ዓለም ለኸ ሕገ ሰብአውነት ክኹኑ እንተለዉ፣ ኩሎም ጥሕሶታት ዓለም ለኸ ሕገ ሰብአውነት ግን ገበናት ኩናት ኣይኮኑን።

435. ገበን ኩናት ንምጥያሽ ግድን ክረጋገፅ ዘለዎ፡ (ሀ) ዓለም ለኸዋ ወይ ዓለም ለኸዋ ዘይኮነን ዕጥቃዊ ጎንዩ ምህላዉ፤ (ለ) ኣብ ሞንጎ እቲ ጎንፅን ተግባር እቲ ፈፃምን ምትእስሳር ምህላዉ፤ ከምኡ እውን፣ (ሐ) ተግባር እቲ ፈፃሚ ሓደ ወይ ልዕሊኡ ፍሉይ(ያት) ሕገ (ታት) ዓለም ለኸ ሕገ ሰብአውነት ዝጠሓሰን ውልቃዊ ተሓታትነት ገበን ዘስዕብን ክኸውን ኣለዎ። ዋላ እኳ ሙሉእ ዝርዝር ገበናት ኩናት ኣብ ልምዳዊ ዓለም ለኸዋ ሕገ ዘለዉ እንተዘይኮኑ ከምኡ እውን እቶም ድንጋገታት ብኹሎም መዳያት ልምዳዊ ሕገ ዘንፀባርቑ እንተዘይኮኑ፣ ዓንቀፅ 8 ይ ዓለም ለኸዋ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ዘጠየሹ ሕገ ሮም ን ናይ ብዙሓት ቀንዲ ኣገደስቲ ገበናት ጠቓሚ ፅማቑ ኣቐሚጡ እዩ።

436. ኣብ ሞንጎ 25 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ምን 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ምን ኣብ ዝነበረ ግዜ ብሙሉኡ ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ሞንጎ ኢትዮጵያን መንግስቲ ዘይኮነ ዝተወደበ ዕጡቕ ጉጅለን (ሀውሓት) ዓለም ለኸዋ ዘይኮነን ዕጥቃዊ ጎንዩ ከም ዝነበረ (ነዚ ፀብፃብ ዘገድስ እውን እዚ እዩ) ብጣዕሚ ብዙሕ ዘጠራጥር ኣይኮነን።⁸⁷¹ እዚ መደምደምታ ኤርትራ ብምእታዎ ዝቐየር ኣይኮነን፤ ምክንያቱ ሓይልታት ኤርትራ ብድሌት ኢትዮጵያ እዮም ተንቀሳቐሶም፤ ከምኡ እውን ናይ ኢትዮጵያ ግድ ኣብቲ ኹናት ክድግፉ እዮም ኣትዮም።⁸⁷² እቲ ጎንዩ ሕጋዊ ኹነታት እኹል ምውዳድ እቶም ኣካላት ኣማሊኡ እዩ፣ ከምኡ ድማ ናይቶም ተፃብኣታት ዕምቆት ካብ ከም ዕግርግርን ዝተነፃፀሉን ሓላሓሊፎም ዘጋጥሙን ተግባራት ዓመፅን ዝኣመሰሉ ውሽጣዊ ሕንፍሽፍሻትን ውጥረታትን ንላዕሊ እዩ።

437. ገበናት ኩናት ክፍፀሙ ዘለዎም ምስ ኩነታት ዕጥቃዊ ጎንዩ ተዘሚዶም (ቅድመ ኹነት “ምትእስሳር” ዝብሃል) እዮም። እዚ ቅድመ ኹነት ብመንፅር ኣገደስቲ ኸባብያዊ ኹነታት እዩ ኸግምገም ዘለዎ። እንተወሓደ፣ እቲ ጎንዩ “ናይቲ ፈፃሚ [ነቲ ገበን] ንምፍፃም ኣብ ዘለዎ ተኸእሎ፣ ንምፍፃም ዝገበሮ ውሳኔ፣ ዝተፈፀመሉ ኣገባብ ወይ ዝተፈፀመሉ ዕላማ” ዓብይ እጃም ክህሉዎ ኣለዎ።⁸⁷³ ነቲ ምትእስሳር ከርእዩ ዝኸእሉ ኣገደስቲ ባእታታት ካብ ዝኹኑ ገሊኦም “እቲ ፈፃሚ ተዋጋኣይ ምኪኑ ዘርእይ ኩነት፣ እቲ ግዳይ ዘይተዋጋኣይ ምኪኑ ዘርእይ ኩነት፣ እቲ ግዳይ ኣባል ናይቲ ዝቃወም ዘሎ ኣካል ምኪኑ ዘርእይ ኩነት፣ እቲ ተግባር ንወታደራዊ ወፍሪ ኸገልግል ዝዓለመ እዩ ዝብሃል ንምኪኑ ዘርእይ ኩነት፣ ከምኡ እውን እቲ ገበን

⁸⁷¹ ከምኡ እውን ተወከስ ኣብ ላዕሊ ኣብ ዓንቀፅ 12። ከምኡ እውን ተወከስ ጄኔቫ ኣካዳሚ ዓለም ለኸ ሕገ ሰብአውነትን ሰብአዊ መሰላትን። ‘ዓለም ለኸዋ ዘይኮነን ዕጥቃዊ ጎንዩ ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ’ (13 ጥሪ 2013 ዓ.ም)።
⁸⁷² ዓለም-ለኸዋ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዋ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቭ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፃት 90፣ 91።
⁸⁷³ ተወከስ ዓለም ለኸዋ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ኩነታት ኣብ ኣፍጋኒስታን፣ ፍርዲ ኣብ ይግባይ ኣገፃር ውሳኔ ኣብ ኩነታት ኢስላማዊ ሪፖብሊክ ኣፍጋኒስታን ንምምርማር ዝተውሃበ ስልጣን ኣመልኪቱ፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-02/17-138 ኦ.ኤ.4፣ 26 ለካቲት 2012 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 69-70፣ ዓለም-ለኸዋ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀደም ደጎዝላሽ፣ ዓቃብ ሕገ ምስ ኩናት ክልላትን፣ ኣይ.ቲ.-96-23 ከምኡ እውን ኣይ.ቲ.-96-23/1-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 05 ሰነ 2014 ዓ.ም ዓንቀፃት 58-60 (“ወሲኹ ዝረአዮ ድማ እቲ ቐንዲ ንገበን ኩናት ካብ ፅፍይ ዘቤታዊ ገበን ዝፈልዮ ገበን ኩናት ቦቲ ዕጥቃዊ ጎንዩ ዝተፈፀመሉ ከባቢ መልክዕ ይሕዥ እዩ ወይ ድማ ኣብኡ ፅግዕተኛ እዩ። ግድን ብትልሚ ዝተሰርሐ ወይ ድማ ብዝኾነ ዓይነት ፖሊሲ ዝተደገፈ ክኸውን የብሉን። እቲ ዕጥቃዊ ጎንዩ ናይ ግድን ጠንቂ ነቲ ምፍፃም ገበን ክኸውን የብሉን”)

ዝተፈጸመ ከም ኣካል ዕለማ ናይቲ ፈፃሚ መንግስታዊ ግዴታ ምኒኑ ዘርእይ ኩነት” ይሓቁፍ።⁸⁷⁴ ኣብዚ ፀብፃብ ዝተገልፁ መብዛሕትኦም ኣጋጣሚታት ነቲ ናይ ምትእስሳር ቅድመ ሹነት ናይ ምምለእ ተኸእልኦም ዝለዓለ እዩ፤ እዚ ዝኸውን ድማ ብተደጋጋሚ ምስቲ ኣብ ትግራይ ዘሎ ዕጥቃዊ ጎንዲ ምስ ሓደ ኣካል ብዝዘመዱ ሰባት ኣንፃር እቲ ፀላኢ ኣካል ምስ ዝዘመዱ ሰባት ዝተፈጸመ እንተኾይኑ፤ እቲ ፈፃሚ ወትሩ ተዋጋኣይ እቲ ግዳይ ድማ ዘይተዋኣጋይ እንተኾይኑ፤ ከምኡ እውን እቲ ጎንዲ ምህላው እቶም ሓደጋታት ንኸፍፀሙ ዘኸእል መሰረታዊን ዕድልን እንድሕር ኣመቻቸዩ እዩ።

ለ. ፀረ ተጋሩ ዝተፈጸሙ ገበናት ኩናት

438. ኣብ ጎንዲ ትግራይ ዓለም ለኽ ሕግታት ሰብኣውነት ተጣሒሶም እዮም ዘብል እኹል ሓፊታ ዘሎ እዩ ዝመስል፤ እዚ ድማ ውልቃዊ ተሓታትነት ከስዕቡ ዝኸእሉ ሕግታት ዝሓቆፈ ኾይኑ ከምኡ እውን ነዚ ስዒቡ ገበናት ኩናት ተፈፂሞም እዮም። ብርግፅ ብዕለት 11 መጋቢት 2015 ዓ.ም ፀሓፊ ወፃኢ ጉዳያት ሚኒስቴር ሕቡራት መንግስታት ኤሜሪካ ኣንቶኒ ጆይ ብሊንክን ዝዘርግሑ ጋዜጣዊ መግለፂ “ኣባላት ሃገራዊ ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ፣ ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ፣ [...] ከምኡ እውን ሓይልታት ኣምሓራ ኣብ እዋን እቲ ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ ዝነበረ ጎንዲ ገበናት ኩናት ከም ዝፈጸሙ ገሊፁ እዩ።”⁸⁷⁵

439. ከም ኣብነት ፍሉይ ምስትውዓል ዘድልዮ ድማ እቲ ሪፖርት ዝተገብረ ኣብ ላዕሊ ዝተገልፀ ተግባር - እንድሕር ተረጋጊፁ - ኣብ ዝኾነ ኣጋጣሚ ዓለም ለኽውደንን ኣብ ዘይኮኑ ዕጥቃዊ ጎንፅታት ተፈፃምነት ንዘለዎ ሓበራዊ ዓንቀፅ 3 ስምምዓት ጆኔቫ ዝጥሕስ፣ ከምኡ ድማ ከም ኣገዲድካ ምድፋር ዝኣመሰሉ ካልኣት ገበናት ኩናት ዘማልእ ምኒን ዕድሉ ዝለዓለ እዩ ኢልካ ከእምኑ ዝኸእሉ ምክንያታዊ መበገስታት ኣለዉ እዮም።⁸⁷⁶ እዚ ዓንቀፅ እዚ እቲ “ዝተሓተ መዐቀኒ” ተባሂሉ ዝግለፅ ኮይኑ፣ ኣብ ኩሎም ጎንፅታት ተፈፃምነት ዘለዎ “መባእታዊ ኣተሓሳስባ ሰብኣውነት” ዘንፀባርቕ እዩ።⁸⁷⁷ እዚ ኩሎም ኣብ ተፃብኣታት ንጡፍ ተሳትፎ ዘይብሎም ሰባት፣ ብሰንኪ ስንክልንኡ ክዋጋእ ዘይከኣለ እውን ሓዊሱ፣ “ኣብ ኩሉ ሹነታት ብዓሌት፣ ቀለም፣ ሃይማኖት ወይ እምነት፣ ፆታ፣ ተወላድነት ወይ ሃፍቲ፣ ወይ ካልእ ተመሳሳሊ ረጅሒ ዝተጋነነ ፍልልይ እንተይገበርካ ብሰብኣውነት ክተሓተ ከም ዘለዎም” ዝጠልብ እዩ። ብፍላይ፣ ኣብዚ ፀብፃብ እዘይ ንዘለዉ ስምዕታታት ኣገዳሲ ዝኾነ ድማ፤ ብፍሉይ ንኹሎም ዓይነታት ቅትለት ሓዊሱ ክልከላ ግህሰት ህይወትን ሰብነትን፣ ኣካል ምጉዳይ፣ ናይ ጭካነ ኣተሓሕዝ፣ ስቅያት፣ ምግሃስ ውልቃዊ ኸብርን ብፍላይ ድማ መዋረድን መሕሰርን ኣተሓሕዝ ከይፍፀሙ ዝተገበሩ ክልከላታት ዝሓቆፈ እዩ።⁸⁷⁸ ጥሕሰታት ሓበራዊ ዓንቀፅ 3 ውልቃዊ ተሓታትነት ከም ዘስዕብ ካብ ጥርጣረ ወፃኢ ኾይኑ ብስሩ እውን ገበናት ኩናት እዮም።⁸⁷⁹

⁸⁷⁴ ተወከስ ዓለም ለኽዊ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ኩነታት ኣብ ኣፍጋኒስታን፣ ፍርዲ ኣብ ይግባይ ኣንፃር ውሳኔ ኣብ ኩነታት ኢስላማዊ ሪፖብሊክ ኣፍጋኒስታን ንምምርማር ዝተውሃበ ስልጣን ኣመልኪቱ፣ ኣይ.ሲ.ሲ-02/17-138 ኣ.ኤ.4፣ 26 ለካቲት 2012 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 69፣ ኣይ.ሲ.ሲ.፣ ዓቃቢ ሕገ ምስ ንታጋንዳ፣ ፍርዲ ኣብ ናይ ኣቶ ንታጋንዳ ይግባይ ኣንፃር “ካልኣይ ውሳኔ ኣብ ናይ መከላኸሊ ፈተና ኣብ ስልጣን እቲ ቤት ፍርዲ ኣብ 6ይን 9ይን ክስታት፣”፣ ኣይ.ሲ.ሲ.-01/04-02/06-1962፣ 08 ሰነ 2009 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 68፣ ዓለም-ለኽዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ኣብ ናይ ቀይም ዩኒቨርሲቲ፣ ዓቃብ ሕገ ምስ ኩናት ኣካልኣትን፣ ኣይ.ቲ.-96-23 ከምኡ እውን ኣይ.ቲ.-96-23/1-ኤ.፣ ፍርዲ፣ 05 ሰነ 2014 ዓ.ም ዓንቀፅ 59።

⁸⁷⁵ ወፃኢ ጉዳይ ሚኒስቴር ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ፣ ገበናት ኩናት፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት፣ ከምኡ እውን ምዕራይ ዘርእ ዓሌት ኣብ ኢትዮጵያ ጋዜጣዊ መግለፂ፣ 11 መጋቢት 2015 ዓ.ም።

⁸⁷⁶ ተወከስ ኣብ ክፍልታት 5.ረ.1.ሀ), 5.ረ.2, 5.ረ.3, 5.ረ. 4, 6.ሊ.2,6.ሊ.4.።

⁸⁷⁷ ዓለም ለኽ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ወታደራዊን ሓውሲ ወታደራዊን ንጥፈታት ኣብ ውሽጥን ኣንፃርን ኒካራ፣ ፍርዲ (መሪትስ)፣ 1986፣ ዓንቀፅ 218።

⁸⁷⁸ ተወከስ ስምምዓት ጆኔቫ 1-4፣ ዓንቀፅ 3።

⁸⁷⁹ ተወከስ ንኣብነት ሕገ ዓለም ለኽ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 8(2) (ሓ)።

440. ተፈጻሚዎች ዝቅጠቡ አብዛኛውን ጊዜ ልዕል ኢሎም ዘይተገልጹ ካልአት ተግባራት እውን ገበናት ኩናት ናይ ምጥያሽ ተሽኢኦ ኣለዎም። እዚኣቶም ድማ ብፍላይ ብዛዕባ ኣካይዳ ተፃብኦታት ዝምልከቱ፣ ከምኡ እውን ሰላማዊ ህዝቢ ንህልውንኡ ብጠዕሚ ኣገደስቲ ዝኾኑ ናውቲታት ዝረኽቡሉ ሞንገዱ ክህሉዎም ከም ዝግባእ ዝድንግጉ ድንጋጋታት ዓለም ለኽ ሕገ ሰብኣውነት ዝጥሕሱ ተግባራት ዝሓቕፉ እዮም። እዚኣቶም ሕድሕዶም ሕፃናዊ ብዝበለ ትሕት ኢሎም ተዳህሲሶም ኣለዉ።

1. ኣካይዳ ተፃብኦታት

441. ኣብ ዓለም ለኻዊ ደኹን ዓለም ለኻዊ ዘይኮኑ ዕጥቃዊ ጎንፅታት ዝሰተፉ ኣካላት ተፃብኦታት ኣብ ዝገብሩሉ ግዜ ክጥቀሙሎም ዝኽእሉ መሰርሕታትን ሜላታትን ዘይተገደቡ ከም ዘይኮኑ ብሕገ ሰፊባት ዝረኽቡ ጉዳይ እዩ። ብፍላይ ድማ እቶም ኣውራ መትከላት ዓለም ለኽ ሕገ ሰብኣውነት ዝብሃሉ ፈሊኽ ምጥቃዕን ምጥቃም ተመጣጣኒ ሓይልን ናይ ምኽባር ግዴታ ኣለዎም። እዞም መትከላት እዚኣቶም ዝተቐመጡ እቲ ሰላማዊ ህዝቢ ብሓፈሻ፣ ኣብቲ ተፃብኦታታዊ ተሳትፎ ዘይብሎም ሰላማውያን፣ ከምኡ እውን ናይ ሰላማውያን ንብረታት ኣካል እቲ ምጥቃዕቲ ከይኾኑ፣ ከምኡ እውን ነቲ ፀላኢ ኣካል ንምስዓር ኣብ ዝድለዩሉ ግዜ ኽጋጥም ዝኽእል ሃንደበታዊ ጉድኣት ደረጃኡም ንምቕናስ ዕላማ ዝገበሩ እዮም። ነዞም ቀንዲ መትከላት እዚኣቶም ምጥቃስ ውልቃዊ ተሓታትነት ዘስዕብን ኢሉ እውን ገበናት ኩናት ዘጣይሽን እዩ።

442. ብፍሉይ ክረኣ ዘለዎ ባህሪ ናይቲ ዕጥቃዊ ጎንዲ ብዘደገድስ፣⁸⁸⁰ ኮነ ተባሂሉ ኣብ ተፃብኦታት ቀጥታ ተሳትፎ ንዘይብሎም ሰላማውያን ዝቐንዕ መጥቃዕቲ፣ ወይ ብሓፈሻ ኣብ ልዕሊ ሰላማዊ ህዝቢ ዝግበር፣⁸⁸¹ ወይ ኣንፃር ወታደራዊ ዕላማ ዘይኮኑ ንብረታት ሰላማውያን ዝግበር መጥቃዕቲ (“ዘይሕጋዊ መጥቃዕቲታት” ዝብሃል) ገበን ኩናት እዩ።⁸⁸² ከምኡ እውን፣ ብተመሳሳሊ ኣንፃር ወታደራዊ ዓላማ ዝተፈፀመ መጥቃዕቲ እንተኾነ እውን ካብቲ መጥቃዕቲ ኽርከብ ተሓሲቡ ካብ ዝነበረ ጭቡጥን ቀጥታውን ሓፈሻዊ ወታደራዊ ረብሓ ዝዘደ ኣብ ሰላማውያን ሰባት ወይ ናይ ሰላማውያን ንብረታት ተወሳኺ ሓደጋ ከብፅሕ ዝኽእል ምኃኑ እናተፈልጠ ኮነ ተባሂሉ እንተተፈጸመ (እዚ “ዘይመጣጠን መጥቃዕቲ” ዝብሃል) ገበን ኩናት እዩ።⁸⁸³

443. ከም ዘይሕጋዊ መጥቃዕቲታት ወይ ዘይመጣጠን መጥቃዕቲታት ክቐፀሩ ተሽኢኦ ዘለዎም ተግባራት ዝምልከቱ መጠን ሰፍሕቲ ፀብፃባት ኣለዉ። ከምዚኣም ዓይነት ተግባራት ግን ብልዑል ጥንቃቕ እዮም

⁸⁸⁰ ሕገ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን ንበይኑ ዝዓይነቱ እዩ፣ ምኽንያቱ ኣብ ሞንገሥ ዓለም ለኻውን ዓለም ለኻዊ ዘይኮኑን ዕጥቃዊ ጎንፅታት ኣብ ኣካይዳ ተፃብኦታት ኣመልኪቱ ማዕረ ክረኣዩ ከም ዘይብሎም ዝገልፁ ድንጋጋታት ኣተሓታቲዩ እዩ፣ ኣነፃፅሩ ንኣብነቶ፣ ዓንቀፃት 8(2) (ለ)፣ 8(2) (ረ)። እዚ ግን ንልምዳዊ ዓለም ለኻዊ ሕገ ዝጎሲ ኣይኮነን፣ ተወኪሎ ዓንቀፃ 10፣ ዓለም ለኻዊ ልምዳዊ ሕገ ነቶም “ዘይሕጋዊ” መጥቃዕቲን “ዘይተመጣጠኒ” መጥቃዕቲን ዝብሃሉ ኣብ ክልቲኦም ዓለም ለኻውን ዓለም ለኻዊ ዘይኮኑን ዕጥቃዊ ጎንፅታት ማዕረ ማዕረ እዩ ዝኸልከሎም፣ ተወኪሎ ንኣብነቶ [ንፍሉይ ጉዳይ ዝቐመ ሞኒን ሕገ]።

⁸⁸¹ ተወኪሎ ንኣብነቶ ሕገ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፃት 8(2) (ለ) (1)፣ 8 (2) (ረ) (1)።

⁸⁸² ተወኪሎ ንኣብነት ሕገ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፃት 8 (2) (ለ) (2)። ሓደ ንብረት ወታደራዊ ዓላማ ከኸውን ይኸእል እዩ፣ እዚ ድማ እንድሕር ካብ ባህሪኡ፣ ካብ ዝርከበሉ ቦታ፣ ካብ ዕላምኡ ወይ ካብ ኣጠቓቕምኡ ተራእዩ ንወታደራዊ ስጉምቲ ውፅኢታዊ ኣበርክቶ ዘለዎ እንተኾይኑ እኣዎ ድማ ናይዚ ንብረት ብኸፈል ወይ ሙሉእ ብሙሉእ ምዕናው ኣብቲ ግዜ ብዝነበሩ ገዛእቲ ኩነታት ፍሉጥ ወታደራዊ ረብሓ ዝህብ እንተኾይኑ እዩ፣ ተወሳኺ ስምምዕ 1 ንስምምዕ ፳፻፲ 1977 ዓንቀፃ 52(2)፣ ዓለም ለኻ ማሕበር ቀይሕ መስቀል (ኣይ.ሲ.ኣር.ሲ) ዓለም ለኻዊ ልምዳዊ ሕገ ሰብኣውነት ደንቢ 8። ውሱናት ናይ ሰላማውያን ንብረታት ዝብሃሉ-ከም ሆስፒታላት ዝበሉ- ካብ ዝተመሓየሹ ሓልዋ ተጠቀምቲ ክኾኑ ይኸእሉ እዮም፣ እዚ ዝኸውን ድማ እቶም ኣብ ጎንደ ዘለዉ ኣካላት ኣቲ ኹነታት ንተወሰኽቲ ጥብቂ ዝኾኑ ቁጡብነታት እንተተገዚኡም እዩ፣ እዚ እንተሃልዩ ከም ወታደራዊ ዓላማ ክሕሰቡ ይኸእሉ እዮም። ተወኪሎ ንኣብነት ስምምዕ ፳፻፲ 4 ዓንቀፃ 19 (ኣብ ዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንደ ናይ ሰላማውያን ሆስፒታላት ንፀላኢ ሓደገኛ ዝኾነ ተግባር ንምፍፃም ኣብ ጥቕሚ ዘይውሰሱ እንተኾይኖም ካብ መጥቃዕቲ ሙሉእ ብሙሉእ ናፃ እዮም፣ ኣብ ጥቕሚ ውዒሎም እንተኾይኖም ግን ንፀር ዝኾነ መጠንቀቕታ ነቲ ተፃራሪ ኣካል ክወሃቦ ኣለዎ፣ ዕላማ ናይቲ መጠንቀቕታ ድማ ዝኾነ ዓይነት ወታደራዊ መጥቃዕቲ እንተይተኸፍተ ከምዚኣም ዓይነት ተግባራት ምእንቲ ኸቋረፁ እዩ፣ ከምኡ እውን ተወኪሎ ተወሳኺ ስምምዕ 2 ንስምምዕ ፳፻፲ 1977 ዓንቀፃ 11።

⁸⁸³ ተወኪሎ ንኣብነቶ ሕገ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፃት 8(2) (ለ) (i)፣ 8 (2) (ለ) (iv)።

ክረአዩ ዘሎዎም፣ ምክንያቱ ናይቲ ፈፃሚ ሓሳብን ፍልጠትን ክፍለጥ ዝከኣል ካብቲ ብጭቡጥ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ሰባትን ናይ ሰላማውያን ንብረትን ዝበፀሐ ጉድኣት እንተይኮነ ካብ ባህሪ ናይቶም ከምዚኣም ዓይነት ገበየት ተበጊስካ እዩ። ብፍሉይ ድማ፣ ቤት ፍርዲ ኣብ ሰላማውያን ሰባትን ኣብ ንብረት ሰላማውያንን ንዝበፀሐ ዝኾነ ዓይነት መጥቃዕቲ ካብ ምክንያታዊ ጥርጣረ ንላዕሊ ከረጋግፅ እንድሕር ደልዩ ካልኣት ነቲ ጉድኣት ከስዕቡ ዝክእሉ ተዛመድቲ ተደረብቲ ምክንያታት ክግልፍ ኣለዎ። ንኣብነት እቲ መጥቃዕቲ ኣብ ሕጋዊ ወታደራዊ ዒላማ ዝተገብረ ክኾውን ይክእል፣ ወይ እቲ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ሰባት ዝወረደ መጥቃዕቲ ሃንደበታዊ፣ ወይ ኣብቲ ኸባቢ ኣብ ዝነበረ ካልእ ወታደራዊ ዕላማ ብዝተወሰደ መጥቃዕቲ ዘሰዓበ ተመጣጣኒ ተወሳኺ ጉድኣት ክኾውን ይክእል ዝብሉ። እቲ ፈፃምን እቲ ግዳይን ኣብ ምሒር ቅርበት እንተይኣ ሃልዮም እቶም ናይ ምድራብ ተክእሎታት ናይ ምህላው ዕድሎም ዝተሓተኹይኑ፣ እቲ ርሕቕት እንትውስኽ እቶም ኣገደስቲ መርኣያታት እውን ከበድቲ እናኾኑ እዮም ዝኾዱ።

444. እዚ ማለት ግን ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ዝበፀሐ ጉድኣታት ዝምልከቱ ፀብፃባት- ብፍላይ ብጣዕሚ ብዙሓትን መጠነ-ሰፋሕትን እንተኾይኖም- ሸለል ክበሃሉ ኣለዎም ማለት ኣይኮነን። ብኣንፃር እኳ ደኣ ከምዚኣም ዓይነት ፀብፃባት ስሉጥን ውፅኢታውን ምፅራይ ክግበር ዝዕድሙ እዮም። ብተወሳኺ ዓለም ለኽ ሕጊ ሰብኣውነት ኣብ ዕጥቃዊ ጎንዲ ንዘለዉ ኣካላት መጥቃዕቲ ኣብ ዝፍፀሙሉ ግዜ ጥንቃቄታት ክገብሩ ፍሉይ ሓላፍነታት ኣቐሚጥሎም እዩ፤ ናይዚ ዕላማ ድማ ኣብ ሰላማውያን ህዝብታት ክበፀሕ ዝክእል ጉድኣት ንምውጋድ እዩ⁸⁸⁴ - ነዘም ሓላፍነታት እዚኣቶም ምጥሓስ ንባዕሉ ገበን ኩናት እኳ እንተዘይኮነ ናይ መንግስቲ ተሓታትነት ግን ከስዕብ ይክእል እዩ።

445. ንኣካይዳ ተፃብኣታት ዝምልከቱ ዓለም ለኽ ሕግታት ሰብኣውነት ከም ዝተጣሕሱ ዘመላኽቱ፣ እንተወሓደ ድማ ስሉጥን ውፅኢታውን ምፅራይ ዝጠልቡ ፍሉይት ፀብፃባት ነዘም ቀዲሎም ዘለዉ ዝሓቕፉ እዮም፡-

ሀ. ብዕለት 30 ጥቅምትን 01 ሕዳርን 2013 ዓ.ም ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ ኣብ ሑመራ ኣብ ምዕራብ ትግራይ ኣብ ሰላማውያን ተጋሩን ኣብ ናይ ሰላማውያን ንብረታትን ኣብ መንበሪ ቦታታት ብዘይ ፍልልይ ዝገበሮ ደብዳቤ ከቢድ ብረት፣ ቆልዑ እውን ሓዊሱ ኣስታት 200 ዝኾኑ ዘቕሰሉ፣ ብውሕዱ 46 ሰላማውያን ዝቐተሉ፤ ከምኡ እውን ገዛውትን ትካላት ንግድን ዘዕነዉ እዩ።⁸⁸⁵ ብመሰረት ናይቲ ኸባቢ (ተጋሩ) ምልሻ ብዕለት 30 ጥቅምቲ ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ ኣብ ሑመራ ኣይነበሩን፣ እቶም ዝነበሩ ምልሻ ጥራሕ ኾይኖም ንሳቶም እውን ዝሓዘዎ ቦታ ኸይለቁ ምእንቲ ናብ ኤርትራ ናይ ተኹሲ ግብረ መልሲ ካብ ምሃብ ዝተቐጠቡ እዮም።⁸⁸⁶ ናይ ሰላማውያን ንብረታት ዝተወቐዑ፡- ቤት ትምህርቲ፣ ኣፍሪካ/ዓይጋ ሆቴል (ኣብ ቀበሌ 02)፣ መካብብያ መስጊድ (ቀበሌ 01)፣ ኣብ ጥቓ እንዳ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ዝርከቡ ህንፃታት (ቀበሌ 02)፣ መኻዚኖታት፣ ከምኡ እውን ሓፈሻዊ ሆስፒታል ሑመራ ዝሓቕፉ እዮም። ይኹን እምበር ወታደራዊ ንብረታት ነይሮም እዮም ተወቕፆም እውን እዮም፣ እዚ ድማ ሕጋዊ ወታደራዊ ዒላማ ዘማልእ እዩ። እቲ ሆስፒታል ወታደራዊ ዒላማ ዝተገብረ ምዃኑ ዝተረኸበ መርትዖ ዩሊን፣ ምክንያቱ ሰራሕተኛታት እቲ

⁸⁸⁴ ተወካዥ ኣብነት ተወሳኺ ስምምዕ 1 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977፣ ዓንቀፅ 57።
⁸⁸⁵ ሂደት ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁸⁶ ሂደት ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።

ሆስፒታል ንድህነቶም ክብሉ ወዲአም ከይዶም እዮም፤ እዚ ድማ ኣብቲ ሆስፒታል ከም ሰላማውያን ከይኖም ይሰርሱ ከም ዝነበሩ ዘርእይ እዩ።⁸⁸⁷

ለ. ብዕለት 08 ሕዳር ሸረ ብሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ ኸትድደብ እንተላ ብውሕዱ 10 ሰላማውያን ተቐቲሎም ከምኡ እውን ናይ ሰላማውያን ኢንዱስትሪልያዊ መሰረተ ልምዓት ጉድኣት በደብዳቤ እዩ። ናይቲ ኸባቢ ነበርቲ ከም ዝበልዎ ፍሉይ ሓይሊ ትግራይን ምልሻን ቅድሚ እቲ ደብዳቤ እዮም ነታ ኸተማ ገዲፎማ ዝወፀኡ።⁸⁸⁸ ፀሊም ትኪ ኣብ ሸረ ካብ ዝርከብ ሓይ መኻዚኖ እንዳበኸኸ ንሰማይ ይዳርግ ከም ዝነበረ ካብ ሰተላይት ምስሊ ተራእዩ እዩ።⁸⁸⁹ ካብቶም ናይ ሰላማውያን ንብረታት ከይኖም ዝተወቐዑ ገሊኦም እቲ ዝኾነ ዓይነት ፍሉይ ሓይሊ ወይ ዕጥቂ ከም ዘዋዕቐ ዝዝረበሉ እንዳ ኣቡነ ኣረጋዊ ቤተ ክርስቲያን (ኣብ ቀበሌ 03)፤ “ሆቴል ደጀና፣ ሆቴል ገባር ሸረ፣ መባእታዊ ቤት ትምህርቲ ሸረ፣ ህንፃ ቤት ማዘጋጃ፣ ብዙሓት ደብርታት (ፉቓት) ዘለውዎ ኣፓርትመንት ህንፃ፣ ኣብ ጥቓ ሆስፒታል ዝርከቡ መንበሪ ኸባቢታት ከምኡ እውን ካብ ሓመራን ካልኣት ከባቢታት ምዕራብ ትግራይን ዝተመዘበሉ ነበርቲ ዝፀንሕሉ ዝነበሩ ዩኒቨርሲቲ ሸረ ቀፀሪ ሕርሻ ዝሓወሰ እዩ”።⁸⁹⁰

ሐ. ብዕለት 19 ሕዳር 2013 ዓ.ም መቐለ ንምጥቃዕ ሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ ገፊሕ ኸብብታት እታ ኸተማ ብርእዮ ደብዳቤ እዩ፤ እዚ ድማ ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ ኣንሳሒቦም ምኽኒኖም ኣብ ዝተፈልጡሉ ግዜ ዝተገብረ እዩ።⁸⁹¹ እዞም መጥቃዕታት ፍሉይ ዝኾነ ወታደራዊ ዕላማ ንምርካብ ዝተገብሩ እዮም ኢሎም መሰኸኽር ኣይኣምኑን።⁸⁹² ኣርባዕተ ህፃውንቲ ዝርከብዎም ብውሕዱ 27 ሰላማውያን ተቐቲሎም እዮም፤ ልዕሊ 100 ሰላማውያን ድማ ቐሊሎም እዮም።⁸⁹³ ሓይ በዓል ሙያ ፓቶሎጂ ፎረንሲክ ከም ዘረጋገፀ እቶም ንሂዩማን ራይትስ ዎቕ ዝተውሃብዎ ምስልታት ዘርእይዎ ካብ ደብዳቤ ከቢድ ብረት ዝነጠሩ ስባራት ከጋጥሙ ምስ ዝኸእሉ መቐሰልታት ዝመሰሰል እዩ። ዓለም ለኽ ማሕበር ቀይሕ መስቀል ነቶም ግዳያት ርእዩ ከም ዘረጋገፀ እቶም 80 ሚኒስትራት ዝኾኑ ሕሙማት ምስ ስምባይ ዝተሓሓዘ ጉድኣታት ኣለዎም።⁸⁹⁴ ዝተደብደቡ ኸባቢታት ዓይደርን ቀበሌ 15ን እዮም። ንብረት ሰላማውያን ከይኖም ዝተወቐዑ ድማ ኣብ ጥቓ ሓምዘ መስጊድ ዝርከብ ቀፀሪ መንበሪ፣ ዕዳጋ በጊዕ፣ መባእታዊ ቤት ትምህርቲ 23 ለካቲት (ኣብዚ ኣርባዕተ ኣባላት ስድራ ተቐቲሎም እዮም፣ ካብዚኣቶም ክልተ ኣጓላት ዕድሚኣን ጓል 4ን 13ን ዓመት ኣለዋ)፤ ሪፈራል ሆስፒታል ዓይደርን ኣብ ጥቐኡ ዝርከቡ መንበሪ ናይ ዶካትራትን ዝሓወሰ እዩ።⁸⁹⁵ ድሕሪ ኸልተ መዓልቲ ቀዳማይ

⁸⁸⁷ ጎይትኣም መካነን ገብረዋህድ፣ ንሞት ዝተሓረደ፣ ፅንተት ትግራይ፣ ዳገታ ውፃኢ መዓት (2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 33።
⁸⁸⁸ ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁸⁹ ብክርስቲያን ትሪብሩኒ ዝተለጠፈ ትዊተር (15 ሕዳር 2013 ዓ.ም)።
⁸⁹⁰ ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁹¹ ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁹² ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁹³ ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)። ተወስነ ከምኡ እውን ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽነር ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ከሰመኢ)፣ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽነር ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ክ.ሰ.ሙ.ወ.ሕ.ሙ) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈፃሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም ለኽ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊ-ነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ገፅ 2 (29 ሰላማውያን ብደብዳቤ ሃገራዊ ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ ዝተቐትሉ ምኽኒኖም ዘመልከት)።
⁸⁹⁴ ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁹⁵ ሂዩማን ራይትስ ዎቕ፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።

ሚኒስቴር ናብ ቤት ምክሪ ቆሪቡ ኣብ ዘስምዖ ዘረባ ኣብቲ ወርሒ ንሱ ኣብ ትግራይ ኣበ ዝተብረ ወታደራዊ ስርሒት ሰላማዊ ዝብሃል ሰብ ከም ዘይተቐትለ ገሊፁ እዩ።⁸⁹⁶

ሙ. ብዕለት 29 ታህሳስ 2014 ዓ.ም ኣብ ደደቢት ኣብ ዝርከብ ቀፅሪ ቤት ትምህርቲ ከም መዕቕቢ ውሽጣዊ ተመዘበልቲ⁸⁹⁷ ኹይኑ ዘገልግል ዝነበረ ብሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ ብዝበፀሐ መጥቃዕቲ ድሮን፣ ዝኾነ ወታደራዊ ሰላማ ኣብ ዘይነበረሉ፣ ብውሕዱ 57 ሰላማውያን እንትቐተሉ ካልኣት ልዕሊ 42 ድማ ጉድኣት በዒሎም እዩ።⁸⁹⁸

ረ. ብዕለት 15 ሰነ 2013 ዓ.ም ካብ መቐለ ንምዕራብ ገፅ ኣብ 15 ማይል ርሕቕት ዝርከብ ቶጎጋ ኣብ ዝተብሃለ ቦታ ብዙሕ ሰብ ኣብ ዘለዎ ዕዳጋ ብደብዳብ ኣዩር ብውሕዱ 80 ሰላማውያን ሰባት ከም ዝተቐትሉ ተፀብዒቡ እዩ።⁸⁹⁹ ህፃውንቲ ዝርከቡዎም ካልኣት ኣርብዓን ሰለስተን ድማ ቐሲሎም እዮም። እቲ ነታጉ ኣብ ከባቢ ፍርቂ መዓልቲ ኣብ ሞንጎ እንዳ ምግብታትን ሹቓትን ክዓልብ እንተሎ ሓንቲ ውፃእ መዓት ኣብ ንእሽተይ ድንኳና ኹይና ኣቐሑት ትሸይጥ ነይራ።⁹⁰⁰ እቲ መጥቃዕቲ ምስ ተፈፀመ ንእለት ወታደራት መንግስቲ ኣምቡላንሳት ናብቲ ዕዳጋ ከይኸዳ ኸልከሉ፤ እዚ ማለት ብዕለት 15 ሸሞንተ ሰባት ጥራሕ እዮም ናብ ሕክምና ክበፀሑ ዝኸኣሉ፤ ብጠቕላላ 33 ሰባት እዮም ኣብ ዓይደር ሆስፒታል ሕክምና ረኺቦም።⁹⁰¹ ነዚ ስዒቡ ድማ “ተቐለስቲ ተጋሩ” ብዕለት 16 ሰነ ኣንፃር መንግስቲ መጥቃዕቲ ፈፂሞም ናይ ሓይሊ ኣዩር ኢትዮጵያ ናይ መጓዓዛዚት ነፋሪት ንመቐለ ምስ ተፀግዐት ተኩሶም ኣውዲቐማ እዮም።⁹⁰²

ሰ. ኣብ ወርሒ ሰነ ኣብ ሰሜናዊ ምዕራብን ማእኸላይን ትግራይ ምንቅስቓሳት ሰራዊት ከም ዝነበረ ውድብ ሕቡራት መንግስታት እውን ፀብዒቡ እዩ።⁹⁰³ ኣሶስዮትድ ፕረስ ዝጠቐሰ ሓንቲ ነባሪት ከም ዝበለፀ ካብ መቐለ ንኣንፈት ሰሜን ኣብ እትርከብ ኣብ ማእኸል ከተማ ዓዲ ግራት ፊደራል ፖሊስ ሰባት ክወቅዕ ተራእዩ እዩ፤ እዚ ዝተገብረ ድሕሪ ሓይልታት ኢትዮጵያን ኤርትራን ካብ “ዓመፀቲ ትግራይ” ኣሕዲጎም ንኸተማ ዓዲ ግራት ዳግማይ ምስ ተቐፃፀርዎ እዩ።⁹⁰⁴

⁸⁹⁶ ሂደታዊ ርዕይትስ ዎቶ፣ ኢትዮጵያ፡ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁸⁹⁷ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ፀብዒብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./51/46፣ ገፅ 8።
⁸⁹⁸ ሂደታዊ ርዕይትስ ዎቶ፣ ኢትዮጵያ፡ ደብዳቤ ኣዩር ኣብ መዕቕቢ ተመዘበልቲ ገበን ኩናት ይመስል (15 መጋቢት 2014 ዓ.ም)።
⁸⁹⁹ ሳይሞን ማርክስን ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ኣብ ዝተገብረ ደብዳቤ ኣዩር ብዙሓት ከም ዝተቐትሉ ሰበ ስልጣናት ገለጸም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 16 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁹⁰⁰ ሳይሞን ማርክስን ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ኣብ ዝተገብረ ደብዳቤ ኣዩር ብዙሓት ከም ዝተቐትሉ ሰበ ስልጣናት ገለጸም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 16 ሰነ 2013 ዓ.ም)። ተወስኪ ከምኡ እውን ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፡ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርክበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 219።
⁹⁰¹ ሳይሞን ማርክስን ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ኣብ ዝተገብረ ደብዳቤ ኣዩር ብዙሓት ከም ዝተቐትሉ ሰበ ስልጣናት ገለጸም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 16 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁹⁰² ሳይሞን ማርክስን ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ኣብ ዝተገብረ ደብዳቤ ኣዩር ብዙሓት ከም ዝተቐትሉ ሰበ ስልጣናት ገለጸም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 16 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁹⁰³ ሳይሞን ማርክስን ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ኣብ ዝተገብረ ደብዳቤ ኣዩር ብዙሓት ከም ዝተቐትሉ ሰበ ስልጣናት ገለጸም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 16 ሰነ 2013 ዓ.ም)።
⁹⁰⁴ ሳይሞን ማርክስን ኣብዲ ለጢፍ ዳሂርን፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዕዳጋ ኣብ ዝተገብረ ደብዳቤ ኣዩር ብዙሓት ከም ዝተቐትሉ ሰበ ስልጣናት ገለጸም” (ኒው ዮርክ ታይምስ፣ 16 ሰነ 2013 ዓ.ም)።

ሸ. ብዕለት 20 ነሃሰ 2014 ዓ.ም መንግስቲ ኢትዮጵያ ፈጻሚዎ እዩ ዝገባሉ መጥቃዕቲ ኣዩር ኣብ መቐለ ረስ ኪድስ ፓራዳይዝ መዋእለ ህፃናት ወቕቶ እዩ።⁹⁰⁵ ካብቶም ናብ ዓይደር ሪፈራል ሆስፒታል እትው ክብሉ ዝሞቱ ኣርባዕተ ሰባት እቶም ክልተ ህፃውንቲ እዮም።⁹⁰⁶ ብጠቕላላ ሸውዓተ ሰላማውያን ዝተቐትሉ ኹይኖም ካብዚኣቶም እቶም ሓሙሽተ ሸሞም ክፍለጡ ዝኸእሉ እዮም።⁹⁰⁷ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኸም ዝብሎ ግን ህወሓት ብምምስሳል ዝተሰርሑ ናይ ሓሶት ፊሳታት ናብ ሰላማውያን ዝነብሩሉ ኸባብታት ይድርቢ እዩ እምበር፤ ሓይሊ ኣዩራ ወታደራዊ ናቕጣታት ጥራሕ እዩ ዒላማ ዝገብር።⁹⁰⁸ ይኹን ደኣ እምበር ናብ ትግራይ ናይ ምእታው ዕድል ዝረኸቡ ጋዜጠኛታት ተዋጋእቲ ሚግ ጀታት ኣብ መዋእለ ህፃናትን ኣብ ጥቕኡ ኣብ ዝርከብ መንበሪ ገዛን ሰለስተ ነታጉታት ከም ዝደርበዩ መርትዖ ረኺቦም እዮም።⁹⁰⁹ ብ“ኣንላይን ቪድዮ” ዝተርኣዩ ድማ ፊሳታት ሰባት ኣብቲ ቦታ ተሰጢሑምን ከምኡ እዮን ስባራት ናይቶም ነታጉታት ክሰብ ወርሒ ጥሪ 2015 ዓ.ም ይረኣዩ ከም ዝነበሩን እዩ።⁹¹⁰ ቤት ምኽሪ ፀጥታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ከም ዝገመቶ እቲ ነታጉ ኣፋብ-100 ኮይኑ፣ ፍሉይ ሳዕቤን ዘርእዮ ድማ ከምቲ ኣብቲ መዋእለ ህፃናት ዝተረኸበ እዩ። ኣብቶም ስባራት ናይቲ ነታጉ “ቶናት” ከምኡ ድማ “ነስት” ዝብሉ ፊደላት ተራእዮም እዮም፤ ምናልባት እውን “ሰፈር መንተጉ” ማለት ክኸውን ይኸእል ኣዩ። ብሳተላይት ምስሊ ከም ዝተርኣዩ ድማ ቅድምን ድሕርን እቲ ኣብ መዋእለ ህፃናት ዝተገብረ መጥቃዕቲ ኣረኣኢኻ ወታደራዊ ተዋጋእቲ ጀታት ኢትዮጵያ ኣብ ባህርዳር መዕርፎ ነፈርቲ ኣቀማምጥኡን ክቕይራ ተራእዮን እዮን፤ ካብዚ ግንዛብ ክወሰድ ዝከኣል ድማ እቲ መጥቃዕቲ ብሓይልታት ፌደራል ከም ዝተፈፀመ እዩ፣ ምኽንያቱ ድማ ህወሓት ተዋጋእቲ ጀታት ስለ ዘይብሉ እዩ።⁹¹¹

446. ሂደማን ራይትስ ዎች ከም ዘፀንዖ ኣብ መቐለ፣ ሑመራን ሸረን ኣብ ዝተገብሩ መጥቃዕታት ከቢድ ብረት ብጠቕላላ 83 ሰላማውያን ተቐትሎም እዮም። ሂደማን ራይትስ ዎች 37 መሰኻኽር እቲ መጥቃዕቲ፣ ምስዚ ወሲኹ እውን ብዙሓት ሰብ ሙያ ፎረንሲክ፣ ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰራሕተኛታት ረድኤትን ጋዜጠኛታትን ቃለ መሕትት ገይሩ እዩ፤ ከምኡ እውን ሳተላይት ምስልን ካልኣት ዝረኣዩ መርትዖታትን መርሚሩ እዩ።⁹¹² ብመሰረት ሂደማን ራይትስ ዎች እቶም መጥቃዕታት ድሕሪ ፍሉይ ሓይልታት ትግራይ ካብቶም ከተማታት ምልቃቕም ብዝተዋደደ መንገዲ ዝግበሩ እዮም፤ ኣብ ሑመራ ዝነበሩ ናይቲ ኸባቢ ምልሻታት ከተምኦም ከድሕኑ ብዝኸእልሉ ኣብ “ዘድምዕ ብርኪ ኣይነበሩን”⁹¹³ ዕላማታት ናይቶም መጥቃዕታት ኣብ ክንዲ ንፁር ወታደራዊ ሸቶ ዒላማ ዝገብሩ ብሓፈሽኡ ኣብ በዝሒ ህዝቢ ዝርከቡም

⁹⁰⁵ በርንድ ዶረስን ቤን ሀዩቤልን፣ “ዳስ ስተርባን ደር ኣንደረን፣ ክሪግ ኢን ትግራይ” [ሞት ካልኣት፣ ኩናት ኣብ ትግራይ] (ሱዲሽ ዚተንግ፣ 02 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።
⁹⁰⁶ ራኢል ኣምቡርን ራሽል ቻሶንን፣ “መጥቃዕቲ ኣዩር ኣብ መዋእለ ህፃናትን ምውዳእ እቲ ተኣኳሪ ሰለም ኣብ ኢትዮጵያን” (ዎሺንግተን ፖስት፣ 28 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)፣ ፍራንስ 24፣ “ውግእ ከም ብሓድሽ ኣብ ዝተቐረጸሉ መጥቃዕቲ ኣዩር ንርእስ ኸተማ ክልል ትግራይ ኢትዮጵያ ወቕቶ” (ፍራንስ 24፣ 20 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)፤ ዩትዩብ ቪድዮ ንብረት ሰላማውያን ብመጥቃዕቲ ኣዩር ኣብ መቐለ ዓንዩ፣ ሄንሪ ዊልኪንስ፣ “መንግስቲ ኢትዮጵያ መጥቃዕቲ ኣዩር ኣብ ርእስ ኸተማ ትግራይ መቐለ ኸፊቱ” (ሬድዮ ድምጺ ሳሚሪኮ፣ 20 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)፣ ኣልጃዚራ፣ “ኣብ ትግራይ ኣብ መዋእለ ህፃናት ዝተገብረ ምሕረት ዘይብሉ ደብዳቤ ኣዩር ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣወጊዘዎ” (ኣልጃዚራ፣ 21 ነሓሰ 2014 ዓ.ም)።
⁹⁰⁷ በርንድ ዶረስን ቤን ሀዩቤልን፣ “ዳስ ስተርባን ደር ኣንደረን፣ ክሪግ ኢን ትግራይ” [ሞት ካልኣት፣ ኩናት ኣብ ትግራይ] (ሱዲሽ ዚተንግ፣ 02 ጥሪ 2015 ዓ.ም)፤ ኢትዮጵያ፣ ኹናት ትግራይ፣ ዳታቤዝ፣ ፍፃሞ 101037።
⁹⁰⁸ ሮይተርስ፣ “መጥቃዕቲ ኣዩር ኣብ መፃወቲ ሜዳ ኣብ ኢትዮጵያ ክልል ትግራይ 7 ቐትሉ - ሆስፒታል” (ሮይተርስ፣ 21 ነሃሰ 2014 ዓ.ም)።
⁹⁰⁹ ትዊት ብቲክጂርናሊስቶ፣ 03 ጥሪ 2015 ዓ.ም።
⁹¹⁰ በርንድ ዶረስን ቤን ሀዩቤልን፣ “ዳስ ስተርባን ደር ኣንደረን፣ ክሪግ ኢን ትግራይ” [ሞት ካልኣት፣ ኩናት ኣብ ትግራይ] (ሱዲሽ ዚተንግ፣ 02 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።
⁹¹¹ በርንድ ዶረስን ቤን ሀዩቤልን፣ “ዳስ ስተርባን ደር ኣንደረን፣ ክሪግ ኢን ትግራይ” [ሞት ካልኣት፣ ኩናት ኣብ ትግራይ] (ሱዲሽ ዚተንግ፣ 02 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።
⁹¹² ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁹¹³ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።

በታታት ዝግበሩ ዝነበሩ እዮም።⁹¹⁴ እዚ ምውዳድ እዚ ሂደት ራይትስ ዎች ካብ ራውዲንን ኣክሱምን ምስ 13 ውፃእ መዓት ዝኾኑ ቃለ መሕትት ኣካይዱ ዘረጋገፉ እዮ።⁹¹⁵

2. ጥሜት ከም ገበን ኩናት

447. ብመሰረት ዓለም ለኻዊ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ዘጠየሽ ሕጊ ሮም - ኣብዚ መዳይ እዚ ከም ነፀብራቕ ልምዳዊ ዓለም ለኻዊ ሕጊ እውን ክረኣ ዝኽእል⁹¹⁶ - “ኣብ ዓለም ለኻውያን ኮነ ዓለም ለኻውያን ዘይኮኑን ዕጥቃዊ ጎንፅታት ሰላማውያን ሰባት ብሂወት ንኽነብሩ ወሰንቲ ዝኾኑ ናውቲ ብምኽልክል ንዓፀባ ናይ ምቅላዕ ተግባር ኮነ ኢልካ ከም መሰርሒ ኹናት ምጥቃም ገበን ኩናት እዩ።”⁹¹⁷ እዚ ድማ “ኣብ ስምምዓት ጀኔቫ ከም ዝተደንገገ ቀረባት ረድኤት ኮነ ኢልካ ምትዕንቓፍ” ዝሓውስ እዩ።

448. እዚ ገበን ኩናት እዚ ብዝኾነ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ወይ መጋባእያ ናይ ክሲ ዛዕባ ኾይኑ ኣይፈልጥን፣ ዋላ እውን ኣብ ዘቤታዊ ሕጊ ሓንቲ ሃገር ተመሳሳሊ ኸሲ ዝተመስረተ ንምኳኑ ዝፍለጥ ነገር የለን። ሓደ ሓድሽ ምዕባላ ኣብ ወርሒ ግንቦት 2016 ዓ.ም ዓቃብ ሕጊ ዓለም ለኻዊ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ነዚ ገበን እዚ ናይ መእሰሪ ትእዛዝ ክወሃብ ኣመልኪቱ እዩ።⁹¹⁸ ይኹን እምበር እቶም ባእታታት ገበናት ዓለም ለኻዊ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ነዚ ገበን እዚ ፍሉይ ዝብሃሉ ባእታታት ምቕው ዝኾነ መግለጻዊ እዮም ኣቐሚጦምሉ፡- (1) እቲ ፈፃሚ ነቶም ሰላማውያን ንመነባብርኦም የዐርዮም ኣገደስቲ ዝኾኑ ናውትታት ምኽልክል፤ ከምኡ እውን (2) እቲ ፈፃሚ ሰላማውያን ምጥማይ ከም መሰርሒ ኩናት እንተሓሲብዎ።⁹¹⁹

i. ንምንባር ኣዐርዮም ኣድለይቲ ዝኾነ ናውትታት ንሰላማውያን ምኽልክል

449. ንዕላማ ዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንጻ ክብሃል ሰላማውያን ሰባት ማለት ናይ ተዋጋእነት ደረጃ ካብ ዝምስርቱ ኣብ ዝተፈላለዩ ምድባት ካብ ዘለዉ እቶም ነዚ ዘየማልኡ ሰባት ተባሂሎም እዮም ብኣኡታ ተገላጾም ዘለዉ።⁹²⁰ ዓለም ለኻዊ ዘይኮነ ዕጥቃዊ ጎንጻ ብኸምዚ ዓይነት መንገዲ ኣብ ደረጃ ዝተመስረተ ፍልልይ ዘይገብር ኮይኑ ነዚ ናይ ሕጂ ዕላማ ክበሃል ግን ሰላማውያን ዝብሃሉ ብውሕዱ ኣብ ተፃብኦታት ቀጥታዊ ተሳትፎ ዘይብሎም ኩሎም ሰባት ዝሓወሰ ክብሃል ይከኣል እዩ።

⁹¹⁴ ሂደት ራይትስ ዎች፣ *ኢትዮጵያ፡ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ* (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁹¹⁵ ሂደት ራይትስ ዎች፣ *ኢትዮጵያ፡ ደብዳቤ ከተማታት ትግራይ* (04 ለካቲት 2013 ዓ.ም)።
⁹¹⁶ ንኣብነት ዓለም ለኻ ሕጊ ሰብአውነት ኣብ ዓለም ለኻዊ ይኹን ዓለም ለኻዊ ኣብ ዘይኮኑ ዕጥቃዊ ጎንፅታት ከምዚ ኣቶም ዓይነት ተግባራት ይኸልክል እዩ፡ ተወስኦ ተወሳኺ ስምምዕ 1 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977 ዓንቀፅ 54፤ ተወሳኺ ስምምዕ 2 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977 ዓንቀፅ 14፤ ዓለም ለኻ ማሕበር ቀይሕ መስቀል (ኣይ.ሲ.አር.ሲ)፣ *ልምዳዊ ዓለም ለኻዊ ሕጊ ሰብአውነት፣ ደንብታት 53-54*። ናይዚ ገበን እዚ ልምዳዊ ባህሪ ካብ ቤት ምኽሪ ፀጥታ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ዩ.ኤን.ኤስ.ሲ.አር 2417 (2018) ካብ ዝሃበ “ንሰላማውያን ምጥማይ ከም መሰርሒ ኩናት ምጥቃም ገበን ኩናት ከጣይኽ ይኸእል እዩ” ዝብል ዘይዕላዊ መግለጻዊ ግንዛብ ክውሰድ ይከኣል እዩ። ብተመሳሳሊ ዓንቀፅ 14 (1) (ለ) (25) ሕጊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ኮሶቭ ኣብ ኩነታት ዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንጻ ንጥሜት ከም “ገበን ኣብ ልምዳዊ ዓለም ለኻዊ ሕጊ ኣብ እዋን ግዝያዊ ስልጣን ፍሉይት ቤት ምኽርታት” ይዘርዘር እዩ። ዓንቀፅ 8 ሕጊ ሮም - ዓንቀፅ 14 ናይ ከይ.ኤስ.ሲ. ሕጊ ዝተመስረተሉ - ኣብ 2019 ግሪንፊርድ ኣቆፃፅራ ተመሓይሹ እዩ፤ ዋላ እኳ እቲ ምምሕዳሽ ክሰብሎሚ ኣብ ከይዲ ምፅዳቕ እንተሃለወ፤ ዝተመሓየሸሉ ዕላማ ድማ ገበን ጥሜት ብመሰረት ዓንቀፅ 8(2)(ለ)(25) ተፈፃምነቱ ንዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንጻ ጥራሕ ዘይኮነስ ብመሰረት ዓንቀፅ 8(2)(ረ)(14) ንዓለም ለኻዊ ዘይኮነ ዕጥቃዊ እውን የገልግል እዩ። ኣብ ዓንቀፅ 28 መ(ለ)(26) ከምኡ እውን (ረ)(16)፣ ማላብ ፕሮቶኮል እውን ኣብ ክልቲኦም ዓለም ለኻውን ዓለም ለኻዊ ዘይኮነን ዕጥቃዊ ጎንፅታት ጥሜት ከም ገበን ኩናት እዩ ዘርዘርዎ ዘሎ፤ ዋላ እኳ ክሰብሎሚ ብ15 ኣባላት ሃገራት ሕብረት ኣፍሪካ ጥራሕ ዝተፈረመን ክሰብሎሚ እውን ዘይተፈረመን እንተኾነ።
⁹¹⁷ ሕጊ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ገበን፣ ዓንቀፅ 8(2)(b)(25) (ኣብ ዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንጻ ተፈፃምነት ዘለዎ)።
⁹¹⁸ ቤት ፅሕፈት ዓቃቢ ሕጊ፣ መግለጻዊ ዓቃቢ ሕጊ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን ከሪም ኤ.ኤ፣ ካን ከይ.ሲ.፣ ኣብ ኩነታት ሃገር ፍልስጥኤም መመልከትታት ንመትሓዚ ትእዛዛት (ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን፣ 12 ግንቦት 2016 ዓ.ም)።
⁹¹⁹ ዓለም ለኻ ቤት ፍርዲ ገበን ባእታታት ገበን ዓንቀፅ 8(2)(ለ)(25)። እዞም ባእታታት ምስቲ ምትእስሳር ዕጥቃዊ ጎንጻ ዘማልኡ ልምዳት ረጃቢታት ብተወሳኺ ዘርዘረሞ እዮም፡ ንሱ እውን (3) እቲ ተግባር ዝተፈፀመ ምስ ኩነታት ከምኡ እውን ምስ ዓለም ለኻዊ ዕጥቃዊ ጎንጻ ዝዘመድ ክኸውን ኣለዎ፣ ከምኡ እውን (4) እቲ ፈፃሚ ዕጥቃዊ ጎንጻ ዘረጋገፀ ጭብጥ ኩነታት ምህላዎም ክፈልጥ ኣለዎ። ብተመሳሳሊ እውን እቲ ኣብ ሞንግኦም ዘሉ ፍልልይ ከም ኣብ ግምት ኣትዩ እዞም ረጃቢታት ምስዚ ገበን ኣብ ዝመሰሰል ዓለም ለኻዊ ዘይኮነ ዕጥቃዊ ጎንጻ ተፈፃምነት ኣለዎም።
⁹²⁰ ተወስኦ ስምምዕ ጀኔቫ 4 ዓንቀፅ 4 ተወሳኺ ስምምዕ 1 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977 ዓንቀፅ 50።

450. እቲ ዝተኸልከለ ተግባር (“ምኽልካል”) በዚ ነዚ ጉዳይ ዝምልከት ዓለም ለኸ ሕጊ ሰብአውነት ዝተኸልከሉ ሙሉእ መጠን ተግባራት ብገፊሉ ከም ዝሓቁፍ ተገይሩ እዩ ክትርጎም ዘለዎ። ከምኡ ስለ ዝኾነ ድማ ንመነባብሮ ሰላማውያን ብጠዕሚ ኣድለይቲ ዝኾኑ ናውቲታት “ምጥቃዕ፣ ምዕናው፣ ምውጋድ ወይ ረብሓ ከም ዘይህብ ምግባር” ክልኩል እዩ። ብተመሳሳሊ ሓደ ኣካል እቲ ጎንዲ ናይ ረድኤት ቐረባት⁹²¹ ክሓልፍ ናይ ምፍቃድ ዓለም ለኸዊ ግዴታ ከም ዘለዎ መጠን፣ ከይሓልፍ ንምትሕንኳል ዝግበር ስጉምቲ ድማ ኣብቲ “ምኽልካል” ዝብል ትርጉም ዝዓልብ እዩ።

451. እዚ ገበን ኩናት ምግብን ማይን ጥራሕ ዘይኮነስ ንመነባብሮ ሰላማውያን ብጠዕሚ ኣገደስቲ ዝኾኑ ብዙሕ መጠን ዘለዎም ናውቲታት ከይኸልከሉ እዩ ዝኸልከል። ተወሳኺቲ ስምምዓት (ፕሮቶኮላት) ስምምዓት ጀኔቫ ናይዘም ከምዚኣም ዓይነት ናውቲታት ዝርዝር ኣቐሚጥዎ ዘሎ ሙሉእ ብሙሉእ ኣይኮነን፤ እቶም ዝተዘርዘሩ “ናይ ምግብ ነገራት፣ ናይ ምግብ ነገራት ዘፍርዩ ሕርሻዊ ኸባብታት፣ ኣእኸል፣ እንስሳ ዘቤት፣ ቀረብን ዝርግሖን ዝስተ ማይን ስራሕቲ መስኖን”⁹²² ዝሓቐፉ እዮም። ካልኣት ወሃብቲ ርእይቶ እውን ብተመሳሳሊ “ቀረባት ሕክምናን ኣልባሳትን፣ ከምኡ ኣውን ‘ኣንሶላታትን ኮበርታታትን መፅለልን፣ ነዳድን መብራህትን” ኣብቲ ዝርዝር ክጥርነፉ ኣለዎም ኢሎም ሓሳብ ይህቡ እዮም።⁹²³

452. እቲ ዝድለ ተግባር ኮነ ተባሂሉ ክፍፀም ኣለዎ (ብሃንደበት ወይ ብሸለልትነት ክኸውን ዮብሉን)⁹²⁴ ከምኡ እውን በቲ ተደላዩ ፍሉይ ሓሳብ ክኸውን ኣለዎ።

ii. ሰላማውያን ኸጠምዩ ምሕሳብ ከም ሜላ ኹናት

453. ፍሉይ ሓሳብ “ከም ሜላ ኹናት ሰላማውያን ምጥማይ” ናይዚ ገበን ገለፅቲ ጠባያት እዮም ዝመስሉ። ንዕላማ እዚ ፀብፃብ ክበሃል፣⁹²⁵ እቲ ፈፃሚ ንሰላማውያን ንመነባብርኦም ብጠዕሚ ጠቐምቲ ዝኾኑ ናውቲታት ንምኽልካል ንምትግባር ክሓስቡ ጥራሕ ዘይኮነ ዘለዎስ፤ ብተወሳኺ እውን (U) እዚ ዝተፈለጠ ውፅኢት ዘለዎ ምዃኑ (እዚ ማለት እቶም ሰላማውያን ከምዚኣቶም ዓይነት ናውቲታት ክኸልከሉ ምዃኖም)⁹²⁶ ከምኡ እውን (A) እዚ ፀላኢ ንምስዓር ከም መሳርሒ ዝግበር ክኸውን ኣለዎ ኣብ ዝብሉ ሓሳብ ዘለዎም ምዃኑ ከም ርዱእ ክተሓዝ ኣለዎ።⁹²⁷

⁹²¹ ተወከስ ፣ ሓፈሻዊ፣ ዓለም ለኸ ማሕበር ቀይሕ መስቀል (ኣይ.ሲ.ኣር.ሲ)፣ ልምዳዊ ዓለም ለኸዊ ሕጊ ሰብአውነት፣ ደንብ 55። ንኣብነት ኣብ ኩነታት ዓለም ለኸዊ ዕጥቃዊ ጎንዲ ኣካላት እቲ ውግእ ንኹሎም ዝተለኸኹ ሕክምናውን ናይ ሆስፒታልን መደብራት፣ ንኣምልኹ ሃይማኖት ዘድልዩ ናውቲታት፣ ብናፃ ክሓልፍ ናይ ምፍቃድ ሓላፍነት ኣለዎም፤ ከምኡ እውን “ኣገደስቲ ዝብልዎ ነገራት፣ ንትሕቲ ዓሰርተ ሓሙሽተ ዝዕድሚኦም፣ ንነብሰ ፀር ኣዲታትን ሓራሳትን ዝተሓስቡ ኣልባሳትን ሓይሊ ወሃብቲ ምግብታትን፣” ብናፃ ክሓልፍ ናይ ምፍቃድ ሓላፍነት ኣለዎም፤ ግን ድማ ንሰላማውያን ጥራሕ ዝተሓሰቡ ክኾኑ ኣለዎም። ስምምዕ ጀኔቫ 4 ዓንቀፅ 23። ብተመሳሳሊ ሓደ ዝተትሓዘ ግዝኣት እኹል ቀረብ ዘይብሉ እንተኾይኑ እቲ ዝተሓዘ ኣካል ከክንዲ እቲ ሰላማዊ ህዝቢ ኾይኑ ንናይ ረድኤት መደባት ክሰማማዕ ኣለዎ - ዝተለኸኹ ዝብልዎ ነገራት፣ ሕክምናዊ ቐረባትን ኣልባሳትን ዝኣመሰሉ ክህቡ ኣለዎ - ከምኡ እውን ምኽንያታዊ ተፍቲሽን ካልኣት ኣገደስቲ ኩነታትን ምግባር ከም ዘለዎ ኾይኑ ብናፃ ክኣልፍ ኸገብር ይግደድ እዩ። ስምምዕ ጀኔቫ 4 ዓንቀፅ 59። ተወከስ ብተወሳኺ፣ ተወሳኺ ስምምዕ 1 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977 ዓንቀፅ 69(2)፣ 70፣ ተወሳኺ ስምምዕ 2 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977 ዓንቀፅ 18።

⁹²² ተወከስ ተወሳኺ ስምምዕ ንስምምዓት ጀኔቫ 1 1977 ዓንቀፅ 54(2)፤ ተወሳኺ ስምምዕ 2 ንስምምዓት ጀኔቫ 1977 ዓንቀፅ 14።

⁹²³ ግሎባል ራይትስ ኮምፕላይዥን፣ ገበን ጥሜትን ሜላታት ኣካሰስኡን ተሓታትነትን፣ ፀብፃብ በዓል ሙያታት፣ ዓንቀፅ 30።

⁹²⁴ ስምኡ እውን ተወከስ ግሎባል ራይትስ ኮምፕላይዥን፣ ገበን ጥሜትን ሜላታት ኣካሰስኡን ተሓታትነትን፣ ፀብፃብ በዓል ሙያታት፣ ዓንቀፅ 40-41። ከምኡ እውን ተወከስ ዓንቀፅ 37።

⁹²⁵ ሲ.ኤፍ. ግሎባል ራይትስ ኮምፕላይዥን፣ ገበን ጥሜትን ሜላታት ኣካሰስኡን ተሓታትነትን፣ ፀብፃብ በዓል ሙያታት፣ ዓንቀፅ 42-84።

⁹²⁶ ኣብዚ ብትኹረት ክረኣ ዘለዎ ባህሪ ናይዚ ፍሉይ ሓሳብ እቶም ሰላማውያን ናይ ብሓቂ ጠምዶም ድዮም ዝብል ረጃሒ ክረጋገፅ ኣለዎ ዝብል ኣይኮነን - ዋላ እኚ መርትዖ ምህላው ከምዚኣም ዓይነት ዕባላታት ብውሕዱ ኣቐዲምካ ክፍለጡ ይኸእሉ ነይሮም እዮም ንዝብል ልዑል ኣገዳስነት እንተሃለዎም።

⁹²⁷ እዚ ዘመልክቶ ድማ እዚ ገበን እዚ ካብ ተግባራት ተፃብኦታት ወፃኢ ንዘለዉ ኹነታት ተግባራውነት ዮብሉን፤ እዚ ኣባህላ ግን እዚ ሓደ ዓይነት ተግባር ካልኣት ባእታታት ገበናት ኩናት ወይ ገበናት ኣንፃር ሰብአውነት ከማልኡ ዝኸእልሉ ተኸእሎ ንጎሲ ዝገድፍ ኣይኮነን።

454. አብ ላዕሊ አብ ክፍለ 5.ረ.3.ሀ ከም ዝተገልፀ ናይ ትግራይ ዓፀቦ ክፍጠር ዝኸአለ ነቲ ሰላማዊ ህዝቢ ብጠዕሚ ኣድለይቲ ዝኾኑ ምግብን ካልኣት ናውቲታትን ኮነ ተባሂሉ ስለ ዝተኸልከሉ እዮም፤ እዚ ድማ ናይ ረድኤት ቀረባት ከይሓልፉ ኮነ ተባሂሉ ምንክልላእ ምግባሩ እውን ዝሓውስ እዩ።

ሐ. ብህ.ወ.ሓ.ትን መሻርኽቲ ሓይልታትን ዝተፈፀሙ ገበናት

455. ብዕለት 11 መጋቢት 2015 ዓ.ም ፀሓፊ ወፃኢ ጉዳይ ኣሜሪካ ዝኾነ ኣንቶኒ ጀይ ብሊንኮን ኣብ ዝዘርግሑ ጋዜጣዊ መግለጻዊ “ሓይልታት ኣባላት [...]ህዝባዊ ወያኔ ሓርነት ትግራይ (ህወሓት) [...]ኣብ እዋን ጎንዲ ኣብ ሰሜናዊ ኢትዮጵያ ገበናት ኩናት ፈጻሚ ክኮሉ ገሊፁ።”⁹²⁸ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ እውን “ሓይልታት ትግራይን ተሓባብርቶም ምልሻን ኣብ ክልል ኣምሓራ መጠነ-ሰፊሕ ግህሰታት ፈጻሚ እዮም፤” እዚ ድማ ንኹሉም ኣገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ ዓመፅን፣ ከምኡ እውን ዝምታ ዝሓወሰ እዩ።⁹²⁹ እቲ ናይ ውልቀ ተግባር ምስ ዓለም ለኽዊ ዘይኮነ ዕጥቃዊ ጎንዲ ምትእስሳር እንተሃልይዎ ከም ገበን ኩናት ክቐፀር ይኸእል እዩ።⁹³⁰

1. ጥሕሰታት ሕግታት ኣካይዳ ተፃብኦታትን፣ ጥሕሰታት ሓበራዊ ዓንቀፅ 3ን

456. ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ ኣብ ብዙሓት ኣጋጣምታት ሰላማውያን ከም ዝቐተለ እዩ ዝኸሰሰ፣ ካብኣቶም፡-

- ብዕለት 25 ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ኣብ ዓዲ ሃገራይ ኣብ ዝርከብ ቤተ ክርስቲያን ዝተዓቕቡ ሰላማውያን ቀቲሉ፤⁹³¹
- ኣብ ሞንጎ 27 ን 30ን ጥቅምቲ 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ግዜ “ብዓሌትነት ዝተደረኸ መጥቓዕቲ” ኣብ ወሰን ማይ ካድራ ኣብ ክልተ ናይ ሕርሻ ቦታታት 17 ሰላማውያን ቀቲሎም ሰለስተ ድማ ኣቐሲሎም።⁹³²

457. እቲ ሓበራዊ መርማሪ ጉጅለ ብተወሰኹ ዝኸሰሰ እውን እቲ ጎንዲ ካብ ዝውላዕ ጀሚሩ ክሰብ ተኹሲ ደው ዝብል ክሰብ ዕለት 21 ሰነ 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ግዜ ኣብ መቐለ ዝነብሩ ኣምሓሩ ብወታደራት ፍሉይ ሓይሊ ትግራይን ብናይ ሰላማውያን ክዳን ዝተኸድኑን ብብሄሮም ተፈልዮምን ዕላማ ኾይኖምን

⁹²⁸ ወፃኢ ጉዳይ ሚኒስቴርሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ፣ ገበናት ኩናት፣ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊነት፣ ከምኡ እውን ምፅራይ ዘርኢ ኣብ ኢትዮጵያ ጋዜጣዊ መግለጻ፣ 11 መጋቢት 2015 ዓ.ም።

⁹²⁹ ዓለም-ለኽዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኽዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 274-275።

⁹³⁰ ዓለም-ለኽዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኽዊ ኮሚሽን ሰብ ሙያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 494 (ሓይልታት ትግራይ ፈጻሚ ምስ ዝተካየደ ገበን ተተሓሔዞ ክስትውዓል ዘለዎ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ “ምህላው መጠነ-ሰፊሕ ወይ ስርዓታዊ መጥቓዕቲ ኣንፃር ሰላማውያን ሰባት ከረጋግፀ ኣይክኣለን፤ እንተተረጋገፀ ግን ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊነት ክኸውን ዝኸእል እዩ”።

⁹³¹ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኽ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊነትን ስይተኛታትን* (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 121።

⁹³² ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኽ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊነትን ስይተኛታትን* (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 98።

እዮም።⁹³³ ብተወሰኑ እቲ ሓበራዊ መርማሪ ጉጅለ ዝተገንዘበ ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ “ኣብ እንዳ እሱርን ኣብ ገዛውቲ እቶም ግዳያትን ኣብ መቐለ፣ ሑመራ፣ ሸረ፣ ኣደባይን ኣክሱምን ተግባራት ስቅያትን ካልኣት ሕማቕ ኣተሓሕዛን ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን” ፈጻሚ እዩ፤ ንገሊኡም ነቶም እሱራ ድማ ቐቲልዎም እዩ።⁹³⁴

458. ብዕለት 30 ጥቅምትን 01 ሕዳርን 2013 ዓ.ም ተጋሩ ምልሻታት እውን ተጋሩ ንዘይኮኑ ነበርቲ ብፍላይ ንተወለድቲ ኣምሓራ ፈልዮም ከም ዝኣሰርዎምን ከም ዝወቕዕዎምን ይኸሰሱ እዮም።⁹³⁵ ሓደ ውፃእ መዓት ቅድሚ ናብቲ ብዘይ ርክብ ተኣሲርሉ ዝነበረ ናብ ፖሊስ ጣብያ ሑመራ ምውሳዱ፣ ኣብ ሑመራ ኣብ ውሽጢ ገዝኡ ኣብ ቅድሚ ሰበይቱን ደቁን በዝሒ ብዘለዎም ሰላማውያንን ምልሻን ተጋሩ ከም ዝተወቐዐን “ኣድጊ ኣምሓራይ” ተባሂሉ ከም ዝተጠረፈን ገሊጹ እዩ።⁹³⁶ ንሱ ዝበሎ፡-

“ኣብ ኣደባይ ኣእዳወይ ኣሲርም ክሰብ ዝደሚ ወቕዖምን፡፡ እቶም ዝሓተኒ ኣብ ዝባይ ይድጉድጉኒ ነበሩ፣ እዚ ድማ ኣብ ዝባይ ጉድኣት ከስዕብለይ ጠንቂ ኾነ፡፡ ሓደ ለይቲ ኣብ ኣደባይ ሓደርና፤ ሽዑ ድማ ምልሻን ሰላማውያንን ተጋሩ ጠረፍናን ክንቀትለኩም ኢና ኢሎም ኣፈራርሑናን፡፡ እቶም ኣካላት ጸጥታ ህወሓት ግን ከይንቕተል እዮም ዝመኹሩ፤ ምክንያቱ ድማ ናይ ስለያ ሓበሬታ ክንህበም ስለ ዝደለዩና፡፡ ንፅባሒትኡ ንጉሆ ብሙሉእና ሸውዓቴና ኣእዳውና ብፅኑዕ ተኣሲርናን ኣፃፍር ኣፃብዕትና እናደመናን ንሸረ ተወሰድና፡፡ ኣብ ሸረ ብሸንሸል ኣሰሩናን ንኣርባዕተ መዓልታት ብዘይ ምግብ ኣብ ጸልማት ክፍሊ ዓፀወናን፡፡ መበል ሓምሻይ መዓልቲ ንሕድሕድና ነንእሸተይ እሻግ ብሸኩትታት ሃቡና፡፡”⁹³⁷

459. ብዕለት 14 ሕዳር 2013 ዓ.ም ናይቲ ኸባቢ ምልሻ ትግራይ ንመዓስከር ሕፃፅ ኣጥቂዖም ኣብ ደገ እንዳ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን ኣርቶዶክስ ተዋህዶ ሸሞንተ ስደተኛታት ኤርትራ ከም ዝቐተሉ እዮም ዝኸሰሱ።⁹³⁸

460. ኣብ ከተማ ቼና ኣብ ሞንጎ 24 ን 29 ን ነሃሰ 2013 ዓ.ም ኣብ ዘሎ ግዜ ኣብ 15 ኣጋጣምታት 26 ሰላማውያን ብጃምላ ከም ዝጨፍጨፉ እውን ሓይልታት ትግራይ ይኸሰሱ እዮም።⁹³⁹ ናይዘም ኣጋጣምታት ውንጀላ ሓይልታት ትግራይ ንሰላማውያን ሰባት ከም መከላኸሊ ይጥቀሙ እዮም ዝብል ዝሓወሰ ኸይኑ ነዚ ዝጥቀሙሉ ብፌደራል ሓይልታት ኢትዮጵያ ብኸቢድ ብረት፣ ሞርታራትን ጠበናጁን

⁹³³ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኸ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣውነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 99።*

⁹³⁴ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኸ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣውነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 131።*

⁹³⁵ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኸ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣውነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 132።*

⁹³⁶ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኸ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣውነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 132።*

⁹³⁷ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ *ፀብዓብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሰመኢ)/ ቤት ፅሕፈት ላዕሊዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ሓበራዊ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኸ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣውነትን ስደተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 132።*

⁹³⁸ ዩናይትድ ስቴትስ፣ ጉሊያ ፓራቪቲን ካትሪን ሆሬልድ፣ “ድርብ ዛዕባ፣ ኣብ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ፣ ሰራዊት ኤርትራ ቀታሊ ዝኾነ ሕጎምፍዳይ ኣብ ናይ ቀይም ፀለኡ ወሲዱ” (*ሮይተርስ*፣ 22 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)።

⁹³⁹ ሂደት ራይትስ ዎቶ፣ *ኢትዮጵያ፣ ሓይልታት ትግራይ ሰላማውያን ሰባት ብጃምላ ጨፍጨፍዎ* (30 ሕዳር 2014 ዓ.ም)።

ክበፅሎም ካብ ዝኸእል ሙጥቃዕቲ ንምክልኻል እዩ።⁹⁴⁰ ብመሰረት ዜና ኣሶስፕትድ ፕረስ ብውሕዱ 59 ሰባት ብሓይልታት ትግራይ ተቐቲሎም እዮም። ካብቲ ሙከራ ዝደሓኑ ከም ዝበልዎ “ሓይልታት ትግራይ ምግብ ደልዮም ይመፅኡ እሞ እንስሳታት ክቐትሉን ንብረት ክዘምቱን እንተለዉ እቶም ሰብ ዋና ዝኾኑ ሰባት ነዚ ተግባር ክቃወሙ እንተፈቲኖም ድማ ይቐትልዎም።”⁹⁴¹

461. ምስ ህወሓት ዝዛመዱ ተጋደልቲ ብዕለት 04 ጳጉሜን 2013 ዓ.ም ኣብ ቆቦ ንኣምሓሩ ሰላማውያን ብጃምላ ከም ዝጨፍጨፉን ቀዲሎም እውን ዝምታ ከም ዘካየዱን እውን ተወሰኽቲ ውንጀላታት ኣለዉ እዮም።⁹⁴² ኣብዚ ኣጋጣሚ ብሙሉዕም ሰላማውያን ዝኾኑ ብድምሩ 23 ሰባት ኣብ ኣርባዕተ ዝተፈላለዩ ኣጋጣምታት ከም ዝተቐትሉ እዩ ዝዝረብ።⁹⁴³

462. ብመሰረት ንሂዩማን ራይትስ ዎች ዝተውሃቡ ዝርዝራት ኣብ ሞንጎ 22 ነሃሱን 04 ጳጉሜንን 2013 ዓ.ም ኣብዘን ክልተ ኸተማታት ብውሕዱ 74 ሰላማውያን ተቐቲሎም እዮም፤ እንተኾነ ግን ገሊኦም ኣብ ተፃብኦታት ቀጥታ ተሳትፎ ዘለዎም እዮም (እዚ እንተኾይኑ ድማ ሕጋዊ ዒላማታት ዝገብሮም እዩ)።⁹⁴⁴ ብድምር ናይቲ ኸባቢ ሰበ ስልጣን ኣብ እዋን እቲ ውግእ 120ን 200ን ሞት ሰላማውያን ፀብዒባም እዮም፤ እዚ ግን ብሂዩማን ራይትስ ዎች ክረጋገፅ ኣይከኣለን።⁹⁴⁵

463. ሰላማውያንን ብሰንኪ ስንክልና ካብ ውግእ ወፃኢ ዝኾኑ ሰባትን ኣብ ከተማታት ቆቦን ቼናን⁹⁴⁶ ምቕታል ካብ ዝብል ብተወሰኺ ኣብ ከተማታት የለንን ሸዋ ሮቢትን ሰላማውያንን ሰባትን ብምቕታል ከምኡ እውን ናይ ሰላማውያን ንብረት ብምዝማትን ብምዕናውን እዘም ሓይልታት ትግራይ ይኸሰሱ እዮም።⁹⁴⁷

464. ሓይልታት ትግራይ ብተወሰኺ ዝኸሰስዎ እውን “ኣብ ዓፋር ከተማታትን ገጠራትን ምጥቅም ወይ እውን ምስ ሃገራውን ክልላውን ሓይልታት ኣብ ናይ ሰላማውያን ከባብታት ብጣዕሚ ተፀጊዖም ኣብ ከቢድ ውግእ ምፅማዶም” ከምኡ እውን “ሞትን መቐሰልትን ዝሓወሰን ብሰንኪ ከበድቲ ውግኣት ምምዝባልን ዘስዓቦ ጥሕሰታት ኣንፃር ሰላማውያን ካብ ሕዳር 2014 ዓ.ም ጀሚሩ ኣብ ኣርባዕተ ቦታታት፡- ካሳጊታ፣ በራሕለ፣ ኣብዓላን ኮነባን ከም ዝነበረ ተፈሊጡ እዩ።”⁹⁴⁸ ብተመሳሳሊ ዝምታን ዕንወትን ንብረታት ኣብ ክልል ዓፋር ኣብ ኣብዓላ፣ ኢረብቲ፣ ኮነባ፣ ካሳጊታ ኣጋጢሙ እዩ።⁹⁴⁹

⁹⁴⁰ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፡ ሓይልታት ትግራይ ሰላማውያን ሰባት ብጃምላ ጨፍጨፎም (30 ሕዳር 2014 ዓ.ም)።
⁹⁴¹ ኣሶስፕትድ ፕረስ፣ “ኣብ ኢትዮጵያ ፍፃሜ ሓይሽቲ ቐትለታት፣ ገለ ተዋጊኡ፣ ገለ ሃዲሙ” (ኣሶስፕትድ ፕረስ፣ 05 ጳጉሜን 2013 ዓ.ም)።
⁹⁴² ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፡ ሓይልታት ትግራይ ሰላማውያን ሰባት ብጃምላ ጨፍጨፎም (30 ሕዳር 2014 ዓ.ም)፤ ተወከሰ ከምኡ እውን ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቐትለታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓሩ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.ኣር.25/5218/2022።
⁹⁴³ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፡ ሓይልታት ትግራይ ሰላማውያን ሰባት ብጃምላ ጨፍጨፎም (30 ሕዳር 2014 ዓ.ም)፤ ተወከሰ ከምኡ እውን ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቐትለታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓሩ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም) ኤ.ኤፍ.ኣር.25/5218/2022።
⁹⁴⁴ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፡ ሓይልታት ትግራይ ሰላማውያን ሰባት ብጃምላ ጨፍጨፎም (30 ሕዳር 2014 ዓ.ም)።
⁹⁴⁵ ሂዩማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፡ ሓይልታት ትግራይ ሰላማውያን ሰባት ብጃምላ ጨፍጨፎም (30 ሕዳር 2014 ዓ.ም)።
⁹⁴⁶ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብዒባ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 44። ተወከሰ ከምኡ እውን ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 275 ሰዓብቱን።
⁹⁴⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 281-282።
⁹⁴⁸ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 317።
⁹⁴⁹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽበታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፣ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 338።

465. ሰራዊት ምክልካል ትግራይ ሰላማውያን አምሐሩ አብ ጎደናታት ቆቦ ከም ዝቐተለ፣⁹⁵⁰ አብ እዋን ፍተሻ ገዛውቲ ድማ አብ ኣራዶም ከም ዝቐተለ⁹⁵¹ ገለ ፀብፃብት ኣለዉ፤ ከምኡ እውን አብ ወርሒ ነሃሰ 2014 ዓ.ም አብ ሰለስተ ዝተፈላለዩ መዓልታት ንዲቦና አብ ዝድብድቡሉ ግዜ 11 ሰላማውያን ቀቲሎም ዝብሉ ፀብፃብት ኣለዉ።⁹⁵² ሓይልታት ትግራይ አብ ሞንጎ ነሃሰ 2014 ዓ.ምን ጥቅምቲ 2015 ዓ.ምን እውን አብ ራያ ቆቦ (አምሐራ) ብውሕዱ 193 ሰላማውያን ከም ዝቐተሉ ይዘረብ እዩ።⁹⁵³

466. ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ዘረጋገፀ እውን “መጥቓዕቲ ሓይሊ ትግራይ አብ ክልል አምሐራ ብዓሰርተታት ኣሸሓት ዝቐፀሩ ሰላማውያን ካብ ገዝአም ኽሃድሙ ኣገዲድዎም እዩ፤ እዚ ድማ ካብን አብ ውሽጥን ዘባታት ሰሜን ጎንደር፣ ማእኸላይ ጎንደር፣ ሰሜን ወሎ፣ ደቡብ ወሎ፣ ደቡብ ጎንደርን ዋግ ኽምራን ብጣዕሚ ብርቱዕ ምምዝባል ኣስዒቡ እዩ።”⁹⁵⁴

2. ኣገዲድካ ምድፋርን ምስ ጎንዲ ዝዛመድ ፆታዊ መጥቓዕትን

467. ዋላ ብተዛማዲ ብዝተሓተ ደረጃ እንተኾነ ሓይልታት ትግራይ ተግባራት ኣገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ መጥቓዕትን ከም ዝፈፀሙ ይኸሰሱ እዮም።⁹⁵⁵ እቶም ተጋደልቲ ናይ ህወሓት ከም ዝኾኑ እዮም ተፈሊጦም፤ ምኽንያቱ ብአዘራርብአምን “ኣንፃር ግዳያት ዝጥቀሙሎም ብሄር ተኮር ፀርፍን ከምኡ እውን ህወሓት ምኽኛም ብግልፂ ስለ ዘፍለጡን እዩ” (ንኣብነት “አምሐራይ ኣድጊ እዩ፣” “አምሐራይ ኣይጠቅምን፣” ከምኡ እውን “ስሱዕ አምሐራይ”) ዝብል ምጥቓሞም።⁹⁵⁶

468. ሓይልታት ትግራይ ንሓይልታት ኤርትራን ኢትዮጵያን ደፈአም ኣውጺአም ንትግራይ ዳግማይ ምስ ተቐፃፀርዎ፤ ወታደራት ትግራይ (ከም ኣካል ህወሓት፣ ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ ወይ እሙናት ምልሻ)፣ መጠነ-ሰፊሕ ዕስላዊ ኣገዲድካ ምድፋር አብ ኣንስትን ኣጓላትን አምሐሩ ገሊአን ዕድሚአን ክሰብ 14 ዓመት፣⁹⁵⁷ 12 ዓመት፣⁹⁵⁸ 11 ዓመት⁹⁵⁹ ዝንእሰ ከም ዝፈፀሙ እውን ይኸሰሱ እዮም። ሓንቲ ጓል ካብ ዓዲ ሃገራይ (አብ ትግራይ እትርከብ ከተማ) እውን ብሰራዊት ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ ከም እተጠቐሙትን እተዓመፀትን ገሊፃ እዩ።⁹⁶⁰

⁹⁵⁰ ኢትዮጵያ፡ ኩናት ትግራይ፣ ዳታ ቤዝ ኣጋጣሚ 101038።
⁹⁵¹ ኢትዮጵያ፡ ኩናት ትግራይ፣ ዳታ ቤዝ ኣጋጣሚ 101043።
⁹⁵² ኢትዮጵያ፡ ኩናት ትግራይ፣ ዳታ ቤዝ ኣጋጣሚ 101039።
⁹⁵³ ኣሶሾትድ ፕረስ፣ “መንግስታዊ ሰነድ ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ዘለዉ ደረጃ ግፍዕታት ገሊፁ” (ኣሶሾትድ ፕረስ፣ 12 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።
⁹⁵⁴ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 304።
⁹⁵⁵ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (9 መስከረም 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 70።
⁹⁵⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ኣብ ኣምሐራ ካብ መጥቓዕቲ ህ.ወ.ሓ.ት. ዝደሓኑ ብዕስለ ምድፋር፣ ዝምታን ኣካላዊ መጥቓዕትን ገሊፂም (30 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)። ተወስኖ ከምኡ እውን ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 299።
⁹⁵⁷ ዶ/ር ዴቪስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፣ ዘ ሄግ፣ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፣ ስነ-ምግባር ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፣ ቅዱስ ሉዊስ፣ ኤሜሪካ፣ ርድኢት 1799-ወለድ ፆታዊ ግፍዕታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፣ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ገፃት 26-2፣ 32።
⁹⁵⁸ ሪታ ካሕሳይ፣ ረዊና ካሕሳይን ሰሊይ ኪብልን፣ ብቐለል ኣረኣጵያ፣ ፆታዊ ግፍዕታት ኣብ ጎንዲ ትግራይ (ኢልኖር ፕረስ፣ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 39 (እዚ ሰራዊት ትግራይ ካብ ላሊባላ 100 ኪ.ሜ ርሒቆ እትርከብ ገረገራ ዝተተላለላ ኸባቢ ኣብ መፍርቕ ነሓሰ 2013 ዓ.ም ምስ ተቐፃፀሩ፣ ብዕስለ ካብ ዝተዓመፀት ፀብፃብ ዛንታ ናይ ሓንቲ ጓል 12 ዓመት ዝተጠቐሰ እዩ)።
⁹⁵⁹ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሙያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቶ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 35።
⁹⁶⁰ ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሎምቢያ) / ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.ሙ.ወ.ሕ.ሙ) ኣብራራ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈፂሞም ዝተገነኑ ጥሕሳታት ሕገ ዓለም-ለኽ ሰብአዊ መሰላት፣ ሰብአዊ መሰላትን ሰይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 294።

469. እዘም ተግባራት አገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ መጥቃዕትን መጠነ-ሰፋሕቲ ኾይኖም “አንፃር አንስትን አገላለጽን አምላራን አገውን ከምኡ እውን ሓደ አምላራይ ሰብአይን ዘቕንዎ እዮም፤ አብ 11 ቦታታት [...] አብ ቦዛ፣ ቐ ና፣ ደባርቕ፣ ደሴ፣ ሃይቅ፣ ቆቦ፣ ላሊባላ፣ ሸዋ ሮቢት፣ ሰቕጣ፣ ታብላ፣ ከምኡ እውን የለን” ዝተገብሩ እዮም።⁹⁶¹
470. ካልኣት ሪፖርት ዝተገብሩ ሓደጋታት እውን ንኣብነት አብ አምላራ አብ ከባቢ ራዶ ቆቦ 143 አንስትን አገላለጽን “ብሓይልታት ትግራይ” ከም ዝተዓመፃ ይነገር እዩ።⁹⁶² አብ መጀመርታት ነሃሰ 2013 ዓ.ም አብ አምላራ አብ ከተማ ንፋስ መውጫ 16 አንስቲ ብህወሓት ብዕስለ ተዓሚፀን እዮን።⁹⁶³ ከምኡ እውን አብ ሞንጎ ከባቢ መወዳእታ ነሃሰ 2013 ዓ.ምን መጀመርታ መስከረም 2014 ዓ.ም አብ ቆቦን ቐናን (ሰሜናዊ አምላራ) “ብሓይልታት ትግራይ” ሰላማውያን ተዓሚፀን እዮን።⁹⁶⁴
471. ሓይልታት ትግራይ ካልእ ዝኸሰስዎ ድማ “ተግባራት አገዲድካ ምድፋርን ካልኣት ዓይነታት ፆታዊ ዓመፅን አንፃር ደቂ አንስትዮ አብ እዋን መጥቃዕቲ አብ ክልል ዓፋር ከም ዝፈፀሙ”፤ እዚ ድማ “አንፃር ደቂ አንስትዮ ዓፋር አብ ከተማታትን ገጠራትን አብ ክልተ ዘባታት ዓፋር አብ ኣርባዕተ ቦታታት ዘካትት ኮይኑ አብ በራሕለ፣ ኢረብቲ፣ ኮነባን ካሳጊታን ዝሓወሰ እዩ።”⁹⁶⁵ እቶም ምውዳዳት ናይቶም መጥቃዕታት ነቶም ብተጋደልቲ ትግራይ አብ ክልል አምላራ ዝተፈፀሙ እዮም ዝመስሉ።⁹⁶⁶ ከምኡ እውን እዚአቶም “ብጣዕሚ ብትሑት ደረጃ ዝተፀብፀቡ እዮም።”⁹⁶⁷
472. እቲ ብሰራዊት ህወሓት አብ ልዕሊ አንስትን አገላለጽን አምላራ ዝተገብረ ፆታዊ ዓመፅ ነቲ ደቂ አንስትዮ ተጋሩ ብሓይልታት መንግስቲ ፌደራል አብ እዋን ምጅማር እቲ ጎንዲ ዝተፈፀመ ፆታዊ ዓመፅ “ናይ ሕነ ምፍዳይ ፆታዊ መጥቃዕቲ” ተባሂሉ ክግለፅ ዝከኣል እዩ።⁹⁶⁸ ብተመሳሳሊ ሰራዊት ምክልኻል ኤርትራ አብ ልዕሊ ተጋሩ ዝፈፀሞ ግፍዕታት ሕነ ንምፍዳይ ሓይልታት ትግራይ ኤርትራውያን ስደተኛታት ከም ዝዓመፁ ይነገር እዩ።⁹⁶⁹

⁹⁶¹ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል አብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 294።

⁹⁶² ኣሶሼትድ ፕረስ፡ “መንግስታዊ ሰነድ አብ ኩናት ኢትዮጵያ ዘለዉ ደረጃ ግፍዕታት ገለፁ” (ኣሶሼትድ ፕረስ፡ 12 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁹⁶³ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፡ ኢትዮጵያ፡ ውፃኢ መጥቃዕቲ ህ.ወ.ሓ.ት. አብ ዓዲ አምላራ፡ ብዕስለ ምዕማፅ፡ ዝምታን ኣካላዊ መጥቃዕትን ገለፃም (30 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም) (ክስትውዓል ዘለዎ ብሽልላዊ ሰብ ስልጣናት ንኣምነስቲ ልዕሊ 70 ደቂ አንስትዮ ተዓሚፀን ዝብል እዩ፡ ብመሰረት ክልላዊ መንግስቲ ዴስክ በዓል መዚ ጉዳይት ደቂ አንስትዮ፡ ህፃውንትን መናእሰይን ቁፅሪ እተን ዝተዓመፃ ደቂ አንስትዮ 71 ከም ዝኾነ እዩ ተፀብዒቡ፡ ፌደራል ሚኒስትሪ ፍትሒ ድማ 73 እዩ ፀብዒቡ)።

⁹⁶⁴ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፡ “ፀብዒብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ” (9 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./51/46፣ ዓንቀፅ 44።

⁹⁶⁵ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል አብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 332።

⁹⁶⁶ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል አብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 333።

⁹⁶⁷ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል አብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 335።

⁹⁶⁸ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፡ ዘ ሂግ፡ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፡ ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፡ ቅዱስ ሉዊስ፡ ኤሚሪካ፡ ርድኢት ጎንዲ-ወላድ ፆታዊ ዓመፅ አብ ኢትዮጵያ፡ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፡ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፡ ገፅ 60 (“ፀብዒባት-ብቐፃልነት ዝጠቕስዎ ተጋደልቲ ትግራይ ዝገልፀዎ ነቲ ብሓይልታት ኢትዮጵያ አብ ምጅማር እቲ ውግእ አብ ልዕሊ ኣዴታቶም፡ ኣንስቶም፡ ከምኡ እውን ኣብላት ማሕበረሰብ ዝበፀሐ ፆታዊ ዓመፅ ሕነ ደፈድዮ ከም ዘለዉ እዩ”)፤ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፡ ኢትዮጵያ፡ አብ አምላራ ክብ መጥቃዕቲ ህ.ወ.ሓ.ት. ዝድሓት ብዕስለ ምድፋር፡ ዝምታን ኣካላዊ መጥቃዕትን ገለፃም (30 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፤ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብአዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፡ “ሓፈሻዊ ምርመራዊ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኸዊ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብአዊ መሰል አብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤፕ.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 299።

⁹⁶⁹ ዶ/ር ዴኒስ ሙኬግ ፋውንዴሽን፡ ዘ ሂግ፡ ኔዘርላንድስ ምስ ማእኸል ሰብአዊ መሰላት፡ ስነ-ፆታን ፍልስፍናን ዩኒቨርሲቲ ዋሺንግተን፡ ቅዱስ ሉዊስ፡ ኤሚሪካ፡ ርድኢት ጎንዲ-ወላድ ፆታዊ ዓመፅ አብ ኢትዮጵያ፡ ጉዳይ ጎንዲ ትግራይ፡ (22 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፡ ገፅ 33 (መጣቕስታት ተገዳጭም)።

473. ሓንቲ ውፃእ መዓት ከም ዝበለቶ እቲ ዓማዒኣ ዝበለ፡ “ስድራና ተዓሚፀን እየን ሕጂ ድማ ክንዕምፀክን ግዴና እዩ።”⁹⁷⁰ ሓንቲ ውፃእ መዓት ካብ ቼና ከም ዝበለቶ ድማ እቲ ዓማዒኣ ኣማራጺ ከም ዝሃባ፡ ክትዕመዒ ወይ ክትቅተሊ። ሸው ኢልዎ ዝተብሃለ፡- “ክልቴና ጥራሕ ክንዕምፀኪ ስለ ዝኾንና ንስኪ ዕድለኛ ኢኺ። ሃገራዊ ምክልኻል ሰራዊት ኢትዮጵያ ንደቂ ኣንስትዮና ኣብ ዝዕምፀሉ ግዜ ወትሩ 10 ወታደራት ንሓንቲ ሰበይቲ ብምኺን እዩ።”⁹⁷¹
474. እቶም ፆታዊ ዓመፃት “ብዘሰንብዱ ደረጃታት ጭካነ፣ ከም መውቃዕቲ፣ ናይ ምቕታል ምፍርራሓት ዝኣመሰሉ ዝተሰነዩ እዮም፤” እዚ እውን ምእታው ባዕዲ ነገራት ዝሓወሰ እዩ።⁹⁷² እቶም ተጋደልቲ ህወሓት ነቲ ፆታዊ ዓመፅ ፈጸመሞ ዝተብሃል መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ቅድሚ ደቀን ከይኑ ጠበንጃ ኣወጣዊጦም፣ ከቲሮም፣ ከምኡ እውን ኣካላውን ቃላውን መጥቃዕቲ ፈጸሞም ብዝተብል እዩ።⁹⁷³ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል ቃለ መሕትት ካብ ዝገበረሉን ዓሰርተ ሸድሸተ ደቂ ኣንስትዮ እተን ዓሰርተ ኣርባዕተ ብዕስለ ከም ዝተዓመፃ እየን ዝዛረቡ።⁹⁷⁴ ኣብ ብዙሓት ኣጋጣምታት ኣብ መቐለን ዓዲ ሃገራይን ፍሉይ ሓይሊ ትግራይ ንኣንስቲ ወታደራት ሃገራዊ ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ ከም ዝዓመፁን፣ ኣብ ብልዕተን ሞባይል ንዝሓብኣ ገሊኣን ኣንስቲ ድማ ብጎዞም ከም ዝቐተልዎንን እዮም ዝኾሰሱ።⁹⁷⁵
475. እቲ ጎንዲ መሰረት ዝገበረ ፆታዊ ዓመፅ ብሄር መሰረት ብዝገበረ ፀርፊ ዝተሰነዩ ኾይኑ “ኣምሓራይ ኣድጊ እዩ”⁹⁷⁶ ዝብል ድማ ይርከብ፤ ከምኡ እውን ሰራዊታት ኢሎም ዝተብሃለ “ኣምሓራይ ንህዝብና ጨፍጨፍዎ እዩ (ንትግራዊ)፤ እቶም ፌደራል ምክልኻል ሓይልታት ንሰበይቲ ዓሚፃማ እዮም፣ ሎሚ ከም ደስ ዝበለና ክንዕምፀክን ኢና።”⁹⁷⁷
476. ብሰንኪ እቶም ፆታዊ ዓመፃት ግዳዮት ዝበልኡ “ዝተፈላለዩ ምልክታት ከም ቃንዛ ሕቕ፣ ደም ምሻን፣ ንምንቅስቓስ ምሽጋር፣ ሻቕሎትን ጓህን ዝኣመሰሉ”፤ ግን ድማ “ብመጥቃዕቲ ህ.ወ.ሓ.ት. ዕንወትን ዝምታን እቲ ሆስፒታልን ጣብያ ጥዕናን ናይቲ ኸተማን ስዒቡ፣ ካብተን ቃለ-መሕትት ዝተገበረሉን ዋላ ሓንቲ እኪ ዝተማልኦ ክንክን ድሕሪ ዓመፅ፣ ከም ህፀ-ፀ መከላኸሊ ጥንሲ፣ ናይ ድሕሪ ህፀ-ፀ ኮንዶም ከም ኤች.ኣይ.ቪን ካልኣት ብፆታዊ ርክብ ዝመሓላለፉ ረኽቦታትን ንመከላኸሊ ዝኾውን ምርመራን ክንክንን መጉዳእታት ወይ ድማ ግዳድ ሕክምና ንስነ-ኣእምሮኣዊ ጥዕናዊ ኽንክን ክረኽባ ኣይከኣሉን።”⁹⁷⁸

⁹⁷⁰ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም) ገፅ 14። ተወስኖ ከምኡ እውን ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 35።

⁹⁷¹ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ኣፈሻዊ ምርመራ ርኽቦታትን ሕጋዊ ውሳኔታትን፡ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያታት ሰብኣዊ መሰል ኣብ ኢትዮጵያ” (2 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/ሲ.ኣር.ፒ.3፣ ዓንቀፅ 299።

⁹⁷² ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም) ገፅ 14፣ 15።

⁹⁷³ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም)።

⁹⁷⁴ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም)።

⁹⁷⁵ ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት፣ ፀብፃብ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኢትዮጵያ (ኮሎምቢያ) / ቤት ፅሕፈት ላዕላዊ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት መንግስታት (ቤ.ላ.ኮ.ሲ.መ.ወ.ሕ.መ.) ኣብራራ ምርመራ ብኸሎም ወገናት ተፈፃሚ ሞም ዝተብሃሉ ጥሕሰት ሕገ ዓለም-ለኽ ሰብኣዊ መሰላት፣ ሰብኣዊነትን ስይተኛታትን (24 ጥቅምቲ 2014 ዓ.ም)፣ ዓንቀፅ 43።

⁹⁷⁶ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም)። ተወስኖ ከምኡ እውን ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤች.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 35 (“እቶም ውፃእ መዓት መብዛሕትኡ ግዜ ‘ኣድጊ ኣምሓራይ’ ብዝብል ይፀውዑ ነይሮም ወይ ‘ባንቡላ ኣብይ’ ብዝብል እዮም ዝኾሰሱ”።)

⁹⁷⁷ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም)።

⁹⁷⁸ ኣምነስቲ ኢንተርናሽናል፣ ኢትዮጵያ፡ ጃምላዊ ቕትላታት፣ ኣገዳድካ ምድፋርን ዝምታን ብሓይልታት ትግራይ ኣብ ኣምሓራ (09 ለካቲት 2014 ዓ.ም)።

VIII. አንፈታት ተላታትነት

477. እቲ ኣብ ሞንጎ ህ.ወ.ሓ.ትን ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያን ዝነበረ ዓለም ለኻዊ ዘይኮነ ጎንዲ ሕብረት ኣፍሪካ ብዝመረሐ ዘተ ሰላም ስዒቡ ብዕለት 23 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም ኣብ ፕሪቶርያ ደቡብ ኣፍሪካ ብዝተፈረመ ተፃብኦታት ደው ናይ ምባል ስምምዕ እዩ ተወዳኡ።

478. ከም ኣካል እዚ ስምምዕ ኢትዮጵያ ኣብ ምርግጋፅ “ተላታትነት፣ ሓቂ፣ ዕርቂ፣ ሕውዖት ድሕሪ ጎንዲ ንዘላ ኢትዮጵያ” ዓለሙ ሓፈሻዊ ሃገራዊ መሰጋገሪ ፍትሒ ፖሊሲ ክተተግብር ቃል ኣትያ እያ፤ እዚ ድማ ምስ ስርዓት ፖሊሲ መሰጋገሪ ፍትሒ ናይ ሕብረት ኣፍሪካ 2019 ዝሰነ እዩ።⁹⁷⁹ “ንፖሊሲ መሰጋገሪ ፍትሒ ሕብረት ኣፍሪካ ዝመስል ሃገራዊ ፖሊሲ መሰጋገሪ ፍትሒ” ሓንጎብ እንተተተግቡና፤⁹⁸⁰ እዚ ኸይዲ እዚ “ሙሉእን ዘይሸራውን ምርመራ ግፍዕታትን ዓለም ለኻዊ ገበናት ፈጻሞም ዝብሃሉ ኩሎም ኣካላት ንምኽሳስን ውሕስና ዝህብ እዩ።”⁹⁸¹ ዓበይቲ ሰባት ኣብ ኢትዮጵያ እቲ ዝሓለፈ ካብ ተላታትነት ናፃ ምስዳድ፣ ንቐፃላ ጥሕሶት ኣበርክቶ ኸገብር ይኸእል እዩ ዝብል ተረዲኦም ስለ ዝኾኑ፣ እዚ መፅብዓ እዚ ኣገዳስን ጠቓምን እዩ።⁹⁸² ነዚ መፅብዓ እዚ ንምትግባር እቲ ፌደራል መንግስቲ ድሮ እኳ ኮሚሽን ሃገራዊ ዘተን ኮሚሽን ሃገራዊ ተሃድሶን ኣጣይኹ እዩ።⁹⁸³

479. ይኹን እምበር ኢትዮጵያ ነቶም ዝኣተወቶም መፅብዓታት ተግባራዊ ብዝኾነ መንገዲ ከመይ ኣቢላ እያ ክተተግብሮም እትደሊ ወይ እውን እምበር ከ ክተተግብሮም ድያ ዝብል ዝረኣ እዩ ዝኾውን።⁹⁸⁴ ፖለቲካዊ ድሌት፣ እኹል ገንዘብ፣ ከምኡ እውን ዘይሸራውያን ደያኑ ኣገደስቲ እዮም፣ ብፍላይ ድማ እቶም ነቲ “ተፃብኦታት ጠጠው ናይ ምባል ስምምዕ” ዝፈረሙ “ብቶም ገበናት ክኸሰሱ ስለ ዝኸእሉ።”⁹⁸⁵ ብቐንዱ ግን ኢትዮጵያ ኣብ ሕሉፍ ግዜ መስርሓት መሰጋገሪ ፍትሒ ኣብ ምትግባር እንተይተዓወተት እያ ተሪፋ።⁹⁸⁶ እቲ ገበናዊ ሕገ (1996 ዓ.ም) ምስ ፅንተትን ገበን ኩናትን ዝዘመዱ ገለ ዓንቀፃት ዝሓቐፈ እኳ እንተኾነ፣ ወሃብቲ ርእይቶ ዘዘኸኸርዎ ግን ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ንምኽሳስ ዘኸእል ተወሳኺ ሕገ

⁹⁷⁹ ታደሰ ስሜ መተኪያ፣ “ስምምዕ ሰላም መሰጋገሪ ፍትሒ ንኢትዮጵያ ተመፃቢዑ” (ኢ ንስትትይት ፎር ሰክደሪቲ ስታዲዮ፣ 29 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)፤ ውብሸት ጥናታ፣ “ተላታትነት ንግፍዓውያን ገበናት፣ ኢትዮጵያ ኣብቲ ስምምዕ ዝኣተወቶ ቃል ኣተግቡራ ኸመይ ኣቢላ ተፃብኦታት ንሓዋሩ ጠጠው ተብል?” (ኦፕንዮ ጁሪስ፣ 15 ግንቦት 2015 ዓ.ም)።

⁹⁸⁰ ታደሰ ስሜ መተኪያ፣ “ስምምዕ ሰላም መሰጋገሪ ፍትሒ ንኢትዮጵያ ተመፃቢዑ” (ኢ ንስትትይት ፎር ሰክደሪቲ ስታዲዮ፣ 29 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁹⁸¹ ታደሰ ስሜ መተኪያ፣ “ስምምዕ ሰላም መሰጋገሪ ፍትሒ ንኢትዮጵያ ተመፃቢዑ” (ኢ ንስትትይት ፎር ሰክደሪቲ ስታዲዮ፣ 29 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

⁹⁸² ማክስ ቢራክ፣ “ኩናት እንትውለዕ እንተሎ ንሳ ኣብ ናይ ኣብይ ኣሕመድ ከቢነይራ፣ ሕጃ ግን ነቲ ታሪኽ ክትድሕድሐ እያ ትደሊ” (ዋሺንግቶን ፖስት፣ 21 ታህሳስ 2014 ዓ.ም) (ቅድም ኢላ ናይ ቀዳማይ ሚኒስትር ኣብይ ኣሕመድ ከቢነ ሚኒስትር ዝነበረት ፊልሰን ኣብደ ብምጥቃስ፣ “ነቶም ኣብ ትግራይ ዝተፈፀሙ ኣገዲድካ ምድፋራት ተላታትነት እንተዝነበር፣ ብተሓት ኣገዲድካ ምድፋራት ኣብ ኣምሓራን ዓፋርን መጋጠሙ ኢልኩም ትሓስቡ ዶ? ኣይፋሉን። [...] ፍትሒ እቲ ዑደት ጠጠው ንኸብል ይሕግዝ እዩ። እንተኾነ ግን ክልቲኦም ኣካላት ካብኡ ዝሃድሙ መሲሉ እዩ ተሰሚዖም”።

⁹⁸³ ውብሸት ጥናታ፣ “ተላታትነት ንግፍዓውያን ገበናት፣ ኢትዮጵያ ኣብቲ ስምምዕ ዝኣተወቶ ቃል ኣተግቡራ ኸመይ ኣቢላ ተፃብኦታት ንሓዋሩ ጠጠው ተብል?” (ኦፕንዮ ጁሪስ፣ 15 ግንቦት 2015 ዓ.ም)።

⁹⁸⁴ ተወስሰ ብተወሳኺ ዓለም ለኻ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕብራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፅብዓብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኻ ኮሚሽን ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤ.ኤ.ሲ./54/55፣ ዓንቀፃት 82-87 (እዚ ዝሕብር ድኽመታት ናይቲ ፌደራል መንግስቲ ‘መማረፅታት ንመሰጋገሪ ፍትሒ’ ፖሊሲ ስነ-ምግባር እቲ መንግስቲ ብዓለም ለኻዊ መዕቀንታት ዘይተማእዘዘ ምዃን፣ ናይቶም ፖሊሲ ድኽመታት ዘይምጽራሙን ዘጋጠሙ ውድቀት፣ ንዓለም ለኻውን ክፍለ ዓለማውን መዕቀንታት ዝፃብኡ ይቐፍሩን ምሕረትን ንዓለም ለኻዊ ገበናት ምህላው፣ እቶም ቀንዲ ዝብሃሉ ትካላት ኢትዮጵያ ውፅኢታውነት ዝነድሎም ምዃን፣ ኣብ ሕገ ሮም ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን ዓለም ለኻዊ ገበናት ተባሂሎም ዝተገልፁ ገበን ዘይምግባር፣ ወታደራት ኤርትራ ኣብ ኢትዮጵያ ተሓትቲ ዝኾኑሉ መስርሕ ዘይምህላው)፤ ዓንቀፃት 88-90 (ዓበይቲ ፀገማት ዘፈር ፍትሒ ኣገላላሽ ምርኣይ)፤ ዓንቀፃት 91-93 (ፌደራል መንግስቲ ኢትዮጵያ “ኣውሲ ምእዙዝነት” ዝዓይነቱ ቅዳ ከም ዝኸተል ደምዲሙ)።

⁹⁸⁵ ጁልያ ክረውፎርድ፣ “ኢትዮጵያ መሰጋገሪ ፍትሒ ደጊማ ተመፃቢዑ” (ጆስቲስ ኢ ንፎ፣ 23 ለካቲት 2015 ዓ.ም)።

⁹⁸⁶ ጁልያ ክረውፎርድ፣ “ኢትዮጵያ መሰጋገሪ ፍትሒ ደጊማ ተመፃቢዑ” (ጆስቲስ ኢ ንፎ፣ 23 ለካቲት 2015 ዓ.ም)። ብተወሳኺ ተወስሰ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝሰርሕ ጉጅለ መዘዛ፣ ፖሊሲ መማረፅታት ንመሰጋገሪ ፍትሒ፣ ንድፊ ንምምኽኻር ምስ ቀንዲ ኣካላት (ጥሪ 2015 ዓ.ም)፣ ገፅ 3 (እዚ ዝሕብር ሕሉፍ ፈተነታት ኢትዮጵያ ንመሰጋገሪ ፍትሒ ሙሉእ ዝኾነ ስርዓት መሰጋገሪ ፍትሒ ጎዲልዎ እዩ፤ እዚ ማለት እቶም ፃዕርታታ “ዘይውፅኢታውያን፣ ዘይተውሃዱን ብባዕይኡ ዝተሸራረፉን እዮም ነይሮም”።

ከድሊ ይኸክል እዩ።⁹⁸⁷ ናይ ውሽጢ ሃገር መንገድታት ተሓታትነት እምበር ከ ውፅኢታዊ ተሓታትነት ከረጋግፁ ድዮም ዝብል መጠርጠሪ ምክንያት ኣሎ እዩ።⁹⁸⁸

480. ብርግፅ ኢትዮጵያ ኣገዲዶም ዝደፈሩ ሰለስተ ወታሃደራት ከሲሳ ናብ ቤት ፍርዲ ኣቕረባ እዩ ዝብል፣ ካልኣት 25 ድማ ኣብቲ እዋን ንሱ ብኣገዲድካ ምድፋርን ፆታዊ መጥቃዕትን ተኸሲሶም እዮም ዝብል፣⁹⁸⁹ ከምኡ እውን ካልኣት 28 ጥርጦራት ኣብ ሰሜን ትግራይ ኣብ ግንቦት 2013 ዓ.ም ሰላማውያን ቀቲሎም ዝብል ክሲ ከም ዝገጠሞም ዝብል ተፀብዒቲ እዩ።⁹⁹⁰ ነዚ ስዒቡ ተሓታታይ ንምግባር ኣብ ዝተገበሩ በዝሒ ፃዕርታት መሰረታዊ ወሰኽ ብዘዕባ ምህላዉ መርትዖ ይላን።⁹⁹¹ ደረጃ ናይቶም ተፈጻሚ ምዃን ዝተባህሉ ገበያት ኣብ ግምት ኣእቲኹ “ኣብ ኩነታት እቲ ውግእ ንዝተፈፀሙ ግፍዓዊ ገበያት ትርጉም ዘለዎ ስጉምቲ ምርመራን ክስን ኣይተወሰደን” ኢልካ ምድምዳም ሚዛናዊ እዩ።⁹⁹²

481. ብኣንፃር እኪ ደኣ ኢትዮጵያ ነቶም ኣብ እዋን እቲ ጎንዲ ተፈጻሚ ምዃን ዝብላ ገበያት ሓቃዊ መሰረት ከም ዘይብሎም እዩ ጥርጦሬኣ ገሊፃ። ንኣብነት እቲ ጎሊሁ ዝረኣ ኣብቲ ጎንዲ ዘለዉ ኹሎም ኣካላት ገበያት ኩናት ፈጻሚ እዮም ንዝብል ስምዕታ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ “ልዕሊ መጠን ፖለቲካዊ ዝተገብረ” ክትብል ምንፃፃ፣⁹⁹³ ምስ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ኣይተሓባበርን ምባላ፣ ሓቂ ንምድላይ ኣብ ዝግበሩ ምፅራያት በሪ ምክልኻላ፣ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ከመይ ክሰርሕ ኣለዎ ዝብል እውን (ብሰብ ሞያ እቲ ኮሚሽን “ዘይቅቡል” ዝተባህለ) ቅድመ ኹነት ክተቐመጥ ምፍታና ነዙይ ዘረጋግፀ እዩ።⁹⁹⁴ ደሓር ድማ ኢትዮጵያ “ነቲ ናይቲ ኮሚሽን ፀብፃብ ‘ዘቐጥዕን’ ናብ ሓደ ወገን ዝዘዘወን’ ኢላ ኣናሽያቶ እዩ።”⁹⁹⁵

482. እቲ ኸሳብ ሎሚ ብጣዕሚ ዘሸቕል፣ ኢትዮጵያ ብቐፃልነት እዩ ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ጅምር ከብል እንተሎ ኣትሒዞ ገንዘባዊ ሓገዝ ከይረክብ ዝፀዓረት፤ ኣብ መወዳእትኡ ድማ በዚ ዕላማ ተዓዊታ እዩ።⁹⁹⁶

483. ሓንቲ ኣብ ምርመራ ዘላ ዓዲ ዕላዊ፣ ዓለም ለኽዊ ንዝኸነ መርመራ ኮሚሽን ንክብተን ምዕቀታ ሕማቕ መርኣዶ እዩ። ስለዚ ኣብ ወርሒ ጥሪ 2015 ዓ.ም ቶም ኣብ ጎንዲ ትግራይ ዝተፈፀሙ ግፍዕታት ተሓታትነት ክህሉ ካብተን ዓበይቲ ሃገራት ኣውሮፓ (ፈረንሳይን ጀርመንን) ርኡይ መፀዋእታ እንተነበረ

⁹⁸⁷ ታደሰ ስሜ መተኪዮ፣ “ስምምዕ ሰለም መሰጋገሪ ፍትሒ ንኢትዮጵያ ተመፃቢ።” (ኢንትርኔት ስታዲዮ፣ 29 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም) (ኢትዮጵያ “ንስቅያትን ኣገዲድካ ምስዋርን ነገበይኖም ገበያት ምኽኖም ከምኡ እውን ኣዘዘቲ ተሓታትነት ዝኸኸሉ ሕግታት ክተወፅእ ኣለዎ”)።
⁹⁸⁸ ውብሸት ጥሩህ፣ “ተሓታትነት ንግፍዓውያን ገበያት፡ ኢትዮጵያ ኣብቲ ስምምዕ ዝኣተወቶ ቻል ኣተግቢራ ኸመይ ኣቢላ ተፃብኦታት ንሓዋሩ ጠጠው ተብል?” (ኦፕንዮ ጁሪስ፣ 15 ግንቦት 2015 ዓ.ም)።
⁹⁸⁹ ኣልጀዚራ፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ገበያን ንዝፈፀሙ ፈሪዳ” (ኣልጀዚራ፣ 13 ግንቦት 2013 ዓ.ም)። ዓለም ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ ሰብኣዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ኢትዮጵያ፣ “ፀብፃብ ሰብ ሞያ ዓለም-ለኽ ኮሚሽን ሰብ ሞያ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቺ.ኣር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 52 (ብቐፅሪ 10,000 ውፃእ መዓት ፆታዊ መጥቃዕቲ ምህላወንን ኣብቲ እዋን ጎንዲ ዝተፈፀሙ ፆታዊ መጥቃዕታት “ናብ ወታሃደራዊ ቤት ፍርዲ ኢትዮጵያ ዝቐረቡ ድማ 13 ጥራሕ ዝተወድኡ 16 ድማ ኣብ ከይዲ ዘለዉ ምኽኖም” ዝተነፃፀረሉ እዩ፤ “እዚ ድማ ነተን ውፃእ መዓት ትርጉም ዘለዎ ፍትሒ ዘይህብ፣ ብፍላይ ንኸምዚኦም ተግባራት ምስቲ ታሪኻውን ኣብ ሓደ እዋን ኣብ ኢትዮጵያ ኣጋጢሙ ዝነበረ ካብ ተሓታትነት ናፃ ምስዳድ ኣረኣኪ ኸ ክሕሰብ እንተሎ”)።
⁹⁹⁰ ኣልጀዚራ፣ “ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ገበያን ንዝፈፀሙ ፈሪዳ” (ኣልጀዚራ፣ 13 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።
⁹⁹¹ ሂደማን ራይትስ ዎቶ፣ “ሕቶን መልስን፡ ፍትሒ ኣብ ኢትዮጵያ ንዝተፈፀሙ ኸበድቲ ገበያት” (ሂደማን ራይትስ ዎቶ፣ 29 ነሓስ 2015 ዓ.ም) (“እቲ መንግስቲ ነቶም ግፍዓውያን ገበያት ብተሓማንነት ኣብ ምምርመራን ኣብ ምክሰስን ብዓብይኡ ወዲቐ እዩ”) ኣብ ዝብል እንትገልፅ።
⁹⁹² ውብሸት ጥሩህ፣ “ተሓታትነት ንግፍዓውያን ገበያት፡ ኢትዮጵያ ኣብቲ ስምምዕ ዝኣተወቶ ቻል ኣተግቢራ ኸመይ ኣቢላ ተፃብኦታት ንሓዋሩ ጠጠው ተብል?” (ኦፕንዮ ጁሪስ፣ 15 ግንቦት 2015 ዓ.ም)።
⁹⁹³ ካትሪን ሆልልድ፣ ሜግ ኬሊ፣ ከምኡ እውን ስቲፋኒ ሊ፣ “ዋላ እኪ ዘተ ስምምዕ እንተተበፀሐ ኣብ ኢትዮጵያ ብኣማኢት ይጭፍጭፍ ኣለዉ” (ዎሺንግተን ፖስት፣ 21 ሐምሌ 2015 ዓ.ም)።
⁹⁹⁴ ጁልያ ክረውፎርድ፣ “ኣበር ዘለዎ መሰጋገሪ ፍትሒ ኣብ ኢትዮጵያ” (ጀስቲስ ኦፕንዮ፣ 08 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)።
⁹⁹⁵ ጁልያ ክረውፎርድ፣ “ኣበር ዘለዎ መሰጋገሪ ፍትሒ ኣብ ኢትዮጵያ” (ጀስቲስ ኦፕንዮ፣ 08 ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም)።
⁹⁹⁶ ኤ.ኤስ.፣ “ሰብ ሞያታት መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ገንዘባዊ ሓገዝ ከይረክቡ ኢትዮጵያ ንክልኣይ ግዜ ዝፈተነቶ ተሰዓሪ” (ኣዲስ ስታንዳርድ፣ 19 ታህሳስ 2015 ዓ.ም)።

እኳ፤⁹⁹⁷ አብ ወርሒ መጋቢት 2015 ዓ.ም “አሜሪካን አባል ሃገራት ሕብረት አውሮፓን ሓላፍነት ናይ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ግዚኡ እንተይኣኸለ ክቋረፅ ብኢትዮጵያ ይግባር ንዝነበረ ምፍርራሓት ኢደን ሂብን እየን፤ በዚ እውን ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ አብ መፃኢ መስከረም ዝገብሮ ፀብፃብ ከም 'ናይ መወዳእታ' ተባሂሉ ክጥቀስ ተሰማሚዐን እየን።”⁹⁹⁸ እዚ ድሕሪ እቲ ውግእ ብስራዕ ጠጠው ምባሉ ትሕቲ መንፍቕ አብ ዘሎ ግዜን ከምኡ እውን መጥቓዕትን ገበንን ይቕፅሉ ኣለዉ አብ ዝብሃልሉ ግዜን እዩ።⁹⁹⁹

484. አብ ጥቅምቲ 2016 ዓ.ም ካልኣይ ፀብፃብ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ምስ ተዘርግሖ ቁሩብ ፅንሕ ኢሉ፣ ሕብረት አውሮፓን ካልኣት ኣገደስቲ ሃገራትን “ሓላፍነት ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ዘሐድስ ወይ ኩነታት ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ዘቐፅል ዓለም ለኸዊ ክትትል፣ አብ ኣኼባ ቤት ምክሪ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ሰብአዊ መሰላት፣ ረቂቕ ውሳኔ ከተኣታትዎ ኣይከኣሉን።”¹⁰⁰⁰ ዋላ እኳ ረቂቕ ውሳኔ ብሕብረት አውሮፓ ተዘርጊሖ እንተነበረ እቲ ውጥን ግን ኣይቀፀለን፤ አባል ሃገራት ቤት ምክሪ ሰብአዊ መሰላት ከም ፈረንሳይ ወይ ጀርመን ዝበላ ንዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ንምሕዳስ ዲፕሎማሲያዊ ፃዕሪ አብ ምግባር ፈሺለን እየን፤ እዚ ድማ ከምቲ ጉጅለ ሃገራት ኣፍሪካን ኣሜሪካን ዝገበርኦ እዩ።¹⁰⁰¹

485. አብ መወዳእታ እቲ ተፃብኣታት ጠጠው ናይ ምባል ስምምዕ “መንግስቲ ኢትዮጵያ ክምርምር ኣለም” ዝብል እኳ እንተኾነ፣ እቲ ተመራዲ ግን ዘይሸራዊ ምርመራ እዩ፤ ምክንያቱ እቲ መንግስቲ ንባዕሉ እውን ኣካል እቲ ውግእ ስለ ዝኾነን አብ ሙሉእ እቲ ውግእ ብተኣት ገበናት ፈጸሙ እዩ ተባሂሉ ስለ ዝኸሰስን እዩ።

486. ብመንፅር እዚ ከምኡ እውን አብቲ ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኣታት “መንግስቲ ኢትዮጵያ ክምርምር ኣለም” ዝብል ዓንቀፅ ዋላ ይሃሉ፣ ዘይሸራዊ ዓለም ለኸዊ ምፅራይ ኣድላዪ ጥራሕ ዘይኮነስ ተመራዲ እዩ ዝኾነውን። ብርግፅ አብ 6,689 ብሃንደበት ዝተመርፀ ኢትዮጵያውያን ዝተገብረ መፅናዕቲ ዘረጋግፆ 2% ተጋሩ ጥራሕ እዩም ከብ ዝተዛነቐ ወይ ዓለም ለኸዊ መመሪታት ንላዕሊ ናይ ውሽጢ ዓዲ ፍርዳዊ መስርሕ ዝመረፀ፣ 60% ተጋሩ ድማ ብሕቡራት መንግስታት ዝጠየሹ ፍሉይ መጋቢያ ከምኡ እውን ባህላዊ ዘቤታዊ ኣገባባት (ከም ልምዳዊ ኣብያተ ፍርዲ) አብ ንብረት ንዝተፈፀሙ ገበናት ጥራሕ አብ ጥቕሚ ክውዕሉ ከም ዘለዎም እምበር ምስ ፆታዊ መጥቓዕትን ጃምላዊ ቕትለትን ዝተሓሓዙ ገበናት ግን አብ ጥቕሚ ክውዕሉ ከም ዘይግባእ ዝመርፀ እዩም።¹⁰⁰² ይኹን እምበር ኢትዮጵያውያን ብሓፈሻ እንተተወሲዶም 29% ጥራሕ ናይ ማሕበረሰብ ዓለም ኢድ ኣታውነት ክርእዩ ዝደልዩ እዮም።¹⁰⁰³

487. ካልኣት ንፍሉይ ኣገባባት ጠሊቦም እዮም “ንዘይሸራውነት እኹል ውሕስና ክወሃብን ከምኡ እውን ንኸበድቲ ገበናት ብመሰረት ዓለም ለኸዊ መዐቀንታት ስልጣን ምምርማርን ምክሰሰን ክህሉ” ዝብል

⁹⁹⁷ ኤ.ፒ.፣ “ፈረንሳይ፣ ጀርመን ድሕሪ ኹናት ተሓታትነት ክህሉ ተማሕዳንን” (ኤ. ፒ. ኒውስ፣ 04 ጥሪ 2015 ዓ.ም)።
⁹⁹⁸ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ፀብፃብ ዓለም 2024 (ግሪጎርያዊ ኣቆፃፅራ)፣ ኢትዮጵያ፣ ናይ 2023 (ግሪጎርያዊ ኣቆፃፅራ) ፍፃሚታት።
⁹⁹⁹ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ኢትዮጵያ፣ ግዝያዊ ስምምዕ ምቁራፅ ውግእ አብ ትግራይ ኣብ ዘለሉ ግዜ ምፅራይ ዘርኢ ቀደሉ (24 ግንቦት 2015 ዓ.ም)
¹⁰⁰⁰ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ ፀብፃብ ዓለም 2024 (ግሪጎርያዊ ኣቆፃፅራ)፣ ኢትዮጵያ፣ ናይ 2023 (ግሪጎርያዊ ኣቆፃፅራ) ፍፃሚታት።
¹⁰⁰¹ ሂደማን ራይትስ ዎች፣ “ቤት ምክሪ ሰብአዊ መሰላት፣ ሕብረት አውሮፓ አብ ግዳያት ኢትዮጵያ ፈሺሉ” (23 መስከረም 2016 ዓ.ም)።
¹⁰⁰² ፓትሪክ ቪንክ፣ ታደስ ስሜ መተኪያ፣ ጂኦፍ ዳንሲ፣ ካትሪን ሲኪንክ፣ ከምኡ እውን ፎንግ ኤን.ፋም፣ “ፍትሒ ንኢትዮጵያ ሰለም ይምፅኣለ ደ?” (ፎረይን ኣፈይር/፣ 05 ሕዳር 2016 ዓ.ም)።
¹⁰⁰³ ፓትሪክ ቪንክ፣ ታደስ ስሜ መተኪያ፣ ጂኦፍ ዳንሲ፣ ካትሪን ሲኪንክ፣ ከምኡ እውን ፎንግ ኤን.ፋም፣ “ፍትሒ ንኢትዮጵያ ሰለም ይምፅኣለ ደ?” (ፎረይን ኣፈይር/፣ 05 ሕዳር 2016 ዓ.ም)።

እዩ።¹⁰⁰⁴ ከምዚ ዓይነት አገባብ አብ ዝኾነ ዓይነት ከይድን ከምኡ እውን ፆታ መሰረት ንዝገበረ ገበንን እኹል አቓልቦ ብምሃብ ንአንስትን አዋልድን፣ ከምኡ እውን ካልኣት ንሓደጋ ዝተቐልዑ ጉጅለታት ክሓውስ አለዎ።¹⁰⁰⁵ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ ብተመሳሳሊ ከም ዝመዝገቡ፡-

“ብዛዕባ ተሓታትነትን ሕውዳትን በቲ ኮሚሽን ዝተሓተቱ መብዛሕትኦም ኢትዮጵያውያን፣ ትካላት መንግስቲ ኢትዮጵያ ተአማኒ ኸይዲ መሰጋገሪ ፍትሒ ከካይዲ እዮም ዝብል ፍፁም እምነት ከም ዘይብሎም ገሊፆም እዮም። እቲ ኮሚሽን ባዕሉ ዝገምገሞ እውን ክሳብ ሎሚ ዘለዉ ናይቲ መንግስቲ ስጉምታት ነዚ ዘይምትእምማን ዘረጋግፁ እዮም። ናይቲ መንግስቲ ከይዲ ምምኽኻር መዐቀንታት ሕብረት አፍሪካን ዓለም ለኸን ዘዋግዱ እዮም። ድምዲ ግዳያት ክንዲ ዘቃልሉ፣ እሱር ናይቲ ብዓይነ-ዕሙተይ ዝተቐመጠ ስራሕ መዛዘሚ ዝተባህለ ግዜ እዩ። ብዛዕባ ዝሓለፉ ጥሕሰታት ዘሎ መርአያ፣ አብ ክንዲ ተሓታትነት ካብ ተሓታትነት ናፃ ምስዳድ እዩ።”¹⁰⁰⁶

488. ኩሎም እዞም ኩነታት አብ ግምት ብምእታው ንክልቲኦም ናይ ሃገር ተሓታትነትን ናይ ውልቀ ገበናዊ ተሓታትነትን ዘሎ ተኸእሎ ዕለማ ጌርካ ንምውሳኔ፣ እዚ ቐዲሎ ዘሎ ዓንቀፅ ብመሰረት ዓለም ለኸዊ ሕግታት ክህልዉ ዝኸእሉ መንገድታት ዘነፀር እዩ። ብመሰረት ቻርተር አፍሪካ ሰብአውን ህዝባውን መሰላት ከም ተበግሶ ግዝያዊ ስጉምታት ዝአመሰሉ ምድላይ ካልኣት ሓደሽቲ ብልሓታት እውን ይከአሉ እዮም።¹⁰⁰⁷

U. ተሓታትነት ሃገርን ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሕን

489. ፅንተት ንምክልኻልን ንምቕፃዕን ስምምዕ ፅንተት ክልተ ቐንዲ መንገድታት እዩ አቐዲሙ አቐሚጡ፡- ንሳቶም እውን ብመንገድታት ስርዓት ገበናዊ ፍትሕን አብ ቻርተር ውድብ ሕቡራት መንግስታት ብዝተቐመጡ መንገድታትን ብውሳኔ አብ ሞንጎ ሃገራት ብዘጋጠሙ ጎንፅታትን እዮም።

490. ስለዚ አብቲ ናይ መጀመርታ ዝምልከት ከምኡ እውን ምስቲ ዓንቀፅ 1 - ዓንቀፅ 5 ዘሎ ሓፈሻዊ ግዴታ ብዝሰነ መልክዑ፣ እቶም ተወዳዳሪቲ አካላት አብ ግዝአቶም ንዘለዉ አንፃር እቲ ስምምዕ ተግባር ንዝፈፀሙ ውልቀሰባት ዝቕፅዑሉ አድላዪ ዘበለ ሕጊ ኸውፅኡ ዝጠልብ እዩ። ብፍላይ ድማ ዓንቀፅ 3 ዘቐምጡ እቶም ተወዳዳሪቲ አካላት ንፅንተት ጥራሕ ዘይኮኑ ክቐፅዑስ ብተወሰኹ እውን “ፅንተት ንምፍፃም ዝግበር ውዲት፣” “ፅንተት ንክፍፀም ቀጥታውን ህዝባውን ምልዕዳል ምግባር፣” “ፅንተት ንምፍፃም ዝግበር ፈተነ፣” ከምኡ እውን “አብ ፅንተት ምትሕብባር” እዮም። ብሰመረት ዓንቀፅ 6 ብኸምዚአም ተግባራት ዝተኸሰሱ ኩሎም ሰባት “ጉዳዮም አብቲ ተግባር ዝተፈፀሙሉ ሃገር ብብቐፅ ፈራዲ አካል ክረአ አለዎ ወይ ድማ እቶም ተወዳዳሪቲ አካላት ስልጣኑ ዝተቐበልዎ እንተኾይኑ ስልጣን

¹⁰⁰⁴ ውብሽት ጥሩነህ፣ “ተሓታትነት ንግፍዓውያን ገበናት፡ ኢትዮጵያ አብቲ ስምምዕ ዝአተወቐ ቐልአተግቢራ ኸመይ አቢላ ተፃብኦታት ንሓዋሩ ጠጠው ተብል?” (ኦፕንዮ ጁሪስ፣ 15 ግንቦት 2015 ዓ.ም)።
¹⁰⁰⁵ ታደሰ ስሜ መተኪያ፣ “ስምምዕ ሰላም መሰጋገሪ ፍትሒ ንኢትዮጵያ ተመፃቢዑ” (ኢ ንስትትዩት ፎር ስክዩሪቲ ስታዲዮ፣ 29 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።
¹⁰⁰⁶ ዓለም ለኸ ኮሚሽን ሰብ ሙያ ሰብአዊ መሰላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት አብ ኢትዮጵያ፣ “ፅንተት ሰብ ሙያ ዓለም-ለኸ ኮሚሽን ሰብአዊ መሰላት አብ ኢትዮጵያ” (3 መስከረም 2016 ዓ.ም)፣ ኤ./ኤቲ.አር.ሲ./54/55፣ ዓንቀፅ 3።
¹⁰⁰⁷ ንአብነት ተወኪሎ፣ ሌጋል አክሽን ወርሓዊ ዋይድ፣ “ግዳያት ተጋሩ አንፃር ኢትዮጵያ አብ ዝነበረ ብጠዕሚ አገዳሲ ጉዳይ ሰብአዊ መሰላት ብዝተወሰዱ ግዝያዊ ስጉምታት እፍይታ ረኺቦም” (08 ጥቅምቲ 2015 ዓ.ም)።

ብዘለዎ ዓለም ለኸዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ገበን ክረአ ኣለዎ።። ኣብ ዓንቀፅ 4 ብዝተገልፀ መሰረት እቲ ሰብ ብመንግስታዊ ስልጣኑ ድዩ ዝገብሮ ዘሎስ ወይስ ኣይኮነን ዝብል ኣገዳሲ ኣይኮነን።¹⁰⁰⁸

491. ነዚ ስዒቡ ዝመፅእ ድማ፣ ፅንተት ኣብ ግዝኣታ ተፈጻሚ እንተ ደኣ ኾይኑ ወይ ድማ ብመሰረት ዓንቀፅ 3 ምስ ፅንተት ዝዘመዱ ተግባራት ተፈጻሚ እንተ ደኣ ኾይኖም፣ ኢትዮጵያ ነዚ ኸምዚ ዓይነት ተግባር ክትምርምርን ክትቀፅፅን ብመሰረት ዓለም ለኸ ሕገ ቀንዲ ሓላፍነት እያ ትሸከም።

492. ብተወሰኺ ኣብቲ ኸልኣይ ኣመልኪቱ፣ ዓንቀፅ 3 ዝብሎ ዝኾነ ተወዳዳሪ ኣካል “ተግባራት ፅንተት ወይ ኣብ ዓንቀፅ 3 ዝተዘርዘሩ ካልኣት ተግባራት ንምክልኻልን ንምዕጋትን ይግባእ እዩ ኢሎም ብዝሓሰብዎ መጠን ብመሰረት ቻርተር ውድብ ሕቡራት መንግስታት ንብቐዓት ኣካላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ስጉምቲ ኸወስዱ ክፅውዑ ይኸእሉ እዮም።” ዓንቀፅ 11 ዘቐምጡ እውን ኣብ ሞንጎ ተወዳዳሪ ወገናት ክህሉ ዝኸእል ዘይምስምማዕ “ምስ ኣተረጓጎማ፣ ተፈጻሚነት፣ ምልኣት ናይቲ ስምምዕ ዝዘመዱ፣ ምስ ሓንቲ ሃገር ንፅንተት ወይ ኣብ ዓንቀፅ 3 ካብ ዝተዘርዘሩ ዝኾኑ ዓይነት ተግባራት ዘለዎ ሓላፍነት ዝዘመዱ ዝሓቐፈ ብሓታትነት ገሊኦም ተኸራኸርቲ ኣካላት ናብ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ክቐርብ ኣለዎ።”¹⁰⁰⁹ ኣብ ካልእ ኹነታት ከምዚ ኣቶም ዓይነት ክርክሩት ናብ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ እዮም ይቐርቡ ነይሮም፤ ንኣብነት ከም ክትዓት ቦሲንያ ኣንፃር ሰርብያ፣ ክሮሻያ ኣንፃር ሰርብያ፣ ጋምብያ ኣንፃር ምያንማር (ክሳብ ሎሚ ኣብ ከይዲ ፍርዲ ዘሎ)፣ ከምኡ እውን ደቡብ ኣፍሪካ ኣንፃር እስራኤል (ኣብዚ ሎሚ እባን ኣብ መባእታዊ ደረጃ ስጉምትታት ዘሎ) ዝብሉ እዮም።

493. ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ኣብ ዓንቀፅ 11 ኣመልኪቶም ኣብ ዝለዓሉ ክርክሩት ኣብ ዝሃቡ ብይን ዘትኮረሉ እቲ ቤት ፍርዲ “ምስ ፅንተት ዘይቐፀሩ ብፍላይ ድማ ምስ ምክልኻል ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ዕጥቃዊ ጎንዲ ዝተሓሓዙ ካልኣት ጥሕሰት ግዴታታት ዓለም ለኸ ሕገ ዝብሃሉ ናይ ምውሳን ስልጣን ዮብሉን፤” እዚ ዋላ እውን እቶም ዝብሃሉ ዘለዉ ጥሕሰታት ብመሰረት ኣገደድቲ ልምድታት ግቡኣት እንተኾኑ ወይ ንኣገደስቲ ሰብኣዊነታዊ ክብርታት ዝከላኸሉን ከምኡ እውን ንኹሎም ወገናት ተፈጻሚነት ዘለዎም ዋላ እንተኾኑን እዩ።¹⁰¹⁰ ከምኡ እውን ብመሰረት ዓንቀፅ 11 ስልጣን ናይዚ ቤት ፍርዲ ኣብ ፅንተት ኣመልኪቱ ዘለዉ ልምዳዊ ዓም ለኸዊ ሕግታት ተገይሮም ንዝብሃሉ ጥሕሰታት ዝሸፍን ኣይኮነን፤ እዚ ድማ ክንዲ ዝኾነ ይኹን ምስቲ ስምምዕ ሓቢሩ ዘይኸይድ ዋላ እንተኾነ እውን እዩ።¹⁰¹¹ ይኹን እምበር ኣብቲ ስምምዕ ዘሎ ግዴታ ተጣሊሱ ዶ ኣይተጣሕሰን፣ እንተተጣሊሱ ኸ ክህልዉ ዝኸእሉ ሕጋዊ

¹⁰⁰⁸ ተወስኖ ከምኡ እውን ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈጻሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ምንቅጥጥ)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 144። ተወስኖ ተወስኖ ግንባር 419-420 (“ምትሕብባር” ብመንፅር ዓንቀፅ 3፣ ፓራግራፍ (ረ) ናይቲ ስምምዕ ነቲ ገበን ንምፍፃም ዘኸእሉ መሰረታዊ ምቕባል ወይ ምስላጥ ዝሓቐፍ ምዃኑ ዘጠራጥር ኣይኮነን፤ [...] ዋላ እኳ ምትሕብባር ዓርሱ ኸኣሉ ኣብዚ እዋናዊ ኣፀዋውዓ ሕገ ዓለም ለኸዊ ተሓታትነት ከም ክልስ ሓሳብ ኣይሃሉ፣ ምስቶም ተሓታትነት ሃገር ዘጣይኹ እንዳባኣዊ ሕግታት ኣብ ዝርከቡሉ ጉጅለ ተመሳሳሊ እዩ፣ ንሱ እውን ሓይ በይላዊ ተግባር ብኸልእ ሃገር ክፍፀም ብሓንቲ ሃገር ብምቕራብ ‘ምሕጋዝ ወይ ምድጋፍ’ እዩ።) 421 (ጎዕላማ ስምምዕ ፅንተት ክብሃል፣ ምትሕብባር ክብሃል እንተሎ እቲ ዝምልከቶ ሰብ (እቶም ዝምልከቶም ሰባት) ንዘርእ ፅንተት ዘይሉ ሓብራዊ ፍሉይ ሓሳብ ምህላው ይጠልብ ድዩ ኣይጠልብን ዝብል ሕቶ ክፍት እዩ ገዲፍዎ)።

¹⁰⁰⁹ ተወስኖ ከምኡ እውን ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈጻሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ምንቅጥጥ)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፃት 43፣ 145-146።

¹⁰¹⁰ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈጻሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ምንቅጥጥ)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 147፤ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈጻሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 85።

¹⁰¹¹ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዛዕባ ተፈጻሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 87-89።

ሰዕቤናት ንምውሳኔ፣ ነቲ ስምምዕ ጥራሕ ዘይኮነስ ንኣተረጓጎማ ውዕላትን ሓላፍነት ሃገርን፣¹⁰¹² ከምኡ እውን ዓለም ለኸ ሕገ ሰብአውነት ወይ ዓለም ለኸዊ ሕገ ሰብአዊ መሰላት¹⁰¹³ እውን ሓዊሱ ካልኣት ኣገደስቲ ሕግታት ሓፈሻዊ ዓለም ለኸዊ ሕገ እውን ክምርኮስ ይኸእል እዩ።

1. ፅንተት ዓርሱ ኸኢሉ ዘስዕቦ ተሓታትነት

- 494. ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ዘረጋገፆ ዓንቀፅ 1 ኣብተን ንስምምዕ ፅንተት ተወዓዓልቲ ዝኾና ኣካላት “ፅንተት ንምክልኻል ቀጥታዊ ግዴታ”¹⁰¹⁴ ከም ኣብነት ኣድላዪ ዝኾነ “ብቐጥታ ኣብ ትሕቲ ምቁፅፃርም ንዘይኮነ ሰባት ወይ ጉጅለታት” ፅንተት ከይፍፀሙ ጥራሕ ዘይኮነ ዘሸክሙን “ነተን ሃገራት ንባዕላን እውን ፅንተት ከይፍፀማ ይኸልክሉን እዩ።”¹⁰¹⁵
- 495. እቲ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ሓንቲ ሃገር ብፅንተት ተሓታቲት እያ ዝብል ክግንዘብ እንተኾይኑ ወይ ኣብ ዓንቀፅ 3(ለ) ወይ (ረ) እቲ ስምምዕ ዝተቐመጡ ካልኣት ኣገደስቲ ተግባራት ክግንዘብ እንተኾይኑ “ፅንተት ብቲ ኣብቲ ስምምዕ ብዝተውሃቦ ትርጉም መሰረት ከም ዝተፈፀመ ክረጋገፅ ኣለዎ።”¹⁰¹⁶
- 496. ብዝላዕላ ደረጃ ምርግጋፅ ብዝብል ብዝተቐበሎ መሰረት፣ ብተግባር ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ተግባራት ፅንተት ምፍፃምም ንምርግጋፅ ዝኸተሎ መንገዲ ምስቶም ዓለም ለኸ ኣብያተ ፍርዲ ገበን ወይ ፍሉይት ኣብያተ ፍርዲ ገበናዊ ኸስታት ንምውሳኔ ዝኸተልዎም መንገድታት ትሕት ኢሎም ከም ዝተገልፁ ብገፊሉ ተመሳሰልቲ እዮም።¹⁰¹⁷ ብርግፅ ክፍለጥ ዝግብኡ ክሰብሉ ሎሚ (ብትኹረት እውን ክርኣ ዘለዎ) ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ፍሉይ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ገበን ተግባር ፅንተት ተፈፂሞ እዩ ኢሉ ኣብ ዘይወሰነሉ ኹነታት ተግባር ፅንተት ተፈፂሞ እዩ ኢሉ ዝወሰነሉ ኹነታት ፍፁም ዮላን።¹⁰¹⁸ እቶም ኣገደስቲ ተግባራት ምስቲ ዝድለ ፍሉይ ሓሳብ ርክብ ኣለዎም ዶ ዮብሎምን ዝብል ሕቶ መብዛሕትኡ ግዜ እቲ ቐንዲ ምኽኒ እዩ ዘርእይ። በዚ መሰረት ድማ ሓንቲ ሃገር ባዕላዊ ዝኾነ ኣእምሮኣዊ ኹነት ክተርእይ ዘይትኸእል ምኽኒ ሓቂ ኹይኑ፤¹⁰¹⁹ ኩነተ-ኣእምሮ ናይቶም ቀንዲ ፈፀምቲ ግን መብዛሕትኡ ግዜ ብጣዕሚ ኣድላዪ እዩ፤ እዚ ድማ ብወድዓዊ መርኣይታት ከም ኣካይዳ ጠባይ፣ መግለፅታት፣ መንግስታዊ ፖሊሲታትን ካልኣት ዝኣመሰሉ ሓዊሱ ዝግምገም እዩ።

¹⁰¹² ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 149።
¹⁰¹³ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 85፣ 183።
¹⁰¹⁴ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 165።
¹⁰¹⁵ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 166-167።
¹⁰¹⁶ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 180፤ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 128።
¹⁰¹⁷ ብፍሉይ ንኣብነት እቲ ቤት ፍርዲ “ሚዛናዊ መደምደምታ ጥራሕ” ዝብል ምስ ፍሉይ ሓሳብ ንፅንተት ተተሓሕዞ ንምውሳኔ ከም መዕቀቢ ተቐቢልዎ እዩ፤ ተወስኑ ንኣብነት ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ ብዘሰብ ተፈፂምነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፅ 148፣ 417፣ 440። እዚ ምስቲ ገበናዊ ጉዳይት ንምውሳኔ ከም መርኣዮ መዕቀቢ ኣብ ጥቕሚ ዝውዕል ገበናውነት “ልዕሊ ምኽንያታዊ ጥርጣረ” ክረጋገፅ ኣለዎ ዝብል ማዕረ እዩ።
¹⁰¹⁸ እዚ ሕቶ ኣብዚ ሕዚ ሰዓት ኣብ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ኣብ ተፈፂምነት እቲ ስምምዕ ኣብ ምክልኻልን ምቕፃፅን ገበን ፅንተት ኣመልኪቱ ዝተልዕላ ጉዳይ (ጋምብያ ምስ ሞያንማር) ዝርኣ ዘሎ ኹይኑ፤ እዚ ዝኾነ ግን እቲ ኣብ ግዝኣት ምያንማር ተፈፂሞ ዝብሃል ዘሎ ገበን ፅንተት ኣመልኪቱ ኣብዚ ሎሚ እዩን ስልጣን ዘለዎ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ወይ መጋእያ እንተዘይሃልዩ እዩ።
¹⁰¹⁹ ኒው ላይንስ ኢንስትትዩት፣ ፅንተት ኤይግሁር፣ ምርመራ ጥሕስት ቻይና ስምምዕ ፅንተት 1948፣ መጋቢት 2013 ዓ.ም ገፅ 35።

497. እዚ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ ሓደ ወይ ልዕሊኡ ተግባራት ፅንተት ምህላዎም ሓንሳብ እንተወሲኑ፣ እዚ ቤት ፍርድ ቀደሉ ዝውስኖ ድማ እዞም ተግባራት ማለት፡- ፅንተት ምፍፃም፤ ናብታ ተኸሳሲት ሃገር ይላገቡ ዶ ኣይላገቡን ዝብል እዩ።¹⁰²⁰ ግን ዋላ እንተዘይኮነ እውን ናይቲ ጉዳይ መወዳእታ ግን ኣይኮነን። ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ እታ ተኸሳሲት ሃገር ንገሊኡም ወይ ንኹሎም ኣብ ዓንቀፅ 3 (ለ) ክሳብ (ረ) ናይቲ ስምምዕ ዝተቐመጡ ተግባራት (ውዲት፣ ምልዕዳል፣ ፈተነ፣ ወይ ምትሕብብር) ዘርኢ ፅንተት ናብኣ ዝላገብ ዋላ እውን ሓላፍነት ዘይምህላዎ፤ ወይ ዘርኢ ፅንተት ብዘይምክልኻላ ንዘርኣዮቶ ውድቀት ተሓታትነት ብዘሰገ ምህላዎ ብተወሰኹ ኣብ ግምት ክእትዎ ኣለዎ።¹⁰²¹ ብዝበለፀ፣ ኣብ ዝኸነ ፍፃሞ እቲ ቤት ፍርድ ቅድም ኢሎም ኣብ ዝተልዕሉ ጉዳያት ዝሃበም ውሳኔታት ብዘደገፉ፣ እታ ተኸሳሲት ሃገር ፅንተት ብዘይ ምቕፅዓ ንዘርኣዮቶ ውድቀት ተሓታትነት ብዘሰገ ምህላዎ እቲ ቤት ፍርድ ኣብ ግምት ክእቱ ኣለዎ።¹⁰²² ዝተተሓሓዙ እንተኾኑ እኳ፣ ፅንተት ንምክልኻል ዘሎ ግዴታን ነቶም ፈፀምቲ ንምቕፃዕ ዘሎ ግዴታን ነንበይንቶም እዮም።¹⁰²³

498. ካብቲ ልዕል ኢሉ ዝተገልፀ ዝስዕብ መደምደምታ ድማ፣ ብመንፅር ብመሰረት ስምምዕ ፅንተት ዘለወን ግዴታ፣ ኣድላይን ግቡእን እንተኾይኑ ኣባል ስምምዕ ፅንተት ዝኾነት ሃገር ኣብ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ ቀሪባ ኣንፃር ኢትዮጵያ ክሲ ክትምስርት ትኽእል እያ።

2. ግዴታ ምክልኻል ፅንተት

499. ብተወሰኹ ወይ ብኣማራጺ ዋላ እኳ ሓንቲ ሃገር ፅንተት እንተዘይፈፀመት፣ ብጭቡጥ ግን ፅንተት ተፈጺሞ እንተኾይኑ፣ እታ ሃገር ፅንተት ከይፍፀም ብዘይምክልኻላ ተሓታቲት እያ።

500. ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ ሓንቲ ሃገር ፅንተት ንምክልኻል ዘለዎ ግዴታ ጥሒሳ እያ ብዝብል ክውስን እንተኾይኑ “ፅንተት ከምቲ ኣብቲ ስምምዕ ዝተውሃቦ ትርጉም ዝተፈፀመ ንምኳኑ ክረጋገፅ ኣለዎ።”¹⁰²⁴ ምስቲ ላዕላዎይ ብዝሃነ መልክዑ እቲ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ ከምዚ ዓይነት መደምደምታ “ብፍሉይ ከበድቲ ንዝኾኑ ኸስታት ግቡእ ዝኾነ መዐቀኒ መርትዖ” ኣብ ተግባር ኣውዲሉ ክቕበል ይኽእል እዩ።¹⁰²⁵ እዚ ማለት ገበን ፅንተት ዝተፈፀመ ንምኳኑ ከምኡ እውን ናብታ ተኸሳሲት ሃገር ዝላገብ እንተኾይኑ ነቲ ቤት ፍርድ እውን “ሙሉእ ብሙሉእ ዘእምን” ማለት “ሙሉእ ብሙሉእ ዘዘማዚ ዝኾነ መርትዖ” እንተኾይኑ እዩ።¹⁰²⁶ ብተመሳሳሊ ሓንቲ ሃገር ፅንተት ክትከላኸል ወይ ፅንተት ኣብ

¹⁰²⁰ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፃት 378፣ 384። ከምኡ እውን ተወሳኺ ዓንቀፃት 385፣ 391-393፣ 396-407 ተወከስ ።

¹⁰²¹ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፃት 379-382።

¹⁰²² ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 383።

¹⁰²³ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፃት 425-427።

¹⁰²⁴ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 431።

¹⁰²⁵ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 181፤ ዓለም ለኸ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ብዘሰገ ተፈፃሚነት ስምምዕ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ክሮሻያ ምስ ሰርብያ)፣ ፍርዲ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 2007 ዓ.ም፣ ዓንቀፃት 177-178። ከምኡ እውን ዓንቀፃት 211-230 (መርትዖኣዊ መትከላት ዝምልከቱ)፣ ዓንቀፃት 172-173 (ሸኽሚ ምርዳእ)።

¹⁰²⁶ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ኣብ ተፈፃሚነት እቲ ስምምዕ ኣብ ምክልኻልን ምቕፃዕን ገበን ዘርኢ ፅንተት ኣመልኪቱ ዝተልዕላ ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ኣንፃር ሰርብያን ሞንቶኔግሮን)፣ ናይ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም ፍርዲ፣ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ ፀብፃብ 1997፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 209፤ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርድ ፍትህ፣ ኣብ ተፈፃሚነት እቲ ስምምዕ

ምፍፃም ሐላፍነት አለምም ንዝተባህሉ ሰባት ክትቀፀፀ ኣይከአለትን እንተተባህሉ ወይ ኣሕሊፋ ክትህብ ኣይከአለትን እንተተባህሉ፡ “እቲ ቤት ፍርዲ ዘድልዮ መረጋገጂ ምስቲ ናይቲ ክሲ ክብይት ዝኸይድ ልዑል ብርኪ ንፁርነት ዘለዎ ክኸውን ኣለዎ።”¹⁰²⁷ ካልእ ቤት ፍርዲ ወይ መጋባእያ ኣገደስቲ ዝኾኑ ሓቅታት ኣብ ዝረኽቡሉ ኩነታት እዚ ኸምዚ ዓይነት ቤት ፍርዲ ዝተኸተሎ ስነ-ስርዓት፣ እቲ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ኣብ ግምት ከእትዎ ይኸእል እዩ፣ ኣድላዪ ኾይኑ እንተረኺብዎ ድማ “ኣብ ከይዲ ፍርዳዊ መስርሕ ዝተረኸበ ከም ብልዑል መጠን ዘእምን ርኽበት ኢሉ ክቕበሎ ይኸእል እዩ።”¹⁰²⁸

501. ብፍላይ ድማ ፅንተት ናይ ምክልኻል ግቡእ ናይ ኣካይዳ ግቡእ እምበር ውፅኢት ናይ ምምፃእ ግቡእ ኣይኮነን፤ ኣብ ስምምዕ ፅንተት ተወዳዳሪቲ ዝኾነ ሃገራት “እቲ ኹነታት ክንዲ ዝኾነ ይኹን ፅንተት ከይፍፀም ናይ ምክልኻል ሓልፍነትን ዓወት ከመዝግባ” ዘገደደን ኣይኮነን፤ እኳ ደኣስ “ብዝተኸአለን መጠን ፅንተት ንምክልኻል ኩሎም ኣብ ኢደን ዘለዉ ሜላታት ብሚዛናዊ መንገዲ ምጥቃም እዩ።” ሓንቲ ሃገር እንድሕር ደኣ “ፅንተት ንምክልኻል ኣብ ክሊ ስልጣና ዘለዉን ፅንተት ንምክልኻል ኣበርክቶ ዘለዎም ኩሎም ስጉምትታትን ንምውሳድ ግልፂ ዝኾነ ውድቀት ኣርእያ ተሓታትነት ከጋጥማ ይኸእል እዩ።”¹⁰²⁹ እታ ተኸሳሲት ሃገር ፃዕርታታ እኹላት እንተዘይነበሩ እውን “ሕድሕደን ናይ ምክልኻል ግቡእን ዝፍፀማ ሃገራት ብጥምር ፃዕርታተን ነቲ ውፅኢት ከዐውትኦ ዝኸእላሉ ዕድል እንድሕር ነይሩ” እታ ግቡእኺ ኣይፈፀምክን ዝተባህሉት ሃገር ዝኸአልኩዎም ፃዕርታት ኩሎም እንተዝገበር እውን ፅንተት ከይፍፀም ክከለኽሎ ኣይምኸአልኩን ነይረ ዝብል መካትዕን መረጋገፅን ምቕራብ ኣገዳሲ ኣይኮነን።¹⁰³⁰

502. ኣብዚ ፀብፃብ እዚ ዝተኣከቡ ሓቅታት ብግልፂ ከም ዘርእይዎ፣ ዋላ እኳ መንግስቲ ኢትዮጵያን ናቱ ልኡኻትን ዝኾነ ተግባር ፅንተት እንተዘይፈፀሙ፣ እንተዘይሓገዙ፣ ወይ እንተዘይአለዓዓሉ፣ ዝነበሮም ጠባይ ግን ብመሰረት ዓንቀፅ 1 (ተግባራዊ ካብ ዝኸውን) ኢትዮጵያ ፅንተት ንምክልኻል ዘለዎ ግቡእ ንምፍፃም እኹል ኣይመስልን። ብርግፅ ምስዚ ተተሓሒዞ ኣድላይን እኹልን ስጉምቲ ዝተወሰደ ንምክኒ ንምርክብ ሙሉእ ብሙሉእ የሸግር እዩ፣ እዚ ዝኸውን ዘሎ ዋላ እኳ ሓፈሻዊ ዓቃብ ሕጊ ኢትዮጵያ ብሄር መሰረት ዝገበረ ምፍላይ¹⁰³¹ ሪፖርት ዝግበረሉ ናይ ስልኪ መስመር ንምድላው ዝወሰዱ ተወፋይነት እንተሃለወ፣ ወይ ኣብ እዋን እቲ ኹናት ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ንዝተፈፀሙ ገበናት ብቕፅሪ ውሑዳት ኣብ ዝኾኑ ወታደራት ንምቕፃፅ ገለ ውሑናት ስጉምትታት ንምውሳድ ተኸእሎ እንተሃለወ እዩ።¹⁰³²

ኣብ ምክልኻል ንምቕፃፅ ንገን ዘርእ ፅንተት ኣመልኪቱ ዝተሰየሙ ጉዳይ (ክሮሽያ ኣገንገር ስርብያ)፣ ናይ 26 ጥሪ 2007 ዓ.ም ፍርዲ፣ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ፀብፃብ 2007፣ ዓንቀፃት 177-178። ከምኡ እውን ዓንቀፃት 211-230 (መርትዖአዊ መትከላት ዝምልከቱ)፣ ዓንቀፃት 177-178።

¹⁰²⁷ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ *ብዛዕባ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻል ንምቕፃፅ ንገን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ስርብያን ሞንቶኔግሮን)፣* ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 210።

¹⁰²⁸ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ *ብዛዕባ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻል ንምቕፃፅ ንገን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ስርብያን ሞንቶኔግሮን)፣* ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43 ዓንቀፅ 223 (ብኣይ ሲ ቲ ዋይ ዝተገብሩ ርኽበታት ዝምልከት)።

¹⁰²⁹ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ *ብዛዕባ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻል ንምቕፃፅ ንገን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ስርብያን ሞንቶኔግሮን)፣* ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 430 (ይቕፅል፡- “ኣብዚ ኸባቢ እቲ ‘ግቡእ ትግሃት’ ዝብላ ሓሰብ ጭቡጥ ገምጋም ዝጠልብ ከይኑ እዚ ድማ ኣዕርዩ ጠቓሚ እዩ። ሓንቲ ሃገር እቲ ዝምልከታ ሓላፍነት ብግቡእ ብዛዕባ ምፍፃም ንምግምጋም ብዘተኣተ መዕቀንታት እዮም ኣብ ተግባር ዝውዕሉ።እቲ ቕዳማይ ግን ድማ ካብ ሓንቲ ናብ ካልእ ሃገር ኣዕርዩ ዝፈላለ፣ ነቶም ዘርእ ፅንተት ናይ ምፍፃም ዝንባሊ ዘለዎም ሰባት ወይ ኣብ ምፍፃም ዘለዉ ሰባት ብግልፂ ውፅኢታዊ ብዝኾነ መንገዲ ፅልዎ ናይ ምሕዳር ዓቕሚ እዩ። እዚ ዓቕሚ ንባዕሉ እታ ሃገር ካብቶም ፍፃሞታት ዘለዎ ጂኦግራፊያዊ ርክቕታት፣ ከምኡ እውን ኣብ ፖለቲካዊ ምትእስሳር ዘሎ ጥንካረ፣ ከምኡ እውን ካልኣት ዓይነት ኩሎም ምትእስሳራት፣ ኣብ ሞንጎ ሰባ ስልጣን እታ ሃገርን ቀንዲ ተዋሳኒቲ እቲ ፍፃሞን፣ ኣብ ዝኣመሰሉ ዝተመርኮሰ እዩ። ናይታ ሃገር ፅቕጢ ናይ ምፍጥር ዓቕሚ ብሕጋዊ ረጃሒታት እውን ከዕቀን ኣለዎ፣ ምኽንያቱ ሕድሕድ ሃገር ብዓለም ለኸ ሕጊ ብዝተፈቐደሉ መንገዲ ጥራሕ ክትሰርሕ ከም ዘለዎ ግልፂ ስለ ዝኾነ”።

¹⁰³⁰ ዓለም ለኸ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፣ *ብዛዕባ ተፈፃምነት ስምምዕ ምክልኻል ንምቕፃፅ ንገን ፅንተት ዝምልከት ጉዳይ (ቦስንያን ሄርዛጎቪንያን ምስ ስርብያን ሞንቶኔግሮን)፣* ፍርዲ 19 ለካቲት 1999 ዓ.ም፣ ፀብፃብ ኣይ.ሲ.ጀይ. 1999 ዓ.ም፣ ገፅ 43፣ ዓንቀፅ 430።

¹⁰³¹ ከሬ ኣናን ኣገደራው ድሬካን፣ *“ውሽጥና ነፅሪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ክሊ ኩናት ተጋሩ ኣሲራ”* (ኣሲጤይትድ ፕረስ፣ 21 ሚያዝያ 2013 ዓ.ም)።

¹⁰³² ኣልጀዚራ፣ *“ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ ኣብ ልዕሊ ሰላማውያን ገበን ንዝፈፀሙ ፈረዳ”* (ኣልጀዚራ፣ 13 ግንቦት 2013 ዓ.ም)።

503. እዚ ውድቀት እዙይ ተግባራት ፅንተት ከጋጥሙ ከም ዝኸለሉ ዘመለኸት ንፁርን ከቢድን ሓዲጋ ዘቐፀል እዩ። ካልኣት ንስምምዕ ፅንተት ኣባላት ዝኸና ሃገራት ግዴትኣን ክሓስባሉ ዝግባእ እዩ፤ እዚ ድማ ናብ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ክሲ ክሳብ ምቕራብ ክሓውስ ይኸእል እዩ።

ለ. ውልቃዊ ገበናዊ ሓላፍነት

504. ኣብ ላዕሊ ከም ዝተገልፀ ተወዳዳሪ ስምምዕ ፅንተት ዝኸና ሃገራት በቲ መስርሕ ንሱ ብመሰረት ዓንቀፅ 9 (ሓላፍነት ሓንቲ ሃገር ብዝምልከት ናብ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ክርክራት ምቕራብ) ሓዊሱ ከም ስልጣንን ግብኣንን ገይረን ምውሳድ ናይ ሃገረን ሓላፍነት ከም ዝኸነ ክወስድ ይኸእል እዩ።

505. ይኹን እምበር እዞም ናይ ምርመራታት ኣጋጣሚ፣ ውልቀ ሰባት ኣብ ዓለም ለኻ ሕገ ንቕንዲ ገበናት ተሓተትቲ ንምግባር ዓሊሙ ዘለዎ ተኸእሎ፣ ኢትዮጵያ ስልጣና ንምጥቃም ኣብ ዘለዎ ድሌት ዝምርኮስ ይመስል (በቶም ኣብ ላዕሊ ዝተገልፁ ምክንያታት ድማ ዘይክኸውን ዝኸእል እዩ)፤ ወይ ብመሕበረሰብ ዓለም ከም ቤት ምክሪ ፀጥታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ናብ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን ብዝመርሖ ከከም ኩነታቱ ተራእዩ ብዝውሳድ ስጉምቲ ወይ ንውልቀሰብ ተባሂሎም ብዝስርሑ መንገድታት ገሊኡም (እዚ ብስልታውነቱ ይከኣል እዩ ብፖለቲካዊ መንገዱ ንምዕቁቱ ግን ኸቢድ እዩ)፤ ወይ ብሓንቲ ወይ ብብዙሓት ሃገራት ኣድማሳዊ ስልጣን ብምጥቃም (እዚ ኣብ ተግባር ክውዕል ዝኸእል እዩ ግን ንውሑዳት ጉዳያት ዝተደረተ እዩ ዝመስል፣ እዚ ድማ ብዓብይኡ ብኸይዲ ፍፃሞታት ዝውሰን እዩ)።

506. ውፅኢታዊ ዝኸነ ገበናዊ ምፅራይ ንምክያድ ብቐጥታ ዓለም ለኻዊ ስርዓት ንምጥያሽ ዘለዉ ውሱናት ኣማራፅታት፣ ብተወሳኺ ዘጉልሆ ኣብ ላዕሊ ከም ዝተገልፀ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዝውሰዱ ስጉምታት ዘለዎ ጠቓምነት ዘሎ ተኸእሎ እዩ።

1. ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን

507. ኣብዚ እዋን እዚ ኢትዮጵያ ኣብ ገበን ፅንተት ኣመልኪቱ ብምክንያት ርእሰ ጉዳይ እቲ ዋኒን ንስልጣን ዝኸነ ይኹን ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ወይ መጋባእያ ኣይትግደድን- ብርግፅ ንገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት ወይ ገበናት ኩናት እውን ኣይትግደድን። ነቲ ንኸምዚኣም ዓይነት ገበናት ብቐጥታ ዝዳኒ ቤት ፍርዲ ዝኸነ ንዓለም ለኻዊ ገበናዊ ቤት ፍርዲ ዝምልከት ሕገ ሮም ኣባል ኣይኮነትን።

508. ኢትዮጵያ ኣባል ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን እኳ እንተዘይኮነት ኣብ ውሽጢ ግዝኣታ ንዘሎ ኹነታት ኣመልኪቱ ብግዝያውነትን (ከምኡ እውን ንድሕሪት ተመሊሳን) ስልጣን ናይቲ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን ብምርጫ ክትቐበል ትኸእል እያ።¹⁰³³ እዚ ኸምዚ ዓይነት ውሳኔ ነቲ ዓቃቢ ሕገ ምርመራ ክኸፍት ዘገድዶ እኳ እንተዘይኮነ፣ ብመሰረት ዓንቀፅ 15 ሕገ ሮም ግን ከምኡ ንምግባር ፍቓድ ንኸረክብ ናይ ምውሳኔ ስልጣን ኣለዎ። ኢትዮጵያ ንዓለም ለኻዊ ቤት ፍርዲ ገበን ሓንሳብ ስልጣን እንተሓሳብ፣ ኣባል ሃገራት እውን ነቲ ጉዳይ ናብ ዓቃቢ ሕገ ክመርሕ ይኸእል እዩን፤ በዚ መሰረት እውን ብመሰረት ኣብ

¹⁰³³ ሕገ ሮም ዓንቀፅ 12(3): “ሓንቲ ኣባል ዘይኮነት ሃገር ብመሰረት ዓንቀፅ 12(3) ውሳኔ ክትህብ ትኸእል እያ፣ እቲ እትህቦ ውሳኔ እውን ብመሰረት ዓንቀፅ 15 እቲ ዓቃብ ሕገ ብናይ ባዕሉ ተበግሶ ኣብ ግምት ክእትዎ ዝጠልብ እዩ፤ እዚ ዝግበር ድማ ምእንቲ ብዓንቀፅ 15(3) በቲ ቅድሚ ፍርዲ ዘሎ ቤት ምክሪ ብዓንቀፅ 15(4) ፍቓድ ንምሕታት እዩ። ብኣማራጺ ድማ ኣባል ዘይኮነት ሃገር ንዓንቀፅ 13(2) ሓንሳብ እንድሕር ወሲና፣ ንኣዋጅ ሮም ኣባል ዝኸነት ሃገር እቲ ኣብ ዓንቀፅ 14 ዘሎ ኹነታት ክትጠቐስ ትኸእል እያ፤ እዚ ድማ ነቲ ቅድሚ ፍርዲ ዘሎ ቤት ምክሪ ፍቓድ ናይ ምሕታት ቅድመ ኹነት ዘወግድ እዩ።”

ዓንቀፅ 53 ሕገ ርም ዝተቐመጠ ትርጉም ከምኡ ንምግባር ዘኸኸል ምክንያታዊ መበገሲ እንተሃልዩ ነቲ ዓቃቢ ሕገ ምርመራ ንክኸፍት ከገድድኦ ይኸእላ እየን።

509. ኢትዮጵያ ንስልጣን ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ከም ኩነታቱ ኢላ ዝተቐበለቶ ምዃና ከም እወንታዊ ስጉምቲ ዝርኣ ኹይኑ፣ ይኹን እምበር በቲ ሕጂ ዘሎ ፖለቲካዊ ሃዋህው ኣዝዩ ዘይመስል እዩ ተባሂሉ ዝሕሰብ እዩ።

510. ብኣማራጺ ግን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ቤት ምክሪ ፀጥታ እቲ ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ኹነታት ናብ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ክመርሑ ይኸእል እዩ፤ እዚ ድማ ኢትዮጵያ ነቲ ስልጣን ከም ኩነታቱ ብዝተቐበለ ዋላ እንተዘይተቐበለቶ ክግበር ዝኸኸል እዩ። ይኹን እምበር ብሰንኪ ጂኦፖለቲካዊ ምክንያታት፣ ኣባላት ቤት ምክሪ ፀጥታ ከምዚ ዓይነት ውሳኔ ከመሓላልፋ ዝኸኸላሉ ዕድል ሕዚ እውን የርዥዩ ዘይመስል እዩ።¹⁰³⁴ ቤት ምክሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት ክሳብ ሎሚ ንክልተ ኹነታት (ዳርፍርን ሊብያን) ጥራሕ እዩ ናብ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን መሪሑ። ኣብ ሶርያ ዘሎ ኹነታት ከይምራሕ ግን ብኸልተ ቐወምቲ ኣባላት (ሩስያን ቻይናን) ተዓጊቱ እዩ። ብድሕሪኡ ብመንፅር እዚ ሃገራት ንክምዚ ዓይነት ምምራሕ ድሌት የብሉን። ይኹን እምበር ብዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ዝውሰድ ስጉምቲ ወታሃደራት ኤርትራ ኣብ ግዝኣት ኢትዮጵያ ፈጻሚ ምዃን ንዝተባህሉ ገበናት ክቕፁ ውሕስና ዝህብ እዩ።¹⁰³⁵

2. ካልኣት ዓለም ለኸዊ ፍሉይት ኣብያተ ፍርዲ ገበን

511. እቲ ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ኹነታት ኣብ ስልጣን ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ገበን ዝወድቀሉ ዕድል ኣብ ዘየለሉ፣ ወይ ባዕላ ኢትዮጵያ ተሓታትነት ንምርግጋፅ ዓሊማ ዓለም ለኸዊ ደገፍ እንተዘይደልዩ፣ ዓለም ለኸ ማሕበረሰብ ኣብ ግዜ ውግእ ትግራይ ተፈጻሚ ምዃን ንዝተባህሉ ገበናት ኣመልኪቱ ፍታሕ ዝህብ ግዝያዊ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ከቐውም ወይ ካልእ ሜላ ክፈጥር ይኸእል እዩ።

512. ይኹን እምበር ካብቶም ሰለስተ ቀንዲ መንግስታት እቲ ሓይል ደምዲን ዕድሉ ብጣዕሚ ዝተሓተ እዩ፣ ምክንያቱ እውን ኣብ ሓበራዊ ስምምዕ ቀወምቲ ኣባላት ቤት ምክሪ ፀጥታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዝተመርኮሰ ስለ ዝኾነ እዩ፤ እቲ ኸልኣዎይ ድማ ከምዚ ዓይነት ሓበራዊ ስምምዕ ኣይደልን፣ እንተኾነ ግን ብውሕዱ ኣብ ሞንጎ መብዛሕትኣን ኣባል ሃገራት ሕቡራት መንግስታት ልዑል ቁፅሪ ዘለዎ ሓበራዊ ስምምዕ ይደልይ እዩ፤ እዚ ንምክዋን ድማ ዓብዪ ዲፕሎማሲያ ፃዕርታት ዝሓትት እዩ፤ እቲ ሳልሳይ ንመብዛሕትኣን ኣባል ሃገራት ሕቡራት መንግስታት ዝሓትት ኣይኮነን፣ ይኹን እምበር እኹል ኣብዝሓ ድምዲ ኣባላት ሕቡራት መንግስታት ቤት ምክሪ ሰብኣዊ መሰላት ዝሓትት እዩ።

513. ስለዚ እቲ ቐዳማይ ኣማራጺ፣ ማሕበረሰብ ዓለም ልክዕ ከምቶም ናይ ቀደም ዩኒቨርሲቲያን ርዋንዳን ጉዳይ ንምርኣይ ተጣይኾም ዝነበሩ ግዝያዊ ፍሉይት ኣብያተ ፍርዲ፣ ልምዳዊ ዓለም ለኸዊ ሕገ ተጠቐሙ ሓዲሽ ፍሉይ ቤት ፍርዲ ከጣይኾ ይኸእል እዩ። እዚ ኣቶም ሕቡራት መንግስታት ቤት ምክሪ ፀጥታ ብመሰረት ዓንቀፅ 7 ቻርተር ሕቡራት መንግስታት ዝሃበ ቀደም ትርጉም መሰረት ዝገበሩ እዮም። እንተኾነ ግን ኣብ ውሕዱ ቤት ምክሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት ዘሎ ዘይምስምማዕ ነቲ ጉዳይ ናብ ዓለም ለኸዊ

¹⁰³⁴ ተወስኒ ሸቲል ትሮንሽል፣ “ቅርጺ ኩናት ሕድሕድ ኢትዮጵያ” (2015 ዓ.ም)፣ 121 ከረንት ሂስቶሪ፣ ገፅ 169 (“ሩስያን ቻይናን ጣልቃ ኣብ ዘይምእታው ዝተባል ነኪሰን ስለ ዝተሓዘ ነቲ ጎንዲ ፍታሕ ከውሀብ ዝኸኸል ውሳኔ ከይውሰን ዓገትም”) ብዝተባል ኣብ ዝገለፀ።
¹⁰³⁵ ሕገ ርም ዓንቀፅ 13 (ለ)።

ቤት ፍርድ ገበን ከይምራሕ ዝዓግት እንተመሲሉ፣ ማዕረ ማዕረኡ ነዚ ጉዳይ ዝርእይ ሓድሽ ፍሉይ ቤት ፍርድ ከይጣየሽ ናይ ምዕጋት ተኸእሎ ኣለዎ። ብርግፅ ኣብ ቤት ምክሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት ስጉምቲ ንምውሳድ እኹል ዝኾነ ሓበራዊ ስምምዕ እንተሃልዩ፣ ናብ ዓለም ለኻዊ ቤት ፍርድ ገበን ምምራሕ ከም ተደላዪ መማረዒ ዘይውሰደሉ ምክንያት ንምንታይ ምኪኑ ግልፂ ኣይኮነን፣ እዚ ግን ብምክንያት ወፃኢታት ጥራሕ እንተኾይኑ ማለት እዩ።

514. እቲ ኻልኣይ ኣማረዒ ብመሰረት መብዛሕትኣን ኣባል ሃገራት ሕቡራት መንግስታት ዝተመሓላለፈ ውሳኔ፣ ሓፈሻዊ ጉባኤ ሕቡራት መንግስታት ሓደ ሜላ ክፈጥር እንተሎ እዩ። እቲ ሓፈሻዊ ጉባኤ ክሰብ ሎሚ ዘጣየሽ ፍሉይ ቤት ፍርድ ዘየለ ምኪኑ ሓቂ ኮይኑ፣ ኣብ ሶርያ ግን ዘይሸራዊ ዝኾነ ኣገባብ ምርመራ ፈጢሩ እዩ። እዚ ኣገባብ እዚ ብመሰረት ዓለም ለኻ ሕገ ንዋኒናት ገበን ናይ ምክሳስ ስልጣን የብሉን፤ እኳ ደኣስ ነዘም ከምዚኣም ዓይነት ገበናት ክምርምርን ሃገራት ብመሰረት ኣድማሳዊ ስልጣን (ኣብ ታሕቲ ከም ዝተገልፀ) ክኸሰ ዘኸእለን መርትዖ እዩ ከካፍለን ዝኸእል። ብመትከል ደረጃ፣ ኣድማሳዊ ስልጣን እቲ ብሕታዊ ሜላ መዋፅኦ እንተኾይኑ እሞ ብኸምዚ ዓይነት ኣገባብ እንተተደገፉ ብጣዕሚ ውፅኢታዊ ናይ ምኪኑ ዕድሉ ዝለዓለ እዩ። ብኻልእ ገፅ፣ ብቤት ምክሪ ፀጥታ ሕቡራት መንግስታት ካብ ዝጣየሽ ግዝያዊ ፍሉይ ቤት ፍርድ ብዝተፈለየ መልክዑ፣ እዘም ከምዚ ዓይነት ብሓፈሻዊ ጉባኤ ሕቡራት መንግስታት ዝጣየሹ ናይ ምርመራ ኣገባባት እታ ዝምልከታ ሃገር ምትሕብባር ክትገብረሎም ናይ ምሕታት ስልጣን የብሎምን፤ ብምኪኑ እውን ኣብ ከዐውትዎ ዝኸእሉ ዝተደረገ እዩ።

515. እቲ ሳልሳይ ኣማራጺ ድማ ቤት ምክሪ ሰብኣዊ መሰላት ሕቡራት ሃገራት፣ ብሓፈሻዊ ጉባኤ ሕቡራት መንግስታት ክጣየሹ ምስ ዝኸእል ተመሳሳሊ ኣገባብ ምጥያሽ እዩ። ግን ድማ ክሰብ ሎሚ ዝመስረቶ ዝኾነ መጋባእያ የለን፣ ይኹን እምበር ዘይሸራዊ ኣገባብ ምርመራ (ንምያንማር) ኣጣይሹ እዩ። ከምዚ ዓይነት ኣገባብ ብመሰረታዊነቱ ኣብ ስራሕቱን ስልጣኑን ተመሳሳሊ ናይ ምኪኑ ተኸእሎ ኣለዎ።

3. ኣድማሳዊ (ዓለምለኻዊ) ስልጣን ደንነት

516. ኣብ መወዳእታ፣ ምስ ገበናት ኣንፃር ሰብኣዊነት፣ ገበን ኩናት፣ ከምኡ እውን ፅንተት ዝዘመድ ኣግባብነት ዘለዎ ሕገ ዘለዎን ኣብ መላእ ዓለም ዝርከባ ሃገራት፣ “ኣድማሳዊ ስልጣን ብዝተባል መትከል” ክኸሰ ይኸእላ እዩን። እቲ ትኸክለኛ ዘድሊ ነገር ኣብታ ዝምልከታ ሃገር ዝምርኮስ እዩ። ኣብ ገለ ሃገራት፣ ኣብ ሞንጎ እታ ኸሰሲት ሃገርን እቲ ዝብሃል ዘሎ ገበንን ዝኾነ ምትእስሳር ከድሊ ይኸእል እዩ፤ ኮይኑ ግን ከም ኣብነት እቲ ግዳይ (ግዳያት) ወይ ፈፃሚ (ፈፀምቲ) ኣብ ግዝኣት እታ እትብሃል ዘላ ሃገር ምህላወ ክኣክል ይኸእል እዩ።¹⁰³⁶

517. ናብ ዓለምለኻዊ ስልጣን ዝቐርቡ ጉዳያት ቀንዲ ረብሕኦም፣ ብቐንዱ ናይታ ስልጣን ኣለኒ እትብል ዘላ ሃገር ሃፍትታት እዮም ዝጥቀሙ፤ ከም ኣድላይነቱ ድማ ከም ሲቪል ማሕበረሰብ ወይ ዓለም ለኻዊ ትካላት (ከም ብዘይሸራዊ ኣገባብ ምርመራ ዝበሉ ልዕል ክብል ዝተገልፁ) ብዝኣመሰሉ ብኻልኣት ኣካላት ዝድገፉ እዮም። ሓበራዊ ዓለም ለኻዊ ስምምዕ ወይ ዲፕሎማሲያዊ ጥምረት ዘድልዮ ኣይኮነን፤ ብገለ ሸነኽቱ ድማ ብጣዕሚ ተግባራውን ቅልጡፍን ቀፃሊ ኣንፈት ዝሕብሩ ይመስሉ። ከም ጀርመን ዝበላ ሃገራት ኣብ

¹⁰³⁶ ተወካሎ ንኣብነት፣ ፍትሒ ካብ ዶባት ይሓልፍ እዩ፣ ግሎባል ማፒንግ ቱል፣ ከምኡ እውን ተወካሎ ትርያል ኢንተርናሽናል፣ ኣድማሳዊ ስልጣን ዓመታዊ ክለሱ።

ኩነታት ተደራሽን “ቅርፃዊ ምርመራታት” ተባሂሎም ንዝፀውዑ ኣብ ተግባር ንምውዓል ብጠዕሚ ስርዓታዊ ብዝኾነ መንገዲ ስልጣንን ከተግብራ ምእንቲ ኣብ ስርዓተ ሕገን ዝተቐመጠ ክኸውን ይኸእል እዩ።

518. ብኸልእ ገፅ ድማ ድኹም ጎኒ ኣድማሳዊ ስልጣን ዝብሃል ብልክዕ ሰዕቤን ናይቲ ምዕቡል ጎኑ እዩ። እዚ ኣድማሳዊ ስልጣን ተሓታትነት ንምርግጋፅ “ሓበራዊ” ፃዕሪ ዝሓትት ኣይኮነን ወይ ኣንፈት ዝህብ ኣይኮነን፤ ብርግፅ እውን ኣብ ተግባር ዝውዕል ኣብ ዕድል ተመርኩሱ እዩ፤ እዚ ማለት እቲ ዝድለ ግዳይ ወይ ዝድለ ፈፃሚ ኣብ ግዝኣት እታ “ትኽክለኛ ሃገር” ኣብ “ትኽክለኛ ሰዓት” እንተተረኺቦም እዩ ዝኸውን። በዚ መሰረት ኣድማሳዊ ስልጣን ንመንገዲ ተሓታትነት ደራኺ ኣገዳሲ ኣካል ኮይኑ፣ በዚ መሰረት ዝንቀሳቐሰ ሃገራት ናይቲ ጎንዲ “ሙሉእ ዘንታ ዝነግር” ምርመራ ከካይዳ ወይ ኣብ ሓይ ጉዳይ ክሲ ኸምስርታ ዝኸእሉ ኹነታት ዘይመስል እዩ።

519. ይኹን እምበር ኣብ ብዙሓት ጉዳያት፣ ኣድማሳዊ ስልጣን ተጠቐምካ ኣብ ግቡኣት ጉዳያት ዝግበር ምርመራን ክስን ካብ ሓዲር ናብ ማእኸላይ ግዜ ንዘሎ ንሃገራት ኣፀቢቑ ዘዋፅኦን ስጉምቲ ክኸውን ይኸእል እዩ፤ እዚ ድማ ከም ኣብ ዓለም ለኸዊ ቤት ፍርዲ ፍትሒ ክሲ ንምጅማር ዘኸእሉ ናብ ካልኣት ብርክታት ዝወስዱ ደረኽቲ ናህርታት ሓጋዚ ናይ ምኺን ተኸእሎ ኣለዎ። እዚ ኸምዚ እናሃለወ፣ ኣድማሳዊ ስልጣን እንተወሓደ ብገሊኡም ገበናት ግዳያት ንዝኾኑ ሰባት ተኸሒስና ዝብል ናይ ምሕጓስ ዕድል ክፈጥረሎም ይኸእል እዩ፤ ብዝበለፀ ድማ እቶም ግዳያት ኣብ ቤት ፍርዲ ቀሪቦም ምስክርነቶም ክስማዕ ዕድል ዝህብ እዩ።

መዘዘሚ ሓሳባት

እዚ ናይ ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ዕማም እዙይ ንስምምዓት ጄኔቫ 1941 ዓ.ም፣ ናታቶም ተወሰኽቲ ስምምዓት 1968 ዓ.ም፣ ከምኡ ድማ ንስምምዕ ፅንተት ሓዊሱ ንዓለም ለኸ ሕጊ ንፈለማ ግዜ ዓለምለኸ ገበናት ከምዝተፈፀሙ ንዝቐረቡ መጠነ-ሰፋሕቲ ስምዕታታት ኣብ ተግባር ዘውዓለ ኣብ ትግራይ ብዘዕባ ዝተፈፀሙ ከበድቲ ገበናት ዝቐረቡ መእመናይ ፀብፃብ እዩ። ኢትዮጵያ ናይ ዝፈረመቶ ስምምዕ ፅንተት ዓንቀፅን 2ን 3ን ብምጥሓስ ተሓታቲት ከምዝኾነት ብዘእምን ኣቀራርባ ደምዲሙ እዩ። ኢትዮጵያ ብመሰረት ኣንቀፅ 1 ብዘለዋ ናይ ምክልኻል ግቡእ መሰረት ፅንተት ከይፍፀም እኹላት ናይ ምክልኻል ስጉምታታት ከምዘይወሰደት ብምኸንያተዊ ኣቀራርባ ኣረዲኡ እዩ።

ብፍላይ፣ እዚ ፀብፃብ ኮነ ኢልካ ሰላማውያን ሰባት ኣብ ዓፀብ ንኸወድቁ ምግቢ ናይ ምክልኻል ተግባር ከም መሰርሒ ኩናት ከምዝተፈፀመ ንምእማን ዘኸእል ምኸንያታዊ መበገሲ ከምዘሎ ኣረጋገፁ እዩ። ሰራዊት ምክልኻል ሃገር ኢትዮጵያ ቐንዲ መትከላት ዕላማ ኣነዲርካ ምጥቃዕን ተመጣጣኒ ሓይሊ ምጥቃምን ብምጥሓስ ንሰላማውያን ከምዝደብደቡን ከምዝቐተሉን እዙይ ገበናት ኩናት ከምዝተፈፀመ ከረጋግፀ ከምዝኸእልን ንምእማን ዘኸእል ምኸንያታዊ መበገሲ ኣሎ እዩ። ኣገዲድካ ምስቐር፣ ኣገዲድካ ምድፋር፣ ምስ ጎንዲ ዝተዛመደ ጾታዊ መጥቃዕቲ፣ ከምኡ ድማ ምግፋዕ ሓዊሱ ዝተፈፀሙ ተግባራት ገበናት ኣንፃር ሰብኣውነት እንተነኣሰ ኣርባዕተ ተግባራት ፅንተት ከምዚ ዝስዕብ ብመርትዖ መሰረት ተመዝጊቦም ኣለዉ።

- ንተጋሩ ምቕታል

- ኣብ ልዕሊ ተጋሩ ከቢድ ኣካላውን ስነ-አእምሮኣውን መጉዳእቲ ምብጻሕ
- ንተጋሩ ምሉእ ብምሉእ ወይ ብኸፋል ንምጥፋእ ኣብ ዝተሓሰበ ኩነታት ናብራ ምውዳቕ
- ኣብ ሞንጎ ተጋሩ ወሊድ ከይህሉ ንምኽልኻል ዝተሓሰቡ ስጉምታት ምውሳድ።

እዞም ብዙሓት ወሰንቲ መርትዖታት መሰረት ብምግባር ዝተበፀሑ መደምደምታታት ከም ፈረምቲ ዓድታት ስምምዓት ጄኔሽን ስምምዕ ዘርኢ ፅንተንን ኣብቲ ክልል ተመሳሳልቲ ከበድቲ ገበናት ከይፍፀሙ ንምክልኻል ዘለና ሕጋዊ ሓላፍነት ግልፂ ዝገበሩን ፍትሒ ንምርካብ ኣብ ዝግበር ፃዕሪ ዝህልዉ ፈተናታት ዘመለኸቱ እዮም። ንስራሕቲ ፀብጻብ ዓለምለኸ ኮሚሽን ሰብሞያ ሰብኣዊ መሰላት ኣብ ኢትዮጵያ ንምዕፋን ብኢትዮጵያ ዝተወሰዱ ተግባራት ከምኡ ድማ ብመሰረት ስምምዕ ምቁራፅ ተፃብኦ ክግበሩ ዝነበሮም ምዕራፍት ዘይምግባሮም ዓለምለኸዊ ምዕራይ ምሉእ ብምሉእ ኣድላዪ ከምዝኾነ ዘረጋግፁ እዮም።

እዚ ፀብጻብ እዙይ ኣብ መበል 21 ክፍለ ዘበን ኣብ ዝተኸየደ ደማው ጎንዲ ዝተፈፀሙ መጨነቕቲ ጥሕሰታት ፍትሒ እንተይተፈለጡን ተሓታትነት እንተይተረጋገፀን ክሕለፉ ከምዘይግባእ ዘረጋግፀ ፈላማይ ስጉምቲ ወሲዱ ኣሎ። ሕዚ ዓለምለኸ ማሕበረሰብ ናብ ተግባር ንምእታው ዘድልዮ መበገስን መርትዖን እኒህሉ።

ኣምባሳደር ዴቪድ ጀይ. ሸፈር

ነበር ላዕሊዎይ ኣምባሳደር ሕቡራት ምንግስታት ኤሜሪካ ኣብ ዋኒናት ገበን ኩናት (1989-1993)

ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት
ንስትራቴጂን ፖሊሲን

መዳሃዪ

ንመራሽቢ ሓፋሽ ዝምልከቱ ሓበሬታታት፣
ኢ-መይል:

media@newlinesinstitute.org

ናብ ኒው ላይንስ ኢንስቲትዩት ፅሑፍ
ንምስዳድ፣ ኢ-መይል:

submissions@newlinesinstitute.org

ንኸልኡት ሓበሬታታት ናብ

info@newlinesinstitute.org

መርክቦ: ቐፅሪ ህንፃ 1660፣ ጎደና ኤል፣ ሰሜን
ምዕራብ፣ ቐፅሪ ቢሮ 450
ዋሺንግተን ዲሲ፣ ቐፅሪ ፖስታ 20036

ስልክ: 1-(202) 800-7302